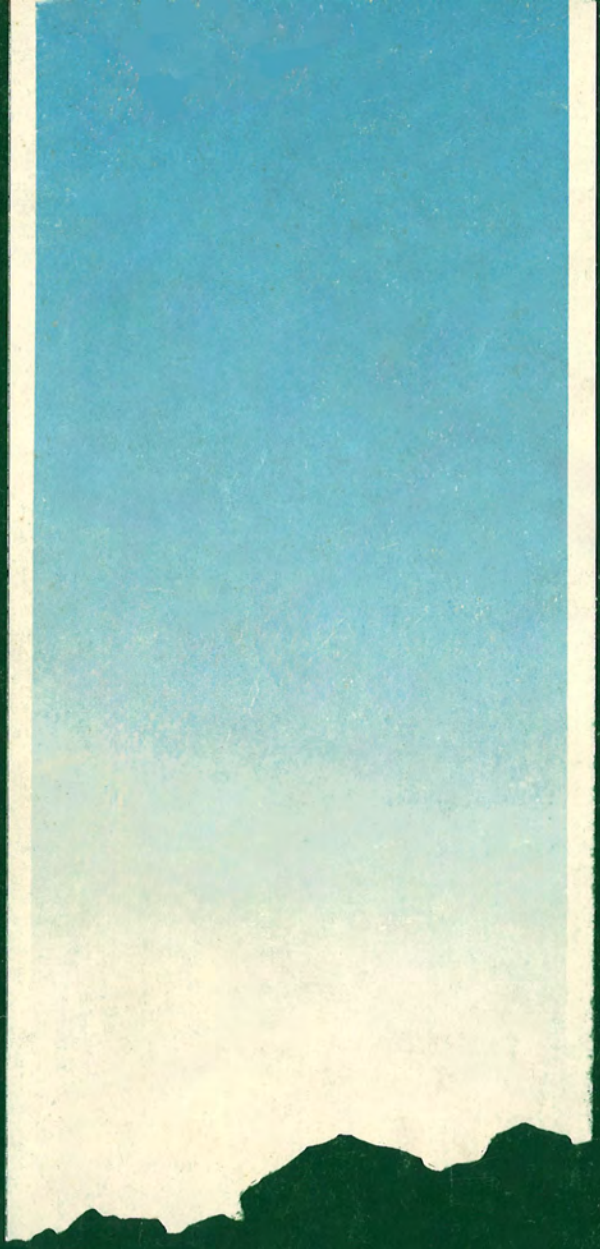

"הנוער הציוני" ברומניה

לאלפי החברים והחברות אשר שיחקו, שרו, רקדו והלמו במועדוני התנועה ברחובי רומניה.
לרוב רובם, שעלו ארצה בתקופות שונות ובכל מיני דרכים.
לאלה שלא זכו לעלות ארצה, כי בייאושם או בהמר להם הגורל, נדדו והגיעו לגלויות שונות.
לחברינו שהועלו על המוקד, לאלה שנרצחו או נספו בשואה.
לאלה אשר נפלו בדרך, בעליתם ארצה.
לחברינו אשר נפלו במערכות ישראל.
לכל אלה, מוקדש ספר זה באהבה ובהוקרה.
מי יתן ויהיה הספר אות-זכרון לימים עברו. נקרא בו בהכרה, שבערוב ימינו יכולים אנחנו לומר בלב שקט: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זיקנתנו".

הועדה היוזמת וחברי המערכת.

תחזקנה ידי כל אחינו המחוננים
עפרות ארצנו באשר הם שם;
אל יפול רוחכם - עליזים מתרוננים
בואו שכם אחד לעזרת העם!

ח.נ. ביאליק

הספר הופיע בתרומתם של:

ליקה אברהמי - להנצחת זכר הוריה סופיה ואברהם גוטמן ז"ל מידידי התנועה.

בלה דוידוביץ - קוליץ - להנצחת זכר בעלה, זליג דוידוביץ - קוליץ ז"ל.

זאב מרקוביץ- מרחב - להנצחת זכר רעייתו בלה ז"ל.

דורי וצבי הרזהב - להנצחת זכר אחיה מרצ'ל לייבו הי"ד שנספה בגירוש טראנסניסטריה.

מרסל אדמ'ס (קנרה) - לזכר הוריו ז"ל, ידידי "הנוער הציוני" בפיאטרה ניאמץ.

פסיה שנול - להנצחת בעלה, ישראל שנול ז"ל
מתילדה שטייבוק, אפרים ביינרמן וזיגמונד צולר.

כן תרמו להוצאת הספר:

עו"ד אברהם (דולפי) גורן- גולדשטיין.

"קרן קול", "קרן ורדי", "הקרן לתרבות של עיריית תל-אביב", ההסתדרות הציונית והמפלגה הליברלית העצמאית.

ועדת הכספים של מערכת הספר

יו"ר: צבי הרזהב, חברים: זאב מרקוביץ- מרחב, אריה הרמן, ז. צולר

נדפס בישראל - 1984

ספר זה אינו מתיימר להיות מחקר היסטורי מדעי על תנועת "הנוער הציוני", ההסתדרות הציונית, או הקהילה היהודית ברומניה.
ספר זה נכתב בידי חברים, יוצאי ערי רומניה השונות, ביניהם ממיסדי התנועה ומנותיקיה, שתארו את המאורעות כפי שחוו וחשו אותם.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

"הנוער הציוני" ברומניה

ליקט וערך: אריה אברהמי

ועדת המערכת: ש. אבני, מ. בלומנטל, אפרים בנדרמן,
צבי הרזהב, זאב כ"ץ וז'אק סמו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

הוצאת "משואה"

ה ת ו כ ן

	פרק ראשון: ב ר א ש י ת	9
מאיר זליקוביץ	תכלית קיומנו	11
משה קול	"הנוער הציוני" ברומניה והתנועה העולמית	12
מ. בלומנטל	במשעול הצר שבין הקצוות	15
שלמה רוטנברג	בטרם ראשית	18
	תעודת הלידה (מסמך)	25
ד"ר דוד אשכנזי	מזכרונותיו של חבר מתלבט	26
צבי הרמן	אני זוכר את "הנוער הציוני"	27
אריה אברהמי	תולדות "הנוער הציוני" ברגט	36
מנחם פלג	"הנוער הציוני" בבוקובינה בין השנים 1930–1935	43
משה גרטנר	"הנוער הציוני" בטראנסילבניה	47
אפרים בנדרמן	תולדות התנועה בבאסרביה	59
זאב (וילו) כ"ץ	חיפושי דרך	63
מ. בלומנטל	את השם תרמה התנועה ברומניה	66
צבי הרזהב	"למי תודה, למי ברכה"	67
	שער חוברת "הנוער הציוני", 1937 (מסמך)	71
אידוב כהן	זיקתי להסתדרות "הנוער הציוני" ברומניה	73
יהודה שערי	הפריחה שלפני הסוף	75
	בולטין העובד הציוני (מסמך)	
יצחק ארצי	דרכנו ב"הנוער הציוני"	89
ש. אבני	"הנוער הציוני" לאחר השואה	105
	פרק שני: נעורים – בקני התנועה לפני יובל שנים	117
אריה אברהמי	תקופת הזוהר שלנו	119
אדז'וד	קן פעיל – אריה אברהמי; הקן בעיירה שלנו – ג. אהרון	121
בוחוש	עיר של חסידים ופועלים – צ. קריניק	122
אודובשט	בקן שלנו	123
אטאקי	ליד הגבול הרוסי – יוסף סליטרניק; אטאקי לאחר השואה – יצחק ילון (טוטיו)	125
איוושט	עיירה למודת סבל ותלאות	127
באקאו	העבר שקבע את גורלנו – אלכסנדר אהרוני; גדוד צופים בילו לפני יובל שנים – ישראל ויסמן; פעילה בקן ובמשלחת – ליקה גוטמן; לאחר השואה	128
	כרוז על ארגון תפילה של התנועה בימים נוראים	137
	מטעם התנועה (מסמך)	
בארלאד	הרב והציונות; לאחר השואה	138
בוזאו	קן נחמד בעיר בוזאו	139
בורדוז'ן	בין שני עולמות – לאה אנצלסון	139
בוטושאן	קן "הנוער הציוני" בעירנו – יוז'ו רוזנברג; לאחר השואה – י. זלצברגר וק. בלומנפלד	140
בוקורשט	היהודים בחברה הרומנית ו"הנוער הציוני" – מוני מאיר; "הנוער הציוני" 1928–1938 – יונה כ"ץ מנדלוביץ; בשואה ולאחריה	145
בראילה	עצת המשורר א. שלונסקי לחברי הקן – ז. דוידוביץ–קוליץ: אוירה רומנטית בקן – בלה רוזנטל–מרחב; לאחר השואה	153
גאלאץ	בגאלאץ צמח קן – חיים שפר; חבר בקן גאלאץ – פינקו דודסון; ועוד חבר... זאב מרקוביץ–מרחב; בעקבות מרדיכי – ז. שפיגל; לאחר השואה	161
חוש	בעיר מלאה שונאי ישראל – א. שפר	165
דורוחוי	העיר שידעה את הציונות עוד בתקופת חובבי ציון – סגל; חזון וערכים ב"הנוער הציוני" לאחר השואה – שלמה דוד	167

הארלוי — הקן בהארלוי — 168
ואסלוי — היהודים בואסלוי ציפו לבוא המשיח – רחל פיבוש-קורן; מציונות רומנטית לציונות מגשימה – קלרה ניסטור; קן ואסלוי לאחר השואה — 169
טארגו-אוקנה — קן בעיירה — 171
טקוץ — 1920–1940, יד לחולמים ולמגשימים – י. ליאל; לאחר השואה — 173
יאש — אני והקן – אורי אברהמי-אברמוביץ; חברה בקן – זהבה מרגלית אברמוביץ; קן יאש בזמנו – צילה ברון; מילה על – הקן שלי סרפינה סובלמן; לאחר השואה – ש.א. — 179
החלטות הוועידה התשיעית, 1930 (מסמך) — 185
מוינשט — עיירה שדרכה עולים לארץ ישראל – מ. הרשקוביץ — 186
פאשקאן — קן בעיירת פאשקאן — 187
מיחאילן — על קן "הנוער הציוני" במיחאילן – יחזקאל כהן — 189
סוליצה — מסוליצה עלו ארצה עוד לפני השואה – איציקוביץ-עופר — 191
סקורן — קן שצמח מאליו – א. בנדרמן — 192
פולטשט — יהודים שלא רצו לשמוע על הציונות – זאב מרקוביץ-מרחב — 194
פאלטיצ'ן — פורשי הדגל בפאלטיצ'ן – ל. אלעזרי-לזרוביץ; לאחר השואה — 195
פוקשאן — מיסדי התנועה בפוקשאן – טולי שניאור; הקן בהתחדשותו — 196
מכתב מהמשורר א. שלונסקי לזליקוביץ (מסמך) — 198
פודול אילווייה — "הנוער הציוני" בעיירה — 202
פיאטרה-ניאמץ — תולדות "הנוער הציוני" בעיר – מיכאל הורוביץ וי. רוטנשטיין; נוער ציוני בירושלים ורומניה – דב אבלס; מקן פיאטרה ניאמץ לקיבוץ ביבנאל – זיגו דורניאנו-דורנאי; גן לתפארת אחרי השואה – ש.א. — 205
פלוישט — בפלוישט – עיר הנפשט – נתן ביניש; זכרונות – נ. קגן; לאחר השואה — 211
צרנוביץ — המאבק לעליה – רייבר אפריים (פרידל) — 214
בולטין בשם "דור חדש" (מסמך) — 216
קונסטאנצה — קן הנוער הציוני בשער לא"י – ז'אק סמו; אחרי השואה – ב. גולדשמידט — 217
שטפאנשט — קן בצל "חצר" אדמו"רים – זהבה פרץ — 219
קישינוב — כך נוסד והתפתח קן – מאיר קושניר — 223
רומאן — הקן שלנו – יוז'ו (יהשוע) שוורץ; אחר השואה — 225
קראיובה — "הנוער הציוני" בקראיובה — 226
בבאסארביה — יהודים ותנועת נוער בעיר באסארבאית – אפרים; קן שלנו בבאלץ – הרזהב — 228
אחרי השואה בטראנסילבניה ובבוקובינה — קנים בכל רחבי רומניה – המערכת — 230
באניאסה — "הנוער הציוני" בטראנסילבניה ובבוקובינה לאחר השואה – ש.א. — 231
"באם הדרך" בית ילדים של יוצאי פולין ניצולי השואה – ש. אבני; חוות הצעירים מפולין בבאניאסה – יצחק ארצי

פרק שלישי: מ ש ו ט – במרחב התנועתי — 249
בולטין "הנוער הציוני", 1937 (מסמך) — 250
א. אברהמי — התנועה ומדיניותה, ההנהגה הראשית והמזכירות — 251
מ. בלומנטל — "דור חדש" – דמות דיוקנה של תנועה — 259
טיגרטול נאו (מסמך) — 261
ישראל בן-שם — על הנוער הציוני ברומניה — 263
וילו כ"ץ — בשליחות לרומניה — 269
כתב עת "דור חדש" (מסמך) — 272
לאודה קושמארו-כ"ץ — מקן בוקארשט לשליחויות בערי רומניה — 273
ש. אבני — "הנוער הציוני" וחבריו בשנת 1948 — 277

בת שבע זליקוביץ	חוויות בקישינוב	279
וילו	סיפורו של קן	281
אריה אברמוביץ	דרכו של חבר בתנועה והקן ביאש	291
עתידה לבנסון	פיאטרה- ניאמץ כפי שהכרתיה	294
מ. בלומנטל	ביקורי בטראנסניסטריה בשנות השואה	301
יוסף (קוקה) בילדרמן	במכירות הראשית 1939- 1940	304
מוקה אנטלר	מזכירות "דור חדש" לאחר השואה	309
	פרק רביעי: במחנות הקיץ של תנועתנו	311
	דו"ח על כנס איזורי, 1936	312
צבי הרזהב	מושבות הקיץ של התנועה, לפני השואה	313
דידי שטייבוק	מושבת קיץ ראשונה בדאמינשט - 1928	326
ש. אבני	מחנות קיץ של "הנוער הציוני" לאחר השואה	328
	פרק חמישי: בהכשרה, בעליה ובהעפלה	340
אריה אברהמי	היציאה להכשרה	343
משה דוד מנור	בכרם באומבראשט	345
א. בנדרמן	אלה תולדות פלוריאסקה	345
ז'אק סמו	המבחן בפלוריאסקה	349
ישראל שנול	מעפיל באנית מעפילים	361
זאב מרקוביץ- מרחב	על אנית מעפילים "אסימי"	362
אריה הרמן	מקן באקאו לחוף מבטחים	364
א. אברהמי	החלוץ הכלל ציוני	369
	בולטין החלוץ בעל מלאכה (מסמר)	272
א.כ.	חלוצים מסוג אחר...	373
אריה רוזנשטוק	ז"ל דו"ח מגירוש קפריסין	377
	הזמנה ביידיש מטעם "העובד הציוני" בקפריסין (מסמר)	379
פ. אפרים	מפיאטרה ניאמץ ליאש ומיאש לעיינות	381
עתידה	חברות במשק הפועלות בעיינות	382
חיים שפר	תנועת "הנוער הציוני" ברומניה ודרכה בארץ	391
	פרק שישי: אל מול פני כותל הדמעות	395
מ. בלומנטל	אל מול פני כותל הדמעות	397
	אבא ברדיצב	398
	ישראל אלימלך רזניק	400
	מגיני ניצנים:	402
	אלכסנדר הרשקוב	402
	אריה גנוט	403
	יעקב טריף	404
	יוסף נתנזון	405
	אפרים שרגא	406
	שרגא אבני	407
	יעקב בנדיט	407
	מרדכי פוויו מיטלמן	408
	מילו לנגר	408
	אפרים (פרח) ומקס ברגר	409
	לזכרם של טביעי סטרומה ומפקורה	410
	יוסי ומירי	412
	פרדי כ"ץ	413
	יעקב דאק פינקלשטיין	413
	שלום ברטה וגוסטב הרניק	413
	יוסף גלבר (יוסל'ה)	414
	יהושוע פיקר	415
	יעקב פישר	416
	ברוך אבינוח (שוורץ בויקה)	417
	שרה אברמוביץ	418
	חונא אהרון	419

פרידה גולדמן- איצקוביץ 419
אליעזר אלעזרי (לזרוביץ) 420
יוסף וקלרה אקסל 420
פניבה לבית דב (הכלר) 421
דוליו ברטפלד 422
מתיה (משה) ברץ 423
מתי ברקוביץ 423
נתן שייאר 424
דב בלונדר 424
חיים גל (קרול לופו) 425
מילו גרינשטיין 426
זליג קוליץ דוידוביץ 426
לופו דורניאנו 427
קרלי הבל 428
משה המאירי 428
חיים הרשקוביץ 429
חיים וייסמן 430
שלום ויסמן 430
אהרון וסרמן 431
אריה ורדי 432
ראובן ורטמן 433
יצחק זוהר (איזו פינקלשטיין) 434
אברהם זליקוביץ 434
משה טופר 435
זאב יגנדורף 435
אלתר יעקב (ינקו) 436
בוקה כהנה 437
הרשקו כהנא 437
זאב (וילו) בן מרדכי כ"ץ 438
יטי כ"ץ 439
דניאל (נלו) לבנסון 439
איזו לייבוביץ 441
מרצ'ל לייבו 441
סיפור החלוץ לייבוביץ 442
יהשוע (שיקו) לופוביץ- מיכאל 443
אליקים (גצו) מרגלית 444
בלהה מרחב 445
רות- ריזו ברגפלד- נוסבאום 446
פנחס נאור (פיצו זילברשטיין) 446
מוני סגל 447
מינה בלומנפלד (סובלמן) 448
בלה סובלמן 449
פדורה סופרין 449
שרגא פייבוש עמיאל 450
אאורל פלדמן 451
הרי פנצר 451
שמואל סמי פרוביזור 452
לופו ציובוטארו 453
אסתר קושמארו 453
חנה (אנוצה) זליקוביץ- קושניר 454
דורה קמל 455
מרדכי קרפט 455
בנו (ברוך) קאושנסקי 456
שאול שוורץ 456
יחיאל רווה 457
חיים קרול רייזל 457
יוסף ראבינוביץ 458
אטי כהן- רייכמן 459
אברהם קדם- קאצולסקו 459
שלמה שוורץ 460
איזו שטיינבוק 460
שליקה שטיינבוק 461
קלרה שטרנשום 461
דב (ברל) שיבר 462
ישראל שנול 463
זכרונם לברכה 464

בראשית

לאלפי החברים והחברות אשר שיחקו, שרו, רקדו והלמו במועדוני התנועה ברחבי רומניה.
לרוב רובם, שעלו ארצה בתקופות שונות ובכל מיני דרכים.
לאלה שלא זכו לעלות ארצה, כי בייאושם או בהמר להם הגורל, נדדו והגיעו לגלויות שונות.
לחברינו שהועלו על המוקד, לאלה שנרצחו או נספו בשואה.
לאלה אשר נפלו בדרך, בעלייתם ארצה.
לחברינו אשר נפלו במערכות ישראל.
לכל אלה, מוקדש ספר זה באהבה ובהוקרה.
מי יתן ויהיה הספר אות-זכרון לימים עברו. נקרא בו בהכרה, שבערוב ימינו יכולים אנחנו לומר בלב שקט: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זיקנתנו".

הועדה היוזמת וחברי המערכת.

תחזקנה ידי כל אחינו המחוננים
עפרות ארצנו באשר הם שם;
אל יפול רוחכם - עליזים מתרוננים
בואו שכם אחד לעזרת העם!

ח.נ. ביאליק

ERRATA

מאיר זליקוביץ'

תכלית קיומנו

בתולדות העם היהודי, כמו בתולדות העמים בכלל, אין עדויות על קיומן של "תנועות נוער" בעבר, בדמותן ובצורתן של תנועות הנוער של ימינו. וזאת למרות שבכל התקופות, אצל כל העמים, התגלה בנוער הכח המניע לשינויים לאומיים, חברתיים או דתיים. למעשה, בלתי אפשרי לתאר חיי עם בלי דור נעורים, וכאשר פוגע משבר בבני הנוער, פגיעתו מורגשת בגוף העם כולו.

ההיסטוריה יודעת על עלייתם ועל ירידתם של עמים, בשלבים שונים של התפתחותם ואפילו על העלמותם של עמים שלמים מעל בימת ההיסטוריה; לרוב, כתוצאה מהטעיתו של דור הנעורים ומתעייתו, גם אם הרגע המכריע והמאורע המיוחד שגרם להתפוצצות, זכה להסבר שונה לגמרי. בדפיה המעניינים ביותר בתולדות האנושות, מפכים לבטיהם של בני הנעורים, אלא שבימים ההם, הנוער השתלב בצורה הטבעית ביותר בלבטי עמו ובשאיפותיו.

החל מסוף המאה הקודמת, וביחוד במאה שבו אנחנו חיים, בעקבות השינויים הכבירים שחלו בחיי האנושות, בשטח הדעות ובסדרי החברה, נוצר תהום פסיכולוגי בין הורים לצאצאיהם, בין דור המבוגרים לדור הצעיר... הפתרונות המומלצים לתיקון המצב, כגון רעיון הקשחת החינוך וריתוק נפש הנוער ורוחו בכבלי משמעת קשיחה מוגזמת, הוכיחו עצמם כבלתי נכונים ובלתי יעילים...

הגישה המודרנית בחינוך סבורה, שחינוך חיובי ניתן לפתח רק בתנאי חירות. תורת החינוך המודרנית מאמינה יותר ויותר ברעיון החינוך העצמי... נעורים פירושם מרץ, התלהבות, כוח יצירה, אמונה והקרבה. מימוש כל אלה לאור הגישה המודרנית, מושג רק דרך חינוך עצמי.

לאור כל זאת, תנועת "הנוער הציוני" (צ'.ט.ס.) ברומניה, שנולדה לפי מפרטי תעודת הלידה שלה, באפריל 1927, כ"צורך חיוני לתחית העם", תנסה למלא את יעודה...

היא מתכוונת למלא את החלל הריק שנוצר בציונות, מתוך כוונה להבהיר את הרעיון שהסתלף ושהביא את הנוער, שכבר התארגן, להתנכרות לעמו. תפקידנו להחזיר את התודעה, האיזון, גמישות המחשבה וההכרה הנפשית של בני הנוער. רצוננו להעריך מחדש את ערכי הציונות ולהפיח חיים חדשים בערכים אלה ברוח היהדות.

נולדנו בתקופה של תעיה וברצוננו לצעוד בדרך הישרה. בדעתנו להקים תנועת נוער שתפרוץ את גבולות רומניה, תקים תנועה כלל עולמית, בהתאם למבנה הציונות ולשאיפת העם היהודי.

העתק מקוצר מגליון מספר 1 של "מולדת", בטאון "הנוער הציוני" ברומניה - 1930.

''הנוער הציוני'' ברומניה והתנועה העולמית

הקשרים הראשונים בין ''חוג הנוער הציוני'' ברומניה והתנועה בפולין, התחילו לפני למעלה מחמישים שנה, ב-1931. ההנהגה העליונה הזמנית, שקמה בפולין, עמדה בקשרים רופפים עם התנועות המקבילות, הקרובות זו לזו מבחינה רעיונית, ברומניה, בהונגריה, בבלגיה, בלוקסמבורג ואפילו עם גרעין תנועתי בבגדד.

כאשר חל הפילוג בין ''הנוער העברי'' ובין החברים, מקימי ''עקיבא'', התרופפו עוד יותר הקשרים; כי מנהיגי המתפלגים (בני גליציה) עסוקים היו במאבקיהם הפנימיים. לאחר הפילוג השני, שחל בתנועה בשנת 1934, על רקע היחס להסתדרות העובדים הכללית - פילוג שהביא להקמת שתי תנועות: ''הנוער הציוני א' '' ו''הנוער הציוני ב' '', החלה פעילות רצינית ב''הנוער הציוני א' '', לבניית תנועה עולמית ולהבטחת השתייכות תנועה זו למחנה הציונות הכללית המתקדמת.

בקיבוץ ''המפלס'', בכפר סבא, הוקמה מזכירות עליונה של ''הנוער הציוני'' ושל ''החלוץ הכלל ציוני'', אליו השתייכו נציגיהם של קיבוצי התנועה ועולים שבארצות מוצאם היו חברים בהנהגות הראשיות הארציות. הליכוד הרעיוני שלנו במסגרת ''הנוער הציוני א' '' ו''סיעת העובדים הציוניים הכלליים'' בהסתדרות העובדים הכללית, הביא להקמת מחנה רעיוני- חלוצי אחיד. הפכנו למשפחה תנועתית בעלת יחסים חבריים טובים.

בשנת 1934, קשרתי קשרים אישיים עם התנועה ברומניה. בהיותי בפולין, אחרי הפילוג שחל בתנועה הפולנית, הוזמנתי למושבת הקיץ ולישיבת מועצת התנועה, שהתקיימו בהרי הקארפטים ליד גורה הומורולוי, בבוקובינה. היתה זאת חוויה בלתי נשכחת בשבילי להיפגש עם ראשי התנועה ברומניה. עם חבר- מנהלים בעל רמה אינטלקטואלית, בעל הכרה חלוצית ובעל מסורת של תנועת- נוער יפה. בימים ההם היו חברים בהנהגה הראשית החברים: בתור נציגי הרגאט (רומניה הישנה) אריה אבראמוביץ', צבי הרזהב, וילו (זאב) כ''ץ, יצחק פינקלשטיין ומשה בלומנטל כנציגי הבוגרים; צבי הרמן ואברהם פלורנטל ייצגו את התנועה בטראנסילבניה, ומנחם ראוכבך ויוסף אדלר ייצגו את התנועה בבוקובינה.

מושבת הקיץ היתה מחנה צופי נהדר. האוירה נלהבת, חדורת תקווה להקמת תנועה גדולה, לקיבוצי הכשרה גדושי חלוצים ולעליה. היתה גם ציפיה לבואם של שליחים מארץ ישראל.

מאז המפגש הראשון, חזרתי לבקר ברומניה כמעט מדי שנה בשנה, בדרכי לפולין או בדרך חזרה ארצה. בלויית חברים מהנהגת התנועה הרומנית, ביקרתי בגלילות בוקובינה, בסארביה וטראנסילבניה (צ'רנוביץ, קישינוב וקלוז') ובקנים אחדים במולדביה. נפגשתי עם מדריכים, שוחחתי עם צעירים מכל השכבות והבאתי להם את בשורת התנועה הארץ- ישראלית. ביקורי במדינות שונות ופגישותי עם התנועות הארציות, גרמו לכך שהרוב המכריע של התנועה העולמית, יתגבש במסגרת התנועה העולמית ''הנוער הציוני א' ''. התנועה ברומניה מילאה תפקיד חשוב בהתפתחות זו.

ביקרתי גם בקיבוץ ההכשרה פלוריאסקה, שליד בוקארשט וגם הכרתי את המנהיגים של ''הציונים הכלליים''. בבוקובינה היו ''הציונים הכלליים'' נתונים להשפעתו של ד''ר מאיר אבנר, ציוני ותיק, שהשתתף עוד בקונגרס הציוני הראשון. ד''ר אבנר ערך, במשך שנים רבות, את השבועון ''אוסט יודישע צייטונג'' בשפה הגרמנית, כי רבים מיהודי בוקובינה השתמשו בשפה זו כשפת דיבורם. ד''ר אבנר וחבריו, ניסו לקיים עמדה ניטרלית בין ''הציונים הכלליים'' המתקדמים, שהיו מאורגנים ב''התאחדות הציונים הכלליים'' לבין ''ברית הציונים הכלליים'', בראשות הד''ר יצחק

שוורצבארד. ד"ר אבנר קיווה שיוכל לאחד את שני הארגונים (שהתפלגו בועידת קראקוב, בשל יחסם השונה כלפי ההסתדרות וכלפי הקמתו בארץ של ארגון עובדים נפרד ל"ציונים הכלליים"); ד"ר אבנר היה קרוב בהשקפותיו לחיים וייצמן ז"ל ומבחינה סוציאלית ל"הנוער הציוני". הוא התענין בגורל החלוצים שלנו ובגורל קיבוצינו בארץ.

ברומניה הישנה (הרגאט) פעלו שני ארגונים כלל ציוניים: "רנאשטריה" ("התחיה") שהיתה קשורה לארגון העולמי של הציונים הראדיקלים בראשות יצחק גרינבוים ז"ל. מנהיגם ברומניה היה הד"ר שמואל שטרן-כוכבי ז"ל. מהארגון השני, הצנטריסטי, הכרתי את מיכאל לייבה ז"ל. מיקומם של הצנטריסטים במפה העולמית של "הציונים הכלליים", לא היה ברור.

בראש ציוני טראנסילבניה עמד ד"ר ארנה מארטון, עורך ה"אוי-קלט", אישיות מקרינה, בעלת השפעה רבה על יהדות טראנסילבניה ועל ציוניה. עתונו של ד"ר מארטון עמד על רמה אינטלקטואלית גבוהה ובמערכת עבדו גם חברינו. הוא ועתונו חינכו קאדרים של ציונים צעירים לכל התנועות החלוציות, שחבריהם היו דוברי הונגרית. בקישינוב, בבסארביה, הכרתי את יצחק ברגר ואת שמואל בלצן ז"ל.

ביודעם עברית, בני בסארביה והסביבה, דומים היו ליהודי הסביבה שבה גדלתי, במזרח פולין. בעבר השתייכה בסארביה לתנועה הציונית הרוסית וציוניה בלטו בשורשיותם ובתרבותם העברית. "הנוער הציוני" היתה בבחינת הגשר החי בין כל הארגונים הכלל ציוניים. בפגישותי עם מנהיגי הצה"כ, שמעתי דברי הוקרה לתנועתנו, שגאלה את הציונות הכללית מעקרות ושממון. במושב הועד הפועל הציוני ובקונגרסים ציוניים, שמור היה מעמד מיוחד לסיעת "הנוער והעובד הציוני" שייצגה את הציונות הכללית המגשימה.

התנועה ברומניה הקימה את "החלוץ הכלל ציוני" ופעלה בשמו בקרב ארגוני החלוצים והמשרד הארצישראלי. הגשנו לתנועה עזרה כספית מהתנועה העולמית, כפי יכולתנו. מצבנו השתפר לאחר שנבחרתי כחבר במרכז העולמי של "התאחדות הציונים הכלליים", שמרכזו היה בלונדון וקיים סניף בתל-אביב. שימשתי מזכיר כבוד של הסניף בארץ ופרסמתי ביולטינים לצרכי הסניפים הארציים. בביולטינים אלה דיווחנו על קיבוצינו, על המצב הבטחוני (אחרי פרוץ מאורעות שנת 1936) ועל דיוני הסניף שלנו בבעיות מדיניות גוריליות.

באותן השנים התחלנו להתארגן לפעולה עצמאית בתחום ההעפלה, לאחר שתנועתנו קופחה ע"י מארגני ההעפלה של "החלוץ הכללי" (אנשי הקיבוץ המאוחד), ולא יכולנו לעמוד בתשלומים שדרשו הבית"רים עבור כל עולה ועולה.

סיפקנו לתנועה הרומנית ספרות רעיונית: את ספרו של ד"ר יחזקאל קויפמן "בחבלי הזמן" ואת שני הכרכים של "עם חילופי משמרות" מאת ד"ר משה גליקסון, בהוצאת "הנוער הציוני". כן הוצאנו לאור את הספר החשוב: "א.ד.גורדון, משנתו ודבריו" בעריכת יהודה אייגס. מספרו "גולה ונבר" של יחזקאל קויפמן, שנשלח לכל ההנהגות הארציות, שאבו המדריכים תורה ציונית בסיסית ולאומיות נאורה. בשנות המאורעות, פרסמנו חוברת בשם "קיבוצינו בימי הדמים", שתורגמה לשפות שונות, בארצות שונות. כן שלחנו לתנועות הארציות את פרסומי "סיעת העובדים הציוניים הכלליים" בהסתדרות, ובעיקר את הירחון "העובד הציוני", שהחל להופיע ב- 1936. חילוף המכתבים הקבוע עם התנועה ברומניה, עסק בעניינים החיוניים של התנועה ואילו החוזרים, שיקפו את שהתרחש בתנועה בארץ וגם דיווחו על המציאות בתנועה העולמית.

מכה קשה הונחתה על התנועה ברומניה לאחר פיזורם של שני הקיבוצים של חלוצי הרגאט, בוקובינה ובסארביה: הראשון בכפר סבא והשני, "עין הגליל" ביבנאל. רק קיבוץ "למקור", של התנועה בטראנסילבניה, החזיק מעמד, עלה להתיישבות בכפר קרע והקים את כפר-גליקסון. שאר החברים מ"עין הגליל" הצטרפו ל"אושה". אין ספק,

שאלמלא מלחמת העולם השניה, היתה התנועה ברומניה מקימה עוד קיבוצים. קיבוץ "במאבק" (כיום - אלוני אבא) הוקם בסיום מלחמת העולם השניה ע"י שכבת הביניים של התנועה ברומניה. כיום זהו מושב שיתופי פורח בלב עמק יזרעאל.

במשך שנות מלחמת העולם השניה, עמדה המזכירות העליונה בקשרים הדוקים עם ראשי התנועה ברומניה באמצעות לשכת הקשר של "החלוץ" בג'נבה (נתן שולב) ובאמצעות לשכת הקשר של הסוכנות היהודית בקושטא. השתדלנו לעזור באמצעים שונים וללחוץ על מוסדות העזרה וההצלה שהכסף שנשלח לתנועות הציוניות והחלוציות יחולק באופן צודק. איש הקשר שלנו בצ'רנוביץ היה בתחילה אריה ורדי (רוזנשטוק). מכתבים היו לנו גם עם יצחק ארצי (איציו הרציג) שביקר בטראנסניסטריה ונפגש שם עם חברים. ארצי וברל שיבר עידכנו אותנו על המתרחש ביהדות רומניה ובתנועתנו ואילו אנחנו, העברנו להם ידיעות על התנועה בארץ.

כאשר הגיע לקושטא חברנו דוד צימנד ז"ל והצטרף למשלחת הארצישראלית בקושטא, התחזק עוד יותר הקשר עם התנועה ברומניה. לאחר מכן עבר צימנד לבוקארשט והביא עידוד ועזרה לתנועה בימים ההם, לאחר שחרור רומניה. גם יאנק דז'ביגנצקי (יעקב בן יהודה), מראשי התנועה בפולין ומארגן אנית המעפילים "אסימי" (שהגיעה ארצה באפריל 1939), עמד בקשר עם ראשי התנועה ברומניד בהיותו בג'נבה, שם נשאר תקופה מסויימת לאחר פרוץ מלחמת העולם השניה.

התנועה ברומניה שימשה מקלט מצויין לחברים מפולין שניצלו, בדרך לא דרך, והגיעו להונגריה ומשם לרומניה, או עברו את הגבול ישר מפולין לרומניה, בעת מלחמת העולם השניה ולאחריה.

קיימתי קשרים עם התנועה ברומניה החל משנת 1934 ועד סוף מלחמת העולם השניה. חזרנו ונפגשנו עם נציגי התנועה הרומנית ב-1946, בכינוס שציין חידוש תנועתנו באירופה. תנועתנו ברומניה השתתפה במבצעי ההעפלה הגדולים שאורגנו ברומניה והיתה לגורם מרכזי בתנועתנו החינוכית והחלוצית. היא גם נתנה תנופה להחיאת התנועות הציוניות ברומניה, עד לחיסולן האלים ע"י השלטון הקומוניסטי.

"הנוער הציוני", "דור חדש" ו-"ארגון בעלי מלאכה" הפכו לתנועות המוניות במסגרת משותפת, "העובד הציוני", שהובילה את היהודים להעפלה והפיצה ערגה ואהבה לציון. כל זה צמח על התשתית שהוקמה בין שתי מלחמות העולם ועל הרעיונות שהוחדרו עמוק לחיי הקהילות היהודיות, ובעיקר לראשיהם של בני הדור הצעיר. לתנועתנו ברומניה היתה צמרת רעיונית טובה ולכן יכלו כוחות ארגוניים בעלי כשרון, לתת לה תנופה, לאחר שעמדה במבחנים קשים בימים הנוראים של מלחמת העולם השניה. מה שנשתל בשנות השלושים הניב יבול אנושי ותנועתי גדול, בשנות הארבעים.

הדור הצעיר של יהדות רומניה לא האמין בסוציאליזם, כי ראה בעיניו את המשטר הקומוניסטי הרומני בהתגשמותו. היו תנועות ציוניות סוציאליסטיות שניסו להתחנף למשטר הקומוניסטי; כי חשבו בטעות שהמשטר ירשה את קיומן. הן התאכזבו מהר מאוד, כי התנועה הקומוניסטית ראתה בהן בוגדים במעמד הפועלים. התנהגות אחדות מתנועות הנוער הציוניות הסוציאליסטיות, בימים ההם אינה מהווה פרק מפואר בהיסטוריה שלהן.

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה, רשמה פרקים מזהירים בתולדות התנועה החלוצית העולמית ובתולדות ציונות רומניה בכלל. התנועה ברומניה העמידה לרשות התנועה שלנו בארץ קדרים מצויינים, שתפסו מקום בולט בבנין המפלגה הפרוגרסיבית, ולאחר מכן הליברלית העצמאית. רובם נשארו נאמנים לרעיונות התנועה ולמסגרתה, גם לאחר שהוקם גח"ל ואחדים מהם הצטרפו לגוש החדש הזה.

12 בנובמבר 1982.

מ. בלומנטל

במשעול הצר שבין הקצוות

לדרכה הרעיונית של תנועת "הנוער הציוני"

בכל הזמנים נתקלו תנועות קיצוניות בפחות קשיים מאשר תנועות מתונות. תנועה קיצונית, מן הימין או מן השמאל, הסתפקה בסיסמאות, לבטא באמצעותן את רעיונותיה. לא כן תנועה שבמרכז הקשת. היא נאלצה לנווט את דרכה במשעול הצר שבין ימין לשמאל, בדאגה מתמדת לא להתקרב, אך גם לא להתרחק, משתי הקצוות, מתוך חרדה וזהירות שלא להיקלע לשדה כוח- המשיכה של אחת הקצוות. תנועה מתונה חיה תמיד במצב של מלחמת התגוננות בשתי חזיתות.

במרוצת השנים, נשתתקו הסיסמאות ועל רבות מעמדותיהן האידיאולוגיות של הקיצונים אבד הכלח. הקצוות כורסמו, חודיהם נתעגלו, דהה צבעם העז, כל זאת בהמשך, אך לא בימי הבראשית, עם הופעתנו הראשונה. הרבה "כאב ראש" גרמנו לעצמנו ברצותנו לכרוך יחד מה שקרוי היה אז "הפרימאט הלאומי" (כלומר, זכות עדיפות לאינטרס הלאומי) וחברות בהסתדרות העובדים העבריים בארץ ישראל.

לית מאן דפליג, שהופעתנו היתה מלווה הכרה, שזאת תנועה ציונית כללית, בלתי מפלגתית, המטפחת ערכים יהודיים, השוללת קיצוניות, דוגלת בליברליות פרוגרסיבית ושוללת מלחמת מעמדות. היו אלה עמדות ברורות למדי, אך מאד לא מקובלות במציאות של הימים ההם.

כיום, אחרי למעלה מחמישים שנה, קשה לי להיזכר בפרטי הרצאתי האידיולוגית שנשאתי במחנות הקיץ בבוחאלניצה, בשנת 1929. אני רק יכול לציין שהעקרונות עליהם התווכחנו ושעליהם ביססנו את פעילותנו, שרירים וקיימים עד עצם היום הזה וטרם הגיע הזמן לקטלגם בארכיון. רבים מרעיונותינו, שהתייחסו אליהם אז בקלות ראש, כפי שנוהגים להתייחס לדעותיו של מיעוט קטן, נתקבלו בינתיים כרעיונות כלליים וירביבו הכניסו אותם בסעיפים חשובים במצעיהם. לדוגמא: חינוך כללי ולשכות עבודה אחידות. שניהם נתקבלו על ידי מפא"י (תנועת העבודה של היום) ואילו תנועת החרות, יורשה של התנועה הרביזיוניסטית, הצטרפה להסתדרות העובדים.

לצערנו עלה כושר המחשבה שלנו על כושר הארגון, ביחוד כאן, בארץ ישראל. לכן נשמע קולנו כלחש, בלי שיהיה מסוגל לעורר הדים ולמשוך אחריו המונים. חוסר ההתאמה שבין הרעיון והמעש, היה בעוכרנו והוא שקבע את גורלנו הטראגי במפה הפוליטית בארץ ישראל.

כיום כמעט בלתי אפשרי להבין פשר הבעיות שהעסיקונו והטרידו את מנוחתנו בעבר. למשל, רעיון העדפת האינטרס הלאומי על כל אינטרס אחר ("פרימאט לאומי"), הנראה היום כמובן מאליו, לא נראה כך באותם ימים כאשר חלוצים נאמנים לרעיון בנין הארץ, נמשכו בכוח מגנטי לרעיונות המהפכה הרוסית ואף ראו בסטאלין את "שמש העמים". אישיות חשובה מאנשי א"י היפה של אותם ימים, הרחיקה לכת באומרה שיש לה שתי מולדות: הראשונה ארץ- ישראל והשניה ברה"מ. זאת היתה אימרת- כנף מקרית. באוירה כזאת היה קל מאד למתנגדים להתקיפנו ואילו אנחנו, העזנו לנהל את מלחמתנו נגד השמאל בתוך מעוזו הוא, בהסתדרות. היינו מיעוט קטן בתוכה, שלא שר את ה"אינטרנציונל", לא הניף את הדגל האדום ולא הכיר באחד במאי כחג. הבלטת עמדות אלה הדגישה, ללא צל של ספק את האופי הלוחם של תנועתנו. אמרנו שיש להסתדרות אופי דמוקרטי כללי ולא כיתתי. עבר זמן, עד אשר מתנגדינו הצעקניים קיבלו את דעתנו והצטרפו, אף הם, להסתדרות ושוב אין הם מזכירים לנו את חטאנו בעבר: דהיינו, את הצטרפותנו להסתדרות.

מ. בלומנטל (ראשון מימין), חברו אברהם קדם-קאצולסקו וחבר מקן פלויישט

או ניקח לדוגמא את רעיון של מרכזיות ארץ ישראל (פלסטינוצנטרי), כלומר הרעיון שפעילותה המרכזית של התנועה הציונית צריכה להיות מכוונת לארץ-ישראל. היום זה נשמע כדבר המובן מאליו (אם כי בגלויות שונות טרם הושג הדבר), אך בתקופה ההיא, גם לאחר שעברו מן העולם התנועות הטריטוריאליסטיות למיניהן, שתמכו בהקמת בית-לאומי יהודי בארצות שונות, כגון באוגנדה, קפריסין, קרים, ארגנטינה או בירובידז'ן מצד אחד ורעיון המרכז-הרוחני של אחד-העם, מצד שני, עדיין נמצאו ציונים רבים שראו את עיקר משימתם במה שנקרא אז "גגנווארטס-ארבייט", כלומר פעילות לאומית בתוך הגולה לכיבוש הקהילות.

ההדגשה של הגשמת הציונות בארץ ישראל, כדרך יחידה, ולא רק עדיפה, על פני כל היעדים האחרים, היתה הכרחית.

בוויכוח שהתנהל בבוחאלניצה לאחר הרצאתי, שאלני מאיר זליקוביץ, מדוע העליתי בהרצאתי האידיאולוגית את בעית השפה העברית, במקום ליחד לה הרצאה מיוחדת, מוקדשת לתרבות בכלל. לצערי, גם עברית היתה בימים ההם בבחינת אידיאולוגיה. לרבים היתה שפה עברית מדוברת, בבחינת חלום וחוגים די חשובים באוכלוסיה היהודית, כגון דתיים קיצוניים ויידישיסטים, העדיפו את שפת היידיש על פני העברית. ומי אינו יודע שגם הטכניון בחיפה עמד להכריז על השפה הגרמנית כעל שפת ההוראה שלו.

תנועת "הנוער הציוני" היתה יצירת נעורים מסוג מיוחד. מאחוריה לא עמדו, ולא עזרו בכסף או אפילו בעצה, לא אנשים מבוגרים ולא מסגרת מפלגתית או מוסד כלשהו. זה היה ייחודה של התנועה ובזה תפארתה. הופעתה הספונטנית קבעה את מקומה. אני מעז לומר שהדבר הפך לחלק של האידיאולוגיה שלה. מיסדי "הנוער הציוני" לא נהו אחרי המפלגות או הסיעות הציוניות הפוליטיות. הם נהו אחרי הציונות הרוחנית, התרבותית, החינוכית והמגשימה. רצינו בתנועה "אפוליטית", שאיננה שייכת לאף מפלגה. היום, לאחר כל כך הרבה שנים, אפשר להוכיח שעמדנו במבחן. נכון, שילמנו מחיר יקר. בעלותם ארצה, ובעמדם בלחץ המציאות הקיימת, התפזרו חברינו לכל העברים ועד למפא"י ול"חרות" הגיעו, אך כולם מתגעגעים לתקופה שבה פעלנו בצוותא.

המפנה חל למעשה עם נסיוננו לארגן תנועה של "סתם חלוצים", שלא עמדה במבחן. חברינו נתקלו במציאות שבה "המפתח המפלגתי" שלט בכיפה ונאלצנו להתאים עצמנו למצב זה, כדי שנוכל להתקיים ולהמשיך במאבקנו בנסיבות הקיימות, שהביאו את החיים הציבוריים בארץ ובתנועה הציונית עד לידי אבסורד. ייתכן שבאנאכרוניזם זה, ברצוננו ללחום בשליטתו המופרזת של הארגון, טמון הסבר אי-הצלחתנו בחיים האלקטוריליים בישראל.

יכולנו לעבור ממצב "אפוליטי" למצב פוליטי רק באמצעות רעיון ליברלי ממשי במרכז דימוקרטי ופרוגרסיבי, כי לא היתה כל סתירה בין מלחמתנו נגד החדירה המופרזת של הארגון והמפלגה לכל פינה של חיינו הציבוריים לבין קיומנו כמפלגה דימוקרטית ופרוגרסיבית. בלעדי השתייכות מפלגתית היה קשה להתקיים. לא תעודת הזהוי האזרחית קבעה את דרכך בכל אשר פנית, אלא הפנקס המפלגתי. ניהלנו ויכוחים מרים נגד הדבקת תויות בולטות לכל דבר. היו לנו חברות-שיכון "שמאלניות" שלא קיבלו חברים שנמנו על "הימין" והיו קופות חולים ימניות שלא טיפלו

בחולים שנמנו על מחנה ה"שמאל". אפשר היה לסכם באירוניה, שהשגרון של ראובן הוא "שמאלי" במהותו, ולכן איננו בר-טיפול בקופת חולים "ימנית", ואילו הנזלת של שמעון היא "ימנית" ואין לטפל בה בקופת חולים של ההסתדרות.

גם את הספורט "ארזנו בחבילות" והדבקנו תו על כל חבילה וחבילה: "הפועל" השמאלי לעומת "מכבי" הימני. גם הנזקקים לעזרה חומרית הופרדו: חברי ההסתדרות קיבלו עזרה מ"משען" ולאחרים, כמעט ולא היה דואג. עוד בטרם הוקמה המדינה דרשנו הקמת רשת ביטוח בריאות כללית, רשת חינוך ממלכתית אחת ורשת ספורט אחידה. הכרזנו, כי רק בצורה זו נהפוך לאומה מלוכדת ולא לכיתות נפרדות, עוינות זו לזו.

מאז הופעתנו כתנועה לא נעזרנו במאבקינו בציטטות של קנט, מרקס, אנגלס או של פילוסופים וסוציאולוגים למיניהם. רצינו למצוא פתרון למציאות הקודרת שנוצרה בגישה שלנו, המבוססת על יושר ועל השכל הישר. אלה כיוונו את צעדינו ולא השימוש הסנובי באימרות מצלצלות, משובצות לעתים קרובות שלא במקומן ומתאימות אולי למציאות שהיתה קיימת בארצות בעלות רקע שונה.

באחד הויכוחים, בזמנים הרחוקים של ימי הבראשית, שאלני יצחק ברוקר, כיצד אני מתאר לעצמי את אופיו של הצעיר שתנועתנו מתכוונת לגבש. עניתי לו שלדעתי, עליו להיות בעל גישה פתוחה וחופשית, איש שאינו סוגד לאלילים ולתורות מן המוכן, בין שהן תוצרת מוסקבה ובין שבאים מפי חכמי המערב, כמו בובר, ברגסון או סארטר, ותהיה גדלותם של האנשים האלה ככל שתהיה. לדעתי גם אין לקרוא לתנועות בשמות של אישים, כ-"גורדוניה" או "בוסליה", גם אם האישים שעל שמם נקראת התנועה, מקובלים עלינו מאד.

ברוח זו, אני חושב שיש להבין מדוע קראנו לתנועת ההמשך שהקמנו בשם "הדר חדש".

במבט לאחור, כשאנו מסתכלים בעין בוחנת על המציאות הקיימת כיום בארץ, נדמה לי שאנחנו בין המעטים, הן כבודדים והן כתנועה, היכולים להתפאר שלא נתפסו לסיסמאות. הבה ונראה, מה עלה בגורל הסיסמה "מדינה דו-לאומית", עליה התנהלו ויכוחים במשך שנים ושעליה התחנך דור שלם של "השומר הצעיר"? ומה עלה בגורלה של הסגידה ל"שמש העמים"? אגדה זו נופצה על ידי חרושצ'וב אחד מכוכבי הלכת של "השמש" ההיא. כן אפשר להתבונן ולראות מה היה גורלה של הסיסמה: "שתי גדות לירדן", שהסעירה כל כך חלק מן הנוער שלנו וגרמה להקצנה עד כדי כך ששוב לא מצאה שפה משותפת עם האחרים. ומה עלה בגורל סיסמת "הסולידריות של מעמד הפועלים"? היא גרמה שמפלגת הפועלים באנגליה תהיה לצדנו כל אימת שהיתה באופוזיציה. בהגיעה לשלטון מצאה תמיד דרכים נבזיות להתנכל לנו. מפלגות הפועלים של אוסטריה, שוודיה, גרמניה המערבית וכו' מצדדות כיום באש"ף ורואות בערפאת סוציאליסט כשר למהדרין, גם אם חרת על דגלו השמדת ישראל.

נוצר מצב פרדוקסלי. רבים אימצו את דעותינו, במקום המעטים שהסכימו להם בעבר, אולם - לצערנו - כאז כן עתה, קולנו חרישי ואינו מהדהד חזק. נשארנו תנועת נוער ברוחנו. כל ויכוח, כינוס או ועידה חרותה עמוק בזכרוננו. לא סגדנו אף לאחד, לא הדפסנו, כדי להנציח, אפילו לא את ההרצאות והויכוחים המאלפים והמעניינים ביותר. לעומת זאת הם חדרו ללבותיהם של חברינו והיו ליסוד מוצק בהכרתם. ואם במשך הזמן נעשו החוטים דקים יותר והקשרים התרופפו במעט, הם לא נותקו. קשר עדין ממשיך לכרוך את כל חברינו יחד ולא חשוב באיזה מסגרת הם נמצאים כיום.

אין מטרתו של מאמר זה לדווח. אין הוא בבחינת מסמך המפרט נתונים. הוא רק מזכיר דברים. ואם ניתן להעלות בזכרוננו אנשים או מקומות, מדוע ייפקד מקומם של רעיונות?

שלמה רוטנברג

בטרם ראשית

זכרונות

"הנוער הציוני", טבעת זעירה בשרשרת הנצח של עם ישראל, סמל לדרך- חיים שבה זרמנו משחרותנו בתנועה גואה של קיומיות יהודית כאשר שאיפות שמימיות, שהיו במשך אלפי שנים מלל של תפילה, הפכו בכוח איתנים למציאות. ועדיין סמל "הנוער הציוני" ממשיך להפיח בנו תקווה ורוח חיים.

צמודים לשרשרת האתמול, אנו ממשיכים ללכת, כאשר שמונים דור של סבל ודם יהודים, שהועלו על קידוש השם, מאירים לנו נתיב. שחרותנו היתה ישותנו הממשית וכמיהתנו לציון היה החלום. עתה הפך חלומנו לישות ממשית ונערותנו מקופלת באוצר הזיכרון. בבלותנו, עולה באפינו בושם עדנה של נערות זו, עד כי אזרנו כוח לאחוז בקרני הזמן ולחפש מבעד לערפל את יום האתמול שאבד.

רוצים אנחנו לדלות חן ושכל טוב מעיני העבר. הוא נושא עמו אוצר נשמות יקרות וזכרונות נפלאים שעיצבו את תבונתנו והנחו את פעולותינו השכליות.

יום האתמול שאני מחפש אחריו הוא הבטרם ראשית של "הנוער הציוני" בבאקאו. כלולים בו הדחף של השחרות, חלומותיה לתקון עולם וכיסופיה לעלות לא"י ולבנותה.

יום האתמול. זמן רב היתה לי התחושה שהוא נשאר בקרבתי, הולך אחרי ואף שומר על עקבותי. אודה, היה לי אף סיפוק נפש מקירבה זו. עתה, כאשר לפתע נשאלתי על אודותיו, שמתי לב כי אינני.

בנקודה מסויימת, אינני זוכר מה נפרד מעלי ואבד. אך, אם עדיין שרד ותועה במקום כלשהו, הריהו בבקאו שרחקה מאוד מאוד מהמקום בו הכינו שורשים ובנינו את חיינו.

הבה ננסה להיזכר איך נראתה העיר באקאו שעל הנהר ביסטריצה בה נולדתי ונהניתי משפעה כ- 19 שנה ומחצה. בקאו היתה לדידי כדמותן של ערים אחרות במזרח אירופה שבהן היו ריכוזי יהודים.

היו בבקאו כ- 5000 יהודים: סוחרים, בעלי מלאכה, פועלים, רופאים, מלמדים, אנשי דת וכו'. לתבלין החברתי, לא נפקד מקומה של השלישיה: המשוגע, השיכור והמומר של העיר.

כל היהודים היו מאורגנים בקהילה היהודית שהחזיקה בחברא- קדישא, בשני בתי ספר יהודיים, באישור השלטונות; אחד לבנים ואחד לבנות, מעזבונו של פייבוש קליין, ובית חולים ע"ש מהרן שולר. עשרות בתי כנסת ו"חדרים" היו מוחזקים ע"י הורי התלמידים. את עשיריה של העיר אפשר היה למנות על אצבעות יד אחת ואילו נדבניה היו פחותים מהם.

היהודים שכנו בחלק גדול של בקאו, במערבה, במרכזה ובמזרחה ומקומות מגוריהם היו שרשרת ארוכה שעודף סרחיה התפשט דרומה וצפונה.

אף כי בכל השטח הזה דרו יהודים יקרים, אשר חיו את זהותם היהודית במלואה וראויים לטיפול מיוחד, אקדיש הפעם הזאת מלים אחדות בעיקר למערבה של העיר, לשכונה המכונה ציגאנימה - כלומר פרבר הצוענים, ובה היו מרוכזים כמחצית האוכלוסיה היהודית, רובה עניה, מרודה, ומשופעת ילדים. הלחם היה מתחלק כאן במנות קטנות וגם אל מחצית או לרבע הבצל התיחסו כאל מעדן מלכים.

בסקר שנעשה בשנים מאוחרות יותר, העלו כי כ- 30% משוכני פרבר זה נגועים שחפת מפאת תת- תזונה ותנאי תברואה לקויים.

האבות היו יוצאים לעבודה עם שחר וחוזרים לבתיהם בשעות הערב המאוחרות, עייפים עד מות. אולם עדיין נותר להם כוח נפשי להשפיע

אהבה וחום על בני-ביתם.

לרשותם של האנשים הללו עמד מכשיר חינוכי כביר אשר הכשיר את בניהם לחיים; הוא "החדר". ב"חדר" היה החינוך אחיד. כולם שווים, וחוזרים ביחד במקהלה, אחר נעימת ה"מלמד", את האלף בית ולאחר מכן חומש ורש"י וכו'. ב"חדר" לא היו כיתות אלא לימודים בשפה קלה יותר ולאחר מכן בשפה מורכבת יותר, הכל בהתאם לכללי כושר התפיסה של הלומד.

משאבים נפשיים בלתי פוסקים היו סוד יציבותו של הבית בו היו גדלים, על אף הסבל והמצוקה, ילדים בעלי חן רב, ועל המשפחה כולה היתה נסוכה שלווה מפלאה שמקורה במורשת אבות ואורח חיים צנוע.

באותן השנים היה עדיין בית הכנסת מקום המפגש החברתי ושיקף את אורח חייהם של רוב היהודים בעיר. ליהודים היתה יראת כבוד כלפי ביה"כ, ולא רק יראת כבוד. ביה"כ היה מקדש-מעט. הם למדו בו מידות וראו בו ביתם. ביה"כ וה בהם וחדר לליבותיהם. לא בכדי היה ל"הנוער הציוני" בבקאו זיקה רציונית לביה"כ. כידוע, יסד הקן בי"כ משלו ל"ימים הנוראים" כבר בהיותו תנועה חלוצית. אי אפשר לעבור לסדר היום מבלי לציין את ההתרגשות העצומה שעורר מפעל זה. גם כאשר היהודים קיבלו זכויות אזרחיות ונתאפשר להם ללמוד באוניברסיטאות, עדיין נשאו בלבם שברים מחורבות בתי הכנסת, שהנחום בחייהם ושמרו על ייחודם.

כל זאת בעידן שברחוב היהודי החלה לפרוח, בהשפעת ההשכלה, ספרות יידיש שכבשה את רוב הקהל. ברם, היהודים בתמימותם אבדו את היפהפיה שהכניסוה לביתם.

אמנם יש להודות כי על אף זיקתם למרכז הרוחני, היה רוב הציבור היהודי חסר תרבות שורשית יהודית. זו היתה נחלתם של כרבע מהם בלבד, בתוכם אנשי סגולה, תלמידי-חכמים רווי דעת בשפע שעלה על גדותיו. ותכונה טובה היתה להם: נפשם יצאה ללמד, לשתף את הזולת במאווייהם. מאורגנה ההסתדרות הציונית, ולצדה אף הסתדרות נשים ציוניות, שנשיאה, דוברת עברית רהוטה, זכתה למלים חמות מפי נחום סוקולוב שבא לפקוד את יהודי באקאו.

שני מאורעות חברתיים אדירים זיעזעו את אושיות החיים היהודיים באשר הם, וכן גם בבקאו, והם: התנועה הציונית והתנועה הסוציאליסטית מיסוד המרכסיזם. שתיהן הופיעו כתחליף לדת. עתה כאשר המרכסיזם מסווג בפילוסופיה של ההיסטוריה כתורה אוטופית דתית, הננו מתחילים להבין את נעימת הדחיה הפנימית העמוקה, שהיתה לתרבות היהודית השורשית כלפי המרכסיזם.

אשר לתנועה הציונית, היא היתה בעיני רבים וטובים כעין המשך והתגשמות חלום הדורות. אולם למעשה, אף הציונות - לפחות בחלקה - הרסה את המסגרת החברתית האיתנה והיחידה במינה שעם מופלא הצליח לבנות במשך דורות ארוכים.

אמנם כבר מהמחצית השניה של המאה ה-18, עם תחילת "ההשכלה היהודית", החלה התרופפות המבנה הרוחני הנדיר שהיה בלתי בקיע במשך כ-1700 שנה. אולם אז הצטמצם הזעזוע בקבוצות קטנות, ואילו בימינו נהיתה התופעה מכת הדור בו אנו חיים.

הצהרת בלפור עוררה התרגשות עצומה ולא השאירה אף יהודי בכל העיר אדיש. לשם ארץ-ישראל היה קסם כה רב, שקשה היום לתארו, כי אין בימינו מושג שישווה לו.

החל יום הקהל שנמשך ימים רבים. בתי הכנסת הגדולים בעיר היו צרים מהכיל את הקהל הרב שהיה זורם. גם אלה אשר לא זכו להצטרף לשורותינו הביעו כמיהתם בדרכים שונות.

אמנם, הכוח המושך של התנועה הסוציאליסטית, שבה לקחו חלק פעיל יהודים רבים, היה גורם מתחרה רציני למדי לפעולותינו, אולם לשורותינו עדיין המשיכו לנהור המוני בני נוער מכל החוגים. נהירה זו, כמוה כגל גואה שבו שחו ילדים יהודים שנולדו בגולה ותרו סביבם אחר אחיזה כלשהי. האם מתוך הגל הזה עלה "הנוער הציוני"?! אולי! אפשר לומר שכן.

אף נדמה לי שאני מבחין בנקודה מסויימת. לעיני מזדקר ספסל תקוע בין ה'ציגנימה' לבין הרחוב הגדול, שסביבו נפגשים היו מדי ערב שלושה צעירים, ידידי נפש ומשוחחים ביניהם שיחות מלב אל לב. הספסל היה תקוע מול רשת חנויות מעזבונו של פייביש קליין. שם עבד אליעזר כהן ז"ל, שטבע ב"סטרומה" בדרכו לעליה ארצה. אליעזר ז"ל, היה איש עמל שחי מיגיע כפיו וחזה מבשרו את המצוקה. עתה, כאשר מצא עבודה ופת הלחם היתה מצויה, התעוררו בו כמיהות מוצנעות שגדל עמהן. לאחר גמר יום עבודתו, עם ערוב היום ובטרם לכתו לביתו, היה שוהה קמעה עם חבריו לשמוע או להשמיע דבר.

סמוך למקום זה, עמד בית הורי, משם היה יוצא אחי הבכור, ד"ר יצחק ראובן רוטנברג ז"ל (אז סטודנט בפקולטה לרפואה, מכונה בפי חבריו: רובין). אף הוא, אחד מן השלושה, למרות גילו הצעיר (17), קנה לעצמו שם בעיר ובסביבה כציוני נלהב ונואם מזהיר, אף הופיע בציבור בין ראשי הנואמים. רובין ז"ל, מחונן ומשכיל, מלא דעת וספוג תורה, שמר אמונים לגירסה מבית, נמשך אליה וחיפש תדיר חברותא ללימודי היהדות. אף בעת לימודיו בבתי אולפנא של המדינה, כאשר צריך היה להקדיש זמן לרכישת הספרות והתרבות הכללית, לא פסק מחתירתו אל המקורות. (1)

ועוד אחד, בין השלושה – יבדל"א, היה מיודענו מאיר זליקוביץ'. הוא שלבן את לבני "הנוער הציוני" אחת לאחת עד שהיה בהן די לבנין שהכיל את כולנו.

מה היו שיחותיהם של השלושה? אודה, קשה לשחזר אותן שיחות, כאשר עיניים נוסטלגיות פונות אל העבר.

חכמים טוענים כי האדם במהותו, הוא בעל חי יוצר סמלים ותכנים, ולאחר שהוא יוצר אותם, הוא חי אותם. קיימת איטראקציה בין חייו לבין הסמלים הללו, והיא תרבותו. בלעדיה האדם אינו יכול לשרוד. זה האדם!

ואומנם אם יש מידה של אמת בהנחות אלה, הרי סמלי עם-ישראל, הן לאין ערוך מעל לכל הסמלים שנוצרו אי פעם ע"י בני אנוש. מדוע אם כן לאבדם ולאבד את עצמנו? לפי השקפה זו אפשר לומר כי "הנוער הציוני" לא הוקם כתנועות צופים אשר העתיקו סיסמאותיהם וסמליהם מהתנועה הצופית שעורר אותה בדן-פאול בתחילת המאה. תנועה אשר על פיה נוסדו כל תנועות הצופים באירופה. כוונתו של בדן-פאול היתה ללמד את הילדים לשחק בשדות, להרגיל את הנוער הרגלי חיילים וכו'. היתה לו לכך מוטיבציה לאומית בריטית. ליסודות תנועתו הצופית, הוסיף לאחר מכן, בדן-פאול, עקרונות מוסריים.

אשר ל"הנוער הציוני" בעירנו, נדמה לי שלא החל עם "ישחקו הילדים". ביסוד הנוער הציוני היו עקרונות מוסריים. במיסדיה היתה כמיהה עצומה, שנשאה בקיפוליה צורה ותכנים שעתידים היו להתפתח לתנועה דינמית שעוררה אלפים, גיבשה תודעתם וטלטלה אותם מנוף הגלות בו נולדו, אל נוף חלומותיהם. מאוחר יותר, כאשר בקן החלו להדהד קולות עולי-ימים והיה עלינו להעסיקם וללמדם דעת דרך משחק, סיגלנו לעצמנו טכסי צופיות, וגם היא ייחודית יהודית.

ענין אחר שאני זוכר עם הופעותיו הציבוריות הראשונות של "הנוער הציוני" – הוא הצהרתה כעל מפלגתית. לפי השגתה, גרסה התנועה: עם ישראל אחד ומאוחד ולא עם מפולג לקבוצות ומפלגות. זאת היתה תפיסת אהבת-ישראל של "הנוער הציוני", ואומנם אהבת ישראל של בני שחרות היא אהבה טהורה, אהבה ללא תנאי, וכל מה שנעשה על ידם, נעשה למטרת הדבר עצמו ולא להשגת תועלת כלשהי.

ברם, ליציבותה היתה זקוקה אהבה זו להכוונה והרחבת הדעת, שליישומה דרושים היו כוחות נפילים ועמל רב. איך עשו זאת? אינני חושב שהיתה תוכנית שיטתית ערוכה מראש, אלא כורח-החיים בנה את השיטה והעלה את הכוחות הדרושים.

---

(1) בשנות לימודיו באוניברסיטה, היה רובין ז"ל יו"ר הסתדרות הסטודנטים הציוניים ברומניה. מעורכי בטאונם "חשמוניאה", שם פירסם מאמרים על נושאי ספרות יידיש וכו'. כן היה ממיסדי כתב העת לילדים.

הקן היה שוקק חיים מבוקר עד ערב, בהן שעות של המולה רבה. הבאים לא היו מעור אחד מהימים הראשונים. על המייסדים היה להשלים השכלתם היסודית של אלה, אשר מפאת יציאתם לעבודה בגיל רך (12–13) נטשו את ספסל הלימודים. לפעולה הזאת היתה הצלחה בלתי רגילה,משום שנעשתה מחוץ לכותלי ביה"ס, בצורה בלתי פורמלית. זה היה פשוט חלק ממשחק החיים בו השתתפו כל חברי הקן. משחק בו אף אחד לא נדרש להתחייב לדבר כלשהוא, וכל אחד הגיע להישגים. בזאת נוכחנו, כאשר ראינו את המיזוג היפה בין העמלים לבין חבריהם שגדלו על ברכי התרבות הרומנית.

רוב הבאים שלטו בשתי שפות בלבד: יידיש ורומנית. זה היה הנוער שבא ראשונה אצלנו. על המייסדים היה איפוא לדבר אליהם בלשונם. לעדן את טעמם (טעם כולנו), להעלות נושאים ובעיות ברמה גבוהה מזו השורה בחברה שאין לה דרישות מעבר לניטחות חיי הרגע. כן היה צורך להקנות להם מושגי היסטוריה של עם ישראל. ואחרון אחרון: ליישום הדברים היפים הנ"ל היו זקוקים למקורות ולספרים.

ובכן, נוסדה ספריה. זו היתה – נדמה לי, מהפעולות הראשונות של המייסדים, אולי אף הראשונה. כאשר הגעתי עם עוד נערים אחדים, קיבלה אותנו הספרנית בחביבות רבה כל כך, שנעם לנו לחזור ולשבת בה בכל שעות הפנאי. הספרנית היתה חנה זליקוביץ'. הרגשת הביקור הראשון בספרית הקן ליוותה אותנו ימים רבים. כאשר בגרנו, המשכנו באותם רגשות את קריאתנו בספריה הפרטית של חנה ומאיר.

ספריית הקן הכילה כמה אלפי ספרים. חלק ניכר בהם ביידיש אולם רובם ברומנית. כמעט כל הספרים שהיו בה כללו נושאים ספרותיים כלליים: שירה, סיפורים, רומנים, ביקורת ספרותית מן המקור הרומני ותרגומים לרומנית מן הספרות הקלאסית. ידע על נושאים היסטוריים כלליים שאבנו מהרומנים ההיסטוריים של מרז'קובסקי, מהספרות הצרפתית, הגרמנית והרוסית. נושאים יהודיים ברומנית כמעט שלא היו, פרט לנסיונותיו המעניינים של א.ל. זיסו, וחיקוייו של לודו. תרגומים לרומנית בנושאים יהודיים: ההיסטוריה של גרץ, התהוות עם ישראל של קלאוזנר, תולדות הספרות העברית החדשה לנחום סלושץ. זה כל מה שאני זוכר בנושאים יהודיים בשפה הרומנית. פרט לדברים החשובים שהופיעו בכתבי העם הציוניים: תרגומים מביאליק, אחד-העם וכו'. ספריית הקן היתה פתוחה ששה ימים בשבוע ועוררה את יצר הסקרנות לדעת. סביבה התפתחו חיי תרבות תוססים, כגון: מסיבות ספרותיות שבועיות, הצגת מחזות מהרפרטואר ומיידיש וסמינרים שדובבו את המשתתפים וגירו אותם לביטוי עצמאי.

מהספרים (בספריה) הכתובים ביידיש, קיבלנו הרבה יותר. עלינו לזכור שדיברנו בשתי שפות: רומנית ויידיש. רומנית היתה שפת הקומוניקציה הכללית, אולם יידיש היתה עדיין לרבים שפת ביתם. נאומים והרצאות היו ברומנית, פרט לרובין ועוד מעטים ששלטו היטב בשתים עד ארבע שפות. אולם עלינו להדגיש, שעם כל זאת היתה לנו זיקה חזקה למלה שצמחה מנשמתנו. "איר פרעגט צו יידיש איז א שפראך, גראמאטיש און נגידיש – איך קען אייך זאגען נאר איין זאך; דעם יידענ'ס שפראך איז יידיש" (אתם שואלים, אם יידיש היא שפה, אני יכול רק להגיד לכם ששפתו של היהודי היא יידיש). אלה דברי הטרובדור היהודי, וועלוועל זבארשזר ארנקראנץ מלפני כ- 150 שנה. הם שיקפו את מציאות חיינו בשנות העשרים של המאה, כאשר כתנועה לאומית התחלנו לנוע. "דעם יידענ'ס שפראך איז יידיש", זאת היתה המציאות. על אף הויכוחים המרים עם נציגיהם וסופריהם הרעשניים והמטיחים שיטנה על הציונות, היתה יידיש שפת הרוח שלנו. ספרותה הקרינה עלינו חום ואהבה. זה היה המקור שהחיה ותיאר את בעיות הזמן שהטרידו אותנו והחזיר אותנו אל עצמנו. הנושאים שהעלו מנדלי, פרץ, שלום-עליכם, אברהם רייזמן, מוריס רוזנפלד ואחרים, השתזרו במחרוזת עצב סטגונית שעיטרה כבוד עם פצוע ורעב, יודע סבל ונאנק בגלותו וקשרה אותנו אל המציאות מתוכה יצאנו בלחשי העבר שחיוו דעת נשמותינו מבלי נשמע קולם.

המסיבות היו נפתחות בדרך כלל בנאום פתיחה של רובין, או רובין היה מנחה, ולאחר מכן היתה קריאה ביידיש של האחים מכס ואיצל בריקר, שפאסער וכו'. את פרץ, שהעסיק אותנו זמן רב לאחר ששמענו מיצירותיו, קראה בצורה נפלאה אחותי ברונה רוטנברג-פינקלשטיין. אגב, ברונה היתה גם מרצה בחסד. ההקראות היו מלוות לעתים הסברים של רובין אשר ציין את ייחודיות הנושאים והסגנון (של פרץ) בתוך הספרות העולמית. לפי מיטב זכרוני, היו אלו שעות של התעלות רוחנית. במסיבות היו מופיעים גם המורים לעברית שהובאו מבאסרביה; האחים דודסון, יהודה מישורובסקי והאחרון, שנשאר לצמיתות היה רבין. כל אחד מהם הוסיף נדבך למבנה שלנו.

האחים דודסון הביאו אלינו את הקריאה האמנותית בכתבי שלום עליהם, מישורובסקי יסד וארגן מקהלה יפה של הקן ונשאר בקשר אתנו עד היום הזה, ורבין הרחיב את הלימודים העבריים וקשר גורלו עם "הנוער הציוני" לאורך ימים.

האיש שפתח לבאים אשנב לדעת היה אחי רובין ז"ל. הוא היה איש הרוח שליווה ולקח חלק פעיל בכל מה שנעשה ב"הנוער הציוני" במשך שנים רבות. החל מהופעות ציבוריות ועד להשתתפות פעילה בהוצאת כתב העת "מולדת" – פארה של התנועה. בעת שמקום ההכשרה החלוצית היה בסקינן, היה רובין חברם ורופאם. הוא היה הרוח החיה בסמינרים השבועיים. לסיכום: רובין היה רווי ידע, יוקד, מקרין ומפזר שפעו למקיפים אותו.

יורשה לי להביע כאן סברה שנרקמה בדמיוני ביחס להתפשטות פעילותינו הבין-עירונית או הארצית. רובין היה יוצא פעמים תכופות מהעיר להרצות בפיאטרה-ניאמץ, ברומן, וכו' ותמיד לאחר מכן היו דיונים בינו לבין מאיר יבדל"א. (השלישי בחבורה, אליעזר ז"ל, פרש מהם). הדיונים היו עתים בביתנו ועתים בביתו של מאיר. אני נשלחתי על ידם בגיל צעיר למדי, לסקור ועידות של תנועות אחרות, ולאחרונה אף יצאתי תכופות לבוחוש, ופיאטרה-ניאמץ, להשכין שלום בין החברים. היות ורכשתי נסיון מסוים בכל הפעולות הקטנות שהוטלו עלי, ובאתי לעתים לעימות עם יריבים, הצעתי לפני רובין ומאיר, בטרם צאתי להכשרה, שנחדיר לבי"ח בבוחוש אנשים נאמנים אשר יאבקו על העקרונות הציוניים. פרטי ההצעה אינם אתי. אני זוכר רק תגובתו הנלהבת של מאיר, שהציע כי נכתוב הצעה זו על נייר רשמי של "הנוער הציוני" או על נייר של "ההסתדרות הציונית". מה נעשה לאחר מכן אינני יודע. לאחר מכן הוטל עלי להופיע בפני בעלי בתי חרושת יהודים בעיר לשם שידולם לקבל פועלים משלנו לעבודה. זמן קצר לאחר מכן, יצאתי להכשרה.

לכל האמור לעיל יש קשר לפרטים נוספים: כאשר יצא רובין לבוקארשט ללימודים, פרסם בבטאון הסתדרות הסטודנטים הציוניים "חשמוניאה", שורת מאמרים על ספרות יידיש בכלל ועל מנדלי מו"ס בפרט. מאמרים אלה זכו לתגובת בטאונים רומניים (שהיו ידועים בדעותיהם האנטישמיות). לאחר מכן יצא לאור בבוקארשט כתב העת לילדים "קופילול אבראו" ("הילד היהודי"), שמרבית החומר בו נדלה מהבטאון העברי "עולם קטן" בעריכת דוד פרישמן, שאמי ז"ל היתה מקבלת בתחילת המאה מנורשה. הדיונים הקדחתניים בביתנו, שאמי ואחותי לקחו בהם חלק פעיל, וכן אלו שהתנהלו בביתו של מאיר, תכפו. לא הבנתי הרבה מתוכן הדיונים אולם הפעולות בקן תכפו אף הם, וחדשים לבקרים אירע ארוע חדש בחיי ילדינו.

עד כאן דברי בנדון. הרשות להכחיש, להוסיף ולגרוע ניתנת לכל מי שהתמונה מצטיירת בעיניו באספקלריה בהירה יותר.

כל פעולה חדשה היתה בבחינת תוספת תנופה לפעילותנו. שום דבר לא הואט. גלגלים נוספים החלו לנוע קדימה. פתיחת הקורסים לעברית היה מעשה אשר שיווה לפעילותנו מימד ממש חדש. עוד שפה. לא סתם עוד שפה, אלא השפה בה היתה תלויה התפתחותנו. נוספו אפשרויות עצומות ללמוד ולהעמיק דעת. מקורות, ואוצרות חדשים. אמנם דבר זה לא נעשה בן יום אך היתה התקדמות נאה למדי, באשר רובם באו עם גירסא דינקותא.

קבוצה ראשונה של חלוצים, באקאו 1929.
בתמונה: אדולף לייבוביץ, סלי קנול, חנה זליקוביץ, י. ויסמן, ש. רוטנברג, אנגלברג, מ. זליקוביץ, ק. רייזל, י. שטיינבוק, שכטר, רבין וברוקר.

סמינר ארצי בוקארשט, 1937.
בתמונה גם אפרים בנדרמן והשליח פרידריך.

אין ספק שזו היתה גולת הכותרת בפעולות הקן. אמנם השעורים היו תמורת תשלום, אך מעטים מבין המשתתפים היו משלמים בפועל. אף על פי כן, נמשכו הלימודים שנים רבות לאחר מכן.

שוב נוספו פנים חדשות מהעיר ומהסביבה. אמרו, כי אף מעיירות סמוכות הגיעו אלינו. ההמולה רבתה. שכנים החלו להתאונן על ה"סמבטיון השואג". המקום היה צר מהכיל עם רב כזה. שכרו על כן מקום נוסף או חדש - איני זוכר במדוייק. היה זה בית גדל מידות (טירה) של שטאפנסקו שהיה ממוקם בפינת ככר, עם חצר ענקית. אך הקורסים לעברית התקיימו - בזמני, בבית הישן ושם היתה גם הספריה.

ראיתי איך הוקם עוד מפעל כביר. היתה זו מושבת הקיץ הראשונה של התנועה (?1928). אני ראיתי את הקמתה בעיני ילד, למרות העובדה כי נקראתי מהחלוץ לנהלה. מאיר הביא קרונות עצים שפורקו על גבעה רמה ליד דמינשט. חפירת יסודות, מים, עמודים, סמוכות, מסמרים, קולות פטישים, ווים ישרים וכפופים - והרי לך. . . צריפים. תקוותי שכתבו על מפעל זה בפרוטרוט.

לצערי נבצר ממני להאריך בדברים על פרטיהם, אף על פי שגדלתי בתוכם.

החברים הראויים להעיד על העבר ומוסמכים ביותר לומר דברים, הם יקירינו חנה ומאיר, החיים עמנו היום. הם לדידי המקור, כי היו מאחורי כל מה שנעשה ב"הנוער הציוני" מראשיתה ועד בכלל. לא בכדי נחשב מאיר כאבי תנועת "הנוער הציוני" ברומניה. הרי הוא היה הכוח המניע של התנועה וכל מה שנעשה ב"הנוער הציוני" ברומניה היה תוצר יוזמותיו.

לא אזכיר כאן הרצאותיו הנדירות, מהן מהדהדים עדיין דברים על ר' נחמן מברצלב, ולא אתייחס אף למעשיה של חנה, שהיתה מקרבת לבבות. (הם היו בבחינת: "אברהם תר אחר אורחים להאכילם, ושרה מגיירת").

ביתם של חנה ומאיר שמש כמפקדת "הנוער הציוני". המשורר שלונסקי אשר בנדודיו פקד את ביתם, כתב אליהם ממרחקים: "לחנה ומאיר שביתם נחמה לפיטן-ישראל בגולה". קל וחומר, אם למשורר ישראל היה ביתם של חנה ומאיר נחמה, הרי לנו אשר פקחנו בבית זה עיניים, גדלנו בו וספגנו טוב רב ואמונה, מה היה הוא לנו?

אני רואה שורה ארוכה ארוכה מאד, נמשכת והולכת, חברים וחברות, ידידי נפש שחלקם שבקו חיים וחלקם נושאים עדיין ביחד עמנו נועם זכרונות העבר. השורה נמשכת והולכת ומתבשמת מרינת חכמת הבית שנתן קולו למרחקים. זה הבית של חנה ומאיר המשתבץ כיהלום מזהיר במרכז זכרונותינו.

הופעת ה"בראשית" של "צ'.ט.ס." - חוג הנוער הציוני ברומניה, התרחשה בעיר באקאו, בנובמבר 1924.

קבוצת צעירים, בהנהגתם של וחנה ומאיר זליקוביץ', פנו בקול-קורא למועמדים שעמדו להיבחר לועד הקהילה היהודית בבאקאו.

בשם קבוצה בת מאתיים בני נוער, מאורגנים בחוג, נדרשו המועמדים לועד הקהילה, להצטרף למאמציהם של יהודי כל העולם, כדי לעזור ליהודים לצאת ממצבם הגלותי למצב של הכרה עצמית בגולה, ותמיכה בהקמת מרכז יהודי בארץ ישראל, שסביבו יתרכזו החיים הרוחניים, התרבותיים, הכלכליים והחברתיים של יהודי כל העולם.

כן דרשו שתוכנית הפעולה של הועד שייבחר, יעוגן בשלוש נקודות אלה:

א) חינוך יהודי לילדי ישראל;
ב) פעילות תרבותית יהודית למבוגרים.
ג) עזרה סוציאלית לנצרכים.

קבוצה זו, הופכת ל"ועדה יחמת" המארגנת קבוצות נוער דומות בכל רחבי צפון מולדובה, בה יש ישובים בעלי אוכלוסיה יהודית צפופה. הקבוצה קובעת את מרכזה בבאקאו.

כך נראה העמוד הראשון של הכרוז, שפורסם בנובמבר 1924 בבאקאו.

יש לציין כי השם "חוג הנוער הציוני" ברומנית, תורגם לעברית כ- "אגודת הציונים הצעירים". תרגום זה תוקן בהמשך הפעילות.

CERCUL TINERETULUI ZIONIST
BACĂU
No. 219
Noembrie 1924

Sionismul Cultural, tinde la judaizarea vieţei evreeşti, ebraizarea comunităţilor şi a tuturor instituţiunilor noastre.

IN JURUL ALEGERILOR DE LA COMUNITATE

A P E L

תעודת הלידה

Către Domnii Candidaţi

Stimate Domn!

Cercul Tineretului Zionist din Bacău, în jurul căruia se află grupaţi 200 de tineri, majoritate înscrişi în listele electorale ale Comunităţei.

Luând act de pregătirea alegerilor dela Comunitate şi consultând toate listele de candidaţi, constată că ele se compun din persoane ce, deşi vor să se pună în slujba intereselor obşteşti, au totuşi laturea comună a lipsei totale de «program» în baza căreia să-şi ieie angajamente precise faţă de alegători şi în spiritul căruia să lucreze în cazul când ar fi aleşi.

Studiind, sub toate aspectele-i, situaţia precară şi plină de lipsuri a evreimei Bacauane, pe care raportând-o la situaţiile similare ale evreilor din alte părţi,

Orientându-ne după frământările şi străduinţele legitime ale evreilor de pretutindeni de a se emancipa de această situaţie cu totul anormală, lucru posibil numai prin realizarea unei renaşteri solide a naţiunei evreeşti, în înţelesul larg al cuvântului, cuprinzând în substanţial autoemanciparea-i în Galuth şi creiarea unui centru evreesc în Palestina, în jurul căruia să graviteze întreaga viaţă spirituală, intelectuală, economică şi socială a evreilor din toate ţările.

Şi consultand, în aceste domenii, realizările dobândite în diferite centre evreieşti în raport cu metodele întrebuinţate,

Am trasat linii generale de orientare, pe care aplicându-le situaţiei locale a evreimei Bacauane, schiţăm în cele 3 puncte principale de mai jos, un desiderat-program, pe care în virtutea dreptului de cetăţeni şi alegători şi mai ales în virtutea dreptului de exprimare a gândirei individuale şi dorinţei colective, vi-l prezentăm ca întrunind pe de-o parte calităţi de îmbunătăţire a situaţiei evreieşti locale şi implicit de întărire a evreismului în general, iar pe de altă parte ca întrunind elemente general-omeneşti şi pe care lansându-l sub titlul de apel, sperăm, ca verificându-l, vi-l veţi însuşi ca program de activitate în cazul când veţi fi aleşi şi pentru realizarea căruia să avizaţi la toate mijloacele posibile.

Acest desiderat-program, menit să indice linii generale de orientare, atât în ce priveşte conducerea şi reorganizarea pe cu totul alte baze a instituţiilor existente, cât şi în ce priveşte creiarea de instituţii noi cu totul inexistente în Bacău, conteazâ cu realitatea faptelor, a împrejurărilor şi mai ales cu necesităţile impuse de spiritul vremei, ţinând bineînţeles seama de faptul că Comunitatea care reprezintă şi apără interesele evreilor locali, constitue prin această o reprezentanţă naţională-evreiască, ce are căderea şi obligaţiunea de a satisface toate nevoile de ordin economic, cultural, politic, religios şi social al evreimei componente.

Pentru o bună sistematizare a schiţărei programului, divisăm rostul şi activitatea Comunităţei în:

1) Instrucţia şi educaţia copiilor, 2) Activitatea culturală şi educativă pentru adulţi şi maturi şi 3) Asistenţa socială.

1) Instrucţia şi educaţia copiilor

Am început cu acest capitol căruia îi acordăm cea mai mare însemnătate, deoarece în general, situaţia evreismului de mâine este strâns legată şi depinde tocmai de instrucţia şi educaţia copiilor, ceia ce e indeajuns de determinant de a se acorda acesteia toată luarea aminte.

Astfel fiind şi dorind a creşte copii care mulţumită instrucţiei şi educaţiei lor să devie oameni cu conduită şi concepţii general-omeneşti şi specific-evreieşti, se impune dela sine creşterea lor în spirit naţional-evreiesc, lucru ce se poate realiza prin:

ד"ר דוד אשכנזי

מזכרונותיו של חבר מתלבט

שנות העשרים והשלושים של המאה שלנו, היתה התקופה היפה בחיי. בד בבד עם לימודי בתיכון ובאוניברסיטה, פעלתי בתנועת ההתעוררות הציונית והיהודית.

הציונות, כפי שנתפשה בזמני, היתה בבחינת מהפכה בקרב הנוער היהודי שנקרא להכשיר עצמו רוחנית ופיסית להצטרף לבוני המולדת המתחדשת.

כבן למשפחה של חובבי ציון וכנינו של דוד אלגזי ז"ל, שעלה ארצה בשנת 1880 והקים ביתו בירושלים, והודות למסורת היהודית והציונית ששררה במשפחתי, נמשכתי לחוגי הנוער הציוני. לאחר מספר נסיונות, במסגרות שונות ביניהן "התלמיד" ו"א.ט.ס." ("ארגון הנוער הציוני"), שעיקר פעילותן התרכזה באיסוף כספים לקק"ל ובהרצאות בנושאים יהודיים וציוניים, נמניתי, בשנת 1929, על מיסדי ה"צ'.ט.ס." ("חוג הנוער הציוני") בבוקארשט. לאחר ש"א.ט.ס." התאחד עם "השומר הצעיר", התקשרנו: אני, מאוריצ'יו בלומנטל וחיים הרשקוביץ' (ז"ל) עם מאיר זליקוביץ', שהיה ממיסדי ה"צ'.ט.ס." בבאקאו, שבצפון רומניה. במושב הקיץ בבוחאלניצה, שנערכה אותה שנה, הקמנו תנועה ארצית בשם "הנוער הציוני".

לגבי, כמו לגבי כמה חברים נוספים, תלמידי האוניברסיטה, התעוררה בעיה קשה. מיד עם הקמתה, הכריזה תנועת "הנוער הציוני" על חובת ההגשמה החלוצית; ואם כי בתחילה לא הקפידו לגבינו כפי שעשו שאר תנועות הנוער החלוציות, בכל זאת הועמד לפנינו אתגר מסוים. קשה היה להטיף לחלוציות כאשר אתה עצמך ממשיך בלימודים ומתכונן לחיות חיים אקאדמאיים. נאלצתי גם אני, כרבים אחרים, לצמצם את פעילותי, קודם כל בקן המקומי ולאחר מכן בהנהגה הארצית ולחפש לי כר פעולה בקרב המבוגרים, חברי ההסתדרות הציונית.

בהשפעתו של ד"ר ברזיס ז"ל, אישיות דגולה בקרב יהדות רומניה, שניהל בשנים ההן את קק"ל ברומניה ובהשפעתו של ד"ר שטרן-כוכבי, מיסד התנועה הציונית הראדיקלית "רינשטריה" (התחיה), פעלתי במחיצתם, אך לא הצטרפתי למסגרת כלשהי. המשכתי לראות עצמי כבוגר "הנוער הציוני". יותר מדי כוחות נפשיים ואינטלקטואליים השקענו בהקמת המסגרת הזאת, כדי שאהיה מסוגל לעזבה.

זכורים לי מחנות הקיץ שלנו בבוחאלניצה כאשר מ. בלומנטל הציג את השקפתנו הציונית, שנתקבלה כמעט ע"י כל הנוכחים. חיים הרשקוביץ' ז"ל ואני ניהלנו את הפעילות התרבותית: הרצאות ושירה בציבור. חיים הצטרף אלי כאשר שרתי כמה שירים בנוסח יהודי ספרדי. השתדלנו להחדיר לתודעת חברינו, כי אנחנו בני עם אחד, על אף אי אלו הבדלי סגנון ואורח חיים. מאמצינו נשאו פרי. חברינו, בני הקהילה הספרדית, היו בין ראשי "הנוער הציוני" והיו מקובלים על כולם, הן בקנים והן במוסדות הארציים של התנועה. דרך אגב: מצב דומה שרר גם בקרב התנועה הציונית כולה, שעל מנהיגיה הארציים נמנו דמויות בולטות כמו ליאו וסולי מזרחי, מישו בנבנישטי ורבים אחרים.

הפתרון למצוקתי הנפשית נמצא ב-1934, כאשר בועידת התנועה, שנערכה בדצמבר, החליט "הנוער הציוני" על הקמת מסגרת לבוגריו בשם "דור חדש". התנועה החדשה הצליחה לרכז במהירות מאות חברים מכל רחבי הארץ. מ. בלומנטל, שעמד בראש המסגרת החדשה, ריכז סביבו את החברים הותיקים ואני בתוכם, הואיל וההנהגה הראשית שלחה כמה מחבריה לפעול גם במסגרת זו (ע. פייבוש, וילו כץ, זוהר פינקלשטיין ז"ל ויבל"א: חיים הרזהב ואריה אברמוביץ'). ראינו ב"דור חדש" המשך טבעי ל"הנוער הציוני", לחברים שלא עלו ארצה, אולם התכוננו לעשות זאת בעתיד הקרוב.

צבי הרמן

אני זוכר את "הנוער הציוני"

אני זוכר. אני זוכר נערות ונערים בקן שסוד ההתוודעות המבוייש קמעה מקנן עדיין בלבם ומעלה סומק על פניהם; אני זוכר את השירה העברית המשולהבת – המהדהדת ואת מעגלי ריקוד ההורה המתופף כשיר על כתף, יד על כתף; אני זוכר את הוויכוחים הלמדניים על דברים שעמדו ברומו של עולם ואת הדיונים 'הגורליים' ברעיונות ובספרים; אני זוכר את מדורות האש המהבהבות במחנות הקיץ במעבה היער וגיציהן האדומים מתעפעפים בליל שמים עמוקים; אני זוכר את עצי האורן העלוטים, הדמומים ואת פיכפוך היובל שהתפתל כנחש כסוף מסוהר; אני זוכר את הפנים הצעירים הרציניים ועיניהם הבוהות כמו רוצות לפלוח את תעלומות האופל ואת סודות העתיד; אני חש את טעם האפר החמצמץ ואת ריח הפיח בנחיריים ובתפוחי האדמה שנתחרכו בגחלים; אני זוכר את 'השיחות' המעמיקות על העתיד האישי והקבוצתי ועל גורל עם ישראל וארץ ישראל; אני זוכר את ההתרעדות הנפשית, את שניקת הגרון ואת חדודי 'הגו' בשמוע בפעם הראשונה שליח 'שלנו' מארץ ישראל; אני זוכר לילות ציניה במזכירות ואת ההתמרדות הגדולה בציונים הקשישים שהטיפו, אך רגליהם לא דרכו בשבילי ההגשמה; אני זוכר מכתבים בהם חברים כותבים שהחליטו להיות נלהבים ומבקשים הוראות כיצד לעשות זאת; אני זוכר קנים קטנים וקנים גדולים וערבי 'משפטים ספרותיים' עמוסי להט, רגש וויכוח נסער; אני זוכר דיונים מלומדים על שלושת ה"לאווים" הגדולים – לא עישון, לא שתייה ולא יחסי מין; אני זוכר את שומרי הכשרות שנאנסו יום יום לאכול מאכלי יבושת, כשכל אחד קסס פת חרבה ובטנו קירקרה ובלבו לפיד מאיר ובנשמתו ציפיות עתיד שוקקות בשלהבות געגועיהן לשחר חדש ולעולם מנחם; אני זוכר פגישות, מועצות, ועידות; אני זוכר פשטות התנהגות וגינונים ואת החברות הטובה המחממת, הסועדת כל נשמה.

בכותבי על תנועת "הנוער הציוני" ובהבליח על צמרות זכרוני נשם האווירה וריח ניחוחות ימים עברו, רציתי לחוש מחדש את דופק הימים.

אני זוכר את תנועת "הנוער הציוני".

אנחנו חיים בהווה. כל שנייה שחולפת היא שנייה של הווה וכל שנייה שבאה בעקבותיה היא שנייה של הווה. אולם בהזדרמות הבלתי פוסקת, האינסופית של רגעי ההווה, רוח האדם המציאה – יצרה את אחת מהמצאותיו – יצירותיו הגאוניות ביותר: העבר והעתיד. בתוך המסגרת הרוחנית הזאת, הכליל האדם את הזמן ויצירף לשניות הבלתי פוסקות של ההווה את עברו וחישובי עתידו. חיי אדם היו תמיד – וכנראה יהיו תמיד – מטוטלת בין יאוש ותקווה, צחוק ובכי, הסתכנות וביטחה, עגמומיות וסבר–לב, אומללות ואושר.

העבר היא בזכרון. יש ברק בזכרון והוא עשוי ליצור אף כוכבי מרום נוצצים. יש לחן לזכרון, פעמים מתוק ובשום ומביא נוחם, פעמים מכאיב ופוצע, ופעמים מסית ומפתה אפילו למדוחים. יש צער בזכרונות ויש שמחה בהם, יש להם כוח ההתעלות ויש בהם סכנה. אך גם אם רוצה האדם, אין הוא יכול, אין הוא מסוגל לפטור את עצמו לא משמחת התלחנותם ולא מצער ניגונם. ב"יסורי ורטר הצעיר", בהבזקה גאונית, הציע גיתה לייסד את "מועדון ההווה" בו אין מקום לא לצער עבר ולשמחתו ולא לפחדי עתיד. צריך לעקור את מחשבות העתיד למען שלא תרעלנה עם חוד הספק שלהן את העכשיו המאושר; וצריך למחוק את העבר כי הוא מתעתע. הדמיון הנוד משייר עקבות מבריקים שיוצרים מסורת רחוקה מדרך המלך של האמת. מובן, שפרי רוחו זה של גיתה לא הגיע לבשלות ואי אפשר היה ליישמו. המועד לא הצליח, ורטר הצעיר איבד את עצמו לדעת.

אפס, מעבר לברק ולכוכבים, לשמחות וליגונות, לנעורים סעורים

ומסתערים, כאשר אדם זוכר – תדיר עומדת השאלה האם במינהרת הזמן הסמוייה ואולי אף סומאה, יש עתיד לעבר? האם העבר טמן בחובו כוסף-עליה, סוד התגלות, מחשבות יסוד, חסד צמיחה, וחלום מציאות עתיד? האם עבר תנועת הנוער הציוניות בכלל, ו"הנוער הציוני" בפרט, מתחייה בהווה? האם תמונות זמנים עברו משתזרות בתחושת ההווה? האם הקולות שנדמו – הדיהם נשמעים עוד בהמולת ההווה? האם החלומות והרעיונות יש בכוחם להאיר נבכי הווה והאם יש בהם אלומות אור מושלכות לעתיד? בשאלות אלה מבחן העבר.

בניגוד לרוב בני דורי, לא האמנתי בהיותי צעיר, כשם שאינני מאמין אף היום, בפילוסופיה מיוחדת של הנעורים. הנוער שואב וישאב תמיד מאותם מקורות עבר; מתייסר ויתייסר באותם ייסורי הווה; נושא וישא בליבו מאותם פחדי-עתיד ונחרד ונפחד מהם. הגישה שונה, הקצב שונה, זרם הדם מהיר יותר, הרגשות עזים יותר, הלהט חזק יותר.

אמר ג'ורג' ברנרד שאו, הגאון-הלץ של הדור הקודם, שהמתת היקרה ביותר שהקדוש ברוך הוא העניק לאנושות היא הנעורים. אלא מאי? הוא ביזבז אותם על צעירים.

נכון, הנעורים הם יפים ומלבבים; הם חסד אלוהים. יכול, שצעירים לא תמיד מביעים את מחשבותיהם ורגשותיהם בצורה מושלמת; פעמים הם מבוטאים בצורה מבולבלת קמעה או מלועלעת הרבה אך ברנרד שאו לא צדק. אין הטפשות סימן היכר לצעירים, כשם שאין החכמה נחלתם של הזקנים והמבוגרים. דומה, ברנרד שאו התקנא. נכון, הצעירים יש להם לעתים פירושים שונים להתרחשויות ולרעיונות; וודאי נכון שיש להם כללי התנהגות שונים. הם ישירים יותר, 'לעניין' יותר, או כפי שאומרים אצלנו הם 'דוגרי' יותר, ועל כן הם גם חריפים יותר לא בהתבטאויותיהם בלבד, אלא גם בתביעותיהם מעצמם ומן הזולת. נכון, הם אינם מכירים ואינם גורסים את נוסחם של 'אנשי ציבור' פוליטיקאים לדבר הרבה ולומר ולא כלום, ואת נהג הלהגים שמסתובבים בחלל כבועות סבון. הם אינם מכירים את כללי המשחק של הדלקת אורות ושל הסתתרות אחר כך בערפל מילים מצלצלות או פחות יפות.

הצביעות המקובלת בחברה הבוגרת והמזדקנת איננה לרוחם ואין דעתם סובלת אותה. לרוב הם רוצים לדעת את האמת והשקר פוצע בהם. הן כבר אמר חכם שלהזדקן פירושו לשקר, והכוונה היא לא לשקר סתם, לא לשקרים 'המוסכמים' של החברה האנושית, כי אם לאותה רמייה בה נוהגים לרמות אנשי פוליטיקה ושררה את אלה שנותנים בהם אימון.

לא! בשום פנים ואופן לא! נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי רק צעירים משתטים באווילותם וזקנים מתהדרים בחכמתם. פגשתי צעירים נבונים וזקנים מטופשים. וכל כמה שבטוחים הם יותר בחכמתם – שוטים גדולים יותר הם. אם אכן יש הבדל, מלבד גיל, גישה וטמפרמנט, הרי הוא בכך שהצעירים אינם חיים בזכרונות תמול ובלהגי היום המרוקנים בלבד, אלא פורטים בהם גם מיתרי המחר.

כמה עלובים ואומללים הם אלה שיצאו ריקים מגן נעוריהם ולא זכו להקביל פני שכינה עם שחר חדש ולשמוע את התלחנותו החדשה.

מה היה המיוחד בתנועת הנוער היהודיות הציוניות ומה היו מקורות השאיבה, העיצוב והיצירה שלהן?

א. ההווי היהודי לאחר מלחמת העולם הראשונה. בשוך סער המלחמה שקעו זרמי הדם ונגוזו. באירופה הפצועה פצעי מלחמה אנושיים, האמינו כי הפציעו דמדומי שחר חדשים לכל העמים, וברעננות תקוותם ובחום תוחלתם נשאו על כנפיהם בשורה חדשה לעולם הדווי. לא עוד מלחמה, לא עוד פירוד, לא עוד שנאה! מזרח ומערב התאחדו בחבר הלאומים כדי להפיץ את הבשורה הגדולה של השחרור הלאומי לכל העמים ושל הגאולה החברתית, ונשבעו אמונים לשמור עליהם בכל מחיר.

הקיבוצים היהודיים במערב אירופה כבמרכזה ובמזרחה, היו חדורים הכרה שימות משיח הגיעו גם ליהודים ומגילת זכויות האדם והעמים שמה קץ גם להפליית היהודים לרעה ולאנטישמיות הפרועה ששררה באירופה לפני המלחמה, מצרפת על חופי האוקיינוס האטלנטי לחופי האוקיינוס השקט, ברוסיה וסיביר, בהן נתחוללה המהפכה הקומוניסטית. עמים משועבדים נשתחררו, אימפריות עתיקות נתפוררו, ובכל אתר ואתר הובטחו זכויות השיוויון של המיעוטים הלאומיים. ימות משיח!

הקיבוצים היהודיים ברומניה הגדולה, שנוסדה אחרי חוזה השלום של וורסיי בו איחדו את רומניה הישנה עם טראנסילבניה ובוקובינה, אותן קרעו מגוף האימפריה האוסטרו - הונגרית ועם בסאראביה - אותה קרעו מגוף רוסיה, לא נהגו בצורה שונה מיהודי אירופה ביתר הארצות. כוכבי השמים אותתו - הבטיחו להם שיוויון אזרחי, רווחה כלכלית, חיים טובים. ההטפה ל"השתלבות" בחיי המדינה - ניסוח עדין ומקובל יותר מ"התבוללות" - היתה נרחבת ומעמיקה. בהטפה הזאת עשו יד אחת כולם; היא הקיפה את החוגים הדתיים ועד לשמאל הקיצוני, שלא לדבר על המעמד הבינוני.

היהודים לא זו בלבד שלא יהיו עוד אזרחים נחותי דרגה, אלא שעיסוקיהם הכלכליים, שבעיקר היו בנויים על מסחר, תיווך ומקצועות חופשיים, לא עוד ייחשבו למקצועות - ניצול. הפירמידה הכלכלית - סוציאלית ההפוכה של הקיבוצים היהודיים חדלה להדאיג. יש ואפשר להשתלב מבחינה כלכלית, כי הפירמידה הסוציאלית המפורסמת ההפוכה של היהודים איננה עוד גורם שלילי. דור ההנהגה בקהילות, למעט קומץ קטן של ציונים "שרופים", לא שיער לעצמו באיזו מהירות ירים מחדש את ראשו דרקון האנטישמיות; הן האנטישמיות היתה מושרשת עמוק עמוק בלבבות.

מבחינה יהודית ההווה היום יומי, היה מדושן שביעות רצון ואפס עשייה ללא קדושה והסתערות. השאיפה הרוחנית הגדולה היתה השליטה הווירטואוזית במכמני השפה הרומנית, ההונגרית או הגרמנית, בהתאם למחוזות, ועל זאת "הגאווה הלאומית" הגדולה. ההווה היה נטול רעיונות יהודיים; העתיד לא היה לו אור מגיה ומושך; וזאת למרות שהיתה גם התרפקות על חוויות עבר יהודיות.

ברם, לדור היהודי הצעיר לא היה לו מקום בעולם "אידילי" זה. במדינות החדשות ובעמים שלא מזמן זכו לשחרורם הלאומי, הרימה חיש מהר את ראשה אנטישמיות פתולוגית - פראית, שהשפעתה היתה גדלה והולכת על המערכת הפוליטית, הכלכלית והתרבותית. החלו מופיעים חוקים מפלים לרעה כדי לנשל יהודים מעמדותיהם הכלכליות והתרבותיות; הגבלות בבתי הספר הגבוהים ובאוניברסיטאות. התהליך המואץ הקציץ בסוף שנות ה-20 ובתחילת שנות ה-30 בפרעות וברציחות. לאומנות גסה השתלטה על אירופה. התהליך מצא מנהיגות יהודית נבוכה ומחפשת דרך הישרדות, ובני נוער המתווים לעצמם דרך חדשה, לרוב בניגוד לדעת הוריהם וזקני העדה.

ב. המקור השני ממנו שאבו תנועות הנוער היתה הציונות. מה היתה הציונות בראשיתה? גאוניותו של הרצל כמחולל הציונות היא בניסוח הפשוט והמובן של רעיונו: העם היהודי הוא עם בלי מולדת; עם בלי מולדת יש לו בעיות קיום חמורות והוא אף יוצר בעיות חמורות בין העמים. הרצל למד היטב את פסוקו של אריסטו האומר שיצור בלי מולדת הוא או אל או כלב. הוא הוסיף על הניסוח של אריסטו עוד שתי מילים: "או יהודים".

הפתרון: יצירת מולדת. פירוש הדבר, שלאחר אלפיים שנות פזורה

וגלות בין העמים, היהודים צריכים ליטול בידיהם את האחריות לגורלם כעם יהודי ולא כיהודים אנגלים, בולגרים, מרוקאים, רומנים או גרמנים. כיהודים! בתחושת הנוער היהודי – הציונות באה לחדש את חיינו הטבעיים של העם היהודי על ידי יצירת מגע עם מקורות הבראשית של הטבע והמולדת, ועל ידי השרשתו בממשות עובדת, יוצרת ועצמאית. בכך אפשר יהיה לעורר מחדש, לגבש ולהחזיר לעם היהודי את כוח הרצון לחיים ולפעילות על פני המישור הפתוח של ההיסטוריה; בגלוי ולא בסתר. ציונות פירושה אחריות עצמית להצלחות אך גם לכשלונות; כפי שניסח באחרונה פרופסור גרשון שלום המנוח: "הציונות היא נסיגה אוטופית של היהודים לתוך ההיסטוריה שלהם".

בתחילתה – הציונות כבשה מעט נפשות בקרב ההמונים היהודיים; היא תנועה אואנגרדית. לעגו לה: תחייה יהודית? מדינה יהודית? – אוטופיה. נכון, זו היתה אוטופיה. ואוטופיות קוסמות כקריאה וכשעשועי רוח, אך לא כדרך חיים.

הלועגים לא הבינו בשכלם מה שהצעירים חשו בתחושתם. ישנם שני מיני אוטופיות. ישנה אוטופיה של בריחה, של הימלטות מן העולם, מעין מיקלט מן המפגש עם העובדות הקשות של החיים. זוהי אוטופיה של חלומות-פז, של ארמונות פורחים; זוהי אוטופיה של ביאת המשיח. מי כמונו, היהודים, מכיר את החלום המשיחי, את האוטופיה הזאת של ביאת המשיח? מסוכן מאד להישאר ולחיות בתחומי אוטופיה של בריחה. זוהי מעין אי קסום, עולם של חלומות. דומה היא לאותה נסיכה בסיפור שחשה בחלומה את חיבוקי נסיך הקסם ונשיקותיו, אך מתבהלת כאשר היא מתעוררת ואהובה יגע בה במציאות.

ושוב, מי כמונו היהודים, יודעים מן ההיסטוריה הארוכה שלנו את התוצאות ההרסניות של התנועות המשיחיות, החל מדוד אלראי ועד שבתי צבי ויעקב פרנק? הן אנחנו, במצוקתנו הנפשית – הפוליטית הגדולה, המתמשכת, נמלטנו ממציאות החיים ויצרנו לעצמנו את עולמו הקסום של המשיח. כבר אמרו חכמינו: "ביום שחרב בית המקדש, נולד הגואל". הרי הרעיון הוא שחורבן או שואה וגאולה שלובים זה בזה! תחילה חורבן, תחילה שואה, אחר כך גאולה. מאורעות אפלים היו די והותר בקורות עם ישראל. אפס, לפעמים "הגאולה" והמשיחים שהופיעו היו קשים יותר. כמה כאב, סבל, שמד והתאבדויות באו בעקבות המשיחים שהופיעו על שמי ההיסטוריה היהודית!

וישנה אוטופיה מסוג שני – אוטופיה של בנייה. למעשה, אפשר לקרוא לאוטופיה הזאת בז'רגון ימינו – תוכנית פוליטית. זוהי אוטופיה שבה נוטלים את עובדות החיים, את רכיבי המציאות, מעבירים אותם במסננת השכל, ההגיון והנסיון ומסיקים מהם מסקנות לעתיד, מתווים על ידם דרך לעתיד. דומה אוטופיה זו לתוכנית פיתוח ובניה של מהנדס. הוא מודד את השטח, שוקל ומנתח את כל הנתונים הטופוגראפיים ואף את הנתונים החברתיים; או אז הוא מתחיל לתכנן אזור מגורים ולבנותו, כדי שיענה לפחות בחלקו על הצרכים המינימליים של בני האדם. אין כל צורך ואין יכולת לנטוש את עולם המציאות על מנת לתכנן תכניות שאפשר להגשימן, לפחות בחלקן. בצדק העיר הסופר הצרפתי הגדול אנאטול פראנס ש"בלי אוטופיות אלה ותוצאותיהן הנדיבות, בני אדם היו חיים עדיין במערות".

ג. הסימנים הראשונים יצרו בנוער היהודי תחושה של סערה שעתידה אי פעם להתחולל. ואפשר לומר שהיה זה אינסטינקט שלדאבוננו הרב לא ניחן בו דור המבוגרים באירופה כולה. אילו פעל האינסטינקט הזה בשכבות הרחבות של יהדות אירופה! כמה יהודים, שנשרפו באושוויץ וביתר מחנות ההשמדה או נמקו בגיטאות או במחנות העבודה בטראנסניסטריה, היו נמצאים בחיים אתנו כאן בארץ ישראל! לא אומר שהנוער היה חכם יותר מן המבוגרים. אינסטינקט הקיום ויצר הקיום העבירו בו את אזהרותיהם והן נקלטו בעוד מועד. לנוער היהודי קרה איזה דבר שקשה לתארו במילים, אך בטהובן המלחין הגאון תיאר בגאוניותו בצליליו. בסימפוניה "הפסטורלית" מתאר בטהובן אידיליה של חיים בטבע; ציפורים מרננות על עפאים, מימי נחל מפכים בעליזות ומשמיעים קול גירגוריהם, חיות מקפצות

ומשחקות את משחקיהן ורוח קלילה מבדרת בין פוארות העצים והעלוה שמשמיעים את המייתם - שריקתם - שירתם. בסוף הפרק הראשון בלבד, נשמע הד עמום מאד, מרוחק מאד וכמעט לא ניתן לאבחנה, של איזו נהימת רעם קלושה ביותר. אך החיות קולטות הסימן הרבה לפני פרוץ הסערה. בטהובן מתאר בפרק הבא את מנוסת בעלי החיים, את ריצתם של בעלי הפרסות, את קריאתם של בעלי הכנף וצווחתם, את זימזומם הנרגש של הדבורים ושל החרקים, שכולם מחפשים מחסה בעוד מועד. כשבפתאומיות פורצת הסערה, מתפרקת, פורקת ומזעזעת את היקום, מזמן מצאו לעצמם מיקלט ומקום מבטחים.

לא פעם הרהרתי בנושא מה היה על הסימפוניה הזאת אילו בטהובן דילג על הסערה? מה היה קורה בחיינו אילו לא פרצה הסערה האיומה שעקרה מן השורש אילנות חיים רבי פאורות? לדאבון הלב ה"אילו" אף פעם איננה אלא סתם ספקולאציה או תרגיל אינטלקטואלי. אילו....

כאשר היום- יום היהודי מת על כרי ארגמן מתבוסס בדמו, תנועות הנוער היו אלה שהשמיעו מכבר צלילי חיים והפיצו ברבים רוחות אביב שמגעם מעורר, מחייה,קוסם ומציל.

תנועות הנוער הציוניות, בראש ובראשונה הן דמו בתקופת הסער, האש והאבדון והתקווה לעלם יפה- עיניים ב"מגילת האש" של ביאליק: "... והמה ים חמלה בלב העלם וניזלו ברחמים אליהם ועפעפיו עפעפי שחר. לכי גם את זוהרי השמש בגבורתם נשא העלם בלבו ואת מחשכי הלילה ורזיהם - ואולם צמא לא צמאו עיניו בלתי אם אל השחר, ויהי נוגה הצפירה חנתם נפשו ודמדומי השחר - שירת חיינו..."

מובן מאליו שגם הציונות נוגעת בתקוות והבטחות היסטוריות ואולי לכן ראו בה אחדים ורוצים לראות בה גם כיום, הגשמת חזון משיחי. ברם, הציונות בכל מהותה ותוכנה היא ההיפך הגמור של האוטופיה המשיחית; היא ניגוד מוחלט של המשיחיות. ברור שהרצל הבין בשכלו וחש בתחושתו שכל תוכנית פוליטית - מעשית לחידוש החיים הממלכתיים היהודיים אפשר לבנות על ארץ ישראל בלבד, הואיל והיא המקור והמכורה של כל הווייה לאומית - יהודית. ומי שרצונו בכך, יכול לראות בנקודת הזינוק הזאת משיחיות. אך מן הנקודה הזאת והלאה, הציונות נטלה על עצמה את האחריות לגורל היהודים ולחייהם כקהילה. לא במקרה לא דיברה הציונות על "גאולה שלמה", ועל "משיחיות", שהן נותרו על משטחי האוטופיה. נאם מישהו מסביר את הציונות כדרך ל"גאולה שלמה" אינו אלא מסלף אותה ואת מטרותיה; הוא מאבד כל מגע עם המציאות, עם האפשרי, והחזון הנפך להזייה.

הרצל העמיד את המדינה היהודית כתוכנית פוליטית וכתכלית פוליטית שיש להשיגה לא ביוזמת השמים ולא ביוזמת זרים, אלא אך ורק ביוזמתם, רצונם ועמלם של היהודים. ההישג הגדול של הרצל היה ביצירת כלים לפעולה יזומה, שבעזרתה רפתה האחיזה של ההווה הגלותי וכל הכוח הנפשי הרוחני, ובעקבותיו הכוח הפיזי והאירגוני, החלו פונים לעבר ארץ ישראל ונושאים את זרעי העתיד. זאת היתה עקירתם ביודעין של היהודים מן ההווה והעתקתם לדרך. בדרך אין עבר, אין הווה - יש עתיד, ישנה מטרה אליה חייבים להגיע.

אם לדבר בלשון חזונות ואוטופיות - חזונו של הרצל היה קניין מולדת, בניין ארץ כמולדת. לא! ה"אלטנוילנד" לא היתה סוף מעשה במחשבה תחילה. לפי תפיסת הציונות ה"אלטנוילנד" היא תחילת מעשה ומחשבה גם יחד.

מזלה ההיסטורי של הציונות שרעיונותיה מצאו קרקע פוריה אצל הנוער היהודי וחדרו אל לבו. וזאת בגלל שלושה תכנים שנתלוו בתוך הרעיון המרכזי. א. זאת היתה התמרדות בממסדים הקיימים ועל כן בעיני הנוער זאת היתה מרידה באבות למען הסר את כבליהם. מאז קדמת דנא מתמרד הנוער במוסכמות האבות ורוצה בכוחותיו שלו לפלס את דרכו בחיים ולמצוא את יעדיו. ב. מראשיתה, הציונות היתה רוויה רעיונות סוציאליים של קידמה, של צדק, של אחווה, בצד דגש חזק של מחאה

חברתית נגד הסדרים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים ששררו במדינות אירופה. מעצם טבעם, מעצם היותם נוער, נמשכו תמיד הצעירים למחאה חברתית, כי הם סולדים עושק ונושאים את עיניהם לצדק חברתי. ג. הציונות סימלה הזדהות מלאה עם גורל העם היהודי בכל אתר ואתר, בצד הנסיון לשנות גורל מר ומחפיר, ועוררה את הגאווה הלאומית היהודית הדרוסה והמושפלת בעולם בו הלאומיות היתה גורם חיים מכריע.

בגלל אופיה ותכונותיה אלה, הצליחה הציונות לדבר בראש ובראשונה לנוער היהודי, למצוא מסילות אל ליבו ולכבשו. ובאמת, זה היה מזלה ההיסטורי של הציונות. הרי מי איננו זוכר את קריאתו הנואשת של הד"ר וייצמן שנים אחדות לאחר הצהרת בלפור, כלומר בשנים המועטות בהן נוצרו האפשרויות המעשיות לקניין מולדת בלי הגבלות פוליטיות: "עם ישראל איכה?" גם אלה מבין המבוגרים שנכבשו לרעיון הציוני, היו נכונים להיאבק מאבק פוליטי למענה, לנאום, לכתוב, לתרום כספים ותו לא. כל אלה דברים חשובים הם, אך אין בהם קניין מולדת.

הנוער הבין שערך החזון והרעיון איננו בתוכנו המילולי כי אם בחיים שנוצרים על ידם. "מותר האדם מן הכלב כי הוא מדבר" אומר החכם הקדמון וכוונתו שמותר האדם מן הבהמה כי הוא חושב. אצל יצורים חושבים הרעיון הוא חלק חשוב בחיים. אפס, אם הרעיון איננו מגיע להתגשמות, לפחות חלקית, הוא נשאר רעיון ערטילאי, מרחף על בלימה; הוא מתנוון. לא מקרה הוא שבקרב הציונות נולדו תנועות נוער מגשימות שנתנו כריתות לחיי הקהילות היהודיות והחלו צועדות בדרכים של "המדינה שבדרך". גדולת תנועות נוער אלה היתה בכך שהצליחו לתרגם רעיונות פוליטיים ומאווי – נפש לשפת מעשה. בנוער רפתה כליל אחיזת ההווה ואחיזת העיניים של סיר הבשר. הנוער התחיל לחיות במציאות – עתיד שבארץ ישראל. ניגלו בו ונידלו מעינות נסתרים; נוצרו התנועות החלוציות.

ושוב, אין זה מקרה שבלקסיקון העברי היהודי נתווספה מילה המסמלת טיפוס של אידיאל יהודי; בתולדות עם ישראל נוסף ה ח ל ו ץ. במשך אלפיים שנות גלות נוצר אצל היהודים הטיפוס האידיאלי של "תלמיד חכם", אידיאל של איש יהודי יודע ספר, שמעביר את מורשת היהדות מדור לדור. זהו ביטוי לאידיאל רוחני. הטיפוס – האידיאל הנוסף – "החלוץ" – נתווסף אחרי מלחמת העולם הראשונה וקנה שביתה ונהיה שגור אצל היהודים בכל כנפי תבל. זהו טיפוס – אידיאל של איש בונה חיים חדשים, מארגן וצועד בראש במסילות לא סלולות ולא ידועות, נחשון ביצירת חיים על אדמה קדומה. זהו אידיאל פעיל, מכוון לתמורה, לשינוי ערכים יסודי בחיים היהודיים לא רק מבחינה פוליטית ומחשבתית, אלא גם מבחינה נפשית. אף במושג "חלוץ" נשאר הקשר וההזדהות עם ההיסטוריה היהודית, אך כל תוכנו ופירושו התמודדות עם החיים וקשייהם. לא עוד בריחה מן המציאות לערפילי ענגים ולחלומות הזייה.

התנועות החלוציות היו סמל להתנדבות הנוער היהודי ולהתגייסותו להגשמת רעיונות הציונות. בכוח ההתנדבות שנישאה על הנס ונשאה את הנס, נוצרו מעשי יצירה גדולים בארץ ישראל ושביבי העשייה נתלפדו למדורה מאירה וגואלת. הישימון והסלעים הפכו ל"ריבוא גרגרים של עפר פורה, פורצים עליזים לרום". כמובן, גם חברי התנועות חלמו חלומות. חלמו חלומות בהקיץ על עשייה, על בנייה, על פילוס נתיבות, על הפרחת שממות, על החייאת גבעות מעורטלות ועל כיבוש הים, על הגנה עצמית, על יצירת תרבות עברית חדשה שניצניה יפקעו ויתרוממו למרום. החלומות האלה תדיר היו מעוגנים במציאות, במדידה שכלית שקולה של המאמץ העליון ושל היכולת המירבית להם הם מסוגלים, אך לא מעבר להם. ברי שגם חלומות אלה וחבלי הביצוע שבאו בעקבותיהם, היו רווים כיסופי חיים, חזון והגשמה. זאת הגאולה. זה "המשיח" לפי תפיסתו של רבנו יוחנן בן זכאי על פי הסיפור הנפלא שתלמיד בא להודיעו על בוא המשיח ונטיעה בידיו. רבי יוחנן בן זכאי אמר לו שילך ויטע את הנטיעה שבידיו ובכך הוא מקביל את פני המשיח.

המלגלגים היום קוראים לכל זה "ציונות קטנה". מה היה על "הציונות הגדולה", על "ביאת המשיח" בימינו בלי "הציונות הקטנה" הזאת?

בוקי- סרוקי, דיבורי הבל פורחים ומתפוקקים באוויר. למדנו מעברנו הקרוב ומן ההיסטוריה הרחוקה של עם ישראל ושל עמים אחרים, שהתנחלות אתנית אי אפשר לעשות במלים, תהיינה הן היפות המפוצצות והמלהיבות ביותר, ואפילו לא בכוח הבטחות שמים. בספר יהושע, הוא ספר כיבוש הארץ והתנחלות העברים, ובספר שופטים מסופר על התנחלות השבטים. יהושע חילק את הארץ לשבטים על פי מצוות אלוהים. שבט דן צריך היה להתנחל במחוז הפלשתים שכלל את עזה, אשדוד, אשקלון, גת ועקרון. שבט דן ניסה. אחר כך התנחל בצפון הארץ למרגלות החרמון. הספר מתאר בשתי מילים קצרות את אשר קרה לשבט דן: "לא הורישו". דומה הסיפור אצל שבט אשר, זבולון, ועוד שבטים אחדים. "לא הורישו", כלומר לא הצליחו לכבוש ולהתנחל מפאת מיעוט מספרם וריבוי אוכלוסי המקום. שתי המילים חוזרות פעמים הרבה בספרי יהושע ושופטים. נראה, שאפילו הבטחה אלוהית מפורשת לא היתה מספקת אם לא היה הכוח הדרוש בבני ישראל למלא את ההבטחה במציאות.

"להיות צעיר פירושו להאמין בעצמנו ולהאמין אמונה מלאה בחיים... להיות מסוגל להתפעל ולהתלהב. להיות צעיר פירושו לאהוב את החיים ואת בני האדם עד למסירות; להיות מסוגל לתפקידים גדולים ולבצעם בפשטות, בלי התנשאות, להקריב את עצמנו בלי מאמץ מיוחד. להיות צעיר פירושו להסתכל בעינים חדשות ולהעריך בלב חדש..." כך קראתי במינשר בינלאומי של הנוער בשנות ה-30. כשם שהסכמתי לו אז, הייתי נכון לחתום עליו גם היום. התכוננות הנמנות במינשר היו בדרך כלל תכונותיהן של כל תנועות הנוער החלוציות המגשימות. אך היו ביניהן גם הבדלים יסודיים.

כמו בכל רעיון פוליטי, חברתי או פילוסופי, גם בציונות הוטבעו בה סתירות וניגודים פנימיים, פירושים ופירושים נגדיים. סתירות וניגודים אלה צמחו בתנועה הציונית והולידו אידיאולוגיות שונות וכמובן - מפלגות שונות. טבעי שההתפצלות הרעיונית לא פסחה גם על תנועות הנוער.

בנוף תנועות הנוער הציוניות תנועת "הנוער הציוני" היתה תופעה חריגה. במה? היא לא היתה תנועה קיצונית ורעיונותיה מבחינה פוליטית לא היו מונוליטיים. תנועות פוליטיות של מבוגרים, כל שכן של צעירים, תדיר נוטות לקיצוניות. בדרך כלל מעדיפים בני אדם להימלט מקבלת אחריות להחלטותיהם, לקביעת מעשיהם ולדרכי פעולתם, ועל אחת כמה וכמה מן החובה האלמנטרית לחשוב לפני עשייה. המחשבה מעייפת ומתישה... הם משליכים את יהבם על האידיאולוגיה, או על המנהיג.

האידיאולוגיות הפוליטיות הפכו לדת. כל האמת נאמרת בהן; הן כוללות את כל המטרות ואת כל כללי ההתנהגות. הדתות היו קיצוניות תמיד, ליתר דיוק משרתי הדתות היו הקיצוניים. לא האמונות הדתיות היו קנאיות ובלתי סובלניות כי אם האנשים שהקדוש ברוך הוא בדתות המונותיאיסטיות, או האלים העליונים בדתות האחרות, מסרו בידיהם את מפתחות כל הממסדים הדתיים. בדת הכל נקבע על ידי אלוהים וכמובן כוהני הדת יודעים בדיוק מה הוא קבע ומה רצונו. אין זה שונה אצל היהודים. איך אומר שפינוזה? "כשהיהודים חושבים משהו - אלוהים אמר זאת להם". הטילו עליו חרם...

הסוציאליזם המרכסיסטי, שבשנות העשרים כבש בסערה שכבות נרחבות של הציבור והנוער היהודיים, אף הוא ידע כיצד פועלים "החוקים ההיסטוריים" שאין מהם מנוס ומיפלט. המפלגות הימניות "לשלטון נולדו", מפני שכך נגזר על ידי שר ההיסטוריה בשיתוף עם בורא העולם.

הואיל ויהודים מטבעם קנאים לאמונות, ולדאבוננו גם בלתי סובלניים, גם הקיטוב האידיאולוגי - המפלגתי בקרב הציונות היה חריף, עמוק וסוחף. פעמים היה הרושם שלא המאחד הוא העיקר, כי אם המפריד הוא המכריע; ולפעמים היה זה יותר מרושם. לא הציונות, לא קניין מולדת ובניינה, לא גיבוש עם - הם העיקר, כי אם האמונות הדתיות, הסוציאליסטיות או הרביזיוניסטיות הקיצוניות. האידיאולוגיות הקיצוניות, כמו אפסר על ראשי סוסים, מאפשרות לראות אך ורק בכיוון אחד, ולהבין אירועים, תהליכים ואנשים לפי תפיסותיהן בלבד. באידיאולוגיות הקיצוניות

נעלמות אמות המידה של השיקול; הרעיון או הרעיונות חזקים מן האדם והם תובעים ציות עיוור. הצדק שלי בלבד הוא הצודק, האמת שלי בלבד היא אמת, המוסר שלי בלבד הוא מוסר. הכל הופך למיכני, ללא בירור וללא שאלות. וכי מה יש לברר באמת המוחלטת ובצדק המוחלט? סוקראטס בוויכוחיו הדיאלקטיים החריפים אילץ את מתנגדיו להסכים (בויכוח מילולי) ש"הצדק הוא צודק לא מכיוון שהאלים רצו כך, אלא האלים רוצים בו מפני שהוא צודק". הכריחו אותו לשתות מקובעת התרעלה.

"הנוער הציוני" לא היתה תנועה דתית על אף יחסה החיובי למסורת ישראל; האמונה הדתית היא עניינו הפנימי הייחודי ביותר של כל אחד ואחד; היא חשבונו האישי ביותר עם אלוהיו ועל כן אסור לה לאמונה הדתית להיהפך לממסד פוליטי. "הנוער הציוני" לא היתה תנועה מרכסיסטית – סוציאליסטית כי לא האמינה ב"מטריאליזם ההיסטורי" ובחוקים העיוורים שיביאו למחיקת כל המעמדות; היא לא האמינה בגן העדן של המעמד האחד והיחיד; מחד גיסא לא נישול מעמדות, מאידך גיסא זכויות סוציאליות מפליגות ומעתירות לאדם העמל.

"הנוער הציוני" לא היתה תנועה לאומנית קיצונית ולא האמינה שבנו ביהודים נמצא כל הטוב היפה והישר בעולם ועל כן לנו "מגיע הכל", מפני שכך זה הובטח. חברי "הנוער הציוני" לא היו חדורים תחושת הגדולה העצמית ולא שיננו השכם והערב "אני ואפסי עוד"; לא נברא כל העולם בשבילם בלבד.

למרות שמוזר לומר זאת, אסתכן באמירה ש"הנוער הציוני" היתה תנועת נוער שכלתנית. אומרים ששכלתנות ונוער הם תרתי דסתרי? ולא כן הוא. "הנוער הציוני" לא חרתה את הדת על דגלה, אך הכירה בערכי המסורת ובתפקיד הדת בקורות עם ישראל; היא לא היתה תנועה סוציאליסטית, אך רעיונותיה הסוציאליים והיחס המעשי לפועל ולזכויותיו היה מתקדם יותר במציאות מזה של התנועה הסוציאליסטית; ואחרון אחרון – "הנוער הציוני" היתה תנועה לאומית, אך לא לאומנית. היא חרטה על דגלה את מיזוג היסודות המרכיבים את הציונות. היא חיפשה את הסינתיזה של הרעיונות המסוגרים בד' אמות קיצוניותם וקנאותם.

"הנוער הציוני" נטלה את רעיון הסינתיזה, כלומר מיזוג הכוחות הפוליטיים – חברתיים המפורדים ואיחוי קרעיהם הרעיוניים – הציוניים ממישנתו הפילוסופית הציונית של הד"ר משה גליקסון. סוף סוף תנועת נוער איננה יכולה להתקיים בלי "משנה פילוסופית". המישנה הפילוסופית היתה באופנה ותנועה שפעלה בלעדיה היתה נחשבת לנחותת- דרגה.

ברצון העז ובמאמץ העילאי ליצור קרקע מצמיחה חיים חדשים בארץ ישראל, והרי זוהי תמצית הציונות, יש הכרח למתוח כל שריר ולאחד את כל הכוחות, אם רוצים להצליח ולהגיע אל המטרה. הכרח למצוא סינתיזה בין הרעיונות והשאיפות המנוגדים, בין הכוחות והאינטרסים המנוגדים. יש למצוא את דרך הביניים, את שביל הזהב בין שאיפות סוציאליות ובין שאיפות לאומיות, בין האינטרסים של מעמד הפועלים לבין אלה של המעמד הבינוני ושל התעשיינים. כמובן "הציונות הסינטטית" היתה אך תשתית אידיאולוגית. חשובה בהרבה היתה התחושה ששביל זהב זה כורח מציאות הוא. חשוב האינסטינקט הבריא מלווה בניתוח השכל, שאינם מניחים לאדם להתעלם לחלוטין מן המציאות ואינם מתירים לשאיפות הפוליטיות להיהפך לדמיונות מטעים ומתעתעים, ולדוגלים בהם – להמון פרוע ומתפרע.

אין זה קל לנסח "אידיאולוגיה" של דרך ביניים. ועל כן הניסוחים היו לא פעם מחולקים ונלעגים קמעה, אולם מאחוריהם הסתתרה תחושה בריאה כיצד בונים חיים לאומיים יהודיים מתחדשים בארץ ישראל. הן היהודים הצטיינו תמיד בכשרונם המיוחד לחיות בתוך מילים ופסוקים ולראות את החיים ואת המציאות כולה מקופלים במילים ובפסוקים שמביעים את רצונם ואת דמיונותיהם.

אין זו אידיאולוגיה קלה וכל שכן אין זו דרך חיים קלה. היא מחייבת שיקול מתמיד, שאלות מתמידות, דיון מתמיד, בדיקה מתמדת – הטלת ספק ראשוני על מנת להגיע לתשובה נכונה. לא מקרה הוא שב"תרבות"

הפוליטית – המפלגות הקנאיות אינן חפצות בוויכוחים ובדיונים. הוויכוחים הם גסים (המתנגד לדעותינו הוא תמיד גס) וחלילה – הם עוד עשויים לשכנע. ועל כן הקנאים הפוליטיים נוהגים להשמיע אך שכחו להקשיב ולשמוע.

כמה קל ונוח להיות קנאי וקיצוני! הקדוש ברוך הוא ברצונו מסדר הכל, המנהיג הכל– יכול עונה על הכל, ההיסטוריה העיוורת שליטה בכל. אין צורך לשאול, וודאי וודאי אין צורך להטיל ספק. חשיבות המישנה האידיאולוגית של "הנוער הציוני" היא בכוחה לעורר למחשבה, להכריח לחשוב. חיפוש הסינתיזה ודרך ביניים מכריח אדם לשאול שאלות, להטיל ספק על מנת לבדוק, לבחון ולמדוד מה נכון ומה לא נכון, איה טמונה האמת ואיזו פעולה מתאימה ביותר. הבדיקה והבחינה הן הספק המתמיד. שוטה אף פעם איננו מטיל ספק. הוא אף פעם איננו אומר "האם" או "אולי"; הוא אף פעם איננו רואה שני צדדים למטבע. כדור הארץ יציב ועומד וסביבו מסתובבת השמש. אלף חמש מאות שנים איש לא העז להטיל ספק ב"אמת" אלמנטארית זאת. מי שהעז לשאול שאלות ולהטיל ספק ב"אמת" זו דינו היה מוות. היום אנחנו יודעים שכדור הארץ מסתובב. וזאת, הודות לאלה ששאלו שאלות והטילו ספק. הן שימוש נכון מתמצה ביכולת לשאול שאלות ולהטיל ספק. זוהי תפיסה שכלתנית. אידיאולוגיה שכלתנית – ולא של תנועות נוער בלבד אלא גם של מבוגרים – דורשת חינוך ממושך ולא תמיד עשוייה לכבוש המונים. זהו חינוך לשפיות הדעת בעניינים פוליטיים, וחינוך לשפיות הדעה, לסובלנות ולהבנה בעניינים פנימיים.

דווקא תכונה של חינוך לשפיות הדעת היתה הייחוד והיופי המיוחדים של "הנוער הציוני". הקנאות החד סטרית מתאכזבת מרה כאשר דמיונותיה הופכים למדוחי–שווא והמציאות טופחת על פניה. זהו גורלה של כל "משיחיות" מכל סוג שהוא. תוצאותיה – הפקרות זחוחה ואלימות נבובה. אנשי "הנוער הציוני" יכולים לומר בגאווה שבציונותם ובחייהם בארץ ישראל ובמדינת ישראל בכל תהפוכות העתים, לא שאלו את עצמם ושפתיהם לא מוללו את דברי השיר "למה קראתם לנו חופי הפלא? למה הכזבתם אורות רחוקים?"

ידענו סבל ושמחות, כשלונות והצלחות; ידענו את טעם הלחם ואת טעם הדם. טעם אחד לא ידענו: טעם היאוש מן הארץ ומן החיים בה, טעם חוסר האמון והאמונה בגורל הארץ והיצירה בה. וודאי יש לזקוף זאת על חשבון הגישה, החינוך והאווירה שבתנועת "הנוער הציוני". ציפיותינו, כתוצאה מחינוכנו, לא היו ציפיות דמיון מתעתעות; האכזבות העמוקות והיאוש המר הבאות בעקבותיהן, לא כרסמו בנשמותינו ולא היו נחלתנו. עדים לכך קיבוצים, מושבים, כפרים שיתופיים, מוסדות חינוך וכל גילויי היצירה בענפים שונים בכל רחבי הארץ.

שאול טשרניחובסקי טבע מטבע–לשון: "האדם הוא תבנית נוף מולדתו". ליהודים בכלל ולנוער היהודי בפרט לא היתה "תבנית נוף מולדת" בחוץ לארץ. המולדת ותבניתה היו הקהילה, ולנוער – תנועת נוער. תבנית נוף–מולדת זאת אבן הכילה כוסף–עליה, סוד–התגלות, מחשבות–יסוד, חסד–צמיחה וחלומות הגשמה. תבנית נוף–מולדת זו של "הנוער הציוני" נשארת אלומת–אור–עבר להאיר גם באופל הימים הקשים. מובטחני שרעיונות "הנוער הציוני" לא מתו גם במיומנות הקירקסית של זמננו במדינת ישראל ויופיעו וישפיעו בגלגולים חדשים, לטובי כוח–נעורים ונשוקי–שמש. כי יש בהם חיות בסיסית, שפיות שכל, חום אנוש ודחף יצירה.

לא, לא צדקה המשוררת. עברו שנים, אך לא הועם הפז והפסגות לא הפכו מישור. אני מעיד על עצמי ש"הד הרים צלול ועז" מהדהד עדיין באזני, עתה כאז.

אני זוכר בחום–נפש ובגאווה את "הנוער הציוני".

א. אברהמי

תולדות "הנוער הציוני" ברגאט

מלחמת העולם הראשונה תרמה ביד נדיבה לגאוותו הלאומית של הנוער הרומני. תוצאותיה המדיניות של המלחמה: סיפוחם לרומניה הישנה (הרגאט) של האיזורים: בסאראביה, בוקובינה, וטראנסילבניה, היו בבחינת הגשמת חזון "רומניה הגדולה", חלום הדורות של העם הרומני, שדורות נאבקו עליו ורבים מבני העם הזה נפלו, כדי להגשימו. לא כן הנוער היהודי ברומניה. הוא ידע בימים ההם אכזבה, ייאוש ותסכול.

אכזבת הנוער היהודי, ובמיוחד של האינטלקטואלים שבקרבו, החלה עוד לפני כן, עם הצטרפות רומניה למלחמה. באוגוסט 1916, האמינו היהודים, שהרומנים ייענו סוף סוף לדרישות האינטגרציה (השילוב החברתי) שלהם.

החוגים שהתרכזו ב"התאחדות היהודים ילידי רומניה" (להבדילם מיהודים שלגביהם טענו שלטונות רומניה כי פלשו לרומניה מארצות שכנות), שנענו בהתלהבות לצווי הגיוס למלחמה - התאכזבו מהר מאד. התברר להם שלגבי היהודים, דבר לא נשתנה. גנראל פרזאן - שמאוחר יותר הועלה לדרגת מרשל - מפקד הארמיה בצפון מולדובה, הורה להלביש את החיילים היהודיים במדים שחורים ולהציבם בשורה הראשונה בפעולות-התקפה. כל חייל יהודי אמור היה להיות מוצב בין שני חיילים רומניים. ההוראות אמרו, שאם היהודי יפנה את ראשו אחורנית, על החייל הרומני שיימצא בעורפו לירות בו (1). ראיתי את אבי המנוח, בעת חופשתו, לבוש מדים שחורים. כך ראיתי גם את דודי, אחי אמי, שנפל בחזית(2).

גזרות אלו, הביאו לכך שבחופשות ערקו יהודים רבים לבסאראביה, שבה פסקה המלחמה בגלל המהפכה ברוסיה. בתום המלחמה, העמידה ממשלת רומניה בפני בתי דין צבאיים את מרבית היהודים שנפלו בשבי הגרמנים, בלי להבדיל בין אלה שאמנם התמסרו לשבי גרמנים לבין אלה שלחמו בגבורה. מאות יהודים, חיילים לשעבר, התרוצצו בערי רומניה וכפריה לשם חיפוש אחר נוצרים, חברים לקרב, על מנת שאלה יעידו בפני בית המשפט הצבאי על חפותם מפשע. מובן שמרבית העדים הללו לא עשו זאת בחינם, הם דרשו תמורה כספית נאותה.

בעלות הברית, הציגו כתנאי לסיפוח האיזורים הנ"ל לרומניה; הענקת זכויות אזרח לכל התושבים היהודיים בגבולותיה החדשים. הרומנים קיבלו את התנאי, אולם חזרו על 'תרגיליהם' משכבר. על מנת להתחמק מהתחייבות שנתנו לבעלות הברית, חוקקו את החוק הנדרש, אך הפרו אותם צווים בכתב ובעל-פה. יון בראטיאנו, מנהיג המפלגה הליברלית, התפטר ב-12 בספטמבר 1919 מראשות הממשלה, כמחאה על אמנת השלום (זו שהעניקה זכויות אזרח ליהודים), כי ראה בה עלבון לאומי לרומניה (3). בסופו של דבר, נענו הרומנים ללחצים הבינלאומיים, ובשנת 1923, נתקבל בפרלמנט חוק המעניק אזרחות רומנית לאוכלוסיה היהודית. ואף על פי כן, לא נמצא פתרון מלא לבעית יהודי רומניה, משום שעל ידי עיוות ביודעין של לשון החוק, הצליחו למרות הכל לנשל מזכויות אזרח כ-14,000 יהודים (4).

---

(1) ראה ספרו של הוריה קארפ: "בימי פוריענות".
(2) בהוראה דומה נתקלתי גם אני, בשנת 1937, כשהשתתפתי בתמרוני הקיץ של עוצבת הגנראל קלימסקי (גרמני, ממוצא שבבי). גם הוא פקד להציב בצורה דומה את החיילים היהודים, בגדוד 53. הייתי אז קדט-סרז'נט ושימשתי מ"מ מפקד מחלקה. באין מספיק קצינים, הוטל עלי הפיקוד. כששאלו חייל גוי היכן הוא משרת, ענה: "במחלקת הז'ידאן" (היהודון).
(3) י. ברקוביץ', פרקי רומניה.
(4) מבוא כללי לפנקס הקהילות - כרך ראשון, רומניה.

השינויים שחלו בעולם, שהפך לפתוח יותר - וברומניה, שהפכה אף היא לפתוח סגורה, התפתחותם של אמצעי התקשורת, שצמצמו את האפשרות להסתיר דברים לתקופה ממושכת, המריצו צעירים רבים להיאבק נגד העריצות למען השגת שאיפותיהם, שהיו אז מוגבלות לתחום הפרנסות האינטלקטואליות, שנמנעו מן היהודים. הם שאפו למשרות ציבוריות רמות והיו מוכנים לשלם תמורתן את המחיר הנדרש... בסופו של דבר, חזרו כולם לחיק היהדות ורק מיעוט קטן הצליח - למרות המציאות הקשה - להשתלב בקרב הרוב הרומני.

הקהילה היהודית

שלא כמו במרכז ובמערב אירופה, התקיימה ברומניה רק קהילה אחת, מלבד כמובן הקהילות הספרדיות, שהתקיימו בכמה ערים בדרום רומניה. אורתודוקסים ונאורים, ציונים ויידישיסטים, מתבוללים ובעלי גישה לאומית, כולם מצאו את מקומם בקהילה אחת. מצב דומה שרר גם בבוקובינה ובבסאראביה, אך לא בטראנסילבניה (שם פעלו שתי קהילות נפרדות: אורתודוקסים וניאולוגים וכן כמה קהילות בעלות "סטאטוס קוו").

במשך שנים רבות, היו הקהילות היהודיות ברומניה נטולות מעמד חוקי. ל-82 בתי הספר היסודיים וכמה בתי ספר תיכוניים, שהשתייכו לקהילות, היה מעמד של בתי ספר פרטיים. תלמידיהם נדרשו להתיצב לבחינות רשמיות בבתי הספר הממשלתיים. הבעלות על בנייני בתי הספר ועל נכסיהם דלא ניידא, לא הוכרו כרכוש הקהילה, כל עוד זו היתה חסרת מעמד חוקי. רק בשנת 1928, אישר הפרלמנט את החוק לארגון הדתות במדינה וגם הדת היהודית הוכרה כאחת משמונה הדתות העיקריות ברומניה, אולם השלטונות המשיכו להתנהג בשרירות לב כלפי הקהילה היהודית.

ממשלת רומניה, שאולצה בלחץ מן החוץ, להעניק זכויות אזרח ליהודיה, לא ששה להרחיב את לימוד המקצועות היהודיים הספציפיים. בתי הספר נאלצו לצמצם עד למינימום את שעות הוראת השפה העברית. את ההיסטוריה היהודית הורו ברומנית, בשעה המיועדת ללימודי דת. בתי הספר התיכוניים חוסלו בהדרגה ונשארו רק כמה מהם למראית עין, כדי לא לעורר טרוניות בחו"ל. לא כל הקהילות נכנעו ללחץ שהופעל עליהן. בצפון הארץ ובערים קטנות, המשיכו ללמוד עברית שעתיים עד ארבע שעות ביום.

לאחר סיום בית הספר היהודי, התרכזו החיים התרבותיים היהודיים סביב לבתי הכנסת, "חצרות" האדמו"רים וחוגים ספרותיים בשפות היידיש והרומנית. להקות תיאטרון יידישאיות פקדו לעתים תכופות כל עיר ועיירה. ביאש ובבוקארשט היו קיימים תיאטרונים קבועים בשפת יידיש. ביאש, באולם "ליריק" בחורף ובגן "פומול-ורדה" בקיץ; בבוקארשט באולם "בארשאום" בחורף ובגן "איזבאנדה" בקיץ; וכן "תיאטרו-נאו" באולם "טומיס" וב"ז'יגניצה". חיוניותו של תיאטרון היידיש היה עד כדי כך חשוב, שתיאטרון כזה שרד למרות כל הגזרות והפגיעות של המשטר הנאצי. עובדה: בשנות השבעים, שנים רבות לאחר השואה ולאחר הקמת מדינת ישראל, רוב הלהקות של תיאטרון היידיש בישראל, היו של עולים יוצאי רומניה.

כן הופיעו עתונים יהודיים בשפה הרומנית: "רנשטריה נואסטרה", "שטיר" ו"טריבונה אבריאסקה" וכן כתבי העת "חשמונאיה", של ארגון הסטודנטים היהודיים, ו"הילד העברי" לילדים ועוד. בקישינוב הופיע העתון היידי "אונזער צייט", שהיה נפוץ גם במולדובה. בצ'רנוביץ הופיע בגרמנית עתונו של המנהיג הציוני ד"ר מאיר אבנר - "אוסטיודישע צייטונג" וכן הופיע בבוקארשט העתון "קוריארול איזראליט" בטאון "התאחדות יהודי רומניה", ארגונם של החוגים שנטו להתבוללות.

יהודים נחלצו לשרת את האינטרס האלקטורלי של המפלגות הפוליטיות הרומניות על מנת למשוך מצביעים יהודיים לשורותיהן, מרגע

שליהודים הוענקה זכות בחירה לפרלמנט. היו יהודים שנענו להפצרותיהם של עסקני המפלגות השונות והשתלבו בהן. אנו עדים למצבים מגוחכים כמו: כרוז בחירות ברומנית שכותרתו: "שמע ישראל!" בכרוז זה, נקראו יהודים להצביע למפלגה הליברלית, שהיתה ידועה בעמדתה האנטישמית, או "קול קורא" שעוטר בסמל המנורה, הממליץ להצביע בעד רשימתו של מארשל אוורסקו. יהודים כאלה הצליחו לחדור למועצות הקהילות היהודיות והיו לעושי רצונם של השלטונות. הם השפיעו על משפחות רבות, להעדיף את בית הספר הממלכתי הרומני על פני בית הספר היהודי של הקהילה. שאיפתם, הבלתי מוצהרת, היתה ההתבוללות, על אף דחיית המתבוללים ע"י האוכלוסיה הרומנית. הם השתייכו, מחוסר ברירה, ל"התאחדות יהודי רומניה". לזכותו של ד"ר ו. פילדרמן, מנהיג ההתאחדות יש לציין כי פעל רבות על מנת למנוע קיפוחם של יהודי החבלים החדשים, שצורפו לרומניה. כן הוא פעל ללא לאות בשנות השואה, להצלת יהודי רומניה.

התגובה לדרכו של ארגון זה, לא איחרה לבוא. על פי רוב לא נמשכה האוכלוסיה היהודית בצפון רומניה אחר המתבוללים מבוקארשט או כפי שכונו בפיהם "די פארגורשטע יידן פון בוקארשט". הקהילות נשארו דבקות ברוח היהדות, גם אם חלו בהן שינויים לא מעטים. הדבר הביא להקמת "מפלגה יהודית לאומית" ששלחה את נציגיה לפרלמנט הרומני. בבחירות שהתקיימו ב-1928, נבחרו ארבעת צירים; ביוני 1931 - חמישה; ביולי 1932, שוב חמישה וב-1937 לא עברה את אחוז החסימה. את היהודים ייצגו בפרלמנט בבוקארשט בתקופות שונות: ד"ר מאיר אבנר, ד"ר א. מרטון מטראנסילבניה, עו"ד מיכאל לאנדוי ייצג את בסאראביה וד"ר ש. זינגר ועו"ד וייסמן - עמיר, את הרגאט.

בוגרי "הנוער הציוני" פעלו רובם במסגרת "הנוער של המפלגה היהודית הלאומית" יחד עם הסטודנטים מ"חשמוניאה" ונוער ציוני אחר. הם היו הדוברים הנלהבים ביותר בקרב משפחותיהם ולסביבתם הקרובה, ועשו זאת בכל להט נעוריהם.

קשה להעריך בסקירה קצרה את תרומתה של "המפלגה היהודית הלאומית" לחיי היהודים ברומניה. הדעות חלוקות. בדבר אחד יש להודות: בערכה החינוכי לגאוה יהודית. המפלגה הלאומית החדירה את הרעיון כי יהודי צריך ללחום על זכויותיו, באשר הוא, וכי אין לצפות שאחרים יעשו את המלאכה במקומו. לאחר מה שקרה בשנות הזעם, עלה גם נוער זה ארצה והצטרף לאלה שקדמוהו ועלו כחלוצים.

התנועה הציונית

בדומה לקהילות היהודיות, גם התנועה הציונית ברגאט, פעלה במסגרת ארצית. הפדרציה הציונית כללה את כל המפלגות. אחת לשנתיים נערך קונגרס ארצי ובו נבחרה הנהגה משותפת של ההסתדרות הציונית ומוסדותיה בהתאם ליחסי הכוחות. כמעט תמיד הוקמה קואליציה מקיר אל קיר, מלבד הרביזיוניסטים אשר הקימו לעצמן הסתדרות נפרדת. המצב היה שונה בשאר החבלים, כאשר לכל סיעה היתה מסגרת משלה.

מיד עם תום מלחמת העולם הראשונה, העבירה ההסתדרות הציונית את מרכזה מגאלאץ לבוקארשט. העברה זו, היא שקבעה את דמותה של ההסתדרות הציונית. מבחינה אובייקטיבית, היה כורח שהמרכז יימצא בעיר הבירה. הדבר הקל הן על הפעילות הפוליטית בקרב הגורמים היהודיים, ובמיוחד בקרב הגורמים הלא יהודיים. הופעתה החיצונית של הפדרציה בבירה היתה מרשימה. אפילו גורמים עויינים כיבדוה. מנהיגים יהודיים התפלמסו מעל דפי העתונות היהודית עם אנשי-רוח לא יהודיים. לא מעטים מאנשי הרוח הללו שיבחו את איכות השפה הרומנית של העתון "רנשטריה נואסטרה" באומרם שהיא עולה על איכות השפה הרומנית של העתונים הכלליים. כן נתאפשרה פעילות מוצלחת בקרב המוסדות הממשלתיים שכולם נמצאו מרוכזים בבוקארשט. לא פעם סודרו ענינים

עדינים, הודות לקשרים שנוצרו.

לא כן היה המצב מבחינה יהודית וציונית פנימית. מבחינה זו, קשה להצביע על הצלחות מרשימות. הסיבה: ההרכב המיוחד של הקהילה היהודית בבוקארשט – הקהילה הגדולה ביותר, שקמה על דילול הקהילות בערי השדה. "המהגרים", בבואם מערי המחוזות, זרקו בדרך חלק ממטענם הרוחני והערכי. הדבר היה לתועלת לקליטתם בנסיבות החדשות. הם הרי נדרשו להוכיח התאמתם למצב החדש. השטחיות, על תוצאותיה הנעימות ועל המסוכן שבה, עשתה את שלה. הרבה יהודים שורשיים, תלמידי-חכמים, דוברי יידיש ועברית, התפרקו מנכסיהם הרוחניים בהגיעם לבוקארשט. בניהם ובנותיהם שמרו בקושי על קשר עם הקהילה היהודית, שלא לדבר על התנועה הציונית. לולא ההזרמה הבלתי פוסקת של כוחות רעננים, מהפריפריה אל המרכז, הן הקהילה היהודית והן התנועה הציונית, היו מתרוקנות מכוחות רוחניים. נזכיר לשם הדגמה: האחים ד"ר שמואל וסמי זינגר שמוצאם מעיירה קטנה שליד טקוץ', א.ל.זיסו ומ. וייסמן-עמיר, שמוצאם מפיאטרה-ניאמץ, עו"ד לנדאו – שמוצאו מהארלאו, אידוב כהן – ממיהיילן, ד"ר מ. קוטיק – מקישינוב, ד"ר אנצו וד"ר ביידר מצ'רנוביץ וכך רבים אחרים. אפילו בשורות ההתאחדות, שהתימרה להציג את ציבור המתבוללים, נמצאו יהודים שורשיים וציוניים כמו מיכאל לייבה, הוריה קארפ, המהנדס סיגלר ואחרים, שהזכירו תמיד שמדובר ביהודים ושאסור לשכוח זאת, גם אם מתרגמים את השם זלצר לסארציאנו (ברומנית ממולח, אכן, ממולח היה...)

מצב שונה היה קיים בערי השדה. בקהילותיהן התוססות של ערים אלה, לא הצליחו החוגים, שפעלו בהשפעת מקורבי השלטון, ליישר את הקו בהתאם לאופנה. בבתי הספר המשיכו ללמד עברית והתיאטרון היידישאי היה השליט ברחוב היהודי, כשתיאטרון אחר – רומני, היה קיים במנות זעומות. נכון שהיידישיסטים נלחמו נגד היהודים המסורתיים, נגד הציונים, חסידי העברית, אבל היידישיסטים ראו עצמם כיהודים לכל דבר.

נותני הטון בבוקארשט, יותר משהביעו מציאות קיימת, הם ניסו לכפות מציאות. הם הביעו חילוקי דעות במקום הסכמה, אלא שלא היתה ברירה. המרכז בבוקארשט – הוא שהיה הסמכות המייצגת ולא קהילת יאש או גאלאץ. לאמיתו של דבר, ביאש, בגאלאץ, בבוטושאן או בקהילות אחרות, נמצאו יותר דוברי עברית משנמצאו בבוקארשט, במרכז התרבות. אכן, הפעילות התרבותית הוכיחה רפיון, על אף מאמציו הבלתי נלאים של פרופ' ריספלד-ירון, או נחום זלבינסקי ועוזריהם.

המרכז כן הצליח בשטחים מסוימים כגון הקרנות הלאומיות, שפעלו נמרצות והקיפו את כל שכבות העם. היו מקרים נוגעים ללב כאשר יהודים פשוטים, מדלת העם, הביאו את מעט חסכונותיהם ומסרם כתרומה לגאולת הארץ או ליישובה, וזאת מלבד תרומותיהם לקופסה הכחולה. אין ספק שבשטח זה, המרכז בבוקארשט נתן את הטון והקהילות ברומניה הלכו לפי דוגמת המרכז.

תנועת הנוער

לזכותו של מרכז זה, תירשם דאגתו לנוער היהודי. הוא זה שהקים, בראשית שנות העשרים, את תנועת הנוער היחידה, הראשונה ברומניה. שמה היה "איגוד הנוער הציוני" הידוע בראשי התיבות א.ט.ס. ("אסוצ'יאציה טינרטולוי סיוניסט"). התנועה פנתה בעיקר לתלמידי תיכון, כי בעקבות צווי הממשלה, נסגרו כמעט כל בתי הספר התיכוניים היהודיים. נשארו רק כמה מהם למראית עין, כדי להזים, בעת הצורך, ידיעות בחוץ לארץ כי ברומניה התלמידים נותקו מן השורשים ולולא האנטישמיות, שבאה "לעזרתנו", היינו עומדים לפני דור מתנכר (גם כך לא חסרה התנכרות). אווירת השבת שבבית היהודי טושטשה. במקומה קנתה לעצמה שביתה אוירת העסקים, שלא דיברה על לב הצעיר או הצעירה. הנוער ראה בשבת אנכרוניזם הנוגד את רוח הזמן. ומי לא האמין בשנות העשרים ברוח-הזמן? גם אם בארצות מזרח אירופה מסויימות היא טפחה על פני

מאמיניה. תנועת הנוער הציונית החדירה רעננות לא רק בנוער היהודי, כי אם גם בבית היהודי. שירה ביידיש ובעברית, ההורה, שנחשבה למיושנת ושהחלוצים חידשוה והעניקו לה סגנון ותוכן, כל אלה השיבו לב אבות על בניהם ולב בנים על אבותם.

ההתחלה היתה צנועה. מ. בלומנטל כותב בזכרונותיו: "חידוש ה'שלום' כברכה שבין אדם לחברו, העלה דמעות בעיני המברכים". ראינו בזה מהפכה. לא עבר זמן רב ונודע ש"השומר הצעיר", שנוסד קודם בבוקובינה ובבסאראביה חדר גם לאזורי הרגאט ובלע בערי השדה את ה"א.ט.ס." שלא השכילה לעמוד בפני פיתויו של נוער חלוצי. נפשם התמימה של בני הנוער, וסתם ציוניים, ערגה לסערת החוויה החלוצית. ב- 1928 התאחד ה"א.ט.ס." עם "השומר הצעיר".

לא הכל השלימו עם האיחוד. חלק החליט להישאר עקבי ולהמשיך בדרכו. האחרים החליטו לדחות את ההגשמה עד לאחר סיום הלימודים האקדמאיים, עד אז המשיכו להיות מעורבים בחיי הקהילה והתנועה הציונית, או על ידי הצטרפותם להסתדרות הסטודנטים הציוניים "חשמוניה", אשר השפיעה על יהודי רומניה עד לחיסול התנועה הציונית.

האיחוד בין "השומר הצעיר" וה"א.ט.ס." לא הצליח, אפילו לא לגבי אלה שהלכו לאיחוד זה בהתלהבות. חלק קטן מיצה את האיחוד עד תומו. הרוב נרתע, עזב את המסגרת והקים מסגרת חדשה בשם "צ'.ט.ס." (ראשי התיבות של "חוג הנוער הציוני"), מסגרת שהיתה קיימת למעשה מזה שנים בצפון רומניה.

ייסוד "הנוער הציוני"

הדרך חזרה, כלומר עזיבת המסגרת המאוחדת עם "השומר הצעיר", לא היתה קלה. אנשי בוקארשט והסביבה, ברובם אקדמאים, ייסדו בתחילה את "הרצליה" בראשות ד. אשכנזי, מ. קצ'לסקו, חיים הרשקוביץ' ורבים אחרים. הם ריכזו סניפים בכמה ערים ברומניה הדרומית (מונטניה). הם הדגישו במיוחד את החינוך היהודי הציוני. בחלוציות לא ראו ערך מידי. במקביל ממש, מצאו בני הנוער בצפון הארץ (מולדובה) מסגרת מוכנה: ה"צ'.ט.ס.".

ראשית ה"צ'.ס.ט." בבאקאו. מסגרת זו הופיעה ב- 1924 בבחירות לועד הקהילה המקומית. קבוצה זו לא הוקמה ע"י מרכז התנועה הציונית בבוקארשט ולא הושפעה ממנה. היא כללה צעירים בעלי תודעה יהודית בראשותם של מאיר וחנה זליקוביץ'. הציונות שלהם היתה יסודית או מיליטנטית. נכון, לא כולם התנבאו בסגנון אחד. היו בקרבם מסורתיים כגון ברוקר, רוטנברג והמזכיר וייסבוך וכן חילוניים כגון מ. טופר מוני סגל, בנו קאושנסקי וחיים רייזל. הצד השווה שבהם: ציונות אפוליטית ושאיפה להגשמה מהירה ככל האפשר. לכן גם יצאו החלוצים הראשונים להכשרה בקיבוצי "החלוץ הכללי". בשלב ראשון לא חשבו מנהיגי התנועה, לאן יפנה נוער זה בהגיעו ארצה, העיקר היה שיגיע.

תנועה זו, שהתפתחה באיטיות עד שנת 1928, קיבלה תנופה לאחר איחוד ה"א.ט.ס." עם "השומר הצעיר". היא החלה להקיף כמעט את כל צפון רומניה. אנשי בוקארשט, שהיו ערים לעובדה זו, עשו צעדים על מנת להתאחד עמה, כי מבחינה עקרונית לא היו קיימים הבדלים מהותיים ביניהם. לאחר כמה נסיונות, הקימו - עם סיום מושבת- הקיץ (מחנה- קיץ) ב- 1929, שנערכה בבוחאלניצה, תנועה ארצית בשם "הנוער הציוני" שהיתה מסגרת אפוליטית שכללה את האוהדים של הרביזיוניסטים, של א"י העובדת ושל סתם- ציוניים. אנשי הדרום טיפחו את האינטלקטואליזם, ואולי היתה בקרבם נטיה ללכת אחרי 'אחד העם', ולחייב את רעיון א"י כמרכז הרוחני, ולא נהו אחרי הרעיון החלוצי שדרש הגשמה מידית. בסופו של דבר נבלעו אנשי הדרום, ברוב שחייב את רעיון ההגשמה העצמית בדרך החלוצית. הם נאלצו לחפש לעצמם שטח פעילות מיוחד ומצאו את הפעילות בקרב הקהילות וההסתדרות הציונית, אך נשארו קשורים ל"הנוער הציוני".

מצב זה נמשך עד שנת 1934, כאשר "הנוער הציוני" החליט על הקמת מסגרת נפרדת לבוגריה בשם "דור חדש".
החל משנת 1929 ועד ל-1934 התפתחה תנועת נוער חינוכית, שמנתה אלפי צופים וחלוצים.

התנועה החדשה במעופה

תנועת "הנוער הציוני" חדרה כמעט לכל עיר ועיירה בריגאט שבהן גרו יהודים. כאשר חניכי התנועה נפגשו בטיוליהם, או בכל הזדמנות אחרת, בצעירים וצעירות משאר חבלי רומניה, אשר טיפחו רעיונות דומים "עשו הרחבה", כלומר חשבו על הרחבת התנועה וחדירתה למקומות חדשים. צעדים ראשונים נעשו בכיוון באסאראביה. באמצעות יוסף סליטרניק, הוקם קן באטאקי. באמצעותו של שמעיה פלורנטאל, הושג איחוד עם תנועת "השומר" בטראנסילבניה ואילו בעזרת האחים שכטר חדרה התנועה לצ'רנוביץ שבבוקובינה. המלאכה לא היתה קלה אולם הצליחה, מלבד בבאסאראביה, שבגלל התנאים לא הגענו לתוצאות חשובות. בטראנסילבניה ובבוקובינה התוצאות היו מרשימות. לאמיתו של דבר לא היה למרכז בבוקארשט מה להוסיף לתנועת "השומר" בטראנסילבניה, בעלת מסורת של שנים רבות. תנועה זו בהנהגת מ. שוורץ היתה צופית וציונית. המרכז בבוקארשט נתבקש לעזור בגיבושה הרעיוני. הוא שלח לקלוז' את החבר עמיאל שרגא ז"ל, שהצליח יפה בתפקידו. אחריו יצאו עוד חברים לביקור, אורגנו מחנות-קיץ משותפים וקיבוצי-הכשרה משותפים. הצדדים גילו רצון טוב, אם כי מהר מאד נתגלע הפער שבין רצון טוב ומציאות.
בישיבה בצוותא, קל היה לנציגי שתי התנועות להגיע לידי הבנה תיאורטית. לא כן במחנות קיץ ובקיבוצי ההכשרה. בחיים בצוותא נתגלו הבדלי גישות כלפי בעיות שהתעוררו. מה שנראה לאחד חשוב, היה לשני דבר של מה בכך. מהר מאד צפה על פני השטח המנטליות השונה של בן טראנסילבניה, בעל הגישה המערבית ובן הרגאט, בעל הגישה המזרחית. הסקנו את המסקנות. כל אחד אירגן לעצמו מושבת קיץ נפרדת וקיבוצי הכשרה מיוחדים לחבריהם. התוצאה: מבנה פדרטיבי של התנועה וחלוקתה לגלילות. כל אזור בנפרד ולכל גליל הנהגה גלילית משלו. באי כח הגלילות הרכיבו את ההנהגה הראשית.
באיחודנו עם התנועה מבוקובינה, לא ידענו בעיות מסוג זה, אם כי נתקלנו בבעיות ארגוניות מסוג אחר. וילו כ"ץ ומיקו קצ'ולסקו יצאו לבוקובינה. וילו, יחד עם מנחם ראוכבך-פלג, בן המקום, חרשו את עיירות בוקובינה לאורכה ולרוחבה והקימו קנים בכל מקום ומקום. הקבוצה בצ'רנוביץ לא בלטה במנטליות שונה מזו של בני הרגאט. אמנם דיברו על התרבות הגרמנית שלהם, אולם ראו את עצמם כבני המזרח, "אוסט-יודן", והבינו כי על הבדלי גוונים יש להתגבר. היו גם קיבוצי הכשרה נפרדים וגם משותפים. המזכירות בצ'רנוביץ דאגה לפעילות אירגונית. בספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" בעריכת ש. אבני, אפשר בהחלט להתרשם, מה היתה דעתם של בני הנוער בבוקובינה על טיב הסמינריונים שנערכו בבוקארשט וכן מה היתה דעתם על טיב הבולטינים שהדפיסה מזכירות התנועה בבוקארשט. בסופו של דבר, היו אלה יוצאי בוקובינה, עם יצחק ארצי בראשם, אשר קיבלו לידם את הנהגת התנועה הארצית, החל משנת 1940 ועמדו בראשה עד 1946. גם לאחר התאריך הזה לא נעדרו חברים בוקובינאים מחבר הפעילים של התנועה.

אריה ורדי (ליאו רוזנשטוק) בשליחות בקן טקוץ, 1945.

וילו כ"ץ ומקס רוכבך (מנחם פלג)
בשליחויות בבוקובינה, 1933.

מנחם פלג

"הנוער הציוני" בבוקובינה בין השנים 1930–1935

מאמר זה, על תולדות הנוער הציוני בבוקובינה מתיחס לשנות 1930–1935. אשתדל לא לחזור על דברים שכבר נכתבו בספר "אשר לא נשאו לשווא נעוריהם", המוקדש ל"הנוער הציוני בבוקובינה".

התבססות השלטון הרומני והיהודים

עם כניסת השלטון הרומני וסיפוחה של בוקובינה לרומניה הגדולה, נשארו היהודים, בני הדור המבוגר, נאמנים לשפה ולתרבות הגרמנית. זוכר אני את הטרגדיה של מורי לפיזיקה בגמנסיה בסטורוז'ינץ שנאלץ לעבור לשפת ההוראה הרומנית. מורי זה היה, – כמובן – בעל תואר דוקטור (שמו היה לוקשפייזר), מורה מעולה. אך את השפה הרומנית לא היה מסוגל ללמוד. באחד הימים בא מפקח מיאש – אנטישמי ידוע – והשעור היה על הלוקומוביל. הד"ר ש'נו צייר ציור נהדר על הלוח והתחיל להסביר. השיעור הפך לאסון. הד"ר פוטר ונאלץ היה להתפרנס משיעורים פרטיים, ומפנסיה עלובה שהשלטון הקציב לו.

הרחובות, על אף שקיבלו שמות רומניים, נקראו, בפי הציבור היהודי ובפי שאר המיעוטים, בשמות הגרמניים, דבר שהרגיז לא במעט את השליטים החדשים. בבוקובינה היו שני אלמנטים אתניים דומיננטים, כמעט שווים בכוחם. לרומנים 32 אחוזים; ואוקראינים, (יותר נכון רותנים), כ–33 אחוזים. יהודים כ–15 אחוזים והשאר פולנים, גרמנים וכו'.

האוכלוסיה היהודית בצ'רנוביץ מנתה ב–1935, שנת עלייתי ארצה, כ–60,000 יהודים. שאר ה–40,000 היו מפוזרים בין כמה ערי שדה ובכפרים. הקהילות היו קטנות, אך מבוססות ומאורגנות היטב.

בחבל בוקובינה שימשו בערבוביה המזרח והמערב. ההשפעה של התרבות הרומנית שלפני 1775, כאשר חבל בוקובינה היה חלק מצפון מולדביה ושלטו בו לסרוגין – השלטון התורכי והנסיכות הרומנית – נסוגה בפני ההשפעה האוסטרית הממושכת (1775–1918), ששיוותה לעיר צ'רנוביץ ולשאר ערי–השדה חזות מערבית מובהקת. הקירבה הגיאוגרפית לגאליציה, הקשרים המיוחדים בין למברג (לבוב) לבין צ'רנוביץ, הטביעו את חותמם על יהודי בוקובינה ועל העיר צ'רנוביץ במיוחד.

שמירת העצמאות התרבותית דרך לימוד השפה העברית בקהילות הקטנות ביותר

כל קהילה קטנה, בבוקובינה, אפילו הנידחת ביותר, קיימה בית ספר עברי (לא "חדר"), עם מורה, שקיבל את שכרו מהקהילה, גם אם היא מנתה 30–20 משפחות בלבד. היה זה גזע מיוחד של מורים, משכילים, בחלקם הגדול אוטודידקטים, בחורי ישיבה שהתפקרו – בחלקם חניכי "שפה עבריה", אותה רשת בתי ספר עבריים בצ'רנוביץ ושאר ערי השדה (שהיתה מקבילה במידה מסוימת ל"תרבות" בפולין), שהפיצה את השפה העברית בכל רחבי בוקובינה.

זכור לי ביקור של נתן ביסטריצקי, עם עוזרו בשם מלמד – אדם יקר

מהפועל המזרחי, שבשלהי שנת 1933 שם לעצמו מטרה לבקר בכל יישוב ויישוב שקיים בו קהילה יהודית. הומלץ מטעם הקק"ל שאלווה אותו בסיוריו, כבקי ומוכר בכל הקהילות האלה (הייתי כבר פעיל בתנועה, ולאחר התקופה שבה וילו כ"ץ ואני חרשנו את החבל לאורכו ולרוחבו, עם ראשית ההתארגנות של "הנוער הציוני").

לכל מקום אליו הגענו, - ויהיה זה הכפר הנידח ביותר - פגשנו נוער דובר עברית. זה הגיע עד לידי כך, שבכפר בנילה, ששכן על נהר הסירט, שבו לימד עברית מורה בשם זמורה - בעל השפעה עצומה על חיי הקהילה והנוער - נדרו תלמידי בית הספר נדר, שבמשך שלושה חדשים תמימים ידברו ביניהם רק עברית, וע"י כך הכריחו גם את ההורים לדבר עברית. התפעלותו של מלמד, שליח הקרן הקיימת, לא ידעה גבול: "הרי זה חומר נפלא לארץ ישראל", אמר. נוער זה לא היה מאורגן בשום תנועה והוא שהיה היעד העיקרי שלנו - שלי ושל וילו כ"ץ. רצינו לכבוש נוער זה לתנועה החינוכית של "הנוער הציוני".

קרקע הצמיחה וניצניה הראשונים של תנועת "הנוער הציוני" בבוקובינה

הזכרתי את הסיור עם שליח הקק"ל בפרק הקודם, כדי להבליט את השורשיות של יהדות בוקובינה ואת בשלות הנוער, בני המוני היהודים בערים, בעיירות ובכפרים, בעיקר בקהילות הקטנות, להצטרף לתנועה חדשה, כי התנועות המסורתיות פשוט לא הגיעו אליהם.

אני מתייחס, כאמור, לשנים שבין 1930 ל-1935, שנים סוערות בצ'רנוביץ העיר, בבוקובינה וברומניה כולה, באותן השנים הרימה ראש האנטישמיות והיהודים החלו להתארגן במפלגה פוליטית, שבין מנהיגיה הבולטים היו ראשי יהדות בוקובינה, שהיו גם ראשי התנועה הציונית בבוקובינה. נושאי הדגל היו הסטודנטים הציוניים, שלמדו באוניברסיטת צ'רנוביץ - בחלקם הגדול מאורגנים באגודות אקדמיות על פי הדגם ההיידלברגי של גרמניה, בחלקם סטודנטים "פראים", כפי שקראו לסטודנטים הציוניים שלא אהבו את הטקסיות, המדים ואת הגיחוך של יציאה לדו-קרב כדי להגן על הכבוד. באותה תקופה הורגש הצורך בהקמת ארגון נוער, שיהיה מודרך ומושפע על ידי המנהיגות הכלל-ציונית הפרוגרסיבית, שעמדה בראש ההסתדרות הציונית בבוקובינה, וכן בראש הפעולה הפוליטית היהודית ברומניה כולה, יחד עם מנהיגי ריגט וטרנסילבניה.

מאז ומתמיד המדגרה למנהיגות הציונית ולתנועה הפוליטית היהודית המקומית, היו האגודות האקדמיות, ה"פרבינדונגן" בלע"ז, (ולא הפורפרבינדונגן כהגדרתו של יצחק ארצי בספרו של אבני). "הפורפרבינדונגן" היו מעין "גדנ"ע" של תלמידי בתי הספר התיכוניים, מהשביעיות והשמיניות, שכל "פרבינדונג" דאגה להכין מקרבה עתודה, לאחר שעמדו השמיניסטים בבחינות הבגרות, שלחו נציגי ה"פרבינדונגן" "גייסים" כדי להכניסם תחת כנפי ה"פרבינדונג".

בצ'רנוביץ היו חמש אגודות ("פרבינדונגן") כאלה. "חשמוניאה" הותיקה והיוקרתית ביותר, והיא קמה במקביל לאגודה הוינאית "קדימה", וד"ר אבנר היה מהסניורים שלה (אלטה הרן). "אמונה", "צפירה", "חברוניה" ו"עתיד": כולן דבקו במנהגים של האגודות הגרמניות וחיקו את הטקסים והגינונים נוסח היידלברג.

כמעט כל ראשי ההסתדרות הציונית וההסתדרות הרביזיוניסטית היו ה"סניורים" (אלטע הרן, Alte Heren) של האגודות הנ"ל. ד"ר ויי סלברגר, ראש ההסתדרות הציונית, ד"ר שמלצר, ד"ר מנפרד רייפר - חבר הפרלמנט הרומני, פרידמן - ראש הקק"ל, היו בוגרי "אמונה". ד"ר קרמר - ראש קרן היסוד היה מבוגרי "צפירה", וד"ר אבנר - המנהיג מספר אחד של יהדות בוקובינה, היה כאמור בוגר "חשמוניאה". האגודה ששמה את הדגש יותר על החינוך הציוני ופחות על הטקסיות והגינונים, היתה "אמונה", הקרובה ביותר לרחוב הציוני העממי, ומתוכה הנצו באמת הניצנים הראשונים, מהם התפתחה אחר כך תנועת "הנוער הציוני" בבוקובינה.

אגודות אלה שימשו כמשקל נגד לבריונים האנטישמיים באוניברסיטת צ'רנוביץ, שהחלו להרים ראש, ולא פעם היו התכתשויות בין כתלי האוניברסיטה וברחובות העיר, כאשר לצד הסטודנטים עמדו הקצבים, ובמיוחד הרכבים של הפיאקרים (דיליג'אנס), כלי תחבורה אלגנטי, כמוניות של היום. מקצוע שהיה כמעט כולו בידי יהודים.

אני הצטרפתי, ל"אמונה" ב-1930 (מיד לאחר שעמדתי בבחינות הבגרות) והשתכנתי במנזה, מעון הסטודנטים עם מטבח וחדר אוכל בהנהלה העצמית של הסטודנטים. ה"מינזה" והמעון הוחזקו ע"י הקהילה היהודית בצ'רנוביץ ועל ידי נדבנים מכל רחבי בוקובינה. התשלום שנגבה מן הסטודנטים היה מינימלי. לפי מושגי הימים ההם, הרמה היתה טובה והאוכל משביע רצון.

"המנזה" היתה מרכז רעיוני תוסס של נוער משכיל, בחלקו מאורגן באגודות הציוניות, בחלקו ציוני אך "פראי" (לא מאורגן) ובחלקו נוער קומוניסטי במספר לא מבוטל. נוער זה שבא מכל רחבי בוקובינה ובסרביה, ללמוד באוניברסיטת צ'רנוביץ, התגורר ב"מנזה".

שני הזרמים האלה בתוך ה"מנזה", הציונים מכל גווני הקשת והקומוניסטים, היו הלוז של הנוער המשכיל בבוקובינה הסטודנטים הציונים היוו את חוד החנית של המפלגה היהודית, בראשותו של ד"ר אבנר, הם שנשאו אותו על כתפיהם בזמן הבחירות ואחריהן, הם שהגנו על כבוד היהודים שלא יבולע להם מצד הבריונים הקוזיסטיים, ב"מנזה" התחיל להתרקם גם הרעיון של הקמת חלוץ "סתם ציוני", מורכב מאקדמאים, שהחברים שכטר, ליקוורניק וזומר - חברי "אמונה" - היו יוזמיו.

הקבוצה האקדמית היתה קטנה וחלשה ולכן הוחלט להרחיבה, ב-1932 הופיע אירגון בשם "סתם חלוץ", שהיה בעצם מסגרת מורחבת של הגרעין האקדמאי. כל הפעולות האלה נעשו בידיעתם, בהסכמתם ובעידודם של ראשי ההסתדרות הציונית. ארגון "סתם חלוץ" היה מורכב מנוער בלתי מאורגן בתנועה כלשהי, שרצה לזכות ב"סרטיפיקט" ובעליה ארצה.

בשלהי 1932, הכרתי את וילו כ"ץ ונדלקתי לרעיון של הקמת תנועת נוער כלל-ציונית. הושפעתי מאד מאישיותו של וילו והתחלנו לגלגל את סיפור הקמתו של "הנוער הציוני". הצלחנו לשכנע את הארגון "סתם חלוץ" לשנות את שמו ל"חלוץ הכלל ציוני", לאמץ לתנועה החדשה את ההכשרות הקיימות; למשוך אלינו את בובי דינר, הרי יקלס ומינסטר, שהיו מנהלי ההכשרות - וכך נעשינו בעליהם של כמה הכשרות, כגון: איספס, יישוב באחוזתו של פישר, יהודי עשיר מרגאט, שהיו לו אדמות גם בבוקובינה. הכשרה נוספת נמצאה בברהומט - באחוזה של הגר מצאצאי הרב הגר המפורסם, ובורנצינקה, אצל אביו של הרי יקלס, אחוזאי יהודי בעל הדרת פנים, דובר עברית בהברה אשכנזית. דרך אגב, בהכשרה בורנצינקה היו כבר חניכים של התנועה, אמנם טריים למדי, אך מניעיהם

היו כבר הרעיון והאידיאל ולא רק השאיפה להשיג סרטיפיקט.

על רקע חלוקת הסרטיפיקטים נוצרו, לא פעם, מתחים ביניהם לבין המרכז בבוקרשט, אך אני השתדלתי בכל כוחי לגשר על פני הניגודים, כי ללא איחוד עם התנועה הכל-רומנית וללא השתלבות בתוך התנועה החינוכית הארצית, לא ראיתי תקומה לגליל "נס ציונה", כפי שנקראה תנועתנו בגליל בוקובינה.

עם עלייתי ארצה, באוגוסט 1935, נשארה ההנהגה המקומית – מורכבת מן החברים אדלר, פרדי כ"ץ, מלצר, דרפלר, ועוד שני בחורים צעירים, ששמתי עליהם עין עוד בזמן יסודו של הקן בסירט, הלא הם: יהודה שויירמן (שערי), ואיציו הרצוג (יצחק ארצי) שהחל משנת 1983 ואילך התייצבו בראש התנועה.

מכאן אני מפנה אתכם למאמרו של יצחק ארצי לפרק "תנועת הנוער הציוני בראשית דרכה בבוקובינה", בספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" – שערך וליקט אבני – עמודים: 26–34. בעמודים הנ"ל תמצאו תיאור נאמן, התואם את המציאות, כפי שאני זוכר אותה. הדברים עומדים כנגד עיני, כאילו התרחשו אתמול.

אך מי שלא יטרח ולא יקרא, ויסתפק במאמרי זה, עליו לדעת, כי בלי עזרתם של וילו כ"ץ ז"ל וקצלוסקו (קדם) ז"ל, שבאו מריגט לייסד תנועה, ובלי המפגש ביני לבין וילו, יתכן והדברים היו מתפתחים אחרת. בשנת 1932–1933 הקרקע היתה בשלה בבוקובינה להצמיח תנועה חינוכית של "הנוער הציוני".

לסיום, עוד כמה מילים על הנוער הציוני בסרביה. ב-1933 נשלחתי לעיר קישינוב, לייסד בה קן של "הנוער הציוני". מלבד הקן באטאקי, לא היה זכר לתנועת "הנוער הציוני" בסרביה. גורדוניה היא ששלטה בכיפה. גם "השומר הצעיר" היה חזק ומושרש. חודש ימים עשיתי בקישינוב, ובעזרת חברים ומנהיגי ההסתדרות הציונית במקום, הצלחנו להקים קן מרשים. המשך הפעילות וההתרחבות נמסרה לידיים נאמנות. לתמונה נכנס אפרים בנדרמן, שהצטרף ל"עין הגליל" ועם פיזור "עין הגליל", הצטרף אפרים לכפר-גליקסון.

אחרית דבר: "הנוער הציוני" קם באיחור, בהשוואה לתנועות האחרות, ביחוד בבוקובינה ובסרביה, ולא הספיק להתבסס מבחינה ארגונית ואידיאית, כדי להפוך לתנועה חינוכית סלקטיבית בעלת ותק של שנים רבות כפי שזה היה ב"השומר הצעיר" ובתנועות הנוער של תנועת העבודה, והנה פרצה המלחמה וחלק גדול של הרזרבות האנושיות, שהיו יכולות למלא את החסר בקיבוצים צעירים בארץ ולסתום פרצות בעת משבר. לצערנו הגדול – או שלא הספיקו להגיע או שהגיעו טיפין טיפין בדרכים לא דרכים.

משה גרטנר

"הנוער הציוני" בטרנסילבניה
מהסתדרות צופים לתנועת נוער חלוצית
(1940-1922)

השנים הסמוכות לסוף מלחמת העולם הראשונה, משמשות גבול ראשון ומחייב בכל מסע אל עברן של תנועות נוער עבריות באירופה. גם תנועת "הנוער הציוני" בטראנסילבניה, בגלגולה הראשון: בדמות הסתדרות צופים יהודית "השומר", צמחה מהקרקע ומהמציאות של אותן שנים; הן אשר צרו את צורתן, גרמו להתהוותן; השפיעו על תכנן, עיצבו את אופיין, סגנונן ואוירתן. אין כל אפשרות להתעלם מהן. המחפש את העולם האבוד בתוך "הזמן האבוד", חייב להתחיל במסעו מאותן השנים. זאת ועוד: כל מסע כזה מן ההכרח שיהא מסע מעורפל, כי הוא מוליך אל נופי ילדות, ששוב אינם וכמעט בלתי נמנע שלא לטעות בהם ולא לראותם ראייה סלקטיבית, רגשית וסובייקטיבית, ראייה שמעטים בה מעלות המהימנות, ורבים רבים מאד החסרונות והמגרעות. ולמרות הכל - יש לתאר את השנים ההן, כי בלעדיהן יחסר לנו כל מימד של זמן ומקום.

במלחמת העולם הראשונה, ובסדרי וורסאי שבעקבותיה, נתפוררו שלוש קיסרויות עתירות עבר היסטורי, ועל חורבותיהן קם מבנה מדיני חדש, מציאות כלכלית ודמוגראפית שונה, הן מבחינת הצורה והן מבחינת המהות. לכאורה, נשתנה הכל ונוצרה מציאות חדשה, אך היה זה שינוי מדומה בלבד, חיצוני בעיקרו. במעמקים, נשאר אזור זה של העולם, מרכזה ומזרחה של אירופה כמקודם, שבוי בכבלי עברה ההיסטורי. בחיי היום-יום של בני האדם, הוסיפו להתקיים ולמלא תפקיד האזורים הנבדלים - ירושתם של זמנים בהם לא היו עדיין אומות בנמצא: הלשונות, הניבים והמסורות הקדומים שמרו על מהלכיהם. פולחנים שונים ומשונים המשיכו בקסמם ובחיוניותם של אתמול. גם הפילוגים הישנים נתקיימו ואף הוסיפו עוז וכוח. העוני, הבערות, הקנאות החשוכה התנקזו כמקודם בזרמים תוקפניים של לאומנות מיסטית, העמיקו בכל מקום את הבקעים מבית. התוצאה: בשנים אלו, הראשונות לאחר הבערה הגדולה, אמנם הכריזו כולם, כי הם בעד יעוד כמעט משיחי של חרות, שוויון וקידמה בשביל כולם ושאיפתם לקידמה טכנולוגית, שתשנה יחסים בין בני האדם - אולם המציאות האמיתית נשארה כפי שהיתה. המדינות החדשות, ה"יורשות", המשיכו לשאת את עול ירושתן,בדמותה של מדיניות לאומית קנאית, של חברות שנשארו אגרריות - מפגרות במידה מכרעת. הדוקטרינות הדמוקרטיות, שהכריזו על עקרונות של חופש והגדרה עצמית והבטיחו את שילובם של המיעוטים האתניים במגילת זכויות האדם, היו ונשארו רחוקים מחלק עולם זה, שניגודיו היו כמתמיד, פרועים ולוהטים. באוירתם, קמלו הדוקטרינות הדמוקרטיות עוד בטרם הנצו ופרחו.

"רומניה הגדולה" כפי שהיה כינויה בין שתי המלחמות, היתה מן המדינות שגבולותיה נקבעו מחדש בוורסאי. לכאורה, יצאה מן המלחמה נשכרת, כאשר תחומיה נתרחבו בצורה משמעותית. מלבד בסאראביה, שטח מאחוזת הצארים שנעלם - ושסופח לגבולה המזרחי, נוספו על שטחה גם הנסיכות הטראנסילבנית בתחומיה ההיסטוריים וכן חבל בוקובינה - שתיהן כשלל מלחמה על חשבונה של הממלכה האוסטרו-הונגרית המתפוררת. מדינה, שאוכלוסייתה גדלה משבעה מליון נפש לשמונה עשר מליון, מצאה עצמה בין לילה, כחולשת על חייהם של 767,000 יהודים לפי מספר המפקד משנת 1920. מדינה, אשר עד מלחמת העולם הראשונה, בקושי עיכלה את עובדת קיומם של כ-200,000 יהודים בתחומה, וסירבה בעקשנות ידועה לשימצה להעניק להם זכויות אזרח, והתייחסה אליהם כאל זרים נסבלים אך בקושי, נוספו לה עוד כחצי מליון "זרים" כאלה, לחלוטין לא רצויים. מהם מנתה האוכלוסייה היהודית בטראנסילבניה בלבד קרוב

ל-200,000 נפש (כולל היהודים שבשטחי מארמורש, קרישנה והבאנאט). מצב זה החמיר והעמיק את בעיית היהודים ברומניה. אמנם בשעת קבלת חוקתם החדשה, ב-1923, נאלצו לבסוף הרומנים בלחץ מבחוץ ותוך מחאה ומשברים מבית, לכלול בה סעיף המכיר בזכויות כל האזרחים לשוויון ללא אפלייה בין דת, גזע או מוצא, אך שלטונות המדינה לא עשו סוד מיחסם השלילי לאוכלוסייתם היהודית ובעיקר לתוספת "הזרים" שזה מקרוב באו, ושחטאם הנוסף היה 'חוסר נאמנותם', שפתם ותרבותם, שלא נרכשו בבית הספר של מדינתם החדשה. מכאן, נעשה לשגור בפיהם הניב על 'עוד יהודים לא רצויים' ועל הצורך "להתגונן מפני פולשים" וכן לחפש "צדק" מפני "נישול" עמדות הרוב על ידי "הזרים" האלה. ואם "המתונים" שבין הרומנים הסתפקו אך בזאת, הרי במהרה יופיעו ברחוב גם תנועות, התאגדויות ואף מפלגות פוליטיות, שאין דעתן נוחה מן האפלייה המשפטית והמוסווית בלבד, אלא מבקשים "פעולה ישירה"; הפחדה פיזית ורוחנית, הטלת משטר אימים ורצח, עוד בטרם ירדה על יהודי המדינה חשכת ימי הנאצים. באוירה של דיכוי, אפלייה ולעג, מצוקה חומרית ומוסרית, תוך נגיסה מתמדת בזכויות האדם והאזרח, באשר הוא יהודי, מתנהלים חיי היהודים במשטר הרומני שבין שתי מלחמות העולם. לגבי מצבו של הנוער היהודי, שנגזר עליו לחיות את שנותיו תחת השמים הקודרים הללו, יפים הדברים של ש. אבני, הכותב במאמרו "הנוער הציוני ברומניה" (משואה, קובץ ה' ניסן תשל"ז) כך: "הם גדלו והתבגרו בתנאים קשים ביותר; בבית הספר נתקלו באפלייה, בבוז ובשנאה, שלא פעם הופצו על ידי מוריהם. הנערים היהודיים ספגו מכות הן בבית הספר והן בשכונה - אם זו לא היתה שכונת יהודים טהורה. שערי האוניברסיטאות נשארו לא פעם נעולים בפניהם, בפרט אם לאבא לא היו הכסף והקשרים הדרושים. גם שערי שוק העבודה נפתחו לפניהם בקושי. על הנוער הזה מוטל היה לבחור בין הרכנת ראש וקבלת הדין לבין הנסיון למצוא מוצא שיזקיף את קומתו. והוא הסיק אמנם את מסקנותיו, אם כי לא תמיד היו אלה מסקנות אחידות". (ההדגשה במקור).

נוסיף בקצרה: הדילמה של הנוער היהודי, שגדל בשנים אלו ובאוירה כזאת ביתר חלקי רומניה, היתה אותה דילמה עצמה שניצבה גם בפניו של כל נער יהודי, בטראנסילבניה, שנולד בבית ששפת הדיבור בו הונגרית או גרמנית - בהתאם לנסיבות. גם ההכרח לבחור לא היה שונה.

אמרנו: ממציאות החיים, אשר נגזרה על כל יהודי רומניה, לא נמלטה היהדות הטראנסילבנית. גורלה היה משותף עם כל אחיה, היא ניצבה בפני אילוצים דומים ודילמות שוות. איך קרה אם כן, שלמרות המסגרת החיצונית המשותפת והלוחצת, היא שמרה לאורך כל הדרך על מוסדותיה הנבדלים, על עמידה ברשות עצמה, על נטיות, שלמתבונן מבחוץ יכלו להראות, כהסתגרות ואף כהתבדלות? מכל מקום, השאלה עולה בהכרח, וחובה להשיב עליה. לא תספיק לכך ציון העובדה - הנכונה כשלעצמה, כי עד שנת 1919, לא רק הקרפטים, אלא גם ההיסטוריה חצצו והפרידו בין יהודי טראנסילבניה לבין היהודים מיתר חלקי רומניה.

מבחינת מעמדה הגאופוליטי, טראנסילבניה שימשה תמיד כמקום מפגש בין מזרח למערב; היא היתה הצומת, שבה הצטלבו זרמים רוחניים והשפעות פוליטיות משני חלקי אירופה; עובדה זו, קבעה בצורה מכרעת גם את דמות יהודיה ואופיים.

כעדות ה. דנציג במסה שלו "התנועה הציונית בטראנסילבניה" (פנקס קהילות רומניה, כרך ב', "יד ושם" שת"ם), הוא כותב: "יהדות טראנסילבניה היתה בעלת גוון מיוחד ביהדות הונגריה בשעתה, וביהדות רומניה בשעתה; היא עמדה, מבחינת אופיה ותרבותה בין יהדות הונגריה לבין יהדות רומניה". תקופה היסטורית של מאות שנים בסביבה של פלורליזם לאומי - של הונגרים, רומנים, גרמנים, ארמנים ועוד - שיוו לחיי ציבורה היהודי אופי של פלורליזם ציבורי, אשר נפגשו בו זה עם זה כל הזרמים הרוחניים והתרבותיים, ואף הפוליטיים שביהדות וכן מן המזרח ומן המערב גם יחד. חסידות עממית לגווניה, חיבת ציון ותרבות יידיש מזה,

אמנציפציה והתבוללות לשונית מזה. בעקבות ההשפעות המנוגדות הללו, שחדרו מן העולם היהודי, אך גם מן הסביבה הלא-יהודית, נוצרה כאן מין סינתזה שעיצבה את אופייה של יהדות טראנסילבניה, ואם בחלקה ההונגרי של המונרכיה לא היה מקום ואפשרות לטיפוח לאומיות יהודית, הרי באזורים המעורבים שלה - ולא היתה כטראנסילבניה חממה ללאומים, ממש נתבקשה התפתחותה של תודעה כזו.

אין לכן פליאה בכך, שתנועת חיבת ציון עוררה הדים חזקים בלב יהודי טראנסילבניה כבר בשלהי המאה ה-19, אך שעתה הגדולה באה בימי התמוטטותה של המונרכיה. בשעת המפנה ההיסטורי, התברר כי נטייתם הציונית של יהודי טראנסילבניה היתה עמוקה מלכתחילה מזו של אחיהם בהונגריה, והיה זה אך טבעי, שהם יגיבו ויפעלו בהתאם לנטיית ליבם זו.

עוד לא הגיע סופית הקץ לשלטון ההונגרי, וכבר ב-20 לנובמבר 1918, החליטו שליחי המועצות היהודיות בטראנסילבניה בכנס מיוחד, לכונן "ברית לאומית של יהודי טראנסילבניה" שקראה להכרה בזכויות לאומיות שוות לאלה של יתר הלאומים באזור. כיעד מוחשי, הם ציינו את השאיפה לאוטונומיה לעצמם. במאמר שפרסם הד"ר ארנסט מארטון, שהיה לימים ממנהיגיה הבולטים של ציונות טראנסילבניה, מופיעה הערכת המצב הבאה: "תנועתנו הגיעה, לאחר הגילויים הראשונים של הגנה עצמית ולאחר התוהו ובוהו של הסיסמאות והמעשים החיצוניים, אל המהות, אל צורתו המגובשת של האידיאל היהודי הלאומי, ולסיכום: תנועתנו הגיעה אל הציונות. בזאת נסתיימה ריצה ממושכת שהחלה לפני חמישים שנה, עת סטתה יהדות טראנסילבניה מדרך הקיום הלאומית. כעת היא שבה ועלתה על אותה דרך". (מתוך "האומה היהודית בטראנסילבניה"). על סגירת המעגל מתעייה בדרכי ההתבוללות ושיבה אל התחדשות רוח הלאומיות היהודית, מעיד גם מאמר שהופיע באותם ימים בבטאון הציוני "אוי קלט" (שהפך מאוחר יותר ליומון בעל השפעה בחיי יהודי טראנסילבניה) וכך כתוב בו: "עמדנו על סף תקופה חדשה. העמים מסביבנו התכוננו בחריצות לסדרי יום חדשים. הכל אצו רצו אחר מטרות וחלומות חדשים ולפתע הרגשנו שנשארנו לבדנו, בעיצומה של מהומה קדחתנית זו, כשאיננו יכולים לסמוך על אחרים כי אם על עצמנו וכוחנו בלבד. בימים אלה של משבר, נמלטנו אל עמנו. נאחזנו ברעיון הלאומי שנראה לנו כנקודה יציבה בסערת המאורעות".

הדברים נכתבו בסמוך לפרסום הצהרת בלפור, והתקוות, שעוררה הצהרה זו בלבבות; ואז, נתחוללו אותם השינויים ההיסטוריים, שהכניסו את יהדות טראנסילבניה תחת כנפיו של שלטון חדש. תקופת השינויים וההסתגלות, הצמיחה, כמו אצל כל יהודי מזרח אירופה, ארגונים ציוניים, שונים, ביניהם היו גם ארגוני הנוער היהודי. הגיעו אליהם בני נוער מכל שכבות העם, בנים מן המעמד הבינוני, בנים של שכירי יום, מועמדים לחינוך אקדמאי, נוער עובד ולומד, בנים למשפחות שומרות מסורת או בני משכילים בעלי דעות מתקדמות. בהתארגנות הם חיפשו - ואף מצאו, ביטוי לזהות עצמית חדשה, סיפוק למניעים נפשיים מגיל הנערות, אפשרות לחיים יהודיים שורשיים יותר, ובשלב מאוחר יותר - עם פזור האשליות של התקופה הראשונה - גם מפלט מפני האכזבות, שהנחילה להם הסביבה הגויית המתנכרת, שבמהירות הפכה כלפיהם ארסית ועויינת.

על רקע זה קמה בטראנסילבניה כבר בשנת 1922 תנועת הנוער - שבעשר שנות קיומה, נקראה בשם "הסתדרות הצופים היהודיים "השומר" בטראנסילבניה".

התנועה הצליחה לכבוש לעצמה במהירות שיא, עמדה בכירה בין תנועות הנוער היהודיות בטראנסילבניה, הודות לגיבושה הארגוני ואופייה הכללי. היא רשמה פרק מפואר בתולדות העשייה הציונית בחבל ארץ זה; וכאשר בתום עשור לפעילותה פינתה את מקומה ליורשתה - היא תנועת "הנוער הציוני" הטראנסילבנית, יכולה היתה להתברך בהורשת ערכים שאותם מסרה לא רק לבתה הבכירה "הנוער הציוני", אלא גם ליתר התנועות, שגם עריסתן היתה מעוגנת בתקופה מסויימת באחת מפינות ביתה.

הבא לספר את קורות "הנוער הציוני" בטראנסילבניה, שאליה הגיע

בתקופה הבלתי נשכחת ורווית המתח של המעבר מימי התנועה–האם "השומר" לימי התנועה – הבת, "הנוער הציוני"; ועוד זכה לחברות גם בתנועת האם, שם ניתן לו לטעום מטעם ביתה, ושם חש ולו במקצת את ניחוחה, לא יוכל להתנזר מן הצורך לספר בפרק "השומר" כחלק מתחייב ואורגני מקורות "הנוער הציוני" הטראנסילבני.

יצויין, כי מבחינת אילן היוחסין, "השומר" בטראנסילבניה חייבת את קיומה לאגודת הנוער הציונית "מכביאה", שנוסדה עוד ב–1903 בבודאפשט בירת הונגריה, ושלפי המסורת שבפי מעט מחבריה שעודם עמנו, לא אחר מאשר בנימין זאב הרצל בכבודו ובעצמו היה היוזם להקמתה. מייסדי "השומר" – אם לא כולם, הרי לפחות רובם, באו מקרב חניכי ופעילי אגודה זו, ורב היה חלקם בכל עלילות הציונות בטראנסילבניה. הם היו עשירי נסיון באשר לפעולות בקרב הנוער וגם כאשר רבים מהם יצאו בימי המלחמה כדי ללחום את מלחמות הקיסר, המשיכו הנותרים לעשות בעבודה ציונית, בעיקר חינוכית והסברתית: כתבו מאמרים על נושאים ציוניים אספו כספים למען הקרן הקיימת, אף הקימו בימי המלחמה תנועת נוער יהודית בשביל תלמידי בתי הספר התיכוניים בבודאפסט. רוחם היתה דרוכה לקראת הימים שיבואו. ואכן, בבוא העת, הם היו מוכנים להעמיס על שכמם את נטל ההנהגה של יהודי המונרכיה המתפוררת, בכל המחוזות שאליהן הגיעו. כך קרה גם בטראנסילבניה, ובעיקר בעיר המחוז שלה – קלוז', אליה הגיעו רבים כפליטים. מבחינה נפשית הם היו מוכנים לגשת לעבודה הציונית שציפתה להם ללא שהות.

בחיבור על קורות "השומר", שטרם פורסם, כותב אחד מוותיקי התנועה, חיים שטרן – שרוני, כיצד מגיע משה שוורץ – נהרי, שהיה מפעילי "מכביאה" הצעירים לקלוז' וכיצד הוא ניגש ליסוד התנועה, שהוא עתיד היה לשמש לאחר מכן כסמלה האישי וכמייצגה המהימן ביותר: "משה שוורץ, סטודנט לרפואה באוניברסיטת בודאפשט, עוזב לימודיו שעמד בפני סיומם, בהיענותו להזמנת הד"ר חיים וייסבורג לעמוד בראש מרכז המוסד לטיפול ביתום היהודי, שהוקם בשנת 1920 בטראנסילבניה בידי ארגון הג'וינט האמריקני.

משה נהרי–שוורץ, נמנה בבודאפשט עם ראשי ארגון הצופים היהודיים "קדימה" ויחד עם כניסתו לתפקידיו בשרות הילד היהודי העזוב, חסר משפחה, חינוך ומקצוע – הצטרף מיד לתנועת הצופים "השומר" המתארגנת בקרב הנוער היהודי; ומשהוקמה ב–1920 ההנהגה הראשית הראשונה בקלוז', הוא מתמנה למפקד ראשי – תפקיד ותואר שהפכו לכלל ארציים עם הקמתם של סניפים בכל רחבי טראנסילבניה בשביל כל שכבות הנוער היהודי".

שני אישים נוספים בלטו בין "האבות המייסדים" של "השומר" לצידו של משה נהרי – שוורץ. שניהם מגיעים לקלוז' אל האוירה הקסומה והנלהבת של הקמת מוסדות לאומיים ליהודי העיר. שניהם ציונים מבית מדרשה של אגודת "מכביאה". אחד מהם הוא הד"ר יוסף האוואש, רופא עיניים צעיר, שמכריו וחניכיו מתארים אותו בתור סופר ומשורר עדין נפש, מסור לנוער היהודי ולבעיותיו; מנהיג צופים פעיל ומנוסה משחר נעוריו, ששימש שנים רבות כראש הקן המרכזי בקלוז'. בשמו קשור קיום קורס המפקדים הראשון בתנועה בקרב תלמידי התיכון העברי "תרבות" בקלוז' שהיה מפעל חלוצי בשעתו, אשר איפשר הקמת מסגרות לקליטת הרבים שביקשו להצטרף. האחר היה הד"ר פירסט אוסקר, (אברהם אפרת), שבפי חניכיו כונה "הדוד צ'וסי". הוא היה מחנך מתקדם בדעותיו וחדשן, ששרת באותם ימים כסגן מנהלה של גימנסיית "תרבות" בעיר. כמו כן היה מראשוני העולים ארצה ונודע בה כמנהלו בתקופה מסויימת של כפר הנוער מאיר שפייה, שליד זכרון יעקב והיה מומחה לבעיות נוער בעייתי עוד בשנותיה הראשונות של המדינה.

שלושת אנשי הרוח שהם הביאו עמהם מימי חברותם ב"מכביאה", שכולה היתה ספוגה ציונות ברוחו של הרצל, שימשו ערובה בטוחה לכך כי התנועה אשר בראשה יעמדו, תתפתח לתנועה ציונית עברית, לא פחות מתנועה צופית. הם גם שמרו בקנאות על אופייה העל מפלגתי הכללי,

כתנועה הפתוחה להצטרפות רבים.

ובאשר לפנייתה של "השומר" אל אפיקי הצופיות – הרי פעלו כאן שני היבטים שונים זה מזה, אך גם משלימים זה את זה, במסכת אחת הרמונית.

מן הבחינה החיצונית: האופי הצופי של התנועה הקל על מיסדיה לבקש, ואף לקבל, מן השלטון הרומני הכרה חוקית, שהבטיח פעילות מותרת ובלתי מופרעת. וכך באמת קרה במשך תקופה די ארוכה, כדי להתבסס ולהתרחב. השלטון הרומני בטראנסילבניה גילה בראשית התקופה יחס קורקטי, סובלני ולעתים אף אוהד. תנועת נוער יהודית, שעל דגלה סמלי תנועתו של בדן-פאול, נראתה כרצויה בעיניו. חישובו היה פשוט בתכלית: מוטב התארגנות כזאת, גלוייה מ"התדרדרות" ל"פעילות מסוכנת" שסכנתה גדולה פי שבעה. והיתה גם מחשבה סמוייה, שפעילות בפקוח תנועת הצופים הרומנית הרשמית וטיפוח סמלים לאומיים יהודיים בקרב הבנים, תשפיע בסופו של דבר גם על חיי ההורים, ידחיקום ממורשתם ההונגרית ואף ישפיעו לנטוש את הארץ לכיוון פלשתינה או לכל ארץ אחרת.

הנהגתה המנוסה של "השומר" השכילה לנצל את ימי העדנה עם השלטון הרומני והפיקה מהם תועלת מירבית: הפעילות במסגרת הארגון הארצי של צופי רומניה הבטיחה חסות חוקית והכרה משפטית – דבר שלא יסולא בפז גם באותם ימים. נוסף לכך, נקשרו קשרים גם עם תנועת הצופים העולמית ונשלחו משלחות לכנסים הבינלאומיים שלה. אפילו כאשר חלפו עברו הימים הטובים ההם, עוד אפשר היה לשמוע מפי הראשונים של התנועה על אותם הימים המיוחדים, שבהם הם הניפו את הדגל הציוני ליד דגל המדינה ותחת דגל זה צעדו בגאווה, בעיניים בורקות ברחובות הערים. אפשר היה לשמוע מהם גם סיפורים כיצד למדו 'לחיות' עם הפיקוח הרומני וכיצד נוטרל בטכסיסים מתוחכמים ובאמצעי 'שכנוע' פשוטים יותר. והלקחים שנלמדו, נעשו מועילים ביותר באותן השנים שבהן חל פיחות משמעותי ביחסם הטוב של השלטונות.

ואולם, בעיקרו של דבר, היחס אל הצופיות נבע לא מן הנוחיות החיצונית, אלא מן ההיבט הפנימי, המהותי יותר. ככל תנועה, שיניקתה מרומנטיקה לאומית השואפת לשרתה, גם ב"השומר" התיחסו אל הצופיות קודם כל כאל שיטה חינוכית, כאל מערכת הגבה עקבית, שבכוחה להבריא את הדור הצעיר וגם לשמור עליו מפני ההשפעות המנוונות של ציבליזציה עירונית, תוך חיזוק הגוף והשיבה אל הטבע; שאיפה ליצור טיפוס אנושי שלם יותר, אמיץ וחסון רוח. אלה היו מיעדיה העיקריים של הצופיות והם תאמו להפליא גם את שאיפות החינוך הציוני. לא נשכח, כי בימים ההם, בחללו של העולם הציוני, היו תלויות שתי סיסמאות: זו של "יהדות השרירים" של מקס נורדאו וזו של "אדם ויהודי" של מרטין בובר. לא פחות קסם בשיטת הצופיות המומנט של חינוך חברתי; המתבסס על חיים משותפים בקבוצה, טיפוח העזרה ההדדית, החברות, המסירות, מילוי המצוות שבין אדם לרעהו, עשיית "מעשים טובים". והרי כולם כאילו נלקחו ממסורת הלכות "דרך ארץ" של היהדות. בחיזוק האופי, בשבירת הקטנוניות בחוגי החברה הטרקלינית, בחינוך לניהול חיים פשוטים, באימון הכושר להתעצמות, בעבודה – כבר סומנו גם מרכיבי ההכנה לדרכי החיים, שמהותם נתגבשה ונתבהרה במרוצת השנים שבאו לאחר מכן.

ב"השומר" נוסו כמעט כל גילויי המסכת הצופית. עזה היתה השאיפה להביא אותם לידי ביטוי בצורה מושלמת בכל שטחי העשיה. כל הקשור בהם זכה למקסימום של יחס קפדני ורציני. קטנות כגדולות, נשמרו בקדושה ללא שיור. לעתים, הם אף שיוו לתנועה את החזות של הקפדה על המשמעת, עד כדי כך שנוצר הרושם כי היתה בהם מן נזירות; אך יחד עם זאת, לא דיכאו את העליצות וחדוות החיים שזרמו באין מעצור מאחורי החזות הזאת של רצינות שמשכו אליה את הלבבות והעמיקה את הנאמנות.

פעולותיה הארגוניות הראשונות של התנועה, התקיימו במסגרת בתי הספר היהודיים, ובעידודם של מורים והורים, שנטו לציונות ואהדו את התנועה בשל התרשמותם החיובית ממנה. אך עם היציאה למרחב, מסגרת זו שוב לא הספיקה. התנועה גדלה. "גדודים שומריים" – זה היה שמם של

הסניפים התנועתיים, קמו בכל ישוב יהודי חשוב. ממיטב הנוער היהודי, גם מבין בעלי הענין האינטקטואלי ביקשו להתקבל בה. נושאי "השיחות" בתנועה שהשלימו את הפעילות הצופית, התיחסו אל כל קשת חיי העם ותנועת התחיה שלו, והיה ב"שיחות" אלו, מטעמו של החידוש. הם משכו רבים. ולא רק החברים הרשומים באו להאזין, כי אם גם אוהדים וסתם סקרנים, שמהם שאבה הדינמיקה של "ההתרחבות". למזלה של התנועה, שבראשה עמדה הנהגה ראשית מוכשרת ומנוסה באשר לשטחי הארגון, היא השכילה לבנות - בתקופה קצרה יחסית, תנועת נוער מסועפת ומאורגנת היטב, שפעלה בריכוז מופתי וביעילות מאין כמותה בתולדותיה של היהדות הטראנסילבנית.

נתעכב רק על דוגמא אחת כדי להמחיש את ההצלחה בשטח הארגוני. לא חלפו שנתיים מיום הנפת הדגל בקלוז', ו"השומר" מונה ב- 1924, עשרים וחמישה סניפים - "גדודים", כפי שהיו מכונים בתנועה. הסניפים נפרשו על מפת ערי טראנסיבלניה, בעריה הגדולות כמו בבירתה קלוז', טימישוארה, אראד, סאטו-מארה וטארגו-מורש. וכן גם בישובים הקטנים יותר, שבהם היה קיים נוער יהודי במספרים משמעותיים - במיוחד במקומות כאלה, מהווה הפעילות בסניפים ביטוי אפשרי יחידי להזדהות יהודית, שיש עמה גם תקוות של עתיד. נציין מן הכרוניקה של אותה שנה עוד עובדה שיכולה להצביע על הסמליות שבה: בגדוד "החלוץ" שבקן קלוז', נערכים למפקד חגיגי מיוחד במינו: בחזיתו ניצבים ומתפקדים ראשוני התנועה, הנפרדים מחבריהם העומדים על סף עלייתם לארץ. המפקד רב-הרושם - שכמותו נערכו גם בשנים שלאחר מכן, אך מקומם במחנות הקיץ של התנועה, מתקבלים כחלק מן הטקסיות התנועתית ומקנים לכל משתתפיהם קורת רוח ומזכרת מרגשת.

תנועת "השומר" נשארה לכל אורך דרכה תנועה צופית, כפי שהיתה בשעת יסודה. הטיול בשבילי הר ועמק, כמעט בכל מזג אויר, ובמרבית עונות השנה, ובעיקר המחנה הצופי, ששמו הוחלף - כמסורת תנועות הנוער העבריות לשם "מושבה", הם עדות מכרעת לאופיה ולנאמנותה. המחנה, שנערך מדי שנה בשנה בחיק הטבע הציורי והשלו של יערות ונהרות, או בנופי הרים - שימש ציר מרכזי למאמץ החינוכי במשך שנה תמימה, והיה גם גולת הכותרת של פעילות התנועה. בהצלחתו, נבחן הכל בין אם היה מדובר בחברי ההנהגה הראשית או בחברים הצעירים ביותר של שכבת ה"מקשיבים". חודשים עשויים היו לחלוף עד שתגיע עת היציאה למחנה, אך היא כבר היתה מורגשת באויר, וכולם חשו ונשמו את אוירו במלוא ריאותיהם. וכאשר המועד הגיע סוף סוף וחודשי ההכנה אכן נסתיימו; ושהתברר כי המכונה פועלת כראוי והכל עומד במבחן על הצד הטוב ביותר והפרטים הקטנים שנבדקו שבע בדיקות משתבצים יפה, כי אז אפשר היה לפרוק את המתח שנצבר ולחמם את הנשמה לאורן של המדורות שנדלקו מדי ערב; לאגור חוויות של חברות וחלומות לשנים שיבואו לאחר מכן ולחוש את תחושת המשפחה הגדולה שנתכנסה לסעודה משותפת.

עבור רבים שהגיעו אל התנועה מרקע יהודי עמוק יותר, נצטיירה החוויה כמעט כחסידית.

שנים עשר "מחנות קיץ" ערכה "השומר" בעשר שנות קיומה, שהיו פזורים לאורך מסלול חייה כאבני ציון. את ראשון המחנות שעל יד קלוז', פוקדים ב- 1921 רק בני הגדוד בעיר זו, היות והמסגרת הארצית טרם קמה; ואילו המחנה האחרון - ברגין שבשיפולי הרי הקרפטים המזרחיים, נערך כבר בשיתוף עם "הנוער הציוני" מהממלכה הישנה בשנת 1932. מבחינה היסטורית, ננעל הפרק של "השומר" ונפתח פרק של תקופה חדשה.

"מחנות הקיץ" הפכו במרוצת השנים לחלק מן הביוגרפיה האישית של המשתתפים בהם. באמצעותם שרטטו את דרכם בתנועה ומהם שאבו את הצידוק לדבקות בה. אף ממרחק של עשרות שנים קדימה, כשהם נפגשים בינם לבין עצמם, הם מעלים בזכרונם את עלילותיהם בנוסטלגיה וכל אחד משתבח במספר "המחנות" בהם זכה להשתתף.

ה"שומרים", חברי התנועה, היו גם הראשונים לכל התגייסות יהודית.

הם התנדבו לכל עשייה ציונית מעשית. ראשונים היו לפקוד את בתי היהודים כשהקופסה הכחולה של הקק"ל בידיהם. הם הפיצו את "השקל" הציוני וחילקו חומר הסברה ובבתי הספר היו בין ראשי המתווכחים עם כל בעלי המגמות, שנטו להתנכרות ולהתבוללות.

עם התארגנות "המפלגה היהודית הלאומית" ברחוב היהודי, היו מראשוני תועמלניה ועוזריה במלחמת הבחירות שנערכו לבית הנבחרים הרומני.

בסניפי התנועה ובעיקר בקרב השכבה הבוגרת, שגשגה פעילות רוחנית אידיאולוגית, ששאלה אחר נתיבות חיי אנוש ועם וביטוייה היו מגוונים: שיחות והרצאות, חוגי לימוד וקריאה, ערבי ספרות ומשפט ציבורי וכו'. פעילות זו, העמיקה ברבות השנים, בעיקר בבוא "ימי הכפור" בחיי היהודים, בעקבות התגברות השנאה מצד השלטונות והסביבה המתנכרת. הפעילות הרוחנית בסניפים שימשה אז גם מפלט מפני מצוקות הנפש. עדות וחד לפעילות זו, ימצא המעיין בפירסומי התנועה מן השנים 1924–1931, שהופיעו בקביעות בתקופות קצובות, קודם תחת הכותרת "השומר" ומאוחר יותר תחת הכותרת "בדרך". פירסומים אלו, נראים נפלא גם כיום, בשל צורתם הגרפית הנאה ותוכנם שעבר ניפוי והגיע לרמה גבוהה. בין העורכים, נזכיר רק את שמו של ד"ר דוד אנגלברג, אף הוא מיוצאי "מכביאה" מבודאפשט, ומאנשי "השומר" לאורך כל השנים.

כעשר שנות פעילות עברו על "השומר" הטראנסילבנית כאשר הגיעה שעת המפנה בחייה. אותותיו של המפנה ריחפו באויר הרבה זמן עוד קודם לכן. ב–1927, פרצו מהומות סטודנטים אלימות נגד האוכלוסיה היהודית ברומניה והערים קלוז' ואוראדיה בעיקר, שימשו מקום להתרחשותן. הלהבות שעלו מחצרות בתי התפילה היהודיים שהוצתו ונחרבו, פיזרו כל אשליה. המשבר הכלכלי, שפקד את רומניה, פגע קודם כל בפרנסתם של היהודים. האוירה נעשתה עכורה ודחוסה ובני נוער יהודיים הרגישו בה היטב. כתמיד, הם היו גם הפעם הראשונים שהסיקו את המסקנות. אם אמנם נוצרה מציאות חדשה – הרי שתים היו המסקנות מהן אין להתחמק: ראשונה, כי יש לסגל לעצמם הלכה למעשה את הניתוח הציוני השולל חיי גולה, והשניה: כי אין להשלים עוד עם הפער בין תודעה לאומית לבין אורח חיים המנוגד לה. נחוץ היה אם כן לסכם את העובדות, לעשות חשבון נפש ולצעוד הלאה, מעבר למסגרות הצרות. יש לחפש אופקים רעיוניים מקיפים אם גם גבוהים יותר! כך גם ארע ב"השומר" הטראנסילבני שחבריו קלטו את רחשי התקופה.

ואז באה האפיזודה המשמעותית הראשונה בחיפושי הדרך. שליחים מטעם תנועת "השומר הצעיר" פוקדים בשנים 1927–1929 את רומניה והונגריה, שבהן נמצאו תנועות צעירות.

בין הפוקדים, היו גם כאלה אשר שפת אמם היתה הונגרית. אלה מודעים היטב לאוירת התסיסה וחיפושי הדרך ב"השומר" ועל כן הם מבקשים להפיק את מירב התועלת עבור תנועתם. באמצעות קשרים אישיים, מנסים הם להציע ל"השומר" המתלבט את דרכם – בשורתם, שאך בשנים אלו גלשה סופית אל עבר הציונות המעמדית ברוח הסוציאליסטית – מרקסיסטית. אך ההצלחה מאירה להם פנים רק אצל מיעוט קטן העוזב בהקימו את "השומר הצעיר" הטראנסילבנית, ואילו הרוב המכריע אינו מתפתה ונשאר נאמן לגישתו הציונית העל–מעמדית, ומבקש לשמור על מסגרתו העצמאית.

בקיץ 1929, במקום יפהפה – שלפחות פעמיים יחזרו אליו בשנים שלאחר מכן, על שפת נחל שוצף, בין הערים קלוז' ואוראדיה, "השומר" עורך את המחנה, שהינו הגדול בתולדותיו עד לאותה תקופה. המשתתפים היו במספר שיא במנין הסניפים וברבגוניות המופעים הצופיים. אך התעניינותם של באי המחנה מתרכזת קודם כל בדמותם של שלושה צעירים מישראל – שליחי תנועת "הצופים". הללו הוזמנו אל המחנה על ידי הנהגת התנועה, שנענתה לאתגרי התקופה, וביקשה להקים גשר שיקשר את הנוער המקומי לזה הישראלי. המפגש עם שלושת "הצברים": נעמי, אלי ואלכס, הופכת לחוויה מרגשת וראשונית עבור כולם. היא מביאה משהו מניחוחה

של ארץ אליה ערגו כולם. בעקבות "המחנה", יבואו הביקורים בסניפים ובויכוחים שהיו לאחר מכן, מתעצמת השפעתו של המפגש. הכל סובב סביב נתיבותיה של התנועה בעתיד הקרוב ואט אט מתבהרת הדרך.

ואמנם, שנת 1930 היתה שנת הפריצה מסוגר הבדידות. שמעיה פלורנטל ז"ל – מן הבולטים מבין חברי ההנהגה והראשון מבין העולים ממנה ארצה כחלוצים – מוזמן אל כנס תנועת "השומר הלאומי" בפולין, ואף משתתף במחנה הקיץ שלה בזקופנה. הוא חוזר משם מלא רשמים חיוביים; ומה שחשוב ביותר בשביל חבריו בטראנסילבניה, יש בפיו בשורה כי מצא שם תנועה, ואף יותר מתנועה אחת, שעל דגלה חרוט משאת הנפש של החלוציות המגשימה, אך הן מסרבות בתוקף להכיר ב"תורת השלבים" המרקסיסטית של "השומר הצעיר"; וגם הן – בדומה ל"השומר" הטראנסילבני, צמאות לשותפות. בעקבות מסע זה, נקשר הקשר בין התנועה בפולניה לבין מזכירות "השומר" בקלוז'.

אין על כן פליאה כי בשנת 1931, כאשר קמה המסגרת העולמית של תנועת "הנוער הציוני", הטראנסילבנית, כבר היו בשלים להצטרף אליה. צעד אחר ליציאה אל המרחב נעשה שנה לאחר נסיעתו של שמעיה פלורנטל לפולין. בועידת 'החלוץ' שהתקיימה בברלין בשנת 1930, נפגש נציג התנועה בטראנסילבניה עם חברים, שבאו כנציגות חוגי "הנוער הציוני" שפעלו בשטחי רומניה הישנה. במפגש, מתברר כי גם אלה, מייצגים תפישת יסוד דומה בציונות וגם גישותיהם קרובות למדי. בעידוד החברים מפולין, מתחיל הגישוש, שמא ניתן ליצור תנאים לשיתוף פעולה בציונות הרומנית ואף להקים איחוד במסגרת ארצית אחת. מלכתחילה היה ברור, כי חייבת לחלוף תקופה מסויימת עד אשר איחוד כזה יוכל לקום. ההיסוסים הם מנת חלקם, בעיקר בין הטראנסילבנים: להם תנועה צופית במהותה ובשיטותיה ואילו הרומנים רחוקים מכל אלה. גם הקנאות לעצמאות משחקת תפקיד. בספרו של יוחנן כהן "הנוער הציוני" – צמיחתה של תנועה" מובאת ציטטה מפיו של ד. צימנד ז"ל, בה הוא אומר כי הטראנסילבנים "היו רחוקים מכל מיני "קומבינציות", סכסוכים פוליטיים ואישיים, שהיו נחלתן של התנועה הפולנית והרומנית גם יחד". למרות זאת, ואף זו מסימניה של התקופה – הרצון לצאת אל המרחב נתגלה כחזק מכל מגמה משמרת, ובשורות "השומר" הטראנסילבנית פעל כבר אותו דור חדש, אשר דחף בנחישות להכרעה חיובית. ואכן בתאריכים 6–7 למרס 1931, מתקיים בקלוז' "כנס איחוד" בהשתתפות הנהלת שתי התנועות. את הטראנסילבנים מייצגים החברים משה שוורץ – נהרי, עמנואל דוקס, ס. שטראוס, ה. רוזנברג, אברהם פלורנטל – הבכור באחים. "האיחוד הביא למזוג רעיונות ושיטות חינוכיות. בני הרגאט קיבלו עליהם להנהיג את רוח הצופיות והטראנסילבנים קיבלו את רעיונות החלוציות וההגשמה. הוחלט שמכאן ולהבא "השומר" שלא היו לו קיבוצים (להכשרה) משלו, ישלח את חבריו להכשרה בקיבוצי ה"צ.ט.ס." (חוג הנוער הציוני) שהוקמו בינתיים בכמה נקודות ברומניה." (י. כהן: "הנוער הציוני – צמיחתה של תנועה", עמ' 79).

עם אקט האיחוד, תמו למעשה ימי "השומר" הטראנסילבני. תנועה צופית פושטת צורה ולאט ובהדרגה, לובשת צורה של תנועה חלוצית מגשימה על כל סממניה. במבט לאחור, אפשר לומר בוודאות, כי חיבוטי המעבר היו קלים ומעטים יחסית. הפצעים שנוצרו בדרך למעבר הגלידו חיש מהר. ו"המפקדים" הוותיקים, אשר פינו דרכם לדור החדש של מנהלי התנועה, קיבלו את השינויים המתחייבים ממצב זה בהבנה ובהסכמה ואחר זמן מה חזרו בעצמם לפעול בקרבה, או לפחות השתדלו להיות לה עורף ציבורי אוהד. הם חשו כי מורשת "השומר" נבלעה גם בתנועה החדשה וכי במובן העמוק, היא שומרת אמונים למקורה ולרגישויותיה.

המעבר ל"הנוער הציוני" שינה קודם כל את הסממנים החיצוניים: מעכשיו היא פועלת תחת שמה של התנועה הארצית והעולמית, ולא משאירה ספק בלב איש לאן היא שייכת מבחינה ארגונית והיכן מקומה במפת תנועות הנוער בטראנסילבניה. תלבושתה הצופית המסורתית מתחלפת בחולצות הכחולות של התנועות החלוציות. במבנה הארגוני

מתקבלים אצלה השמות והמונחים העבריים הנפוצים גם בתנועה העולמית. אך חשוב מכל - דור חדש מקבל לידו את הנהגת התנועה, והוא מטביע בה מאופיו ומרוחו. היחסים בינם לבין החניכים, שוב אינם נושאי אופי קפדני צופי כבעבר. נימת המגעים בין חברי התנועה, נעשית חמה יותר; גם הטכסיות נעשית מאופקת יותר; ובקיצור, יש השתדלות לטפח רוח של "אגדה" במקום חומרות של "הלכה" - כפי שזה מתאים ונאה לתנועה חלוצית.

הציונות - תורתה גלוייה, פעולותיה הופכות לציר המרכזי בעבודה החינוכית בכל הדרגים ובכל המסגרות. אמנם המחנה הצופי נשאר מאורע מרכזי בחיי התנועה כפי שהוא היה קודם לכן, אולם ישנם כעת גם פעולות מסוג אחר: "ימי המנהלים", "סמינרים", "מחנות חורף" ועוד. לכולם מטרה דומה - להפיץ דעת, להעמיק את החינוך התנועתי, לטפח בחניכים תודעה יהודית - ציונית - חלוצית, המהווה שלמות שמרכיביה אינם מפריעים זה לזה, אלא משלימים ויוצרים איזון והרמוניה פנימית. החינוך האינטלקטואלי זוכה להעדפה על פני כל היבט אחר. סימן ההיכר לחינוך התנועתי הוא החיפוש אחר 'הרוחני'. השיחה, הויכוח, השעות שבהן מבלים יחד באפלולית הקן, אהובים על כולם ולכן מבוקשים יותר. גם בהרכבה של ההנהגה הראשית ניכר השינוי. לרוב ייבחרו חברים אשר נודעו בתנועה בנטייתם ההומנית. מזכיר התנועה בדרך כלל הוא חבר אשר הינו מחונן בכשרון דיבור, ויכולת התבטאות בכתב, מלבד יתר התכונות הנדרשות ממנו לשם מילוי תפקידו. במזכירות התנועה, בזמנים שבין ארוע לארוע, חלק ניכר מן המרץ מושקע בהכנת פרסומים, בהוצאה לאור של חומר המיועד לעבודה בקנים, בשכפול ובדפוס, החל מהעלון הפשוט וחסר היומרות ועד לספר הרציני המרוקן את קופת התנועה הדלה. ה"תרבות'ניקים", מבין החברים - עורכי פרסומים אלה, ייזכרו לימים כיצד חשו בפיק ברכיים כאשר באו עם החומר שבידם אל הצנזור הרומני שללא חתימתו, אסור היה לפרסם ואף השרות בדאר נשלל. ואכן, גדולה וארוכה הינה רשימת הפרסומים של התנועה בשנים ההן. גדולה וארוכה היתה משל כל תנועה אחרת בטראנסילבניה. בין הנושאים שפורסמו - ששום תנועה אחרת לא טיפחה בלהט כזה בו טופח ב"הנוער הציוני" הטראנסילבני, היו הספרים על הנושאים הבאים: תולדות הספרות העברית, ידיעת הארץ, חגי ישראל סבא, ואף ספר המופת מאותם ימים - "חולמים ולוחמים" של יערי - פולסקין, שזכה לתרגום הונגרי על ידי חברת התנועה. פעילות זו, מעוררת ענין רב לא רק אצל חברי התנועה, כי אם גם בחוגים שאינם שייכים אליה ומהם לומדים להכירה ולהוקירה.

לסיכום, אפשר לקבוע כי אמנם ההתרוצצויות בין מה שנחשב בימים ההם כמושג "חדש" או "ישן" נמשכו עוד זמן מה, ועל רקע זה נהגו להבדיל בין סניפים - שנקראו מעתה "קנים", שהיו יותר "צופיים" או יותר "חלוציים" מסניפים אחרים. לא חלפו ימים רבים והמציאות החדשה נתגבשה סופית - ועמה רוח חדשה ומגמות חדשות.

מהמציאות החדשה שנוצרה, בוקעים ועולים הגילויים של רצון עז להגשמה עצמית ברוח החלוציות. התנועה הינה עממית והמונית יותר מבעבר, והיא חודרת גם לישובים הקטנים - בהם ההצטרפות אליה היא של בודדים, ובדרך זו מתרחבות שורותיה. קולטים חברים רבים חדשים. כולם באים אליה מתוך הרצון להינצל מן המצוקה האנושית אליה נקלעו יהודי טראנסילבניה שההתבטאה בחריפותה ביתר שאת בצפונה ובצפון מערבה של טראנסילבניה. כל רצונם של אלה, היה לעלות לארץ ישראל ובהקדם. אותם מניעים, פועלים גם בריכוזי האוכלוסיה היהודית הצפופים והגדולים יותר. כבר ב- 1931, קמה בקלוז' קבוצת חברים ראשונה המכריזה על עצמה כגרעין חלוצי ומבקשת לצאת בהקדם למקום "הכשרה"; אך למרבה הצער, התנועה טרם היתה ערוכה לכך ואיחודה עם התנועה מרומניה - שהיו לה קיבוצי הכשרה טרם הושלם. ואז, בלית ברירה, נאלצת קבוצת חברים ראשונה זו, לצאת אל מקום הכשרה מאולתר שקם בחיפזון, ללא תכנון מספיק. התוצאה לא אחרה לבוא. אנשי הקבוצה 'נשברים': הבלתי מתאימים מתפזרים בסופו של דבר והתנועה חייבת לרשום לחובתה כשלון

צורב. וזאת - דווקא בראשית דרכה לחלוציות ולהגשמה. המשמעות הכפולה של כשלון זה, נלמד: מצד אחד, הוכחה עוצמת הנהייה למעשה חלוצי, שלעתיד לבוא אסור לבזבזה, ומצד שני, יש לדאוג לכלים המתאימים לשם קליטתה.

בינתיים, קם והיה האיחוד במסגרת שאמורה היתה להיות ארצית וחברי "הנוער הציוני" מטראנסילבניה מתחילים לצאת אל מקומות ההכשרה של התנועה במולדובה שברומניה. השתתפותם בהכשרות באודובשט, בשנת 1932, ואחר כך באומבראשט ובנארטשט בשנת 1933, הופכות לחלק מן המאמץ למזג את התנועות ואילו בשביל התנועה הטראנסילבנית וחבריה, היא הוכחה ניצחת, כי תנועתם הצליחה לעלות על המסלול החלוצי, הלכה למעשה. החברים אשר עברו הכשרה באודובשט, עולים אחר כך לארץ ומגיעים לכפר סבא, כדי להיות בין הסוללים את הדרך לקיבוץ תנועתי ראשון משותף לכל חלקי התנועה המאוחדת. אולם חל שיבוש והדברים לא התפתחו בכיוון הצפוי. חברים מטראנסילבניה, אשר חוזרים הביתה משתי ההכשרות האחרות, טוענים לאכזבות מן החברות המשותפת עם חברי התנועה מרומניה, בעיקר בשטח החברתי. וכאשר מגיעות ידיעות כי גם בכפר סבא הדברים יגעים והנסיון ליצור קיבוץ משותף עולה על שרטון - וגם הפעם בשל סיבות חברתיות, עולה התביעה להכשרה עצמאית וקיבוץ עצמאי עבור התנועה הטראנסילבנית. לא נשפוט את מידת הבלתי נמנע או את הצידוק של ההתפתחות הזאת, אך עובדה - בשנת 1934 התנועה הטראנסילבנית מסוגלת כבר ליטול על שכמה את המשימות הללו.

בשנים שבאו לאחר מכן, התנועה אכן מקימה לעצמה "הכשרות" משלה, ומקרבה קמים חברים שנחשבו כמומחים בתחום זה. הפעילות החלוצית הופכת לשיגרה בחיי התנועה. תולדות התנועה מציינות את שנת 1934 כשנה בה הוקמו ההכשרות הראשונות של התנועה בטראנסילבניה. בשכבה הבוגרת נלמדים שמותיהם של ישובים בקארפטים כמו ווארויז, סאלרד, ראטשנה. אברהם שכטר - שחר, שבין השנים 1935-1937 מרכז בשם ההנהגה הראשית את ההכשרות, יהיה בין 'המומחים במאטריה', נזכר ומספר: "בין הרי הקארפטים המיוערים של טראנסילבניה מטפסת לה באיטיות רכבת הרים על הפסים הצרים המובילים למנסרה חבוייה הממוקמת בין עצי האורן. בדרך כלל נישאים למעלה קרונות ריקים כדי להוביל בשובם אל העמק בולי עץ וקרשים, אך הפעם המצב שונה. באחד הקרונות מטען אנושי לגמרי לא אופייני לחבל ארץ זה. לבושים בצורה עירונית, כ-30 צעירים וצעירות חניכי תנועת "הנוער הציוני" בטראנסילבניה שיעדם - הקמת סניף הכשרה בכפר נידח בשם קורבו. המועד - 6 במאי 1935, ובאשר לדברים שבלב, הרי אלה דבריו: "אליבא דאמת, על אף השירה הקולנית, אי שם בלבותיהם של השרים התגנב חשש מה מהימים שיבואו. איש מהם טרם נתנסה בתנאי חיים פשוטים בחיק הטבע: שינה על דרגשים, מזון דל וחד-גוני ויגיעת כפיים בתחרויות עם בני ישובי האזור. אולם זוהי הדרך אותה יש לעבור על מנת להגיע ליעד הסופי - ארץ ישראל, לקיבוץ, ואין אחרת. עוזבים בית, משפחה, לימודים ואורח חיים מסויים ומתכוננים ליעד וזה רק קצה הקרחון. . . ." והסיפור יחזור על עצמו מדי שנה, פרט לשמות המקומות, המספרים והאנשים המשתתפים שישתנו: טופליצה, אוראדיה, אראד, איוד, טורניה, אלבה-יוליה ועוד. קשה לזכור את כל המקומות וקשה יותר לשמור על סדר הזמנים הנכון; ובאשר לממדים ולמספרים, מתוך תכתובת עם ההנהגה העליונה בארץ, אנו למדים כי בשנת 1936, נמצאו בהכשרת התנועה הטראנסילבנית: 45 חברים באלבה-יוליה, 21 ב-קורבו, 38 בטופליצה, 30 בווארויז, יחד - 134 חלוצים. אך המספר שנוי במחלוקת במוסדות, באשר לא כולם נפקדו ואושרו.

ב-1938, כאשר ראשוני חניכי "הנוער הציוני" מסיימים את בית הספר החקלאי "הרקולס" בטימישוארה, ומגיע מועד יציאתם אל ההכשרה, זוכה החלום התנועתי "הישן" להתגשם: הקמתה של חוה חקלאית עצמאית, לפי דוגמת ההכשרות בפולין וברומניה, - תוכנית, שכדברי דב קרן מכפר

גליקסון, דובר בה שנים, אך נדחתה מדי פעם. כמקום החוה נבחרה העיר אוראדיה – מארה, בה היו אז מעל לשלושים אלף יהודים ומבחינות רבות נחשבה עיר זו כמעניקה עורף מתאים למפעל הזה. כשנתיים היתה החוה שיא במאמציה החלוציים של התנועה ושימשה לה מרכז חיים תוסס ליוזמות שיצאו ממנה וחזרו אליה. היא היתה במלוא פריחתה ופעילותה, כאשר בשלהי 1940 חזרו ההונגרים, בני בריתם הנאמנים של הגרמנים לשלוט בצפונה של טראנסילבניה, ואך זמן קצר עבר ויצאה גזרה מטעמם לסגור את החוה ולפזר את חבריה אל הגורל שציפה לכל אחד מהם.

ואולם, גולת הכותרת לעשיה החינוכית ולמפעל ההכשרות, היתה העליה לארץ והמעשה היוצר על אדמתה. קבוצה ראשונה מעולי התנועה מגיעה ארצה עוד בשנת 1934, כשהיא מונה שבעה חברים וצעדיה לעבר "אם הקבוצות" – דגניה א', שבה מבקשים להשלים הכשרה אמיתית לחיי הארץ ולקראת משימות התנועה לעתיד. בקבוצה הם זכו ליחס חם ולהערכה. הם הרשימו את ותיקי הקבוצה במסירותם, ברוחם האיתנה ובליכודם הפנימי. כאשר הציפיה לקראת בואה של הקבוצה השניה מתארכת, אף מעודדים אותם שיגישו בקשה לחברות בקבוצה המארחת. הם אסירי תודה, אך מסרבים היות ופניהם ליסוד קיבוץ עצמאי, שישמש כתובת לתנועה הטראנסילבנית. בסוף שנת 1935, מגיע לחופי הארץ ה'גרעין הקיבוצי הגדול' המונה כ-20 חברים, שהינם "עשירים" יותר בערכים תנועתיים וגם בנסיון של חיים שיתופיים והם מתאחדים עם החברים מן הקבוצה הראשונה – עמהם יוצקים יחד את היסוד של הקבוצה "למקור". יחד הם יוצאים לעצמאות על יד המושבה הרצליה של אותם ימים, ובתום חמש שנים נוספות, בערב חג השבועות של שנת 1939, מגיע תורם לעלות על הקרקע בה הם מייסדים את קיבוץ "כפר גליקסון" אשר בשיפולי רמת מנשה. אך זהו רק אחד מן הפרקים הרשומים בדברי ימי ההתישבות השיתופית בארץ ישראל.

מן המנין הכולל של כעשרים שנות הליכה מתנועת צופים יהודית אל תנועת נוער חלוצית מגשימה, רק כשמונה או תשע שנים שייכות בעצם לפרק "הנוער הציוני" בטראנסילבניה. היו אלו שנים סוערות, הרות גורל. ראשיתן בסופה המתקרבת, וסופן בטירופן של מערכות עולם והריסת בית ישראל ועקירתו מן השורש. דווקא בשנים כאלה – ואולי בגללן, נבנתה והתבססה בטראנסילבניה תנועת נוער חלוצית למופת מבחינת סממניה ותכניה, והיתה למוליכה בראש בין חברותיה גם בהיקפה מבחינה מספרית וגם בהישגיה המוחשיים. לפי נתון משנת 1936, היו לה כשלושים "קנים" בכל ישוביה היהודיים של טראנסילבניה, מן הערים הגדולות ועד לישובים הקטנים. במסגרותיה השונות, טופחו כל הגילויים המקוריים של תרבות נעורים אמיתית ואפשר לומר כי לא נשאר דבר זר לגביה באשר לנושא הציונות. התנועה העניקה לחבריה את מעט ימי האור שאפשר היה לתיתם בתקופה בה השמיים התקדרו והלכו. התנועה נתנה זאת על ידי אותם רגעי ה'צוותא" באפלולית המועדון התנועתי, אותה התרגשות והתעלות הנפש בימי המפגשים במועצות ובועידות שמדי שנה נערכו בעיר אחרת, אותן חוויות מתמשכות שערכו שבועות ב"מושבות הקיץ", בצל שיחי האילנות או על יד מדורות לוחשות, חבוקים בזרועות עולם דמיוני של שלווה וחברות תופחת, שעות של ציפיה מתוחה לבואו של חבר ותיק ונערץ העומד לבוא מהארץ כ"שליח" ועמו בשורות נפלאות על דברים רחוקים ונצורים; גאווה משותפת ומקבילה של אלה שמצד אחד יוצאים להגשים צו תנועתי ומצד אחר גאוותם של אלה שתופשים את מקומם של היוצאים וממלאים את השורה בדאגה לעתיד התנועה.

בשנים הנסקרות, משתלבת התנועה בחייה ובכל פעולותיה של ההסתדרות הציונית הטראנסילבנית. נציגה משתתף בהנהלתה ובעזרת אישים אחרים מן המנהיגות, שקירבה נפשית ורעיונית להם אל דרכו של "הנוער הציוני", משפיע על טיב ההחלטות שמתקבלות אצלה ועוד. הנהגת התנועה משמשת בתור מוביל, בהתארגנותה והקמתה של "הסתדרות החלוץ בעל מלאכה", ההופכת מהר מאד, ובצורה מרשימה ביותר למסגרת המונית

של בני המעמד הבינוני העובד, כשכולם בגיל המעבר לחייהם. במסגרת זו, נוצר החלום לעליה ארצה לשם ישוב עצמאי, שיוקם בהתאם לדפוסים אותם קבעו ישובי העליה החמישית. חלום זה, שחלק מכריע מרקימתו, היה של חברי התנועה, שצעד צעדים מכינים ראשונים להגשמתו, כאשר פרצה מלחמת העולם, וזרתה לכל רוח את החלום ואת הוגיו.

השנים 1939–1940 מבשרות כבר את הסוף. טראנסילבניה נחצית בצו העוצמה הנאצית בין הרומנים להונגרים ומרבית יהודיה יהיו נתונים תחת שלטונם של האחרונים. חיי "הנוער הציוני" כפי שהתנהלו בין שתי מלחמות העולם, עמדו לגווע. היה עוד נסיון להעביר את מזכירות התנועה מקלוז' לטימישוארה. עוד מאמץ היה פה ושם לקיים חיי "קן" תקינים בחלק הצפוני, היו עוד משתתפים בעליית מעפילים באניה "אסימי" או בעליית נוער היוצאת מרציף תחנת רכבת בבודאפשט, שבה יימצאו גם כמה חברים מן התנועה הטראנסילבנית, ועל זאת אפשר לומר: "האורות בשמי התנועה כבים אך מי ידע מתי הן יעלו שוב..."

חשכת ימי המלחמה תתמשך על פני שנים וכאשר יבקע השחר העצוב והחדש, ינסו המעטים, שחייהם נשארו להם כמתנה, להתקבץ ולהתארגן ולפתוח פרק נוסף בחיי התנועה. אך לפרק זה נועדו ימים מעטים בלבד וקורותיו מן הראוי שיכללו בקורותיה של התנועה מרומניה בתקופה שבין סיום מלחמת העולם השניה לבין הקמת מדינת היהודים.

אייר, תשמ"ג.

באקאו 1929. בתמונה: שלמה רוטנברג, טילה לייבוביץ, מטילדה שטייגבוק, אדולף לייבוביץ, אנגלברג

תולדות התנועה בבסאראביה

בתחילת העשור הרביעי למאה זו, עת הופיעו הניצנים הראשונים של תנועת "הנוער הציוני" באטאקי שבבסאראביה – עיירה יהודית קטנה על גדות הדנייסטר בגבול בסאראביה–אוקריינה – היה כבר הגוף היהודי הציוני בחבל ארץ זו, משובץ תנועות נוער ציוניות מגובשות, מכל גווני הקשת המפלגתית של התנועה הציונית, פרט לגוון הציוני הכללי.

הציונות הכללית, רוב בניינה ומניינה של ההסתדרות הציונית בבסאראביה באותם הימים, נתונה היתה כל כולה בעשיה הציונית היום יומית הכללית, ולא נתנה דעתה לבעיותיה היא, במסגרת פוליטית ארגונית במערך הקיים של ההסתדרות הציונית, על הזרמים הרעיוניים שבמרכיביה.

מרכיבי הציונות הכללית היו המוני היהודים הפשוטים והתמימים, ה'סתם–ציונים" לפי המושגים של אותם ימים, שציונותם נבעה מאמונתם העמוקה בנצח ישראל ושהציונות הטהורה, ללא לוואי, היתה נר לרגליהם. תפישתם הציונית התמקדה בשני הערכים המהותיים של תנועת התחיה הישראלית והם: שינוי מעמדו הגיאוגרפי והפוליטי של עם ישראל במשפחת העמים; ושינוי מבנהו של העם היהודי במולדתו הקמה לתחיה. כל צעד בתהליך התחיה ובהכנת העם ליעודו זה, המטפח אידיאולוגיות מעמדיות חברתיות הנושאות בחובן סממני קיטוב ומתח ביחסים החברתיים והמעמדיים בקרב העם, עלולים להאיט ולעכב את תהליכי הבניה ולכן יש לפי קונצפציה ציונית זו להימנע מהם בתקופת הגשמת הציונות והמדינה בהתהוותה.

ואכן, שעה שיתר הזרמים הציוניים מימין ומשמאל, פיתחו פעילות מפלגתית ענפה, טיפחו אידיאולוגיות חברתיות ומעמדיות וארגנו תנועות נוער משלהן, שקטה הציונות הכללית על שמריה, מבחינת מסגרתה היא, דגלה בכלליותה, תמכה בכל תנועות הנוער הציוניות והזניחה את חישוקיה הארגוניים ולא ייחסה חשיבות למימד הנוער במסגרתו.

באותם ימים, פעלו אמנם ליד ההסתדרות הציונית בבסאראביה, שתי מסגרות נוער ציוניות שניתן היה להגדירן ככלליות, מבחינת זיקתן המפלגתית. האחת, "פרחי ציון" שהקיפה נוער בגיל ההתבגרות המוקדמת מבתי ספר. מסגרת זו, בלתי מוגדרת היתה ולא השתייכה לשום זרם בציונות, ואילו השניה; "התחיה", שהיתה אמנם קשורה עם "צעירי–ציון", אבל זיקתה המפלגתית רופסת היתה, מצאו מקומם בתוכה גם צעירים ללא זיקה לצעירי ציון. מסגרת זו הקיפה נוער מבוגר יותר. ברם, שתי מסגרות נוער אלו נעלמו מהנוף הציוני בבסאראביה לקראת סוף העשור השלישי.

"התחיה" התמזגה עם "גורדוניה" בשנת 1927 לאחר ועידתה הארצית שהתקיימה באותה שנה בביליצן, שם הוחלט על מיזוג זה, ועקב זה, זיקתה לארץ ישראל העובדת, גברה וקיבלה אופי מפלגתי מובהק. "פרחי ציון", גם היא נבלעה בין תנועות הנוער הציוניות כאשר פעילותן גברה. רק באטאקי, אותה עיירה קטנה, התארגנו כמה פעילים של "פרחי ציון" במקום, בהנהגתו של יוסף סליטרניק והקימו קן של "הנוער הציוני". היה זה בתחילת העשור הרביעי, לאותו חבר–הפעילים באטאקי, שייסד את הקן. מיד הצטרפו רוב חברי "פרחי ציון" במקום ורבים אחרים ובמשך זמן קצר, הפך קן זה במקום, לגדול ביותר מבין יתר סניפי תנועות הנוער באטאקי. קן זה פיתח קשרים הדוקים עם התנועה ברומניה הישנה (הרגאט) בה התנועה היתה כבר חזקה ומפותחת.

מבחינה היסטורית תנועתית, ניתן איפוא, לקבוע כי הקן באטאקי היה הסנונית הראשונה בבסאראביה שבישרה את אביבה של התנועה שם, אך האביב לא בא בעקבותיה. נכונו לו לקן זה עוד כשלוש שנים תמימות להיותו יחיד בכל רחבי בסאראביה לפעול במסגרת התנועה שהיתה כבר גדולה

רק בשנת 1933, חלה תזוזה בבסאראביה ביחס לתנועה, כאשר בזה אחר זה, כמעט בו זמנית, צצו קנים של "הנוער הציוני" בשלושה מרכזים יהודיים גדולים בבסאראביה. בקישינוב, בבאלץ ובסקורן, ויחד אתם הוקם סניף ההכשרה הראשון של החלוץ הכלל ציוני בבסאראביה, בסביבות קישינוב, באחד הכרמים הגדולים בסביבה.

תזוזה זו סימנה מפנה בהתפתחותה של התנועה בחבל ארץ זה. היא העלתה את התנועה על מפת תנועות הנוער הציוניות בבסאראביה, הוציאה את קן אטאקי מבדידותו ונתנה תנופה לתחילת פעילותה של התנועה בבסאראביה.

התופעה של תנועת נוער ציונית כללית הקורמת עור וגידים, במערכת של תנועות נוער קיימות ומבוססות, התקבלה בפליאה ובחוסר אמון. במושגים שרווחו אז בקשר לציונות כללית. באוירה ובמערכת הדעות ששררו אז לגביה, הערכים של ציונות כללית ונוער, היה בהם משום הרכב משונה.

תדמיתה של הציונות הכללית בקרב הזרמים הציוניים האחרים, בפרט בקרב הנוער שלהם, היתה תדמית של ציונות גלותית, בעל- ביתית, המשרתת את התנועה הציונית בגולה. מין "עסקונה" שאין בינה לבין נוער ולא כלום. כאשר בכל זאת נראו האותות הראשונים של התרחבות התנועה הבסארבית, החל תהליך של התייחסות וקביעת עמדה כלפיה. תהליך זה בלט במיוחד בקרב תנועות הנוער שנמנו על ארץ ישראל העובדת. מאחר ומראשית הופעתנו, הערך של ההגשמה העצמית והשילוב בקרב פועלה הציוני, והציוני בלבד של ארץ ישראל העובדת, הונחו כיסוד ומסד בדרכנו הרעיונית- חינוכית בציונות.

הזרמים של ארץ ישראל העובדת, על תנועות הנוער המפותחות שלהן, שהיו מהפעילים ומהמפותחים ביותר בין הזרמים הציוניים בבסאראביה, הדביקו לציונות הכללית תו שזיהה אותה עם הבועזים של הפרדסנות הארץ ישראלית, המתנכרים לעבודה העברית בארץ ישראל והמתנכלים לפועל העברי המאורגן ולהסתדרותו: הסתדרות העובדים. בראשוני התנועה וחלוציה, המנסים בתפישתם הציונית למזג ערכי תנועת העבודה הציוניים עם ציונות כללית מתקדמת, ראו תועי דרך ותמימים אשר בדרוך כף רגלם במציאות הארץ ישראלית תיפקחנה עיניהם, באשר לא יעמדו במבחן המציאות.

באותם הימים בהם מאבקו של הפועל העברי בארץ ישראל על עבודה עברית הגיע לשיאו, וההדים על המשמרות בשערי הפרדסים והמאסרים בקרב הפועלים והסופרים העבריים שעמדו במשמרות, זעזעו את הציבור היהודי בגולה. היה זה ויכוח מר ונוקב על הדרך ועל התדמית שלא פשוט היה לעמוד מולם, לאור התדמית והאוירה שיצרו סביב התנועה.

תרומה חשובה לתנועה בבסאראביה ולשינוי האוירה שנוצרה סביבה באותם ימים בעיצומו של הויכוח הנוקב הזה, תרמה שליחותו של ישראל בן- שם מהתנועה. בן- שם, איש אורהיוב שבבסאראביה , ממניחי היסוד של "העובד הציוני" בארץ, פועל פרדס שבא בשליחות התנועה ישר מהמאבק על עבודה עברית, היה בבחינת הדוגמה החיה של איש התנועה שעמד במבחן המציאות בארץ ישראל.

הבשורה שהביא עמו מהארץ על צעדיה הראשונים של התנועה בחזית ההגשמה בארץ ועל השתלבותה בפועלה הגדול של תנועת העבודה בלי לקפל דגלה, העלתה קרנה של התנועה במערכות הנוער ועודדה את המהססים שבקרבה.

ביקוריו בריכוזים היהודיים ברחבי בסאראביה ודבר התנועה שהביא עמו כאיש ההגשמה, עוררו הדים חיוביים בקרב הציבור היהודי, בפרט בין אלה שלא הכירו את הציונות הכללית המתקדמת. החוברת שלו בנושא העבודה העברית ובעיותיה בארץ ישראל, שהופיעה בהוצאת ההסתדרות הציונית בבסאראביה, בה הוא שם דגש על גישתו של העובד הציוני לבעיה, היתה מהנפוצות בכל הקהילות היהודיות שם, ועוררה הדים חיוביים ביותר.

הפעילות התנועתית בבסאראביה גברה. הקן באטאקי שהיה במשך שנים

קן בודד בחבל ארץ זה, יצא מבדידותו עם הופעת הקנים הנוספים והתבססותם. רישומה של התנועה החל להיות ניכר על מפת תנועות הנוער בבסאראביה וכן גם על מפת התנועה ברומניה הגדולה.

התנועה ביתר חלקי רומניה באותם שנים, שהיתה כבר בשיא התפתחותה, כשמאחוריה מסורת של פעילות תנועתית מסועפת, ייחסה חשיבות מרובה למימד הבסאראבי שהיה עדיין בחיתוליו, והתווסף אליה. ברקמתה של התנועה שהיתה בנויה רובה ככולה מאלמנט משכיל ואידיאליסטי שמקורו ברגאט, טראנסילבניה ובוקובינה, בהן ההוויה היהודית טבועה היתה יותר בתרבות המערבית ובסממניה האוניברסליים – ההתבוללותיים, היה לו למרכיב הבסאראבי ערך מיוחד מבחינת הגון היהודי–ציוני נוסח מזרח–אירופה שהיה ספוג בו. ואכן חברי התנועה בבסאראביה שהחלו להופיע במערכותיה של התנועה, נתקבלו יפה בתוכה ושולבו מיד בהנהגתה המרכזית ובמוסדותיה.

ייחודה של יהדות בסאראביה בקרב ארבעת מרכיביה של יהדות רומניה הגדולה שלאחר מלחמת העולם הראשונה, היה בהווייתה היהודית והציונית השורשית ובמסורת היפה של חייה הקהילתיים–יהודיים המאורגנים למופת. האוירה היהודית המסורתית, ששררה במעונותיה, רשת בתי הספר העבריים מיסודם של: תרבות, תלמודי–התורה והחדרים המתוקנים שהיו פרוסים לאורכו ולרחבו של חבל ארץ זה בכל הקהילות היהודיות, עיצבו אופי של נוער יהודי בעל תודעה לאומית ציונית שורשית. נוער שהשפה העברית שגורה בפיו ואף היידיש, שפת האם והרחוב היהודי, ספוגה ערכים לאומיים–ציוניים בהיותו סימן היכר לאומי מול השפות הלועזיות שהחלו חודרות לרחוב היהודי על סממני ההתבוללות שהן נושאות בחובן.

לקראת המחצית השניה של העשור הרביעי, העמיקה התנועה שורשיה בבסאראביה ואף החלה להרחיב שורותיה. בד בבד עם זה החל האלמנט הבסאראבי להיות מצוי יותר. בפעילויותיה המרכזיות והארציות של התנועה ברומניה. האוירה בכינוסיה של התנועה, במושבות–הקיץ שלה ובסימנריונים התעשרה במרכיב החדש הזה, שהביא עמו את האוירה היהודית השורשית בה גדל והתחנך. צלילי השפה העברית והיידיש, על ערכיהן הלאומיים והציוניים, החלו לקנות שביתה בכינוסי התנועה ובמועצותיה. גם בסניפי ההכשרה של התנועה ובקרב חלוציה שעלו ארצה, בכל צורות העליה וההעפלה, החל להיות ניכר רישומו של אלמנט זה על כל הערכים המיוחדים שהוא נושא עמו.

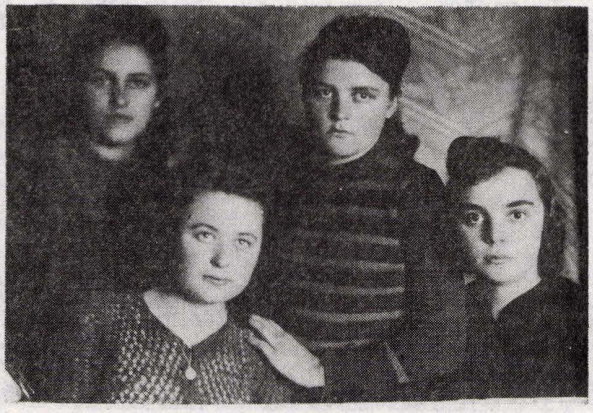

טראנסניסטריה 1944, בגיטו מוגילב, מימין לשמאל: שרי, ביבה, פאולה (ז"ל) והרטה.

וילו כ"ץ בקן קונסטאנצה, 1933.

באקאו: קבוצת בנות עם המדריכה גולדנברג, 1933.

זאב (וילו) כ"ץ

חלפושי דרך

קוים לדרכה של תנועת "הנוער הציוני" ברומניה בשנות 1930–1935

כפי שקרה בתנועה העולמית של "השומר הצעיר", אחר ועידתה בדנציג בשנת 1929, כאשר חלקים גדולים לא קיבלו את דרך ההזדהות הטוטאלית עם "עולם המחר" של המחנה הקומוניסטי (וייצוגו הבלעדי ע"י המדינה הבולשביקית בברית המועצות),הקימו את תנועת "השומר הצעיר – נ.צ.ח.", כך קרה גם ברומניה הישנה. שרידי "א.ט.ס." סייעו ופעלו להקמת ה"צ'.ט.ס." ("צ'רקול טינרטולוי ציוניסט") היא "הנוער הציוני".

בשנותיה הראשונות לא הושם הדגש על החינוך לחלוציות ולהגשמה עצמית. אולם, מהר מאד הפכה התנועה שמטרתה היתה בלתי מוגדרת – "סתם ציונית", לתנועת נוער בעלת אופי חינוכי מחייב. הדגש להגשמה- עצמית וחלוציות במסגרת הקיבוץ בארץ ישראל, הפך לצו ראשון במעלה, מחייב ומוחלט.

"הנוער הציוני" וההסתדרות הכללית של העובדים

הגשמה עצמית כלומר, חיי קיבוץ בארץ ישראל, חייבו את התנועה לעמדה ברורה ובלתי מסוייגת כלפי המסגרת הכוללת של אנשי-העבודה בארץ ישראל; אל הערכים החשובים שהיו נר לייסוד המסגרת הזו ואל "חברת העובדים", אליה השתייכו כל הנכסים והמשקים הכלכליים אשר הוקמו ע"י העובדים עצמם ולמען עצמם. תוך היותם אנשי עבודה החיים על יגיע כפיהם, חלוציה הראשונים של תנועת "הנוער הציוני" מפולין ומרומניה, אשר חיו בראשית דרכם בארץ בקיבוצים ובמושבות השרון, בפתח-תקוה ובכפר-סבא ועבדו כפועלים חקלאיים בפרדסים או בבנין בסלילת כבישים ובכל עבודה שחולקה להם בלשכת העבודה של הפועלים, שהוקמה ע"י ההסתדרות, ראו בהסתדרות את ביתם הטבעי, מראשית צעדיהם.

בויכוח הגדול שהתנהל באותן השנים במחנה הציוני הכלל עולמי, בין מחייבי "ההסתדרות" ושולליה, היה טבעי ומובן מאליו, שאנשי התנועה בארץ, חלוצינו אשר הפכו לחלק ממחנה העובדים המאורגן, חברים לכל דבר בהסתדרות, היו בין המחייבים והצטרפו אל העומדים בראש מחנה זה (ד"ר וייצמן, יצחק גרינבוים, מ. קליינבוים- סנה, ד"ר גליקסון, ד"ר קורט בלומנפלד, ד"ר מאיר אבנר, מ. לנדוי, וד"ר כוכבי- שטרן, כולם ז"ל מראשי התנועה הציונית העולמית ומראשי התנועות בארצות שונות באירופה). באותה עת, עמדו בראש מחנה השוללים את ההסתדרות, אשר ראו בה אך ורק כלי פוליטי מפלגתי בידי מחנה השמאל: ד"ר שורצבארט, ד"ר פ. ברנשטיין, ד"ר סופרסקי, ישראל רוקח ז"ל ורבים אחרים שיבדלו לחיים ארוכים. חילוקי דעות אלו עוררו תסיסה רבה גם במחנה "הנוער הציוני" בפולין ובגליציה, שהשתייכו ארגונית להסתדרויות המבוגרים, וגרמו לפילוג. לא כן ברומניה, שבה תנועת הנוער היתה עצמאית מראשית דרכה, ללא כל קשר ארגוני לאיזשהו מחנה.

תנועת "הנוער הציוני" ראתה בעצמאותה הארגונית והחינוכית, עקרון חינוכי ממדרגה ראשונה עליו שמרה כל עת קיומה. אולם, כאמור לעיל, בפולין ובגליציה נוצרו – בהשפעת המבוגרים – שני מחנות. עם החרפת הויכוח וגרימת הפילוג והקמת שתי מסגרות; "ציונים כלליים-א' " ו"ציונים כלליים ב' ", התפלג גם "הנוער הציוני" לשני מחנות : למחייבי ערכי תנועת- העבודה להגשמה ציונית, תוך התנגדות לדרכה הסוציאליסטית, אך רואים ברכה בשותפות בין המחנה הציוני הכללי לבין המגשימים את החזון

הציוני ובוני ארץ ישראל. המחנה השני, הקשור ל"ציונים הכלליים ב' " ראה סכנה בקיומה של "ההסתדרות" והקים את ארגון העובדים הציוניים הכלליים, בהשפעת הרביזיוניסטים, אשר פרשו אף מן ההסתדרות הציונית העולמית והקימו את ההסתדרות הציונית החדשה והסתדרות עובדים לאומיים. הויכוח היה מר וחריף. התנועה ברומניה עמדה כולה לצד מחייבי מחנה העבודה וראתה בהסתדרות כלי מפואר להגשמת הציונות.

אני מדגיש שדרכנו הרעיונית נקבעה בליבון הדעות בינינו לבין עצמנו ותוך קשר עם חברינו בארץ, בקיבוצים ובמקומות שונים. רבות עשו בנדון זה גם השליחים הראשונים , יוצאי תנועתנו, שהגיעו מארץ-ישראל הם: שלמה רוטנברג, טילה לייבוביץ'- שרייבמן ומאוחר יותר ישראל בן-שם. אלה ואחרים, סייעו לנו בליבון הבעיות ובמציאת דרכנו הרעיונית העצמאית. כשהגיע אלינו, באותה תקופה, החבר משה קולודני- קול בשם התנועה בפולניה הקונגרסאית, והנהגתה בורשה, הוא שמח להיווכח שאין לו מה להוסיף להבטחת חוסנה הרעיוני של התנועה ברומניה.

אירוע חשוב ורציני בקביעת עמדתנו היה ביקורו של חבר הנהגה שלנו אריה אברמוביץ בתנועה בפולין, כאורח של ההנהגה הראשית של הנוער הציוני ומרכז החלוץ הכלל ציוני בוורשה. אריה עשה חדשים אחדים בתנועה בפולין, ביקר בקנים רבים, בקיבוצי הכשרה, שוחח עם פעילי התנועה ולא רק עם חברי ההנהגה, השתתף בישיבות, בכינוסים ובועידת "החלוץ הכלל ציוני" בדנציג וחזר אלינו מלא רשמים חיוביים על קיומה של זהות רעיונית בינינו לבין "הנוער הציוני" בפולין.

היו גם נסיונות וגישושים להטותנו מדרכנו זו. בין השליחים שפקדונו היו גם כאלה שהזדהו, הזדהות מוחלטת, עם התנועה בגליציה והם החברים ד"ר סטוף וגוטליב. ביקורם התקיים בשם התנועה העולמית, אולם ללא תוצאות. לאחר שנוכחו לדעת שאנחנו מזדהים עם התנועה בפולין הקונגרסאית נעשה נסיון אחרון של הכנסת תריז בינינו. קיבלנו הזמנה לפגישה דחופה עם החב' קלמן רוזנבלט, נציג "הנוער הציוני ב' ", בעיירת קוטי שעל הגבול רומניה- פולניה. בעיירה זו היה קיים קן חזק של התנועה, בעל קשרים חזקים עם חברי הקן שלנו בויז'ניץ. לפגישה יוצאת דופן זו הוחלט לשלוח את חברנו מ. ראוכבך ואותי, מטעם ההנהגה הראשית, למרות התנגדותם של חלק מחבריו לעצם הפגישה.

מ. ראוכבך, כיום פלג, ואנוכי הגענו לויז'ניץ בו הקמנו לפני כשנה את הקן שלנו. למרות היות העיר מבצר של האדמו"ר מויז'ניץ, התקיימה בה פעילות ציונית רבה וחשובה. בעזרת הפעילים שלנו חצינו את הגשר שעל נהר הפרוט, המפריד בין ויז'ניץ לבין קוטי שבפולניה, כאשר אנו מתחזים כבני המקום - שלהם היתה מותרת החציה והשהיה מעבר השני למשך שעות מספר. הפגישה עם קלמן רוזנבלט השאירה לנו טעם מר ולא נעים, בלשון המעטה. במיוחד נדהמנו מדברי הנאצה האישיים כלפי חברי ההנהגה הראשית מורשה "המכורים" לדעתו לאנשי ההסתדרות ולמפא"י. היינו עדיין בני נוער, חברי תנועה חינוכית, בטרם עלותנו ארצה. כל ישותנו דחתה דחיה מוחלטת את הנסיון לערבבנו במחלוקות הפוליטיות ובירוביות האישיות, בלי שייכות לנושא, העלולות להרוס כל חלקה טובה בנפש הנוער המאמין באמונה שלמה ברעיון ובאידיאל הציוני. הפגישה בקוטי החטיאה את מטרתה. בפרספקטיבה היסטורית, לאחר כמעט חמישים שנה, אפשר להתייחס אליה בסלחנות כאל "מחלת ילדות", אולם אין להתכחש לאמת היסטורית שפילוגים "ילדותיים" אלה ואחרים, בתנועה הציונית ובתנועת העבודה, זעזעו קשות את המבנה המדיני והארגוני של התנועות והמפלגות בתנועה הציונית, השפעתם עדיין מורגשת בקביעת אופי השלטון במדינה. במיוחד הורגשה הקזת הדם שבפילוגים בתנועה הקיבוצית על כל זרמיה וגם בקיבוצי "הנוער הציוני". מי יודע להעריך היום מה היה כוחה של התנועה הקיבוצית, לולא הפילוגים הממאירים. מי יודע להעריך מה היו יכולים להיות פני הדברים במדינתנו כיום, לו התנועה הקיבוצית היתה מהווה היום 10% באוכלוסיה ולא רק 3%, אם כי היש הקיים, הוא כביר ומפואר והוא נקודת אור מרעננת ומושכת, על אף הקפה ההולך וקטן, למרבה הצער, ככל שחולפות השנים.

שלא כיתר תנועות הנוער, התאפיינה התנועה ברומניה בעמדתה החיובית אל מה שנקרא בציונות "גגנווארטס ארבייט", דהיינו עבודה קהילתית ציונית בקרב יהדות הגולה. סביב לרעיון הזה, התנהל בזמנו ויכוח ממושך וחריף בתנועה הציונית בין המחייבים עבודה זו, לבין מתנגדיה. במחנה המחייבים נמצאה מנהיגות התנועה בפולין עם ד"ר יצחק גרינבוים וד"ר משה קליינבוים - סנה בראש. הם רשמו דף מזהיר במאבקו של העם היהודי בגולה לזכות בהגדרה לאומית עצמית ובזכויות מוכרות של מיעוט לאומי. הם הקימו לשם כך את המפלגה היהודית, אשר התייצבה כנציגות המיעוט היהודי הגדול בבחירות לסיים הפולני וזכו להצלחה גדולה.

במרכז החיים היהודיים ברומניה, בשנות העשרים והשלושים של המאה הזו, היה ארגון בשם "ארגון היהודים הרומניים" ובראשו ד"ר וילי פילדרמן, עורך דין מעולה, נואם מוכשר ואישיות מוכרת כנציגם הבלעדי של היהודים. הוא הופיע בבחירות לפרלמנט ברשימת המפלגה הליברלית של משפחת בראטיאנו, אשר שלטה שנים רבות ברומניה ואף נבחר לפרלמנט מטעמם. פעילי הארגון שלו, ראו בכך הישג עבור היהודים. על הפעילים הללו נמנו גם ציונים כלליים כמו מיכאל לייבא, יהודי שורשי. הארגון הוציא עתון בשם "קוריירול איזראליט" שהטיף ללא ליאות לאינטגרציה של היהודים בחיי העם הרומני.

לעומתם הופיעה קבוצת צעירים, רובם עדיין סטודנטים, חברים באגודת הסטודנטים הציונים "חשמונאיה" שהוציאה גם כתב-עת בשם זה, אשר התנגדה לקו המחנה הכלל ציוני. הקבוצה הוציאה שבועון ציוני עצמאי בשפה הרומנית בשם "רנאשטריה נואסטרה" ("תחייתנו") שהופיע שנים רבות גם בארץ בעריכת אידוב כהן וחבריו. בראש הקבוצה הזו עמדו ד"ר חיים ברזיס, ד"ר מיכאל לנדוי, ד"ר שטרן-כוכבי, עו"ד ליאו מזרחי, עו"ד סגל, ד"ר שמואל זינגר ויבדל"א אידוב כהן. העתון עשה חייל. תפוצתו גדלה בהיותו מקור עיקרי ורציני לאינפורמציה ציונית בשפה הרומנית.

ב"רנאשטריה נואסטרה" וב"חשמונאיה" הודפסו מאמרי הסברה, דברי ספרות והגות בתרגומם המצויין מיידיש ומעברית וכן משפות אחרות. חשיבות רבה ביותר היתה לשני בטאונים אלה בהחדרת החינוך הלאומי הציוני בקרב הנוער אשר שפת דיבורו היתה רק רומנית.

עם הפילוג במחנה הכלל ציוני, הפכה קבוצה זו - מתוך הזדהות רעיונית עם הרדיקלים של גרינבוים בפולין, למפלגת הציונים הכלליים א' שהקימו גם ברומניה מפלגה יהודית לאומית שהתייצבה לבחירות של שנת 1931, יחד עם הציונים הכלליים של בסאראביה, בוקובינה וטרנסילבניה. הם ניהלו מאבק לאומי יהודי קשה ורציני ועיקר המאמצים כוונו להפרכת רעיונות האינטגרציה של "ארגון יהודי רומניה" אשר לא בחל גם במאמצי הפחדה מהרתעת היהודים באמצעות השלטון. הצלחתה היתה כבירה והמפלגה היהודית זכתה בחמישה צירים לפרלמנט הרומני: ד"ר מאיר אבנר מבוקובינה, ד"ר תיאודור וד"ר יוסף פישר מטרנסילבניה, ד"ר מיכאל לנדוי מבאסרביה וד"ר מיכאל ויסמן - מהרגאט.

תנועת "הנוער הציוני" נרתמה לפעילות הסברה, על פי רוב מאחורי הקלעים כי בהיותנו רובנו קטינים, לא יכולנו להופיע חוקית בפומבי ובגלוי. פרט לבוגרים שבתוכנו כמו מ. בלומנטל. חרשנו את הקהילות היהודיות, את הרחוב היהודי ואת הבתים היהודיים באופן אינטנסיבי ביותר. חבריו בקנים הרבים של התנועה היו שליחי ההסברה היעילים והטובים ביותר. היו לנו פחדים, חששות וספקות ושמחנו שמחה אמיתית בבוא הנצחון, בו ראינו נצחון ציוני ממדרגה ראשונה.

גם עתה במבט לאחור, קשה לנו מאד להבין את עמדת יתר התנועות הציוניות אשר בחלקן עמדו מן הצד ובחלקן "חרשו" בשדות זרים. התנגדנו לעמדתם של היהודים אשר גרסו כי דרך האינטגרציה, הטמיעה וההתבוללות היא הדרך הנכונה ליהודי הגולה, אולם לא פחות מזה לא

נראתה לנו עמדתן של המפלגות הציוניות - הסוציאליסטיות ותנועות הנוער שלהן, אשר גרסו, כי יש להזדהות עם המפלגות הסוציאליסטיות המקומיות שבעזרתן נפתור את הבעיות הלאומיות של היהודים ואף נגרום לחיזוק המחנה הציוני.

אסור לשכוח שמדובר בתקופת עלייתם והתבססותם של החוגים האנטישמיים של הפרופ' קוזה מיאש, אשר הקדים בהרבה את התנועה הנאצית בגרמניה וטען לזכות ראשונים. במקביל לעליית הפאשיזם באיטליה והנאציזם בגרמניה, קמו ברומניה פלוגות "משמר הברזל" של קודריאנו, - ארגון בסגנון צבאי כדוגמת הפלוגות הפאשיסטיות והנאציות. הפלוגה הלאומנית של קוזה ו"משמר הברזל" של קודריאנו היו מיוצגים בפרלמנט הרומני ועד מהרה הפך אולם הפרלמנט לזירת התגוששות אלימה בין הנציגים היהודיים והצוררים. הצטיין בכך החוליגן רובו, ש'כיבד' במכות את ד"ר לנדאו ז"ל.

היו אלה השנים הברוכות ביותר בפעילות ציונית ובהגברת קצב העליה. עשרות פלוגות הכשרה הוקמו בכל רחבי המדינה ובמיוחד בכרמים, בהם עסקו החלוצים והחלוצות בעידור, קשירה, גיזום ובציר ענבים. עד בוא הסתיו עת החלו ב"קבירת" הגפנים, ע"י כיסויים באדמה כהגנה מפגעי החורף ומסכנת הכפור.

בחורף הקימו פלוגות הכשרה עירוניות והחלוצים עסקו במלאכה, בשירותים ובעבודה במפעלי תעשיה. בדרך זו למדו להתייחס אל העבודה כאל דרך המכבדת את האדם וכן למדו לחיות "יחדיו" מתוך חיפוש מתמיד של הטוב שבאדם, באשר הוא אדם.

לבעיה אנושית- חברתית זו, הקדישה תנועת "הנוער הציוני" ברומניה תשומת לב מיוחדת. הפעילות החינוכית החברתית היתה בראש דאגותינו ועיסוקינו התנועתיים. בשטח זה היינו שונים מ'אחיותינו' ביתר הארצות ונשאנו בגאוה ייחוד זה, ואולי 'ייחוס'. עבודתנו החינוכית התנהלה מתוך רצון לעצב "בן-אדם" בעל תכונות אופי חברתיות, המודע ונכון 'להתחבר' אל אחרים וליצור דפוסי חיים מתוקנים חדשים על בסיס של חיי עבודה ויצירה, עזרה וערבות הדדית, תוך התחייבות מתמדת של הפרט כלפי החברה.

אלה היו חיפושי דרך נהדרים של נוער מאמין באידיאלים נשגבים, כלל אנושיים- חברתיים ולאומיים ובחיי יצירה שיתופיים בקיבוץ בארץ ישראל.

את השם "הנוער הציוני" תרמה התנועה ברומניה

בתחילה, בטרם התגבשה הציונות לדוקטרינה רבת גוונים וסיעות ובטרם הופיעו תנועות הנוער החלוציות, בתקופת החזון של ימי הבראשית, הצטמצמה פעילות הנוער להשתתפות באסיפות, בהרצאות, במקהלות ובחוגי לימוד. בימים ההם התהלהבות והתמימות הלכו יד ביד. אפילו אמירת "שלום", שחודשה כברכה בפגישות שבין אדם לחברו, העלתה דמעות בעיני המברכים... אז קרו דברים מוזרים, כגון, ציון בפרטי-כל של ישיבה, או אסיפה, שהוחלט פה אחד, בעמידת דום, לקבל את ההצעה: "שנהיה אידיאליסטים!"

הנה אחת ה"פנינים", מן הסוג המוכיח על תום-לב ורצון טוב: באחד הימים התקבל במזכירות "הנוער הציוני" בבוקארשט מברק מאחת העיירות ברומניה, וזה לשונה: "יסדנו קן של הנוער-הציוני". שילחו לנו את ה"אידיאולוגיה" בדואר."

לקני "הנוער הציוני" ברומניה לא נשלחה האידיאולוגיה בדואר, גם לא נמסרה בשיחת טלפון או ע"י שליח. תנועת "הנוער הציוני" ברומניה היתה פרי מחשבה מקומית. תוצאה של פעילות חברים מקומיים ולא יזומה שבאה מלמעלה או באמצעות גורמים חיצוניים. זה ההסבר מדוע הוקם קן קודם בדאמינשט - עיירה קטנה על יד העיר רומאן - ורק לאחר מכן הוקם גם ביאש עיר ואם בישראל.

אגב, השם "הנוער הציוני" מקורו ברומניה ונתקבל גם על ידי התנועות האחרות, הקרובות מבחינת תפיסתן הרוחנית, כאשר החליטו להתאחד לתנועה עולמית. אמת זאת יש לציינה למען הדיוק ההיסטורי, מה גם שבזמן האחרון היה נסיון לטשטשה.

מ. בלומנטל

למי תודה, למי ברכה?

שיר ישן נושן מהתקופה החלוצית של הציונות, מבטא את חשיבות "האדמה" בהגשמת הרעיון הציוני. לדעתי, תנועות הנוער החלוציות ולוחמיהן האלמונים זכאים לתודה. מי אם לא הם, אלה שהגשימו את החזון הציוני?

אם זוכרים אתם את התקופה שעברה עליכם בתנועות הנוער הציוניות, כי אז תסכימו אתי, שהיתה זו אחת התקופות היפות בנעורינו.

אתם זוכרים בוודאי את "הקן" שהיה עבורכם בית שני (ואולי ראשון...), את המדריכים שהיו לכם כאחים ואחיות מבוגרים, שדאגו להכניסכם בתקופת היותכם "מקשיבים", לעולם הקסום של האגדות בתולדות עמנו, על בנית ארץ-ישראל, על שיבת ציון ועל הגיבורים שהקריבו את חייהם להגנת הארץ?

לאחר עלייתכם לשכבת "הצופים", חשתם במהפכה השקטה שחלה בחייכם היומיומיים: טיולים בחיק הטבע, פעולות צופיות לחישול האישיות והאופי, גילויי עצמאות ויוזמה, הרגשתכם שאינכם דומים לשאר בני הנוער בגילכם. המשטר הנפשי שחייב הינזרות מעישון, משתיית משקאות אלכוהוליים ומחיי מין, היה מבחן רציני בנעוריכם. שאפתם לגדולות, להתבגר ולהגיע לשלב העליה וההגשמה. בכינוסים ארציים, בסמינריונים, בפגישות איזוריות ובמושבות-קיץ (מחנות קיץ), רקמתם חלומות על חיי הקיבוץ וציפיתם ליום הגדול של הגשמת החלום. והנה זכיתם לעלות לשכבת "היוצרים". אחריות כבדה הוטלה עליכם. עזבתם את ביתכם ויצאתם לסניף-הכשרה, להכשיר את עצמכם לקראת חיי קיבוץ בארץ ישראל. עבדתם קשה בכרמים, בחרושת, בחקלאות ולא תמיד זכיתם לארוחה חמה שתשבור את רעבונכם. למרות המחסור שהיה מנת חלקכם, הייתם מאושרים. בערבים, ליד המדורה, חלמתם על הארץ, על עלייתכם הקרובה ועל החזון המתגשם.

לעיתים, כאשר נפשכם עמוסה געגועים וזכרונות, אתם מתבוננים בתמונות שנשארו למזכרת מתקופת התנועה, אתם אחוזים נוסטלגיה על השנים שחלפו . . . היה היו זמנים! בתנועת הנוער יצרנו לעצמנו תדמית חדשה, שונה מזו של שאר הנוער בגילנו. עברנו מהפכה בהתנהגותנו ובדרך מחשבתנו.

אין עוררים על כך, שערש תנועת "הנוער הציוני" עמד בעיר באקאו. חנה ומאיר זליקוביץ' הקימו חוג רעיוני ציוני, שהיה מתכנס בביתם. הם יסדו ספריה ציבורית. סביב ספריה זו רוכזה הפעילות הציונית. באולם "שטאפנסקו" בו שכנה הספריה - שהיתה לשם דבר בעיר - היו מציגים הצגות ועורכים נשפים בחגי ישראל. בראש השנה וביום הכפורים היינו מארגנים בית כנסת לחוגים הציוניים שבעיר. יצחק ברוקר מדאמינשט, חבר בהנהגת התנועה, היה גם החזן הקבוע של בית הכנסת שלנו. הספריה פעלה בהנהלתה של אדלה זליקוביץ'-שרייבמאן (אחותו של מאיר). הספרנית ראתה בתפקידה הזדמנות להדריך בני נוער, מבאי הספריה, ולכוונם לאפיקים ציוניים.

בביתם של חנה ומאיר, על יד השולחן הגדול, המכוסה תמיד מפה לבנה, ליד כוס התה המסורתי, היה מתנהל שיח רעיוני או התנצחות להטת בנושא ספרותי. חנה ניסתה לקרבנו לא רק לספרות העברית, שנמשכנו אליה גם הודות לידיעותינו בשפה העברית, כי אם גם לאוצרות האמנות בשפת היידיש, על ידי תרגום פרקי ספרות מיצירותיהם של י.ל. פרץ, שלום-עליכם, מנדלה מוכר-ספרים ועוד.

בתחילה היה החוג מצומצם למדי. המשפחות רוטנברג, שטיינבוק,

יעקובסון, לייבוביץ', וייזל ועוד, יחד עם חנה ומאיר היו את הגרעין. החוג התרחב והתפרס גם לערים הסמוכות לבאקאו. מלבד היותו מוקד ציוני בעיר, קשר קשרים רעיוניים עם חוגים ברומאן, דאמינשט, פיאטרה- ניאמץ ועוד.

המפנה חל בשנת 1925, לאחר ש"א.ט.ס.", (אגוד הנוער הציוני) החליט להצטרף ל"השומר הצעיר". המשבר הופיע בשורות הנוער שלא הסכים לרעיונותיה הסוציאליסטיים של תנועת "השומר הצעיר". ואז קרה הבלתי נמנע. הנוער היהודי, בחיפושיו אחר מסגרות חדשות במקום ה"א.ט.ס." שעד אז ביטאה את הציונות הבלתי פוליטית ברחוב היהודי, גילה תנועה חדשה: כך הופיעה תנועת "הנוער הציוני" על מפת הציונות ברומניה.

קבוצות נוער יוצאות "א.ט.ס." שלא הצטרפו ל"השומר הצעיר", התארגנו לחוגים והתחילו ליצור קשרים עם "צ.ט.ס." (חוג הנוער הציוני) בבאקאו. בחצר ביתם של חנה ומאיר זליקוביץ, בצריף ששימש כמחסן, התארגנה המזכירות. אברהם וייסבוך, שפעל בהדרכתו של מאיר, נכנס לשמש בתפקיד המזכיר הראשון. התנועה התרחבה. נוסדו גרעינים חדשים ברומאן, בפיאטרה- ניאמץ בדאמינשט וכו'.

"הנוער הציוני" כתנועה כלל ארצית, נוסדה באפריל 1928, בפגישה בבאקאו בהשתתפות נציגיהם של חמישה סניפים: שלושה שהיו פעילים במולדובה ועוד שניים בדרום: בבוקארשט וטולצ'יה. מטעם ההסתדרות הציונית השתתף ד"ר ברזיס ז"ל ומטעם הציונים הראדיקלים - ד"ר שטרן- כוכבי, ששאף לקרב את "הנוער הציוני" לציונות הראדיקלית, שבראשה עמד.

הסניפים העמידו לרשות התנועה החדשה חברים מוכשרים לעבודה תנועתית. מרומאן באו מ. הרץ, מ. טופר ז"ל ומוני סגל ז"ל. מבוקרשט התגייסו לעבודה: מ. בלומנטל, א. קאצ'ולסקו ז"ל וד"ר אשכנזי. מפיאטרה- ניאמץ: דב אבלס ; מיאש: בנו קאושנסקי.

תנועת "הנוער הציוני" קיבלה תנופה רצינית. ברחבי רומניה הופיעו סניפים חדשים. בדו"ח שמסרה התנועה לועידת ההסתדרות הציונית ברומניה, שהתקיימה בתאריכים מ- 25 ל- 28 לדצמבר 1930, מונים קיומם של שלושים סניפים ברגאט, ואלה הם: אדז'וד, באקאו, בארלאד, בוטושאן, בוקארשט, בוחוש, קונסטאנצה, קראיובה, דאראבאן, דאמינשט, דורוחוי, פאלטיצ'ן, פוקשאן, גאלאץ, חארלאו, יאש, איוושט, מיחיילן, מוינשט, פאשקאן, פיאטרה- ניאמץ, פיטשט, פלויאשט, רומאן, טקוץ', טארגו- אוקנה, סוליצה, שטאפנשט, בורדוז'ן ופודול- טורקולוי. בדו"ח נאמר שבסניפים אלה פועלים 3,065 חברים וחברות.

כשמזכירים את הקנים השונים, עלינו להתייחס לשלושה גורמים שקבעו את אופי הקן: האוירה היהודית בעיר, האוירה במשפחה והשפעת בית- הספר. קנים כמו יאש, באקאו, וכו' שפעלו בקרב ערים או עיירות בעלות הוי יהודי בולט, הרגישו עצמם יותר חופשיים בפעילותם והפגינו את עצמאותם בהזדמנויות שונות. יוצאי קן באקאו, לדוגמא, זוכרים היטב את תהלוכות הקן במרכז העיר, בדרכם לרחוב "לקה" כדי לחגוג את חגיגת "שמחת תורה" או בלכתם ל"תשליך", בראש השנה. זכורים להם בוודאי הריקודים ברחובות, הנפת הדגלים הלאומיים בקרב האוכלוסיה הנוצרית. חברי קן יאש לשעבר, זוכרים בוודאי את תהלוכותיהם בחנוכה, בשמחת תורה וכו' בשכונות טארגול- קוקולוי ובשאר השכונות היהודיות וההתלהבות שבה נתקבלו ע"י האוכלוסיה .

זוכר אני, למשל, כיצד היינו מזמינים את יהודי העיירה פודול- אילואיי לבוא לאסיפה או הרצאה בשבת. בימי ששי, בשעות המוקדמות של אחר הצהריים, היה מתהלך השמש ברחובות העיירה, פעמון ומטאטא קטן בידו ומכריז בקולי קולות שה"שוויץ" מוכן; ומזמין את היהודים לבוא לבית המרחץ ודרך אגב גם מודיע שבשבת תתקיים הרצאה בבית הכנסת, וכי לשם כך, בא מרצה מפורסם מבוקארשט. העיירות הקטנות וערי השדה ששלטה בהן אוירה יהודית, הן שהוציאו מקרבן את המנהיגים היהודיים והציוניים, חברי המוסדות המרכזיים ברומניה. גם תנועתנו נהנתה מפעילים ומדריכים שהגיעו למרכז, מערי השדה. הרשימה ארוכה.

ברצוני להזכיר כאן כמה משפחות, הראויות לברכה מיוחדת בשל תרומתן המיוחדת, מבלי לפגוע באחרות, שאף הן עמדו לימינו בעת צרה. מדובר במשפחות שהוכיחו לא רק הבנה, אלא הושיטו עזרה של ממש. בבתיהם מצאנו מנוחה, קורת גג ופת לחם בעת הצורך. מדובר במשפחות לא אמידות, שהשפע לא שרר בביתם, ובכל זאת מוכנות היו בכל עת לארח את שליחי התנועה, לתת להם פינה בביתם, להתייחס אליהם בחמימות ולחלק עמהם את מעט המזון שעמד לרשותן. משפחות אלה היו גורם חשוב בהתפתחות התנועה. ברצוני שצאצאיהן יראו בשורות אלה יד-ושם לזכר יקיריהם, על העזרה שהושיטו ועל ההבנה שגילו לתנועתנו.

משפחת הרב אברמוביץ' ביאש. ראש המשפחה, זכרונו לברכה, התפרנס בכבוד כשוחט וחזן בקהילת יאש. אם המשפחה ז"ל, דאגה לצרכי הבית ולחמשת ילדיה שהיו סמוכים על שולחן המשפחה: שלוש בנות ושני בנים. אבא, יהודי גבה קומה, עטור זקן מרשים ובעיניו מבט של יהודי טוב-לב. אמא, עדינת-נפש, פקחית ונעימת הליכות. הילדים גדלו באווירה דתית-ליברלית. ההורים לא הטילו מרות דתית על ילדיהם. לצד האווירה הדתית ששררה בבית זה, שררה גם הרבה סובלנות כלפי "הגויים", חברי התנועה, שנטו ללון בביתה החם של משפחת אברמוביץ'. הבן אריה (אברהמי), שספג בבית הוריו יהדות וציונות, התגייס לעבודה תנועתית והביא עמו לתנועה מטען רוחני רב, שעזר לו בפעילותו התנועתית. ההורים הרשו לבנותיהם שרה ז"ל ותבל"א זהבה, להשתתף במחנות הקיץ ולהצטרף לקיבוצי ההכשרה, בלי להגבילן מבחינה דתית. הבנים אריה ואורי, כמחוות הוקרה להוריהם, היו שומרים מצוות ומניחים תפילין במחנות-קיץ, למרות שלא היתה עליהם כל עין מפקחת. לא רבים ההורים, ובוודאי שלא מקרב החוגים הדתיים, שהוכיחו הבנה כה גדולה לדרכה של תנועת הנוער.

משפחת לבנזון מפיאטרה ניאמץ. משפחה מרובת ילדים. האבא, ז"ל נמוך קומה, בעל זקן חד, מקפיד מאד על הופעתו החיצונית, מחונן היה בחוש הומור בריא ואופטימי. הוא התפרנס בקושי כמזכיר הקהילה היהודית בעיר. האמא ז"ל, אשה נעימה, תמיד עם חיוך על פניה טובות הלב, התמסרה לילדיה.גישתה היתה יותר ליברלית משל בעלה, שהיה תלמיד חכם אדוק בדתו. כל חברי הקן מצאו בית נעים אצל משפחת לבנזון. מבוקר השכם ועד השעות המאוחרות של הלילה המה הבית בני נוער. האם, חובבת שירה יפה, יזמה שירה בציבור והשתתפה בשירה עם אורחיה. השליחים, שפעלו בפיאטרה ניאמץ, מצאו אצל משפחת לבנזון בית חם, מלא אהבה ומסור לתנועה. עתידה וקרולינה היו מארחות בבית הוריהן את שליחי התנועה, למרות שלעתים קרובות ידענו שאנחנו מכבידים על המשפחה. נלו, בן הזקונים והרוח החיה של הקן, היה תורם לאווירת הבית בעליצותו. האחיות הצעירות יותר: אסתר והרמינה, ראו בפעילותן בתנועה מסורת משפחתית ממש.

משפחת גוטמן מבאקאו. חצר ביתה של משפחת גוטמן נמשכה עד לאמת מים, אחד מיובלי נהר הביסטריצה, שנקראה גארלה-מורי (אמת המים של הטחנה, היות והביאה מים לטחנת הקמח). חברי הקן, ששהו במשך שעות היום בחצר המשפחה ועל שפת הנחל, הפכו את החצר למועדון תנועתי. למרות הרעש שהקימו חברי הקן בחצר ובבית, התייחסו ההורים, ר' אברהם וסופי ז"ל בהרבה הבנה ודאגה. הם אהבו את הנוער השובב הזה - חברי ילדיהם ושמחו בשמחתם. ליקה, חיים ומנזו היו פעילים בקן שלנו ורק דודו פעל ב"השומר הצעיר". ההורים התרשמו חיובית מתרומתה החינוכית של התנועה והעדיפו אותה על פני תופעות פחות חיוביות, כגון נוער המבזבז את זמנו לריק ברחובות.

ר' אברום - כפי שנקרא בפי מתפללי בית הכנסת של סוחרי תבואות, היה יהודי שומר מסורת וסבל מכך שבניו התרחקו מ"האותיות הקטנות". העובדה שתנועת הנוער הכשירה את בניו לעליה, השקיטה את מצפונו. אמא סופי, אשה פקחית ובעלת טאקט, השתדלה ליצור אוירה ציונית בבית ועודדה פעילות הקן. החברים ראו בסופי, אמא של הקן. הם ידעו שאצלה אפשר היה להשיג מלה טובה, עוגיות טובות וריבות טעימות, שהיתה מכינה מפירות העצים שגדלו בחצר ביתה.

אחטא, אם לא אזכיר בין המשפחות שעמדו לימין התנועה ועזרו לה, את משפ' לאזארוביץ' מפאלטיצ'ן, משפ' ויסמן ומשפ' קמיל מפוקשאן ומפשקאן, משפ' אהרון ואסרמן מפלוייאשט, משפ' אנצלסון מבורדוז'ן, משפ' שור מפודול-אולואייה, משפ' זיידמן מטקוץ', משפ' בארדיצ'ב ושפאר מגאלאץ, והרשימה עוד ארוכה. התרומה היתה עצומה.

גורם שלישי שהשפיע השפעה רצינית על חלק לא מבוטל של הנוער היהודי, הוא בית הספר. הנוער שלמד בבתי ספר יהודיים עממיים או תיכוניים, נשאר קשור ליהדות ובעקיפין לציונות. מנהלי בתי הספר ומוריהם שיחקו תפקיד נכבד בהכוונת הנוער לתנועות נוער ציוניות. רבים מן המורים היו בעצמם קשורים לתנועה הציונית וראו לעצמם חובה לקרב את הנוער לרעיון הציוני. היו גם מתבוללים או בונדיסטים, שלא נתנו לנו דריסת רגל בבית ספרם. נאלצנו לגייס את תלמידי בית ספרם לשורותינו, במחתרת.

שאפנו שמרבית הנוער בתנועה יהיה נוער לומד, אם כי לא השלמנו עם עקרונות "השומר הצעיר", שהכריזה על עצמה כתנועה "סלקטיבית" וקיבלה לשורותיה רק נוער לומד. תנועתנו פתחה את שעריה בפני כל הנוער היהודי, ללא הבדל. הכרזנו על עצמנו כתנועה עממית. קלטנו גם נוער שעבד בבתי חרושת, בבתי מלאכה, בפקידות וכו'. ראינו בזאת חובה לאומית בפרט כשתנועת הנוער "השומר הצעיר" התנערה מנוער זה.

הבדלים מהותיים היו קיימים בין תנועתנו לבין "השומר הצעיר" מבחינה רעיונית, חינוכית ומבחינת הגישה לבעיות הנוער היהודי בכלל. הופעתנו ברחוב היהודי כתנועה, לא כהסתדרות (כמו למשל "מכבי") חייבה אותנו להיות גמישים ולא לשמור על מסגרת נוקשה. תנועתנו ראתה בקיומה מעין מחאה נגד "השומר הצעיר", שבו ראינו סכנה לנוער היהודי. על ידי טיפוח הסוציאליזם, הרחיקה "השומר הצעיר" נוער יהודי מהרעיון הציוני. הדבר בא לידי ביטוי בהחלטות שנתקבלו בכנס הארצי ה-9 של תנועתנו, שנערך בתאריך 11 עד 14 באפריל 1931, בפיאטרה-ניאמץ. בסעיף המתייחס למצב בציונות ובארץ ישראל, נאמר ש"תנועתנו דורשת מההנהלה הציונית העולמית והארצית לפקוח עין על תנועת "השומר הצעיר" שבחינוכה הסוציאליסטי המופרז, מכוונת את הנוער למטרות שהן זרות לעמנו ומסכנות את התנועה הציונית". חלפו חמישים שנה ועדיין אני נאמן לדעה זו, ומשוכנע שאזהרתנו לא היתה לשוא.

הגדרנו את עצמנו כתנועה לא פוליטית בעלת צביון לאומי. חינכנו את הנוער לאהבת המולדת (למרות שהמושג נראה כאנכרוניסטי). ראינו בקבוצה ובקיבוץ הגשמת הרעיון לחיות חיי יצירה במולדת, מתאימים לצורת החיים בתקופת בנית הארץ ותקומת העם. לא ראינו בקיבוץ עמדה שממנה נסתער במלחמת המעמדות ולא מכשיר לקידום הסוציאליזם בארץ ישראל. לא ידענו קולקטיביות רעיונית מהו. אפשרנו לכל חבר וחבר להביע את דעתו בחופשיות. החברים, שהגיעו לשלב ההגשמה, החליטו בעצמם על המשך דרכם וללא לחצים. ב"השומר הצעיר" היו מרחיקים מן התנועה, חבר או חברה, שלא יצאו להכשרה. בתנועתנו לא היה קיים "שולחן ערוך", כפי שהיה "המטריאליזם ההיסטורי" ל"השומר הצעיר". תוך התפתחות התנועה רכשנו, או יצרנו לעצמנו עקרונות וערכים משלנו. חינכנו לערכים לאומיים ומוסריים ולהגשמה עצמית. חינכנו למסורת יהודית ולחזרה לשורשים. אמרנו שהשקפת עולמנו גורסת התפתחות (אבולוציה) יוצרת ומתנגדים אנחנו למהפכות אלימות. דעותיו של יחזקאל קויפמן נתקבלו כבסיס אידיאולוגי לדרכנו ביהדות ובציונות.

נוצרו זרמים בתנועה, והיו נסיונות להשפיע על ההנהגה לקבל את

רעיון החינוך לסוציאליזם במקביל לחינוך לציונות. דחינו את הנסיונות הללו.

רבבות חברים וחברות התחנכו בתנועה. מרביתם הגיעו ארצה ונקלטו בקיבוצים ובמושבים. חלקם הגדול הקימו את ביתם במושבות ובערים בישראל.

בערבי החורף הארוכים, כאשר אנחנו מתבוננים בצילומים ששרדו למזכרת מאותן שנים, נזכרים אנחנו בגעגועים במושבות הקיץ, בסניפי ההכשרה, בכנסים, שנערכו בחופשות חגי המולד והפסחה, וחשים סיפוק. אמנם, ככל שחולף הזמן כך מתרופף הקשר בין חברי התנועה, הזכרונות מיטשטשים, אולם לעולם אין אנו שוכחים שגדלנו על ברכי תנועת "הנוער הציוני" והיא שיצקה תוכן לחיינו.

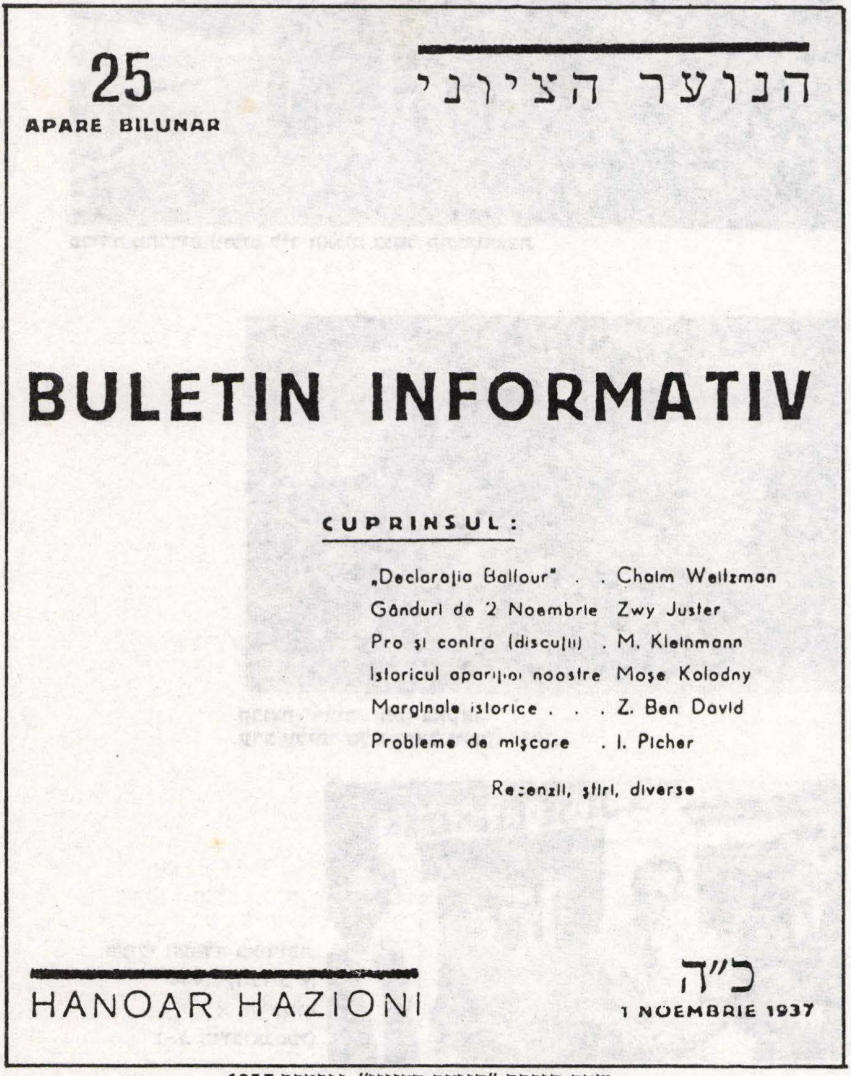
הנוער הציוני

25

APARE BILUNAR

BULETIN INFORMATIV

CUPRINSUL:

„Declarația Balfour" . . Chaim Weitzman
Gânduri de 2 Noembrie Zwy Juster
Pro și contra (discuții) . M. Kleinmann
Istoricul apariției noastre Moșe Kolodny
Marginale istorice . . . Z. Ben David
Probleme de mișcare . I. Picher

Recenzii, știri, diverse

HANOAR HAZIONI

כ"ה

1 NOEMBRIE 1937

שער חוברת "הנוער הציוני", נובמבר 1937.
החוברת הופיע אחת לשבועיים.

פרידה מחברים עולים ליד האניה בנמל קונסטאנצה.

קבוצת "דרור" מקן באקאו,
ערב עליתו של ישראל ויסמן, 1933.

פעילי העפלה באירופה,
1944. (וילו כ"ץ,
א. הרשקוף
ו-י. דז'וביאנסקי)

אידוב כהן.

זיקתי להסתדרות "הנוער הציוני" ברומניה

באחד מימי נובמבר, בשלהי 1982, צילצל אלי אריה אברהמי והטיח בפני בעד השפופרת, דברי-תרעומת על שלא הגבתי על קבלת המשלוח ששיגר לי בדואר. רק אז נזכרתי, בעצם, מה שביקש ממני: רשימת שמותיהם של "ידידי הנוער הציוני" שפעלו ברומניה בשנות השלושים. "לא", אמרתי, "זה טרם הגיע" ואני לא מתחיל לכתוב את הרשימה שביקשת אלא אם אראה את שמותיהם ואיזכר בכל אחד ואחד מן האישים שבהם מדובר".

אריה, ידידי- מילדות ובן-דודי מלידה, זעף על דואר-הצב(י) של מדינת ישראל. לפני שבועיים שלחתי אותה, ומבויילת בשפע!"

טוב, עברו טו"ב ימים והמכתב הגיע; במאוחר, אך לא באיחור שהינו סתם ענין של עיצומים או של שירות לא סדיר.. אלא איחור בעל משמעות כמעט.. מיטאפיסית: וכך - משום שהמכתב דנן הגיע אלי בדיוק למלאת יובל-שנים להתמנותי - על פי הצעת נשיא הקק"ל דאז, ד"ר ש. זינגר - מזכ"ל של הקק"ל ברומניה וממילא מקורב, מעורב ומשתף-פעולה הדוק עם "תנועת הנוער הציוני" ברומניה. משמע, לא תמיד יש לתלות את קולר האשם בדוור, או בכל גורם אחר, אלא - בכשרונות הבימוי של ההשגחה העליונה.

ואולם כאן "ישאל הקורא" - כפי שהורגלנו לקרוא בסיפוריו של מנדלי מו"ס - מה ענין שמיטה להר סיני? או - ביידיש ממש - "וואס-זשע בין איך אויסן?" - כלומר: מהו ההקשר?

אין צורך לומר, כמובן כי לא היתה זו סתם פעולת-התרמה, טכנית, אף כי מלהיבה ומושכת - אלא הזדמנות ישירה של חינוך לציונות, לחלוציות, לגאולת הקרקע לשם יישוב יהודים חלוצים עליה - ובעצם לא סתם ליישוב ולעיבוד חקלאי, או להתנחלות "וילתית", אלא לשם עיצוב חברה חדשה, חברת-מופת-וצדק, חברה שבה אין בעלי-אחוזות ומשקיעי-מגרשים, אלא חברה ואומה שבה האדמה שייכת ללאום, ורק לו... ואין צורך לומר, שהקק"ל היתה ערוכה ומגוייסת לעבודת-חינוך מקיפה, מגוונת, ויעילה. אישית, חושבני שאין לי מאותה תקופה (של כשבע שנים, עד יום העפלתי לארץ) חוויות מלבבות יותר ומרגשות יותר, מאשר סיורי בערי השדה של רומניה ומאסיפות ההמוניות של "נוער ציוני" שבפניהם הרציתי (בושה וחרפה: לעיתים, כמו בעיר טקוץ', הרצאה שערכה ארבעה שעות, נדמה לי בראש השנה אחה"צ - ביום פרוץ מלחמת העולם השניה, ספטמבר 1939) על נושאים אלה, כשברקע אותה חרדת-ימים איומה. היו גם ארגוני נוער אחרים, כמובן; וכולם ראו בקק"ל מטרה קדושה. אבל, אם איני טועה מבחינה מספרית מכל-מקום, בעיקר ברומניה, היו חברי הנוה"צ ראשונים ורבים. יתר על כן: לא רק מכחינה מספרית היתה עדיפות מסויימת לנוה"צ על ארגונים חלוציים אחרים - שהאחרים ראו בעבודה למען קק"ל בעיקר יסוד, או מוטב, כלי להחדרת הרעיון הציוני-החלוצי, ולפיכך היתה תרומתם המעשית-הטכנית מוגבלת במקצת, שכן בגיל ט"ז-י"ז היו יוצאים להכשרה, וממילא ראו עצמם פטורים ממצוה זו: ב"הנוער הציוני" התייחסו לעבודה למען הקק"ל לא רק כאביזר חינוכי-ציוני, אלא גם כמטרה בפני עצמה - כך שהיינו רואים חלוצים, שבאו מן ההכשרה לחופשת-בית, מקדישים זמנם הפנוי לפעולה של הורקת קופסאות, או מכירת בולי-קק"ל, וכו'. בעצם - פעלו צעירי הנוה"צ, סטודנטים, וכו' למען העמדת הקק"ל כנושא חי בקרב הקהילה היהודית של העיירה, או של הכרך - באופן, שלא היתה חתונה יהודית, או חגיגה כלשהי, או נשף משפחתי, שלא היו מתייצבים שם, עם הקופסא ביד, ו"מגייסים" תרומות למען גאולת הקרקע.

ג) וזיקה שלישית – הקשר, הרעיוני והפוליטי, עם ה"בוגרים" – אלה שלא זכו לרשיונות עליה ולא המשיכו, או אלה שהלכו ללימודים גבוהים וחזרו בעלי-מקצוע מדופלמים, והיוו למעשה את התשתית להוויה הציונית-המעשית, הארגונית והפוליטית, בקרב מיליון יהודי רומניה, בתקופה שבין מלחמות-העולם. ה"זיקה", הבלתי מחייבת והבלתי ארגונית ופורמאלית, שבין תנועת "הנוער הציוני" לבין "אחיהם" לדעה ולתחושה ציונית, ה"כלליים". ה"וייצמניסטים", ה"גרינבוימיסטים" מבית-מדרשו של ד"ר שטרן וד"ר זינגר, ובכלל מחוגי "רנאשטרייה"- היתה, למרות הכל, זיקה חזקה ופעילה והיא התבטאה בגילויים שונים – למן דבר טריוויאלי כמו החוברת שאני עבדכם, כתבתי ו"הנוער הציוני" הוציא לאור בשפה הרומנית, על ("האמת של ה"רוויזיוניזם") ועד למפעל ההכשרה, ה"חווה" שבפלוריאסקה, וכו', שייסדו וטיפחו ידידי "הנוער הציוני" – חוג מיוחד, שהיה כולו מסור לעזרת הצעירים שהתכוננו לעלות במסגרת המכסה החלוצית. ואני מזכיר כאן רק מעט שמות, כמו האחים היקרים שמואל וקרול זינגר, עו"ד מאיר סגל, האדריכל ארנט, וכו'.

בהיותם נאמנים לקרן הקיימת – צעירי "הנוער הציוני" המציאו לפעמים צורות מגבית משלהם למען גאולת הקרקע וה"פיקאנטי" ביותר שבהן היה השמוש בבולים של הקהק"ל.

בארבע – חמש השנים האחרונות, של שנות השלושים, היה מעמדו של "הנוער הציוני" בעל משקל בתנועה הציונית גם מבחינה... פוליטית, אם אפשר לומר כך; הם היו במקומות רבים ה"קומיסארים" (המורשים) של הקהק"ל, היו ראשי סניפים, היו עמודי התווך של התנועה הציונית במקומותיהם – וממילא היו מופיעים בועידות הארציות של ההסתדרות הציונית, או של הקהק"ל, במשקלו של גוש מכובד וכבד, גוש שביכולתו להשפיע על איוש ההנהגה הציונית ברומניה בכלל.

אידוב כהן, נציג קק"ל, במפקד בקן בוקארשט, 1936.

יהודה שערי

הפריחה שלפני הסוף
(בשליחות לרומניה בשנים 1945–1947)

מבוא: הרקע וההכנה לשליחות

כשעזבתי את רומניה בבהילות במרץ 1941, לאחר כניסת הגרמנים לבוקארשט ועליתי ארצה עם עלית הנוער בדרכון מזוייף על שם ינקו פישר, בטרנספורט החוקי האחרון שעזב את רומניה בימי המלחמה, קיננה בי ההרגשה שאני יוצא לשליחות מטעם התנועה ברומניה כדי להקים קיבוץ "משלנו" בישראל ולהביא לידי ביטוי את יכולת ההגשמה והיצירה של התנועה ברומניה. הרגשתי שאני מוסיף להיות אחראי לתנועה ברומניה, כחבר ההנהגה הראשית, וכי עלי להמשיך לעמוד בקשר עימה, ובארץ – לרכז את אלה שהעפילו בעליה ב' (ב"דוריאן 2") ונמצאו במחנה המעצר של עתלית וכן אלה שבאו בעליית הנוער ורוכזו במוסד החינוכי במגדיאל; שהיה בראשית דרכו, לקיבוץ אחד ומיוחד שישמש כח משיכה והכוונה לתנועה הרומנית. כל השנים, עד סיום המלחמה, עמדתי בקשר דרך הצלב האדום ובדרכים אחרות עם ראשי התנועה שנשארו בבוקארשט ובצ'רנוביץ; טיפחתי בקרב הגרעין במגדיאל, שזמן מה שימשתי שם כמדריך ובקרב קבוצת המעפילים בעתלית, את התודעה של יעוד ויעד: להקים קבוצה עצמאית של יוצאי "הנוער הציוני" מרומניה.

כשנה וחצי שהיתי בקיבוץ גבעת המעפילים בהדר וחיכיתי לשחרור מעפילי "דוריאן 2". עם שחרורם היתה השאלה: מה לעשות, לאן ללכת? המזכירות העליונה של התנועה, שבראשה עמד משה קול, החליטה שהגרעין שלנו, על שני חלקיו – המעפילים מעתלית וחניכי המוסד החנוכי במגדיאל, צריכים להצטרף לאחד מקיבוצי "הנוער הציוני". המעטים שסבלו ממחסור גדול בחברים ושלא היו להם סיכוי לקבל תגבורת מחו"ל (כי אירופה היתה מנותקת וכבושה ע"י הגרמנים) או מהארץ, כי התנועה החינוכית הארצית היתה קטנה ומצומקת. אנו לא הסכמנו, כי רצינו קבוצה עצמאית שתהיה אבן שואבת לתנועה מרומניה. יתר על כן, כשעמדה השאלה לאן לצאת להכשרה, בחרנו בקבוצת גבע שבעמק יזרעאל, המשתייכת לחבר הקבוצות, כי רצינו לקבל הדרכה מקבוצה ותיקה שיצא לה שם גם בתחום החברתי וגם בתחום המשקי. קיבלנו את ההחלטה לאחר סיור מקיף בקבוצות שונות. כתוצאה מכך, החליטה המזכירות העליונה להוציא אותי מהתנועה. ברם, בזמן שהותנו בגבע לא "התבוללנו", למרות החיזורים של אנשי מפא"י שאף סידרו פגישה בין ד. בן-גוריון לביני. בסיום שנת ההכשרה, יצאנו כפלוגת עבודה לאשדות יעקב בעמק הירדן. בינתיים הגיעו בשורות איוב מיהדות אירופה והוחלט לשלוח צנחנים ישראלים אל מאחורי קווי האויב כדי לעזור ליהודי אירופה ולהציל את מה שניתן להציל. מהקבוצה שלנו נבחר לתפקיד קשה ומסוכן זה, אבא ברדיצ'ב ז"ל, שיצא ליוגוסלביה, היה עם הפרטיזנים של טיטו כחלק מהמשלחת הבריטית ומצא את מותו הטראגי בבאנקה – ביסטריצ'ה בצ'כוסלובקיה מבלי שהצליח להגיע לרומניה – ארץ היעד שלו. גם אני רציתי ללכת בעקבותיו אך מאווי זה לא הוגשם וב-1944, ובראשית 1945, לאחר פיוס בין התנועה לביני, נשלחתי לסמינריון לשליחים מטעם הסוכנות היהודית שהתקיים בהר הצופים. מטרתו היתה להכשיר שליחים שיצאו לאירופה מיד עם סיום המלחמה כדי לשקם את התנועה הציונית והחלוצית ולארגן את העליה של שארית הפליטה.

אני השתייכתי למדור הצרפתי והייתי מיועד להשלח לארצות דוברות צרפתית. הסוכנות השלימה את הסמינריון לשליחים שהיא קיימה בגבעת השלושה, אך בסוף יצאתי לרומניה. ב-23 לאוגוסט 1944, חצתה רומניה את הקווים ועברה לצד בעלות הברית. התנועה הציונית והתנועות החלוציות קמו לתחיה בתנופה גדולה. דוד צימנד, ששהה בקושטא כחבר משלחת ההצלה, עבר לבוקארשט ופעל כשליח ראשון בקרב תנועת "הנוער

הציוני". לאחר סיום תפקידו, יצאתי אני כשליח מחלקת הנוער והחלוץ של הסוכנות ושל "הנוער הציוני" לרומניה.

זה היה באוקטובר 1945. הישוב בארץ היה נתון במאבק על עתידה הפוליטי של ארץ ישראל ושל מתן היתר לעליה של ניצולי השואה. השלטון המנדטורי סירב לאפשר עליה ניכרת ולכן החלה הפעולה הענפה של ההעפלה. באניית המעפילים "פטרה 2" יצאנו 22 שליחים מחוף שפיים לאיטליה. האניה הורידה את המעפילים ואנשי פל-ים העלו אותנו על כתפיהם לאניה הקטנה והרעועה. פיקד עליה רב-חובל איטלקי שיכור. הממונה עליו מטעם ההגנה, היה אליעזר (בובי) ורש - חניך "הנוער הציוני" מטמשוואר, (שם שהיתי כשליח תקופה של חצי שנה עד מרץ 1941, עד לעלייתי ארצה) ואח"כ של המוסד החינוכי במגדיאל. לימים, הוא נכנס לשרות החוץ וכיהן כשגריר בכמה ארצות אמריקה הלטינית ושמו בישראל אליעזר ערמון.

הנסיעה לאיטליה נמשכה 10 ימים. על יד כרתים נקלענו לסערה. בינתיים האוכל כמעט אזל ודגנו דולפינים. הטעם המיוחד של הדג הזה שאותו אכלנו יום יום, נשאר עד היום בפי. היינו צריכים להגיע לקצה הדרומי של המגף האיטלקי, לסנטה מריה די ליאוקה - שם חיכו לנו אנשי הבריגדה היהודית בצבא הבריטי, אך האיתות לא פעל כראוי. רב החובל שלנו טעה ועלינו על שרטון. כל המאמצים להוריד את הספינה מהשרטון נכשלו. כשראינו שהשחר מפציע, ניתנה הוראה לזרוק הימה כל דבר המעיד על היותנו מישראל (כולל הספרים שלקחנו עמנו) ולצאת ברגל למחנה הפליטים בסנטה מריה די ליאוקה, בטרם תגלה המשטרה הבריטית את הספינה. (החשש היה מהבריטים, כי האיטלקים היו אוהדי הפליטים והעליה). התחלנו לצעוד. לא ידענו את הדרך אלא רק את הכיוון. בדרך פגשו אותנו הקרביניירים האיטלקיים ששאלו אותנו: "מי אתם?: ענינו - "פליטים יהודיים!': שאלנו: "איפא המחנה של הפליטים היהודיים?". "אין אלה מחנות, כי אם ארמונות" ענו. לאחר שעות רבות של הליכה מאומצת, הגענו למחנה לשמחתם של אנשי הבריגדה שלא ידעו מה קרה לנו. הם העלו אותנו על משאיות של הצבא והעבירו אותנו לצפון איטליה. בבארי פגשתי את אריה ורדי ז"ל ואת מילו דרך וקיבלתי ד"ש ראשונה מהתנועה ברומניה. שהינו במאסטרה שליד ונציה ושם פגשנו את אנטק צוקרמן, שהגיע מפולין. מפיו שמענו על הזוועות ועל מלחמת הגיטו. צוידנו בתעודות מזויפות, המעידות כי אנו ניצולי מחנות השמדה, והשישה ששמו פניהם לרומניה. יצאו לטריאסט ועברו את הגבול בברוורצ'ה. ביוגוסלביה אני שמשתי כאיש הקשר בין האנשים שלנו בערים השונות. בבלגרד נתנו לנו פרטיזן שילווה אותנו עד לרומניה. הרגשנו לא נוח בחברתו: "מה יהיה אם הוא ימסור אותנו ברומניה לידי השלטונות והם יגלו כי אנו לא ניצולי מחנות אלא שליחים מהארץ?"

בתחנה לפני הגבול, התחמקנו ממנו, הצלחנו לעבור את הגבול ואח"כ להגיע לבוקארשט.

התחיל פרק השליחות

ארבע משימות עמדו לפני: חילופי משמרות, חינוך רעיוני, הכשרה לא"י, כח פוליטי.

הפגישה אם איציו (ארצי) וברל (שיבר) היתה מרגשת. היינו שלישיה עוד בעיר סירט. עמדנו בראש התנועה בבוקובינה ואח"כ ברומניה. איציו קיבל ממני את הנהגת גליל בוקובינה, לאחר שעברתי לבוקארשט ואחר כך היה לאחראי על התנועה ברומניה, יחד עם ברל ודיצ'י, בימים הקשים של השלטון הפשיסטי ושל המחתרת. הם עמדו בכבוד במבחנים הקשים ביותר.

עם בואי, עמדה השאלה של חילופי משמרות. היה עליהם לעלות ארצה כדי לאפשר לדור הצעיר לקבל את הנהגת התנועה. ואכן, לאחר

תקופה קצרה, יצאו לחופשה והתכוננו לעליה.

בימים ההם, השליח מהארץ נחשב כסמכות העליונה ולא רק בתנועת הנוער, כי אם במידה רבה גם בתנועה הציונית וביהדות. בידי השליחים מהארץ היה גם הכח בזכות האמצעים הכספיים מהארץ שהיו נתונים לשליטתם; גם ההשפעה בזכות המרכזיות של ארץ ישראל, וגם הסמכות הפוליטית והרעיונית. לכל תנועה, היו מספר שליחים ורק ל"הנוער הציוני" היה רק שליח אחד. כי השליחות נקבעה לא לפי כוחה של התנועה אליה נשלחו השליחים, כי אם לפי יחס הכוחות בארץ. שליחי כל תנועה התחלקו בתפקידים שונים בתוך התנועה. אני הייתי צריך להיות שליח לכל תנועה, וזאת בנוסף להיותי שליח הנוער והחלוץ וכן האחראי לעליית הנוער בתנועה. בתור שכזה, ישבתי ברחוב ארון פלוריאן 5 ולא ברחוב אוצטאר – מקום מושב התנועה. החלטתי איפוא למסור את הניהול הארגוני והיומיומי לחברי ההנהגה הארצית ולהתמסר בעיקר לשלוש משימות: חינוך רעיוני, הכשרה לחיי הקיבוץ בארץ ויצירת כח פוליטי. כמקובל בתנועות הנוער, היתה "דמוקרטיה מודרכת". השליח וחברי ההנהגה היו מעבירים את החלטותיהם.

מצב היהודים ברומניה

עם סיום המלחמה, נשארו בחיים כמחצית מיהודי רומניה (כ- 400,000). יהודי בסארביה ורוב יהודי בוקובינה וצפון טראנסילבניה מתו והושמדו בגיטאות ובמחנות טראנסניסטריה ואושוויץ. רוב רובם של יהודי הרגאט (רומניה הישנה) נותרו בחיים. הניצולים חזרו למקומות מגוריהם אך חלק גדול לא נשאר שם, כי לא מצאו את בתיהם ועסקיהם והם נדדו בעיקר לבוקארשט וראו את עצמם כמועמדים ראשונים לעליה.

במכתב שלי למזכירות העליונה מ- 2.2.46, תיארתי את מצב יהודי רומניה לאחר המלחמה: "המדינה שרויה בתקופת מעבר קשה. יש מחסור בכל, האינפלציה הולכת וגדלה. האדם הקטן, שהכנסותיו מצומצמות וקבועות, יכול לחיות רק על "ממליגה" ובצל. השוק השחור הוא היחידי השליט בכל. כמובן שזהו רקע מתאים לגידול הפראי של האנטישמיות. הייתי בבוקובינה. יהודים חזרו מטראנסניסטריה. מצאו חרבות. ראיתי רחובות שלמים חרבים. בתי יהודים שלא חזרו, עומדים ריקים, ללא חלונות ודלתות. הריצפה והתקרה הרוסות, התנור – גל אבנים. אלה שמזלם שיחק להם, חזרו ערומים וללא שום רכוש. המדינה לא שילמה פיצויים על מה שעוללו להם חוקיה. הרכוש הנמצא בידי הגויים מוחזר באיטיות ובאופן חלקי. יש צורך לכתת את הרגלים אצל בתי המשפט. השופטים, שלא נותנים להם להרגיש כי הזמנים השתנו, דוחים בהתמדה את הוצאת פסקי הדין, עד שנמאס ליהודי והוא מסתפק בפירור שהוא משיג ע"י הסכם, רק שיוכל להתחיל במשהו. נכנסת לבית יהודי – תכיר מיד שזהו איש שחזר מגירוש – אין רהיטים ואין מלבושים. צריכים להתחיל הכל מחדש. בולמוס של כסף תקף את היהודים. כל אחד רוצה להרוויח כמה שאפשר יותר כדי להיות מוכן לכל צרה שלא תבוא. יהודים שחזרו ממחנות גירוש, אינם נוטים להאמין ב"זמנים חדשים". כולם רוצים לעלות. ממה אפשר לחיות? כמובן שרק מספקולציה, הברחת סחורות ומזונות, עסקי ואלוטה וכדומה. פגשתי בעיירה אחת בחור בן 16, חבר התנועה, שהוא "מלך הבורסה". תאמרו: זוהי שחיתות! אך כשתשמעו שהוא מפרנס את אמו, את אחיו הקטנים ואת כל בני משפחתו, אזי תוסיפו: אוי ליהודים ולנוער יהודי שאין לו מקור פרנסה אחר.

קמו "גבירים" חדשים. השפל והתקיף עלה מעלה מעלה, אנין הדעת ואיש המצפון ירד מטה מטה. נהרס עוד משהו: האורגניות של העיירה היהודית. אין כבר השתלבות מתאימה ואורגנית של גילים. בעיירה אחת מצאתי, לדוגמא, מספר גדול של בחורות בגילאים 20–25, מבלי שיהיו בחורים בגיל זה. נוציא אותן כעת לקיבוץ הכשרה ונפתור בעיה אנושית

כאובה. הדור שחזר מערבות טראנסניסטריה הוא בור וגס רוח. אם ישנה דתיות, אז היא צבועה. הילדים עד גיל 13 לא למדו מימיהם בבתי ספר. קיים כבר דור שלא ראה מימיו אות עברית. על כן, יש צורך בהקמת בתי ילדים, לענין זה אני מקדיש חלק מזמני.

הריסות בוקובינה לא יקומו עוד. אפשר לתקן בתים, אפשר לצבור רכוש חדש, אפשר לחדש מוסדות יהודיים שיימסרו למלקקי פינכה של השלטון החדש, אבל הנפש היהודית, מסורת, החיים המשפחתיים - כל אלה לא יקומו לתחיה".

מצב היהודים ברומניה הישנה היה מעט יותר טוב מאשר בדרום בוקובינה וצפון טראנסילבניה, כי היהודים לא גורשו ממקומות מגוריהם, אך הם נושלו מזכויות ופרנסתם קופחה. כ- 45% מכל יהודי רומניה התרכזו בבוקארשט. ב- 1947 היו 51,000 פליטים מבסאראביה, בוקובינה הצפונית וטראנסניסטריה. לפי הדו"ח של הצלב האדום, 183,000 נפש היו זקוקים לעזרה. רגש הארעיות תקף את כולם. לאחר תקופה קצרה של תקוות, בא הנישול של המשטר הקומוניסטי שהתבסס החל מ- 1947. היות והיהודים היו מרוכזים בעיקר במעמד הבינוני - וזה חוסל, הם מצאו את עצמם שוב "בחוץ". החזרת חלק מן הנכסים והמקומות שתפסו היהודים בצמרת הקומוניסטית, חיזקו את רגשי האנטישמיות. היהודים התדפקו על שערי העליה. החברה היהודית היתה בתהליך התפוררות. הזיקה למקומות מגורים, למקצוע ואף למשפחה, התרופפו. הם חתרו לחוף מבטחים חדש. (כך, למשל קם ארגון הרפטריאנטים מבוקובינה, בראשות המהנדס פ. אוסטרר שעמו קיימתי קשרים הדוקים וברבות הימים הצטרף ל"העובד הציוני" שהוקם על ידי).

היהודים התעוררו לחיים ולפעילות ציבורית, אך המצב הפוליטי היה בלתי יציב ובהתפתחות מתמדת בכיוון השתלטות הקומוניסטים. הממשלות הראשונות שלאחר ה- 23 באוגוסט 1944, לא היו בראשות קומוניסטית וזמן רב עמד בראשן ד"ר פטרו גרוזה - נציגם של האיכרים, שמאלני, שהפך להיות נשיא רומניה בימי הקומוניסטים. אך במהרה השתלטו הקומוניסטים על הכל, עד לגירושו של המלך, בסוף שנת 1947 ומאסר מנהיגי המפלגות הלא קומוניסטיות, איחוד הסוציאליסטים עם הקומוניסטים וכו'.

תהליך דומה קרה ברחוב היהודי. הוקם "הועד היהודי הדמוקראטי" שבו היו חברים קומוניסטים וסוציאליסטים והשמאל הציוני (מפא"י ומפ"ם). אנו, הציונים הכלליים ו"הנוער הציוני" וכן הדתיים והרביזיוניסטים התנגדנו לועד היהודי הזה, שברבות הימים התפתח ליבסקציה.

הנוער הציוני במצוקת הימים

בתהפוכות שחלו בחיי היהודים ובחיי העם הרומני לאחר המלחמה, אי אפשר היה לקיים תנועת נוער אידיאלית כמו בימים קודמים, בהם נוער מבית יהודי טוב חלם על חברה אידיאלית ושלמות אישית; על שלילת החברה המבוגרת והקמת תרבות נוער, על ניתוק מחיי הסביבה ויצירת חברה סגורה הבנויה על עצמאות הנוער, על התקוממות נגד שחיתות המידות והשקרים המוסכמים של המבוגרים, נגד צביעות וחומרנות. כמובן ניסינו לשזור הלאה את החוט של תנועת הנוער מימי וינקן וונדרפוגל וראשית "השומר הצעיר" ו"הנוער הציוני", אך הסערות של התקופה, שהרסו את החיים המסודרים של קהילות ישראל ומוטטו משפחות, אי השקט והחרדה לבאות, המאבקים הפוליטיים ברחוב היהודי, כל אלה פרצו לתוך קני התנועה וסניפי ההכשרה.

בא אלינו נוער, לא רק מתוך דחף רומנטי וחיפוש מגע חברתי עם נוער אחר ומתוך חלום על חברה מושלמת ויצירת אדם יהודי שלם. הגיע אלינו נוער גם מתוך מצוקה, מתוך רצון לעלות ארצה, מתוך חוסר משענת

אחרת בחיים. בבתי ילדים התרכזו בעיקר יתומים. בסניפי הכשרה היו הרבה עקורים. אלה רצו תכלית ולכן לא פעם, בויכוחים שהיו בתוך חבר הפעילים או בין הנציגים של קיבוצי ההכשרה, נתקלת בקשיים לקיים תנועת נוער סלקטיבית, המקיימת את מצוות שלושת ההמנעויות (האבסטיננצות): שאינה רוקדת ריקודים מודרניים, אינה שותה ומעשנת ואינה מקיימת יחסים מיניים. רבים עברו את המלחמה והמחנות ומאורעותיהן ולמרות זאת, הצלחנו לטעת בלב הנוער הזה לא רק את הרצון לעליה כי אם גם את הרצון לכונן חברה נכספת ומתוקנת.

לכן, היה זה מופלא לראות כיצד צעירים נלהבים מתגייסים לפעולה, נוסעים לקנים, חיים חיי רעב, ישנים בבתי חברים או בקנים או בבתי כנסת והופכים למחנכים של נוער.

"הנוער הציוני" הפכה לתנועה הגדולה, שוות הערך ל"השומר הצעיר". הרגישו את פעולות "הנוער הציוני" בכל העיר. בקן, בתנועה הציונית ובקהילה. מחלקת התרבות של ההנהגה הראשית הוציאה בולטין ידיעות, חומר תרבותי, חומר לצופים, ספר הסמינריון, ספר החגיגות וכן ספרים שונים. הופיע גם עתון בשם "טינרטול נאו" (הנוער החדש) בעל צורה גרפית נאה ובעל רמה. ל"החלוץ" - שבו השתתפנו, היתה הוצאת ספרים. רומניה לא התברכה בבתי ספר עבריים והקשר עם הארץ היה רפה. היה הרבה בוסר, העדר השכלה יהודית, שטחיות ופסידו-תרבות, לכן בעיית החינוך הרעיוני היתה קשה. שש שנים היתה התנועה ומדריכיה מנותקים מהעולם, מהמתרחש בארץ ומההתפתחות בארצות הדמוקראטיות. עם כניסת הרוסים לרומניה, גברה המחשבה המרקסיסטית בתודעתם של רבים. ל"הנוער הציוני" לא היתה אידיאולוגיה מגובשת ומקיפה הבנויה לתלפיות, כמו זו של "השומר הצעיר". נסיון שנעשה בשעתו ע"י הרזהב להלביש עלינו את הפילוסופיה של ברגסון היה נסיון נפל. הויטליזם של ברגסון אינה ליברליזם, אם כי אז טרם דיברו על הציונות הכללית כעל זרם ליברלי. חסרה היתה גם ההבנה והמידע על היחסים הבינלאומיים ובעיקר על מהות החיים בארץ. התחלתי איפוא, מיד עם בואי בשני סמינריונים - אחד בקולנטינה (בוקארשט) השני בראדאוץ (בוקובינה). הסמינריונים הללו חינכו מדריכים פעילים ושליחים לקנים השונים. הם אף סיפקו לכל משתתפיהם תחמושת רעיונית לוויכוח ברחוב היהודי עם המתנגדים והיריבים. הם איפשרו לגלות כוחות חדשים, איפשרו הרחבה והבטיחו המשכיות.

הפעילות התנועתית השוטפת, התרכזה בחיי קן תוססים, בפגישות איזוריות וסמינריונים. הפעילות בקן כללה שיחות, פעולות תרבותיות פנימיות בקרב הקהילה היהודית, לימוד עברית, צופיות, הופעת עתון קיר, פעולה למען הקק"ל וכו' ותחרות בין הקבוצות בכל התחומים האלה. התקיימו פגישות איזוריות לרוב, בעיקר בחופשות חג המולד והפסחא, שאיפשרו מפגש בין קנים שונים שהיתה ביניהם קירבה גיאוגרפית וכן התקיימו סמינריונים איזוריים וארציים.

מבחינת הסמינריונים, גולת הכותרת היתה סמינריון "מבטחים" שהתקיים בין ה10 ל-20 באפריל 1947 בקולנטינה. לפי חוזר שהוצא ע"י הנהלת הסמינריון ב-31 באפריל 1947, השתתפו בו 182 איש. הפתיחה החגיגית התקיימה ברחוב אוצטאר בהשתתפות נשיא ההסתדרות הציונית מ. בנבנישתי. מנהל הסמינריון היה ש. אבני. בסמינריון זה הרצו בין היתר הרב הראשי שפרן על ביקורו בארצות הברית, פרופ' לוינשטיין - לביא, על פסיכולוגיה וחינוך, ז'אן הברמן על תרבות ויהדות, ש. אבני על יהדות השואה והעליה השלישית, ע. לונדון על פדגוגיה ואילו אנוכי קיבלתי עלי להרביץ תורה על אידיאולוגיה, המצב הדימוגרפי והכלכלי של הישוב, הבעיה הערבית, המצב הפוליטי והעליות הראשונות. רציתי להקנות למשתתפים גם אוריינטציה רעיונית ומושגים ממשיים יותר על חיי הארץ. המשתתפים הכריזו על עצמם כ"דור מבטחים" ורובם נשאו באחריות לפעילות בתנועה עד לעלייתם ארצה או לחיסול הפעילות החוקית.

שני הארועים התנועתיים המרכזיים בעת שליחותי, היו מחנות הקיץ של 1946 (מושבת "החושלים" שנפתחה ב-24 ביולי 1946 בפשטרה גגיה

בהרים המערביים של טראנסילבניה) ושל 1947 (בבורשה שבצפון המדינה, באוגוסט 1947). במושבת החושלים השתתפו 950 נערים ובשלושה מחנות ובבורשה השתתפו 1100 בני נוער בחמשה מחנות.

מחנות קיץ אלה, היו הפגנת כח תנועתית מחד וחווית נעורים מרגשת ואישית לכל משתתפיהם שלא תישכח מליבם מאידך. במחנות אלה, באו לידי ביטוי חיי נעורים תוססים, עצמאות הנוער, רומנטיקה ויצירת קשרים בין נערים ממקומות שונים, ונכונות לשרת את הכלל תוך תחרות בהשגת הישגים אישיים.

בעתון "חושלים" לקראת מושבת "חושלים", קראתי לחברי התנועה להשתתף במחנה הקיץ המהווה מעין רפובליקת נוער ולראות בהופעותיהם בחינת סוף- שנה לפעילותם שיש בה מפגשי התחרות, מבחן ובחינת אמיתות הדרך.

לפי עתון זה מלבדי, כראש המושבה היו בהנהלה 7 חברים; ראשי שלושת המחנות: יצחק יבלונובר (טוטיו), עקיבא לונדון, זיגי אספיס, הגזבר והספק רז"ה רוזנברג, ראש התרבות: ש. אבני, המזכיר: משה (מפי) שרף.

לנוער זה היתה לא רק דבקות בחוויית הנעורים שהעניקה לו תנועת הנוער, הוא הרגיש גם את הקסם והתחושה של עשיית היסטוריה ושל קניית עולם חדש. הוא חש שיש לו יעד ויעוד, שהוא צודק בדרכו והאמין שישיג את מטרותיו. רוח גדולה נשבה במפרשיו.

נוהג היה שבסיום מחנה קיץ מתכנס יום המנהלים. אכן התקיים יום מנהלים כזה ב- 11 - 13 באוגוסט 1946 בפשטרה גגיה בהשתתפות 167 מהחברים מנהלים מהקנים ו-63 נציגי סניפי ההכשרה ובו נבחרה מחדש הנהגה ראשית מורכבת מש. אבני, שטיינמץ (תרבות), עקיבא לונדון (גזברות ויחסי חוץ), משה וייס (קיבוצי הכשרה) ויצחק יבלונובר (ארגון).

למועצה הראשית נבחרו: יצחק יבלונובר, שמואלי נוסבוים, ש. אבני, שטיינמץ, עקיבא לונדון, משה וייס, רז"ה רוזנברג, גרשון רוזנר, פאול כץ, אוטו דויטש, יהושע לופוביץ', מפי שרף, מנחם איידינגר (פצ'קו), שלמה ברקוביץ', ישעיה זלצברגר, זיגי אספיס.

בסיום המחנה שהתקיים בבורשה ב- 1947, לא היתה אפשרות לקיים את יום המנהלים, כי המחנה פוזר בגלל "יצוב המטבע" שגרם לכך כי הכסף שהיה קיים יאבד את ערכו.

קיבוצי הכשרה ובתי ילדים

מישור אחר היה קיבוצי ההכשרה ובתי הילדים. הדור שלי ראה את עצמו קשור לקבוצת "במאבק" שנמצאה בנווה- יער ואח"כ נקראה אלוני אבא. הצעירים יותר, רצו גם הם יצירה עצמאית. כך קמו שני גרעינים לקבוצות חדשות: "ארגון הצופים" ו"שבעת הצנחנים". לכל אחד מהארגונים היו מספר פלוגות בסניפי הכשרה שונים. המרכז של "ארגון הצופים" היה בסניפי ההכשרה באורדיה ובאיוד, ושל "שבעת הצנחנים" ב- לוגוז. ארגון הצופים התהדר ביתר סלקטיביות וברמה תרבותית. שני הארגונים האלה פעלו בקיבוצי ההכשרה נוסף לארגון "להגשמה" שריכז דיצ'י דויטש. הוא יצא לאיטליה עוד ב- 1945, בראשות גרעין א' של "להגשמה" ובעקבותיו יצאו עוד כארבעה גרעינים שהקימו בארץ קיבוץ "שורש" שהפך למושב שיתופי. קדם לכל אלה, ארגון "זכרון שמואל" שחבריו נקלטו בקיבוץ "במאבק"(כיום מושב שיתופי אלוני אבא).

בתקופה הראשונה לאחר המלחמה, החומר האנושי בקיבוצי ההכשרה היה מורכב בעיקר מפליטים מטראנסניסטריה, בוקובינה, בסאראביה, צפון טראנסילבניה ומחוסרי בית למיניהם. החומר האנושי הזה, בחלקו הגדול לא קיבל חינוך תנועתי ולכן בעלותו ארצה הוא גרם לאכזבות. במכתבי למזכירות העליונה, מיד לאחר הגיעי לבוקארשט (21.11.45), אני כותב: "בקיבוצי הכשרה אין דואג להרמת קרן התרבות. בהכשרה נמצאים רבים

שקיבוץ ההכשרה הוא מקלט ואמצעי לקיום. הנוער הלומד הוא בקן ולא בהכשרה". ואני מוסיף "המצב בקיבוצי הכשרה הוא קטסטרופלי: אין בגדים, אין נעליים, יש מחלות". המצב הזה השתנה עם יציאה להכשרה של חניכי קני התנועה. הגענו במרוצת הזמן לחומר אנושי משובח ביותר. בעת עזיבתי את רומניה בספטמבר 1947, בראש טראנספורט של 400 ילדים של עלית הנוער להולנד (אפלדורן) היו ל"הנוער הציוני" כ-50 קנים שמנו 4000 חבר, 16 קיבוצי הכשרה שמנו 800 חלוצים, 2 בתי ילדים שמנו 190 ילדים (אני מצטט את הדיווח של ע. לונדון בועידת "העובד הציוני" שהתקיימה בדצמבר 1947). הייתי ראש עליית הנוער ברומניה ובתור שכזה, הקימותי מספר בתי ילדים עבור כל התנועות. שני בתי הילדים של "הנוער הציוני" (דורנה-וטרה ופשטרה גגיה), היו מרכזים חינוכיים חשובים ביותר. בבאניאסה, שעל יד בוקארשט, היה מוסד ילדים אחר שנוהל ע"י צבי שניצר, ובו היו ילדים ניצולים מפולין שנמלטו דרך הונגריה. המוסד הזה נוהל בהצלחה, בכשרון ובמסירות ע"י צבי שניצר ומשפחתו. ביקרתי במוסד וקיימתי עמו קשרים והוא הצטרף ל"הנוער הציוני" כקן. דרך המוסד הזה עברו מאות ילדים והם עלו ארצה ישירות או בהעפלה או דרך הולנד. צבי שניצר שהיה גם מראשי איגוד יוצאי פולין, הציל הרבה נפשות וגם הגיש עזרה לתנועה, להכשרות וכן לאנשי "העובד הציוני" ו"בעלי המלאכה" שהיו קשורים עמנו הודות למעמד בית הילדים ולקשריו עם הג'וינט ומוסד העליה. פעילותו למען הצלת הילדים היתומים זכתה להכרה ולהוקרה גם מצד הרבי מסקולני שאמר עליו במסיבה לרגל יציאתו של שניצר לפריס, שכל מי שמציל נפש אחת מישראל, כאילו הציל עולם שלם.

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה בתקופה זו, היתה מלאה תסיסה, פעילות והרגשת כח. מה שלא יכלו החברים להבין, איך זה שאנו תנועה כה גדולה בחו"ל וכה קטנה בארץ.

יצירת כח פוליטי

"הנוער הציוני" מראשית צעדיה, היתה נתונה בדילמה קשה: מצד אחד, היא דגלה בציונות כללית שפירשה "פרימט" לאומי ושיתוף פעולה בין מעמדי, בגולה ובארץ ומצד שני, היא ביטאה את הגישה שיש לתת עדיפות ליצירת שכבה חקלאית עובדת בא"י; חינוך לחיי קיבוץ ללא ניצול עבודת הזולת; שדגלה בהסתדרות עובדים אחת שתייצג את ציבור העובדים ותגן על האינטרסים שלו.

התנועה התפתחה כסיעה בהסתדרות ולא היתה אמינות גדולה מדי בינה לבין הבורגנות הציונית הכללית; ואף כי השתייכה לזרם הפרוגרסיבי וקיבלה את העקרונות הנ"ל, הרי היא לא חתרה להגשמה עצמית ונשאה יותר אופי ציוני פילנטרופי מאשר מגשים, ובוודאי לא היתה פועלית.

מצב זה וכן ההתערות במציאות הישראלית והצורך ליצור כח שהוא יהיה משענת לפעולות ההגשמה, הביאו לכך שלמעשה, ביודעין ושלא ביודעין, חתרה תנועת "הנוער הציוני" ליצירת כח פוליטי וזה התבטא בהקמת "העובד הציוני". העוה"צ לא יכול היה להסתפק בגישה סתם-ציונית, אלא היה צריך לגבש עמדות בענינים כלכליים וסוציאליים שעמדו על הפרק. מראשיתו הוא היווה סיעה בתוך כל מסגרת ציונית כללית שהוא השתייך אליה והמשיך בזאת לאורך כל דרכו.

ברם, כתנועת נוער, סלדה "הנוער הציוני" מפוליטיקה ומפוליטיזציה. התנועה שמה את הדגש על חינוך הפרט; יצירת טיפוס חדש של האדם כיהודי, הגשמה עצמית, קיום חברה או חבורה הבזה לשקרים המוסמכים של החברה והרוצה לחיות חיים אמיתיים, טהורים, אידיאליים ושלמים. לזאת יש להוסיף חלוציות ציונית, חינוך בלעדי לחיי קיבוץ ושרות לעם. גם בבואי לרומניה, לאחר המלחמה, מצאתי את הגישה הצופית התמימה

ורוח הוונדרפוגל בשורות חבריה. הם רצו להשאיר את הפוליטיקה למבוגרים ודגלו באחדות ציונית כללית.

ברם, אני באתי עם גישה אחרת. אני ראיתי את החשיבות של הפעילות הפוליטית ולאחדות הציונות הכללית לא היה עבורי ערך עליון; כי לגבי היתה חשובה גם האיכות ואופיה של הציונות הכללית הזאת. בשלב ראשון, התאמצתי לקיים תנועה ציונית כללית מאוחדת; כי ראיתי בזאת חשיבות רבה גם מבחינת מערך הכוחות הפוליטיים אצל יהדות רומניה, בתקופה שהקומוניסטים היהודים חתרו להשתלט על הרחוב היהודי ואילו מפלגות ארץ ישראל העובדת, שיתפו עמהם פעולה במסגרת הועד הדמוקרטי היהודי.

בחודש מרץ 1946, יצאתי יחד עם איצ'יו הרציג (ארצי) בדרך לא דרך, לכנס "הנוער הציוני" באירופה שהתקיים בפריס, בהשתתפות יצחק גרינבוים, משה קולודני (קול) ושליחינו במערב ובמזרח אירופה. הנסיעה נחשבה להרפתקנית ומיוחדת בימים ההם. עברנו 16 פעם את הגבולות באופן בלתי חוקי, בעזרת אנשי הבריחה והבריגדה, בעזרת תעודות שונות במדים של הבריגדה וכפליטים והגענו לפריס באיחור מה. הכנס התקיים בתאריכים 25–28 למרץ 1946. גם הדרך חזרה נמשכה יתר על המידה, כי נסענו מפריס במדי הבריגדה ובגבול הרומני לא נתנו לנו להיכנס כי היינו חשודים בעיני שומרי הגבול והם דרשו מהשלטונות הסובייטיים את האישור. טענתנו היתה כי נשלחנו למשלחת הצבאית הבריטית, אך הם רצו לבדוק זאת. כמובן, שהדבר לא היה נכון, אך למזלנו אי אפשר היה ליצור קשר וכך הם שלחו אותנו חזרה. לבסוף, עברנו בעזרת מבריחים את הגבול בצפון טראנסילבניה. הגעתי איפוא לבוקארשט רק בערב הועידה של ציוני רומניה. הועידה נפתחה ב–28 למאי 1946. משה אברבוך, שהיה ראש המשלחת של המוסד ואיש מפא"י, עשה מאמצים להקים קואליציה בין א"י העובדת, "מזרחי" ו"רנאשטריה" (התחיה) ולפלג את האיחוד הציוני הכללי שהיה מיוצג ע"י כח ניכר שמנה 123 צירים, בתוכם 50 צירים של "העובד הציוני" ו"הנוער הציוני". הגעתי כמעט ברגע האחרון. כינסתי את כל הצירים של הציונים הכלליים ובעזרת הצירים מערי השדה של "רנאשטריה", מנעתי פרישתה של זו מהתאחדות הציונים הכלליים שלבסוף היתה מיוצגת באקזקוטיבה הציונית ע"י חמישה חברים כשאחד מהם היה מ"העובד הציוני". צעד זה שהצליח, העניק לי מעמד בקרב הסיעות הציוניות הכלליות, שמספרן הגיע לחמש: ה"צ'נטרול" (המרכז) שייצג את הבורגנות הציונית ולמעשה היה יותר קרוב למסורת של "ציוני ב' ", ה"רנאשטריה" (התחיה) שהוקמה בשעתו ע"י קבוצה של אינטלקטואלים צעירים ונמרצים וייצגה זרם רדיקלי ואינטגראלי הקרוב לרדיקלים של גרינבוים והיוו גם ראשי המפלגה היהודית שבעבר הלכו לבחירות פרלמנטריות והצליחו לייצג בכבוד ובגאון את האינטרסים של יהודי רומניה; "הציונים הדמוקרטיים", שזו היתה סיעה חדשה שהוקמה ע"י חבריו של א.ל. זיסו והיתה בעלת נטיות ימניות; ולבסוף "דור חדש" ו"הנוער הציוני".

תחילה ניסיתי לשמור על אחדות ההתאחדות של "הציונים הכלליים" שבה היו מיוצגים כולם. לקראת הקונגרס הציוני הכ"ב שעמד להתכנס בדצמבר 1946 בבאזל והיה הראשון לאחר המלחמה. פרץ סכסוך בין הארגונים הציוניים הכלליים השונים על גודל הייצוג (נדמה לי שה"צנטריסטים" בראשות מיכאל לייבה והדמוקרטים בהנהגת ל. איצקר וז'אן כהן, דרשו ייצוג שווה לכל ארגון). ואז הוקמו שתי רשימות: אחת – הגוש הציוני הכללי "רנאשטריה – העובד הציוני", והשני – ה"צנטריסטים" והדמוקרטים. לא היה זה מקרה כי בעלותם ארצה, הצטרפו אנשי "רנאשטריה" למפלגה הפרוגרסיבית ול"העובד הציוני" ואילו אנשי הזרם השני, הצטרפו ל"ציונים הכלליים".

בין שני הזרמים הללו שררה איבה ומתיחות ואי אפשר היה לרתום אותם יחד. היה צורך לבחור ביניהם. "רנאשטריה" היתה יותר קרובה אלינו מבחינה רעיונית, ויותר סימפטית מבחינת מנהיגיה ולכן בחרתי בה כשותף. חלק גדול מ"דור חדש", הארגון של בוגרי "הנוער הציוני" שלא

דגל בחלוציות והיה לגוף פוליטי, התנגד לכך. בראש המתנגדים, היו לוקץ' וצולר ובראש המחייבים היה ז. שפיגל. כשנכשל הנסיון להכניס את "רנאשטריה" ל"העובד הציוני", נוצר גוש הבחירות "רנאשטריה - העובד הציוני". הבחירות התקיימו ב- 10 לנובמבר 1946.

בראש הרשימה שלנו, עמדו ד"ר משה סנה (שהיה אז ראש המחלקה המדינית של הסוכנות ונאלץ לברוח מן הארץ ושהה באותו זמן בפריס), ד"ר קורנל יגקו, יו"ר "רנאשטריה" ויהודה שערי, ששימש כנציג "העובד הציוני". הבחירות הוכיחו כי הרשימה הזו מייצגת למעשה את כוחות "הציונים הכלליים". היא יצאה השלישית וקיבלה 17,1% מהקולות שהעניקו לה שני מנדטים ועודף ניכר. הרשימה השניה לא זכתה לכל ייצוג. יצאתי לקונגרס בבאזל, יחד עם עו"ד נפתלי רוזנטל, באיחור מה, בגלל הקשיים להשיג דרכון. בסופו של דבר קיבלתיו על שמי האמיתי, לייבו שויירמן, למרות ששהיתי באופן בלתי חוקי ברומניה ותעודת הזהוי שלי היתה על שם אברמוביץ'.

בקונגרס זה, תמכה סיעת "העובד הציוני" באבא הלל סילבר ובסנה שהתייצבה נגד וייצמן. אודה, לא הרגשתי נח בזאת. לא אשכח את הופעתו של ד"ר חיים וייצמן בפני צירי הציונים הכלליים. הוא היה כמעט עיוור והובל על ידי עוזריו. הוא נשא נאום מלא סרקאזם, אירוניה וחכמה אך הסוף ידוע. ד"ר חיים וייצמן עזב את באזל שבור לב ומנוצח.

הגוש שלנו זכה בתמיכת המרכז של התאחדות הצה"כ בפריס. למרות ערעור הצנטריסטים והדמוקרטים, נחתם פרטיכל על ידי טולי רוזנטל, א. הרשקוף, (שהיה שליח בפריס) ומ. בלומנטל. (הוא השתתף בקונגרס כנציג הרשימה המשותפת ונחשב כמנהיגה הרוחני של "דור חדש") שבו נקבעה כניסת "רנאשטריה" ל"העובד הציוני", יצירת ועדה פוליטית משותפת לקביעת עמדות וקריאה לכל הקבוצות הציוניות הכלליות להצטרף אלינו, אך "דור חדש" לא רצה לאשר את הפרטיכל. התנגדות "דור חדש" לאיחוד עם "רנאשטריה" נבעה בין היתר מהחשש של נחיתות בהתמודדות על מנהיגות. אך סבורני כי היתה גם סיבה אחרת: תנועת "דור חדש" צמחה מ"הנוער הציוני" ולחבריה היו הרגלים של תנועת נוער וארגון דומה לתנועת נוער. הקשר בין החברים היה בדומה לזה שהתהווה בתנועת נוער: כולם משפחה אחת, ידידות, פעילות אינטנסיבית, רצון לשמור על השתייכות גם אם יש חילוקי דעות, נכונות לעזור האחד לשני ולתמוך האחד בשני וכיו"ב. קשה היה לה להיהפך למפלגה או להתמזג עם מפלגה. אגב, תכונות אלו אפיינו גם את "העובד הציוני" בארץ.

בדיונים במוסדות "הנוער הציוני", שקלנו מה לעשות כדי להביא את "דור חדש" לצעוד בתלם. אחד האמצעים היה עידוד ל"הרצליה" - ארגון של בוגרי "הנוער הציוני" שהוקם כגוף חלוצי וניהל אותו פולדי אונגריש (גדעון נאור). צעד שני, היה להביא לאיחוד הגורמים המהווים את "העובד הציוני": "דור חדש", "ארגון בעלי מלאכה" ו"הנוער הציוני". הסכם על האיחוד נחתם על ידי נציגי הגורמים השונים ב-10 למאי 1947 בקלוז'. האיש שלנו בטראנסילבניה היה בלונדר. המרכז של "ארגון בעלי מלאכה" היה ק. וייס שישב בבוקארשט. ל"העובד הציוני" הצטרפו גם ארגון הרפטריינטים מטראנסניסטריה ו"הציונים הכלליים" מבוקובינה. "ארגון בעלי המלאכה" המשיך להתקיים כמחלקה מיוחדת.

תנועת "העובד הציוני" המאוחדת, למרות החיכוכים הפנימיים, ניגשה לרישום חברות אישית ובועידה הראשונה שהתקיימה ב- 6 בדצמבר 1947, בבוקארשט, הודיעו שחולקו 12,000 כרטיסי חבר ושבבוקארשט בלבד היו 4000 חבר.

כך הפך "העובד הציוני" לגוף פוליטי מרכזי בציונות הרומנית ערב פירוקה מרצון בלחץ השלטון. הנשיא האחרון של ההסתדרות הציונית היה נציג "העובד הציוני", המהנדס יקרקנר. האיש נעצר בשנת 1950 ונידון ביחד עם שאר מנהיגי התנועה הציונית ברומניה. הוא שוחרר אחרי למעלה מחמש שנות מעצר בתנאים קשים ביותר ועלה ארצה.

ראיתי בהקמת "העובד הציוני" ברומניה, אחד ההישגים העיקריים של שליחותי. אפשר לומר שכשתי רבבות עברו דרך "העובד הציוני" בתקופה

הקצרה לקיומה ורובם ככולם עלו ארצה והטביעו אח"כ את חותמם על המפלגה הפרוגרסיבית והצביעו עבורה עד שנת 1977, שנת המפולת הגדולה. רבים מיוצאי "העובד הציוני" הלכו למושבים שהוקמו ע"י הארגון שלנו בארץ.

סיכום והערכה

שנה ורבע לאחר שעזבתי את רומניה, הופסקה פעילות התנועה הציונית על ארגוניה, ענפיה ומפעליה. השליחים מהארץ וראשי התנועה הציונית נאסרו. יהדות רומניה עלתה בסופו של דבר ארצה בגלים שונים ולא במסגרת מאמר זה, אפשר לעמוד על שנת 1948 הגורלית והתקופה שלאחריה.

תם גם הפרק של "הנוער הציוני" ברומניה.

בבואי להעריך את מורשת "הנוער הציוני" ואת מפעל התנועה ברומניה, ברור לי כי אני עושה זאת בעיניים שבהווה. כבר אמר הפילוסוף ב. קרוצ'ה: כל ההיסטוריה היא תוצר של יחסי הגומלין בין העבר וההווה, בין מחשבתו של ההיסטוריון ועובדות העבר. ההיסטוריה דומה לתהלוכה וההיסטוריון הוא חלק ממנה. ההיסטוריה דנה בייחודי ואילו המדע בכללי. ההיסטוריון אינו מעונין בכללי, כי אם במה שהוא כללי בתוך אותו ייחוד. מה שכתבתי אינו מחקר היסטורי. העליתי זכרונות והערכות ונעזרתי במסמכים ותעודות מאותם הזמנים. אוטו קאר אומר: ההיסטוריון אינו משמר אירועים אלא מעריך אותם וכמובן שהערכה נעשית מפרספקטיבה של ההווה ולכן היא משתנית עם הזמנים.

החברות והפעילות בתנועת נוער, הטביעה את חותמה על אלה שהתחנכו בתוכה וחותם זה לא ימחה לעולם. חוויית נעורים זו נשארה חרותה לנצח בנפש, בהתנהגות, ביחסים החברתיים. ניסח זאת בצורה קולעת ד. הורוביץ, מראשוני "השומר הצעיר", שלימים היה לנגיד בנק ישראל: "מי שעבר את כור ההיתוך, מי שנתנסה בנסיונה של התנועה, ספג את חדוותה ויגונה – לא יוכל להתנכר לה לעולם ויהיה שבוי בידי קסמי החיים".

תנועת "הנוער הציוני" כמו "השומר הצעיר" הוקמה ע"י הנוער עצמו והמנהיגות שצמחה מתוכה לא מונתה על ידי מבוגרים או ארגונים מפלגתיים כלשהם. מקור צמיחתו של "השומר הצעיר" היה אחד: גליציה ווינה, שהיו קשורות ביניהן. ארגוני "הנוער הציוני" קמו בו זמנית בארצות שונות, תחת שמות שונים אך אותה מגמה היתה לנגד עיניהם.

לרוב, הם הוקמו ע"י אלה שנפרדו מ"השומר הצעיר" כשהיא עלתה על דרך המרקסיזם. "השומר הצעיר" לא היתה כפופה לשום מפלגה ואילו "הנוער הציוני" ראתה את עצמה קשורה לציונות הכללית. אך לא היתה כפופה לארגונים הציונים הכלליים השונים ובסופו שלדבר יצרה לעצמה מסגרת פוליטית משלה. תנועות נוער אחרות היו חלק ממפלגות ציוניות שונות ו/או שהוקמו על ידן.

תנועת "הנוער הציוני", כמו יתר תנועות הנוער, עיצבה את דמות הנוער הציוני בין שתי מלחמות העולם ומיד לאחריהן וחינכה צעירים לערכים, לגישה מוסרית בחיים, לחיות בטבע, לנהוג בטבעיות, לאהוב את האמת ולשנוא את הצביעות. היא חינכה אותם לשלול את החומרנות של החברה שבתוכה חיינו ולחייב מסירות למטרות אידיאליות, להיות חלוצים הצועדים לפני העם, להקריב את אינטרס הפרט למען טובת הכלל, לחתור להגשמה ציונית ולחיים שויוניים בקבוצה. גם אלה שלא הגשימו את כל צווי התנועה, או עזבו את הקבוצה לאחר מספר שנים, נשארו קשורים לתנועה מבחינה אמוציונלית ומשהו מגישתם לחיים המשיך להיות מושפע מאותן השנים המעטות שהיו בתנועת הנוער. אכן, תנועת הנוער השפיעה על חבריה יותר מבית הספר ומהמשפחה. מספר חברי תנועות הנוער היווה אחוז קטן מכלל הנוער היהודי אך מיקד בתוכו את הטוב והיפה שבנוער זה.

"הנוער הציוני", כפי שגם יתר תנועות הנוער, העניקה לתנועה הציונית את האלמנט החלוצי שבלעדיו אין לתאר את בנין הארץ ואת ההתישבות או את ההיסטוריה הציונית בכלל.

"הנוער הציוני" הופיעה מאוחר יותר מאשר "השומר הצעיר" וכמה תנועות נוער אחרות והיא שלחה את חלוציה ארצה רק בשנות השלושים ולכן יצירתה ההתישבותית קטנה יותר. הדבר נבע גם מהעדר תמיכה פוליטית וכלכלית רחבה יותר ומהעובדה שבתקופה זו ולאחריה מפתחות ההתישבות ובנין הארץ היו בידי מה שקרוי "א"י העובדת". תנועת "הנוער הציוני" הוסיפה ממד חדש לציונות הכללית - תוכן קונסטרוקטיבי, מגשים, חלוצי. בו זמנית, היא השפיעה גם על ההסתדרות שלמען כלליותה ובלעדיותה היא לחמה, כי רבים מרעיונותיה נקלטו בתוכה לאט לאט.

תנועת הנוער בגרמניה נכשלה, כי בריחה מהמציאות והתבדלות אינן פתרון וחסר היה לה כר להגשמה וליצירת החברה הרצויה. לעומת זאת, ניתנה לתנועות הציוניות האפשרות הגדולה להגשים את רעיונותיהן וליצור חברה חדשה המושתתת על עקרונות חדשים המבטאים את תנועות הנוער.

אמנם, אפשר לקבול כי תנועת הנוער לא הכינה את חבריה לצורות חיים שונות כשלמעשה רק מיעוט קטן הלך ונשאר בקיבוץ. היה קיים אף איסור להמשיך בלימודים ורבים קיפחו קריירה אקדמאית; אך לרוב, גם אלה שלא נשארו בהתישבות, מצאו את דרכם בחיים.

ל"הנוער הציוני" ברומניה היו שלוש תקופות: הראשונה, מראשית שנות השלושים עד כניסת רומניה למלחמת העולם השניה (1941) - תקופת המחתרת (1941-1944) והשלישית - תקופת הפריחה וזרימת הנוער בהמוניו לשורותיה, לאחר המלחמה (1944-1948). התקופה האחרונה שהיתה קצרה - כחמש שנים, הביאה לעליה של אלפי חברים וגם להקמת תנועה פוליטית המונית בדמות "העובד הציוני". תנועה זו שפעלה כשלוש שנים בלבד אירגנה רבבות, שעלו ארצה בשנות החמישים וחיזקו את המפלגה הפרוגרסיבית ואח"כ הליברלים העצמאיים. אלה לא תמיד הבינו את מקור הכח הזה ולכן גם לא העריכו אותו כראוי. הקשר האמוציונלי והחברתי שנוצר בין חברי התנועה, התמיד גם לאחר שיצאו ממסגרת תנועת הנוער ומההתישבות. אמנם, חולשת המסגרת הפוליטית שאליה השתייכו יוצאי "הנוער הציוני" וכן, לעתים לחצים פוליטיים ואולי, לפעמים גם התייחסות אחרת למציאות הישראלית, הביאו לכך שרבים מיוצאי "הנוער הציוני" עברו למפלגות אחרות, בעיקר למפא"י ועבודה ואף תפסו עמדות ציבוריות חשובות. אך גם במקרה זה, הקשר הרגשי, הנוסטלגיה לחווייית הנעורים והכרת התודה למה שתנועת הנוער העניקה לכל אחד - נשארו בעינם.

השנים 1945-1947, היו שנים גדולות בחיי יהדות רומניה ושל "הנוער הציוני" שפעלה בתוכה; ובשבילי, היו אלה שנות אתגר עצום. כשהגעתי לרומניה כשליח מהארץ, הייתי בן 25. הייתי איש תנועת נוער עם החלומות, התמימות והאמונה שהיו מנת חלקי בראשית הדרך בסירט, בצ'רנוביץ ואף בבוקארשט, לפני עלותי ארצה. לכן, יכולתי להשתלב בקלות בהווי של תנועת הנוער, עם הצופיות, ואהבת הטבע והתורות החינוכיות והרומנטיקה שלה. אך היתה בתנועת הנוער גם הרבה בוסר ותלישות. דווקא החזון הציוני והעליה ארצה העניקו לה ממשות.

ארבע שנות השהות בארץ, נתנו לי פרספקטיבה מדינית ופיתחו בי חושים פוליטיים. לא יכולתי לראות בתנועת נוער סוף הדרך ואף לא מטרה כשלעצמה. כאמור, חברי תנועת הנוער, התיחסו בזלזול ובביטול למפלגות הפוליטיות. אך למעשה, תנועות הנוער היו יותר פוליטיות מאשר המפלגות של המבוגרים. בתנועות נוער "הרביצו" אידיאולוגיה. מהי אידיאולוגיה, אם לא ניתוח המציאות ותוכנית לפעולה פוליטית כדי לפתור את הבעיות כפי שרואים אותן? האידיאולוגיה היא לעתים יותר מפרוגרמה פוליטית. היא החלטית. היא מעין דת חילונית, לכן היה זה רק טבעי שיוצאי הנוער הציוני שלא הלכו בדרך של הגשמה, הקימו את "דור חדש". יתר על כן, חניכי "הנוער הציוני" רצו להשאר ביחד גם לאחר שעברו את גיל תנועת

הנוער, להיות פעילים ולהרגיש את כתפו של החבר. דא עקא, הם רצו מפלגה פוליטית בדפוסי תנועת נוער. ל"דור חדש" היו קנים, קבוצות, מנהלים, שיחות וכיו"ב. תנועת נוער אינה חברה פתוחה. לכן, היה עליהם להתחבר עם גופים פוליטיים אחרים. תנועת הנוער היא אינטרוברטית, מופנית כלפי פנים, ואילו מפלגה היא אקסטרוברטית, מופנית כלפי חוץ. תנועת נוער מנסה להקיף כל תחומי החיים ולקבוע אורח חיים ועמדות בכל הנושאים ובכל המישורים ואילו מפלגה במשטר דמוקרטי, קובעת עמדות בנושאים ציבוריים מסויימים אך משאירה לפרט את בחירת אורח חייו, התעסקותו, גישתו לדת או לתרבות ולכל נושא, אינו בעל משמעות פוליטית.

ברם, אפשר למצוא בתנועת הנוער משהו מסממני הדמוקרטיה הכוללנית שעליה עמד פרופ' י. טלמון ושהוגה הדעות שלה היה ז'.ז'. רוסו. אכן, רוסו היה מאד מקובל בתנועת הנוער, גם בגלל קריאתו לחזרה לטבע וגם בגלל המשיחיות הפוליטית שבתורתו. רוסו בוודאי לא רצה בדמוקרטיה טוטליטרית ותנועות הנוער, מבחינה פוליטית, חינכו לדמוקרטיה ולחמו בעדה. עד כאן מדובר במנטליות ובגישה שלתוצאותיהן לא היו מודעים. תנועת הנוער רצתה בחברה דמוקרטית אך עולמה הפנימי היה ספוג גישות והרגלים אחרים. אל נטעה: רוסו (וגם תנועות הנוער) לא דחו את ערכי האינדיבידואליזם אלא, לפי י. טלמון, רוסו חייב אותם חיוב מופרז והאמין בהם אמונה מופרזת. צריך להרוס את סדרי החברה היוצרת הבדלים ואי שוויון ולחזור למצב הטבעי.

זהו הרצון הכללי שיבטיח אושרו של כל פרט ואין להעלות על הדעת שמישהו רשאי להתנגד לו. כאמור, לפי רוסו, קיים רצון כללי והפרט חייב להתאים את עצמו אליו. כמוהו, חתרה תנועת הנוער לגאולת האדם, העם והחברה. תנועת הנוער לא היתה למעשה ליברלית: א. היא כפתה על חבריה דרך חיים ואורח חיים המקיף את הכל ולא נתנה לו בחירה; ב. היא העמידה את אינטרס הכלל והרצון הכללי מעל לכל, וכל פרט חייב לציית להם. ג. היא האמינה כי בידיה הנוסחה המושלמת והגואלת למימוש כל המטרות הנעלות שבהן דגלה. ד. בתנועת נוער, היתה מנהיגות כריזמטית ולא רציונלית ונבחרת. "המנהל" או "המדריך" היה בעל סמכות מוסרית ומנהיגותית מוחלטת וצריך היה ללכת בעקבותיו באופן עיוור. קיים היה קשר רגשי בין המנהל לחניכיו.

ליברליזם הוא בעל גישה רציונלית ואמפירית. הוא אינו מאמין בגאולה אלא באפשרות של שיפור מתמיד. ליברליזם אינו מקדש צורת חיים אחת אלא מחייב פלורליזם חברתי. הוא אינו מכיר ברצון הכלל והסכמה כללית המחייבת את כולם, אלא בבחירה חופשית והסכמה או הכרעה בין דרכים ואפשרויות שונות. ליברליזם אינו מצדד במנהיגות כריזמטית שנבחרה על ידי הכלל ושאחריה הולכים בצייתנות עיוורת והיא קיימת אחת לתמיד אלא במנהיגות רציונלית נבחרת באופן דמוקרטי ושאפשר ורצוי להחליפה מדי פעם.

זוהי לכן, אחת הסיבות שהדרך מתנועת נוער למפלגה ליברלית באופיה, לא עלתה יפה ו"הנוער הציוני", בדומה ל"השומר הצעיר", לא הצליחה להקים מפלגה המונית למרות הפוטנציאל האנושי, ההישגים ההתישבותיים ומספרם הרב של פעיליה המסורים.

הגיע הזמן להערכה בקורתית של אחת התקופות היפות ביותר בחיינו. אין ספק שהמאזן של תנועת הנוער הציונית הוא חיובי וגם "הנוער הציוני" ברומניה יכולה להביט אחורה בגאווה ובסיפוק. אך מה בקשר לעתידך? האם נסגר המעגל? ימים יגידו.

האוניברסיטה הציוני המרכזי
5474
מס' הקיבוצות

HAOVED HAȚIONI

IUNIE 1946 העובד הציוני BUCUREȘTI

SUMAR:

IEHUDA	Haoved Haționi
M. TATZE	In preajma congresului sionist
I. L. ȘAARI	Educația unitară și Aliath Hanoar
H. MILȘTEIN	Problema de legătură și absorbție
L. I. SAI	Partidul Hașomer Hațair
ZVI HERMAN	Salut lui Eliahu Berlin

Hotărârile lui Moeța Eliona, Haoved Haționi în România, Știri din Eret, Știri din mișcarea mondială

חוברת "העובד הציוני" שהופיעה בבוקארשט ביוני 1946.

משלחת הנוער מארץ ישראל בכנס „עולמי נעורים" בקופנהגן 1947.

דרכנו ב"הנוער הציוני"

באלה הימים, כאשר אנחנו מתרחקים משנות נעורינו והציונות מוכנסת לעתים במרכאות כפולות, נעים להיזכר ב"הנוער הציוני" כתנועה שמסמלת את הנעורים של הדור שלי ואת אמונתו הצרופה בחזון הציוני. אמונה זו, היא שנתנה לנו כוח ועוז-רוח לעמוד בכל הקשיים ולעשות כל מה שעשינו, מתוך אמונה פנימית, שזאת הדרך ואין בלעדה.

היות ומדובר בהערכה אישית של המאורעות התנועתיים שבהם השתתפתי, אנסה לשזר את הערכתי על רקע תנועת הנוער החלוצית המתפתחת, שדרכה ראינו את הפתרון למצוקת העם היהודי. אנסה להסביר את החוויה הכבירה הזאת, שבה השקענו את נפשנו, נפש חולמת של נער ואיש צעיר, המוכן, יחד עם חבריו, בני דורו להההין ולעלות.

אתחיל בראשון בספטמבר 1939, היום שבו פרצה מלחמת העולם השניה. הייתי אותה עת בצ'רנוביץ, בירת בוקובינה, למדתי בכיתה האחרונה של בית הספר התיכון "אהרון פומנול". הייתי חבר בהנהגת קן צ'רנוביץ. לא הייתי חדש ב"הנוער הציוני". הצטרפתי לתנועה עוד לפני כשש שנים. הוקסמתי אז מהתלהבותו של מקס ראובכר (מנחם פלג), שהלהיב אותנו בדבריו על ארץ-ישראל, על חיי נעורים בטבע ועל הצופיות. הוא שתל בנו רצון עז להצטרף לאותם חיים ולחתור לאותו כיוון, לארץ ישראל.

בשנת 1935, הספקתי להשתתף בסמינר מנהלים (כך כונו אז ה"מדריכים"), שנערך בחוות פלוריאסקה שליד בוקארשט, בהדרכתו של הרמן גולדנברג (צבי הרזהב), שהעניק לסמינר עומק עיוני בנסותו לתת ביסוס אידיאולוגי והשקפת עולם מיוחדת ל"הנוער הציוני". שמענו הרצאות על "ההתפתחות היצירתית" של אנרי ברגסון, תורה שהיתה באופנה בימים ההם. "הנוער הציוני" ניסה לבסס את השקפת עולמו על אסכולה אנטי-דטרמיניסטית, רחוקה מההשקפה המרכסיסטית והסוציאליסטית של "השומר הצעיר", התנועה היריבה שלנו. מבחינה יהודית, ניסינו לבנות את השקפתנו על תורתו של יחזקאל קויפמן ומשה גליקסון. לאחר הסמינר השתתפתי במחנה הקיץ, שהתקיים ב"אונצו" שליד פיאטרה-ניאמץ. לאחר שמלאנו את כרסנו בתורה בסמינר בפלוריאסקה, שהוציאה אותנו מן התחום הצר והקרתני שבו היינו שרויים, והגענו להשקפת עולם רחבה יותר, טעמנו ביערות "אונצו" מן האוירה הרומנטית של טיולים, מדורות, שירים ופגישות עם חברים וחברות מערי רומניה. שני הדברים הללו: התורה והרומנטיקה היו צידתנו לדרך, לימים אפורים וקשים ולניגודים שנתקלנו בהם, די והותר.

צל המלחמה ורעיון המחתרת

התמוטטות פולין במלחמת הבזק, בספטמבר ואוקטובר 1939, הפליטים הרבים שהגיעו מפולין לצ'רנוביץ, ביניהם אישים מפורסמים, זעזעו אותנו קשות. היינו מודעים לגורלם המר של יהודי פולין.

בין הפליטים שהתגלגלו לצ'רנוביץ, היה גם חבר תנועה בשם יאנק דז'ובינצקי (יעקב בן יהודה ז"ל) שהתהלך בימים ההם ממקום למקום וסיפר על מה שקרה בפולין. בין השאר, החדיר למוחנו שגם אנחנו, ברומניה, עלולים להגיע למצב דומה, כאשר גרמניה הנאצית וברה"מ יחלקו ביניהן את הטריטוריה של רומניה, כפי שעשו בפולין. הוא החדיר למחשבתנו את הרעיון שעלינו להתכונן לפעול גם במחתרת ושעלינו, כמי ששואפים להגיע לארץ ישראל, להדרים, תמיד להדרים. להיות עד כמה שניתן קרוב לים השחור, בכיוון לארץ ישראל.

בוקובינה נמצאה בימים ההם תחת משטר צבאי, כי הרומנים, שחששו מהתקפה מצד ברה"מ היו פעילים בחיזוק הצבאי של האיזור. הייתי מיועד להיות ראש "גליל בוקובינה", במקומו של לייבו שויארמן (יהודה שערי), שאמור היה לעבור למרכז בבוקארשט. שוטטתי הרבה בעיירות בוקובינה. ניסיתי להקים קנים באותם המקומות שטרם הקמנו.

באחד הביקורים הללו, בגבול הצפוני של רומניה, נתפסתי ברכבת בז'ארובה בלי רשיון כניסה לאיזור צבאי וזכיתי למכות נאמנות. מזלי, שיהודים טובים הוציאוני מידיה של המשטרה הצבאית.

בתחילת מאי (ב-3-5 לחודש) 1940, התקיים בצ'רנוביץ כנס "הנוער הציוני" של גליל בוקובינה. בכנס זה היתה תחושה של התרוממות הרוח. התנועה התפתחה יפה. ואם עד אז נתקל הנוער היהודי הבורגני, המרכיב העיקרי של תנועתנו בבוקובינה, בהתנגדות חזקה מצד הוריהם, שלא ראו כל תכלית ביציאת בניהם לקיבוץ-הכשרה ובעליה, כי חלמו שבניהם ילמדו באוניברסיטאות ויהיו ל"דוקטורים", באוירה ששררה בשנת 1940 ולאחר מה שקרה בפולין, שינו הורים אלה את דעתם. התנגדותם רפתה. קבוצה גדולה של בחורים צעירים ומוכשרים, מבתים טובים, יצאו להכשרה לחוות פלוריאסקה.

לאחר אותו כנס, הוחלט שיהודה יעבור לבוקארשט, אני אהיה במקומו מזכיר הגליל ואשתדל לעסוק בחיזוק התנועה בבאסרביה ואילו ברל שיבר ז"ל, יצטרף אלי ויקבל על עצמו את הטיפול באיזור הדרומי של הגליל.

תוכנית זו שובשה לחלוטין ב-28 ביוני 1940, כאשר ברה"מ הגישה אולטימאטום לממשלת רומניה, לפנות מיד את איזורי באסרביה ובוקובינה הצפונית, כולל צ'רנוביץ, וממשלת רומניה קיבלה על עצמה לעשות כדרישת הרוסים. הצלחתי לתפוס רכבת אחרונה ולהגיע לסירט.

היות והרוסים כבשו בטעות לכמה שעות, גם את סירט, החלטתי להגיע למיחאיילן, הרחוקה כ-6 ק"מ מסירט. בדרך נתפסתי ע"י משמרות החיילים הרומניים שהוצבו לשמור על הגשר העובר על פני הנהר סירט. הואשמתי בריגול. הכו אותי מכות נמרצות ובקושי יצאתי מן העסק. חזרתי איפוא לסירט.

בעיירה שררה אוירה קשה. הצבא הרומני נסוג נסיגה מבוהלת ובנסיגתו ארגן פוגרומים. הזעם שנצטבר אצלו מפאת חוסר האונים כלפי הרוסים, נשפך על היהודים. הופצו סיפורי בדים זדוניים, שהיהודים בבאסרביה ובבוקובינה הצפונית פגעו פיסית בקצינים והעליבו את הצבא הרומני. חיילים יהודיים, וסתם יהודים, נזרקו מן הרכבות. חברנו אלתר לוקר הי"ד, שפעל בקן סירט, נרצח יחד עם כל בני משפחתו בכפר גראניצ'שט. האם השכולה, שהושארה בחיים, נטרפה עליה דעתה.

מתוכנית ה"בריחה דרומה", עליה הוחלט - שאורגנה לפרטיה, לא יצא דבר. התחושה הכללית היתה שרוסיה מביאה גאולה גם ליהודים. בסופו של דבר, יצא מצ'רנוביץ דרומה רק יהודה שערי, הלפרין-הפליה וליפא בויטל. גם ליפא החליט לחזור לצ'רנוביץ, לאחר שבחוות פלוריאסקה, אליה הגיע, נתגלה לנגד עיניו מחזה שהדהימו: חלוצים מבוקובינה, מנהיגיו ומדריכיו לשעבר, החליטו לחזור לצ'רנוביץ. גם בויטל יצא על מנת לחזור. הוא הגיע עד לגבול ושם נמלך בדעתו, חזר לבוקארשט ועלה ארצה בדצמבר 1940, באנית המעפילים "דאריאן 2".

ניסיתי לצאת מסירט ולא יכולתי, כי השלטונות הצמידו לי פיקוח מתמיד. בסופו של דבר, לאחר שב-6 בספטמבר 1940, עלה לשלטון גנרל אנטונסקו אשר שיתף פעולה עם "משמר הברזל", ידעתי שהדבר יביא לתוצאות חמורות מאד לגבי גורל היהודים ברומניה כולל גורלי.הודות להוראות ההאפלה שנכנסו לתוקף, הצלחתי להתחמק בלילה מבלי שיבחינו בי. התחפשתי לאיכר צעיר ו'ומני. כך עשתה גם אמי שהתחפשה אף היא ושנינו הגענו באוקטובר 1940, לחוות פלוריאסקה.

תנועת "משטר הברזל" או "הלגיונרים" - כפי שכונו בשמם האחר, היתה תנועה נאצית מובהקת ואנטישמית קיצונית. סילוק היהודים מרומניה היתה מטרתה המרכזית של תנועה זו. זמן מה לאחר עלייתם לשלטון, הקימו "משטרה לגיונרית" או "המשטרה הירוקה" (ירוק היה הצבע הסמלי של הלגיונרים) ומטרתה היתה לשמש אמצעי לדיכוי "אבי העם הרומני" ובראשם היהודים.

לא נשארנו זמן רב בחוות פלוריאסקה, כי באוקטובר או נובמבר, באו הלגיונרים וגרשונו מן החווה בכוח. משנשארנו חסרי קורת-גג מעל ראשינו, פלשנו למשרדי ההסתדרות הציונית שברחוב אנטון-פן 7-9 בבוקארשט. למחרת היום, כשבאו פקידי המוסדות הציוניים לעבודה, התעצבנו ורטנו. הדבר לא הועיל להם. כמונו עשו גם שאר תנועות הנוער החלוציות, שגם הן גורשו מחוותיהן. הבית כולו הפך למקום מגורים עבור פלוגות ההכשרה של "הנוער הציוני" "גורדוניה", "דרור" ו-"בני עקיבא". גם "השומר הצעיר" התמקמה לא הרחק מרח' אנטון-פן, ברחוב "מירצ'יה וודה".

אחד הקורבנות הראשונים של האלימות הלגיונרית היה ברל שיבר ז"ל, שפעל אז בקן בוקארשט. תחילה נעצרה אחת מבנות הקן, תקווה מויסססקו - ללא כל סיבה - והואשמה בציונות. תקווה עונתה קשות. אחר כך נעצרו גם בן-ציון בלומנטל וברל שעונה קשות, אך למזלו נתקל ב"קומנדנט" (מפקד - כך קראו לעצמם) תמים, שהעריך את אומץ לבו של ברל ושיחררו. משחזר ברל לקיבוץ נתקבל כאילו חזר מ"עולם האמת".

לאמיתו של דבר, טרם נאסרה בימים ההם פעילות ההסתדרות הציונית, אולם אנשי "משמר הברזל" התייחסו בבוז לחוק. הם טיפלו באכזריות בכל יהודי שנתקלו בו ועל אחת כמה וכמה ביהודי-ציוני. את התנועה הציונית זיהו כאחת השלוחות של "האינטרנציונל" של "זקני ציון" ה"זוועתי" - שבקיומו אמנם האמינו. חברים רבים משלנו, ומשל תנועות אחרות בערי השדה, נעצרו ועונו קשות. כך למשל קרה לחברי הקן במדיאש ועוד.

גם אנחנו, דיירי הקיבוץ באנטון-פן 7-9 טעמנו את נחת זרועם של "משמר הברזל".

ב-21 בינואר 1941, מרדו הלגיונרים במרשל אנטונסקו, שניסה לרסנם. הם החלו לרצוח גם לא יהודים, למשל את הפרופ' ניקולאי יורגה, זקן המלומדים ברומניה, שהיה ידוע בדעותיו האנטישמיות, ולשעבר ראש ממשלת רומניה. האיש הוצא באחד הלילות מביתו, מרטו את זקנו הפטריארכלי, ירו בו והשאירו את גופתו על הכביש. כיתת היורים (כיתת המוות -כפי שכונתה על ידם) הלכה אחרי ארונו, מזויינים, ואיש לא נגע בה לרעה. הלגיונרים לא הסכימו להתרסן, והתמרדו. ב-21-23 בינואר 1941 עסקו, במיוחד בבוקארשט, בפוגרומים ובשחיטות בקרב היהודים. רבים מן היהודים נעצרו ועונו עינויי תופת והוצאו להורג, חלקם בבית המטבחיים, שם נטבחו כבהמות, גופותיהם נתלו על אנקולים בצירוף פתק עליו כתוב היה "בשר כשר".

קבוצות אחרות של יהודים נלקחו ליער ז'לאבה שליד בוקארשט ושם נורו למוות. סה"כ הגופות המרוטשים של היהודים הגיע ל-122 בשני המקומות. לפי דעה אחרת, נרצחו 129 יהודים מלבד פצועים.

ב-20 לינואר בערב, חשנו שמתרקם משהו. בתיאום עם שאר התנועות, פיזרנו את הבנות בין מכרים וידידים, בעלי משפחות. למחרת לפנות בוקר נעצרנו, כמה עשרות בחורים, מכל התנועות והובלנו לתחנת המשטרה מספר 15, שחלשה על הרובע היהודי. כולנו הורדנו למרתף. שם פגשנו אנשים שנעצרו לילה קודם. ראיתי ביניהם את יוסף בילדרמן, מרכז "הנוער הציוני", חבר ההנהגה הראשית של התנועה ורבים אחרים, ביניהם מראשי הציבור היהודי כגון הוריה קרפ ז"ל, לשעבר סנטור.

לאחר שחלפו מספר שעות, נקראנו אחד אחד למעלה. כשהגיע תורי,

הובאתי בפני המפקד רובסקו, שהושיבני על ידו, חקרני לשם מה אנחנו נמצאים באנטון-פן, ואם במקרה אין אנו שייכים לקבוצה קומוניסטית; ולמה אין אנו עולים לארץ-ישראל (אז פאלסתינה). לפתע מאס בנימה האדיבה וקרא למישהו. לחדר נכנס בחור ענק, בעל פרצוף של קצב. רובסקו נהם קצרות: "טפל בו!". האיש הוציאני לחדר סמוך. תחילה הכה בי בחרב פלדה על קצות אצבעותי, עד שהתנפחו. אחר כך הוריד את בגדי, הוציא פרגול וציווה עלי לספור. ספרתי עד שהתעלפתי. כשהתעוררתי, ראיתי שאני שוב במרתף. גופי הפצוע זב דם וסביבי רבים הנאנחים כמוני. כולם זכו ל"טיפול" דומה לשלי.

למחרת בבוקר, נתנו לנו לשתות את השתן של עצמנו ושל אחרים. לחברים אחרים חילקו תרופות משלשלות והשאירו אותם מתבוססים בצואתם. אחר כך באו בנות, שהורידו לנו את המכנסיים והרביצו באברי המין שלנו. אחד מהם בא עם מספריים לגזיזת צאן וגזז צורת צלב בשערות ראשינו. לא היה קץ להמצאותיהם הסדיסטיות.

מספר פעמים הוצאנו מן המרתף וחכינו בכניסה למישהו שלא הגיע. לאחר ששוחררנו נודע לנו שחיינו ניצלו בנס. כשחכינו בכניסה, אמורה היתה להגיע משאית לקחת אותנו ליער ז'לאבה לשם הוצאתנו להורג, אך המשאית התקלקלה בדרך. פעם אחרת, נעצרה המשאית ע"י הצבא, שלא הרשה לה להיכנס לרובע היהודי. הצבא הוא זה ששחרר אותנו.

זמן קצר לאחר מכן הפליגה קבוצת חברים באניית המעפילים "דאריאן 2", ביניהם כמה חברים בעלי חשיבות מרכזית בתנועה. למעשה נקבע מועד ההפלגה ל-1 בדצמבר 1940. לאחר שעלו על סיפונה כ-120 חלוצים, חברי תנועות הנוער, חיכתה האניה בנמל סולינה לבואם של קבוצות מעפילים יוצאי גרמניה שנתקעו ביוגוסלביה. כעבור חודש לערך של עגינה בנמל סולינה, הפליגה "דאריאן 2" ב-24 לדצמבר. זמן קצר לאחר הפלגתה, עלתה האניה על שרטון. היה צורך להוציא מבטן האניה 11 טון פחם ולזרוק אותו לים. האניה הועברה לנמל קונסטאנצה לשם תיקונה ולציודה מחדש. היא הפליגה רק ב-16 לפברואר 1941. הצנחן אבא ברדיצ'ב הי"ד, שהיה אחד החלוצים שעל הסיפון, פרסם סידרת כתבות על מצוקת המעפילים ועל חוויותיהם, שהופיעו בעתון "רנאשטרייה נואסטרה". במרס 1941 הגיעה האניה לארץ-ישראל ומעפיליה הועברו למחנה עתלית.

אחרי סילוק הלגיונרים מן השלטון, חלה רגיעה. אמנם רומניה המשיכה להיות תחת משטר אנטישמי קיצוני, נמשכה התחיקה האנטי-יהודית, הברית שבין רומניה לגרמניה הנאצית הלכה והתהדקה; אולם נעלם הגורם האלים של "משמר הברזל", לפחות עד ל- 22 ביוני 1941 היום בו החלה המתקפה הגרמנית נגד ברה"מ וצבא רומניה הצטרף להיטלר במלחמתו זו, על מנת לשחרר את השטחים שברה"מ לקחה מרומניה בכוח, ביוני 1940.

במחתרת, במצוקת השואה ובנסיונות הצלה.

המלחמה החדשה ניבאה רעות ליהודים. הנבואה התקיימה מהר מאד והיתה חריפה בהרבה ממה שהעלו היהודים בדעתם. ב-29 ליוני 1941, שבוע לאחר פרוץ המלחמה ברומניה, ארגנו הגרמנים והרומנים שחיטה המונית בקרב יהודי העיר יאש.

למעלה מרבבת יהודים נורו למוות, או עונו קשות והועמסו על קרונות סגורים לשם שליחתם למחנות. רובם ניספו בקרונות הללו מחנק ומצמא.

מהר מאד הגיעו בשורות איוב על השמדתם השיטתית של יהודי בסארביה ובוקובינה הצפונית, ע"י הצבא הגרמני והרומני. בחודש אוקטובר 1941, החל גירושם הכללי של כל יהודי באסרביה ובוקובינה הצפונית, שנותרו בחיים, וכן יהודי בוקובינה הדרומית ושל איזור דורוחוי, שסופח לבוקובינה. בין המגורשים, מאות מחברינו. הידיעות המעטות שהסתננו מטראנסניסטריה, השטח שמעבר לנהר הדניסטר, שלשם גורשו היהודים,

היו איומות. היהודים הובלו בשיירות בגשם ובקור, הוצאו להורג ליד בורות פתוחים, מתו ממכות-רצח, מרעב, קפאו בקור בהמוניהם ומזו ממחלת הטיפוס שפשטה שם.

מצבנו הכלכלי הלך ורע. הבחורים נלקחו לעבודת כפיה, ככל שאר היהודים. עבדנו תקופת-מה בבית חולים. חברנו מילו פורמן, ניצל קשרים עם המאיור אנדריי שאיפשרו לנו גיוסנו לעבודת כפיה ביחידה שעבדה בבית החולים לפצועי מלחמה. בצורה זו נשארנו כולנו יחד ולא נשלחנו בינתיים למרחקים. הבחורות עבדו בבתי חרושת. מרוחיהן התפרנסו גם הבחורים.

ברל שיבר חלה וחזר לבית הוריו בדורנה, ימים מספר לפני גירוש יהודי דורנה. למזלו הורד מן הרכבת בעיר פלויאשט, כיוון שרשיון הנסיעה שהיה בידו היה מזויף (ליהודים מותר היה לנסוע רק ברשיון מיוחד המיועד להם בלבד). ברל שיבר השיג רשיון זה בעזרת שלמונים כמובן. נפתח לו תיק בבית המשפט והוא הוחזר לבוקראשט. בכך ניצל מגירוש.

בראשית 1942, לאחר הקמת "מרכז היהודים" סידר משה בנבנישטי ז"ל, שהיה יו"ר ההסתדרות הציונית הארצית, שנעבוד בתפקידי פקידות במוסד זה, על מנת לא להישלח לפלוגות עבודה מרוחקות ונשאר יחד. חברנו מאוריציו בלומנויל דאג שכמה מחברינו יעשו את כל העבודה, ואחדים יתפנו לעבוד במקומות אחרים בשכר, על מנת להרוויח לפרנסת כל החבורה, או לעבוד בפעילות תנועתית. תקופה מסויימת עסקה קבוצת חברים בעבודה חקלאית אצל בעל אחוזה רומני. המרנו את העבודה הקלה ב"מרכז היהודים" בעבודה מפרכת בשדה, רק כדי שנוכל להיות כולנו יחד. דבר זה קרה לאחר שחוסל הקיבוץ באנטון-פן.

בראשית שנת 1942, נאלצנו לעזוב את אנטון-פן ולהתפזר. (איש אינו זוכר את התאריך המדוייק של ההתפזרות. ייתכן מאד שהדבר קרה רק בראשית אוגוסט 1942, כי ב-7 באוגוסט 1942 פורסם צו שהוציא את ההסתדרות הציונית אל מחוץ לחוק). החברים התפזרו בדירות, או בחדרים משותפים. כחמישה ששה בחדר והמשיכו לחיות חיי שיתוף. פעם בשבוע, בערבי שבתות, היינו מתכנסים כולנו ב"פנסיון מוסברג", פנסיון זול ברח' מירצ'יה-וודה במרכז השכונה היהודית. בצורה זו יכולנו לשבת יחדיו בתור אורחי הפנסיון מבלי לעורר כל חשד, לשיר שירים ארץ-ישראליים, להעביר אינפורמציה וגם לעשות את חשבון הקופה, שנשארה משותפת.

מקרב החברים קמה קבוצת פעילים שהמשיכה בקשרים עם קבוצות חברים בערי רומניה השונות. הפעילות בקן בוקראשט נמשכה אף היא. בדרך כלל היינו נפגשים בימי ראשון, ליד האגמים המקיפים את בוקראשט. לפעמים שטנו בסירה שכורה וניהלנו שיחות קן על המים. כן היינו נפגשים, כביכול בימי ההולדת של חברים.

במשך הזמן, הצטרפתי אני ועוד חברים, למכון "אונסקו". היה זה מכון ברמה אוניברסיטאית, שיזם פרופ' אונסקו ובו למדו סטודנטים יהודים, שגורשו מן האוניברסיטה בשל יהדותם, אצל מורים יהודיים שאף הם גורשו מן האוניברסיטה בשל אותה סיבה. הלכנו לשם גם על מנת להשיג שיחרור מעבודת כפיה וגם כדי ל"גייס" לציונות צעירים יהודים, כולל קבוצות קומוניסטיות שהסתננו למוסד זה.

ככל שהתקדמנו בזמן, נוצרו קשרים עם חו"ל ועם המוסדות היהודיים במחתרת, שהיו להם קשרים עם חוץ-לארץ. קבלנו עזרה כספית והתחלנו לחשוב באיזו דרך לעזור לחברינו שגורשו לטראנסניסטריה, בצ'רנוביץ, במחנות העבודה, וכיצד לעזור גם לכל אלה מבין חברינו הנמצאים במצוקה. שני חברים שנמלטו מטראנסניסטריה הגיעו ב-1942, לאחר תלאות רבות לבוקראשט. השניים: מיכאל אורנשטיין ז"ל, ודוד סגל, הביאו לנו ידיעות מכלי ראשון על הגהינום בטראנסניסטריה.

העזרה ניתנה בצנורות רבים ושונים: א. במסגרת ההסתדרות הציונית הארצית, שהמשיכה לפעול במחתרת. הייתי חבר בהנהלה הציונית, צעיר חברי ההנהלה ונתמניתי כמקשר עם ברית ארגוני הנוער. כיהנתי גם כמזכיר ברית הארגונים החלוציים ובתור חבר "ועדת העזרה וההצלה" נכנסתי למעורבות, שהלכה וגדלה, בעניני עזרה והצלה. שיתפתי פעולה עם

משה בלומנטל, גם הוא חבר בהנהלה הציונית ועם וילהלם פישר ז"ל, נציג הג'וינט ברומניה – במחתרת, אליו הגיעו כספי ההצלה והעזרה.

עם וילהלם פישר היו לי קשרים עוד קודם לכן, כי הייתי המורה לעברית שלו. וילהלם פישר העמיד כספים לרשות העזרה לגיטאות ו"מרכז היהודים", הצליח לשבור את התנגדות השלטונות לשליחת עזרה לגטאות בטראנסניסטריה. השלטונות התירו לו לשלוח ביגוד, נעליים, ציוד רפואי וכו'. השוחד עזר הרבה בענין זה. מדובר היה ברבבות גולים שהיו זקוקים בדחיפות לעזרה, כי היו רעבים וחפים. מעט הבגדים שהביאו עמם מכרו במחיר פרוסת הלחם שקנו בתמורה. מי שלא הביא בגדים וחפצים מן הבית, נספה עוד בראשית הגירוש.

ב. ברבות הימים הוקמה "ועדת הצלה", בהשראת המשלחת מקושטא, שהתכוונה לא לערבב את הענינים המפלגתיים הרגישים עם ענייני העזרה לטראנסניסטריה. הייתי חבר גם בועדה זו.

ג. במקביל, התחלנו לחשוב כיצד לעזור בצורה מיוחדת לחברינו, ממה שיכולנו לתרום מחלקנו, כדי לסייע להם בקיום הפעילות הציונית וההסברתית.

את הכספים קבלתי מפישר. הייתי האיש הממונה על ארגון הקשר עם חברינו בטראנסניסטריה. שקדתי על הקמת רשת שליחים, בדרך כלל קצינים גרמניים. אחדים מהם התנהגו בהגינות. העבירו את העזרה לתעודתה תמורת 30% מהכסף שנשלח. אחרים הכזיבו ולא מסרו את הכסף לתעודתו. לא יכולנו לעשות דבר במקרה זה. בטראנסניסטריה הוקמו ועדים שהיו מחלקים את הכסף לפי קריטריון של צדק, אך לא היתה אפשרות לבדיקת תלונות או לפקוח על הנעשה שם. חברינו דאגו להחזיר קבלות, פיסות נייר קטנטנות. קבלות אלה הכילו לעתים גם משפטים מרגשים קצרים, כגון: "הצלתם אותנו ממוות וכליה".

חברינו במוגילב סיפרו, שהם אספו את כל הקבלות וכל הניירות בקשר לחלוקת העזרה, והכל הכניסו לקופסת פח שהטמינו אותה באדמה מתוך הנחה שיחזרו ויוציאוה לאחר מכן על מנת להוכיח כיצד פעלו בענין העזרה.

דאגנו גם לעזרה לחברינו בצ'רנוביץ, שאף הם העבירו עזרה לחבריהם בטראנסניסטריה וכן לחברים נזקקים בעת צרה. למשל היה מקרה שברל נעצר בעוף פעילות תנועתית. הוא גורש לדורנה-וטרה, שכל יהודיה נמצאו בטראנסניסטריה. ברל עמד להיות מגורש מדורנה-וטרה לטראנסניסטריה בהזדמנות הראשונה. מצאתי גוי ששלחתיו אל ברל, על מנת שיחזירו לבוקארשט בדרכים אילגאליות. לצערנו, נאלץ ברל לוותר על ההצעה המפתה. בעלת הבית שלו אמרה שהיא מחוייבת להודיע מיד על עזיבתו, (באם יעזוב) למשטרה. הענין סודר בצורה אחרת, בעזרת עורך דין ידוע והמשטרה – ששלחה אותו חזרה לבוקארשט, על מנת שיופיע במשפט שהוגש נגדו על שלא מילא את חובתו כיהודי החייב בעבודת כפיה... כל הטפול בדברים האלה ובמקרים נוספים כגון אלה, עלו בכסף רב .

בגטו צ'רנוביץ עם חברי "הנוער הציוני" פעילי המחתרת.

צ'רנוביץ, היתה העיר היהודית היחידה בבוקובינה שלא כל יהודיה גורשו, אם כי רבבות מיהודי צ'רנוביץ גורשו בשני מבצעים עיקריים: באוקטובר 1941 וביוני 1942. במבצע הראשון התנדבו יהודים רבים לצאת מרצונם החופשי, כי האמינו למה שנאמר להם, שהם מגורשים למקום טוב וכל הקודם יזכה בבתים ובמשרות טובות. חברינו, שהתארגנו לפעולה במחתרת עוד תחת שלטון הרוסים בשנות 1941-1940 יעצו לחבריהם להימנע מלצאת לגירוש. המבצע השני נערך, כאמור, ביוני 1942. גורלם של מגורשים אלה היה מר. הם נשלחו ישר לגרמנים שם הוציאום להורג. בין אלה היה גם פרדי כץ, מהנהגת קן צ'רנוביץ, הי"ד.

כמובן, בצ'רנוביץ לא ידעו לאן מגרשים, אולם כבר ידעו מה קורה בטראנסניסטריה ולכן עשו מאמצים נואשים להישאר בצ'רנוביץ. בפעם זו הלכו המגרשים מבית לבית, ברשימות מוכנות מראש, והוציאו את האנשים מבתיהם. חברים רבים הסתכנו, עזבו את בתיהם ונשארו ללא קורת גג, ללא כרטיסי מזון, כאשר המשטרה מחפשת אחריהם, משום שלא התייצבו לגירוש. מצבם היה קשה מאד.

עוד יותר קשה היה מצבם של פליטי פולין שהצליחו להגיע לצ'רנוביץ, לאחר תחילת המלחמה בין גרמניה וברה"מ. הם הסתתרו, כיוון שאלה שנתפסו נשלחו בחזרה אל הגרמנים, ואלה האחרונים הוציאו אותם להורג בגבול, מיד עם מסירתם.

קבוצת חברים משלנו, אחדים מהם בלווי קרוביהם, הסתתרו בצ'רנוביץ. אחד מהם בשם בנימין חי, הוסתר על גג ביתה של משפחת חברתנו שולמית כץ. החברים דאגו להביא להם אוכל, אולם היה צורך דחוף להעביר את האנשים הללו למקום קצת יותר בטוח.

מצאנו רומניה בשם קשיין שתמורת תשלום היתה מוכנה להעביר מכתבים ואנשים מצ'רנוביץ לבוקארשט ומשם לצ'רנוביץ. היא העבירה גם בני נוער, כביכול הם ילדיה והיתה נוסעת עמהם. (היה צורך לסדר שהילדים לא ידברו בדרך, כי לא ידעו מלה ברומנית). סידור אחר מצאנו עם הקונדוקטורים של הרכבת. הם היו סוגרים את הפליטים בתא האישי שלהם ובדרך זו הגיעו לבוקארשט. בבוקארשט היה עלינו להשיג מסמכים לאנשים אלה. התחלנו ליצור מסמכים מזוייפים.

ברבות הימים השתכללנו בזיוף המסמכים. בעדותו ב"יד ושם" כתב ברל, כי סיפקו גם תעודות שחרור מעבודת כפיה. לאחר זמן הביא החבר רפאל (רז'י) רוזנברגר חותמת של תחנת המשטרה ובעזרתה הוצאנו תעודות כשרות למהדרין. לאחר השואה - מוסר ברל, כאשר הוצאתי לעצמי סוף סוף תעודה כשרה, התפלאתי על הצורה הרשלנית בה נעשתה.

"אמרתי, כי בשנות השואה, לא הייתי מסתכן לצאת לרחוב עם תעודה עשויה ברשלנות כזאת. היה עלינו גם לדאוג לאנשים אלה, עד אשר יוכלו לעלות ארצה באחת מאניות המעפילים שהחלו מפליגות מקונסטאנצה, החל מראשית שנת 1944", כותב ברל.

בתקופת העליה של שנת 1944, נעזרנו בתעודות שגייסנו מהעולים על מנת להעביר חברים ממקום למקום וכן כדי להביא אנשים ממחנות ומפלוגות העבודה לבוקארשט, לשם הכנתם לעליה.

ב-13 במרס 1943, עזבה את בוקארשט קבוצה של 75 בני נוער. היה זה חלק ממשלוח שכלל 270 ילדים ובני נוער, שעליו נמסר בבית הנבחרים בלונדון. את הקבוצה ליווה עו"ד מאיר סגל ז"ל, שכיהן במשך שנים רבות כיו"ר המשרד הארצישראלי בבוקארשט. על היוצאים נמנו גם ילדים וצעירים, בנים להורים אמידים, ששילמו את דמי הנסיעה מכיסם, נוער מתנועת הנוער וכן פליטים מצ'רנוביץ (כמו זלמה לבני, כיום באלוני אבא).

עד לגבול רומניה נהנתה הקבוצה מליוויו של "הצלב האדום" הרומני. לפני יציאתם הובטח למארגני הקבוצה, כי היא תקבל את ליוויו של "הצלב האדום הבינלאומי" עד לגבול תורכיה. בניגוד להבטחה מפורשת, לא הופיע נציג הארגון בבולגריה. לעומת זאת עלו על הרכבת אלמונים לבושים אזרחית, שנתגלו יותר מאוחר כאנשי גסטאפו וס.ס. ביום הרביעי למסעה, נעצרה הרכבת ב"ציבילינגרד", תחנת המעבר שבין בולגריה לתורכיה. המבקרים האלמונים חזרו והופיעו והזמינו את הילדים: גולד, וייס וסטופ לבוא עמהם. ברגע שהורדו הילדים מן הרכבת ועזבו את המקום, תחת משמר כבד של חיילים גרמניים, לחש גרמני על אוזנו של עו"ד סגל: "אתה יכול כבר להדליק נרות!"

הגרמנים נקטו אמצעים כדי למנוע המשך העליה. בין המסמכים שנתגלו לאחר המלחמה, ישנה התכתבות מסועפת בין נציגיהם הגרמניים בבוקארשט ובסופיה עם משרד החוץ הגרמני ועם משרדו של אייכמן, על מנת למנוע בכל מחיר עלייתם של בני נוער יהודים מרומניה ומהונגריה לארץ-ישראל. אכן הצליחו. ה"טרנספורט" השני כבר לא יצא לדרך.

יתכן שהקדמתי כאן דברים בקשר למסמכים מזוייפים. בכל אופן,

בראשית שנת 1943, יצאתי לביקור בצ'רנוביץ. ממכתבים ודו"חות, התרשמתי כי בקן צ'רנוביץ היתה קיימת סטיה אידיאולוגית שהתפתחה בעקבות שנת הכיבוש הסובייטי. למדתי זאת משאלות מסובכות שהציגו לנו. רציתי להבהיר את הענין. כן רציתי, השתוקקתי ממש, לראות את החברים שעשו דברים נפלאים בעת שלטון הרוסים ברומניה בשנה זו וכן תחת שלטון הגרמנים והרומנים וסיכנו את חייהם בעשותם את כל אותם הדברים.

את הנסיעה תכנן וארגן החבר טורי הולצהקר, מקן צ'רנוביץ, בחור חריף, שגילה סעיף בחוק, המעניק סמכות לבית המשפט להביא יהודי לצ'רנוביץ כדי להתייצב בפני בית המשפט על מנת להעיד בפניו. הוזמנתי איפוא כעד..

ההזמנה הגיעה למשטרת הבטחון, ה"סיגוראנצה". הוזמנתי להופיע במשרדיה. הזמנה כזאת לא גרמה קורת רוח לשום אזרח באותה עת, וודאי שאף לי לא גרמה שום עונג מיוחד, בעיקר כשכל כך הרבה כובעים בערו על ראשי... התייצבתי והוכנסתי לתא המעצר לקראת סידורי הנסיעה. בילתי לילה בחברת אנשי העולם-התחתון. למחרת היום הובאתי גם ל"מסדר פושעים", כאשר זה מתבצע על במה מוגבהת, וזאת על מנת שמאות השוטרים הנמצאים באולם המסדר, יכירו את פרצופך וידעו שאתה שייך ל"עולם הפשע". לאחר המסדר הובאתי למשרד. צורף אלי כמלווה סוכן משטרה זקן, לבוש אזרחית. לאחר שיצאנו את בנין המשטרה, הזמנתי את האיש למסעדה על חשבוני. הבחנתי שהוא חובב אכילה ושתיה. קניתי צידה לדרך. הכנסתי למזוודה גם בקבוק משקה, כדי לספק את יצר הסביאה של מלווי. לצ'רנוביץ הגענו ללא בעיות.

האיש הסכים להתארח בפנסיון "סיטי" על חשבוני. ארגנתי במהירות סמינר שנמשך יום ולילה. השמעתי לחברים את ה"תורה כולה על רגל אחת". אכן, גיליתי כי בשנות שלטון הסובייטים הסתננו השפעות קומוניסטיות בהשקפתם של החברים. השתדלנו לתקנן. סיפרתי לחברי כל מה שהיה ידוע לי על המתרחש בעולם היהודי ובארץ-ישראל ונטעתי תקוה בלבם לימים טובים יותר שעוד יבואו. שמעתי מפיהם על כל מה שידעו על גירוש טראנסניסטריה. ניצלתי את הימים לשיחות עם ראשי התנועה מן הגוורדיה הוותיקה. התקיימה ישיבה מיוחדת של המנהיגות הציונית כדי לשמוע מפי חדשות. היה מרגש להיפגש עם חברים, לאחר ניתוק של שלוש שנים. טורי דאג לחתימה מבית המשפט, שאכן העדתי בפניו. לקחתי את מלווי וחזרתי בהרגשה טובה. גם חברי חשו שחודש הקשר התנועתי. ביקורי נסך בהם תקוה כי ישובו הימים הטובים.

לביקורי השני בצ'רנוביץ יצאתי ב-23 בדצמבר 1943. ניצלתי את התכונה הרבה והצפיפות ברכבת - שהיתה אופיינית בתקופה שלפני החגים הנוצריים. ברכבות העמוסות לעייפה, הפקוח היה פחות יסודי ובצפיפות קל יותר להתחמק, במקרה והיו נערכות ביקורות. באותה רכבת, בקרון של מחלקה שניה, נסעה אחותו של אחד החברים שלנו, שהיתה נשואה לקצין רומני. גם בעבר היא עשתה עבורנו שליחויות שונות. נדברנו לשמור על קשר-עין, והיה אם אעלם, היה עליה להזעיק את חברי בצ'רנוביץ.

תקלה ראשונה קרתה מיד לאחר יציאת הרכבת. חבר לכיתה לשעבר, בשם ויקטור מוראריו, שעבר על פני, התפרץ כלפי: "מה אתה עושה כאן, הרציג?" וזאת - למרות שהרכבתי משקפיים שחורות וחבשתי כובע. עניתי: "אני לא הרציג ואינני יודע על מה אתה שח!". הוא היסס לרגע ועזבני לנפשי. הכל התנהל למישרין מלבד תקלה נוספת בסוף הדרך. בתחנת פולקסגארטן שבפרברי צ'רנוביץ, הבחנתי בשיירת יהודים לבושי סחבות. נאמר לי כי אלה גולי טראנסניסטריה, יוצאי דורוחוי, המוחזרים למקומותיהם. ירדתי מהרכבת על מנת לשמוע על הקורות אותם ולהתרשם מה העזרה שהם זקוקים לה. לדבר עמהם לא הצלחתי, כי השומרים הצבאיים לא איפשרו לי. לעומת זאת גרמתי דאגה רבה בלב חברי, שחיכו לבואי בתחנת צ'רנוביץ, ואני טרם הופעתי. הם הגיעו למסקנה שנעצרתי זמן קצר לפני הגעתי לתחנה האחרונה, כי האשה העידה כי ראתה אותי בתחנה שלפני האחרונה.

ענדתי מגן דוד צהוב על חזי, הלכתי לביתו של אחד החברים ושם נודע

לי שהחברים הלכו להשתדל להוציאני מבית המעצר..

קיימנו סמינרים, מפקדי חברים, שיחות ודיונים בקשר לעתיד. כן קיימנו פגישות עם הנהגת התנועה הציונית. בין היתר דנו כיצד להעביר לבוקארשט מספר רב, ככל שניתן, של חברים, כי הרוסים הלכו והתקו בו.

התוכנית לשובי לבוקארשט השתבשה. הרוסים פתחו במתקפה פתאומית ופרצו את החזית עד לזשמרינקה. תושבי צ'רנוביץ, הנוצרים, הותקפו בהלה והחלה בריחה המונית. גנרל קאלוטסקו, מושל המחוז, שרצה לעצור את הבריחה, הוציא צו האוסר לעזוב את העיר, אלא אם כן באישור מיוחד. אשורים כאלה לא ניתנו בקלות. בתחנות הרכבת נערכו בדיקות קפדניות ביותר. פשוט, לא יכולתי לחזור.

תוך כדי חיפוש אחרי פתרון, גליתי שאחות חברה בקן, נשואה לפועל טקסטיל לא יהודי. באתי בדברים עם האיש. הצעתי לו כי ישאיל לי את תעודותיו האישיות למשך שבוע ושלפני כן יוציא ממפעלו אישור נסיעה לבוקארשט על שמו. כן ביקשתיו כי יכתוב באישור זה שהוא נוסע בענייני המפעל. אז כבר ידענו לזייף מסמכים. הצטלמתי, הדבקתי את תמונתי על מסמכיו של ידידי המגמגם (שבשל כך היה פטור משירות צבאי) ומצוייד במסמכים כשרים למהדרין, יצאתי לדרך ב- 8 בינואר 1944. הנסיעה היתה מלאת מתח. העמדתי פני מגמגם אך האנשים משום מה רצו להיכנס עמי בשיחה, היות והקרונות היו ריקים למחצה. סוף טוב, הכל טוב. הצלחתי להגיע בשלום הביתה.

ביקור בגיטאות טראנסניסטריה

חודשיים לפני כן, הגיעו פליטים נוספים מפולין. היו אלה יהודים שהצליחו להסתנן אל ארגון "טודט". מפולין נשלחו לאוקראינה ומשם הצליחו להימלט כשבידיהם מסמכים גרמניים. כמובן דאגנו להם. היו ביניהם מכל תנועות הנוער כולל מ"הנוער הציוני". העומס העיקרי למפעל זה נפל על שכמו של ברל שיבר. הוא זה שחרש את בוקארשט לארכה ולרחבה כדי למצוא מגורים לאנשים אלה. בדרך כלל נמצאו להם דירות באיזור "קרוצ'ה דה- פיאטרה" (צלב האבן), שהיה רובע הזונות. רק שם היו מוכנים להסתכן בהשכרת דירות לפליטים תמורת תשלום.

הבחורים הללו (כמו אחרים, שהגיעו דרך הונגריה) היו מתיצבים בקונסוליה הפולנית, שדאגה לפליטי פולין, על סמך הסכם עם השלטונות הרומניים. חברינו לא גילו את זהותם היהודית. אך היות שנחשדו, שמא בכל זאת יהודים המה, נעשתה להם בחינת מיומנות במנהגי הדת הנוצרית. החברים היו משננים את ה"פאטר נוסטרום" בעל פה והיו לומדים ממנהגי המאמין הנוצרי. בסוף התקופה, לאחר התערבות אצל ממשלת פולין בלונדון, קיבלה הקונסוליה מבוקארשט הוראות, לא לעשות בעיות לפליטים, גם אם יש חשש שהנם יהודים.

הקשרים שלנו עם חו"ל התפתחו והתרחבו. הם קויימו בדרכים שונות. א. היו אגרות של הצלב האדום, שאפשר היה לכתוב עליהן 25 מילים ולשלב איזה רמז. היה קיים בינינו צופן מסויים והבנו מה החברים רוצים לכתוב לנו. ב. היו גלויותיו של נתן שוולב, שנכתבו משוויץ הניאטרלית. אחר כך היו גם אלה של וניה פומרנץ- הדרי מקושטא. הם התחילו בכך, שהיו כותבים גלויות לכתבות שונות, שנמצאו בידיהם, או שהשיגו ממקורות שונים. גם לחברינו בצ'רנוביץ היו קשרים עם נתן שוולב.

בתקופה האחרונה, היו קשרים במיוחד עם בלדרים של נציגויות דיפלומטיות שונות, שהיו מעבירים מכתבים ממוסדות התנועה בחו"ל אלינו ומבוקארשט למוסדות התנועה והמוסדות הלאומיים. מכתבינו כללו מלבד נתונים על מצבנו, גם אינפורמציה על כל הידוע לנו על פולין וטראנסניסטריה. היו גם בלדרים שהביאו מכתבים, חפצים ואפילו כסף, מבלי לגלות לנו מי הם. לצערנו, שני בלדרים של נציגות שוויץ ברומניה, הנס וולטי ועוד אחד שאת שמו איני זוכר, היו סוכנים כפולים. את כל המכתבים שנשלחו לחו"ל ושנשלחו משם למנהיגות הציונית ברומניה,

העבירו לגסטאפו. להלן נחזור אל תוצאות המקרים הללו.

מאז הגירוש, חלמתי להגיע אל חברינו המעונים בטראנסניסטריה. זה היה חלום בלבד, כי נסיעה כזו ליהודי היתה בבחינת חלום בלבד. והנה יום אחד פנה אלי חברנו משה בלומנטל ושאל אם אני מוכן לצאת לטראנסניסטריה במסגרת ועדה שתפקידה לרשום את "יתומי טראנסניסטריה" על מנת להחזירם לרומניה ואחר כך להעלותם ארצה.

זמן רב התנהל משא ומתן בין המנהיגות היהודית בבוקארשט לבין שלטונות רומניה על החזרת 5000 נערים ונערות, יתומים שהוריהם נרצחו או נספו. הגרמנים עשו כל שביכולתם על מנת לטרפד משא ומתן זה. בסופו של דבר, לאחר ששולמו סכומי עתק, לפקידי השגרירות הגרמנית בבוקארשט, הצלחנו להגיע לראשית מימושה של התכנית.

היינו חמישה אנשים שאמורים היו לצאת לאיזורים שונים בטראנסניסטריה: פרד שרגא ז"ל – למוגילב; משה בלומנטל – לברשיאד; דאדו רוזנקרנץ ז"ל – לשאגורוד; דיאמנט – לדז'ורין ואנוכי – לאיזור יאמפול.

הביקור התקיים בסוף ינואר – כשלושה שבועות אחר שובי מהביקור בצ'רנוביץ. נסעתי יחד עם פרד שרגא. הגענו למוגילב שהיתה עיר מוזנחת. בחוצותיה הסתובבו יהודים מזוקנים לבושי סחבות ושקים, ללא נעליים באמצע החורף. הרושם היה מזעזע. שמעתי סיפורים עוד יותר מזעזעים על הגירוש ועל הרצח ההמוני. כמו כן גם שמעתי על העזרה ההדדית. דיברנו על העתיד. מצאתי ילדים ללא שם, ילדים שאבדו להוריהם בדרך, ואיש לא ידע את זהותם, ומאין הם באו. היו ילדים ללא ידיים וללא רגליים, כי גפיהם קפאו בקור, בחורף הנורא של שנת 1941/42.

ביאמפול ניסיתי לשכנע יהודים, שירשו לבניהם לעבור לרומניה ומשם לארץ ישראל. רמזתי להם שאם ינצלו חייהם כי אז ייפגשו עם בניהם בארץ ישראל ואם חס וחלילה לא ינצלו, טוב יעשו להציל את בניהם לפחות.

לפני צאתי הביתה, נשארתי ימים מספר עם חבריבו במוגילב, שפעלו גם שם במחתרת. השתדלתי להיפגש גם עם חברים מתנועות אחרות. מצאתי בודדים מ"גורדוניה" ומ"השומר הצעיר". חזרתי לבוקארשט בסוף ינואר. במרס 1944, הגיעו גם יתומי טראנסניסטריה. חלקם הובאו לבוקארשט וחלקם נשארו בערי שדה שונים כמו בוטושאן, יאש, רומאן, בוזאו וכו'.

הצלה, עליה והגנה

בשובי מביקורי ה"רשמי" בטראנסניסטריה, הופתעתי לשמוע על מעצרם של מישו בנבנישטי, יו"ר ההסתדרות הציונית, וילהלם פישר ז"ל וחברים מתנועות הנוער "גורדוניה", "דרור" ו"השומר הצעיר" – על ידי משטרת הבטחון. גם אחרי חיפשו בהיעדרי. לשאלתה של המשטרה, טענה אמי שברחתי עם בחורה, למורת רוחה, והיא אינה יודעת לאן. היא נכלאה לשלושה ימי חקירה, אולם לא נשברה. בסוף שוחררה, לאחר שהגיעו למסקנה שלא יוציאו מפיה דבר. גם אחרי ברל חיפשה משטרת הבטחון.

המעצרים היו תוצאה של חילופי ההתכתבות, שבין מנהיגי התנועה הציונית עם המוסדות בחו"ל. כאמור, העתקי המכתבים הגיעו לידי הגסטאפו הגרמני. כל הפרשה התפוצצה, כאשר הגרמנים מסרו את התיק לרומנים. בנבנישטי ופישר נעצרו בינואר. הם היו נתונים במשטר עינויים. בנבנישטי נאשם, כי איפשר כניסתם לרומניה של 300 פליטים יהודיים מפולין. ווילהלם פישר הואשם בריגול בדרגה חמורה. הגרמנים לחצו על הרומנים למסור לידיהם את העצורים ולפעול נמרצות נגד התנועה הציונית, נגד "מרגלים השולחים מכתבים לחו"ל ובהם מידע על הנעשה במדינות אחרות". (הכוונה היתה לאינפורמציה על המצב בפולין ועל טראנסניסטריה, שהיתה כלולה במכתבי התנועות השונות).

המצב נראה חמור למדי, אולם זה קרה ב-1944, כאשר הרומנים כבר ידעו שהגרמנים מפסידים במלחמה. הרומנים כבר היו מוכנים לחפש

שבילים לבעלות הברית על מנת לנהל מו"מ על הסכם כניעה. אמנם החוקים האנטישמיים נשארו בתוקף. היהודים המשיכו בעבודות כפיה בפלוגות העבודה, אולם היחס היה פשרני. מיכאי אנטונסקו, ראש הממשלה דאז, (להבדיל מיון אנטונסקו שהיה מנהיג המדינה ושום קירבה משפחתית לא היתה ביניהם) כבר השתדל לאגור "מצוות" שיעמדו לזכותו ביום הדין. בסופו של דבר נערך משפט (החקירה נסתיימה ברומניה ולא בגרמניה). המנהיגים הציוניים שוחררו ואילו אנשי "גורדוניה" "דרור" ו"השומר הצעיר" נענשו אך לא בעונשים חמורים בהם היו נענשים לו היתה מתקבלת האשמה בריגול.

עד לשחרור הנעצרים, חיפשתי לי מקלט, כי מאד לא רציתי ליפול בידי החוקרים מה"סיגורנצה". הרכבתי משקפיים כהים, צימחתי זקן, חבשתי כובע, זייפתי את תעודת הזהוי שלי ושכרתי חדר אצל גנרל רומני, לשם הטעיה. הסתגרתי בחדרי ויצאתי ממנו רק בלילות. גם ברל שיבר ז"ל עשה כמוני, מה גם שצורתו החיצונית היתה יכולה בנקל לגלות את זהותו. את תפקיד ריכוז התנועה הטלנו על שתי בנות: חנהל'ה פלדמן, חברתו של ברל (ולימים אשתו) ועל קוקה סגל, כיום באלוני אבא.

לאחר שהייה של כחודש במחבוא, הרגשתי שהמעקב אחרי נמשך בעקשנות. החלטתי לעזוב את בוקארשט. חברנו זיגמונט שפיגל (סיג'י) היה מגויס בלשכת הגיוס ליהודים בעיר גאלאץ. בתוקף תפקידו היה מעביר יהודים מגאלאץ לבוקארשט ומבוקארשט חזרה לגאלאץ (כנראה הביאם לבדיקה אצל הועדה העליונה לענייני בריאות) בליווי חיילים. הסכמנו שבאחד המשלוחים יכלול גם אותי. הייתי התשיעי בקבוצה. התעודה המשותפת היתה בידי סיג'י. הגעתי ללא בעיות לגאלאץ והסתתרתי אצל חברים. יום אחד, התחשק לי ללכת להצגה קולנע. כאשר נדלק האור באולם, הכירוני כמה חברים שהיו בהצגה. התפשטה השמועה שאני בעיר. הגענו למסקנה שעלי לברוח מגאלאץ. יצאתי לפוקשאן. שכרתי חדר אצל אשה זקנה וכמעט שלא יצאתי את חדרי. שני חברים, שאינם עוד בין החיים, שלום וייסמן ופנינה רבינוביץ ז"ל,סיפקו לי מזון יבש כל יום. בחדר השכור הזה בילתי כחודש ימים. באפריל 1944, עם תחילת ההפצצות על בוקארשט, כאשר המהיגים הציוניים שוחררו ונשכחתי מלב חוקרי, כי כל הענין טושטש בינתיים, חזרתי לבוקארשט.

בימים ההם השתנה המצב. נפתחו אופקים חדשים לפעילות נמרצת בארבעה שטחים עיקריים ואלה הם: הגנה, הצלה, עליה והכנות לקראת עלייתנו מן המחתרת וחידוש הפעילות בתנאים נורמליים. אעמוד בקצרה על כל אחד מארבעת השטחים שהזכרתי.

עליה והצלה: על פי רמז מגבוה, נפתח בסוף 1943 משרד הגירה בשם "או.ר.א.ט." (המשרד הרומני לתיירות). להלכה לא היה קשור המשרד לתנועה הציונית, אך למעשה נמצא בהנהגתו של א.ל. זיסו, שלאחר מעצרו של נבנישטי היה ליו"ר ההסתדרות הציונית במחתרת, ולנציג הסוכנות היהודית ברומניה. המשרד עסק בעליה. העולים היו בחלקם יהודים ששילמו בעבור עלייתם בכסף מלא, לכסוי הוצאות העליה. רוב רובם של העולים היו חלוצים. כל תנועת נוער ("הנוער הציוני", "השומר הצעיר" "גורדוניה", "דרור" ו"בני עקיבא") קיבלה 20% מהעליה שהיתה מיועדת לחלוצים. כן עלו פליטים מפולין ומהונגריה.

אנחנו דאגנו להבאת חברינו, ממקום המצאם, לבוקארשט לשם העלתם. השיטות להבאת הבחורים היו שונות. לפעמים באו בכוחות עצמם. לעתים ארגנו את הבאתם, מפלוגות העבודה שבהן נמצאו, לבדיקה רפואית או שהיינו מעבירים אותם מפלוגה לפלוגה ובדרך נשרו... היה איש קשר צבאי משלנו, קצין בשם פינזארו, חבר כיתה לשעבר של ברל. הוא היה מלווה קבוצות משלנו תמורת שכר בעיקר בקו טימישוארה - בוקארשט.

הפליטים שעמדו לעלות ארצה ובידיהם לא נמצא אף מסמך, היינו מביאים אותם בפני בית משפט, על מנת לסדר להם תעודות לידה על סמך עדים. מצויידים בתעודות אלה היו יוצאים לדרך. לא פעם ניסו השלטונות בנמל קונסטאנצה להתנכל לאנשים אלה, כדי להוכיח שאין הם אותם המופיעים בתעודות ולא קשה היה להוכיח זאת. העניינים היו מסתדרים

באמצעות שלמונים, בעזרת החברים המרכזיים שהיו מלווים תמיד את המפליגים ארצה.

החל מאביב 1944 ועד לאוגוסט 1944 כאשר שוחררנו מעול הנאצים, יצאו 8 אניות עם מעפילים;

האניה "מילכה" א' עליה היו 239 עולים – הגיעה ארצה במרס 1944.
האניה "מריצה" א' עליה היו 224 עולים – הגיעה ארצה באפריל 1944.
האניה "מילכה" ב' עליה היו 517 עולים – הגיעה ארצה במאי 1944.
האניה "מריצה ב' " עליה היו 318 עולים – הגיעה ארצה במאי 1944.
האניה "קזבק" עליה היו 735 עולים – הגיעה ארצה ביולי 1944.
על האניה "מרינו" היו 308 עולים, ועל האניה "בולבול" היו 410 עולים.
שתי האניה האחרונות הגיעו באוגוסט 1944.

על האניה "מפקורה" היו 394 עולים, אך היא לא הגיע ליעדה והוטבעה בים השיש כנראה על ידי הגרמנים. מתוך האניה "מפקורה" ניצלו 4 אנשים. בין טבועי "מפקורה" היו רבים מחברינו; משהל'ה, בחור פולני, שהתמחה בזיוף מסמכים, יושקה שוורץ מטימישוארה, ורבים אחרים. תנצב"ה.

הצלה והגנה: בראשית 1944, לאחר שהגרמנים כבשו את הונגריה, הגיעה אלינו משלחת מהונגריה שהיתה מורכבת מארבעה פליטים מפולין. כל אחד מהם חבר בתנועת נוער אחרת. חבר "הנוער הציוני" במשלחת היה צבי צימרמן (לימים ח"כ, וסגן ראש עירית חיפה). הם סיפרו לנו על מה שקרה בפולין, על מעללי המחתרת, על בריחתם להונגריה ועל מה שצפוי עכשיו בהונגריה. המשלחת יעצה לנו, כל אחד בתנועתו, לנקוט בצעדים הדרושים על מנת להקדים תרופה למכה. כן דרשו שתנועות הנוער ברומניה תתגייסנה לעזור לחברי התנועות מהונגריה ולפליטי פולין, לעבור את הגבול לרומניה, לשם עלייתם ארצה.

הסיפור ששמענו מצימרמן השלים את מה שידענו מחברינו מארגון "טודט". בישיבה שבה השתתפו צבי צימרמן, ברל שיבר ואנוכי, הוחלט שאחד מאתנו ימשיך לטפל כאחראי לעניני התנועה השוטפים. הוא יעסוק בארגון העליה, בקשר עם הקנים ועם המוסדות הציוניים ואילו השני יחל לטפל בצורה שיטתית, בארגון "הצלה והגנה" למקרה שגם ברומניה יתרחש אותו תהליך כמו בהונגריה, כלומר רומניה תהפוך לשטח כיבוש גרמני. התקיימה הגרלה ביני לבין ברל, בהטלת מטבע, מי יטפל בהגנה. דב שיבר זכה בתפקיד ומאותו יום ירד ברל לגמרי למחתרת.

התכנית, כפי ששורטטה בפגישה עם צבי, היתה להציל את החברים ע"י הכנת תעודות "אריות" בכמויות עצומות. אך היות והיו חברים שהופעתם החיצונית היתה מאד לא "ארית", חשבנו להקים בעבורם בונקרים תת- קרקעיים. לשם כך שכרנו בתים גם מחוץ לעיר והתחלנו בחפירת אותם הבונקרים. יצאנו מתוך הנחה, שהיות והאוכלוסיה נתבקשה לחפור שוחות להגנה מפני התקפות אוויריות (במיוחד לאחר ה- 4 באפריל, כשהחלו הפצצות מסיביות על בוקארשט והסביבה, ע"י מטוסים אמריקניים ובריטיים), איש לא יראה חריג בעבודות החפירה שלנו והדבר לא יעורר תשומת לב מיוחדת. פליטי פולין והונגריה, שהגיעו בינתיים שולבו בטיפול בנושאים אלה. מצאנו דירות ובונקרים, בייחוד באיזורי הפצצות מסוכנים.

בקיץ 1944, עם בואם של הצנחנים הראשונים, שליחי היישוב, התקיים דיון סוער בענין ההגנה. "אליעזר" (הצנחן מנו מוסקוביץ', כיום יצחק בן אפרים) שמונה מטעם המשלחת לטפל בנושא ההגנה, טען שכל ההכנות לארגון ההגנה תובעים כסף רב. כסף זה בא מהעם היהודי בכללותו, ואין לנו כל זכות להשתמש בכסף זה כדי להציל את אנשי תנועות הנוער בלבד, כפי שתכננו. הצנחנים טענו שלמרות השתייכותם המפלגתית, הם רואים עצמם בענין זה כשליחי העם היהודי כולו, שבשמו הם פועלים ובאמצעיו הכספיים הם משתמשים. הם הוסיפו שזאת גם החלטת המוסדות בארץ- ישראל. הוחלט לשים דגש על רכישות נשק ואימון בו. "הבונקרים" - אמר מנו - "יכולים להציל מעטים. אנו צריכים להתכונן להגן בנשק על איזו'ים שלמים, כפי שעשו בוורשה" הוא הדגיש שלא כל כך חשוב להציל איש זה או אחר, כפי שחשוב הצלת הכבוד היהודי. עלינו להוכיח שעם זה

לא הלך כצאן לטבח, אלא נלחם בנשק נגד מי שניסו לגעת בחיי היהודים או לגרשם.

השקפה זו נתקבלה פה אחד, על ידי נציגי כל תנועות הנוער. נוצר ארגון "הגנה" אחיד, כשכל תנועה ותנועה היא בבחינת יחידה בתוך "ארגון ההגנה האחיד". ברל שיבר נבחר מפקד ארגון ההגנה של כל התנועות, תחת פיקודו של "אליעזר". כמפקד יחידת "הנוער הציוני" נבחר ליאו רוזנשטוק (אריה ורדי) ז"ל.

התחלנו באיסוף נשק. קנינו אותו מקצינים ומעריקים. כן התחלנו באימון בנשק. את האימון עשינו בעת ההתקפות האוויריות, כי אז הדבר לא עורר תשומת לב. (המטוסים היו באים מידי יום, בשעה 11.00 לפנה"צ לערך ולאחר חצות הלילה).

הצלה על גבול הונגריה: חברנו רפאל (רז'י) רוזנברגר נשלח לעיר ארד, שעל גבול רומניה-הונגריה, כדי לארגן העברת פליטים מהונגריה לרומניה, טיפולם בארד והעברתם לבוקארשט. כל יהודי שהגיע בכוחות עצמו לרומניה, מצא מסתור בארד. רז'י יזם העברת יהודים מעבר לגבול ודאג להוציא לחופשי גם את אלה שנאסרו ע"י המשטרה. הוא עצמו עבר את הגבול, הגיע לגיטו אורדיאה-מרה והודיע ליהודים שהיו כלואים שם, בעזרת פתקים שהעביר, שכל מי שרוצה לברוח יוכל להימלט לרומניה. נקודת גבול שניה, פעלה ליד העיר טורדה, באחריותו של אריה הירש (אלדר) מ"דרור-הבונים".

הקהילות היהודיות בארד ובטורדה עזרו לפליטים, במיוחד הקהילות האורתודוכסיות וכמובן חברינו. על עוזריו הנאמנים ביותר של רז'י נמנה חברנו חיים וורצל, שגם אחר המלחמה, פעל בארגון בריחות במשך שנים, ועל זה אף שילם בשנות מאסר כ"אסיר ציון". חברים מקן ארד התנדבו להעביר את הפליטים מארד לבוקארשט. בדרך כלל נסעו בקרון השינה הסגור. היה צורך בליווי, כי בדרך כלל מדובר היה באנשים שלא ידעו מלה רומנית והיה צורך שמישהו ידע על מה שקרה אותם בדרך.

הסיכון היה רב. ברומניה הופיע צו לפיו כל פליט יהודי שייתפס על הטריטוריה הרומנית יוצא להורג ויחד עמו יוצא להורג כל מי שטיפל באיש או עזר לו בכל צורה שהיא. עד כמה שידוע לנו, צו זה לא הופעל ואיש מבין אלפי הפליטים שהגיעו לא הוצא להורג, אם כי רבים מהם נתפסו, נחקרו תחת עינויים קשים, במטרה שיודו כי הם פליטים ולאחר מכן שוחררו. רבים מהם עלו ארצה עוד לפני תום המלחמה, באניות של "או.ר.א.ט."

רבים מחברינו בהונגריה הגיעו לרומניה. גם פליטי פולין, חברי התנועה שנמלטו להונגריה, הגיעו לבוקארשט. ליד "הנוער הציוני" ברומניה, פעלה גם שלוחה הונגרית ופולנית. מיד לאחר המלחמה היו גם קיבוצי הכשרה של "הנוער הציוני" מהונגריה ומפולין.

פעולה לקראת העתיד: לפני זמן לא רב, עברתי על העתקי המכתבים שכתבתי בסוף שנת 1943 לדוד צימנד, שליח התנועה בועד ההצלה בקושטא. מכתבים אלה מוכיחים על התעניינותנו העמוקה לבאות. יש בהן תוכניות כיצד לארגן את התנועה לאחר המלחמה. במכתבים אלה הדגשתי שאסור ש"הנוער הציוני" יהיה תנועה בשירות הבורגנות.

דב ואני רצינו להשתית את התנועה על יסודות דמוקראטיים, לכן תכננו הקמת "חבר מנהלים", שידריך את התנועה לקראת הבאות. ה"חבר" הוקם, והוא שבחר בנו למעין ועדה מרכזת. לא רצינו לפגוע ביוקרת השם "ההנהגה הראשית", כי לא נבחרנו ע"י מועצה ראשית נבחרת ב"יום המנהלים" כנהוג.

תכננו תוכניות תרבות שונות. ארגנו סמינריון תנועתי שהתנהל בתנאים מחתרתיים באחד הבתים "המשותפים" שלנו (כלומר דירה שבה גרו חלוצים וניהלו חיים משותפים, כמו בקיבוץ הכשרה), ברח' פאפאזוגלו 4.

ארגנו מקהלה בניצוחו של המנצח חיים שורצמן ז"ל. זאת היתה כביכול "מקהלה למוסיקה דתית", אך היתה זו מקהלה ציונית מובהקת. פעמיים בשבוע התכנסה המקהלה לשם חזרות בבית כנסת של הפחחים, ברחוב מאמולאר. החזרות שימשו גם הזדמנות להתכנסות של חברים. לשם קבלת הוראות. ערכנו שם קונצרטים בציבור תחת השם "מוסיקה דתית".

למעשה היו אלה קונצרטים לשירה עממית יהודית וארצישראלית. את הטקסטים של השירים העברנו בצנזורה בעזרת שלמונים. אני זוכר, שכאשר שרנו את השיר "עס ברענט" (העיירה בוערת) שהביאו עמהם הפליטים מפולין, קם הקהל כולו - כאלף איש - על רגליו והאזין בדומיה לשיר. הציבור הבין את משמעותו העמוקה של שיר זה והזדהה עם תוכנו.

השתדלנו לקרב חברים חדשים ולהרחיב את המעגל לקראת הבאות. שלחנו שליחים (בעיקר שליחות) לערים אחרות ברומניה. (השליחות היו עונדות צלב, שלא יתעורר חשד כי הן יהודיות). כמה מחברינו נתבקשו לא לעלות ארצה, לעת עתה, אלא להשתתף בתהליך החייאת התנועה. אמרנו להם, שאם הישוב בארץ ישראל מוציא אנשים חיוביים מן הקיבוצים ושולח אותם כשליחים אלינו, תוך חירוף נפש, הדבר מוכיח עד כמה חיוני הדבר. מחובתנו לעשות כאן, את אותם הדברים שעושים השליחים, עם פחות סיכון.

אחרי 23 באוגוסט 1944

ב- 23 באוגוסט 1944, הודיע המלך מיכאי על הסתלקות רומניה מבריתה עם גרמניה, כניעתה בפני בעלי הברית, הפסקת האש של צבא רומניה והקמתה של ממשלה דמוקראטית בהשתתפות כל הגורמים הדמוקראטיים. מיד לאחר הכרזתו זו של המלך, נכנסנו לכוננות מלאה והיינו פעילים בימי ההפצצות שערכו הגרמנים על בוקארשט. במשך כמה ימים ניסה הצבא הגרמני, שהיה מוצב סביב בוקארשט, לפרוץ לעיר ולהחזיר את המצב לקדמותו. בימים ההם היו מרוכזים חברינו בנקודות שונות בשכונה היהודית, במעט הנשק שבידיהם, מוכנים להיאבק עם הגרמנים, במקרה שאלה ינסו להתנכל לתושבי השכונה. אף ניהלנו מו"מ עם כוחות ההתנגדות לגרמניה על שיתוף הפעולה .

כמה ימים לאחר מכן, הגיע הצבא הרוסי ואנחנו התחלנו בפעילות תנועתית רגילה. חזרנו לדפוסי התנועה שמלפני המלחמה עם קנים וקבוצות. הדפסנו חוברות עם חומר הסברתי של התנועה. הוצאנו דו- שבועון משלנו בשם "טינרטול נאו" (הנוער החדש). שליחינו פשטו בשטח והקימו קנים ברוב הישובים ברומניה, בהם היתה קיימת אוכלוסיה יהודית. הקמנו קיבוצי הכשרה, והמשכנו בפעולות ההצלה. המשכנו להביא יהודים מהונגריה, פליטים מפולין, מצ'רנוביץ ומטראנסניסטריה, שנמצאו כולם תחת הכיבוש הרוסי.

בתחילת חודש אוקטובר, נפתח סמינר ארצי. השתתפו בו כשבעים חברים מכל ערי רומניה, שאז אפשר היה לנסוע משם לבוקארשט. בין המרצים בסמינר זה, היה גם דוד צימנד ז"ל, שהגיע לרומניה כשליח "ועד ההצלה" בקושטא.

ברל, אני ודיצ'י, (ברוך דויטש) שצורף להנהגה הראשית, ניהלנו את הענינים. לפעולה נכנסו כמה עשרות שליחים שפעלו בשטחים שונים: בקנים, בקיבוצי הכשרה, בבריחה ובארגון העליה שנמשכה - הן בדרכים הרגילות, באניות שהפליגו מקונסטאנצה, והן בדרכים הבלתי רגילות דרך הונגריה (או יוגוסלביה) לוינה ולאיטליה. מאוחר יותר צורפו להנהגה הראשית מילו דרך וישראל אייזנברג. מילו חזר מטראנסניסטריה וישראל נמלט מצ'רנוביץ.

בחורף 1944/45 ארגנו "מחנות חורף" בבראשוב ואילו באביב, ארגנו סמינר ארצי "ניצנים" בפרבר קולנטינה, ליד בוקארשט. הסמינר נוהל ע"י קבוצת הפעילים החדשה, שאמורים היו להיות הדור הבא שינהל את התנועה. הם פעלו בהדרכתו של ברל, שניהל את הסמינר.

במחנות הקיץ של 1945, שהתקיימו ב"קומאנדאר", התקיים גם "יום המנהלים" הראשון שבחר ב"מועצה ראשית" שבחרה את ההנהגה הראשית.

בסוף שנת 1945, הגיע לרומניה בשליחות התנועה, הח' יהודה שערי. אנחנו התכוננו לעלות ארצה. באביב 1946, קיבלנו "חופשת עליה" והנהלת התנועה עברה לידה של משמרת חדשה, שהיתה מורכבת מטוטיו יבלונובר (יצחק ילון), משה וייס- טלמון, עקיבא לנדן (לונדון) ושמעיה שטיינמץ (אבני), שהיוו את ההנהגה החדשה. לפני כן, בחורף 1945/46, עלה ארצה

דיצ'י דרך איטליה, בראשות הארגון ל"הגשמה", מקימי "שורש" בהרי ירושלים.

בסוף הקיץ של שנת 1946, עזבנו את רומניה בדרך לארץ ישראל. יחד עם ברל יצאתי ליוגוסלביה. גרנו בבנין הבלתי גמור של אוניברסיטת "מקסימיר" שליד זאגרב. שלד הבטון של הבנין, התנוסס בשדה פתוח, באיזור בלתי מאוכלס. בבנין זה התרכזו אלפי מעפילים מרומניה ומהונגריה וכו'.

חודשי אוגוסט וספטמבר חלפו בציפיה מתוחה. באוקטובר ירד לפתע החורף, עם גשמי עוז ורוחות קרות. זרמי מים פרצו מבעד לפתחים הענקים, שבהם טרם הורכבו חלונות. הקור הציק ושמיכות לא היו בכמות מספקת. אני זוכר כיצד כראש הועד של המעפילים, הוטל עלי לחלק לארבעת אלפים איש, שסבלו מקור וזוהמה, אלף שמיכות קנדיות, שנשלחו ע"י הג'וינט.

ב-2 בנובמבר התחילו ההכנות ליציאתנו לדרך. למחרת היום, בשעה 11.00 עלינו לרכבת ועם השקיעה הגענו לנמל קטן. במפרץ עגנו שתי אניות: "תנועת המרי" ואניה קטנה יותר בשם "אגיה אנסטסיה" שנקראה בפי השליחים "הקדושה".

ב-6 בנובמבר 1946, הפלגנו בפיקודו של "אמנון", (שמו האמיתי, יוסקה האמבורגר). חולקנו ל-70 קבוצות בני 50 איש כל אחת. האחראי לחלוקת המזון באניה, היה חברנו ברל שיבר ז"ל. המזון היה יבש: לחם קשה, שימורי גבינה, שימורי בשר, בצל ובימים הראשונים תפוח לכל אחד. המים היו מלוחים. בבטן האניה שרר חום כבד. אויר צח היינו שואפים לפי התור ולפי שעות וקבוצות.

"אנסטסיה אגאיה", שלאחר מכן שונה שמה ל"אבא ברדיצ'ב" על שם חברנו הצנחן הי"ד, היתה בסכנת התנפצות מול סלעי החוף. למזלם של המעפילים שעל סיפונה, היא ניצלה ברגע האחרון. האניה נפגמה וב-9 לנובמבר העבירו את 450 המעפילים שהיו על סיפונה לספינתנו. הצפיפות שהיתה גדולה בלאו הכי, גדלה עוד יותר.

ב-13 בנובמבר נפרדנו מספליט, הנמל האחרון שעל חוף יוגוסלביה ושטנו בים התיכון. עברו אחד עשר יום קשים עד אשר אניות הוד מלכותו, מלך בריטניה, גילו את ספינתנו והחל המשחק של "חתול ועכבר" עם האנגלים. הם התעניינו לדעת לאן מועדות פנינו ואנו השיבונו מה שהשיבונו והתכוננו להיאבק על כבודנו.

ב-25 לנובמבר, האניה משנה את שמה מ"תנועת המרי" ל"כנסת ישראל". באותו יום בשעה 09.30 בבוקר, ניתנת צפירת אזעקה. האנשים הורדו לבטן האניה. ב-26 בנובמבר התנהל מאבק מר עם האנגלים, לאחר שנכנסנו למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל. האניות הבריטיות כיתרו אותנו. החיילים האנגלים קפצו על סיפון האניה. הקרבן הראשון נפל ירוי. היו פצועים. האנגלים ניצחו כמובן.

הועברנו לספינת המלחמה שלהם והובלנו לקפריסין. בראשון לדצמבר בלילה תמה נסיעתנו הארוכה עם הגיענו לשערי המחנה בקראולוס בקפריסין. במחנה נפגשנו עם חברים משכבר. השער נסגר מאחורינו. באוזני הדהד "שיר העולים" ששרנו אותו מאות פעמים בדרך.

שיירה, אל בכי ואל צער!
הישען על זרועי, סב זקן
גם לזה שסגר את השער,
יום יבוא של נקם ושילם.

קרוב לארבעת אלפי העולים של "כנסת ישראל" חיכו יחד עם מעפילי שאר האניות, לפתיחת השער. השתוקקנו להגיע לארץ ישראל.

חלפו כחמש עשרה שנה מאז שהצטרפתי לקן, ועד שהגעתי לקיבוץ "במאבק" בא"י. היו אלה שנים מעניינות, שנות שואה והצלה, שנות יצירה ופעולה. ראינו בהקמת מדינת ישראל בתחושה הנפלאה, שגם ידינו היתה בדבר.

חבר המנהלים של גליל "נס- ציונה",
בבוקובינה, צרנוביץ, 1940.

קבוצת פעילים, יוצאי סוצ'אבה, 1948.

מימין לשמאל: ליקה
רוזנצוויג, מנחם
איידינגר, סידי פוקס
ש. אבני וקמילו
דרזנר
קבוצת פעילים,
מרכזיים, 1947.

ש. אבני

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה לאחר השואה

חייה הקצרים של תנועת "הנוער הציוני" ברומניה, ידעו שתי תקופות פריחה עיקריות, כאשר השואה מפרידה בין שתיהן. אמנם, גם בשואה לא שבקה התנועה חיים לכל חי, אולם - אם לבטא זאת ברוח דבריו של הסופר י.ל. פרץ לגבי "הנקודה היהודית" - נאמר, שהשלהבת הגדולה הצטמצמה לנקודת- אור זעירה שנצנצה באפלת התקופה. לנקודה זו נשואות היו תקוות היהודים, בחשכת הימים הקשים ההם.

התקופה הראשונה, שהחלה בסוף שנות העשרים, בכמה מוקדים, בבת אחת, הגיעה לשיאה עם פרוץ מלחמת העולם השניה. התקופה השניה החלה מיד לאחר השואה, כאשר שרידי התקופה הראשונה, וחברי תנועה חדשים, החיו את התנועה לכמה שנות פריחה, עד שנחנקה בחיבוקה הצונן והאלים של התנועה הקומוניסטית.

ואם התקופה הראשונה הצטיינה בחיפושי דרך, בהתלבטויות ובהתחלות ראשונות בארץ ישראל, הרי שהתקופה השניה התרחשה בימי הרת עולם, בתקופה של העפלה המונית כאשר המאבק על הקמת המדינה היהודית הגיע לשיאו.

לאחר שנאסר על קיום התנועה הציונית ברומניה הקומוניסטית, המשיכו יהודי רומניה לעלות בנעריהם ובזקניהם. נס "יציאת רומניה" התרחש דווקא בשעה שזקני התנועה הציונית ופעילי תנועות הנוער החלוציות, שהו בבתי הסוהר ושילמו בסבל רב על אמונתם ועל פעילותם הציונית.

היש קשר בין התקופה הראשונה לשניה?

ודאי שכן, אך הקשר רופף למדי. אמנם שרידי התקופה הראשונה הם שהחיו את התנועה, אך רק מעטים מבין פעילי התקופה השניה הכירו, או ידעו דברים מהותיים, על בני התקופה הראשונה. הארכיונים הושמדו. הפעילות הנמרצת והשינויים המהירים, שאפיינו תקופה זו לא השאירו פנאי לעסוק בחקר העבר, גם אם התרפקנו על העבר המפואר ושוחחנו עליו לפעמים.

אשתדל לספר מעט מאד, בנוסח טלגראפי, על מאורעות התקופה השניה, על מה שקרה בתנועה החל מ-23 באוגוסט 1944 ועד לסופה המר של התנועה הציונית. על מנת לקשר בין שתי התקופות, ולהסביר את הקשר ביניהן, אתחיל מסוף התקופה הראשונה.

בסיום התקופה הראשונה: 1939 - 1940

בישיבת המועצה הראשית, שהתקיימה באביב 1939, (23-22 באפריל), הוחלט על הקמתם מחדש של "המחוזות" שבוטלו לפני כן. המועצה נימקה את החלטתה בכך, שיש להתכונן ל"תנאים מסויימים" שיפגעו במרכז התנועה ולכן יש להעביר את ריכוז הפעולה ל"מחוזות", למסגרות יותר מצומצמות, שתפעלנה ללא הזדקקות להוראות מהמרכז. אינני בטוח שרעיון המחוזות אכן הוגשם, אולם ברור שברקע היתה המחשבה, שיש להתכונן לפעילות מחתרתית.

ואלה ששת המחוזות שהוקמו ברגאט:

1. מחוז בוקארשט (שני קנים) בהנהלת אבא ברדיצ'ב ז"ל.
2. מחוז פוקשאן (ארבע קנים) בהנהלת ש. וייסמן.
3. מחוז גאלאץ (ששה קנים) בהנהלת לופו קרול.
4. מחוז בירלאד (ארבע קנים) בהנהלת אהרון וסרמן ז"ל.
5. מחוז יאש (תשעה קנים) בהנהלת חיים שפר.
6. מחוז באקאו (ששה קנים) בהנהלת מ. ברץ.

מחנות הקיץ, שהתקיימו בטופליצה ערב פרוץ המלחמה, באוגוסט 1938, היו במידה מסויימת, מחנות חצי-מחתרתיים. המזכירות דרשה מחברי התנועה לפעול בסודיות גמורה: "המשתתפים יבואו ללא מזוודות וללא סמלים חיצוניים ורק עם תרמילים". " החברים מעמידים פנים שהנם כביכול, סתם מטיילים. כן מתבקשים הקנים לא להרבות במספר החברים שיבואו למחנות". בסך הכל השתתפו כ-150 חברים וגרו בשלושה מחנות. בשניים מהם התגוררו הטראנסילבניים ובשלישי בני הריגאט ובוקובינה יחד. המזכירות התרעמה על בני טראנסילבניה על שלא התחשבו בהוראות, "והביאו מספר חברים מעל למוסכם".

מקריאת המכתבים שנכתבו בימים ההם, עולה ריח של מחתרת. הפסיקו לכתוב על התנועה. כתבו על "המשפחה" ועל כל מיני קרובים ו"חתונות" העומדות בפתח. המושג "חתונה", המצאת השליח יאנק דז'בינצקי (יעקב בן-יהודה ז"ל), פירושה עליה אילגלית. במכתבים מתלוננים על "קרוביו של ברל", שאינם מתנהגים כיאות. הכוונה למפא"י בראשות ברל כצנלסון ז"ל. כן מודיעים שהסבתא מרגישה טוב, או שחו"ח נפטרה... סבתא פירושה: קבוצה בקן. היו מכתבים בהם הודיע מאן דהו על שלומן של הסבתות חנה, בילה, חיה ורבקה... הצנזור, שמנסיונו האישי ידע שלבן אדם יש, לכל היותר, שתי סבתות, העיר כנראה למי שהעיר וחברים מקן פוקשאן נעצרו בשל ריבוי סבתות, מעל לתקן.

אחד מבני המשפחה נעשה לפתע סוחר עצים ועסק בהובלת "קרשים", יחד עם "השותף הפולני". באחד המכתבים כותבת המזכירות מבוקארשט למזכירות העליונה בת"א, שבשעה שהשמאל לוקח חמישה-עשר אלף תמורת "קרש", אנחנו מתכוננים לגבות שמונה עשר אלף תמורת כל "קרש". למותר לציין שבמחיר הנקוב להובלת "קרש", ניתן היה להוביל ברומניה הרבה קרונות קרשים... באחד המכתבים מבקשים ממנדל (?) שישלח "ספרים" מיוחדים כפי שעשה אהרונצ'יק כהן, ידידו של אברהמיק (?). קשה לפענח את רצונו של הכותב. אולי מתייחסים לאהרונצ'יק כהן, איש משמר העמק, ששהה בימים ההם בשליחות תנועתו, "השומר הצעיר" ברומניה.

בשנת 1940 חל מפנה גורלי במצב המדיני ברומניה ובגורל יהודיה. בשנה זו נקרעו מעל רומניה באסאראביה ובוקובינה הצפונית, וסופחו ביוני 1940 לרוסיה וטראנסילבניה הצפונית, שהוחזרה להונגריה בספטמבר 1940. באותה שנה גאתה האנטישמיות ורומניה עברה למחנה של גרמניה הנאצית.

ואם בראשית מאי, בכנס איזורי בצ'רנוביץ, מצטיירת תמונה ורודה מאין כמוה, שופעת אופטימיות והתקוות מרקיעות שחקים, שהנה התנועה הולכת מחיל אל חיל; ואם ב-19 במרס 1940, מודיע השליח וילו כ"ץ ז"ל למזכירות בת"א, שביקר בקישינוב ומצא שם קן נהדר וישנם כל הסיכויים להרחיב את הפעולה לכל האיזור (הוא מודיע בצהלה, שקן "דרור" מסקורן, על חבריו ו"מנהליו" (מדריכיו) עבר ל"הנוער הציוני" הרי שב-28 ביוני 1940, הצבא האדום מגיע הן לצ'רנוביץ והן לקישינוב והתנועה יורדת למחתרת.

בחצי הראשון של ספטמבר אותה שנה, מוחזרת טראנסילבניה הצפונית להונגריה. הדבר גורם לעלייתם לשלטון של "משמר הברזל", תנועה נאצית מובהקת, שלולא ירדה מהשלטון, לאחר קרוב לחמישה חודשים וחצי, מי יודע אם היה נשאר חו"ח שריד ופליט בין יהודי רומניה.

אנשי "משמר הברזל" הם שגירשו, בערב יום הכיפורים של אותה שנה, את חברינו מ"חוות היהודים" בפלוריאסקה. הם אלה שעצרו חברים

במקומות שונים ועינום קשות. חייהם של חברי קיבוץ הכשרה ברח' אנטון פן (לשם עברו לאחר גירושם מפלוריאסקה) ניצלו ממש בנס, בינואר 1941.

בתקופת שלטון הלגיונרים מודיעה המזכירות בבוקארשט למזכירות העליונה, שאנשי צמרת (הנהגה ומועצה) החליטו לעלות ארצה. המזכירות העליונה נוזפת בהם בשל כך ומבקשת הסברים. יוסף (קוקה) בילדרמן, איש בראילה, שניהל אז את המזכירות, מבטיח במכתב, שתאריכו 8 בנובמבר 1940, שלא כך פני הדברים. "הכנסנו לעבודה דור חדש ואנחנו נעלה רק אחרי שיעלו כל החלוצים הותיקים". במכתב אחר, שתאריכו 5 בדצמבר 1940, הוא כותב בין השאר על סמינר חדש, לעשרים איש, כי "אנחנו דואגים להכין את הדור החדש להנהגת התנועה".

המועצה הראשית שהתכנסה בימים ההם, קבעה, ש"גם בשעת ניתוק הקשרים ביננו לבין הארץ, לא נוותר על הערכים התנועתיים והלאומיים". בהמשך נאמר: "התנועה ברומניה תמשיך להתקיים בכל משטר ובכל תנאי".

"כל מדריך ומדריך (מנהל בטקסט) חייב ביצוע הוראות אלה, במקרה והתנאים יאלצו את התנועה להמשיך במסגרת שונה" נאמר בחוזר פנימי. בישיבה ההיא הוחלט על עלייתם ארצה של אבא ברדיצ'ב ז"ל, חיים שפר, קוקה בילדרמן ויהודה שויארמן. "מן ההנהגה החדשה (שהיתה מורכבת משויארמן, בילדרמן והרציג) יישאר רק הרציג. כן יעלו: לופו קרול, וסרמן אהרון (ז"ל), טינה לופוביץ, מתיה ברץ וסולומון זולטן מהמועצה. כן יישארו: ברל שיבר (ז"ל), מנדל ארנסט, גרשון רוזנר, מרדכי יודקביץ, פרד בליימן, דוד שויארמן, ורטמן ראובן ויצחק יבלונובר". גם החלטה זו לא עמדה במבחן הזמן.

המכתב האחרון שנשלח מרומניה בדואר רגיל למזכירות העליונה, נכתב ב-24 במאי 1941, פחות מחודש לפני הצטרפותה של רומניה למלחמה נגד ברה"מ. המכתב נשלח מטימישואירה, שירשה את קלוז' בזה שהפכה למרכז התנועה הטראנסילבנית המצומצמת, כי חלקה הגדול צורף לתנועה ההונגרית. כותב המכתב, מצביע על מאזן חיובי בפעילות התנועה בטראנסילבניה ומביע דאגה לעתידה. הוא מסיים בהערה: "ומעל לכל מכרסמת בנו חרדה לגורלנו. אנו עוקבים בנשימה עצורה אחר המאורעות. כל שנשאר לנו - הן פעילותנו התנועתית ותקוותינו..." חתם על מכתב אחרון זה, יוסף שוורץ (יושקה) ז"ל, שהיה בין טבועי האניה "מפקורה" שהפליגה לכיוון הארץ . יהי זכרם ברוך!

בתקופת השואה.

בתקופת השואה הועמדו פעילי התנועה בעימות עם מציאות איומה ומסוכנת והם עמדו בכך בנאמנות, בכשרון ובעקשנות מאין כמוה. יצחק ארצי כתב על מאורעות הימים ההם ביותר אריכות. אני אסתפק לציין כיצד חבורה מצומצמת של חברים, שבידיהם הופקד גורל התנועה, יצרה את הבסיס להחייאת "הנוער הציוני" מיד לאחר ה-23 באוגוסט 1944.

הדמויות המרכזיות בשואה היו: דב שיבר ז"ל ויבל"א, יצחק הרציג (ארצי). הם וחבריהם לפעולה ידעו לשמור על המסגרת התנועתית גם בימים הקשים ההם. הם ריכזו חברים בדירות שהיוו מעין קיבוצי הכשרה בזעיר ענפין ופגישות שבועיות בערבי שבת בפנסיון מוסברג. כן ניהלו קופה משותפת של כל החברים. בשעת הצורך הם ידעו להתחמק מידי הבולשת, אחרי שניסו ליצור קשרים עם חבריהם בחו"ל, לבקר אצל מגורשי טראנסניסטריה, בצ'רנוביץ ובערי רומניה השונות. פעילותם הענפה התבטאה גם בשטח ארגון העליה, בעזרה לחברים, בארגון ההגנה ובהצלת פליטים מפולין ומהונגריה.

באביב 1944, כשהצטרפתי לתנועה, פגשתי - מלבד השניים שהזכרתי לעיל - את חנהל'ה פלדמן- שיבר, שעסקה בהרבה שליחויות ובגיוס חברים חדשים, את רפאל (רז'י) רוזנברגר, שהיה מוצב בגבול ע"י ארד והיה פעיל

בהעברת פליטים מהונגריה ומפולין, את ליאון (אריה) רוזנשטוק (ורדי), פליט מצ'רנוביץ, את הני, שהיתה לאחר מכן אשתו, את דיצ'י דויטש מארד, את מאריקה שפר מבראילה, שני בחורים מטימישוארה, שנאלצו להימלט מעירם, כי הבולשת היתה בעקבותיהם; אוטו דויטש וארוין פויארשטיין, נלו שמילוביץ' (שמואלי) ונויאה (נח) רבינוביץ', מספר חלוצים ותיקים שגרו בבתי התנועה בבוקארשט וכן חברים בני התנועה הפולנית וחברים צעירים של קן בוקארשט. יסלחו לי אלה שלא הזכרתי מפני ששכחתי את שמותיהם. את ברל פגשתי למעשה, רק אחרי ה-23 באוגוסט 1944. בהיותו מפקד ההגנה של כל תנועות הנוער החלוציות, נמנע היה מלבוא בקהל החברים.

הפעילות היתה תלת-מישורית:

א. **פעילות הצלה**: הבאת חברים מצ'רנוביץ, פליטי פולין והונגריה, פליטי טראנסניסטריה וכן העברת חלוצים ותיקים, ממחנות העבודה לבוקארשט וארגון עלייתם. החל מראשית 1944 ועד לאוגוסט 1944 הפליגו מנמל קונסטאנצה שמונה אניות כשעל סיפונן כ-3,150 מעפילים. מבין המקומות שהוקצו לתנועות הנוער, זכה "הנוער הציוני" ב-20%. בדרך זו עלו ארצה כמעט כל הותיקים ונשארו רק אלה שהתנועה ביקשה מהם להישאר, על מנת להקים גרעין של פעילי העתיד.

ג. **פעילות הכנה לקראת העתיד**: באופק כבר נראה השחר. ציפו לשחרור. הנהגת התנועה חשבה על היום בו תוכל ליזום פעילות גלוייה ופומבית בערי רומניה. לשם כך התקיימו סמינר ושיחות וגוייסו חברים חדשים.

פעילות תנועתית חשובה היתה קיום המקהלה. השתתפו במקהלה זו למעלה ממאה חברים. הם היו מתאספים בבית הכנסת של הפחחים ברחוב ממולאר, כביכול מדובר במוסיקה דתית של בתי כנסת. מנצח המקהלה היה המאסטרו חיים שוורצמן ז"ל. ה"שלאגר" ("להיט") של המקהלה שהיה במשך תקופה ארוכה ל"שלאגר" של כל תנועת "הנוער הציוני" המתחדשת - היה השיר "עס ברענט!", שהיה שיר המרי של יהודי הגיטאות.

"הנוער הציוני" אחרי 23 באוגוסט 1944

ב-23 באוגוסט 1944, נעצר מרשל אנטונסקו, שליט רומניה דאז, וחברי ממשלתו. ממשלת רומניה הודיעה על כניעתה בפני בעלי-הברית. הוקמה ממשלת אחדות-לאומית.

מיד התחילה פעילות קדחתנית להקמתה מחדש של התנועה במתכונתה שמלפני המלחמה. היתה תחושה ממש משיחית, שלאחר השואה יעלו היהודים ארצה בהמוניהם.

משנכנס צבא ברה"מ לבוקארשט והסדר הוחזר על כנו, התאספו פעילי התנועה בדירתו של איצ'יו ובראל (עד אז היתה זו דירה למטרות פעילויות מחתרתיות של התנועה) כביכול, כדי לערוך בולטין תנועתי ראשון. בהזדמנות זו הציג איצ'יו הרציג (יצחק ארצי) את תוכנית הפעולה לעתיד הקרוב. הוא אמר אז שהתנועה הצליחה לחסוך מעט כסף, שישמש את התנועה בראשית דרכה. התנועה שכרה בית בן שתי קומות, ברחוב אוראו 16. בקומת הקרקע הוקם קן בוקארשט ובעליונה - המזכירות הארצית. באחד החדרונים הוקמה "מחלקת התרבות", שהחלה בהדפסת הבולטין הראשון בשפירוגרף. הוקמו שני קיבוצי הכשרה. אחד ברח' ניפון והשני בסימטת סוטר. החלוצים הראשונים היו חברי התנועה שהיו בבוקארשט וכן פליטים שהגיעו מהצפון.

בשיתוף פעולה עם "דור חדש", הוקמה מערכת דו-שבועון "הנוער הציוני". זה היה שמו של הגליון הראשון. בגלל מחאת "החלוץ", שאף הוא

הוקם מיד אחר ה-23 באוגוסט שבחסותו חתמו התנועות החלוציות על הסכם, כי אף תנועה לא תפרסם חומר הסברתי לציבור הרחב, אלא תחת שמו של "החלוץ" - הוחלף שמו של הדו-שבועון ל"טינרטול נאו" ("הנוער החדש" או "הדור החדש"- בתרגום חופשי). הופיעו יותר מעשרים גליונות של כתב עת זה. העורך היה סולו זינגר.

שליחי התנועה יצאו מיד בשליחויות לערי רומניה השונות והקימו קנים חדשים. בערים רבות היו גרעינים תנועתיים שהמשיכו לפעול גם בשנות השואה. הוקמו קנים עד לעיר וואסלוי (מעבר לוואסלוי היה שטח כיבוש סובייטי) ובטרנסילבניה הדרומית (טימישוארה, ארד, סיביו ובראשוב).

ב-8 באוקטובר 1944, התחיל סמינר ראשון של התנועה, בקיבוץ הכשרה ברח' ניפון וברח' סוטר. השתתפו חברים מן הקנים החדשים. ביום פתיחת הסמינר הגיע לרומניה שליח התנועה דוד צימנד (ז'ל). הרצאותיו שפעו מידע על ארץ ישראל. החברים צמאים היו למידע כזה, על היישוב, על ההתנחלות, הבריגדה העברית והבעיות שעמדו אז על הפרק.

לו יכלה ההסתדרות הציונית בשלב ההוא, להעלות יהודים ארצה ללא הגבלה, היו הולכים אחריה רבבות רבות בעיניים עצומות. היות והדבר היה בלתי אפשרי, פנו המוני היהודים איש לדרכו. הנוער שאף להגיע לאוניברסיטאות, שנפתחו שוב בפניו. שלב ראשון של פעילות התנועה היה די מאכזב. החומר האנושי הטוב בקנים לא חשב לצאת להכשרה ולהגשים את דרישת התנועה. במספר קנים שבהם בקרתי בשליחות (ביאש ובפיאטרה ניאמץ) ידעתי למשל שחלק גדול מראשי המרצים בקן ומדריכי הקבוצות, יצאו לא להכשרה, אלא לאוניברסיטאות.

היינו נתונים בתחרות קשה על לב הנוער היהודי שהושפע ע"י התנועה הקומוניסטית, שאף היא עלתה ממחתרת ורצתה בנוער זה. בתחרות זו מצבם היה עדיף על שלנו. בשעה שתנועות הנוער החלוציות הבטיחו לחבריהם שנות עמל קשות בקיבוצי הכשרה, עליה, שאיש לא ידע מתי תתבצע, ובאילו דרכים ינוד העולים, ולאחר מכן חיי קיבוץ ומאבק דמים להקמת מדינה יהודית, הבטיחו התנועות הקומוניסיות רעיונות משיחיים כלל-עולמיים (אז טרם פקפקו בדבריהם), לימודים גבוהים ואפשרויות התקדמות כמעט בלתי מוגבלות.

באותם ימים, שהו בקיבוצי הכשרה "סתם חלוצים", שאמנם שאפו לעלות ארצה אך ללא הכרת תנועת הנוער. טוטיו יבלונובר (יצחק ילון) מוותיקי התנועה, שחזר מגירוש טראנסניסטריה והיה מדריך בקיבוץ הכשרה סוטר, התבטא; "זה לא קיבוץ הכשרה. זה מחסן לאנשים!" ואילו ברל שיבר הסביר לחבריו, שנמאס לו להיות "משרד להגירה" ורצונו בתנועת נוער חינוכית.

מזלה של התנועה, שיכלה להעזר בקומץ הפעילים שגוייסה בשנות השואה ובקומץ של וותיקים, במיוחד בני בוקובינה, שחזרו מגירוש טראנסניסטריה ונשארו בבחינת פליטים. ההישג העיקרי בשלב הפתיחה היה: הצבת קני התנועה בכל ערי רומניה, בכל אשר היו שם יהודים.

שנות הצמיחה: 1945 ו-1946

בראש התנועה עמדה הנהגה ראשית די יוקרתית שהיתה מורכבת מיצחק הרציג, ברל שיבר ודיצ'י דויטש מארד. את רז'ה רוזנברגר "השאילו" לתנועה ההונגרית. עוד בסוף שנת 1944 צורפו להנהגה הראשית שני חברים ותיקים שחזרו מן הגירוש; מילו דרך וישראל אייזנברג (שרוליו).

לקראת אביב 1945, הוקם בהשפעתו של דיצ'י "ארגון התיישבותי להגשמה", שחבריו יצאו להכשרה בחוות "קולנטינה". ארגון זה הקים בישראל את קיבוץ "שורש" בהרי יהודה. כן הוקם ארגון "זכרון שמואל" ע"ש שמואל לנגר הי"ד שניהל העברת פליטים בגבול בין צ'רנוביץ לרומניה. חבריו שהגיעו ארצה הצטרפו ל"במאבק" (אלוני אבא).

באביב 1945, התקיים בפרוור קולנטינה של בוקארשט, סמינר "ניצנים", שהוקדש לדור החדש של מדריכים שקם בינתיים. בסמינר זה השתמשה התנועה בשני פליטי התנועה מפולין: יוזק ודודק, על מנת לחזק את הצופיות של התנועה ברומניה.

בקיץ 1945, חודשה מסורת "מחנות הקיץ" (או "מושבה" כפי שנשתרש כמושג). בחורף 1945 התקיימו גם מחנות חורף בבראשוב. המחנות התקיימו בהרי הקארפטים בקומנדאו, בהשתתפות כמה מאות חברים.

עם סגירת המחנות, התקיימה ועידת התנועה ("יום המנהלים"). בסיום הדיונים שנמשכו ארבעה ימים, נבחרה מועצה ראשית חדשה, מורכבת מ-15 חברים ותיקים וחדשים. המועצה בחרה מחדש בהנהגה הקודמת.

בסוף שנת 1945, הגיע לרומניה השליח יהודה שערי, שהחל בפעילות רעיונית ותרבותית נמרצת. (ראשית ע"י סמינר לשליחים בראדאוץ). באביב 1946, לאחר בוא השליח, ניגשה התנועה לבצע חילוף משמרות. הדור שעמד בראש התנועה בשואה וחידש את פעילותו לאחריה, החליט לעלות ארצה. דיצ'י ומילו עלו עוד קודם לכן. (דיצ'י יצא בראש פלוגה להגשמה) ואילו איציו וברל קיבלו חופשת עליה. להנהגה הראשית צורפו טוטיו (יצחק ילון), עקיבה לנדן, משה וייס (טלמון) ושמעיה אבני (שטיינמן). בהמשך צורפו להנהגה זו גם שמואל נוסבאום וגרשון רוזנר, שניהם חברים ותיקים, שחזרו מן הגירוש.

מחנות הקיץ של 1946 שנערכו בפשטרה-גגיה (ליד אוראדיה מארה), אורגנו ונוהלו ע"י ההנהגה החדשה, אם כי איציו וברל השתתפו בהם. מפקד המחנות היה השליח יהודה שערי. השתתפו קרוב ל-900 חברים. מספר כזה במחנות קיץ טרם ידענו קודם לכן. בועידה שנערכה לאחר המחנות, בארמון גגיה, נבחרה מועצה ראשית חדשה מורכבת כמעט כולה על טהרת נוער צעיר חניכי התנועה.

הזכרתי את המוסד החינוכי בואטרה דורניי (קראנו לו "בית ילדים" ע"ש אבא ברדיצ'ב ז"ל) שאורגן לפי שיטת מוסדות עליית הנוער. מנהל המוסד היה החלוץ הותיק זאב יגנדורף ז"ל, שהוכיח את כשרונו ושאר רוחו כמחנך המוסד. המוסד בואטרה דורניי שהוקם ב-1945, הפך לאחד ממפעלי היוקרה של התנועה. המדריכים והמורים היו ברובם חברי התנועה. בסיום מחנות הקיץ של שנת 1946, ניגשנו להקמת מוסד חינוכי שני (יהודה שערי היה אז ראש מחלקת עליית הנוער ב"החלוץ"). לשם כך שכרנו את האחוזה והארמון בגגיה. התנאים שם היו טובים ביותר. המוסד נפתח ביוני 1947. המוסד נוהל על ידי ריזה נוסבאום (ז"ל), חברת המועצה הראשית, לצערנו נלקח מאתנו המוסד ע"י הקומוניסטים בקיץ 1948 בראשית המסע האנטי-ציוני. גם חניכי המוסד בואטרה דורניי פונו בכוח תוך שימוש באלימות בשנת 1948, תקופה קצרה לאחר שהקמנו בסביבה המיידית בית ספר מקצועי.

באביב 1946, יצאה מקונסטאנציה אנית המעפילים "מקס נורדאו" כשעל סיפונה רבים מחלוצי התנועה. בסתיו 1946, יצאה עליה דרך יוגוסלביה ("כנסת ישראל") ושוב התמלאו הקיבוצים, ללא בעיות. בין העולים היו איציו וברל.

שנת 1947 - השיא בפעילות הציונית.

שנת השיא של פעילות ציונית ברומניה, היתה ללא ספק שנת 1947.

בראשית שנה זו הקמנו את "הרצליה", תנועת נוער חלוצית של נוער מבוגר יותר. מדובר היה במיוחד בחברים ותיקים, שעזבו בשעתם את "הנוער הציוני" והלכו לחפש את מזלם במקומות אחרים, חזרו מאוכזבים לתנועתם, והיה צורך במסגרת נפרדת בעבורם. היתה זו תנועה חביבה,

פעילה וטובה. הפעילות היתה משותפת עם "הנוער הציוני" ואילו קיבוצי ההכשרה היו נפרדים. גם תנועת "הרצליה" הקימה ארגון התיישבותי משלה בשם "הראשונים". שני חברי ההנהגה של "הרצליה" פולדי אונגריש (גדעון נאור) ובוזיו דרסנר, צורפו להנהגה הראשית של "הנוער הציוני".

בסמינר שהתקיים באביב 1947 בפרוורי קולנטינה, השתתפו 178 מדריכים. כותב שורות אלה זכה וניהל את הסמינר הגדול ביותר, שהתקיים – אני מניח – בתנועת "הנוער הציוני" ברומניה. במכתבו למזכירות העליונה כתב יהודה שערי ב-13 ביוני 1947, "סמינר מבטחים הוכיח שצמח דור בעל רמה ויכולת שלא שיערנו אותו".

בסמינר זה החלה פעילות "ההגנה". קבוצת שליחי "ההגנה" מהארץ, העבירה קורסים ואימונים בסמינרים, קיבוצי הכשרה ומחנות הקיץ.

במחנות הקיץ, שהתקיימו בהרי בורשה (מרמורש) השתתפו למעלה מאלף חברים, שיא שדוגמתו טרם ידענו. לאחר בורשה לא התקיימה הועידה השנתית ("יום המנהלים"). כי נאלצנו להפסיק את המחנות באמצע התקופה בגלל רפורמה מוניטרית שהפתיעה את תושבי רומניה כשהממשלה ביטלה כליל את ערך הכסף שהיה בשמוש ברומניה באותה תקופה. הפעילים התרכזו בואטרה דורניי ב"בית הילדים" (בני הנוער יצאו להולנד, בדרכם ארצה).

בספטמבר אותה שנה, הפליגו שתי אניות כשעל סיפונן כ-250 מחברינו (מתוכם 170 חלוצים, 70 בני נוער מן המוסדות והשאר – משפחות מאנשי "העובד הציוני" וכן הורים של חברים). שני חברי ההנהגה הראשית, טוטיו (יצחק ילון) וגרשון רוזנר ושמונה חברי המועצה הראשית עלו אף הם באותה הזדמנות. להנהגה צורפו חברים חדשים: מרדכי הורוביץ ומנחם איידינגר ואחרי זמן מה גם אברהם (בומי) שטטנר. לא היתה כל בעיה למלא שוב את קיבוצי ההכשרה בחברים חדשים. בימים ההם היו לתנועתנו ארבעה סניפים בחוות, ותשעה קיבוצים עירוניים ונאלצנו להקים עוד קיבוצי הכשרה, על מנת לקלוט את החברים שהיו זכאים לקבל אישור ליציאה להכשרה.

בדצמבר אותה שנה, עלו ארצה בשתי אניות גדולות, 'פן קרסצנט" ו"פן יורק", כארבעה עשר אלף מעפילים. באניות אלה הפליגו למעלה מ-800 חלוצים ובני נוער משלנו ועוד כ-800 אנשי "העובד הציוני". למעלה מחצי מספר החברים מכל מוסדות התנועה עלו ארצה (בישיבת מועצה נרחבת שנקראה ב-26-30 בנובמבר, על מנת להחליט על תור העליה, ההשתתפו 76 איש ולא כל הפעילים הוזמנו. (מחברי "המועצה הנרחבת" עלו 43 חברים ו-33 נשארו).

בד בבד לעליה הגדולה, אורגנו שלושה סמינרים, במטרה להכין מדריכים במקום אלה שעלו ארצה; בבאקאו, בראדאוץ ובקלוז'.

ברצוני להעלות כאן שתי בעיות;

א. האם ידינו עשו זאת? אין ספק שהמצב בתנועה העולמית, הבשלת התנאים להקמת מדינה יהודית מחד, והמצב הכלכלי והחברתי ברומניה – מאידך, שגרם ליהודי רומניה לחשוש מימים קשים ומרים העומדים בפתח, יצרו את התנאים הדרושים לפעילות מורחבת זו. מאידך, אין להתעלם גם מתרומתם של החברים, אלה שהקימו את התנועה פעלו לשגשוגה. עובדה: היינו תנועת הנוער הטובה והחזקה ביותר מכל הבחינות. בדבר זה הכירו גם שליחי התנועות האחרות. החל מאוגוסט 1947 נשארנו ללא שליח. החליטו על בואו של צבי הרזהב, אלא שצבי נתקע בפראג ולא השיג אשרת כניסה לרומניה. בין המשלחת הארצישראלית התהלכה בדיחה: "מדוע "הנוער הציוני" כל כך טוב? מפני שאין לו שליחים שיקלקלו אותו".

ב. האם יאה לדבר בהתפעלות על תנועה שפעלה וחלוצים שעלו ארצה ונארגונים התיישבותיים שהוקמו, כאשר אנחנו יודעים כעת, שרבים מבין האנשים הללו כלל לא הצטרפו לקיבוצים ואילו אחרים, שכן הצטרפו, נשרו במוקדם או במאוחר? הבעיה טעונה, כמובן, דיון ממצה לגבי כל תנועת נוער המחליטה לפרסם זכרונות על עברה. הבעיה העסיקה אותנו עוד באותם ימים. בחילופי המכתבים עם המזכירות העליונה, משנת 1947, טענו חברים במזכירות בוקארשט כלפי המזכירות העליונה, שלא תיתכן נשירה

במימדים כאלה ובוודאי שהסיבה נעוצה בקליטה בלתי נכונה. ואם כי אנחנו יודעים כעת שהתופעה היתה כללית אצל כל תנועות הנוער החלוציות, עדיין אנחנו סבורים שהתנועה בא"י לא היתה מסוגלת לקלוט את הזרם האדיר שזרם מן התנועה החלוצית ברומניה . אם לדון לפי איכות החומר האנושי, היתה זאת עליה נהדרת. תעיד על כך עובדת המקומות אותם תופסים חברינו לשעבר בחברה הישראלית כיום.

המקום אינו מאפשר לי להתעכב באריכות על הפעילות התרבותית שכללה: הצגות באולמי תיאטרון, נשפים, דיונים על בעיות שונות, פרסום חומר רב בשפת המקור וכן חומר מתורגם, סמינרים מקומיים ואיזוריים ועוד. היתה זו תנועה חיה, ערה ומודעת לתפקידה.

חברנו סמי יקרקנר נבחר בראשית 1948 לאחד משלושת חברי הפרזידיום של התנועה הציונית הארצית.

לקראת חילופי המשמרות שלא התקיימו כיוון שקץ הקץ על התנועה.

בראשית שנת 1948, הוחלט על חילופי משמרות. אבני ומשה, האחרונים שנשארו מבין אלה שנבחרו למועצה הראשית בקיץ 1945, החליטו לעלות ארצה בעליה הראשונה, אלא ששוב לא היתה "עליה ראשונה". (התופעה משנת 1940, כאשר המזכירות העליונה נזפה בשני החברים הללו, על שהחליטו לעזוב את התנועה – נשנתה).

באביב 1948, התקיימו ששה כינוסים איזוריים, ארבעה של "הנוער הציוני" ושניים של "הרצליה". הכינוסים של "הנוער הציוני" היו ב- בוזאו, בהשתתפות 158 נוכחים; ב- רומאן בהשתתפות 143 נוכחים; בג'ולואיה (אחוזה ליד בוטושאן) בהשתתפות 129 נוכחים; בארד עם נוכחות של 70 משתתפים. כמו כן היו הכינוסים של תנועת "הרצליה" ביאש עם 76 חברים ובפלויאשט עם 42 משתתפים.

שיא המבצעים שידעו יהודי רומניה בכלל ותנועתנו בפרט, היה בליל שבת ה- 14 במאי – יום הכרזת המדינה. כחמשת אלפים יהודים התכנסו בסניף בוקארשט של "העובד הציוני" ברחוב לוקאץ'. הם מילאו את האולמות, את החצר, את הגן ואת הרחבה שלפני הבית.

מכאן ולהבא החלה הירידה. ההצלחות הישראליות בשדות הקרב שינו את פני הדברים . אם קודם לכן קיוותה התנועה הקומוניסטית העולמית, שישראל "תהיה עוד מורסה, בגוף מלא המורסות של העולם הקאפיטליסטי", כפי שהתבטא ד"ר משה סנה (ז"ל), בביקורו ברומניה בנובמבר 1947, הרי לאחר שהובהר לתנועה זו שישראל היא מדינה שמפתחת קשרים טובים עם ארה"ב, הוחלט שגורל התנועה הציונית ברומניה תהיה כגורל כל התנועות, המפלגות או הארגונים שפעלו ברומניה – דהיינו שאת כולם חיסלו עוד קודם לכן. הרמז הראשון לצפוי לנו הופיע במכתבו של הסופר אליה אהרנבורג, "תשובה לסטודנט "וו" שפורסם ב"פראבדה" המוסקבאי, ותורגם ופורסם גם בבטאון המפלגה הקומוניסטית הרומנית – "סקאנטיאה". במכתבו כותב אהרנבורג, כביכול לסטודנט ממוצא יהודי בארץ קפיטליסטית שפנה אליו בשאלה, איך עליו להתייחס לתופעה ששמה "מדינת ישראל". אהרנבורג עונה שמאומה לא נשתנה ואין לאיש ממעמד הפועלים, ממוצא יהודי, כל קשר עם התופעה המיסטית ששמה מדינת ישראל.

מחנות קיץ התקיימו גם ב- 1948, אם כי עד לרגע האחרון לא ידענו, אם נשיג את האישור הדרוש לקיומם. מחנות "הנוער הציוני" התקיימו ב- דורנה קאנדרן. המחנות של "גורדוניה" ושל "דרור" נסגרו במחצית התקופה שאותה היו אמורים להיות פעילים וזאת בגלל הסיבה שכביכול התנאים הסאניטריים היו ירודים. גם לנו עשו צרות, אך סיימנו את תקופת שהותנו במחנות ואף השתתפנו בועידת התנועה, ("יום המנהלים") בה נבחרה מועצה ראשית חדשה.

באוקטובר 1948, נעצרו מנהלי קק"ל ומשרדיה נסגרו. המזכירויות של "הנוער הציוני" ושל "העובד הציוני" שפעלו באותו בנין (ברח' אוצטר 5

לשם עברנו עוד בשנת 1945), נסגרו אף הן. העתקנו את הפעילות לסניף בוקארשט של "העובד הציוני" ברחוב לוקץ', שהפך למרכז הארצי של התנועה.

בערי השדה החלו מתנכלים לקיבוצינו. השלטונות המקומיים טענו שהם זקוקים לאותם בתים שבהם פעלו הקיבוצים. החלוצים פוטרו מעבודתם לפי רמז מגבוה. היות וכמעט כל המפעלים הולאמו, לא מצאנו מקומות עבודה בשביל החלוצים. את החלוצים שגורשו מן הקיבוצים – שחוסלו כאמור ע"י השלטונות, ריכזנו בקיבוצים הנותרים; כי יצאנו מתוך הנחה שהחלוצים יורשו בסופו של דבר לעלות ארצה. כך הגענו למצב של צפיפות בלתי נסבלת (שהרי גם כך לא היתה רווחה בקרב קיבוצי ההכשרה) ובטלה בכוח. בינתיים התנהל מו"מ עם נציגי הנוער של "הועד היהודי הדמוקרטי" על "שיתוף פעולה", כלומר על נסיון מצדם ל"ספוג" אותנו לקרבם. (לשם כך הם ארגנו אפילו עליה נפרדת משלהם).

משהגיעו למסקנה, שדרך זו לא תצלח בידם, ניסו את דרך האלימות. ב–29 בנובמבר בערב, במלאת שנה להחלטת העצרת הכללית של האומות המאוחדות, על חלוקת ארץ ישראל, הוזמן הציבור היהודי בבוקארשט לאסיפה כללית. הדוברים תקפו בשצף קצף את מדינת ישראל, את נשיא מדינת ישראל ד"ר חיים וייצמן המנוח ואת התנועה הציונית. באותה אסיפה נאמר שהתנועה הציונית כולה הינה בשירות האימפריאליזם האמריקאי כביכול. הם גם שאלו, האם תרשה האוכלוסיה היהודית לאלה לפעול בקרבם, והאם לא הגיע הזמן לבער את הנגע הזה מקרבה, נגע המחבל ב"אחוות העמים" שקיים בין הרומנים והאוכלוסיה היהודית. כמובן שהציבור שהיה נוכח הסכים שהגיע הזמן ויש "להקיא את התועבה הזאת" מקרבו. קבוצת בני–נוער יהודים שנרשמו לעליה אותה ארגן הועד, והשתתפו בסמינר של אינדוקטרינציה מטעם הועד, הצטיידו באלות ברזל ויצאו "לבער את הנגע". הם התקיפו מרכזים ציוניים וקנים. באותו ערב השתלטו על כמה מועדונים, התקיפו את המרכז הארצי של ההסתדרות הציונית, את מרכז "החלוץ" וכן את מחסני הג'וינט של "החלוץ".

למחרת היום המשיכו בפעולתם. החברים שלנו התארגנו להתקפת נגד. החלוצים ישנו עם מקלות תחת הכרים ועם דלתות מבוצרות.

ב–1 בדצמבר לפנות ערב, התרחש העימות הצפוי. החוליגנים של הועד התקיפו את קן "בני עקיבא" ברחוב אוררו 24 . החברים התנגדו להתקפה זו בצורה נמרצת. חברינו שקינם נמצא בריחוק כמה בתים באותו רחוב, הצטרפו ל"בני עקיבא" במאבקם. "הועד" הביא תגבורת אך גם חברי שאר תנועות הנוער באו לעזור והצטרפו אליהם גם "סתם" יהודים, דיירי השכונה . המאבק הגיע להתכתשות רבתי.

הנהגת המפלגה הקומוניסטית, שכנראה לא רוותה נחת ממה שקרה, שלחה תגבורת של מאות שוטרים לפזר את ההתכתשות, שעיכבה את מעבר החשמליות. כמה מחברינו נעצרו, הוכו ולאחר מכן שוחררו. איש הועד המרכזי, עבר מקיבוץ הכשרה אחד למשנהו, להרגיע את הרוחות, באומרו שאין עוד לחשוש מהתקפות וכי בקרוב יחליט הועד המרכזי בנידון.

החלטת הועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית, הופיעה לאחר מספר ימים בכל העתונים לרוחב כל העמוד הראשון. "החלטות" אלה היו בבחינת "הלכה פסוקה" של המוסד הקומוניסטי העליון, שחייבו את כל מוסדות המפלגה ואת שלטונות המדינה. בהחלטה נאמר שהמפלגה הקומוניסטית לא תוכל להרשות המשך קיום התנועה הציונית הלאומנית ודרשה הפסקת פעילותה. כן הופסקה גם פעילות הג'וינט.

לתנועה הציונית נאמר שטוב תעשה אם תתחסל מרצונה החופשי. אחרת... הועד הפועל הארצי, שהתכנס בבוקארשט, בסוף שנת 1948, החליט על פירוק ההסתדרות הציונית ושל כל הארגונים המסונפים אליה.

"הנוער הציוני" כפי שהיה גם שאר התנועות, התחסל במפקדי–קן, שבהם נשבעו החברים להישאר נאמנים לתנועה ולחתור לעליה. לא התחסלו קיבוצי ההכשרה. טענתנו היתה שאלה אינם בבחינת תנועות, אלא מעונינו הפרטיים כי בית אחר אין לנו. המצב נעשה חמור מיום ליום. מלבד הבעיות שהזכרתי, נוספה עוד אחת, חמורה ביותר: מלאי המזון אזל. הג'וינט

כבר לא היה קיים... קווינו לעליה ולכן החזקנו מעמד.

ב-12 בפברואר 1949, נפוצה בבוקארשט שמועה, שבצירות ישראל מתקבלות בקשות לעליה. רבבות יהודים התכנסו על מנת למסור את בקשותיהם לעליה. וכאשר נסגר שער הברזל של הצירות, נתמלאו הרחובות סביב האיזור בו שכנה הצירות בהמוני יהודים שדרשו את עלייתם בקולות רמים. בינתיים התפשטה השמועה גם לערי השדה ומאות יהודים הגיעו מן הפרובינציות ובידיהם מזוודות, עם בקשותיהם ושל חבריהם, לעליה.

אחרי מספר ימים, הוזמנו כמה מנהיגים ציוניים ידועים אצל שר הפנים ט. ג'ורג'סקו ואצל סגנו ז'יאנו. השניים דיברו קשות עם מנהיגינו. הם התלוננו שלמרות החלטתם להתחסל, פועלים עדיין עשרות קיבוצי-הכשרה. נאמר להם, שאין כל סיכוי שהחלוצים הללו יעלו ארצה, כל עוד לא יתחסלו. בעקבות פגישות אלו, הוזמנו ראשי תנועות הנוער החלוציות לביתו של מישו בנבנישתי, מי שהיה יו"ר ההסתדרות בתקופת השואה ולאחריה, שהציע להם בשם כל המנהיגות הציונית להתחסל. ראשי תנועות הנוער הסכימו להתחסל כי בלאו הכי הגיעו לקצה גבול הסבל. שוב לא היה במה לכלכל את אותם כמה אלפים שנשארו בקיבוצים.

ב-8 במרס 1949, התקיימה מסיבת הפרידה. גרנו עוד מספר ימים בקיבוצים, עד אשר ידע כל אחד ואחד לאן עליו לפנות. את מעט הרכוש חילקנו בין החברים. כל אחד קיבל את חלקו בהתאם למצבו האישי. היו כאלה שמצבם היה קשה מאד ואחרים שהיה להם לאן לחזור.

הקשרים עם החברים נמשכו. כ-120 חברים נתמכו בהתמדה במשך תקופה ארוכה, עד אשר הצליחו להשתלב בעבודה או בלימודים. לאחדים מהחברים דאגנו לתשלום שכר לימוד באוניברסיטה. מדי פעם היינו נפגשים. בפגישות אלו הבענו במשותף את תקוותינו לעלות ארצה.

נעשו כמה נסיונות לעלות באורח אילגאלי. ההצלחה היתה זעומה. כמה חברים שניסו לעלות בדרך זו של עליה אילגלית, נעצרו בסוף שנת 1951. ארבעה חברי "הנוער הציוני": משה וייס, שילו ווהל, סמי גרינברג וכותב שורות אלו. היחס לעצורים היה בלתי נסבל. החקירות נמשכו למעלה משנתיים ורובנו הוחזקנו בתא מבודד וחשוך, בתנאי רעב, השפלה ועינויים. ארבעת החברים האלה גאים שהם בלבד הגיעו בסוף הדרך למשפט, ולא משכו אחריהם לבית כלא ולמשפט את חבריהם הרבים.

באפריל 1954 נערכו משפטיהם של המנהיגים הציוניים ברומניה. משה וייס (טלמון) נשפט עם עוד 13 חברים, ביניהם א. ל. זיסו ומשה בנבנישתי וכן אישים אחרים. משה וייס נידון לשמונה עשרה שנות עבודת פרך. שאר השלושה נשפטו שבוע לאחר מכן, בקבוצה של 41 נאשמים מקרב המנהיגות הציונית הארצית ומקרב כל הסיעות. סמי נידון לשתים עשרה שנות מעצר, אבני לשבע שנות מעצר ושילו לשש שנות מעצר.

כן נעצרו, נחקרו ונידונו לשנות מאסר רבות כמה מחברי הנהגת "העובד הציוני" ואלה הם: ד"ר סמי יקרקנר, מוקה אנטלר, סיג'י שפיגל, המהנדס פרידריך אוסטרר, והמהנדס ליקה וקסלר.

הקשרים עם ארץ ישראל לא נפסקו עם מעצרנו. המשיך בהם חברנו אפרים שפאצירר. כל האסירים השתחררו בקיץ 1955, מלבד משה וייס שהשתחרר באפריל 1956. למרות זאת, הוא זכה לעלות באותה שנה ואילו כל האחרים עלו רק החל משנת 1960.

אני מצטער, על שנאלצתי למסור על פעילות התנועה בצורה כה קצרה מחמת חוסר המקום, לא יכולתי לעמוד על קורות התנועה ביתר הרחבה, על ההווי ועל האמונה הכנה שפעמה בלבותיהם של אלפי חברינו ועל המאמץ העילאי שעשו באותן שנים נערים ונערות בעיירות ובערי רומניה השונות כדי למלא חובתם כחברים.

במסיבה בקן באקאו, לרגל פרידתו של חבר שיצא לעבוד עבודה תנועתית, 1936.

קן באקאו, לרגל ביקורם של נתן ביסטריצק וש. שפירא, 1932.

חברים בכנס "דור חדש" בבוקארשט, דצמבר 1945.

מפגש חברים
ביאש, 1937.

חברי המזכירות הראשית
בבוקארשט, אביב 1946.
מימין לשמאל: דב שיבר (ז"ל),
חנה פלדמן, עקיבא לנדן, יהודה
שערי, יצחק ארציי, בתיה רוקח
וחברה מיאש (הכתבנית).

מולדת

נעורים

PUBLICAȚIA ORGANIZAȚIEI „HANOAR HAZIONI" (C. T. S.) DIN ROMÂNIA

בקני הנוער הציוני
לפני יובל שנים 1924-1948

"מולדת", בטאון התנועה בשנות 1930–1932, הופיע בצורה גרפית יוצאת מן הכלל. התוכן זכה להערכה כללית. עורך הבטאון היה יאנקו לייבו, כיום עורך דין בתל-אביב.

תקופת הזוהר שלנו

תכלית בריאת העולם הוא האדם.
שאדם אחד שקול נגד מעשה בראשית כולו.

(אבות דרבי נתן).

אני כמעט בטוח שאימרה זו לא היתה לנגד עיניהם של רוב המחנכים בתנועות הנוער הציוניות – החלוציות. רובם ודאי לא הכירוה. הם הושפעו קודם כל מ"וונדרפוגל" וממחנכיה הגדולים של אירופה, החל מז'אן ז'אק רוסו וכלה באלה שפעלו ערב מלחמת העולם השניה. ובכל זאת, כמה קרובים היינו לרוח שבאימרה זו. אפילו תנועה שחינכה ברוח הלאומיות, ידעה להבחין בין שעה רגילה לבין שעה של הרת-עולם; ומה היתה עבודתה הכבירה של תנועת הנוער מלבד השעה הרגילה, אשר בעמלה הפכה לשעה גדולה, ההולכת ומתגשמת מדי יום ביומו. בהשראת התנועה נוצרו דברים גדולים ויפים כאחד. טרם נכתבה האפופיאה על תנועת הנוער החלוצית שקמה בין שתי מלחמות העולם. אנחנו קרובים מדי לתקופה זאת והערכותינו סובייקטיביות.

כבר הופיעו ספרים של תנועות שונות וכל אחד מביט על התקופה מזוית ראייתו. גם לספר זה יהיו בודאי אותם החסרונות. אינני משלה עצמי שנעלה על כולם, אך לחוקר העתיד יהיה מקום נכבד לעיין בספרים על מנת להשלים את התמונה.

היינו צעירים ונלהבים. בלהטנו התרסנו כנגד עולם ההורים והחברה. כנביאי זעם הטחנו בפניהם את האמונות שלנו. לא כולנו התמדנו עד הסוף, אבל חלק גדול מאתנו כן עשה זאת. החלק הזה שילם מחיר יקר בחייו הפרטיים, אם זה היה בפגיעה בלימודים, בהתקדמות מקצועית ומי בקריירה הפרטית שנפגעה. וכל זאת, על מנת להגשים את הרעיון הציוני – חלום הדורות, שעל מזבחו הקרבנו את נעורינו.

אחר השואה, כשהופיעו חברינו שנשארו בגולה כדי לדאוג קודם כל ללימודים או לאינטרסים האישיים שונים, חשנו עצמנו מרומים אך גם מרוצים. מרומים – כי הנשארים בגולה הגיעו לידי הישגים חומריים מכובדים, בזמן שאנחנו נשארנו פה חיילים אלמונים. מרוצים – כי נתנו יד להגשמת חזון נעורינו.

קן אדז'וד, 1932.

קבוצת חברים בקן אדז'וד, 1932.

בתמונה: לייבוביץ, וקסלר, ב.
מיכאלוביץ א. אברמוביץ, א.
לייבוביץ ה. אהרון.

חברים בקן אטאקי בראשית שנות השלושים.

אדז'וד

קן פעיל

השם "אדז'וד" מצביע על זיקה ליהודים. אכן, מלבד כמה עשרות משפחות רומניות, כל שאר התושבים היו יהודים. הם עסקו במסחר, במיוחד בשיווק יבולי הדגן של איכרי המרחב, שכלל את המחוזות: באקאו, פוקשאן וטקוץ'.

יש אומרים שהעיירה נבנתה על חורבותיו של מחנה צבאי רומאי. סוחרים יהודיים שהלכו בעקבות הגייסות הרומאיים, הם שהקימו את העיירה. השערה דומה קיימת גם לגבי העיירה אידד שמעבר לקארפטים, בטראנסילבניה. אולם, עד היום, טרם נתגלו שרידים שיאמתו הנחה זו. מה שידוע בוודאות הוא, שהעיירה נבנתה על קרקעות אחוזתה של משפחת לאחובארי, שביתה עודנו ניצב על תילו באדז'וד.

התגוררתי באדז'וד בין השנים 1929–1931. הקהילה היהודית במקום היתה די מבוססת ודאגה לכל דבר מלבד לעתיד היהודי של ילדיה. כל בני העיירה הסתפקו במורה אחד לעברית, הלא הוא המורה בלונדר, שהצטרף לתנועתנו. כמחנך, נאלץ להיאבק קשות עם המורים של בית הספר העממי והתיכון הממשלתי. בית ספר יהודי לא פעל בעיירה. בין המעטים שניסו לעמוד בפרץ, היו בני משפחת לוינסון וד"ר מוסקוביץ' שהיה חבר "חשמוניאה" לשעבר.

פעמיים שלוש בשבוע היו מתאספים כמה תלמידי תיכון, שהתכוננו ללמוד באוניברסיטה (זכורים לי האחים – אח ואחות – מנדלסון והאחים זינגר ועוד) והיו מנהלים שיחות במסגרת תנועת הנוער הציונית שהיתה מטבעה אפוליטית. לבקשתם, הצטרפתי לשיחותיהם ואף הרציתי לפניהם. ציונותם היתה רופפת ויהדותם הצטמצמה בהשתתפותם בטכסים המסורתיים בבית הוריהם. הם היו כמהים למשהו חדש, ברוח הזמן, אך לא היה מי שיספק להם זאת. על אף המגבלות בקבלת תלמידים יהודיים לאוניברסיטאות, עמדו הללו לצאת ללמוד לימודים גבוהים ואחד מהם יצא להכשרה חלוצית.

השיחות שקיימנו לאחר בואו של צבי הר-זהב לעיירה, חרגו מן השגרה המקובלת. הוא לא הסתפק בהרצאות על הציונות הכללית, אלא התקיף את "השומר הצעיר" ואת בית"ר. הוא האיש שצירפני ל"הנוער הציוני" ומאז ועד היום הלכנו תמיד יחד. שלמה רוטנברג, בימים ההם שליח התנועה – שבא מהארץ – הרחיב את התעניינותי. הוא דיבר על קיבוץ תנועתי בארץ ישראל ועל "הנוער הציוני" כגורם בציונות הכללית.

הגברתי את פעילותי באדז'וד, הדקתי קשרי עם בני משפחת אהרון (חנא ואחיותיו), קירבתי אלינו את ישעיהו לייבוביץ' ואת בת-שבע שכטר מהמשפחות החרדיות במקום, יחד עם בני משפחת וקסלר ועוד חברים ששמותיהם נשמטו מזכרוני ויחד הקימונו קן חזק. הדבר הרשים את בני העיירה, אפילו נמצאו כאלה שרטנו נגדנו, טענו שאנחנו מפגינים יותר מדי את הציונות שלנו בחוצות העיירה לעיני הגויים ודרשו התאפקות. היות והייתי מנהל החשבונות של טחנת הקמח הגדולה בסביבה – שרבים התפרנסו עליה – התחשבו בהחלטותי בנדון והשליטו עם העובדות בשטח. בסופו של דבר הם אף נהנו מזה, היות וצאצאיהם ידעו אופקים חדשים; נסעו לכינוסים, השתתפו במפגשים וחרגו מן המסגרת המצומצמת המקומית.

בשנת 1931, הוקם גן ילדים עברי. לא מעט – היה זה – בגלל השפעת בני הנוער. גן הילדים היה לברכה גם אם הגננת דאגה לפרנסתה גרידא.

הרבה מרץ וזמן ליצירת אווירה ציונית בעיירה השקיעו החברות רחל אהרון, בלה מיכאלוביץ' ובת-שבע שכטר – אליהן הצטרפה לפני עוזבי את אדז'וד – פנינה הכלר. את ניהול הקן במקומי, קבל על עצמו ישעיהו

לייבוביץ'. הוא המשיך בפעילותו זו אחרי עלייתה של רחל אהרון.

א. אברהמי

הקן בעיירה שלנו

אדז'וד, עיירה טיפוסית, שבה חיו היהודים כאילו היו משפחה אחת, באוירה דתית וציונית. כולם הכירו את כולם. הפעילות הציונית התרכזה בחצר בית הכנסת.

תנועת "הנוער הציוני" נוסדה באדז'וד בתחילת שנות השלושים. פעלו בקן קבוצות של "מקשיבים", "צופים" ו"בוגרים". ההשתתפות היתה ערה. רבים מחברי הקן עלו ארצה הן כחלוצים והן כ"סתם" עולים.

הרבה נעזרנו ע"י ד"ר מוסקוביץ. ציוני פעיל, חבר ארגון הסטודנטים "חשמוניאה". שלמה רוטנברג לימד אותנו לשיר בעברית.

הפעילים: בלה מיכאלוביץ', רחל אהרון, ליקה זינגר, ישעיהו לייבוביץ' ורבים אחרים.

ג. אהרון

בוחוש

עיר של חסידים ופועלים

בוחוש, עיירה במחוז באקאו, קהילתה היהודית היתה מלאת ניגודים. מצד אחד חצרו של הרבי פרידמן מבוחוש, נצר לבית ריז'ין ומצד שני בית החרושת גדל המימדים לאריגים בניהולו של לזר מרגלית, אף הוא ממשפחת רבנים.

ההשפעה היתה שונה בתכלית השינוי. חצר האדמו"ר החדירה חמימות יהודית והשפיעה על כל בית בעיירה. לעומת זאת, בית החרושת השפיע בצורה שונה לחלוטין בהשרותו קרירות וקדרות.

תנועת הנוער החלוצית החזקה בעיר היתה "השומר הצעיר". חבריה מצאו שפה משותפת עם הפועלים היהודיים ואילו אנחנו, "הנוער הציוני", שהיינו ציונים ללא לואי סוציאליסטי, לא היו לנו – מטבע הדברים, יחסים הדוקים עם הפועלים. גם על סיעת הרב לא התחבבנו במיוחד, כי הם היו כולם שומרי מצוות. הרב רולר, רבה של העיירה, היה אישיות מרכזית בתנועת "המזרחי" ברומניה.

פעלנו כמיטב יכולתנו. נעזרנו ע"י הקן בבאקאו. חברי קן באקאו ביקרו אצלנו לעיתים תכופות. בתחילה היה בא צבי הרזהב ולאחר מכן ליאונאש הרמן.

א. רוזנפלד

אודובשט

בקן שלנו

הצטרפתי לקן בגיל ארבע עשרה, בהשפעת אחותי פאני, אחת הפעילות בקן אודובאשט שהצטרפה לקן לבקשתם של וילו כ"ץ וישראל שניאור.

פעילותנו התרכזה, כמקובל בימים ההם, סביב לקק"ל. אחותי היתה מורשת קק"ל בעיירתנו. ארגנו נשפים, ערבי תיאטרון וערכנו משפטים ספרותיים וכמובן למדנו שירים עבריים. שרנו בהתלהבות בעברית מבלי שנדע את פירוש המלים.

הייתי מחכה בקוצר רוח לבואם של וילו או טולי. אז היו שולחים אותי לרוץ לזמן לישיבה את פאני רדלר, את דוד בלומן, את מלי רוזנצווייג, את איזו כהן ואחרים, ששמותיהם נשמטו מזכרוני. בישיבות אלו, היו דנים בכל הבעיות שעמדו על סדר היום באותם ימים - ציונות ויהדות. הושפעתי מאנשי פלוגות ההכשרה של החברים בני טראנסילבניה, שעבדו בכרמי דראגומירסקו והתגוררו בגבעת הכנסיה, בקרבת בית הורי.

למדנו עברית וכן שירים וריקודים וכיצד לקבל עלינו עול חיים חדשים. למדתי בבית ספר תיכון למסחר בפוקשאן הקרובה, כי בעיירתנו לא פעל בי"ס תיכון. גם בפוקשאן הצטרפתי לקן, ששכן בבית הספר של הקהילה היהודית. בקן זה הכרתי את החברים מ. בלומנטל, וילו כ"ץ, טולי שניאור, דורל מיטוס ואחרים.

בשנת 1930 יצאתי להכשרה לסניף מארשט. הייתי החלוצה הראשונה של קן אודובאשט.

עבדתי בייצור דבק וג'לטינה, עבודה לא נעימה, גם לא בריאה, אך עבדנו כדי להתרגל לחיי עבודה בתנאים קשים. שם הכרתי את החברות: דורה לופוביץ', מלבינה סמואל, מינה לנג, וכן את החברים איזו פינקלשטיין, דוד גולדמן ומילו שפרמן - כולם חברי קן בראילה.

ממראששט עברתי לעבוד בכרמי גילצ'יק באומברארשט. מנינו אז למעלה מששים חלוצים מכל קצווי רומניה. ביקרו אותנו שאול שוורץ ז"ל והמורה מגנזין, אשר תיאר באוזנינו את מאורעות "המכביה" בארץ ישראל שבה השתתף ב- 1930, כחבר המשלחת הרומנית.

באפריל 1936, עליתי ארצה באנית "המלך קרול" והצטרפתי לקיבוץ "עין הגליל" שעל יד יבנאל.

צ. גריניק

קבוצת בנות מהראשונות בקן באקאו.

קן אטאקי, 1933.

חברים מבאקאו בביקור בהכשרת אומרבראשט.

אטאקי

ליד הגבול הרוסי

אטאקי, עיירה יהודית קטנה בבסארביה על גדות הדניסטר, מול מוגילב פודולסק, על גבול בסארביה - אוקראינה, עיירה שורשית ומסורתית, ככל העיירות היהודיות שבבסארביה, אשר ינקו חיותן משרשיה של יהדות רוסיה הגדולה והמפוארת.

שכנותה למוגילב - פודלסק, עיר מחוז ידועה באוקראינה, ציונית ויהודית, וקשריה ההדוקים לעיר זו עד שנת 1918, הטביעו חותמם על חייהם של יהודי אטאקי.

לאחר סיפוח באסארביה לרומניה, נאלצה אטאקי לחיות חיה מנותקת לחלוטין ממוגילב; כי הדניסטר הפך לגבול סגור ומסוגר בין בסארביה לברה"מ.

משנת 1918 ואילך, היתה אטאקי לעיירת-ספר על קו הגבול בין רומניה לברית המועצות, כול הישובים היהודיים שהשתרעו לאורך הדניסטר. היה זה גבול אטום, מלווה מאורעות דמים במשך השנים, שבהם התחוללה מלחמת אזרחים אכזרית מעבר לגבול - שקורבנה העיקרי היו יהודי אוקראינה, שהיו נתונים למשיסה ולכליה בידי כנופיות פטליורה ודניקין. במשך שנים אלו, ניסו יהודי אוקראינה למלט את נפשם ע"י פריצת הגבול תוך סכנת נפשות; כי שומרי הגבול הרומניים סגרו אותו בפניהם באכזריות וללא רחם. תוך כדי מאורעות אלו, התארגנה יהדות אטאקי לחיים קהילתיים יהודיים מלאים, תחת השלטון הרומני החדש, ברוח המסורת היפה של יהדות רוסיה המפוארת.

רצה הגורל, והיינו ראשונים בבאסארביה להקמת מסגרת תנועתית של "הנוער הציוני". הזמן, תחילת שנות השלושים. אנו, מספר צעירות וצעירים בגיל 14-16 תלמידי בתי ספר עבריים וכלליים, מאורגנים היינו ב"פרחי ציון", מסגרת נוער ציונית ליד בתי הספר העבריים לגילאי 12-14, בלתי מוגדרת מבחינת השתייכות לזרם ציוני כלשהו. פעילותה של מסגרת זו, התרכזה באיסוף כספים לקרנות הציוניות ובארגון נשפים למען הקרנות ועוד אי אלו פעילויות בעלות אופי לאומי.

כאשר בשלה בקרבנו ההכרה להמשיך בדרך לקראת הגשמה ציונית-חלוצית, התעוררה בעית מסגרת תנועתית חינוכית, שתכלול גם שלב זה. תנועת הנוער העיקרית, ההגשמתית והחינוכית שפעלה באותה תקופה באטאקי, היתה "השומר הצעיר". היא פעלה בעיקר בקרב הנוער הלומד ובהצלחה רבה. ברם, תהליכי הרדיקליזציה שגברו בה עם התפתחותה, לא נראו בעינינו. בהיותנו אמונים על הכרה ציונית לאומית, ללא לוואי חברתי מעמדי - החלטנו על מסגרת נוער ציונית שפניה להגשמה וללא כל תוספת.

היינו כ-15 נערות ונערים שהקימונו את המסגרת. אזכיר כמה שמות, מבלי לגרוע חס וחלילה את זכות הראשונים מן השאר: בתיה פרוימצ'וק - סיגל, פניה טמלמן - דורון, צורה גרסון - סירקיס, רבקה מירקיס, טובה נסלבסקי ועוד. בהיות רובנו יוצאי "פרחי ציון", ריכזנו את פעילותנו בקרב תנועה זו. תוך זמן קצר, הצלחנו למשוך אלינו את מרבית הצעירים שהיו חברי תנועה זו. עם הרחבת השורות, הרחבנו פעילותנו גם בקרב שאר בני הנוער בעיירה. פעילותנו זו, הוכתרה אף היא בהצלחה ותוך זמן קצר יחסית, היקפנו את מיטב הנוער היהודי באטאקי.

מסגרתנו פתוחה היתה בפני כל הנוער היהודי בעיירה, שלא כ"השומר הצעיר" שפעל בעיקר בקרב הנוער הלומד. אימצנו לעצמנו את השם "הנוער הציוני" - פשוטו כמשמעו, מבחינה רעיונית דגלנו בשם זה וראינו ישדנו ברחוב היהודי כציוני הגשמתי. במשך כשנתיים של פעילות, הרחבנו את שורותינו ונצעדנו בעיירה בראש הפעילויות היהודיות הציוניות

של הנוער. היינו לסניף הגדול ביותר בקרב הנוער הציוני במקום.
כנוער ציוני בלתי מוגדר, מקובלים היינו מאוד על כל הזרמים הרעיוניים של דור האבות הציוני. אהדה זו באה לידי ביטוי במינחד כאשר האולם ששכרנו עוד בתחילת התארגנותנו צר היה מהכיל את כולנו.
הקהילה היהודית העמידה לרשותנו בשעות הערב את בית הספר "תרבות" על מנת שנוכל לנהל בו את פעילויותינו החינוכיות. מן הדין להזכיר לטובה כמה מבין הציונים הרבים והנאמנים שעזרו לנו בלב ונפש הלא הם: הד"ר רוזנטל, מפעילי צעירי ציון, אבי ז"ל סליטרניק יחיאל – מראשי המזרחי במקום, בן-ציון כץ ורייך ישראל, מפעילי הציונים הכלליים במקום. ועל כולם את סירקיס יעקב, מזכיר ההסתדרות הציונית במקום – איש אשכולות בעל כתב-יד קאליגראפי נדיר ביופיו, ויו"ר ההסתדרות הציונית באטאקי – מר מנדל סלוצקר, שהיה איש ציבור רב פעלים, מקובל על כל החוגים בקרב יהודי המקום, מראשי הציונים הכלליים בעיירה וחבר המרכז של הציונים הכלליים בבסאראביה.
יחסים חבריים מיוחדים נרקמו בינינו לבין הציונים הכלליים במקום. היו אלה הציונים הפשוטים בני 'עמך'. יהודים בלב ונפש, בעלי תפיסה ציונית, שלא עסקו באידיולוגיות חברתיות – סוציאליות. הם האמינו ברעיון הגאולה ובמפעל הציוני בתפיסתו המעשית. יהודים אלה תרמו ממיטב כספם לקרנות הציוניות והתרימו אף אחרים. הם תמכו בתנועות החלוציות ועקבו בלב נרגש אחר המתהווה בארץ ישראל, ההולכת ונבנית. יהודים אלה שזיקתם למסגרת המפלגתית היתה רופפת ביותר, ראו בנו את דור ההמשך. גם אנו, ראינו עצמנו מבחינה רעיונית קרובים לציונות הכללית ועזרנו להם בהפצת השקל ובתעמולה לקונגרסים הציוניים ולבחירות להסתדרות הציונית הארצית של יהודי בסאראביה ולמוסדותיה.

הקשרים עם התנועה הארצית של "הנוער הציוני"

מודעה שהופיעה באחד העיתונים מטעם ה"צ.ט.ס." (ראשי התיבות של חוג הנוער הציוני ברומניה), הביאה אותנו במגע עם התנועה ברומניה הישנה. במודעה זו, פורסם כי תנועת 'צ.ט.ס." ברומניה מקיימת בתקופת החופש הגדול מושבת קיץ לנוער ציוני באונצו שע"י פיאטרה ניאמץ. מושבת קיץ בהרי הקארפטים, בחיק הטבע והפגישה עם נוער שגם הוא נושא את השם "הנוער הציוני", ממקומות אחרים, קסמו לנו מאוד. התקשרנו עם ההנהגה הראשית של "הנוער הציוני" בבוקארשט והבענו רצונו להשתתף במושבה. התשובה החיובית לא אחרה לבוא. תוך המגעים לקראת ארגון מושבת הקיץ, מונינו, הח' צבי הרזהב ואנוכי, כמארגני המושבה וכמדריכיה.
במושבה זו, השתתפו הרבה חברים וחברות מאטאקי. רישומנו היה מאוד ניכר. חברינו לקחו חלק פעיל ביותר בכל האירועים במושבה. עבורנו היתה זו חוויה מרשימה. נוצרו קשרים חבריים טובים ביותר בינינו לבין החברים מהרגאט. יצאנו בהרגשה כי אנו חברים בתנועה ארצית מתפתחת, בעלת ערכים צופיים וחלוציים.
מאז הלכו והתהדקו הקשרים בינינו לבין התנועה. התחלנו לשלוח חברים לסניפי ההכשרה התנועתיים שברומניה ולקחנו חלק בכל יתר הארועים התנועתיים. מספר חברינו בסניפי ההכשרה היה מרשים ביותר ורישומנו בהכשרה ניכר הן מבחינה מספרית והן מבחינת החברים הפעילים בארגון ובחיים התרבותיים שבסניפים.
על אף היותנו במשך שנים הקן הבודד של תנועת "הנוער הציוני" בבסאראביה, הרגשנו עצמנו חלק בלתי נפרד מהתנועה והשתלבותנו החברתית והרעיונית עברה ללא קשיים מיוחדים. בשנת 1934 כאשר צצו קיני התנועה בקישינוב, בגאלאץ ובסאקורן, היינו אנו אלה שעזרנו להם להשתלב במסגרת התנועה הארצית. יחסים מיוחדים היו לנו עם הקן בסאקורן, שהיה הקרוב ביותר מבחינה גיאוגרפית.

אטאקי רשמה פרק יפה בתולדות התנועה ברומניה. עם כל היותה עיירת ספר קטנה יחסית, היא הוציאה תוך שנים מועטות של פעילות, למעלה ממאה חברים לסניפי ההכשרה של התנועה, שרובם העפילו ארצה בכל דרכי העליה והשתלבו בארץ בכל העשייה הציונית הגדולה, בהתיישבות על כל צורותיה, במערכות ההגנה ובכל שירותי הבטחון.

יוסף סליטרניק

אטאקי ושאר יישובי בסראביה לאחר השואה

בשנת 1941, שימשה העיירה אטאקי החרבה, כנקודת מעבר להמוני המגורשים מבוקובינה, בסארביה ורומניה לטראנסניסטריה. הנה קטע מדברי אחד החברים הגולים שעבר באטאקי בדרכו מדורנה ואטרה, לארץ הגזרה - טראנסניסטריה:

"באטאקי נתגלה לנו מחזה אימים. העיירה עצמה היתה כמעט הרוסה. מעל קירות הבתים, שנשארו עומדים על תילם, זעקו כתובות. הכתובות נרשמו על ידי אלה ששהו במקום לפנינו: "תאמרו קדיש לזכרם של ... שמתו על קידוש השם", "אל נקמות, נקום נא נקמת דם עבדיך השפוך!", לזכור, לא לשכוח!!" ועוד כתובות מסוג דומה. שחיטות רבות נערכו באטאקי (אוטק ביידיש) החל מטבח שנערך ביהודי המקום".

("אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" - עמ' 173).

יצחק ילון (טוטיו)

איוושט

איוושט - עיירה למודת סבל ותלאות

איוושט - עיירה במחוז בירלאד, למודת סבל ותלאות. הורינו היו מספרים לנו על הפרעות שנעשו ביהודי העיירה בשנת 1907, בעת התקוממות האיכרים המפורסמת ובראשית שנות העשרים של המאה, כאשר מנהיג "משמר הברזל" הובא למשפט בעיר המחוז פוקשאן.

אמנם הקהילה היהודית שרדה, אולם התפתחותה שובשה. פרט לבית ספר עממי, לא היה בעיירה כל מוסד אחר שידאג לדור הצעיר.

סבי ז"ל, שהיה רב העיירה, עודדני להצטרף לשורות "הנוער הציוני". כאשר הורי התנגדו לכך, כי פחדו שמא אעלה ארצה, הוא אמר להם: "אם לא תצטרף לנוער יהודי, סופה שתצטרף לנוער לא-יהודי". סבא צדק. נמשכתי אל קבוצה די גדולה של בני נוער רומניים, שלא השלימו עם דרכם החוליגנית של חבריהם.

תנועת "הנוער הציוני" שימשה מסגרת הולמת לרוחם של תושבי העיירה ורבים מבניה פעלו בתנועה. לא חרגנו מן המסגרת השגרתית כגון איסוף כספים לקרנות הלאומיים, ארגון נשפים והשתתפות בכינוסים ובפגישות.

ברבות השנים, יצאו אחדים מאתנו גם להכשרה ועלו ארצה. עד כמה שאני זוכרת, היו אלה האחיות לאה וסוזי כהנא, האחיות פאני וטני קופמן, בני מאירסון, הרשקו כהנא ואחרים.

יצאתי להכשרה באומבראשט, משם עברתי לפלוריאסקה ועליתי ארצה בשנת 1937. בארץ הצטרפתי לקיבוץ "עין הגליל" שביבנאל.

ש. יעקובסון

באקאו

לפני יובל שנים: גדוד צופים "בילו" בקן באקאו

הכתובת "גדוד צופים בילו" היתה רקומה בחוטים כחולים על צידו האחד של הדגלון, ובצדו השני היו רקומות המילים "הסתדרות הנוער הציוני – קן באקאו". סמל המגן דוד וחבצלת – סמל הצופים, היה שזור בחוטי זהב. כך נראה הדגלון המשולש, העשוי בד שהיה פעם כחול, שמור אצלי מאז ראשית שנות השלושים. הצבע דהה, הבלאי של למעלה מיובל שנים ניכר היטב בבד. הדגל מקפל בתוכו תקופה רבת מעש של חבורת צעירים שהתמסרה בלב ונפש לאידיאלים הנשגבים של אותה תקופה. הנפת הדגל במושבות הקיץ ובצופיות היתה גאוותה של קבוצת נוער מגובשת, אשר רשמה לעצמה הישגים רבים בתחומי ספורט, תרבות ופעילות ציונית במסגרת התנועה.

הדגלון הוא בבחינת סמל לדור שמימי ילדותו התחנך על ברכי התנועה, העמיק שורשים וינק בשקיקה, בהתלהבות ובלי מעצורים ממעין הנובע. דור זה ספג את הערכים שהתנועה העניקה לו בצעירותו, גיבש את אופיו החזק ועמד בפורענות השואה, במלחמה ובמחנות הסגר בגולה, במלחמות ובפעולות ההגנה בארץ. במבט לאחור, אנו נזכרים בתקופה היפה, רבת התוכן והפעילות, כאשר התנועה עומדת במרכז. קן "הנוער הציוני" בעיר באקאו, היה אחד משני המרכזים הציוניים שבלטו בעירנו בשנות השלושים – "הנוער הציוני" ו"השומר הצעיר".

באקאו, עיר תעשייתית בחבל מולדובה ברומניה, מנתה כחמישים אלף תושבים, שיותר ממחציתם היו יהודים. בתי החרושת הרבים, המנסרות, בתי המלאכה, בעלי המקצועות החופשיים וכן המסחר, כולם היו מרוכזים בידי יהודים. האוכלוסיה היהודית היתה מאורגנת היטב. היו ועד קהילה פעיל, מוסדות חינוך וצדקה וכו'. ה"אצולה" מבין היהודים היתה מורכבת מבעלי הממון, ציבור לא מבוטל השתייך למעמד הבינוני אך גם עניים לא חסרו.

התקופה היא לפני עלייתה לשלטון של ממשלת "גוגה-קוזה" ושל "משמר הברזל". האנטישמיות טרם הרימה ראש וטרם היה מקום לדאגה. היהודים ידעו אז חיים רגועים ושקטים שהביאו לשמרנות ולשיגרה. התנועה הציונית לא היתה אטרקטיבית והתפתחותה הואטה כתוצאה ממעמדה המבוסס של קהילה יהודית שלווה, שנטתה להתבוללות.

הנערות והנערים נמשכו לתנועה ועשו זאת בשלבים. בשלב ראשון מתוך סקרנות טבעית של הגיל ולאו דווקא מתוך אידיאלים ואמונה. מיקום הקן השפיע על הסביבה והנוער נמשך אליו. המדריכים ניסו לעשות נפשות בעיר כולה והצליחו די יפה. הישגי התנועה בעיר, מבחינה כמותית ואיכותית – היו מרשימים. עמדנו בתחרות מתמדת עם "השומר הצעיר" וכאשר "השומר הצעיר" – שהיתה תנועה מרכסיסטית – ריכזה בעיקר תלמידים ממעמד ה"אצולה" בעיר, הרי שתנועתנו כללה נוער מכל השכבות, תלמידים ופועלים יחדיו.

הקן היה מאורגן בקבוצות ובגדודים והפעילות היום יומית כללה ספורט, שיחות בנושאים מגוונים, משפטים ספרותיים, לימוד השפה העברית, ריקודי עם, איסוף כספים לקק"ל ולקרן היסוד. כל אלה תרמו לגיבוש הנוער ולהידוק הקשרים בין החברים. הספריה הגדולה של הקן, שמנתה אלפי כרכים בשטחים שונים – החל מחומר עיוני, מדעי וכלה בספרות יפה, בשפות רומנית, יידיש ועברית, העשירה את המטען התרבותי של כולנו.

היינו צמאים להכיר, לדעת, ללמוד, להרחיב אופקים. המפגשים במושבות הקיץ ובצופיות, שבהם הופענו בנציגות רבת משתתפים, איפשרה לנו להתמודד בצורה מכובדת עם נוער התנועה, יוצאי קנים אחרים, בתחרויות ספורט ותרבות. פעילות התנועה חדרה עמוק לכל שטחי חיינו.

חברים בקן באקאו, 1932.
בתמונה מזוהים: ד. מרקו, א. לבל, ל. אייזיק, הלה הרמן, ק. הרן, א. לייבוביץ, צ. הרזהב, ד. שטיינבוק, ל. גוטמן, ט. ארוניאנו.

באקאו: קבוצת בנות עם מדריך הקבוצה, צ. הרזהב, 1934.

חברים בטיול, קן באקאו, 1933.

חברים בקן באקאו, 1935.

חברים בקן גאלאץ בטיול על הדנובה, 1936.

הקן הפך ל"ביתנו השני", שהתחרה עם בית ההורים. העימות עם הורים, שחששו פן יפגע הדבר בלימודינו בתיכון, הלך והעמיק. ההסבר שלנו כי שום בית ספר אינו מסוגל לתת לנו מה שמעניקה לנו התנועה, נפל על אוזניים ערלות. הסבר זה לא שכנע, אך אנו חדורי הכרה, המשכנו בשלנו.

אט אט ייצבה התנועה את דמותנו, גובשו היעדים והנערים של תמול-שלשום הפכו למדריכים צעירים שהכינו קבוצות נוער. במקביל הכינו את עצמם לקראת העליה בסמינרים, ובהכשרה בחוות פלוריאסקה על יד בוקארשט.

הפעילות הענפה בתנועה, גלשה אל מעבר לכותלי הקן, אל תוך הציבור היהודי בעיר. רצינו ואף הצלחנו לשתף יהודים רבים באירועים שנשאו אופי כללי. רצוי להזכיר מספר אירועים ומופעים אשר הצליחו ללכד את יהודי עירנו ולשתפם בשמחותינו. ה"תשליך" בראש השנה הוציא לרחובות עירנו, לאורך מסלול של קילומטרים, מאות ואולי אלפי יהודים, בשירה ובריקודים. הפעלנו את הציבור הזה. הזכרנו להם את יהדותם. יצקנו אל תוכם את תחושת הגאווה והבטחון. הדבר הפך למסורת שהקפדנו עליה באדיקות רבה, מידי שנה בשנה.

קבלת ה"סרטיפיקאט" - האישור לעליה לארץ ישראל - לא היתה רק שמחתו של האיש שזכה לאשרת כניסה לארץ ישראל. זו היתה נחלת הכלל, שמחת כל הציבור. מאות אנשים, מן התנועה וסתם יהודים, ליוו לתחנת הרכבת את "החלוץ" המאושר בפרחים ובריקודים. האירוע הפך לחג בעיר. מקהלת הקן ביקרה בבתי היהודים בנשפי פורים, שרה שירים עליזים בעברית והתרימה את החוגגים לקרן הקיימת.

גולת הכותרת: "מחזמר", מופע בלתי רגיל (שעורר ויכוח אידיאולוגי עם "השומר הצעיר" אורגן ע"י הקן. התוכנית היתה מורכבת משירה, ריקודים, קטעי קישור ועוד. החזרות העסיקונו תקופה ארוכה. כל ההכנסות קודש היו לקק"ל. פעילות אינטנסיבית זו נמשכה שנים רבות והסבה אושר לאנשי התנועה ולציבור היהודי בעיר.

חלף הזמן, ועננים כבדים וקודרים כיסו את פני השמים. האנטישמיות התפשטה במהירות והורגשה היטב במוסדות ציבור וברחובות עירנו. היו התנגשויות רבות עם החוליגנים, שונאי ישראל. התחלנו להתארגן להגנה עצמית. למטרה זו הוקם מטה משותף לכל תנועות הנוער הציוניות בעיר. זה נמשך תקופה מסויימת. עלית "משמר הברזל" לשלטון ברומניה, גרמה בסופו של דבר לפיזור התנועה הציונית. פה ושם ניסינו להמשיך את הקשר במחתרת. הסכנה היתה גדולה.

עם פלישת הגרמנים לפולין ופרוץ מלחמת העולם השניה, עברו רבבות פליטים דרך עירנו, בשיירות אין סוף. חלק מהפליטים נקלטו בעיר לתקופת מעבר. איש מאתנו לא היה מסוגל לנחש את ההתפתחויות הצפויות. ביוני 1941, הצטרפה רומניה למלחמתו של היטלר נגד הרוסים. הדבר גרם לתפנית מחרידה במצב יהודי רומניה והביא לתחילת חיסולה.

המלחמה, שנמשכה למעלה משלוש שנים דיללה את יהודי רומניה. מיד עם פרוץ המלחמה, נלקחו רוב הגברים היהודים לפלוגות עבודת-כפיה ובשלב מאוחר יותר נלקחו, חלק מהם, למחנות השמדה (יהודי באסאראביה, בוקובינה, דורוחוי וקבוצות גם מן הרגאט). מיולי 1941, כאשר נתפסתי בלכתי ברחוב ועד אוגוסט 1944, שהיתי בפלוגות עבודה שונות. כל חברי התנועה מפוזרים היו בפלוגות עבודה, והקשר ביניהם נפסק למעשה. נפגשתי במחנות עם בחורים מן התנועה, מאיזורים שונים ברומניה, אך הקשר בינינו היה די רופף.

קיים היה רצון עז לברוח מפלוגות העבודה, אולם קשה היה למצוא את הדרך להגיע ארצה. במחצית שנת 1944, נרמז לנו לראשונה על אפשרות ברירה ועליה לארץ. אניות המעפילים שהפליגו, החל מראשית השנה, הגיעו ליעד, מלבד האניה "מפקורה" שהגרמנים טיבעוה.

מתוכנו של פתק, שהוברח אל מחנה העבודה, נתבשרתי כי הגיע תורי לעליה ושעלי לברוח מהמחנה ולהגיע לבוקארשט. לא היה קל לברוח. עוד

יותר קשה היה לעבור מרחק של מאות קילומטרים ברכבות עמוסות חיילים ופצועים, שהוחזרו מן החזית. נסיעה כזאת היתה כרוכה בסכנת נפשות כי הנסיעה ברכבת היתה אסורה על היהודים. יחד עם עוד 16 בחורים, נמלטנו מן המחנה ואחרי תלאות מרובות הגענו לבית הקהילה בפוקשאן. במקום ציפתה לנו תמונה קודרת. משפחת האחראי על בית הקהילה ישבה "שבעה" על שתי בנותיה, שניספו באניה "מפקורה". הדבר היה עבורנו בבחינת הלם ואות אזהרה. למרות כל ההיסוסים והחששות, המשכנו ברכבת לבוקארשט. לא הרחק מעיר הנפט פלואשט, נתפסנו ע"י משמר הרכבת. הפצצה של מטוסים אמריקניים על עיר הנפט ועל מסילת הברזל, אילצה את כל הנוסעים לקפוץ מן הרכבת, להתפזר ולחפש מקלט. קפצנו וניצלנו. המשכנו בנסיעתנו על גג קרון של רכבת אחרת, גדושת נוסעים, והגענו בשלום לבוקארשט. רבקה הגיעה לשם, יום אחד לפני עם אמה.

התברר שבוטלה הפלגת האניה. נאלצתי להישאר במקום בסטטוס של עריק. מחנה העבודה נחשב כפלוגה צבאית. התנועה, שפעלה במחתרת בעיר הבירה, גייסה אותי לפעולותיה.

"המהפך" הגדול שביצעו הרומנים ב- 23 באוגוסט 1944 וכניסת הצבא הסובייטי לרומניה נטעו תקוות חדשות בלב היהודים, תושבי רומניה ובלב הפליטים שנמלטו מארצות השכנות ומצאו מקלט בבוקארשט. הגרמנים לא ויתרו בקלות. במשך ימים מספר התנהלו קרבות קשים בינם לבין הכוחות הרוסיים והרומנים, שלחמו הפעם לצד הסובייטים ונגד הגרמנים. זכינו לראות שבויים גרמניים מחליפים את היהודים בעבודות הכפיה.

"הנוער הציוני" וכל שאר התנועות הציוניות, עלו מן המחתרת ופעלו בגלוי. הוקם ארגון גג "החלוץ". עיקר העבודה התרכזה בטיפול בפליטים הרבים, בדאגה לציידם בתעודות ובהכנתם לקראת עליתם ארצה. ההנהגה הראשית של התנועה היתה מורכבת ממספר קטן של חברים: איציו הרציג, דב שיבר ועוד חבר. ליאו רוזנשטוק עסק בעניני בטחון, ואנוכי שימשתי כגזבר התנועה. עשינו מאמצים גדולים כדי לעמוד בלחץ הזמן, בדרישות ובאיסורים שהוטלו ע"י השלטון החדש ברומניה. הנשק להגנה עצמית נשאר בידינו למרות אזהרות השלטונות והאיום בעונש מוות במקרה של אי מסירתו. חזרנו לחיי "קומונה" והשתדלנו להתגבר על הקשיים הרבים שעמדו לפנינו. היתה זו תקופה רבת- מעש ותוצאותיה העניקו לנו סיפוק רב.

אחרי המתנה של קרוב לשלושה חודשים, הוחל בהכנת אנית המעפילים "צלח- א- דין". אניה זו אמורה היתה להעביר את מרבית הפליטים. ד. צימנד ז"ל הגיע כשליח מן הארץ וטיפל בהכנות לעליה. הוא דרש מ"הוותיקים" שבינינו להתחיל "לזוז". הוא קבע שרבקה ואנוכי, המבוגרים שבחבורה נצא בין הראשונים. חברי ההנהגה הראשית התנגדו לעלייתנו וביקשו שאמשיך לעבוד ברומניה תקופה נוספת. בסופו של דבר הכריע צימנד.

השייט באנית "צלח- א- דין", (שהיתה למעשה סירת דייג תורכית) ערך שבעה ימים עד לקושטא. היינו למעלה מחמש מאות עולים מרוכזים בצפיפות רבה ובתנאים קשים. סערות איומות פקדו את האניה ואיימו להטביעה. בקושטא פגשנו בשני ניצולי האניה "מפקורה" מתוך ארבעת הניצולים. המשכנו את הנסיעה ארצה ברכבת, דרך סוריה ולבנון בליווי משמר חיילים אוסטראליים.

קבלת הפנים בארץ, בסוף נובמבר 1944 היתה בעתלית. האנגלים דאגו לנו ל"אכסניה" משלהם למשך שבועיים. כשנתבקשתי על ידי התנועה לבחור בין קיבוץ ניצנים לבין כפר גליקסון, החלטתי להצטרף לקבוצת כפר גליקסון.

גדוד צופים "בילו" היה לפני יובל שנים, חבורת נוער עליזה, מלאת חיים וציפיות לעתיד ורוד ולהגשמת תוכניותיה וחלומותיה. חלק גדול מציפיותינו התגשמו. היו גם אכזבות לא מעטות אולם, גם בחלומותינו הגרועים ביותר לא תארנו לעצמנו, כי אי פעם יזמן לנו הגורל האכזר מפגש בהלויות ובאזכרות של ילדינו.

הראשונים שהאסון הנורא פגע בהם היינו רבקה ואנוכי, כאשר בננו הבכור אברהם הי"ד, נפל בשבעה בטבת תשכ"ח - 8 בינואר 1968,

במלחמת ההתשה.

שנה לאחר מכן, בי"ט בטבת תשכ"ט – 9 בינואר 1969 נפל פרדי הי"ד, בנם הבכור של פאולה (ויסלר) ומשה שמואלי, במלחמת ההתשה.

כעבור שנתיים נהרג בנם היחיד – חנן ז"ל – של פאני לייבוביץ' ואברהם נוחמוביץ', בכ'באדר תשל"א – ה17 במרס 1971.

סוגרת את מעגל האסונות שפקדו את נערי גדוד "בילו", רותי ז"ל, בתם של קלארה וליאון הרמן, שנהרגה בתאונה קטלנית בכ"ה בשבט תשל"ט – 22 בפברואר 1979.

בנים יקרים אלה, בראשית שנות העשרים שלהם, לא הספיקו לעשות הרבה בחייהם הקצרים. היו לנו הרבה תקוות, תוכניות . . . .

לא אוכל לסיים את סיפורו של גדוד "בילו" מבלי להזכיר את חברינו היקרים שהלכו לעולמם בטרם עת: פאולה (ויסלר) שמואלי ז"ל, שמות בנה ערער בצורה יסודית את מצב בריאותה ולופו צ'יובוטארו ז"ל, שמחלה קשה קיצרה את חייו. יהי זכרם ברוך!

ישראל ויסמן

העבר שקבע את גורלנו

שנת 1928 היתה שנת מפנה בחיי. בהשפעת חברי בגימנסיה, בה למדתי, הצטרפתי ל"צ'.ט.ס." – חוג הנוער הציוני, שהפך במרוצת השנים ל"הנוער הציוני" ברומניה ומאוחר יותר – בעולם כולו. בפעם הראשונה בחיי, שמעתי מפי המדריכה, אתי לופוביץ' על תולדות העם היהודי, על ארץ ישראל, על התנועה הציונית ועל השאיפה לבנות לעמנו מולדת, אחרי אלפיים שנות גלות.

הושפעתי מן הרעיון הציוני והמשכתי להיות פעיל בתנועה עד עלייתי ארצה בשנת 1935. למדנו שירים עבריים והתחלתי ללמוד עברית.

הקן בעיר באקאו הוקם כמה שנים לפני כן, ע"י קבוצת צעירים בראשות מאיר זליקוביץ' ואשתו חנה. מבאקאו יצאו החלוצים הראשונים של התנועה, ביניהם שטיינבוק – אבני, כיום, חבר ותיק בקיבוץ גבע, הרי יעקובסון, חבר קיבוץ בית-אלפא, אדולף לייבוביץ', אחיותיו, טילה וללה, שלמה רוטנברג ואחרים. כעבור כמה שנים, עלו ארצה מאיר זליקוביץ' ואשתו, אחותו אדלה, אחיו אברהם, אשתו בקה, בנו דוד ובתם מרים, אלמנתו של לוי אשכול ז"ל.

האוירה בקן היתה של תנועת נוער ציונית, שחבריה נפגשים מדי יום ביומו ובמיוחד בימי שבת. החברים שרו, רקדו ולמדו עברית וציונות. הפעילות נעשתה בשכבות, לפי הגיל: "מקשיבים" היו גילאי 10–14, "צופים". היו גילאי 14–16, ו"יוצרים" היו בעלי גיל מעל 17 שנה. עד לעליה. הקבוצה שלי היתה קבוצת מקשיבים, שהפכה במרוצת הזמן לצופים בשם "קבוצה א".

מלבדי, היו חברים בקבוצה זו: איזו לייבוביץ' ז"ל, שנפטר בארץ בגיל צעיר ממחלה ממארת ויבל"א איזו לבל, דידי שטיינבוק, אלה הרמן, פלה גולדנברג, חברת קבוצת אושה, ליקה גוטמן ורוזה מרקוס. פרט לרוזה מרקוס, כולנו עלינו ארצה. מדריכתנו הראשונה היתה אדלה זליקוביץ'. היינו מאד קשורים ביניבו ופעילים בתנועה. המדריך הראשון שלנו בצופים, היה לופו אייזיק, אחריו באו מנטל, אהרון ברקוביץ' ז"ל, ותבל"א פאולה וייסמן. ואחרון אחרון חביב צבי הרזהב שהדריכנו עד לשלב שבו הפכנו בעצמנו למדריכים בקן.

המזכירות הראשית היתה בראשית דרכה בבאקאו ונוהלה ע"י החברים טולי הרשקוביץ' ומוני סגל ז"ל. אחר כך היא נוהלה בידי אברמוביץ' – אברהמי.

השתתפנו כמעט בכל המפגשים, שנערכו תמיד בחופשות חגי המולד והפסחא. מפגשים אלה נמשכו כשלושה עד ארבעה ימים, בהם דנו בבעיות אידיולוגיות וארגוניות. היינו יוצאים לטיולים בסביבה הקרובה ובכל חלקי רומניה. קשרנו קשרים עם חברים ממקומות שונים. השתתפנו במושבות

הקיץ שנערכו תמיד בהרי הקארפטים. מושבות הקיץ האלה היו בבחינת בתי ספר לחינוך ציוני, צופי ויהודי.

הטיולים, השירים, הריקודים והסמינריונים תרמו לחינוכו של טיפוס תנועתי מיוחד במינו להכרה ציונית ולעליה. רוב החברים, יצאו עם הזמן להכשרה על מנת להסתגל לעבודה פיסית ולחיי שיתוף. חלקם מצאו לעצמם בן/בת זוג, עלו ארצה והצטרפו לקיבוצי התנועה בכפר סבא, תל יצחק, יבנאל או אושה. רבים מן המשפחות הללו שוהים עד עצם היום הזה בקיבוצים.

מחנות קיץ ראשונים שבהם השתתפתי, היו בבוחאלניצה, בגימש- פאלאנקה, בגאלו, בטופליצה, בטארגו- מורש ובגורה- הומורולוי. השהות במחנות קיץ אלו, השפיעה עלי חזק. היא קבעה רבות את דרכי בחיים.

מתוך הצופים שאותם הדרכתי, יצאו כמה מדריכים ארציים של התנועה. חלק מהם, עלו מזמן וחלק נשארו ובשנות השואה פעלו במחתרת - ביניהם ליאון הרמן, ישראל וייסמן שהגיע ארצה בשנות מלחמת העולם השניה והחברים זגר, יוז'ו, פיקה דרוקר, צ'רנה אברמוביץ', קלרה מרקוביץ' וחיים גוטמן - שעלו ארצה רק לאחר המלחמה. פעילותם השפיעה לא מעט על יהודי העיר.

זכורני שהיינו מארגנים מקהלות ומבקרים בבתי היהודים לרגל כל מיני ארועים, כגון חתונות, מסיבות פורים וכו'. היינו שרים, מנהלים ויכוחים ותעמולה למען א"י ומתרימים את הנוכחים לקופות הקק"ל.

אנחנו, חברי "קבוצה א" היינו קשורים עד כדי כך בינינו, עד כי חלמנו להישאר יחד בקבוצה אחת בארץ ישראל. הזמן עשה את שלו. המלחמה גרמה להפסקת העליה. רק לאחר השואה והשחרור, עלינו ארצה כאמור, מלבד אחת שנשארה שם עד עצם היום הזה. אנחנו עודנו שומרים על הקשר בינינו ונפגשים תמיד בשמחות ולהבדיל גם בארועים עצובים. כל מפגש מחזירנו אל העבר שקבע את גורלנו.

אלכסנדר אהרוני

פעילה בקנים ובמשלחת הא"י

היינו קבוצת תלמידים ותלמידות בקן "השומר הצעיר" בבאקאו. בתחילה לא התעמקנו בבעיות וברוחות שסערו בקן. היה נעים להיפגש ולבלות בצוותא, אולם ככל שהתבגרנו גברה הכרתנו וגם המועקה שתפשה שליטה בתוכנו. ספקות החלו מקננים בנו באשר לדרכה הציונית של תנועת "השומר הצעיר".

תקופה מסויימת התלבטנו, אחר כך בהשפעתו של צבי הרזהב, עזבנו את "השומר הצעיר" ועברנו לתנועת "הנוער הציוני". במעשה זה היה משום חידוש ותגובה למה שקרה באותה תקופה. הרעיונות והחינוך שבו זכינו בתנועתנו החדשה, גיבשה אותנו כקבוצה מלוכדת. "קבוצה א' שלנו היתה לשם דבר בבאקאו ובקני התנועה ברומניה. קשרנו קשרים עם קנים רבים ברחבי רומניה והחלטנו על הוצאת עתון בשם "הצופה". מינינו מערכת שדאגה לריכוז החומר, לשכפולו בשפירוגרף ולהפצתו בכל הקנים.

היינו נלהבים. בהתלהבותנו הרבה קבענו פגישה לעתיד בה נפגש כל 'קבוצה א' בכניסה לבית הקולנוע מוגרבי בתל- אביב.

הגורל והזמן עשו את שלהם. כולנו הגענו ארצה מלבד אחת החברות, והפגישה שאמורה היתה להתקיים לא יצאה אל הפועל. עוד בטרם פרוץ מלחמת העולם השניה, הגיעו ארצה: סנדו אהרוניאנו - שעלה כסטודנט, פלה גולדברג, קלרה הרן והלה הרמן, שעלו באמצעות ויצ"ץ כתלמידות בביה"ס החקלאי בעיינות. גם אנוכי הייתי כלולה ברשימת העולות לעיינות, אלא שהורי לא הרשו לי באותה תקופה לעלות. כל הנסיונות לשכנעם ולרככם נתקלו בסירוב מוחלט ועיקש מצידם. אבי ז"ל אמר לגברת פרלברגר, נשיאת ויצ"ו בבאקאו, שאם היא תשלח קודם את בתה, אז ירשה כי גם בתו תעלה. בלית ברירה, עלתה במקומי לאה כהנא מקן איוושט.

הצטרפתי לויצ"ו הצעירה. את מקומי לא מצאתי עוד בקן "הנוער הציוני". אחי – חיים, שהיה צעיר ממני, פעל במקומי בהנהגת הקן ואילו אני עבדתי בויצ"ו כעוזרת לגב' פרלברגר.

בינתיים הגיעו ימים קשים. משטר פאשיסטי–נאצי עלה לשלטון. הורי התחרטו על עקשנותם שלא להרשות את עלייתי ארצה, אך היה זה מאוחר מדי. פעלתי בועד הקהילה לצידו של המהנדס זינגר, עו"ד יונס והגב' יונס. התלאות גברו מיום ליום. בתקופה מסויימת, נלקחתי כבת ערובה יחד עם שרה אברהם – שהיתה חברת "השומר הצעיר" ועם בקה כ"ץ – שהיתה בתו של אחד מראשי הקהילה. וזאת, כדי להבטיח שלא ימלטו מספר יהודים שעמדו להישלח לטראנסניסטריה.

כשנלקחה הקבוצה הראשונה לעבודת כפיה בעיצומו של החורף, אספתי בגדים חמים למענם. היינו מספר קטן של בנות ונשים שהעזנו להסתכן ולפעול בתקופה ההיא.

משהתחלף המשטר, עמדתי שוב בפני בעיות לא נעימות. גם המשטר החדש לא התייחס באדישות לגבי עברי הציוני. אוירת המחנק שבה חיינו, הפריעה לחייהם התקינים של הורי. עברתי לגור בבוקארשט. נרשמתי ללימודים בבית הספר לטקסטיל. סיימתי שנתיים של לימודים, אולם גב' פרלברגר, שאף היא עברה לבוקארשט ושימשה כנשיאה ארצית של ארגון ויצ"ו – בידעה כי אני נגועה בחיידק הפעילות, משכה אותי לפעילות יחד עמה. לא יכולתי לגבור על יצרי הפעלתני. בהמלצת הגב' פרלברגר, הצטרפתי לעבוד במשלחת הארצישראלית, שטיפלה בבעיות העליה. המשלחת היתה זקוקה לאדם מקומי שיפעל לפי הוראותיה, וזאת מבלי להתבלט. בעיני יהודים ולא יהודים, היה עלי להיות בבחינת רואה ואיננה נראית.

מאותה תקופה, זוכרת אני את פגישתי עם וילו כ"ץ, שהגיע אז לרומניה. בין היתר, טיפלתי בהשגת אשרת כניסה לד"ר משה סנה ז"ל וכן בביקורו אצל אנה פאוקר (שהיתה ממוצא יהודי ובאותה תקופה שמשה בממשלת רומניה בעלת המשטר הקומוניסטי).

בסוף 1947, כאשר נעשו ההכנות להפלגת האניות "פן קרסצ'נס" ו"פן יורק", הכנתי את הורי לעליה. התגברתי על היסוסיהם בהשפעת קרובים וידידים שטענו כי המשטר הקומוניסטי יחלוף ואם יעלו – יפסידו את כל רכושם, שלא היה מבוטל כלל וכלל.

התרכזנו בבוקארשט. אבי ז"ל חזר לבאקאו על מנת לראות בפעם האחרונה את ביתו. הוא מסר יפוי כוח לאחותו שנשארה שם עם משפחתה עד עצם היום הזה. המשפחה כולה יצאה לנמל בורגאס שבבולגריה, משם הפליגו האניות ארצה.

מנהיגים רבים של ההסתדרויות הציוניות נשארו ברומניה בתקווה שבעת צרה יחולצו על ידי מדינת ישראל. הם כמובן טעו בחישוביהם. רבים מהם בילו שנים בבתי הכלא בעוון פעילותם הציונית.

ליקה גוטמן

לאחר השואה

לא נמשכה השלשלת! אחרי השואה, לא נמנה קן "הנוער הציוני" בבאקאו על קני התנועה המפורסמים, כפי שהיה בימי התהילה שלו, לפני המלחמה, אם כי בסוף דרכו, בשנות 1947/48 הגיע הקן לרמה מעודדת ומבטיחה.

בין שליחי התנועה שפעלו בקן זה, אני נזכר במייטשו שטיינמץ, הלא הוא מאיר שמיר, רבקה לנדן מראדאוץ, בהילדה רוזנר מבוטושאן ואחרון אחרון בדן גולדנטל מבוקארשט ובחברתו דורותיאה. שניהם הצליחו להעניק, בסוף שנת 1947, דמות חדשה לבאקאו. בסוף 1947 ובראשית שנת 1948 התקיים בבאקאו סמינר איזורי, בהשתתפות של קרוב למאה חברים. סמינר זה אמור היה לחנך דור חדש של מדריכים במקום אלה שעלו ארצה בדצמבר 1947, באוניות "פן יורק" ו"פן קרסצ'נט".

אברהם ויסמן הי"ד, בנם של רבקה וישראל ויסמן מכפר חיבת ציון, נפל במלחמת ההתשה, ד' טבת תשכ"ח (8.1.1968).

רותי הרמן ז"ל, בתם של קלרה ואריה, נהרגה בתאונת דרכים בכ"ה בשבט תשל"ט (22.2.1979).

חנן נוחומוביץ ז"ל, בנם יחידם של פאני ואברהם, נהרג בתאונת דרכים בכ' אדר תשל"א (17.3.1971).

פרדי שמואלי הי"ד, בנם בכורם של פאולה ומשה, רחובות. נפל במלחמת ההתשה, י"ט בטבת תשכ"ט (9.1.1969).

Cercul Tineretului Zionist Bacău

Bacău Elul 5687

Stimate Domn!

Prin prezenta vă comunicăm că Cercul nostru organizează şi în acest an o **SINAGOGA** la sediul său din str. Bacău-Piatra 66 pentru zilele de Roş-Haşana şi Iom Kipur.

Rostul sinagogii noastre este de a înlesni o cât mai puternică concentrare a elementelor Zioniste într'un singur lăcaş de rugăciune şi de a da o raţională întrebuinţare banilor ce zioniştii le alocă sinagogii în aceste zile de sărbători.

Sinagoga noastră este unica în tot oraşul care cedează o bună parte din venit Fondului Naţional Evreesc şi întrebuinţează ceal'altă parte din venit la întreţinerea cursurilor de limba ebraică.

Încă o notă caracteristică şi distinctă a sinagogii noastre o constitue faptul că în orele de repauz ale zilelor de Roş-Haşana şi Iom Kipur se ţin interesante conferinţe evreeşti.

Aceia care au frequentat sau vizitat sinagoga noastră din anul trecut, îşi amintesc cu plăcere de entusiasmata atmosferă evreească ce a domnit într'însa după cum îşi amintesc cu plăcere de buna organisare administrativă a acestei sinagogi.

Comunicându-vă toate acestea vă invităm să ne onoraţi cu presenţa Dv. şi a familiei Dv., reţinându-vă din timp locurile ce doriţi, cunoscând că ele sunt numerotate.

Secretariatul Cercului vă stă zilnic la dispoziţie între orele 2-6 p. m. şi Duminica întreaga zi.

Cine participă la sinagoga noastră face cea mai apreciabilă operă zionistă, în zilele de sărbători.

Ca Evreu conştient, nu ne îndoim că o veţi face şi vă salutăm.

Cu dor în Zion

COMITETUL

כרוז של "חוג הועד הציוני" מבאקאו הנושא את התאריך אלול תרפ"ז, ערב הימים - הנוראים של שנת תרפ"ח (אוקטובר 1927), הקורא ליהודי באקאו להצטרף לתפילת הימים - הנוראים, בבית הכנסת המיוחד שאירגן "חוג הנוער הציוני".
הכרוז מדגיש כי זהו בית הכנסת היחיד בעיר, בו חלק מן התרומות מוקדש לקק"ל וחלק מוקדש למימון הקורסים ללימוד עברית.
בכרוז גם נאמר, כי אלה שביקרו בבית הכנסת של החוג בשנה הקודמת, ודאי נהנו מן האוירה היהודית ששררה בו.

בארלאד

הרב והציונות

בארלאד שוכנת בין יאש לגאלאץ והינה עיר מחוז. הקהילה היהודית במקום היתה די מבוססת ופרנסה לא היתה חסרה בה, אך העיר היתה ידועה כמועדת לפורענות.

המענין הוא כי דווקא מקרב הקהילה הזו, יצאו ראשוני הלוחמים לזכויות האזרח עבור היהודים. פרנסי העיר פירסמו חוברת בנושא הזכויות והרב מבית טאובס, היה בין המפרסמים.

רב זה, שהחל לדרוש בבתי הכנסת ברומניה, היה אדוק באמונתו ואנטי-ציוני בהשקפותיו. אחד מבני משפחת הרב, שכיהן בקודש ביאש, שאל פעם סטודנט שחזר מביקור בארץ ישראל, מה ראה בביקורו. השיב הסטודנט: "זאת מדינה ככל המדינות". גיחך הרב: "עוד רחוקה היא מלהיות ככל המדינות" ובהצביעו על מושב בבית הכנסת שבו התנהלה השיחה, אמר: "אתה רואה, לזה קוראים ביידיש "שטאט" (שפירושו - עיר), וכפי שזאת עיר, כך א"י מדינה ככל המדינות.

מקרב יהודי בארלאד קמו היהודים הראשונים שהחלו לצעוד ברגל עד צרפת, על מנת להגר משם לארצות הברית של אמריקה. יש לציין כי בני בארלאד היו בין ראשוני העולים שהגיעו ארצה בשנת 1882.

בשנות השלושים, הכה בבארלאד שורשים קן של תנועת "הנוער הציוני" וכן קנים של תנועות נוער חלוציות אחרות. הקן שלנו בבארלאד פעל יפה ורבים מחבריו יצאו להכשרה. אחד מהם, יוסף גרשין, היה חבר המזכירות הראשית. בין החלוצים זכורים לי החברים סיקה ולאד, עקיבא בלטר ועוד.

בין הפעילים, שנמנו לאחר מכן על פעילי 'דור חדש", היו גם האחים בוריס.

בשנות השואה היתה פעילה קבוצת חברים בקן בארלאד, ביניהם בתיה רוקח, שהיתה בתו של הרב המקומי, שאף הוא היה ציוני וחבר קבוצת "רנאשטריה".

לאחר השואה

סמוך לנסיגת הגרמנים מרומניה, הוקם מחדש הקן בבארלאד. החבר נלו שמילוביץ' - שמואלי, שהיה מ"חבר הפעילים" בשנות השואה, נשלח בשלידות לבארלאד.

מבין פעילי הקן שפעלו בתנועה הארצית, יש להזכיר את בתיה רוקח, בת הרב רוקח, מציוני בארלאד, את בוצי וילדר, בלה רייטר ואחרים. בוצי שלמד רפואה, היה בין הפעילים המרכזיים של דור חדש.

מבין הדור החדש בלטו הפעילים נחום סודט ואבא הרטמן.

בוזאו

קן נחמד בעיר בוזאו

אינני יודע, וספק אם מישהו יודע, מי הקים את קן בוזאו. עובדה – הקן הוקם מיד לאחר השואה. אמנם בבוזאו היה קן "הנוער הציוני" גם לפני השואה, אולם, נדמה לי שלא היה כל קשר בין העבר ההוא לבין הקן שהוקם לאחר השואה. נראה שהקימו אותו קבוצת חברים מבני המקום ודווקא הצעירים שבהם, כי בבוזאו היה בתחילתו קן של צעירים, בני 14–15. האוכלוסיה היהודית בבוזאו היתה מעטה. היא מנתה 1,276 נפש בשנת 1942.

יש לשבח את קן בוזאו על פעילותו הנמרצת והרצינית שרמתה היתה גבוהה. בין ראשוני החברים לאחר השואה, יש למנות את מייטשו שטיינמץ (מאיר שמיר). בגיל צעיר למדי, כשהיה בן פחות מחמש עשרה, פעל בשליחות התנועה. הוא דאג להסתיר את גילו האמיתי. קודם פעל בקן באקאו ולאחר מכן היה אחד הפעילים הראשיים בארגון "להגשמה" ועמד בראש אחת הפלוגות של הארגון, שיצאה לאיטליה.

כאמור, היה זה קן נחמד וצעיר. אני נזכר בחברים: ניקו שוורץ, כיום קברניט ב"אל-על", אליעזר ויינברג (כרמי) וב. אברמוביץ' (כיום מרצה באוניברסיטה העברית) וכן את דמותו הטרגית של מירצ'ה גולדנברג, צעיר מוכשר בשטחים רבים, כולל כתיבה תמה, עדין נפש ומתוסכל. מירצ'ה הצטיין בלימודי הרפואה ברומניה. אני זוכר אותו כרופא צעיר בבית חולים בבוקארשט. מירצ'ה נספה באושנת דרכים.

בין הבנות, יש לציין שתי ידידות, שבאו לבוזאו כפליטות – תמר (ראפפורט) וטובה (הכט) שהעמידו עצמן לרשות התנועה ופעלו תקופה ארוכה כשליחות וכמדריכות בהכשרה, בתפקידים שונים.

הקן זכה להערכה של יהודי העיר וגם של המזכירות, בשל הצטיינותו בכל מבצעי התנועה. רוב החברים הצטרפו לארגון "להגשמה", הגיעו ארצה, הקימו את קיבוץ "שורש" בהרי ירושלים, אולם רובם נשרו ופנו כל אחד לדרכו.

בורדוז'ן

קן בורדוז'ן – בין שני עולמות

עיירתנו שכנה על הגבול שבין בוקובינה למולדובה. קיום היהודים בבורדוז'ן התבסס על מלאכה ועל מסחר. היה עליהם להתאים עצמם להוראות השלטונות, שידעו להציק, כל פעם בצורה אחרת.

יהודי בורדוז'ן היו במצב של יהודי הגולה, נאלצים לדאוג קודם כל לפרנסתם, ללא אפשרות רבה לחשוב על דברים נוספים. בית ספר יהודי לא היה קיים בעיירתנו. חינוך יהודי קיבלנו ב"חדר", שלדעת כל, לא התאים לרוח הזמן. על ה"חדר" הוטל להשלים את חינוך הילדים, שלמדו בבית ספר הממלכתי הרומני.

ביתנו היה בית ציוני פתוח בפני חברי התנועה. הורי קיבלו ברצון את החברים שבאו לבקרנו ולחזק את רוחנו. פעילותנו בתנועה היתה שיגרתית. אני ואחותי השתייכנו למיעוט שידע את דרכו. דרכנו היתה: הכשרה ועליה. אכן שנינו, אני ואחותי, יצאנו להכשרה ועלינו ארצה עוד לפני השואה.

לאה אנצלסון

בוטושאן

קן "הנוער הציוני" בעירנו

בימים ההם, לא כל אחד התיימר להכריז: "אני מבוטושאן". הכרזה כזו היתה בבחינת התחייבות. קהילת בוטושאן היתה מקום תורה ומרכז חסידי. זה היה מקום קבע לאדמו"רים ורבנים ידועי שם וכן מרכז למשכילים ציוניים, חובבי שפת עבר, ליידישיסטים ולשמאלניים.

יש מבני בוטושאן שהתמידו לשבת ברומניה מתוך "הכרה". כאלה היו הפרופסור המתבולל סניאלביץ' ואחיו. הם אפילו השתמדו, אך הדבר לא עזר להם. על אביהם של הסניאלביצ'ים מספרים שבהיותו אברך ישיבה, נשא לאשה את בתו של ר' סנקה שוחט, איש קשוח ואדוק קיצוני (כנראה שהנכדים ירשו ממנו תכונה זו). החתן הצעיר התנהג כ"ציפור דרור". פעם, בנוסעו לנופש וברצותו להסב נחת רוח לחותנו, כתב לו מכתב שהתחיל בערך כך (שימו לב לתאריך!) "ב"ה, היום יום שבת קודש, פרשת . . ."

לאחר מכתב זה, קרא הזקן לחתנו וסילקו מן הבית. הנכדים היו רשומים על שם הסבא. כך נהגו בימים ההם, כיוון שרצו למנוע בבוא העת את גיוסם לצבא הרומני. בהיותם בניהם של איש זקן - יכלו להשיג פטור מהשירות הצבאי. כל זה לא מנע מן הנכדים להיות מתבוללים להכעיס. פרופ' סניאלביץ' הרצה פעם בפני חברי "האיגוד הכללי של הסטודנטים היהודיים" וביקשם לשנות את שם האיגוד. "תבחרו בכל שם שתרצו" - אמר להם, "ובלבד שלא יופיע השם יהודים".

יחד עם יהודים מן הסוג הזה, היו בבוטושאן יהודים גאים וציונים נלהבים, כמו ד"ר ולטר אבלס, שעזר רבות ל"הנוער הציוני". הוא עלה ארצה בתחילת שנות השלושים והיה במשך הזמן למנהל מחוז ירושלים של קופ"ח הכללית. תקופה מסויימת שימש גם שגריר ישראל בחו"ל. אחד מהציונים הנלהבים היה גם עו"ד ברנרד רורליך, אחד משני עורכי הדין היהודיים שהורשו להופיע בערכאות גם בשנות השואה, בהיותם בניהם של מתנדבים במלחמת העצמאות של רומניה. הוא נתן באחד הימים שעור של הופעה גאה כיהודי. הוא פנה אל נשיא בית המשפט המחוזי בשבתו בדין: "אדוני הנשיא מתבקש להתחשב בעובדה כי לפניך מופיע עו"ד ב. רורליך". השופט קטעו באמרו: "אני רואה שלפני מופיע יהודי בשם רורליך". רורליך קם, החווה קידה ועזב את האולם.

רורליך היה פעמיים "אסיר ציון". פעם גורש לטראנסניטריה בשואה ובפעם השניה נעצר בשנות החמישים ונידון לשנות מאסר במשפטם של אסירי ציון שהתקיים באפריל 1954. בבוטושאן, הוא היה מחנכם של דור שלם. אחר השואה, עבר לבוקארשט ונבחר לנשיא ההסתדרות הציונית הארצית.

התחלנו לפעול בתנועה בשנת 1929. היינו קבוצת תלמידי תיכון, ביניהם וידנפלד, האחים וקסלר, חיימוביץ' ואנוכי. תוך זמן קצר, הרחבנו את השורות והגענו ל- 150-200 חברים וחברות. רובנו ידענו עברית, כי למדנו את השפה בבית הספר היסודי של הקהילה היהודית וגם השתלמנו בקורסים.

ביקרו אצלנו לעתים תכופות חברים מן המרכז: משה טופר ובנו קאושנסקי ז"ל. חברינו השתתפו גם בפעילות ההסתדרות הציונית וגם בקרב הנוער היהודי בעיר. רוב רובם של חברי המקהלה בבית הכנסת הגדול בעיר, היו חברי "הנוער הציוני". בשנות השלושים, הקמנו - יחד עם שרה ברברמן, נציגת "השומר הצעיר", את "ברית הסתדרויות של הנוער החלוצי" בעיר, וכללנו בו גם את תנועת בית"ר, מתוך גישה של מתינות.

חברינו היו בין החלוצים הראשונים של התנועה שיצאו להכשרה. גם אני הייתי אחד מהם. אולם מכיוון שהייתי קטין, החזירוני הורי בעזרת

הז'נדרמים. לא היתה לי ברירה, אלא להסתגל למצב הקיים. אמנם הורי היו ציונים, אך רצו להבטיח שבנם יהיה "מישהו" בארץ ישראל והיה עלי להתכונן לקראת הדבר הזה.

בשנת 1932, נשלחתי מטעם ההנהגה הראשית בבוקארשט למחנות הקיץ של "הנוער הציוני" בטראנסילבניה יחד עם אלכסנדר הרשקוף ז"ל ויבל"א צבי יוסטר, שניהם מבראילה. באותו קיץ הספקתי לבקר גם במחנות הקיץ של גליל בוקובינה, שהתקיימו באחוזתו החקלאית של יהודי בכפר פטראוץ. התרשמתי עמוקות במיוחד מגב' שכטר - אם האחים שכטר, שהיו פעילי התנועה. הגב' שכטר, שהיתה ממנהיגות ויצ"ו, טרחה ועשתה הכל כפי שעושה אם הדואגת לילדיה על מנת להקל על המשתתפים.

וילו כ"ץ ומיקו קאצ'ולסקו השתתפו ביום המנהלים (ועידת התנועה, שהתקיימה בדרך כלל, בסוף מחנות הקיץ) והביאו לידי איחוד בין "הנוער הציוני" בכל רחבי רומניה.

ביקרתי בקן סירט, שבו פעלו האחים שויארמן, איציו הרציג - ארצי ולידיה אברהמוביץ'. פעילותי בתנועה הלכה וגברה אך לידי עליה לא הגעתי. מצב הורי הלך והחמיר ואני הייתי משענתם היחידה. האווירה הפכה להיות קשה. אפשר היה לראות קבוצות איכרים, מסתובבים בעיר ומחלקים את רכוש היהודים. ציפו לגירושנו ולחלוקת רכושנו. ידעו כי הזמן פועל לטובתם.

מאוחר יותר, עברתי לבוקארשט ושם פעלתי במסגרת "דור חדש".

יוז'ו רוזנברג

הקן לאחר השואה

מבחינתם של יהודי בוטושאן, נגמרה המלחמה בערב פסח תש"ד (7 באפריל 1944). באותו יום שוחררנו על ידי הצבא האדום. נותקנו זמנית משאר יהודי רומניה.

עוד לפני השחרור, הגיעו לבוטושאן ידיעות על המתרחש במחנות ההשמדה. רב שברח ממחנות אלה, הגיע אלינו ותיאר בפני יהודי העיר את המתרחש באושוויץ. הדבר זעזע קשות את יהודי בוטושאן ובמיוחד את הנוער.

באותם ימים, חיו בבוטושאן למעלה מעשרים אלף יהודים מתוך אוכלוסיה כללית של כשלושים וחמשה אלף נפש. האוכלוסיה היהודית גדלה, כי בזמן המלחמה גורשו לבוטושאן יהודי העיירות הסמוכות ורכושם נשדד. המטרה היתה לגרש את כולנו למחנות. למזלנו לא בוצעה המזימה עד תום. התהליך עוכב.

עם בוא הרוסים, התארגנה בעיר חוות הכשרה, משותפת לכל תנועות הנוער. פעולה זו השרתה רוח טובה על יהודי העיר ובמיוחד על הנוער. בחוות זו נמצאו גם פליטים מכל הסוגים, בני נוער שהגיעו מפולין, מרוסיה ומטרנסניסטריה.

באוגוסט 1944, לאחר שחרור רומניה, חודש הקשר עם בוקארשט. בראשית נובמבר אותה שנה, הופיע בעיר אריה ורדי בחברת נתן שייער-גורן. הם הזמינו אותנו לשיחה בביתה של החברה אהובה. אריה סיפר על מצב היהודים, על המצב בארץ ישראל, על מצב יהודי רומניה ועל "הנוער הציוני". כעבור ימים מספר התאספה קבוצת נוער גדולה בבית הכנסת הגדול ואריה נאם וסיפר על הבריגדה היהודית ועל תוכנית העפלה. שוכנענו שיש להתארגן ולהרחיב את השורות, להביא את דבר התנועה למספר רב ככל האפשר של צעירים. כן הסכמנו שעלינו להתכונן להגשמת רעיונות התנועה: הכשרה ועליה. הדגשנו שיש לדבר מעט ולעשות הרבה. ע"י עזרה כספית שהשגנו מהתנועה ומן הקהילה המקומית, שכרנו בית במרכז העיר והתחלנו בהפצת הציונות. דברינו נפלו על אוזניים קשובות. הלבבות היו מוכנים לכך.

התארגנו בקבוצות לפי הגילים. כעבור זמן קצר הגיע אלינו איציו הרציג – ארצי, שארגן סמינר קצר, הרצה על תולדות הציונות והתנועה, על בעיות הזמן והחברה ועל פעילות התנועה במחתרת בשנות השואה. ישראל אייזנברג (שרוליו) נשלח אלינו כשליח לתקופה ממושכת. הוא קנה את ליבנו בטוב ליבו, בכשרונו המוסיקלי, בסבלנותו הרבה ובצניעותו המופתית. השורות התרחבו. בכל שבת נערך "עונג שבת" עם תוכנית עשירה ומגוונת בהשתתפות הורים וקהל רב. ארגנו "משפטים ספרותיים" על נושאים בתולדות העם היהודי, מאורעות אקטואליים, רעיונות חברתיים וכו'. ה"משפטים" נערכו לאחר הכנה מדוקדקת וברמה גבוהה. הם נתנו לחברים הזדמנות ללמוד ולהתבטא.

קיימנו מפעלים שונים מעבר לפעילות הקן: שיתוף פעולה הדוק עם תנועות הנוער האחרות במסגרת "החלוץ", פעולות במסגרת ההסתדרות הציונית המקומית, פגישות עם קני האיזור. פעולות לקראת מחנות הקיץ והידוק הקשר עם קני התנועה בדורוהוי, יאש, פאלטיצ'ן, סוצ'יאבה ועוד.

הפעילות שתבעה את רוב זמננו, התחילה להפריע באופן רציני ללימודים ורופפה את הקשר המשפחתי. קבוצת חברים שהצטרפה לארגון "להגשמה" יצאה להכשרה. חברים נוספים התארגנו למטרה דומה. ככל שחלף הזמן, כן הרגשנו שהאדמה "בוערת" תחת רגלינו ושאין אפשרות להמשיך בחיי שגרה ולדחות עד אין סוף את יציאתנו להכשרה.

בתיאום עם ההנהגה הראשית, קבענו לוח זמנים ליציאה להכשרה החל משנת 1946 ואילך. רוב ההורים הביעו התנגדותם בתחילה. הם היו בטוחים כי עלינו לסיים תחילה את לימודינו האוניברסיטאיים ורק אז נהיה מסוגלים לתרום את חלקנו לבנין הארץ. לא התחשבנו בדרישתם. חברים הקימו ארגון "שבעת הצנחנים". הם חלמו שיצליחו להקים קבוצה חדשה בארץ ישראל.

פעילותנו ופעילות התנועות האחרות, הביאו לידי כך שיהודי העיר יעלו בהמוניהם באניות המעפילים "פן יורק" ו"פן קרסצ'נט" ("קיבוץ גלויות" ו"עצמאות"). בטוחים אנו כי אנחנו היינו אלה שיצרנו את המוטיבציה שהביאה עם הזמן להמשך העליה ההמונית בשנות החמישים ושבעקבותיה רוקנה העיר מיהודיה. כיום חיים בבוטושאן כחמש מאות יהודים. אנו חשים סיפוק רב, על שרוב יהודי בוטושאן חיים כיום בישראל.

פעילי התנועה בימים ההם, עד כמה שזכרוננו אינו מטעה אותנו, היו: נתן שייער– גורן, נתן קרויטורו, קמיל רוטנברג, הילדה רוזנר (בשם זה היו שתי חברות), מנדי שוורץ, ארנולד בוימזון, לויס היימר, סוכה גולדנברג, דוד בונפרטה, פויו גרוסמן, משולם מישיליו, מקס סוחריאנו, סנילביץ, ואם השמטנו את שמו של אחד מפעילי התנועה מאז, אנו מבקשים את סליחתו.

י. זלצברגר וק. בלומנפלד

הערת המערכת: ישעיהו זלצברגר נבחר למועצה הראשית הארצית ב"יום המנהלים" שהתקיים באוגוסט 1946 בגגיה, ליד אורדיה מארה. קרול בלומנפלד היה פעיל בתנועה הארצית. עשרות חברים, יוצאי בוטושאן, היו בקיבוצי הכשרה, החל משנת 1946 ועד לסיום הפעילות. שני חברים נעצרו ע"י הבולשת לאחר חיסול התנועה. שני אסירי ציון אלה, שלצערנו נשמטו שמותיהם מזכרוננו סבלו קשות במקום מעצרם.

ביקורם של חברים מקן בוקארשט בחוות פלוריאסקה, 1935.

קן בוקארשט בטיול, 1938.

החברים
בראילה, 1934.

מקן

חברים מקן בוקארשט בטיול, 1933.
בתמונה מזוהים: סבינה מוסקוביץ, קלרה בררו, ליזטה בראונשטיין, אסתר ולאורה קושמארו, פלה כץ, רוזי כהן, הלה סופרין, חיים סופרין.

קבוצת "אריה" בקן בוקארשט, 1933.

שאול שוורץ בביקור בקן בוקארשט, 1933

בוקארשט

היהודים בחברה הרומנית, האנטישמיות, הקהילה בבוקארשט, ו"הנוער הציוני"

בוקארשט, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם – עליה אני עומד לספר – היתה עיר שוקקת חיים ומשגשגת, שהצמיחה בקרבה מרכז יהודי תוסס, רווי-מתח ומאבקים מתמידים, פנימיים וחיצוניים כאחד. קשת רחבה של השקפות ועמדות באו לידי ביטוי בסוגיות כגון: התבוללות, ציונות, דת וחילוניות, חינוך, אשכנזים וספרדים, הגנה עצמית, אי-התקפלות, ייצוג מדיני ומעורבות בחיים הפוליטיים.

כידוע, אחת הבעיות החריפות שהעסיקה את רומניה בעת ההיא, היתה בעיית המיעוטים האתניים והדתיים, תולדה של סיפוח חבלי ארץ בעלי אוכלוסין גדולים. כתוצאה מכך, היה גם על המיעוט היהודי להתארגן כדי להיאבק על זכויותיו האזרחיות, שהיו מוגנות לכאורה, בחוקת המדינה ובהסכמים בינלאומיים.

אבן, ההצלחות היו מרשימות. יהודי בוקארשט במיוחד, השיגו "כרטיס כניסה" לתרבות הרומנית בתנופה רבה ובעת ובעונה אחת הטביעו את חותמם על כלכלת הבירה ובפרט על חיי המסחר שלה. ברם, הסכנות לא אחרו להופיע. לא זו בלבד שלעתים מזומנות שימשה האנטישמיות מכשיר בידי השלטון, כל אימת שהשליטים נזקקו לתחבולה או להסוואה, אלא שקמה תנועה בעלת אידיאולוגיה אנטישמית ובראשה האינטליגנציה, שכרתה "ברית קדושה" עם חוגים קלריקליים, עם הקצונה הבכירה, עם סגל האוניברסיטאות, עם הסטודנטים ועם חוגים כלכליים אינטרסנטים. כל הגורמים הללו זכו לגיבוי מבעלת בריתם הנאמנה: העתונות הצהובה, אשר לחמה נגד העתונות הליברלית "דימיניאצה" ו"אדוורול", שהיתה מקובלת על הקורא היהודי. מחד גיסא, השתוללה העתונות האנטישמית ללא רסן, בתארה את היהודי כסטראוטיפ של "זר" המוצץ את לשד האומה וכנגיף המחולל "דקדנציה" בחייה הרוחניים של החברה הרומנית". מאידך גיסא, סיסמתם החביבה היתה: מאבק נגד "הקשר הבינלאומי של היהודי". תעמולתה חתרה להסתה ולשלילת זכויותיו של המיעוט היהודי ולגירושו מאדמת המולדת ולהשמדתו.

הבעיה השניה בחומרתה היתה הבעיה האגרארית. מעמד האיכרים עבר תהליך של התרוששות לעומת הגידול ברמת החיים של תושבי הערים. בני הנוער עזבו את הכפרים ונהרו לערים הגדולות, בעיקר לעיר הבירה שבה נקלטו כפועלים בבתי החרושת, כסטודנטים במכללות, כעובדים חסרי מיומנות וכמשרתים. נקל איפוא להבין, שאלה שימשו גייס פעיל וממושמע לראשי התנועות הפשיסטיות והנאציות, שסימני ההיכר שלהן היו, לאומנות קיצונית, אנטישמיות ואנטיבולשביזם.

בעת בחירות, התחלק הקול היהודי בין שתי המפלגות הגדולות: המפלגה הליברלית ומפלגת האיכרים הלאומית. לאחר ככלות הכל נשאר הציבור היהודי בלתי מוגן בפרלמנט הרומני. לפיכך קמה מפלגה לאומית יהודית ביוזמת קומץ אמיצי לב, כמו שטרן-כוכבי, האחים זינגר, מישו וייסמן, מאיר אבנר, מיכאל לנדאו, שני ה'פישרים' מטראנסילבניה ועוד. היו חילוקי דעות בין המחייבים ובין השוללים קיומה של מפלגה יהודית, אך חשוב לציין שתי עובדות: המשקל הסגולי שהעניקו לה אישיה, והיסוד הציוני הלוחם והגלוי, של מקימיה ועסקניה, אשר באו רובם משורות "רנאשטריה" ("התחיה") – החוג והעתון; וכן של הסטודנטים ובוגרי האוניברסיטאות היהודים, שהתרכזו מסביב ל"חשמוניאה", שהוציא גם כתב-עת בשם זה.

במשך עשרים שנה, היתה בוקארשט עיר שתושביה התעשרו, עיר שהצטיינה בעליצות בשמחת חיים, בנשים יפות, בגנים ובמזללות עם ניחוחי

תבשיליהם וצלילי המוסיקה הצוענית שלהם, מועדוני הלילה עם זמרים יהודים, חלונות ראווה מאירי עיניים, מעדניות וכו'...

נצחון בעלות הברית על גרמניה, במלחמת העולם הראשונה, הביא ברכה לבוקארשט שהפכה ל"פאריז הקטנה". התרחש נס כלכלי שנתן אותותיו בפיתוח מזורז, בתיעוש, בבניה,בזרימת הון מערבי, בניצול מקורות הנפט ובהתרחבות סחר החוץ. כל אלה, גורמי שפע וגאות כלכלית שהיו מלווים גם בתופעות של שחיתות, גלויה או מוסתרת - שימנו את גלגלי ההסתה האנטישמית.

להבדיל מיהודי המרכז וממחוזות הצפון, שהיו יותר שורשיים ויותר נאמנים לערכי המסורת, היו שתי הקהילות של יהודי בוקארשט: האשכנזית והספרדית הקטנה, קרובות יותר לרוח המודרניזציה. היהודים הספרדים שאפו, בדרך כלל להתבדלות. התימרותם הבולטת שכאילו הם "אחרים" היה בה כדי להרגיז. אך האמת חייבת להאמר שהציונים שביניהם, כמו האחים מזרחי, דה-מאיו, מישו בנבניסטי ז"ל, ורבים אחרים, פעלו ללא לאות כשהם מסורים בלב ונפש למאבק הציוני. שתי העדות קיימו מוסדות ומפעלים כגון: עשרות בתי כנסת בשכונות השונות, ארבעה בתי ספר תיכוניים, בית ספר מקצועי שהיה הגדול בבירה, בתי חולים מהגדולים ומהמשוכללים, עתונות, בתי דפוס, מעונות לסטודנטים, בתי אבות, תיאטרון, ספריות, מוסדות להשכלה, ארגוני ספורט ותרבות, להקות דרמה ובידור, מסגרות להגנה עצמית, מפעלים לעזרה הדדית וכו'. בוקארשט היהודית עולה בזכרוני עם אסיפותיה ההמוניות באולמות "איזבאנדה" ו"טומיס", עם קרנבל פורים ססגוני ברחובותיו המושלגים של ה"גטו", עם מלחמות היהודים, עם פרנסותיה היהודיות, וכל מה שאיפיין תקופה שחלפה ואיננה, תקופה של טרם - פוגרומים וטראנסניסטריה; תקופה שבה שונאינו הלגיונרים השתעשעו עדיין "רק" בגידופים ובהכאת יהודים ברחובות ובאוניברסיטאות. הוא הדין באשר לצמיחתה והתבגרותה של התנועה הציונית ושל תנועות הנוער הכלוציות שהותירו את רישומן העמוק בחיי הקהילה היהודית והובילו בסופו של דבר לגל עליה אדיר, לאבקואציה כמעט כללית, של גולת יהודי רומניה בתחילת שנות ה-50 של המאה. היו אלו שנים הרות גורל לישוב היהודי בארץ ישראל, שהיה שרוי במלחמת העצמאות ואחר כך במלחמות אחרות, ותמיד צמא לעולים ולמגינים.

על רקע זה, הבה ונשלוף מכספת הזכרונות כמה שקופיות, נתבונן אל תוך העבר ונתמקד בנקודה שבוודאי חרוטה עמוק בלבם של רבים מחברי "הנוער הציוני" ויוצאי קן בוקארשט המפוזרים בכל מגזרי החיים בארץ. נתחיל עם הבית ברחוב המלך קארול 81 (פינת נגרו-וודה). כאן בחצר צרה מלהכיל את כולם, הצטופפו בנים ובנות וקול המולה, צריחות שמחה, וריקודי הורה נמשכו עד כלות הכוחות. במגרש שמצידו האחד היה בנין רעוע עם פרוזדורים אפלים ועשרות חדרים, ששימשו כמרכזים או כמשרדים למוסדות, לקרנות, לעתונות הציונית, למשרדי החלוץ ולמזכירויות הארציות של תנועות הנוער, ומצידו האחר ניצב הבנין החדיש של הקהילה היהודית הספרדית, נתפקדו יום-יום חברי תנועות הנוער: "השומר הצעיר", "הנוער הציוני", "בני עקיבא", "גורדוניה", "ברית טרומפלדור" (עד לפילוג) ו"הבונים"....

רוב החברים באו אלינו משכבות מצוקה. בני טובים, תלמידי תיכון לא קיבלו בדרך כלל הסכמת ההורים להצטרף לתנועות הנוער שנראו להם כטומנות פח לילדיהם ועלולות להרחיקם מהלימודים ומחיי המשפחה. אלה שלמרות הכל באו אלינו. הם עשו זאת בהיחבא, או תוך ריב עם ההורים ובניגוד לרצונם כי ראו בתנועות הנוער חיים חדשים. חיים בצוותא לקראת עתיד טוב יותר. ייחסנו חשיבות מיוחדת לשלושת ה'לאו'ים - לא לעשן, לא לשתות ולא מתירנות מינית. (בימינו היינו בודאי מוסיפים 'לאו' רביעי: לא עישון סמים). עבורנו, היו אלה אתגרים לחינוך צופי טהור. הרומנטיקה של ואנדרפוגל ושל בובר הצעיר לא היתה נחלתו של "השומר הצעיר" בלבד. תנועת "הנוער הציוני" על גלגוליה ההיסטוריים השונים, סיגלה לעצמה בעת ובעונה אחת את החינוך הצופי, הדרך לחלוציות ולהגשמתה והשקפת עולם שתמציתה: חרות מחשבתית וסלידה מנוקשות וקנאות אידיאולוגית.

למדנו את תולדות הסוציאליזם וקראנו את כתבי מרקס ואנגלס, בורוכוב, לנין והסוציאליסטים האוטופיים. רצינו להבין את כוחם של האידיאלים שהניעו את התנועות ההתיישבותיות הראשונות להיות מוכנות לכל קורבן למען ההגשמה, הלכה למעשה, של האידיאל לבנית חברה חדשה.

הקיבוץ הצטייר בהכרתנו כצורת חיים מחוייבת המציאות של המדינה בדרך, מתאימה להתישבות הציונית, אך לא הרחקנו לכת עד כדי לראות בו חיל-חלוץ של עולם המחר. לכן גם לא השלמנו עם "הקולקטיביות הרעיונית" ועם "ההגמוניה" על סוגיה השונים. כמו כן, לא היתה לנו שום זיקה לפולחן האישיות ובהחלט לא היתה לרוחנו הסגידה ההמונית למנהיג.

בין הדבקות לתורות אבות השמאל הציוני - חזן ויערי, ובין הנאמנות לאקטיביזם הציוני של ז'בוטינסקי ואחימאיר, בחרנו והעדפנו את ההומניזם רחב האופקים והתיזות השקולות של משה גליקסון, אשר הגיעו אלינו לראשונה עם בואם בשליחות מארץ ישראל, של צבי הרמן ויותר מאוחר של וילו כץ.

הציונות נתפסה בתודעתנו לא כהמשך מורשת האבות בגולה, אלא כהיפך מזה: מרד במורשת זו, מעין כפירה במובן החיובי למען תיקון ושינוי כיוון של ההיסטוריה היהודית, שתטביע את רישומה יותר מכל גורם אחר על הגורל והחוויה של העם היהודי. הוא הדין לגבי התנועות המשיחיות. גרסנו שהציונות לא ניזונה מחזון הגאולה בלבד אלא היא תופעה בה מקופלת גם אהבת ציון וגם כורח המציאות, שעה שהתנועות המשיחיות רק המחישו את הסתירה שבין רעיון נשגב אך מופשט, ובין המציאות.

מושבות הקיץ היו גולת הכותרת של הפעילות הצופית. הנה, הקבוצות מסתדרות בצורת פרסה במסדר הבוקר סביב לדגל הכחול-לבן. איזו פינקלשטיין (זוהר) או הרזהב, נותנים פקודה להנפת הדגל. מתפרצת שירת "התקוה". אחרי כן משתתפים בשיחות- הרצאות, בתחרויות ספורט או טובלים במים הצוננים של נהר הביסטריצה או המולדבה ואף יורדים, במדרון, על פני הנחל הגועש, ברפסודות מאולתרות, עד ל"קאיילה ביקאזולוי". משחקים! מה משחקים? סוחבים את הדגל מראש התורן בחסות החשיכה בתוך היער הסבוך - ואוי למחנה שאיננו מסוגל לשמור על הדגל. או עורכים מלחמה בין כנופיות ערביות וההגנה וכמובן שהיהודים ניצחו (גם אז לא היתה ברירה אחרת!).

באחת המושבות, ביקרו חברים מההנהגה הראשית של "הנוער הציוני" מפולניה. זכורני גם בנוכחותו של מאוריציו בלומנטל אשר מחמת גילו לא היה יכול להשתייך למסגרת החינוכית, אך היה נוכח בויכוחים וסיכומים אידיאולוגיים. בעצם לא זכור לי אירוע שבלומנטל לא היה נוכח בו. הוא העניק קורטוב של נאמנות ל"הנוער הציוני" בכל שלביו ותקופותיו: במושבה, בטיול, בפגישות, בעתון, בועדי - בחירות, ב"דור חדש", בועד הפועל הציוני או בהעפלה.

הסמינר היה כור ההיתוך הרעיוני, המעין שהרווה את צמאונו לידע, אולפנא ללימוד הקשר הסיבתי - ההיסטורי של תופעת הציונות על גווניה וניסוחיה השונים: נוסח פינסקר, אחד-העם, משה הס או הרצל ואולי וייצמן ...

אף על פי שעברו מאז יותר מארבעים שנה, עדיין זכור לי הסמינר שהתקיים בחוות פלוריאסקה כשהדמות המרכזית בו היה הרזהב "התיאורטיקן" שידע לרתק אותנו בכשרון פדגוגי ולגרום לנו חווית הויכוח המסודר והמענין. על מנת ליצור מתח בויכוח, היינו מביימים משפט ציבורי על אירוע מסויים או על דמות מן הספרות השנוייה במחלוקת. כיד ההנמקה הטובה עליהן, היו הקטגוריה והסנגוריה חורצות את גורלם לחסד או לשבט, למשל: שיילוק - מפלצת או דמות טרגית- אנושית? יוסף החולם של זנגביל, שלוש מתנות - של פרץ, משפט מאוריציוס - של יעקב ואסרמן וכו' וכו'.

לאמיתו של דבר אנחנו הפרזנו בבטחוננו העצמי, כי בסך הכל הייטו עדת נערים בגיל ההתבגרות. היום, כשחוזרים אחורה על כנפי הזכרונות ומעלים תמונות מן העבר, הייתי אומר, שלא מעט הגזמנו ביומרותינו האינטלקטואליות. האם לא מפתיע שניסינו לתת פירושים משלנו ל"אמיל"

של רוסו? או לפסוק, אחרי עיון בכתבי פרויד ואדלר, איזו משתי התורות מסבירות יותר נכון את התפתחות חיי הנפש של האדם: תאוריית הליבידו או תורת תסביכי הנחיתות? ואיך התיימרנו למצוא קשר דיאלקטי בין תורת הברירה הטבעית ובין החזות הקודרת של מלטוס על עתיד האנושות. כל זאת, בימים שלא ידענו כמעט כלום אודות האטום, האקולוגיה ומשבר האנרגיה.

ועל הפגישות: הפגישה היתה התכנסות שנתית של נציגי הסניפים והמזכירות הארצית. יצאנו מבוקארשט לעיר גאלאץ (זו היתה הפגישה האחרונה לפני המלחמה), והתנהלה כולה בסימן משבר. נוצר חלל ריק עקב עלייתם ארצה של ותיקי החברים בהנהגה הראשית. במרוצת הזמן, עזבו את המזכירות: בילדרמן וילו כץ, איזו פינקלשטיין, מוקה אנטלר, יוסטר (טליקה) ואריה אברמוביץ' (אברהמי) השקדן והחרוץ, שהיה כולו מצבור עצום של אנרגיה ועבודה. הוא ריכז את העבודה במזכירות, ייצג את התנועה במוסדות הציוניים, טיפל בעניני העליה ושמר על הקשר עם התנועה העולמית.

הגיע תורו של דור ההמשך להירתם ולקחת לידיו את התפקידים של ההנהגה הראשית: דודביץ, בילדרמן, אבא ברדיצ'ב, שויארמן (שעריי).

להיות בעיר גאלאץ ולא להיפגש עם ידידים טובים של "הנוער הציוני" כמשה קליין ורעיתו? האיש הזה, בעל הלב הציוני הטיפוסי החם, היה בא אלינו להזמין את חברי המזכירות אליו הביתה לארוחת צהרים. לא קל היה להם להכין תפריט, כי מטבחם היה צמחוני, אך לא זה היה העיקר. עם תום הארוחה עברנו לחדר אחר ושם, באוירת קודש, היה פותח לפנינו צרור מכתבים של הרצל, שזה עתה רכש בעמל ובממון רב. המכתבים מיועדים היו לארכיון הרצל, שאז נמצא ליד האוניברסיטה בירושלים. היו אלה חלק מאותם עשרת אלפי המכתבים שכתב חוזה המדינה במשך כל ימי חייו ושנאספו מאוחר יותר מכל רחבי תבל למשמרת בארכיון בהר הרצל.

מוני מאיר (סמואלי)

"הנוער הציוני" – 1928–1938

זכרונות על קן בוקארשט

כאשר ביקשני אריה לכתוב זכרונות על קן בוקארשט, הבנתי סוף סוף, מה פירוש האימרה: "אין מוקדם ומאוחר בתורה". אריה פירט באוזני תוכניתו של ספר העומד להופיע ומחשבותי החזירוני לפתע אחורנית, בלמעלה מחמישים שנים, אל ימי הילדות. כל הקסם והיופי של השנים ההן עברו לנגד עיניי– רוחי, כאילו על סרט נע...

מצעד הקופסאות הכחולות

זה היה, אם זכרוני אינו מטעני, בשנת 1929/28. אנחנו, חברי קן "צ' ט' ס' " בבוקארשט, הסתדרנו בשורות; לבושים חולצות לבנות, ממתינים היינו – יחד עם חברי התנועות האחרות – לאות הזינוק. בפעם הראשונה השתתפתי אז בתהלוכה ציונית רשמית, למען הקרן הקיימת לישראל. התכנסנו בחצר שברחוב נגרו–וודה 2 (הידוע בעיקר בשם "קרול 18" – האות ניתן. פלוגות פלוגות צעדנו בכיוון מרכז העיר. בעברנו ליד "ארמון הדואר" שבשדרות "ויקטוריה", שמו של הרחוב הראשי בבוקארשט, חשנו כאילו אנחנו חיילי הצבא העברי שבדרך....

לא אשכח את תדהמת הנוצרים שהסתכלו בנו, בסלחנות, כעל תופעה מוזרה ביותר. זכורני שבאחת הפינות שמעתי קריאה, המצלצלת באוזני עד עצם היום הזה. מישהו צעק: "ז'ידאני לה פלשתינה", כלומר: "היהודונים, חזרו למקומכם, לארץ ישראל!" והרי זאת שרצינו...

"יחי ביסטריצקי עם ההורה!"

בימים ההם גרתי ברחוב "זמאולוי" ופעילותי הראשונה כחבר תנועה מאורגן, התנהלה ב"קאליה מושילור", רובע בבוקארשט שגרו בו הרבה יהודים: בעלי מלאכה, פקידים, זבנים, בעלי מקצועות חופשיים וסוחרים, שרכשו לעצמם מעמד מכובד בקרב תושבי האיזור.

הפעילות הקהילתית התרכזה מסביב לבית הכנסת "טמפלול וואינצי", בית כנסת גדול ויפה שבקרבתו פעל גם גן הילדים של הקהילה היהודית. בגן זה פעלנו, במסגרת "סניף מושילור". הייתי חבר ב"עדת הזאבים".

הרוח החיה של כל הפעילות היה "מיקו", כינויו של אברהם קאצ'ולסקו. מיקו ברומנית פירושו "זעיר", אלא שאברהם קאצ'ולסקו היה גבוה מאוד, תמיד עם חיוך של קירבה לזולת על שפתיו. מסור היה לחינוך ילדי השכונה ברוח יהודית וציונית.

הקן שלנו היה למעשה ביתנו השני, שבו היינו מבלים את מרבית הפנאי שלנו בשיחות ובסיפורים על ארץ-ישראל, בתרגילי סדר, בלימודי עברית ובשירה. שרנו משירי ארץ ישראל. מבין החברים המבוגרים, שהיו ראשי קבוצות בימים ההם, אני זוכר את משה טופר, את האחים ברנשטיין - בראנישטיאנו, את אאורל (אחיו של מיקו) וגם אחרים, ששמותיהם נשמטו מזכרוני.

הקן שלנו היה למעשה ביתנו השני, שבו היינו מבלים את מרבית הפנאי שלנו בשיחות ובסיפורים על ארץ-ישראל, בתרגילי סדר, בלימודי עברית ובשירה. שרנו משירי ארץ ישראל. מבין החברים המבוגרים, שהיו ראשי קבוצות בימים ההם, אני זוכר את משה טופר, את האחים ברנשטיין - בראנישטיאנו, את אאורל (אחיו של מיקו) וגם אחרים, ששמם נשמט מזכרוני.

לא אשכח ערב נפלא, שנמשך עד שעות הבוקר בשירה ובריקודים אין סופיים.... זה היה בשנת 1931. האורח הרשמי של הערב היה המנהיג, המשורר, הוגה הדעות והאיש היקר נתן ביסטריצקי. אינני יודע אם השפיעו דבריו, על תקומת עם ישראל ובנין הארץ, על החלטתם של יהודים לעלות ארצה. מה שברור הוא שהחדיר ללבותינו תחושה של אווירה ארצישראלית מיוחדת, תחושה כבירה. צעירים ומבוגרים כאחד היו אחוזים התלהבות שכמוה טרם ידעו עד אז. כל המשתתפים רקדו בדבקות חסידית וללא הפסקה. ענני אבק התרוממו עד לתקרה. החולצות והשמלות רטובות היו מזעה. קולות השרים נצרדו. לא התחשבנו בכל אלה, המשכנו לרקוד ולשיר ואילו ביסטריצקי ניצח על המחול, ללא הפסק. המחוללים שרו בהתלהבות חרוז שנוצר ספונטני בערב ההוא: "יחי ביסטריצקי עם ההורה!"

טיול לכבוד איחוד התנועה

הקן ב"קליה מושילור" היה למעשה שלוחה קטנה של קן בוקארשט שמרכזו - כפי שציינתי - שכן ברחוב קרול 81. שם התרכזו רוב חברי התנועה שפעלו בקבוצות, לפי הגילים והשכבות: של מקשיבים, של צופים ושל בוגרים. אחת הקבוצות הפעילות ביותר היתה קבוצת "אריה" בהדרכת חיימיקו רייכמן. פעלו קבוצות של בנות ושל תלמידים בוגרים. אינני זוכר שמות הקבוצות, אולם זוכר אני שמות של חברים כגון: לארא, אסתר, דרייבלאט, פרייר, קארול, ליזטה, סבינה, יאטי כהן, נלו, ג'יקה ועוד.

אחד המאורעות החשובים של התקופה ההיא, בשנת 1932, היה האיחוד שבין צ'.ט.ס. ו"הרצליה". ביטוי מוחשי לאיחוד זה היה, טיול שבו השתתפו רוב החברים המבוגרים של שתי התנועות. עם האיחוד התחילה תקופה פוריה, כאשר צ'.ט. ס. הפכה לתנועת "הנוער הציוני", תופעה פוליטית ואזרחית יהודית, בשרות הציונות הפרוגרסיבית. באמצעות התנועה הפרוגרסיבית (הראדיקלית, כפי שנקראה בימים ההם), השיגו יהודי רומניה נציגות בפרלמנט.

ההנהגה הראשית

קן בוקארשט גם נהנה וגם הפסיד מקירבתו לחברי ההנהגה הראשית. הפעילות היומיומית של הקן התנהלה באותו בנין שבו פעלה ההנהגה. (באותו בנין נמצאו גם המשרדים הראשיים של כל המוסדות של התנועה הציונית ברומניה). הפסדנו, כי למעשה לא ידענו חיים של קן מקומי עצמאי. האנשים מן השורה היו מעורבים עם מנהיגי התנועה וראו אותם במערומיהם האנושיים, דבר שלא תרם תמיד תרומה חיובית. נהנינו, כי קרבתם של חברי ההנהגה הראשית תרמה רבות לחיי הקן שלנו. החברים מן השורה נמשכו לעזור בעבודות הארגון. היינו מעורבים בעבודות הטכניות כגון: הדפסות, משלוחי דואר, הפצת כרוזים, קבלת אורחים ושליחים וכו'. תוך כדי פעילותנו היומיומית זכינו להכיר את נבחרי התנועה: מיקו קאצ'ולסקו, משה הרשקוביץ', צבי הר-זהב, טולי שניאור, פייביש-שרגא, צבי הרמן, קוקה בילדרמן, חיידוביץ'-קוליץ, וילו ופלה כ"ץ, טיליקה-גפרור, אריה אברמוביץ', איזו פינקלשטיין, סנדו הרשקוף, דוראל מייטוס ורבים אחרים. כולם עלו ארצה אך לא כולם עודם בין החיים.

חברי קן בוקארשט יצאו לקיבוצי-ההכשרה והשתתפו במחנות קיץ, בכינוסים ובסמינריונים שנערכו במקומות שונים ברחבי רומניה. שמות כמו גימש-פאלאנקה, מאראששט, אומבראשט, גורה-הומורולוי, בראילה, פלוריאסקה ועוד, היו בבחינת סמלים בתנועה.

חוות פלוריאסקה - "בור היהודים"

אחד ההישגים הגדולים של "הנוער הציוני" היה הקמת חוות פלוריאסקה, שהיתה מיועדת להכשיר גרעיני חלוצים. עבודת החלוצים התנהלה בשני ענפים עיקריים: בבית החרושת ללבנים ובעבודה חקלאית בחריץ עמוק, מעין בור שנשאר לאחר כרית החימר שממנו גובלו הלבנים. בור זה הפך מגן-ירק, לשדה פלחה. היה שם גם לול לעופות ורפת לחלב.

החווה הוקמה ב-1934. עד שנת 1940 הפכה למרכז לחינוך ציוני וחלוצי. השכנים הלא יהודים כינוה "בור היהודים". כל המי ומי של "הנוער הציוני" עבר בפלוריאסקה שם זכו לחינוך רוחני ופיסי. הייתי עד למסירת החווה, על כל רכושה וציודה, לידי בריוני "משמר הברזל", שפרצו לחווה באקדחים שלופים. החברים המבוגרים של קן בוקארשט היו מבקרים בחווה ואף עזרו בעבודה בהתנדבות, הן בבית החרושת ללבנים והן במשק החקלאי. שם פגשתי את אבא ברדיצ'ב ז"ל, שעלה ארצה על סיפון אנית המעפילים "דוריאן 2".

הדוגמה של יהודי העובד בחקלאות היתה מגאוותיה של הקהילה היהודית בבוקארשט.

"דור חדש"

ההגשמה העצמית והעליה היו עקרונות מקודשים לכולנו, אך לא כל אחד עלה ארצה כחלוץ. מספר גדול של חברים, שלא עלו ארצה, המשיכו להיות קשורים לתנועה במסגרת של מבוגרים ששמה היה "דור חדש". בין הפעילים במוסדות הארגון "דור חדש" היה מאוריצ'יו בלומנטל, אחד ה"כוכבים" של "הנוער הציוני" בשנות השלושים. יש לציין בחיבה ובהוקרה דמויות כמו: מאיר זליקוביץ', יאנקו לייבו, בנו קאושנסקי, האחים פלורנטל מקלוז' ורבים אחרים אשר סימלו את התנועה. הם לא היו פעילי קן בוקארשט, אולם הם שמרו על רוח התנועה גם בבוקארשט.

שיחה לילית עם השליח בן-שם

באחד מלילי שבת, ב-1937, אם אינני טועה, נתכבדתי לארח בבית הורי את החבר בן-שם, ממנהיגי התנועה העולמית ושליח מארץ-ישראל. בשנים ההן כבר נשבו רוחות חזקות של מלחמה הקרבה והולכת.

אמי הדליקה נרות שבת. מסביב לשולחן ישבו: אחותי, גיסי, בת דודתי וכותב שורות אלה. כולנו היינו חברי תנועה ושמחנו על שנפלה בחלקנו הזכות לשמוע על המאורעות בארץ ישראל מכלי ראשון וממקור נאמן. הוא דיבר יידיש מתובלת במלים עבריות. הוא סיפר לנו על המאמץ הכביר של היישוב הארצישראלי לקבלת המעפילים המגיעים לחופי הארץ והצורך הדחוף בעליה גדולה, כדי להציל יהודים מן המבול המתקרב.

השיחה נמשכה עד עלות השחר. מבני משפחתי שהשתתפו בשיחה באותו ערב, הגעתי ארצה רק אני, על סיפונה של האניה "דאריאן 2". כל האחרים הפליגו על סיפון האניה "סטרומה" שהוטבעה בדרך ומעפיליה לא זכו להגיע לחופי ארץ ישראל.

רבים מחברי "הנוער הציוני", בקן בוקארשט של הימים ההם, נמצאים כיום בארץ. הם נפגשים לעתים ונזכרים בנוסטאלגיה באותם זמנים.

תל-אביב, 10 ביולי 1980.

יונה כץ - מנדלוביץ'

בשואה ולאחריה

בקן בוקארשט נמשכה הפעילות גם בשנות השואה. בהיות בוקארשט - עיר הבירה - מרכז לפעילות ההנהגה הראשית, נוצר קשר הדוק בין חברי ההנהגה ופעיליה ובין חברי קן בוקארשט, שעזרו לא פעם בעיות סבוכות, כגון בהסתרת פליטים (מפולין, טרנסניסטריה והונגריה) וכן בענייני הגנה.

אני נזכר בשני פעילים של התקופה ההיא: בהני פלץ ובנלו שמילוביץ' - שמואלי, כיום בקיבוץ "ניצנים" וכן במשפחת היבנר.

בסוף אוגוסט 1944, משעלינו מן המחתרת, התחילה פעילות קדחתנית של בנית קן חדש בבוקארשט, בראשותו של ברל שיבר ז"ל. עזרו על ידו הני פלץ, ישראל לאופר ורבים אחרים. נלו יצא בשליחות לבארלאד. לאחר תקופה קצרה יצאה גם הני בשליחות לטקוץ'.

במרצו הרב, הצליח ברל להקים קן יפה. השתתפו בו קבוצות רבות של תלמידים, משמנא ומסלתא של הנוער היהודי. בסוף שנת 1945, הציג קן בוקארשט מופע ציבורי באולם תיאטרון אלהמברה בשם "המדורה". המופע שהציג חלומם של חברי תנועה ליד המדורה, לאחר השואה, כאשר על הבימה עולות זכרונות השואה והחלום לעלות ארצה, הפך לשלאגר. חברינו בקנים השונים חזרו והציגוהו ברבות מערי רומניה.

חברי קן בוקארשט השתתפו בעשרותיהם בכל מפעלי התנועה והיה אחד הקנים הטובים והפעילים של התנועה. מלבד ברל, פעלו בשליחות בקן זה בתקופות שונות: "שפיצו" (שפאצירר פליצ'יאן) מגאלאץ, שילו ווהל (מראדאוץ) וג'לו לוקאץ' (מטקוץ') ואולי גם אחרים שאינני זוכר אותם. דורותיה וויסמן (כיום גלין), ליוותה את הקן משנות המחתרת ועד לסופו המר. היא היתה חברה במועצה הראשית הארצית.

ב-1946 ואולי בראשית 1947, יצאה קבוצה מכובדת של "בני טובים" להכשרה בקיבוץ איוד. ביניהם - אם אינני טועה, טוטו יאנקו (כיום מנהל מחלקה בביה"ח הכרמל), ברטי אלברטל ורבים אחרים. פעילים יוצאי קן בוקארשט היו דן גולדנטל, פלה לופו, ביניש, ששה פרפר ורבים אחרים. מלבד הקן ברחוב אוררו פעלו עוד שני קנים, אחד ברחוב אולטן ואחד באזור גריביצה. ואף על פי כן, היה רוב הנוער היהודי בבוקארשט רחוק מתנועת הנוער החלוצית.

בתקופה זאת, פעלו בבוקארשט ובסביבתה כמה קיבוצי הכשרה: ברח' מאריה רוסטי, ברח' מירטשה גריגורסקו, חווה בקולנטינה, סניף בשדרת סוטר, ברחוב ניפון, חוות בישוף ועוד ועוד.

קן בוקארשט, חברים בטיול, 1932.

אידוב כהן בביקור בקן בוקארשט, 1933.

קן בוקארשט, 1929.

בראילה

עצת המשורר אברהם שלונסקי לחברי הקן בבראילה

זה קרה בשנת 1930. בהשפעת המאמרים שהופיעו ב"מולדת", בטאונה של "צ.ט.ס." (חוג הנוער הציוני) בבאקאו, החליטו מספר צעירים ליסד קן "הנוער הציוני" גם בעיר בראילה. הם השיגו מועדון במעון גולדנברג שברחוב "רגאלה" (המלכים), רחובה הראשי של העיר בראילה והתחילו לפעול. הרעיון המאחד היה: לא שמאלה, לסוציאליזם; לא ימינה – לפאשיזם. ברוח זאת התחנכו וחינכו דורות של בני נוער. כמובן, אי אפשר היה להתעלם מהשפעתה הטבעית של הסביבה היהודית בעיר.

סמוך למועדון הקן שלנו, היה משרדו של הע"ד מאליניאנו, אחיו של הרב מאיר "הפיסח" שכונה ביידיש "דער קרומער רב". הוא וחסידיו לא הכירו בסמכותם של הרבנים המודרניים בעיר, שהיו כולם ציונים, ביניהם הרב המשורר והפובליציסט ד"ר נכט, ד"ר טנן וישראל מרגלית.

בקומה אחרת, מתחת למועדון שלנו, נמצא אולמה הגדול, עם כשלוש מאות וחמישים מקומות, של ההסתדרות הציונית. האולם היה מקושט בתמונה ענקית של ד"ר הרצל, חוזה מדינת היהודים. תמונתו סימלה את תהילתה ואת תפארתה של ההסתדרות הציונית המקומית. באולם זה הצגנו, באמצע שנות העשרים, מחזה שהכנסותיו קודש היו לקק"ל. היינו אז תלמידים ותלמידות בבית הספר היסודי היהודי. ילד, בשם יאשה דוברוקין, חבש כובע "גאמבטה" ששאלנו מסבי. הוא שיחק בתפקיד 'שלום עליכם' ואני, מאופר ועטור זקן, שיחקתי בתפקיד של בחור ישיבה. שנינו התנדנדנו כל הזמן ושרנו "אויפן פריפיצ'יק ברענט א פייערל". כך תיארנו אנחנו לעצמנו את היהודים. כך ראינו אותם בימי שבת וחג בבית הכנסת הגדול, וכך ראינו אותם בימי חול, בבית הכנסת החסידי.

באותו בנין שכנה גם הספריה, ע"ש נורדאו, שהכילה למעלה מעשרת אלפים כרכים, חלק ניכר מהם על נושאים יהודיים וציוניים. בבנין זה קמה והתפתחה תנועת "הנוער הציוני", שידעה שיאים בפעילותה, ביחוד בפגישות ארציות בהשתתפותם של מאיר זליקוביץ', דב אבלס וצבי הר-זהב, שיאריכו ימים וכן של משה טופר, מ. קאצ'ולסקו ובנו קאושנסקי ז"ל ועוד רבים אחרים שאיננו זוכרים אותם.

באחת הפגישות שלנו, השתתף המשורר אברהם שלונסקי ז"ל, שיעץ לנו כיצד לחזק ולהפיץ את הרעיון הציוני. הוא לימדנו אז את השיר "מכורתי" בהסבירו את ערך השיר והריקוד, בתנועה החלוצית.

כשעברנו לפעול בין כותלי הגימנסיה "שפר", שפעלה בבנין הקהילה היהודית, הצטרף אלינו עמיאל פייבוש-שרגא, אשר פרסם אז מאמרים על תולדות הספרות העברית המודרנית בעתונה של הסתדרות הסטודנטים הציונים "חשמוניאה". הוא ניהל סמינר בקן, שהיה מוקדש ל"אישים ופעלם" בעבר. בסמינר זה הגשתי גם אני שתי הרצאות: על הרמב"ם ועל שבתי צבי, שהכינותי אותם על פי האנציקלופדיה יודאיקה, המהדורה הגרמנית.

בסמינר זה הרצה גם הסופר יצחק ברקוביץ', שדיבר על ההשכלה, על החסידות, על ספרות יידיש (מנדלה מוכר ספרים, שלום עליכם ושלום אש) ועל ספרות עברית מודרנית (ביאליק, צ'רניחובסקי, פרישמן ואחרים).

כעבור זמן, עזב פייבוש את בראילה ועבר לבוקארשט. הוא עבד במזכירות של הפדרציה הציונית בעריכת העתון "שטיר" – (ידיעות מן העולם היהודי). בשנת 1950 פירסם בישראל ספר על היהודים בגלות רומניה ועל יוצאי רומניה בישראל.

לאחר עזיבתו של עמיאל, ניהל את הקן איזו פינקלשטיין (יצחק זוהר) ז"ל שהיה מנהל הקואופרטיבים "זבולון" במפרץ חיפה. פינקלשטיין עבר לאחר מכן לעבוד במזכירות הראשית של התנועה בבוקארשט והיה ממיסדי

חוות פלוריאסקה. אחריו, נשאר לנהל את הקן אלכסנדר הרשקוף, שנפל על הגנת קיבוץ ניצנים, הי"ד, וצבי יוסטר אשר, לאחר שפעל בשליחות בקנים שונים, עבר גם הוא למזכירות הראשית ושם טיפל, בין השאר, בארגון "החלוץ בעלי מלאכה". בעלותו ארצה, הצטרף לקיבוץ "משמר הכפר" ליד כפר סבא. כיום הוא פקיד בכיר במשרד השיכון בחיפה. אחטא אם לא אזכיר את משה אברמוביץ' ז"ל, חבר נאמן וציוני נלהב שהעז בתקופת הגיאות של השנאה ליהודים, להטביע על כל מכתב שיצא ממשרדו חותמת: "החרימו את התוצרת הגרמנית". לאחר עליתו ארצה עברו עליו גלגולים שונים. כאשר מצא סוף סוף מנוחה בחייו, הדביקו פתאום המוות. בהגיעי ארצה כבר לא היה בין החיים.

מקן בראילה יצאו חברים רבים להכשרה. רובם עלו ארצה, ביניהם: י. טריף, שהצטרף לקיבוץ "ניצנים" ונפל על הגנתו, יחד עם הרשקוף ואחרים, ב-1948.

לאחר שזוהר, יוסטר והרשקוף עזבו את הקן, נשארו בו החברים הפעילים, יוסף בילדרמן, ז. צולר, א. פלדמן, יונה איצקוביץ', דורה שוורץ, סימה לייבוביץ', אני ואחותי בטי, טינה לופוביץ', פ. שפרמן ומ. שפרמן. הושפענו ונעזרנו הרבה ברופא השיניים, ד"ר ז. זוסמר ז"ל, ציוני פעיל, שהעמיד לרשותנו את ספריתו הגדולה בנושאי יהדות וציונות.

השתתפנו בארגון תערוכה של תוצרת הארץ, שכל הכנסותיה היו קודש לקק"ל. חינכנו חר צעיר שהשתלב בחיי התנועה הציונית והקהילה היהודית. חברינו השתתפו, השתתפות פעילה, בבחירות לקונגרס הציוני בשנת 1936 ועזרו להכריע את הכף לטובת סיעת "התחיה" (רנאשטריה) אף על פי שאדולף ברנארד, יו"ר הפדרציה הארצית, אף הוא מיוצאי בראילה, הופיע ברשימה אחרת יחד עם ד"ר טנן, ד"ר גבאי וד"ר נסטוריאנו, כולם מראשי הפדרציה הארצית, הכלל ציונית. "התחיה" היתה אף היא כלל ציונית, אולם ראדיקלית.

שנתיים לאחר מכן עברתי גם אני למזכירות הראשית בבוקארשט. נפגשתי שם עם ישראל בן-שם, שליח מא"י, עם אריה אברמוביץ' - אברהמי שעבד כמזכיר התנועה ועם מוקה אנטלר מפיאטרה-ניאמץ, שטיפל בעניני החלוץ. המזכירות הטילה עלי שליחויות בקנים. ביקרתי בקונסטאנצה, בגאלאץ, בואסלוי ובעוד קנים. בתום השליחויות חזרתי לפלוריאסקה כדי להכשיר את עצמי לעליה. הייתי מוביל כל בוקר את תנובת החלב שלנו בעגלה, ומחלק אותה בין ידידינו, שהיו מאוגדים ב"ידידי האיכר", ואשר עזרו לנו בהחזקת החווה. אחרי תקופה קצרה התחלתי לעבוד בבית החרושת ללבנים של המהנדס אמיליאן, האיש שהעמיד לרשותנו את האדמה עליה הוקמה החווה. בתקופה ההיא נשלחתי, יחד עם החבר אלד'גם מפלויאשט לקורס לעבודה בכרמים, שארגן המשרד לחקלאות של רומניה.

מפלוריאסקה נדדתי לסניף הכשרה ביאש. שם הייתי יחד עם בת-שבע זליקוביץ', מפיאטרה-ניאמץ, עם רחל גולדשלגר ורחל פייבוש-קורן מואסלוי ועם צלי איציקוביץ', כיום דניאל גור, מקראיובה.

דוידוביץ קוליץ

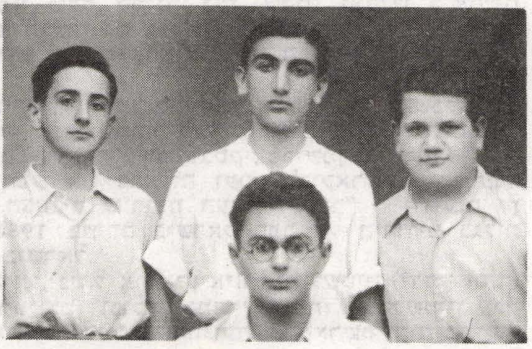

חברים בקן בראילה, 1938.

חברים בקן בראילה, 1934.

אווירה רומנטית בקן

תנועת "הנוער הציוני" האירה לי את דרכי בחיים.

זוכרת אני את עצמי בבית בורגני, משופע בכל טוב. אבי היה בעליהם של כמה אטליזים בעיר בראילה ואמא היתה עקרת בית בעלת תרבות רחבה, ציונית נלהבת, תורמת ומתרימה לקק"ל וקפדנית מאד באשר לחינוך בנותיה.

החיים הבורגניים אותם חוויתי, נראו לי ריקים מתוכן וחסרי מטרה. חיפשתי לכן שיטי ותכלית בחיי. השיטי הופיע כאשר חברתי הטובה, גולדיצה איצקוביץ ז"ל השפיעה עלי כי אצטרף לתנועת בית"ר. לאחר תקופה קצרה בבית"ר, עברתי לתנועת "הנוער הציוני" יחד עם גולדיצה. שנינו הגענו למסקנה כי המשמעת החמורה ששררה בבית"ר, לא היתה לרוחנו.

בתנועת "הנוער הציוני" הרגשנו בטוב. היה שמח ומענין. מצאנו חברים שהיו לרוחנו, מסוגם של קוקה בילדרמן, טינה לופוביץ', טיליקה יוסטר ואחרים. הקשבנו להרצאות מעניינות על נושאים שלפני כן לא היה לי מושג אודותם. היינו שרים ורוקדים סביב לעששית נפט שהיתה מונחת על הריצפה. היתה שם אווירה נעימה, רומנטית ועליזה. במבט לאחור, אני תמהה כיצד סבלו השכנים את הרעש שהיינו מקימים ולא התלוננו, שהרי הקן היה ממוקם במרכז העיר, ברחוב אונירי.

לאחר תקופת מה, התחלנו מתכוננים להכשרה. טיליקה יוסטר הרצתה בפנינו על הציונות, על היסטוריה ועוד. היינו מכינים אפילו שעורי בית ועמדנו בבחינות קשות, אך אהבנו זאת. מצאנו ענין במעשינו והגעתי למסקנה כי עלי להיות חלוצה ולעלות ארצה. עלי לציין כי אני חבה לתנועה את גיבוש המחשבה, אותו רכשתי בהיותי חברה בה.

היינו תנועה טלקטיבית וכדי לבחור חומר אנושי טוב לעליה, הנהיגו בחינות למועמדים ליציאה להכשרה. מי שנכשל בבחינות אלו, לא יצא באומבררשט. התחלנו בצורת חיים אחרת ושונה מאשר ידענוה קודם לכן: השכמה עם שחר, עבודה מפרכת מבוקר עד ערב, הרחק מן הבית ובתנאי קיום קשים, כשנהגנו לישון על מיטות קרשים והמזון היה רחוק בטעמו מזה שאותו אכלנו בבית.

לאחר סיום יום העבודה, נותרו בנו עוד כוחות לניהול שיחות, לרקוד ולבלות. תנאי קיומנו היו פרימיטיביים. החלב וה"ממליגה" – שהיה מזוננו העיקרי, הוגשו תמיד כשהם "שרופים". איזו מלר היה המדריך. בחרנו בועדות שונות: ועדת תרבות, ועדת בידור ועוד. שם הכרתי גם את זאב מרקוביץ', שמאוחר יותר הפך לשותפי לחיים.

בתום העונה, קיבלנו חופשה אולם אי אפשר לומר כי הרגשתי טוב בבית. החברים הוחזרו לסניפי ההכשרה השונים. אני נשלחתי לבוקארשט, לחוות פלוריאסקה. עבדתי בכל מיני עבודות, כולל כיסוח עשב במגל, בלול

וכו'. חונה אהרון, שהיה מדריך הסניף, שלחני לקורס ללולנות ולגידול עופות. את זאב מרקוביץ' ואת שרגא אלפרד שלחו לגריביצה, לקורס ברמה אוניברסיטאית לגידול בקר. הם התמחו בגידול פרות חולבות. אני יצאתי עם הפרות למרעה. היתה זו חוויה נהדרת לשמור על הפרות שלא יתפזרו בשטח, להשקותן, לתת להן לרעות ולנוח בשמש. השקט והשלווה באחו נתנו לי את ההשראה לכתיבת שירים.

נכללתי בקבוצת חברות שנבחרו ללמוד בביה"ס החקלאי "עיינות" בארץ ישראל. עליתי ארצה ב-23 במרס 1938, באניה "דצ'יה". אחר מסע בן שמונה ימים, הגעתי לחיפה.

בביה"ס "עיינות" היינו שוב בעולם חדש: לימודים, עבודה בפרדסים ובענפים רבים אחרים. היינו כ-15 בנות מ"הנוער הציוני" הקשרים בינינו היו ידידותיים. התגעגעתי לזאב שנשאר ברומניה. הגעגועים היו קשים מנשוא. חשתי כי השארתי את לבי ברומניה. מכתבינו היו נלהבים.

באוגוסט 1939, הגיע ארצה זאב עם קבוצת חברי "הנוער הציוני". שנינו הצטרפנו לקיבוץ שנמצא אז בגבעת חדר, אם כי בקושי התקבלנו אליו.

בלה רוזנטל (מרחב)

לאחר השואה

הקן בבראילה שחידש את פעילותו לאחר השואה, המשיך בפעילות מתמדת עד לחיסול התנועה, בשנת 1949. הקן לא היה קן גדול כי מספר היהודים בבראילה היה מצומצם, אולם היה זה קן נחמד שפעל ללא דופי בכל הפעולות הארציות של התנועה.

סמי גרינברג, או "סמי האדום", נבחר למועצה הראשית הארצית. בתפקידו פעל בשליחויות שונות. אחת השליחות בבראילה, היתה דורותיה ויסמן, גם היא חברה במועצה הראשית.

לאחר חיסול התנועה, ב-1949, אורגנה דרך נמל בראילה יציאתם הבלתי חוקית של קבוצות חברים. השתתף במבצע זה מישו רוזנקרנץ, חלוץ ותיק, שלא עלה לפני המלחמה והיה פעיל ב"דור חדש" ואחר כך ב"העובד הציוני". האיש נעצר כאסיר ציון. בבראילה פעלו סניפים של "דור חדש" ו"העובד הציוני". ראובן ורטמן ז"ל, היה חבר בהנהלה המרכזית של "דור חדש" ושל "העובד הציוני הארצי".

לפחות שני נסיונות לצאת ארצה באופן בלתי חוקי - על סירה ששטה על הדאנובה, ושהיתה אמורה לקחת את המעפילים, נכשלו. נסיון כושל אחד נעשה ב-1950, בעזרת גורמים מן החוץ. נסיון נוסף, שנעשה ב-1951 הוכיח עצמו כמלכודת שטמנה לנו המשטרה החשאית הרומנית. בסופו של דבר, הסתיים הנסיון במעצרם של כל המעורבים. בין העצורים, בסוף שנת 1951, היה גם סמי גרינברג, איש הקשר שלנו בבראילה. הוא נחקר במשך שנים בתנאים קשים ביותר ונידון באפריל 1954, ל-12 שנות מאסר. היה זה העונש החמור ביותר שניתן במשפט זה, בו נידונו גם מנהיגים ארציים של התנועה הציונית ברומניה.

סמי שוחרר בקיץ 1955 ועלה ארצה ב-1960.

קבוצת חברים בקן בראילה, 1934.
בתמונה מזוהים: ע. שרגא, יצחק פינקלשטיין, א. הרשקוב, ב. אברמוביץ, יטי כהן.

חברים מקן גאלאץ בטיול על הדאנובה, 1929.
בתמונה מזוהים: פינקוביץ, אדלשטיין ואבלס

קבוצת חברים מקן גאלאץ, 1937
מזוהים: חיים שפר ואבא ברדיצ'ף

חברי קן גאלאץ מתרימים לקק"ל בשמחה יהודית, 1938.

בכנס חברים למען קק"ל בגאלאץ, 1940.

קבוצת חברים בשנות המחתרת במפגש חברותי, בוקארשט 1950
שבעה מביניהם נעצרו ונדונו לשנות מאסר ארוכים כאסירי ציון.

חברים בקן גאלאץ, 1934. בתמונה מזוהים: גרסון מיכאלוביץ, דודסון ובילדרמן.

קן גאלאץ, 1934.
מזוהים: דודסון, ב. ויזר, ק. גרינפלד, ב. מיכאלוביץ, גרסון, ח. ולטמן, מיקוביץ, קימברג, חיים שפר, אבא ברדיצץ'.

קבוצת "ההכנה" להכשרה בקן גאלאץ, 1934.

קן חוש, 1938.

גאלאץ

בגאלאץ צמח קן "הנוער הציוני"

בגאלאץ, קהילה יהודית בת עשרת אלפים יהודים, בעלת מוסדות קהילתיים מסודרים, בתי ספר יסודיים ותיכון, מחלקה לעזרה סיציאלית וקשרים טובים עם השלטונות, התפתח וגדל קן פעיל של "הנוער הציוני".

ברבות השנים, נוצרו בקהילה היהודית בגאלאץ זרמים פוליטיים שונים. היה זרם לאומי, שמצא את ביטויו הפרלמנטרי במפלגה הלאומית היהודית, ולעומתו – זרם של מתבוללים וסתגלנים, שהשתלבו במפלגות הפוליטיות הרומניות, שהיו קיימות על המפה הפרלמנטרית של אותם ימים.

המאבק בזירה הפוליטית היהודית היה ער ונמרץ. לגאלאץ עבר ציוני עשיר, עוד מתקופת חיבת-ציון. בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, ארחה גאלאץ כינוסים יהודיים וציוניים רבים ופעל בתוכה המרכז הארצי של ההסתדרות הציונית. שמואל פינלס, זקן צירי הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, היה איש גאלאץ. גם ה'שמאל' קנה לעצמו שביתה בקרב הקהילה היהודית.

לאחר מלחמת העולם הראשונה, נענה הציבור היהודי בגאלאץ לאתגר הציוני. בין השנים 1920–1940, התארגנה בגאלאץ הסתדרות ציונית פעילה וממוסדת, כולל המוסדות לאיסוף תרומות לקק"ל ולקרן היסוד. כל הסיעות בתנועה הציונית הקימו לעצמן סניפים בגאלאץ: הציונים הכלליים, הציונים הסוציאליסטים והרביזיוניסטים.

תנועות הנוער מצאו קרקע פוריה לצמיחתן. כבר בשנות העשרים, הופיעו התארגנויות נוער, במתכונת אירופאית, כולל סממני הצופיות והיציאה לחיק הטבע. הצטרפתי לתנועה בשם "צ'.ט.ס." שהפכה מאוחר יותר ל"הנוער הציוני". בן עשר הייתי. בקן היתה קיימת גם שכבה "בוגרת" ושכבת "מנהלים" כפי שהיינו מכנים אז את מדריכינו. בעיר פעלו, מלבד "הנוער הציוני", גם "השומר הצעיר" ו"גורדוניה", שנלחמו על נפש הנוער. המאבק היה נטוש בין כותלי הגימנסיה היהודית, שרמת לימודיה היתה טובה. ממנה יצאו מידי שנה מחזורים של בוגרים אל האוניברסיטאות, כאשר אלה לא נעלו את שעריהן בפני סטודנטים יהודיים.

סגל המורים של הגימנסיה, מורכב היה מיהודים ולא יהודים. מבין היהודים היו קומוניסטים (סגן המנהל) ובונדיסטים, וכן ציונים. לימודים עבריים היו בבחינת חובה במשך כל 12 שנות הלימוד (עממי ותיכון). בלימודי דת נלמדו מקצועות יהודיים כלליים וכן נושאים הקשורים לדת.

במסגרת תנועות הנוער, התקיימו פעילויות בחוגים שונים שכללו: תולדות עם ישראל, ידיעות הארץ וכו'. ארגנו אזכרות בתאריכים היסטוריים ובימי הפטירה של מנהיגים יהודיים (כגון הרצל וביאליק), שרנו בצוותא שירים יהודיים, רקדנו ריקודי עם, כולל "הורה", "ילד" ו"גלי". באירועים חגיגיים קיימנו מפקדים חגיגיים שנקראו בשם "הודאה". התנועה טיפחה תלבושת מיוחדת: חולצה ועניבה. ב"הודאה" הופיעו כולם בלבוש התקני: חולצה לבנה ועניבה כחולה. הנוכחים התפקדו וענו בצוותא לקריאת הסיסמה התנועתית. לאחר מכן נישא נאום בענינים שהיו קשורים למאורע.

חלק נכבד מפעילות השכבות השונות, היה קשור לצופיות ולספורט. הועלתה על נס דמותו של באדן פאואל וסיסמאות של אחווה, רעות ועזרה הדדית. ערכים אלה הוקנו לחברים יחד עם הקנית ערכי הציונות וערך ההגשמה העצמית, אשר חייבה הכשרה לעבודת כפיים בקיבוץ עירוני או כפרי ולעליה בכל דרך, חוקית או כמעפיל.

החומר האנושי גויס משני מקורות: מהגימנסיה היהודית, מבתי ספר אחרים ומקרב הנוער העובד – פקידים וזבנים – שעזב את כותלי בית הספר ונרתם לעול הפרנסה.

בשנות השלושים, היו עליות וירידות בפעילות הקן. היו ימים שמנינו

50 חברים והיו זמנים שהגענו ל100 עד 150 חברים. נהנינו מסיוע ומגיבוי שקיבלנו מצד הזרם הכלל ציוני בעיר בראשותו של משה קליין ז"ל, שהיה עסקן המפלגה הלאומית היהודית ולחם במגמות ההתבוללות שהיו קיימות בקרב הקהילה. הוא חילץ לא פעם את חניכי הקן מידי הבולשת בשתדלנות ובשלמונים.

יוצאי קן "הנוער הציוני" עלו ארצה ומצאו עצמם בשורות הפעילים בכל התחומים. חברינו אריה פייקוביץ וצ. דודסון נמנו על מיסדי קבוצת עין הגליל. צבי דודסון הצטרף לאחר מכן לקבוצת אושה. חיים שפאר היה בין מיסדי "במאבק" (כיום - אלוני אבא). כן הצטרפו ל"במאבק" מריקה אייזנברג וקוקה דראך. מגאלאץ יצא איש ההנהגה הראשית אבא ברדיצ'ב ז"ל - שהתנדב, לאחר שחרורו ממחנה עתלית, לשליחות הצלה באירופה, בתקופת מלחמת העולם השניה - שליחות שממנה לא חזר. גם כל האחרים השתבצו והשתלבו בתהליך בנין ארץ ישראל.

בשנות מלחמת העולם השניה, לאחר שרומניה הצטרפה למלחמה לצד הציר ברלין - רומא, הואטה הפעילות אך היא נמשכה במחתרת. על תשתית זו התחדשה הפעילות לאחר המלחמה. שוב ידענו תקופה של פריחה בקן "הנוער הציוני" וכן ב"דור חדש" וב"בעלי מלאכה", בהנהלת החברים סיג'י שפיגל, לוקאץ', ואדלר, רכז פעילות הקק"ל בעיר.

עם חיסול התנועה הציונית על כל שלוחותיה ברומניה, במשטר הקומוניסטי, ירד המסך על הפעילות הציונית בגאלאץ.

חיים שפר

חבר בקן גאלאץ

בשנת 1927, נקלע לגאלאץ בנו (ברוך) קאושנסקי ז"ל, שהיה נאשם במשפט עלילה. בנו הואשם בפעילות קומוניסטית כביכול. עד לפתיחת המשפט, כינס מספר צעירים וצעירות וארגנם בקן "הנוער הציוני" או "צ.ט.ס." כפי שנקראה התנועה באותם ימים.

הצטרפתי בין הראשונים, יחד עם אחי צבי, עם אריה פינקוביץ', נתן צאפו, ליבו אידל ועוד חברים, ששמותיהם נשמטו מזכרוני. מלבדנו, הצטרפו פינקו מנדלסון, פינקו פינקו, יוסף רוזנשטיין מאדז'ד ודב אבלס מפיאטרה-ניאמץ. בבתי הספר התיכוניים בגאלאץ, למדו באותם ימים תלמידים רבים מערי הסביבה, שאף הם הצטרפו לתנועה. כעבור זמן, ביקרו אותנו וילו כץ וצבי הרזהב ולאחר מכן איזו פינקלשטיין מבראילה.

פעלנו במתכונת המקובלת. התארגנו בקבוצות, השתתפנו בפגישות איזוריות, הנהגנו קורסים לעברית בעזרתם של ד"ר זלמן והרב מרגוליס. כן ניהלנו פעילות למען הקק"ל וארגנו נשפים כדי לממן את הפעילות ולמשוך נוער חדש. תוך תקופה קצרה הגענו ל45-50 חברים. לאחר השתתפותנו בפגישות, בפוקשאן ובבראילה, הרחבנו את השורות.

בשנת 1933, יצאו לראשונה להכשרה חברינו; צבי דודסון, ש. גרסון, דוד בלחש ובוריס ווייזר ז"ל.

פינקו דודסון.

ועוד חבר . . .

הצטרפתי לקן "הנוער הציוני" בשנת 1932. הייתי אז תלמיד בבית הספר התיכון במגמה המסחרית. התנועה הציונית היתה חזקה ומפותחת בעיר. הנוער היה מאורגן בשלוש תנועות נוער גדולות: "השומר הצעיר", "גורדוניה", ו"הנוער הציוני", מלבד לתנועות מצומצמות יותר, ששיקפו חוגים מסויימים בקהילה היהודית. צעיר שחשב ברצינות על הצטרפותו, הצטרף לאחת משלוש התנועות הנ"ל.

קן גאלאץ, 1934.
חיים שפר, אבא ברדיצף (ז"ל)
ועוד חברים עם מדריך קבוצתם,
הרי דודסון.

דגל קן באקאו.

היו מקרים רבים, שחברים זנחו את הרעיון הציוני והצטרפו לתנועה הקומוניסטית שפעלה במחתרת. זו היתה תוצאה של החינוך לסוציאליזם, שהעניקו "השומר הצעיר" ו"גורדוניה". כאשר הנוער עמד בפני הבחירה, בין תנועה ציונית שהסיכוי בה לעליה היה מינימלי - כי ממשלת המנדט השתדלה להכשילה לבין התנועה הקומוניסטית, בעלת היקף בינלאומי, שמעצמה עולמית עמדה מאחוריה והיא לא דרשה "הגשמה עצמית", עקרון שבגללו רבים נאלצו לעזוב את התנועה - קסם לרבים הרעיון הקומוניסטי.

בחרתי ב"הנוער הציוני", שהיתה קודם כל ציונית ושדחקה את שאר הדאגות האידיאולוגיות עד לאחר העליה ארצה, הדאגה העיקרית שלי בימים ההם.

היינו קבוצת תלמידים בהדרכתו של הרי-צבי דודסון, כעת חבר בקיבוץ אושה. הוא עלה לפנינו ושימש - כרבים אחרים - דוגמא ומופת של מגשים הציונות. חבל רק שהוא נתנסה בדרך קשה מאד. כעבור שנים הגעתי אף אני ארצה כמעפיל, בדרך לא קלה.

זאב מרקוביץ' - מרחב

בעקבות מדריכי

דרכי ל"הנוער הציוני" ול"דור חדש" עברה דרך חוג תלמידי התיכון של עירי, ובהדרכתו של חיים שפאר, שהיה מראשי "הנוער הציוני" ברומניה וגם בארץ ישראל. התמסרתי במרץ לפעילות. הייתי חבר במזכירות "ברית הסתדרויות הנוער החלוצי בגאלאץ".

בשנת 1939, ארגנתי כנס של הקנים מבראילה, טקוץ' וגאלאץ. בשנת 1940 הגיע וילו כץ, ואשתו פלה, כשליחים מארץ ישראל. קראתי אז לכנס ארצי בהשתתפותו של מ. בלומנטל, בא כוח ההנהגה הראשית. מלבדו בלטו בפעילותם בכנס, יעקב לוקץ-ליאל, בבה ורטנשטיין, אבן-דב מגאלאץ, חיים ויסמן ודרבארימדיקר מפוקשאן.

באותם ימים, הקמנו קבוצת הכשרה חקלאית ליד בית החולים היהודי. מלבד חוות פלוריאסקה - היתה קבוצת ההכשרה בגאלאץ היחידה ששרדה בתקופה ההיא. ניהל את קבוצת ההכשרה החב' צ'יקי ובר מטראנסילבניה, אגרונום במקצועו, שראה בהדרכה את יעוד חייו וחינך דור של צעירים לעבודה חקלאית.

עסקני בית החולים עשו כמיטב יכולתם לעזור לנו. כל זאת עד אשר הצטרפה רומניה למלחמה נגד ברה"מ. השתררה אז אוירת דכאון. רבים מן החברים שהיו מבוקובינה, בסאראביה וטראנסילבניה, החליטו לחזור הביתה ולהיות יחד עם הוריהם. רק ובר נשאר במקום עם כמה חברים שגמרו אומר להחזיק מעמד עד יעבור זעם.

בינתיים נכלאו יהודי גאלאץ במחנה. תנאי הכליאה היו יחסית טובים לעומת מה שידוע היה על מחנות במקומות אחרים. יצרנו קשרים עם חיילי הצבא הרומני אשר עזרו לנו והקלו על סבלותינו.

בשנים ההן, ניצלתי את קשרי ונסעתי עם כמה חיילים לבוקארשט, כדי להביא את יצחק ארצי, כביכול לעבודה בגאלאץ. משם העברתיו לפוקשאן. עזרו לי בזאת פנינה ועדינה, שסידרו לנו תעודות כשרות למהדרין.

ז. שפיגל

לאחר השואה

בשנות המלחמה, פעל בקן גאלאץ גרעין מחתרתי של הנוער הציוני. בין חבריו נמנו סיג'י שפיגל, ארמנד כהנה, מריקה שפאר, האחיות וקסלר ואחרים. כן התארגנה קבוצה חביבה ושובבה של צופים צעירים בני 15-16.

הבחורים הללו חיטטו בבתים עזובים וחרבים שהמלחמה השאירה אחריה, ואספו שלל של נשק שהצפינו אותו לצרכי "פעילות במחתרת" למקרה ששוב יהיה צורך בכך. לאחר שהענינים חזרו למסלולם הרגיל, היתה להם בעיה כיצד להיפטר מן הנשק שצברו.

הקן פעל ללא דופי במשך כל השנים, עם עליות ומורדות שהנן בלתי נמנעות, כפי שעלול לקרות בכל קן. על פי רוב, פעל הקן בכוחות עצמיים; אך לאחר שהקבוצה המדריכה יצאה להכשרה, או לפעילות הדרכה ארצית, היה צורך בשליח מטעם ההנהגה הראשית, כדי לבנות את הקן מחדש.

גאלאץ העניקה לתנועה מספר לא מבוטל לגמרי של פעילים החל מסיג'י שפיגל, מריקה שפאר, לינצי וקסלר-אספיס (שפעלה בשליחויות החל מ-1944. היא עלתה ארצה דרך הולנד, לשם יצאה כמדריכה של קבוצת "עלית הנוער").

בוקה כהנא ז"ל ויבל"א "שפיצו" (שפצירר פליצ'יאן) ממנהיגי קבוצת השובבים, היו שליחים במשך שנים. שפיצו היה חבר המועצה הראשית. כיום הוא פקיד בכיר בועד הפועל של ההסתדרות. היו עוד חברים מקן גאלאץ שפעלו במחנות הקיץ של שנת 1948, כגון אדי רוזנשטיין, אלפי שוסטר, אדי שיין וכו'. בדורנה-קאנדרן חלה בוקה כהנא בטיפוס הבהרות. הוא חזר לשליחותו בקן דורוהוי ומחלתו החריפה מאד. חייו ניצלו הודות לתרופות חדישות שהשגנו עבורו מחו"ל, אולם הוא לא שב לבריאותו התקינה ממנה נהנה לפני כן. בארץ ישראל, חלה במחלה קשה. בוקה, נער יפהפה, נחמד וחכם, נפטר בגיל 32 לאחר שנים רבות של נכות, כאב וסבל. תנצב"ה.

הוש

קן בעיר מלאה שונאי ישראל

כבכל עיירות מולדובה, גם בהוש עסקו היהודים במסחר ובמלאכה. בבית הספר של הקהילה היהודית למדנו עברית ויהדות. המשכנו ללמוד עברית בשעורים פרטיים. לימד אותנו אדם בשם שכטר, שהיה בנו של הרב המקומי.

יחס הסביבה כלפי היהודים לא היה נוח. מנהל בית הספר במקום היה יון קודריאנו, פולני במוצאו, פאטריוט רומני ומסית אנטישמי קיצוני. בנו, זליה קודריאנו, הקים את "משמר הברזל", התנועה הנאצית הרומנית. במשך שנים עמדה משפחת קודריאנו (זלינסקי בשמה הפולני) בראש תנועה שחבריה פרעו ביהודי רומניה. תלמידי בית הספר היו תוקפים אותנו בטילים שהיינו עורכים בסביבה ולא איפשרו לנו להמשיך בהם.

קן הוש נוסד בשנת 1928. פעלתי בו עד שנת 1934. רבים מבין חברי הוש המשיכו בדרך החלוצית. בשנת 1936, כאשר חזרתי הביתה מבוקארשט, מצאתי קן יפה ופעיל.

שנות השואה היו עבורנו שנים קשות. לאחר השואה התארגן הקן מחדש ורוב רובם של יהודי המקום עלו ארצה.

א. שפר

קן דורוחוי, 1930.
בתמונה מזוהים: ב. קאושנסקי, א. פלדמן, סגל ורבינזון.

חלוצים בקיבוץ איספאס, בוקובינה, 1935.

דורהוי

העיר שידעה את הציונות
עוד בתקופת חובבי-ציון.

דורוהוי, עיר יהודית בצפון מולדובה, ידעה את הציונות עוד בתקופת חובבי-ציון. מקרב בניה יצאו החלוצים הראשונים של התנועה ברגאט: סולומון, בן העיירה סאבן, הסמוכה לדורוהוי ורפאפורט בן דורוהוי.

קן "הנוער הציוני" במקום נוסד בשנת 1929. יסד אותו בנו קאושנסקי ז"ל. הוא קיבץ את כל התלמידים שסירבו להשלים עם רעיונותיו של השמאל הציוני, שהיה בעל השפעה חזקה בעיר.

יחסי התנועה עם אנשי הקהילה היו די טובים. לא נתקלנו בהתנגדות מצידם. להפך, המועדון שלנו נמצא בבנין בית הקהילה והשתמשנו בספריה הגדולה של הקהילה היהודית, שהיתה לנו לתועלת רבה.

השתתפנו בכינוסים ובמושבות קיץ ורישומנו היה ניכר. הצטיינו בשטח הקרנות הלאומיות. חבר שלנו תפקד כמורשה קק"ל בעיר.

מבין היוצאים להכשרה זכורים לי: איזו שופל, אאורל פלדמן ומ. פרייר.

השואה פגעה קשות ביהודי דורוהוי. עוד ביולי 1940, נערך פוגרום ביהודי דורוהוי ונרצחו עשרות רבות של יהודים -(פרטים ראה במאמרו של מ. הרשקוביץ' על קן מוינאשט) ובשנים 1941-1942 גורשו רוב רובם של יהודי דורוהוי לטראנסניסטריה. הניצולים הוחזרו בראשית שנת 1944.

הקן חידש את פעילותו עוד בטרם התפזרו העננים.

סגל

חזון וערכים ב"הנוער הציוני" לאחר השואה

בעבור מאות מאיתנו, הנמצאים כיום בישראל, היתה תנועת "הנוער הציוני" ביתם הרוחני, בית שנטע בנו חזון שבאמצעותו חלמנו ורובנו גם הגשמנו. אין כמעט אחד ממאות החברים שהתחנכו וחינכו ב"הנוער הציוני" בדורוחוי, שלא עלה ארצה. רבים ניסו את דרך ההגשמה בקיבוצים, רובנו השתלבנו במערכת העשיה הציונית של המדינה.

יהודי דורוחוי, ספוגים ברוח היהדות שטיפחו במשך מאות בשנים, היו יהודים מסורתיים וציוניים. כמעט כל יהודי העיר עלו ארצה.

יצחק ארצי היה האיש אשר חידש, בשנת 1945, את פעילות "הנוער הציוני" בדורוחוי. במרוצת הזמן, היינו התנועה המובילה בעיר, הן בקרב הנוער היהודי והן בקרב יהודי המקום. הודות לפעילות צעירי "הנוער הציוני" קמו בעיר תנועות נוער בוגר כמו "הרצליה" ו"דור חדש" וכן תנועות של מבוגרים כגון "בעלי מלאכה" ו"העובד הציוני", כולן הוקמו והונחו ע"י "הנוער הציוני".

על השליחים הראשונים שסייעו לנו להתארגן, נמנו: שרוליו איזנברג ומריקה, שניהם כיום באלוני אבא. אבני שמעיה פקד את הקן מספר פעמים והוא דחף אותו לפעילות עצמאית. רבים מבין פעילי הקן שלנו יצאו בשליחויות לערים השונות ברומניה. רבים מביניהם נמנו על חבר הפעילים הארצי. מרדכי הורוביץ שהיה מפעילי הקן שלנו, הגיע עד להנהגה הראשית הארצית של התנועה. קבוצה גדולה של פעילי הקן הצטרפה לגרעין "שבעת הצנחנים", שחלם להקים ישוב חדש בארץ ישראל. עשרות חברים יצאו להכשרה.

בכל מושבת קיץ וסמינר אזורי או ארצי, השתתפו עשרות חברים מחניכי קן דורוחוי.

חגיגות פורים שאורגנו החל משנת 1945 ועד שנת 1949 ע"י הקן

בדורוחוי, היו ארועים ציוניים בלתי רגילים. מגן דוד מואר, פרי יצירתו של חברנו מרדכי מאירוביץ', היווה את מסמר הארוע. שילבנו בחגיגה את השואה יחד עם כל צוררי היהודים ה"המנים" של העבר וההווה. כמו כן הצגנו את החלוצים.

גריסרו סמי ורעייתו פניבה היו בין הראשונים שיצאו להכשרה ועלו ארצה. אחריהם באו וילו מריאן ורבים רבים אחרים. זכורה לי היטב החוויה שבפגישה במחתרת בדורוחוי, כאשר התכנסנו כעשרים חברים, שחזרו מקיבוצי הכשרה (אלה חוסלו בהוראת השלטונות). הכרזנו באותה פגישה כי התנועה מסיימת את פעילותה בדורוחוי, שרנו את "התקווה", קיפלנו את הדגל ושיגרנו מינשר לצירות ישראל בבוקארשט, שהיה כתוב בעברית. היינו נרגשים והאמנו כי נמשיך. . . המשכנו להיפגש ולשמור על קשר עד לעלייתנו ארצה.

גם בארץ נמשך הקשר בינינו. בשנים 1954–1955, נערכו שני מפגשים של חניכי "הנוער הציוני" לשעבר, בני דורוחוי, בביתם של האחים רוזנברג בשייך–מוניס. התקופה המשותפת שלנו בקן ובתנועה, היתה המקור שממנו שאבנו את מטענו הרוחני בנעורינו וממשיכה להיות יסוד הערכים הציוניים, המוסריים והחלוציים שלנו.

כיום, חלק מאתנו כבר סבים וסבתות ורובנו אבות לבנים אנו – גאים בחינוך אותו ספגנו בתנועה. "הנוער הציוני" היה היסוד לעתידנו. הנדות ליסודות אלו, והנדות לאידיאלים שהדבקנו בהם גם אחרים, ידענו להתגבר על מכשולים פיסיים ונפשיים. רוב צאצאינו העמיקו שורשים חזקים בארץ.

לפני שנתיים, כאשר קיבלה בתי את התואר "קצינת חינוך מצטיינת" בצה"ל, חשנו – רעייתי דורית ואנוכי, התרגשות עזה. נזכרנו בפעילותנו ב"הנוער הציוני" כאשר האמנתי יותר בביאת המשיח מאשר לזכות באושר, כי יום יבוא ובתי תהיה קצינה מצטיינת בצבא הגנה לישראל.

בזאת אני רואה המשך נהדר ל"הנוער הציוני" היפה של שנות נעורינו בדורוחוי.

חיפה, י"ב באדר תשמ"ג (25 בפברואר 1983).

שלמה דוד

הארלאו

הקן בהארלאו

הארלאו – עיירה יהודית במחוז בוטושאן, היתה בה קהילה יהודית מסודרת. בבית הספר היסודי של הקהילה, למדו עברית ארבע שעות ביום, למרות האיסור הממשלתי. על מנהלי בי"ס היהודי בהארלאו נמנה הד"ר ש. שטרן–כוכבי, מיסד התנועה הכלל ציונית הראדיקלית "רנאשטריה". את בית הספר הזה, ניהל בנו הצעיר של הסופר היהודי מנחם בראונשטיין – מבש"ן.

בראש הקהילה עמד אביו של מיכאל לאנדאו. הבן היה לימים ציר בפרלמנט הרומני מטעם המפלגה היהודית הלאומית ומייסדו של "מפעל הפיס" בישראל. כן פעל בקהילת הארלאו ל. אבלס, שבנו – ד"ר ולטר אבלס, היה מנהל קופ"ח בירושלים ושימש בתפקידים דיפלומטיים בשירות מדינת ישראל.

את "הנוער הציוני" יסד בנו קאושנסקי ז"ל, בשנת 1928. הקן פעל יפה עד סוף שנת 1930, כאשר האחים פרוכטר – ראשי הקן, עברו ליאש. באין כוחות מדריכים, עבר הקן ל"השומר הצעיר". זה היה המקרה היחיד מסוגו בכל אותן השנים.

אחרי השואה

הקן בהארלאו חזר לפעול אחרי השואה. יוסף רבינוביץ' ז"ל מטקוץ', היה אחד השליחים של התנועה בקן זה.

ואסלוי

יהודים בואסלוי ציפו לביאת המשיח

ואסלוי – עיר מחוז במרכז מולדובה, מאוכלסת ברובה יהודים ומוקפת כפרים, – "שאיכריהם היו באים העירה בכרכרות כרסתניות, בעגלות ירוקות ובקרוניות אדומות ושבקרבתם מצאו היהודים את פרנסתם. החיים התנהלו על מי מנוחות והקהילה היתה ידועה במזרח אירופה כשורשית ותוססת." – כך מתאר הסופר ש"י עגנון את העיר ואסלוי בסיפורו "אצל חמדת".

מבחינה ציונית, לא היתה ואסלוי חשובה ביותר(*). רוב בני הקהילה היו דתיים קיצוניים ובבית הספר היהודי למדו "לשון קודש" ולא עברית. הירבה לעשות בענין זה רבי יונה, מלמד טיפוסי, שהתבלט בעיר.

לא כל היהודים שלחו את צאצאיהם לבית הספר היהודי. בניהם של 'בעלי-הבתים' למדו בבתי הספר הממשלתיים תוך הקפדה על שמירת שבת וחגים. מבחינה זו, קינאו בנו התלמידים הרומניים, כי אנחנו היינו חופשיים מלימודים יומיים בשבוע, בשעה שהם זכו רק ליום בשבוע.

בחגים היהודיים היינו מביאים תשורות- חג למורים, כגון מיני מאפה מיוחדים . כך נהגנו גם בבית הספר התיכון. לא הרגשנו באנטישמיות, כי זו לא היתה קיימת בסביבתנו הקרובה, אבל רחשה בהחלט בכפרים הסמוכים ובעיר הגדולה יאש. מנהיגי הדור, שחשו בטחון בקרב הגויים, האמינו שכך זה יימשך לעולם ועד עד לביאת המשיח ובינתיים הס מלהזכיר את הציונות הכופרת! אם קרה שנתגלה עילוי בעיר, כפי שהיה ד"ר אוזיאס אברהם, שסיים רפואה ואחר כך משפטים, נאלץ היה לעבור ליאש, כי בואסלוי היה בלתי רצוי.

כך זה נמשך עד לשנות השלושים ואז החלה להשתנות האוירה. ב- 1932 הופיע בעיר איזו פינקלשטיין, אסף מספר צעירים וצעירות, תלמידי ביה"ס התיכון והקים את "הנוער הציוני". היה זה מבצע נועז. באותה עת נוסדה גם "גורדוניה".

אנחנו נתפסנו בלהט לעניני התנועה. שכרנו מועדון בכספי החברים והתחלנו לפעול לפי הוראות המרכז. התגברנו על המכשולים, צברנו כוח, ביחוד לאחר ביקוריהם של החברים צבי הר-זהב, י. גרשין, ז. דוידוביץ מהמזכירות הראשית ומתיה ברץ מקן יאש.

התחנכנו וחינכנו לציונות ולהגשמה. לחמנו במנטליות הגלותית שהיתה נחלת הכלל. השתתפנו – על אף החיכוכים עם ההורים – בפגישות, כינוסים ומושבות קיץ . הבעיות נפתרו כאשר הבוגרים שלנו התחילו להשתתף בחיי הקהילה ולהשפיע בכיוון הציוני הלאומי, בפעילותם בתנועה הציונית ובמפלגה היהודית הלאומית.

בשנת 1935, יצאתי להכשרה באומבראשט. שנה אחרי, יצאה להכשרה גם החברה קלרה ניסטור. בקן נשארו הצעירים שהמשיכו בפעילותם הענפה עד לפרוץ מלחמת העולם.

אחרי קום המדינה, עלו ארצה רבים ממתנגדיה המושבעים של התנועה הציונית לשעבר. מענין לדעת – האם נשארו אנטיציוניים גם כיום?

רחל פייבוש- קורין

* הערת המערכת: בניגוד לדבריה של החברה פייבוש-קורין, מציין הסופר יצחק ברקוביץ' בספרו "פרקי רומניה", שחוג נוער בשם "ציון" פעל בקהילת ואסלוי בשנות 1906-1910.

מציונות רומנטים לציונות מגשימה

להשתייך לתנועת נוער ציונית, שבמסגרתה נפגשים ופועלים יחד בנים ובנות, לא היה דבר פשוט בעיר כמו שלנו, בעלת אוכלוסיה שדעותיה

מגובשות היו מדורי דורות.

בואסלוי התנהלו החיים ללא זעזועים, ברוח המסורת. כתוצאה מכך הפעילות בתנועה, מחוץ לעינם הביקורתית של ההורים, היה בה משום פגם. ואף על פי כן, הרגישו הורים רבים כי מוכרחים הם לתת לילדיהם את האפשרות לפרק את מרצם והסכימו בלב ולב לפעילות בתנועה, מתוך תקוה שהבנים לא ירחיקו לכת עד כדי.... עלייתם ארצה

היינו קבוצה של בנים ובנות, ביניהם שאול פינקלסקו, מילו שטומר, חיים חיימוביץ', רחל פייבוש ואנוכי שהקימונו את קן "הנוער הציוני" – תנועה ציונית לא קיצונית. המורים לעברית בעיר עזרו לנו. פיתחנו פעילות עוד בטרם בואו של איזו פינקלשטיין, שנשלח מטעם ההנהגה הראשית, אולם בבואו הפיח בנו רוח חים והתסיסנו. איזו לימדנו שירים וריקודים חדשים ועורר בנו הרצון להתחרות בתנועות הנוער האחרות בעיר. הצטיינו בעיקר בפעילות למען הקק"ל.

זמן מה לאחר ביקורו של איזו, זכינו לביקורו של צבי הרזהב הוא היה האיש שביסס את הצד הרעיוני של תנועתנו. הוא הסביר לנו, שאנחנו ציונים לא רק כתגובה לאנטישמיות, אלא מתוך הכרה עצמית של נוער יהודי גא. התחלנו להשתתף בפגישות מחוזיות. נסענו לכינוסים ולמושבות קיץ. היינו על המפה התנועתית.

החלוצה הראשונה שלנו, שיצאה להכשרה, היתה רחל פייבוש. היא הסתגלה יפה לדרך החיים בפלוגה והשפיעה גם על האחרות ללכת בדרכה. החברים אשר מסיבות שונות לא עלו על דרך ההגשמה, עברו לשכבת הבוגרים והקימו את "דור חדש".

אני יצאתי לאומברארשט, לעבוד בכרם. לרוע מזלי, השתלבתי בעבודה בקושי רב. החברים שאלוני, אם אני חושבת שבידים כשלי אצליח לעבוד. הטוריה היתה מעל לכוחותי, אבל החברים השתדלו לעזור. הם התחשבו בחברים כמוני והרכיבו קבוצה מיוחדת של שבע בנות ובן, שתעסוק רק בקשירת הגפנים לשורות חוטי הברזל או לסמוכות. כך קרה, שאנחנו החלשים, לא התאכזבנו והחברים שעבדו קשה זכו לעזרה כלשהי בעבודתם.

נסינו למלא את החסר בפעילות תרבותית ובידורית. תוך כדי כך חיברנו שיר ברומנית, שהיתה בו נימה של ביקורת עצמית ושל תודה לחברים שעזרו לנו. בתרגום חופשי נשמע השיר בערך כך:

פועלים אמיצים אנחנו, בעלי מעמד מיוחד,
שבע בנות כאמזונות, וגם בחור אחד.
כל היום בכרם, אנו קושרים גפנים
ובעברית צחה תובעים, הבו רפיה, הבו חוטים.
כפרס אנו זוכים בארוחת צהריים ארוכה
ומשלימים לנו כיאה, "חמישית" טובה.

היו חוויות נהדרות. ידעתי תקופה בלתי נשכחת. חבל שזה לא נמשך הרבה. חליתי בטיפוס ונאלצתי לשוב הביתה. כך נקטעה דרכי בחלוציות. מסלול חיי השתנה. הפכתי לציונית מן השורה. רק בשנת 1947, זכיתי לעלות באניית המעפילים "מדינת היהודים". התנאים באניה, כבכל אניית מעפילים, היו בלתי נסבלים. התגברתי. משהגענו לחופי הארץ, צרו עלינו הבריטים בארבע אניות מלחמה והעבירונו לקפריסין.

בקפריסין, שוכנו תחילה באוהלים ללא מיטות, והמזון שסופק לנו היה קלוקל. כעבור זמן קצר התחילה להגיע אלינו עזרת הסוכנות היהודית. מצב רוחנו השתנה לטובה. ניצלנו את זמננו הפנוי ללמוד עברית, והתכוננו לעליה.

בארץ השתוללה אז מלחמת העצמאות. שמחנו על כל נצחון וכאבנו כל מפלה. כעבור תשעה חודשים נסתיימה גם גלות זו. בחודש יוני 1948 השתתפתי בחגיגת יום העצמאות הראשון.

בשנת 1949, הצטרפתי למושב עובדים שרונה בגליל התחתון. נישאתי למנחם רובינשטיין. התחלנו לפתח משק חקלאי. הקימונו משפחה וכיום אני פנסיונרית ויחד עם מנחם, נהנית מפרי עמלי.

קלרה ניסטור – ואסלוי

קן ואסלוי לאחר השואה

ביקרתי בשליחות התנועה בקן ואסלוי, בראשית שנת 1945, את הקן הקים איציו הרציג (יצחק ארצי) בשיטתו המיוחדת של הימים ההם: אסף את כל יהודי העיירה בבית הכנסת, נאם בפניהם על מאורעות השואה ועל מורדי הגיטאות, עד אשר סחט דמעות מהציבור הרגיש והנרגש. אחר כך עבר לספר להם על נפלאות הבריגדה העברית ועל מלחמתו ההירואית של היישוב בארץ ישראל.

בסיום, לאחר שנתרככו הלבבות, הזמין את בני הנוער שנמצאו באולם להישאר לשיחה על הקמת תנועת נוער ציונית במקום.

התנועה הוקמה, אך טרם התבססה. איציו לא נשאר במקום, כי עבר מעיר לעיר ומישוב לישוב. בסמינר אוקטובר 1944, השתתפה קבוצת חברים מואסלוי.

לאחר חודשים מספר, הוזעקתי ע"י איציו, כדי לפשר בין הניצים, אשר משתקים את הפעילות. האמת היתה שזה היה הדור הראשון, ששאף ללמוד באוניברסיטאות. דור זה היה כמעט אבוד עבור התנועה. הוא חזר אלינו לאחר שנים, במסגרת "הרצליה", תנועת נוער חלוצית בוגרת מתנועת "הנוער הציוני", כי אז יש לדעת, בתנועת "הנוער הציוני" שלאחר השואה, כל חבר שסיים את בית הספר התיכון ולא 'התייצב לרשות התנועה', כלומר לא יצא להכשרה, היה עליו לעזוב את שורות התנועה.

במשך הזמן, פעל קן ואסלוי בצורה משביעת רצון. נוצרה קבוצה פעילה ונאמנה לרעיון התנועה החלוצית. תקופה ארוכה נוהלה הפעילות בואסלוי ע"י שתי בנות: סוניה ופינה (לא זכור לי שמות משפחותיהן). שתיהן יצאו להכשרה והיו חברות ב'חבר הפעילים' של התנועה.

טארגו אוקנה

קן בעיירת טארגו אוקנה

טארגו אוקנה שוכנת ליד הדרך המקשרת בין מולדובה לטראנסילבניה. הודות למיקומה, נהנו תושביה היהודיים ממצב כלכלי מבוסס. הם עסקו בסחר שבין שני המחוזות. גם בעיירה זו, כבכל שאר העיירות, הלך וקטן מספר תושביה היהודיים. אם בשנת 1924, נמנו בטארגו אוקנה 1400 יהודים, הרי שבשנת 1930, ירד מספרם של אלה ל- 900 בערך.

פרנסי הקהילה דאגו לצרכיה התרבותיים והחינוכיים של בני העיירה. במשך דורות רבים חיו בעיירה רבנים מפורסמים, מחברי ספרים וקונטרסים. בשנות העשרים והשלושים של המאה הזאת, העסיקה הקהילה בטארגו אוקנה מורים לעברית מן הטובים ברומניה. עם סיום בית הספר היסודי, ידעו התלמידים עברית טובה.

הקן בעיירתנו היה מן הטובים בקני התנועה. תרמנו שני מזכירים ראשיים לתנועה - האחים הרשקוביץ'.

קשה להיזכר לאחר כל כך הרבה שנים בשמות החלוצים. בזכרוני עולים שמות כמו ברנשטיין, רוטנשטיין ואהרונוביץ'.

האוירה בעיירה היתה נוחה כלפי תנועתנו. פרנסי הקהילה האשימו אותנו לעתים שאנו מפריזים בהפגנת הציונות שלנו. בשנת 1927 באו סטודנטים והזכירו לפרנסי הקהילה מי אנחנו ומה ערכנו בעיניהם. הסטודנטים הלאומניים התכנסו לועידתם השנתית בעיר הטראנסילבנית אורדיה- מארה. עם שובם של צירי מולדובה מהועידה הם עצרו בטארגו אוקנה וערכו פרעות ביהודי המקום. הדבר היה הרבה לפני שנות השואה.

מתיה ברץ בביקור בקן ואסלוי, 1939.

קן ואסלוי, 1939.

חברים נפרדים מרחל פייבוש העולה ארצה, 1940.
בתמונה: חיימוב, קלרה ניסטור, ב. גרוסמן, גלר, שכטר, ויסמן, זילברמן ושפר.

טקוץ

1920–1940 יד לחולמים ולמגשימים

קורות הקהילה

טקוץ', עיר קטנה, בפאתי הדרום של חבל מולדובה, ב-'רגאט הישן' הרומני, עיר בירה למחוז ששמו כשם בירתו שגרו בה לא יותר משלוש מאות משפחות מבני דת משה, כטיפה בים של רבבות מאמיני ישו.

זר כי פקד את העיר, לא היה מאמין כי אכן זוהי המציאות המספרית. שכן, ברדתו בתחנת הרכבת, בואך העירה, התבסם תחילה מניחוח השדרה המטופחת ("הבולבארד") ובחצותו את השוק, הגיע אל רחובה הראשי – שטפאן צ'ל מארה ('שטפאן הגדול"). בקצהו האחד של הרחוב היתה ממוקמת חנותו של אהרון וינראוך ובקצהו השני מאפייתו של חיים סגל וביניהן, לאורך שתי מדרכותיו – להוציא כמה מקומות – בתי עסק ובתי מלאכה שעל גבי שלטיהן היו כתובים באותיות של 'קידוש הלבנה' שמות של יהודים. כלום לא היתה זאת עיר שרוב בנינה ורוב מנינה יהודים?

שמה כ'עיר ואם' לא הלך לפניה, כדוגמת ערים אחרות בחבל מולדובה, אם כי לא נפקד בה מקומם של למדנים מופלגים, ברי-אורין משכמם ומעלה: ר' דוד שו"ב, הרב מוטל ויינר, ר' איציק לוקץ', ר' חיים זיידמן, נשמותיהם עדן.

שלושה בתי תפילה היו ליהודי הקהילה שמיעוטם פקדו אותם יום יום, שחרית וערבית ורובם ככולם בשבת ובימי חג ומועד.

בנוסף לגן הילדים הקהילתי, קיימה הקהילה בית ספר יסודי מעורב, לבנים ולבנות, בו התקיים יום לימודים ארוך שהתחלק שווה בשווה בין לימוד הרומנית על פי התקן הממלכתי לבין העברית, לשון ותורה. בין כותלי בית ספר זה באו לראשונה ילדי ישראל במגע עם ניצני התחיה הלאומית ולמדו לשיר את שירי שיבת-ציון דאז "התקווה", "שאו ציונה נס ודגל", "שם בארץ חמדת אבות", "חושו אחים, חושו!" ועוד. היה זה ר' יצחק משה גולדשטיין (אביו של עו"ד דולפי גולדשטיין – מייסד סניף "מכבי" במקום), מאמידי העיר, שהיה פוקד את בית הספר ומחלק פרסים לתלמידים המצטיינים בלשון העברית.

במשך שנים רבות, התקיימו הלימודים במבנה עלוב, עד שפרנסי הקהילה גמרו אומר להקים בנין לתפארת. היה זה בתקופת כהונתם של מקס סגל, היו"ר, סגנו אברהם צבי לוקץ' מנולה סולומון, אברהם לוקץ' ב. ואחרים.

דבר הקמתו של הבנין החדש היה חשוב במיוחד, שכן בחדרי הכיתות המרווחים, מצאו אכסניה – בהיתר וגם שלא בהיתר – חברי "הנוער הציוני", לצורך פעילותם השוטפת, בערבים ובשבתות.

בקומה שמעל לחדרי הלימודים – היה אולם למסיבות נאה ובו בימה להופעות, שהוקם ביוזמתה של "אגודת ידידי התיאטרון היהודי", בראשותו של מאיר מנדל, ציוני פעיל ושוחר תיאטרון יהודי, יידי ועברי שרוף.

הנוף האמנותי של הקהילה התברך בהופעה מיוחדת במינה ושמה משפחת הלפרן. אבי המשפחה, משה הלפרן, שתי בנותיו וחמשת בניו, כולם נגנים מחוננים, איש איש וכלי הנגינה שלו, היוו תזמורת לכל דבר, שתרמה את חלקה – שלא על מנת לקבל פרס – בהרבה מופעים קהילתיים.

נשות הקהילה היו מאורגנות בחוג התרבותי של הנשים היהודיות, המסונף ל"ויצ"ו", בהנהגתן של חנה רייס, מרים שטיינר, פרידה פויירשטיין, לאה קאופמן (דולברג), חנה ינקולוביץ' ואחרות.

ואחרון אחרון: הסניף המקומי של ההסתדרות הציונית, שנוסד בשנת 1911, שבין מיסדיו ופעיליו נמנו: הרמן אדלשטיין, ארתור שוורץ, ינקו מוסקוביץ, קרול טריסטר, יצחק משה גולדשטיין, מאיר מנדל, ז'ן דרפל, יוסף וולפינגר, לוי סולומון, פיליפ קאופמן, יוסף פיינרו, ח.מ. גרופר ואחרים. העובדה שסניף זה קרא לעצמו, משום מה "החוג התרבותי ד"ר

תיאודור הרצל", מצביעה על כך שבאותם הימים היתה זאת לא יותר מאשר התארגנות טרקלינית ולא מסגרת לוחמת לקידום המאבק לשיבת ציון.

תפנית

הרעיון הציוני תבע פעילות מסוג אחר ודבר זה התאפשר עם עלותו של הנוער על הבימה הציבורית, תוך כינון תנועת נוער ציונית.

הקן המקומי של "הנוער הציוני" לא צמח 'יש מאין'. היה לו אב ואפילו סב.

בראשית – היה ה'א.ט.ס.' (איגוד הנוער הציוני) – הוא הסב – שנוסד בשלהי שנת 1927. סטודנטים בחופשה, שבאו במגע בערים האוניברסיטאיות, עם הבטוי התוסס של התקומה הלאומית, הביאו לעירם את בשורת ההתארגנות וביחד עם תלמידי בתי הספר התיכוניים ונוער טוב אחר, הקימו את המסגרת. היו אלה האחים לוני וסמי דולברג, עמנואל בלום, קרול ויינרוך, לילי–ורה קליז'ן, יונה הלפרן, אסתר סגל, יצחק שרגא, אברהם שפירא, ליאון סיגלר, בנו שוורץ, קרולינה וליאון מוסקוביץ, פולדי רייזל, לופו ירוביץ', סופי מנדל ואחרים.

סניפים של "א.ט.ס." היו באותה תקופה גם בכמה ערים אחרות ברומניה, אך למרות השם הזהה, קשר ארגוני או אחר, לא היה ביניהם.

לימים, בהשפעת התנועות החלוציות "השומר הצעיר" ו"גורדוניה" וכתגובה לצביונן הפוליטי של אלה, קמה תנועה חדשה, בעלת השקפה ציונית טהורה, נקיה מכל פזילה ימינה או שמאלה ושמה "צ'.ט.ס." (חוג הנוער הציוני). היתה זאת העיר המולדבית באקאו שזכתה לבכורה ואליה הצטרפו כמה ערים אחרות משני חלקי ה"ריגאט הישן" הרומני, בטרם היתה לתנועה כלל ארצית.

הופעת תנועה זו, קסמה גם לראשי הקן המקומי וביוזמת מספר חברי ההנהגה, הוחלט להסתנף אליה. בשנת 1929 הוזמן איפוא, חבר המזכירות הראשית, חיים רייזל (אשר עלה ארצה בשנות ה–30 המוקדמות והיה לממונה על נכסי נפקדים אחרי קום המדינה, ובאחרית ימיו – מנכ"ל בנק "טפחות"). בעקבות ביקור זה, היה ה"א.ט.ס.': הבודד ל"צ'.ט.ס." המורחב, האב שהוליד את הקן של ההסתדרות הארצית "הנוער הציוני".

בין חברי ההנהגה הראשונים, נמנו: אידה ינקולוביץ', ליאון סיגלר, יעקב ליאל (מקודם לוקץ'), מנדי ויינראוך וליאון מוסקוביץ'. פעילים אחרים לדורותיהם הראויים לציון: האחים אברהם וישראל זיידמן, האחיות דורה ורחל קנטור, האחיות נטי ומלכה שפירא, האחים בנו ומיצ'י (סמי) שורץ, פסקל גלסמן, מ. דוידסון, קלרה אדלשטיין, ז'נטה וורטמן, יוסף רבינוביץ', שורץ–פיטאר, קוקה ודני טריסטר, יצחק קרויטורו, שמואל דוד, יוסף רוזנשטיין, אברהם מוסקוביץ, שרה לוקץ' (מוסקוביץ'), יוסף מנדלוביץ', ז'ן הלפרן, קלרה פלנדרה, רחל לוקץ' (סיגלר), אברהם סגל, ג'לו לוקץ', מרצ'ל ינוביץ' ורבים רבים אחרים.

מן הראוי להזכיר במקום זה, את תרומתם החשובה של מורי בית הספר הקהילתי: י. יעקובוב, מרדכי שוחט, מינה שפלר וחנה ויינר.

פעילות הקן, במתכונתו החדשה, נעשתה מגוונת יותר. חניכיו שאפו לחיים לאומיים מלאים במקום ולהגשמה עצמית במולדת.

עשר קבוצות של "יוצרים", "צופים" ו"מקשיבים" קיבלו שיעורים בתולדות העם היהודי, בתולדות הציונות, בלשון העברית ובתורת הציונות, בנוסף להרצאות בתחום ההשכלה הכללית. שכבת "הצופים" פרסמה – תקופת מה – עתון קיר. לרשות חניכי הקן עמדה ספריה ובה כשלושת אלפים ספרים, מן המובחרים ביותר.

הקן קיים יחסים הדוקים עם סניפי ההכשרה שבקרבת המקום: אומבראראשט, נארטשט, ניקורשט. קשרים אלה תרמו רבות לחיזוק התודעה החלוצית בקרב חברינו. שמחה וגם עצב: אסון כבד פקד אותנו – שני חלוצים חברי חוות ההכשרה שבאומבראראשט, קיפחו את חייהם בתאונת רכבת. האבל לא היה שלנו בלבד, אלא של כל יהודי העיר, אשר ליוו אותם למקום מנוחתם בבית העלמין המקומי. הקן שלנו הוא שדאג לאסוף את

הכסף הדרוש להצבת המצבות.

מיגוון הפעולות הניבו עד מהרה תוצאות מעשיות. בתחום ההגשמה העצמית, החלו ראשוני החברים להצטרף לסניפי ההכשרה ולאחר מכן עלו ארצה: אידה ינקולוביץ' – דוקס, אסתר לוקץ' ומנדי ויינרוך (כיום אסתר ואלעזר כרמי מראשוני נהריה ובוניה), איזיק לייבוביץ', רבקה מוסקוביץ', שרה ינקוביץ'–שפילמן, צפורה לייבוביץ–כצ'ולסקו, צ'רנה מוסקוביץ', ינקו ינקולוביץ' ואחרים.

אולם קיומו של "הנוער הציוני" במקום, החל להיות מורגש גם ברחוב היהודי. בכירי הקן היו עד מהרה לגורם חשוב בחיי הקהילה ולעתים גם גורם מכריע. פרנסי העיר, שלא קלטו עדיין את משב כנפי ההיסטוריה, ואזניהם נשארו אטומות לאיתותי הגורל, המבשרים כי הנה ממשמשים ובאים ימים בהם שוב יקויים הכתוב: "בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר, מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה" – פרנסים אלה, שהוסיפו להנהיג את הקהילה כתמול–שלשום, כנציגי המימסד הממלכתי ולא כנבחרי הציבור היהודי, הועמדו מול כוחו ההולך וגובר של "הנוער הציוני" אשר הביא להדחתם ולכינון ועד חדש ובראשו אישיות מקרב ציוני העיר ולימים, כאשר אישיות ציונית זו או אחרת התכחשה לחובתה כלפי "הנוער הציוני" וניסתה לסגור את שערי בית הספר בפניו, היו אלה מנהיגי הקן הותיקים שגרמו לסילוקם.

"הנוער הציוני" – שעד לימי מלחמת העולם השניה היה יחידי בעיר (תנועות נוער אחרות לא חדרו הנה), פעל באמצעות נציגיו בכל תחומי החיים הציבוריים של הקהילה; ההסתדרות הציונית, הקרן הקיימת לישראל וקרן היסוד. נציגי הקן היו פעילים גם בסניף המקומי של המפלגה היהודית והודות לתרומתם, זכתה רשימת המפלגה בבחירות לבית הנבחרים, בראשותו של זיליג לוקץ', לתוצאות מרשימות. ומשהו משעשע: בהיות ראש הרשימה אהוד על תושבי הכפרים הסמוכים, זכתה הרשימה למספר לא מבוטל של קולות לא יהודיים.

עם עלות הצורר לשלטון, בקיץ 1940, ירדו חברי הקן למחתרת ובצד פעילותם השגרתית, דאגו לחיזוק הרוח בקרב יהודי המקום על ידי עריכת מסיבות 'עונג שבת', ערבי שירה וקריאה, בבתי הכנסת כמובן.

יוצאי הקן, הוסיפו להיות פעילים גם לאחר פרישתם, בעיר מגוריהם ומחוצה לה.

עו"ד סמי דולברג: חבר הנהלת סיעת "רנאשטריה" וחבר האקסקוטיבה הציונית מטעמה; ראש מזכירות חוג יוצאי רומניה במפלגה הפרוגרסיבית בישראל.

עו"ד יונה הלפרן: חבר המועצה הראשית של "הנוער הציוני"; חבר הועד הפועל של ההסתדרות הציונית הארצית; חבר מערכת ירחון "הבמה" (מיסודו של מאיר מנדל); יו"ר צעירי המפלגה היהודית בעיר; חבר הועד הפועל הארצי של סיעת "רנשטריה"; חבר הועד הפועל הארצי של הקונגרס היהודי העולמי, סניף רומניה.

יעקב ליאל (מקודם לוקץ): חבר המועצה הראשית של "הנוער הציוני" ותקופה קצרה, חבר ההנהגה הראשית; מזכ"ל הסניף המקומי של ההסתדרות הציונית; סגן יו"ר צעירי המפלגה היהודית; חבר מערכת "הבמה"; סגן יו"ר מחלקת בתי הספר בקהילת גאלאץ; סגן יו"ר התאחדות הסטודנטים הציוניים ברומניה; חבר מערכת "חשמוניאה" ו"הילד העברי"; חבר ההנהגה הראשית של "דור חדש" ו"העובד הציוני"; חבר מערכת בטאון התנועה "הנוער החדש"; חבר הנשיאות של הקונגרס הציוני ברומניה, הראשון אחרי מלחמת העולם השניה וחבר האקסקוטיבה הציונית עד לעלותו ארצה; חבר המזכירות המצומצמת של כלל מחנות המעפילים בקפריסין; עורך הירחון 'במדבר' בגירוש קפריסין (בשפה הרומנית); ראש מזכירות חוג יוצאי רומניה במפלגה הפרוגרסיבית (אחרי פרישתו של עו"ד דולברג); חבר מערכת העתון "תחייתנו" (בשפה הרומנית) ותקופת מה משתתף אורח בעתון "האמת" (בשפה הרומנית); מחבר לכסיקון עברי–רומני לניבים, צרופי לשון, פתגמים, אימרות ומונחים שימושיים (בשיתוף עם משה לבנון ז"ל).

עו"ד פולדי רייזל: חבר המועצה הראשית של "הנוער הציוני"; חבר ההנהגה הראשית של "דור חדש" ו"העובד הציוני"; חבר האקסקוטיבה הציונית ברומניה; חבר מערכת הבטאון "הנוער החדש".
אברהם זיידמן: חבר הועד הפועל של "דור חדש" ו"העובד הציוני".
ישראל זיידמן: חבר הועד הפועל של "דור חדש" ו"העובד הציוני"; חבר מערכת הירחון "במדבר" (בשפה הרומנית) בגירוש קפריסין.

וידוי

כדרך שליח ציבור הפותח את תפילתו בימים הנוראים בתחינה; הנני העני ממעש, נרעש ונפחד וגו', ניגשנו, בדחילו ורחימו, למלאכת העלאת זכרונות אלה. לא מן הנמנע כי נכשלנו פה או שם באי תיאור מאורע הראוי לתיאור או באי ציון שם הראוי לציון ועל כך התנצלותנו.
מכל מקום, אחת היתה שאיפתנו: להציב יד עולם לכל החולמים והמגשימים, באשר הם שם. נר תמיד לכל אלה שפתיל חייהם קופד, כאן, על אדמת המולדת או הרחק ממנה – בנכר.

י. ליאל ובעזרתם האדיבה באיסוף החומר
של עו"ד יונה הלפרין ועו"ד פולדי רייזל

קן טקוץ' לאחר השואה

הקן בטקוץ' היה מן הנחמדים בקני "הנוער הציוני" לאחר השואה והעיר טקוץ' עצמה, מן היישובים שהתנועה זכתה בהם להוקרה רבה. אולי קרה הדבר בזכות דור הראשונים ואולי בזכות החומר האנושי, בעל הרמה של חברינו בטקוץ'.
בטקוץ' גייסנו שורה של פעילים מרכזיים בתנועה, שהצטיינו בעבודה מאומצת וביעילות בהיקף ארצי. אמנה את פעילי טקוץ' שאותם אני זוכר: מרצ'ל (משה) יאנוביץ', שזכה להיות ראש עיר בישראל, ג'לו לוקאץ', ליקה רוזנשטיין (שני אלה, חברים במועצה הראשית), פאני אפשטיין מן השליחות הראשונות, עוד ב-1944. יוסף רבינוביץ' ז"ל, איש אשכולות שורשי במסורת היהודית ויבל"א משה דוידוביץ'. כן יש לציין את שלוש האחיות פרלשטיין, את משפחת זיידמן מוותיקי התנועה, ורבים אחרים שבוודאי נשמטו מזכרוני.
הקן התחיל לפעול מיד אחרי השואה והמשיך עד לסופו המר. רבים מבני טקוץ' הצטרפו לעליה ונדמה לי, שמלבד יוצא מן הכלל אחד, כל האחרים הגיעו ארצה והשתרשו בה.

מצבה על קברם של שני החלוצים, פרידמן ושוורץ ז"ל שנספו באסון רכבת.

הנהגת קן טקוץ, 1929.

חברים מקן טקוץ נפרדים מאידה ינקולוביץ לפני עלייתה, 1935.
משמאל יושבים: סופי מנדל, אידה ינקולוביץ, ינקו הלפרין, איסק שרגא, דורה קנטור, עומדים: עמנואל רוזנטל, ברנרד שוורץ, ליאון מוסקוביץ, קרול וינטראוב ואברהם שפירא. כולם עלו ארצה.

קבוצת צופות בקן טקוץ, 1946.

קן בוטושאן, 1933.

אני והקן ביאש

נדמה לי כי מאז שעמדתי על דעתי, שזורים היו חיי בפעילות הקן ביאש. חברותי בו התחילה בחודש אפריל 1933, עת מלאו לי עשר שנים ונהייתי לחבר מן המנין בשכבת ה"מקשיבים". אולם, גם לפני היותי לחבר, הייתי מבקר לעתים קרובות בקן כמלווה את אחי אריה ואת אחיותי זהבה ושרה ז"ל, הבוגרים ממני. לפעמים לוויתים ברשותם ולפעמים נגררתי אחריהם שלא ברצונם. כל זאת עד שהגיע היום המיוחל שבו יכולתי להצטרף לקן בזכות עצמי.

זה היה יום גדול! התשוקה להגיע ליום זה היתה גדולה במיוחד בגלל היותי מצוי בנושא, שקראו לו בימים ההם "צ.ט.ס." והפך עם הזמן ל"הנוער הציוני". את בקיאותי בנושא רכשתי מתוך שמיעה. בגמר הפעילות הפורמלית בקן, היו המנהלים (כיום קוראים להם מדריכים) מתכנסים בביתנו וממשיכים בדיון על הבעיות שטרם מצאו את פתרונן או היו מסכמים חוויות שעברו עליהם. כך הפך ביתנו, במשך השנים לבית-ועד למדריכי הקן ביאש ולמעון ארעי לראשי התנועה ברומניה, אשר פקדו את ביתנו בביקוריהם ביאש, בשליחות התנועה. על כן, משהתחלתי את פעילותי בקן (שכן אז ברחוב שטפאן צ'ל מארה) בשכבת המקשיבים, הייתי בקי בעניינים. למרות כל זאת, אזכור עד היום הזה את הפעולה הראשונה של הקבוצה, שהתקיימה בשדות החווה ב"פאקוראר", בניהולו של געצו מרגלית ז"ל (ולימים גיסי). התרגשותי היתה גדולה, מה עוד שידעתי את מה שחברי טרם ידעו, שגעצו עומד לעלות בקרוב ארצה.

היו אלה ימי הזוהר של הקן ביאש, אשר נמשכו - לדעתי - שנים ספורות בלבד, כי המיסדים עזבוהו, אחדים מהם יצאו להכשרה ואחרים עלו ארצה ויש שעברו לעבוד בהנהגה הראשית שמרכזה נמצא בבוקארשט. ניהול הקן עבר לדור ההמשך, ביניהם: פסמנטיירר, פיקר, אחותי שרה ז"ל ועוד. בשלב מאוחר הצטרף אליהם לופו קרול.

למרות שהפעילות הציונית התנהלה עדיין כסדרה, כבר הורגשה הצרת צעדיה. הקן החליף את משכנו בפעם השלישית. הוא הועבר לרחוב סמירדאן, באיזור צפוף אוכלוסין יהודיים בשם "טארגול קוקולוי". הפעילות החיצונית הצטמצמה והתרכזה בעיקר באיזור הסמוך לקן, כשכל קבוצה פועלת בשעות מסויימות. הפעילות בשדות החווה בפאקוראר פחתה. המשכנו בהפצת העתונים הציוניים "רנאשטריה נואסטרה" ו"טריבונה אברייסקה". כן המשכנו לפקוד את בתי היהודים כדי לרוקן את קופסאות הקק"ל. פעולה זו עשינו ברטט של קדושה. זכורני שהמשכנו לעשותה בסתר ובפחד אפילו אז, כאשר הפעילות הציונית בחוצות העיר היתה אסורה בהחלט.

התנועות שפעלו באותם הימים היו: "הנוער הציוני", "גורדוניה", "השומר הצעיר" ומאוחר יותר הצטרפה גם תנועת "דרור". המאפיין האנושי היה: "השומר הצעיר" ריכז נוער שחבש את ספסלי בית הספר התיכון. הנוער שיצא לעבוד בסיומם של ארבע כיתות, מצא את מקומו בשאר התנועות. היה זה די מוזר ש"פועלי ישראל" מקרב בני הנוער, דווקא הם לא מצאו את מקומם ב"השומר הצעיר" האולטרה סוציאליסטית.

בתקופה שלפני מלחמת העולם השניה, חל שינוי. יותר ויותר תלמידי תיכון הצטרפו לקן שלנו.

תנאי הפעילות הקשים הביאו להתקרבות בין תנועות הנוער. שיתוף הפעולה ביניהן מצא את ביטויו בפעולות שונות. זכורני, כיצד אני, יחד עם חבר "השומר הצעיר" הלכנו לפקוד את בתי היהודים כדי לרוקן את קופסות קק"ל, דבר שלא היה יכול לקרות בימים כתיקונם. ההתחרות היתה אז גדולה וכל תנועה נלחמה להשיג איזור טוב, כלומר איזור בו גרו

משפחות שהקופסא אצלם היתה מלאה.

יציאתם של קבוצת חברים, ואני בתוכם, למושבת קיץ בטופליצה ב- 1938 חיזקה את רוחם של חברי הקן. הרשמים והחוויות שהבאנו מן המחנות היו לנושא בשיחת הקבוצה. נדמה לי, שאלה היו מחנות הקיץ האחרונים שלפני השואה. זכורים לי היטב הדיונים הסוערים במחנות. היתה השתתפות פעילה של המדריכים הצעירים בתנועה הבוקובינאית (שויארמן, הרציג ואחרים).

תקופת שלטונם הקצרה יחסית של גוגה-קוזה, (דצמבר 1937 – פברואר 1938), השאירה אותותיה אולם הפעילות נמשכה. הקן קיבל תגבורת רוחנית וניהולית עם הקמת סניף הכשרה של התנועה באחד מכרמי בוצ'ום, איזור כרמים סמוך לעיר. קיבוץ ההכשרה בבוצ'ום הפך למקום עליה לרגל, בעיקר למדריכים שבינינו. חברי ההכשרה פקדו גם הם את הקן מפעם לפעם. ביקורים אלה היו בבחינת עידוד מוסרי בימים ההם.

הקן פעל אז בהנהגת בני דורי, מילו קלמר, זאב (אחיו של לופו קרול), לאה וינשטוק, מרצ'ל סטרולוביץ', דוד שוורץ ואנוכי. עם סיפוח בסאראביה לרוסיה ביוני 1940 עבר מרצ'ל סטרולוביץ' לבסאראביה. דוד שוורץ, נער משכונת העוני "פודול רוש" בעל כריזמה מנהיגותית יוצאת מן הכלל, עובר ל"דרור". לאה וינשטוק, אף היא בת למשפחה מ"טארגול קוקולוי" כובשת את מקומה בהנהלת הקן בשל עבודתה המסורה. בתקופה זו, נדמה לי, הגיעה אלינו טינה לופוביץ' (כעת דורניאנו) כשליחה מטעם ההנהגה הראשית ופעלה במחיצתנו במשך כמה חודשים.

פורצת מלחמת העולם השניה. מתנכלים לתנועות הנוער הציוניות. המצור סביבנו מתהדק והולך. הנהגת ההסתדרות הציונית מרכזת את פעילותן של כל תנועות הנוער הציוניות ברחוב ארוניאנו-וודה, בחצר ה"תלמוד תורה" וה"ישיבה". בצריף גדול בעל הרבה חדרים, מקבלת כל תנועת נוער אחד או שניים מחדרי הצריף, בהתאם לגודלה. היה זה מין 'שבת אחים גם יחד'. במידה מסויימת טושטשו ההבדלים התנועתיים, נוצרה תנועה אחת גדולה. עד כמה שזה ייראה מוזר, אומר שהתקופה ההיא היתה הפעילה ביותר. ילדים ונוער רב פקדו את הצריף, למרות הקשיים שנבעו מן הדכוי שהשלטונות דיכאו אותנו.

סיפוח בסאראביה לברה"מ והמשבר הכלכלי ברומניה, במיוחד בקרב הקהילה היהודית, מנחיתים מכה על פעילות הקן. יש לזכור שדרך יאש עברו הרכבות עם יהודים שרצו לעבור לבסאראביה. חברי תנועה בולטים בתנועה הארצית וחברים מקן יאש, היו בין אלה שיצאו לברה"מ, מי כבודד ומי עם כל משפחתו.

לא עובר זמן רב, ובחוצות העיר נראו חיילים גרמניים. הדרך מיאש לאונגן – נקודת הגבול לברה"מ – נמצאת בשליטתם המוחלטת של הגרמנים. הם מתכוננים למלחמה עם ברה"מ. יהודים מסתגרים בבתיהם בשעות הערב. הפעילות בקן פוחתת והולכת. משתדלים להיות בבית מוקדם ככל שניתן, שלא להדאיג את המשפחה. פחד ודיכוי יורדים על יהודי יאש כולל על בני הנוער. עדיין נפגשים, אבל מעיני כולם נשקף הפחד.

זכיתי לעלות ארצה במרס 1941, עזבתי בית יהודי חם, בעל שורשים יהודיים ותודעה ציונית עמוקה. הייתי הילד הרביעי שעליתי. את בני המשפחה, שהשארתי אחרי, לא זכיתי לראות יותר. עזבתי את החברים שיחד גדלנו, חלמנו ותיכננו תוכניות לעתיד. עזבתי את הקן שחינם את לבבי בילדותי ובשנות נעורי והקנה לי ערכים ציוניים שחיזקוני בתקופה שעברה עלי בארץ ישראל, כלוחם לעצמאות ישראל ולשחרורה.

רק טבעי היה, שמהר מאד מצאתי עצמי בארץ ישראל בשורות הפלמ"ח, כאשר לצידי צעדו חברים רבים יוצאי "הנוער הציוני" ברומניה.

אורי אברהמי-אברמוביץ'; חיפה

שנת 1929 הביאה אותי לקן "צ.ט.ס." אחרי פעילות בת שנתיים ב"מכבי" - תנועה ספורטיבית לכל נער ונערה שרצו לבוא להתעמל ולשמוע הרצאה בעברית. למדתי בבית הספר העממי היהודי הממשלתי. נראה כי הושפעתי על ידי אחת הנערות להצטרף לתנועת נוער.

כשהגעתי לקן, שהיה ממוקם בחצר רבת ממדים שברחוב פאלאט, קידמה את פני המולת נערים ונערות - דבר שהרשים אותי ביותר. מאז עזבתי את התנועה הספורטיבית, לא היה לי קל לבשר להורי כי הצטרפתי לתנועה בה מעורבים בנים ובנות, מפני שהבית בו גדלתי, היה חרדי-דתי. אולם כבר בהתחלה ולאורך כל הדרך, מצאתי הבנה ועידוד אצל הורי, לא לחצו עלי להצטרף לתנועת "המזרחי", התנועה הדתית היחידה בעיר. עם הזמן, הצטרפו אלי אחותי ואחי הצעירים ממני. אריה, אחי הבכור, היה פעיל עוד לפני כן. היינו ארבעה ילדים מאותה משפחה, פעילים בתנועה שקיבלה את השם "הנוער הציוני" בכנס הארצי שהתקיים ביאש בשנת 1930.

בעיר יאש פעלו כל תנועות הנוער: "השומר הצעיר", "גורדוניה", בית"ר, "הנוער הציוני", "צעירי מזרחי" ומאוחר יותר גם "דרור". היו פעילים מאד הסטודנטים העבריים, בארגונם "חשמוניאה". הם היו מעורבים גם בתנועות נוער.

יאש היתה ידועה כעיר שתושביה היו בעלי דעות אנטישמיות ביותר. הנוער היהודי שבה, נמשך על כן לתנועות נוער כדי למצוא את זהותו וייעודו. בכלל, היתה זאת עיר שיהודיה היו חמים ומשכילים. היו בה בתי ספר יהודיים ובתי חולים יהודיים. עיר שהציונות תפסה בה מקום נכבד. ההסתדרות הציונית, הקרן הקיימת וקרן היסוד ניהלו בעיר פעילות ענפה. אני עצמי, יכולה להתפאר בבית הציוני החם שלנו ועם השפה העברית שהיתה מדוברת בבית הורי.

פרט מאפיין: נדמה לי כי לא היה בית המכבד את עצמו, שקופסת הקרן הקיימת לא היתה תלויה במקום נכבד בתוכו. תפקיד הנוער היה לדאוג לרוקן את הקופסאות הכחולות. זכורני כי ביום כיפור בבית הכנסת, כאשר קופת הצדקה התמלאה בתרומות, קופסת התכלת לבן של הקק"ל, עלתה בקיבולה על כולן.

בשנת 1934, יצאתי להכשרה לנארטשט. היה זה סניף הכשרה בכרמים. משם עברתי לבית חרושת לכימיקלים במאראששט. כעבור תקופה, חזרתי לקן יאש במטרה להיות פעילה בקן, עד לעלייתי ארצה, בפברואר 1935.

כשעליתי ארצה, לא הצטרפתי לקיבוץ יבנאל - אליו השתייכתי. מימשתי את החלוציות שלי במושבה העברית רעננה יחד עם חברי לחיים, גצו מרגלית שגם הוא היה פעיל בתנועת "הנוער הציוני" ביאש - שם הכרתיו. עבדתי בפרדסים ובחקלאות מתוך רצון להגשים את החינוך התנועתי. הייתי פעילה ב"הגנה" ובמגן דוד אדום. בשנת 1939, עברתי לחיפה. בעלי גוייס ע"י ה"הגנה" למשטרה ושירת בה עד שנת 1947 כאשר קיבל פקודה לעזוב אותה. עם קום המדינה, נשלח לקורס ראשון לקציני צה"ל לעתיד.

כך הקימונו משפחה פעילה בצה"ל. שלושת הבנים הלכו בדרכי אביהם. עתה שלושתם הם קצינים בצה"ל, כל אחד בחיל אחר והם לא ביישו את הוריהם. להפך, הם מחפשים את שורשיהם ומגלים בכל פעם כי יש במה להתפאר.

איחולי לאחי אריה וישר כוח על שלקח על עצמו את המשימה ללקט, מכל אחד מחברינו, קטעי זכרונות על תנועת "הנוער הציוני" שבה קיבלתי את חינוכי הציוני ועל כך גאוותי.

חיפה 1980.

זהבה מרגלית אברמוביץ'

קבוצת חברים בקן יאש, 1937.

קן יאש, בביקור ד"ר נוימן, שליח קרן היסוד, 1936.

קן יאש בטיול, 1939.

קן יאש בזמנו

קבוצת התלמידים והתלמידות שריכז סביבו בנו (בנו ברוך) בשנת 1929, היתה קבוצה לוחמת, מלאת התלהבות. קבוצה זו עש זה מאמצים כדי למשוך אלינו עוד תלמידים, צעירים וצעירות שלא פחדו מהמל ה "ציונות"; פחד שהיה תוצאת חינוכה של תנועת "השומר הצעיר", שזהתנתה את ההשתייכות אליה בהגשמה מידית. מי שלא קיבל עליו את דרכה, לא נחשב בעיניה כציוני.

בבית הספר התיכון שבו למדתי, פרשה ז'אנט ברץ את רשתה והעלתה מספר חברות, ואותי ביניהן. התחלתי לפעול במועדון שברחוב פאלאט, מאחורי הארמון המלכותי ההיסטורי. האווירה ששררה במועדון היתה נעימה. תוך זמן קצר, התגבשה קבוצת פעילים המורכבת מהחברים: יוסף אקסל, יהושע פיקר, עדו הכט, זהבה אברמוביץ' ואנוכי. לא כולנו היינו בעלי אותו רקע, אולם איחדה אותנו המטרה המשותפת. בנו נטע בתוכנו את הבטחון כי נוכל להתמודד עם הבעיות שבפניהן הועמדנו.

בסוף שנת 1930, התקיים כנס ארצי של התנועה ביאש. לא אשכח את החוויות הנהדרות שחווינו בכנס זה. היתה זו הזדמנות להכיר חברים נוספים מכל פינות רומניה. המבחן היה לא רק של בנו, כי אם של כולנו, של כל אלה שטרחו למען הצלחת המבצע. קן יאש עלה על המפה הארצית של תנועת "הנוער הציוני" ושוב לא ירד ממנה, אלא לאחר שהורד עליו המסך הכבד, עם בוא השואה על כל יהודי רומניה.

גם בשנות השואה פעלו חברים בני דורי, במסגרת "הנוער הציוני" ובמסגרת "דור חדש".

הכנס שהתקיים בשנת 1930, היה עבורנו תחילתה של התלבטות אישית. חלק מאתנו החליט להמשיך בלימודים ולחלק אחר קסמה דרך ההגשמה החלוצית. הראשונים שיצאו להכשרה היו: שלמה שוורץ ז"ל, ויבל"א לוטי הורוביץ, זהבה אברמוביץ', יוסף רבינוביץ' אנוכי ועוד...

ברבות השנים, פנה כל אחד מאתנו לדרכו, אך כאשר אנחנו נפגשים, קולחים שפע של זכרונות נעימים מאותם ימים, זכרונות המחממים את הלב.

צילה ברון

מלה על קן יאש שלי

קן יאש שלנו, היה מאוכלס בני נוער פעילים ותוססים.

השתתפנו במשפטים ספרותיים שהיינו עורכים בקן, בערבי שירה והיינו משוחחים על נושאים מנושאים שונים. כן היינו לומדים על תולדות ארץ ישראל ועל תולדות העם היהודי.

גם הספורט היה מקצוע חשוב. השתתפנו בתחרויות ספורט בין-תנועתיות בהשתתפותם של כל תנועות הנוער הציוניות. התחרויות היו מתקיימות מחוץ לעיר, במסגרת הטיולים שהיינו עורכים בסביבה או במסגרת הביקורים בחוות ההכשרה שמחוץ לעיר.

הנוער היה חדור אידיאלים ושאף להגשימם. ההגשמה העצמית בקיבוץ בארץ ישראל, היה אחד האידיאלים שלנו. כן טיפחנו קשרים למסורת היהודית.

ועל הכל; חלומנו הגדול היה לעלות ארצה.

סרפינו סובלמן

יאש לאחר השואה (ש.א.)

הייתי השליח הראשון של "הנוער הציוני" ביאש לאחר השואה. ב- 31 באוקטובר 1944, הגעתי ליאש, לאחר נסיעה ארוכה ומיגעת שארכה ימים רבים. הגעתי לעיר הרוסה עד היסוד, כשאין בה אף בית שלם. בעיר נמצא

גרעין של שלושה חברי תנועה שפעלו גם בשנות המחתרת (רבים אחרים עלו ארצה בראשית שנת 1944). השלושה: זכריה, שלמה שוורץ וסולו הארט, הצטרפו אלי ויחד הלכנו להסתדרות הציונית. נקלענו בדיוק לישיבת ייסודה מחדש של ההסתדרות הציונית ביאש. הציונים המבוגרים איחרו במקצת, כי פחדו. בימים ההם היתה יאש נתונה תחת הכיבוש הסובייטי.

התחלתי לפעול כשאני ממש מיואש, כי "השומר הצעיר" ששליחה הגיע הרבה לפני, זכה מן ההפקר. כחמש מאות תלמידי תיכון פעלו בקן "השומר הצעיר". אכן, מי שהגיע ראשון לכל עיר ברומניה, זכה בנתח הטוב ביותר. (היו ערים שאנחנו הגענו הראשונים). הלבבות היו פתוחים.

עזבתי את יאש לאחר כחודשיים. בקן היו כבר כמאה חברים, אבל זה היה קן בלתי מגובש, קן חסר תמימת. שררה מתיחות בין החברים בני המעמד הבינוני, תלמידי התיכון לבין החברים מדלות העם. יאש היתה עיר הרוסה, כאובה ורעבה. לא הייתי זקוק לחליל קסם, כדי לאסוף את רוב רובם של רבבות היהודים. הם היו הולכים כולם אחרי, לו יכולתי להבטיחם להביאם לארץ ישראל. את זה לא יכולתי לעשות. כל השאר לא כל כך ענין אותם בימים ההם, לאחר הסבל הרב שהיה מנת חלקם של יהודי יאש. קודם כל עבר עליהם "יום הראשון ההוא", ה-29 ביוני 1941, יום של הריגה המונית ביהודי יאש. אחר כך באו שנות מצוקה של עוני, גזל, עבודת כפיה וגירושים. המצוקה הלכה וגדלה במיוחד החל מסוף 1943, כאשר הרוסים הגיעו עד לפרברי העיר והחזית התיצבה שם למשך חודשים ותותחי שני הצדדים ירו, הרסו והרגו.

לא היו לי הרבה אשליות בקשר לשלושת חברי. שלושתם התכוננו ללמוד באוניברסיטה שפתחה את שעריה בפני הנוער היהודי. לעומת זאת, סיפקה לנו יאש בארבע שנות פעילות, מאות חלוצים שיצאו להכשרה ועלו ארצה.

אחרי באה בשליחות המזכירות ליאש החברה פני אפשטיין מטקוץ'. אחריה אריה רוזנשטוק - ורדי והני פלג. הם פעלו בתנאים קצת יותר טובים משלי וראו ברכה בעמלם, אלא שתקרית דמים הרסה במחי יד, כל מה שבנו בעמל כה רב. בטיול שערכו ביער בקצה העיר, נורתה עליהם אש מנשק קל, כנראה ע"י קבוצה של שונאי ישראל. אחד החברים - אלי הולדנגרבר, נורה בראשו ונפצע קשה. רק קור רוחו של אריה הצילו ממוות. אלי נמצא כיום בישראל במושב גן-יאשיה.

ושוב נעשו מאמצים לחדש את העבודה בקן יאש. אני זוכר שב-1946, פעלו כשליחי התנועה משה (מפי) שרף מגורה הומורולוי ושרה רוזנבך מ-פאלטיצ'ן - שניהם חברי המועצה הראשית. אחר כך פעלו בשליחות ביאש "שפיצו" (שפאצירר פליצ'יאן) ומרדכי הורוביץ מההנהגה הראשית, ואחריו שילו ווהל (ואולי היה הסדר הפוך). קן יאש עלה סוף סוף על דרך המלך. היה נחמד לראות את קבוצות הנוער של קן זה.

כאמור, גם כאשר קן יאש לא נחשב בין הקנים המבריקים, הוא היה מקור לא אכזב של חלוצים.

ביאש היה לנו קיבוץ הכשרה בעיר, ועוד אחד בחוות צ'יוריה, הקרובה ליאש. כן פעל בעיר סניף חזק של "העובד הציוני" בראשות ד"ר וייסבוך והמורה לעברית דולברגר, שהיה אישיות דגולה ויהודי יקר.

HOTARÂRILE DELA A IX-a CONSFĂTUIRE ŢINUTĂ LA IAŞI

in zilele de 25-28 Decembrie 1930

1] Situaţia în Sionism şi Eretz.

a) Consfătuirea analizând ultimele evenimente din Sionism, protestează contra Cărţei Albe a guvernului englez care înseamnă o nouă încălcare a drepturilor noastre în Palestina.

b) Consfătuirea cere Puterii Mandatare respectarea integrală a Declaraţiei Balfour, înţelegând formarea Statului Iudeu, formulat în accastă Declaraţie prin noţiunea de „Cămin naţional evreesc".

c) Consfătuirea transmite salutul nostru de frăţească încurajare Iuzicului, exprimându-i de completa noastră solidaritate.

2] Situaţia în organizaţie.

a) Consfătuirea constată cu bucurie progresul realizat prin întărirea cadrelor noastre; propune şi hotărăşte consolidarea secţiunilor existente şi înfiinţarea altora noui.

b) Consfătuirea aprobă bugetul alcătuit de către Hahnaşa Haaraşit şi crede că secţiunile şi colegii îşi vor îndeplini îndatoririle lor.

c) Consfătuirea cere Organizaţiei Sioniste să sprijine în mod efectiv organizaţia noastră.

d) Consfătuirea lasă la latitudinea lui Ihem Hehalut (consfătuirea hotărîndu-şi raporturile cu Merkaz Hehalut [Centrala Hehalut"].

3] Intensificarea muncii.

a) Consfătuirea ia nota cu satisfacţie de relaţiile existente între noi şi organizaţiile din ţara şi străinătate cu afinităţi ideologice nouă, în vederea realizării unei organizaţii mondiale.

4] Drumul nostru educativ.

a) Consfătuirea constată ca cele trei caractere ale educaţiei noastre — Judaizare, Naţionalizare şi Productivizare sunt asigurate care în actuala situaţie a poporului evreu sunt realizările esenţiale ale organizaţiei noastre.

b) Consfătuirea recomandă „Iolut-ul" ca mijloc educativ.

5] Îndatoririle organizaţiei faţă de F. N. E.

a) Consfătuirea subliniază importanţa intensificării activităţei pe tărâmul F. N. E-ului şi cere tuturor secţiunilor eforturi pentru realizarea maximă a acestui deziderat.

b) Consfătuirea menţionează deasemenea importanţa educativă a F. N. E-ului ca prim punct de legătură cu Eretz-ul.

6] Diverse.

a) Consfătuirea cooptează în conducerea Centralei, în locul col. C. Reizel, pe col. I. Weismuo.

b) Consfătuirea cooptează în Moaţab Haraşith (Comitetul de Acţiune) pe col. M. Topper, Z. Iancovici şi M. Herşcovici.

7] Situaţia în Hachşarah [Consfătuirea tehnică].

a) Ioan Hehalut analizând situaţia anormală a Sniuilor noastre în Hachşarah, situaţie creiată de condiţiunile grele în care au trăit, precum şi din cauza lipsei de relaţiuni şi interesare din partea Centralei Hehalut, lucru ce a născut la noi probleme cetre din organizaţia Hehalut şi crearea unei organizaţii noui, hotărăşte o deplină reorganizare a Snifim-ilor, pentru ca colegii noştri să-şi desăvârşească educaţia lor de pregătire haluţiană, prilejuind astfel o Aliah sănătoasă.

b) Ioan Hehalut amână rezolvarea atitudinei noastre faţa de Centrala Hehalut până la conferinţa organizaţiei „Hehalut" la care vor participa ca delegaţi din parte-ne: Conducerea centrală, împreună cu colegii M. Zeilicovici şi I. Herşcovici.

8] Educaţia noastra în Hachşarah.

a) Ioan Hehalut recunoaşte necesitatea unei educaţii mai intensive a colegilor noştri din punct de vedere cultural, ebraizator şi sociabil, înainte de cstrca lor la Hachşara, pentru a putea aci să se desăvârşească, fără a intra în Kwuţot Hachana, înuchee de pregătire) sau alte grupări de acest fel.

9] Kwuţa în Eretz şi Aliah organizată.

a) Ioan. Hehalut hotărăşte crearea posibilităţilor ca toţi haluţimii, organizaţiei noastre să emigreze într'o Aliah organizată.

b) Ioan Hehalut hotărăşte crearea primei noastre Kwuţa în Palestina.

c) Problema atitudinii politice a Kwuţei în Palestina este inactuală.

d) Ioan Hehaiut hotărăşte numirea unei comisii, compusa din 5 colegi, ce se va ocupe cu organizarea Kwuţei.

e) Din cauza lipsei de posibilităţi pentru emigrarea unui număr colegi, „Ioan Hehaiut" hotărăşte formarea unui prim nucleu compus din 25 colegi mai pregătiţi, cari împreună cu colegii noştri din Palestina să formeze baza primei noastre Kwuţa.

f) Ioan Hehaiut hotărăşte crearea de legaturi mai puternice cu colegii din Eretz cari aşteaptă venirea Kwuţei.

10] Iofiut [Consfătuirea Iofimilor].

a) Ioan Haţofim îşi însuşeşte hotărîrea reuniunei generale care arată iofiut-ul ca un mijloc educativ şi nu ca scop.

b) Ioan Haţofim îşi exprimă dorinţa de a se perseverа în organizarea acestor zile dedicate iofim-ilor.

c) Se cere comitetului de redacţie a revistei „Moledet" ca la fiecare număr să publice articole în legătura cu problemele şi viaţa iofim-ilor.

11] Revista Iofimilor.

a) Ioan Haţofim vede necesitatea apariţiei unei reviste care să se preocupe numai cu problemele iofim-ilor.

b) Redactiil revistei va fi în secţiunea în care se află sediul Conducerei Centrale.

c) Revista va purta numele de Haţofe.

d) Comitetul se compune din câte un iofe din fiecare secţiune şi trei iofimi din secţiunea în care se găseşte redacţia.

e) In afară de aceasta, conducerea centrală va delega din sânul ei un coleg care va conduce şi va selecţiona materialul împreuna cu comitetul de redacţie.

f) Comitetul de redacţie va căuta modalităţile practice pentru apariţia cât mai regulată a revistei.

g) Iofimii se obligă a susţine revista din toate punctele de vedere.

החלטות הועידה התשיעית שדיוניה נערכה ביאש, ב-25 בדצמבר 1930.
להחלטות אלו מתייחס הרושם ברשימתו על מושבות הקיץ.

מוינשט

העיירה שדרכה עולים לא"י

העיירה מוינשט היתה לשם-דבר ברחבי רומניה. האימרה: "דרך מוינשט עולים לארץ ישראל", התפרסמה ברחבי מולדובה מאז שנת 1882, כאשר ראשוני החלוצים מרומניה בראשותו של ר' דוד שו"ב המפורסם, בן מוינשט, עלו ארצה והקימו את ראש-פינה בגליל העליון.

בין שתי מלחמות העולם, לא היה הבדל בין מוינשט לבין כל עיירה אחרת במולדובה, באשר לעמדתה הציונית; אם כי יש להדגיש שתמיד פעמה רוח לאומית בקרב יהודי המקום, אולם רוב רובם של יהודי מוינשט הסתפקו בהבעת רגשותיהם הציוניים, בברכה המסורתית "לשנה הבאה בירושלים" ובהשתתפותם בכנסים ובאסיפות. ואם, בשלטון "משמר הברזל" נעצרו שני יהודים בעוון ציונותם, הם נעצרו למעשה בגלל מריבה קטנונית. פרץ ריב בין צעיר, שהוגדר כרביזיוניסט לבין חברו, חבר "השומר הצעיר", שחזר להיות מסורתי.

הנוער היהודי במוינשט היה נוער רציני, טוב ובחלקו הגדול גם משכיל. החל משנת 1928, פעל נוער זה במסגרת תנועות "השומר הצעיר" ו"גורדוניה". ברבות הימים נוכחנו לדעת שדרכה של "השומר הצעיר" הפכה למשעול צר למדי. הם הוציאו משורותיהם, בגיל שמונה עשרה, כל צעיר שלא יצא לקיבוץ ההכשרה. התוצאה: רובם הצטרפו לתנועה הקומוניסטית במחתרת.

ההתחלה של "הנוער הציוני" היתה קשה. היינו צריכים להוכיח לצעירים את ההגיון שבתנועתנו. בהשפעת המאמרים שהופיעו בכתב-עת "מולדת", עזבו רבים את "השומר הצעיר" והצטרפו לתנועתנו.

הקבוצה הראשונה היתה מורכבת מיוסלה גרינברג, סולו אנצלוביץ, רוטנברג אהרון, אאורל שפירא ומוטל הרשקוביץ. שכרנו מועדון, פעלנו בקרב הנוער. התרענו נגד החינוך לסוציאליזם של "השומר הצעיר", ארגנו קורסים לעברית להשלמת הלימודים שנלמדו בבתי ספר היסודיים של הקהילה היהודית, הפצנו את העתונות הציונית בקרב יהודי המקום, ערכנו נשפים ספרותיים ודאגנו שבכל שמחה יהודית ישתתפו גם חברינו כדי להתרים את הנוכחים לקרן הקיימת לישראל.

בעזרתו האדיבה של צבי הרזהב מבאקאו, וע"י הצטרפותם לשורותינו של חברים בעלי נסיון כמו בקה מסלסון וארנולד גרינברג (שניהם עלו ארצה באניית המעפילים "סטרומה" וירדו למצולות ים, הי"ד), הצלחנו לתפוס מעמד חזק בתנועה הציונית המקומית.

עזרה לנו מבחינה חינוכית גם ליקה גוטמן מבאקאו, שהגיעה אלינו בביקוריה אצל קרוביה במוינשט. כן עזרו: ינקו לייבו, עורך "מולדת", כיום עו"ד י. לביא בתל-אביב; המורה לעברית סטרולוביץ וכן עסקנים ותיקים של תנועת המבוגרים כמו משה גיצה, גב' ברש וד"ר י. שריל. החלוצים הראשונים שלנו יצאו לאומבראשט ולאודובשט. על בחירי חברינו נמנו גרינברג יוסלה, לוביש שלום, יוסטר מרגרטה, היינריך ארג'ינטרו, מ. יוסטר ואחרים.

בשנת 1940, ביקר בעיירה, שליח היישוב וילו כץ. אז כבר היו בעיות. לא יכולנו להשיג מועדון מפחד המשטרה, שהצרה את צעדינו. באין ברירה התאספנו ופעלנו בדירתה של משפחת סולומון, שאחד ממדריכיה היה מראשי הקן.

הטרגדיה של יאנקו סולומון ויוסלה גרינברג הי"ד

חברנו ינקו (יאנקושור) סולומון היה מגויס כחייל של צבא רומניה ביחידה שהוצבה בבסאראביה. בסוף יוני 1940, לאחר שהרוסים הציגו אולטימאטום לרומנים ודרשו מהם לסגת מבסאראביה, נסוגה יחידתו של יאנקו סולומון לעיירה הרצה שעל יד הגבול החדש, שלפי ההסכם אמורה היתה להישאר בגבולות רומניה. הרוסים דרשו מהמפקד הרומני למסור לידיהם את העיירה הרצה. באין שפה משותפת בין שני הקצינים, מפקדי היחידות, הרומני והרוסי, פנה המפקד הרוסי אל החיילים ושאל, אם יש ביניהם דוברי יידיש. סולומון התחיל לשוחח ביידיש עם המפקד הרוסי. המפקד הרוסי חשש, כנראה, שמא עומד יאנקו סולומוז "למכור" את העיירה לרומנים, שלף את אקדחו וירה בקצין הרומני וגם בסולומון.

למחרת היום, באחד ביולי 1940, נערכה הלויתו של יאנקו סולומון בעיר הקרובה חרוהוי. השתתף בהלויה גם חברו יוסלה גרינברג וקבוצה שלמה של יהודים, חיילי היחידה, שבאו לחלוק כבוד אחרון לחברם. משניגש גרינברג להספיד את יאנקו סולומון, ירו בו החיילים הרומנים ועשו הרג רב בין משתתפי ההלויה הן בחיילים יהודים שנשלחו להלוויה כליווי של כבוד והן בסתם יהודים, שבאו להשתתף בהלויתו של מת- מצווה. הפוגרום התפשט לדורוהוי כולה. מספר הקרבנות נאמדים במאתיים נפש.

בשנת 1941, גורשו יהודי מוינשט מן העיירה. חלק מהם גורשו לעיר באקאו הקרובה וחלק לטראנסניסטריה. אחרי המלחמה, כשחזרנו לעיירתנו, ביקר פופוביץ', מפקד המשטרה המקומית, בבית משפחת סולומון, כדי למסור לה עיטור "פוסט מורטם" לזכר הגבורה שהוכיח בנם. אמה של יאנקו, שהאמינה שבנה חי ונמצא בשבי הרוסי, שאלה מה פתאום מעניקים עיטור

מאת: מ. הרשקוביץ'

פאשקאן

קן בעיירה פאשקאן

פאשקאן, עיירה במרכז מולדובה, שוכנת בצומת דרכים היורדת מן הצפון לדרום. הקהילה היהודית במקום היתה קטנה, אך שורשית, בהשפעת האדמו"רים מבית ריז'ין, שאחד מצאצאיהם - האדמו"ר מפאשקאן, הקים את חצרו בעיירה. העיירה ידעה פעילות ציונית עוד בתקופתם של "חובבי ציון", אך לתנועת נוער לא היה קל להתפתח שם.

חברינו הקימו את קן "הנוער הציוני" בתחילת שנות השלושים. את ההתרמות לקק"ל העלו לדרגת המצווה הראשונה במעלה. רבים יצאו להכשרה חלוצית. אלה שחזרו לעיירה בחופשות, פעלו ללא לאות במסגרת המפלגה הלאומית היהודית. בקרב הפעילים, הצטיינו: הרמן סטיקלארו, ארקו לזרוביץ' והאחיות חזרה וליזה קמיל. בשל צמצום במספר הסרטיפיקטים (רשיונות העליה) אותם העניקו ליהודים, לא זכו חברינו לעלות ארצה לפני השואה. הם נשארו פעילים. עברו את השואה בשלום ומיד לאחריה חידשו את פעילות הקן ועלו ארצה.

אברהם ב.

חברים בקן פאשקאן, 1933.

חברים בפאשקאן, בחורף 1934.

חברים מפאשקאן בקיבוץ הכשרה מאראששט, 1935.

מיחאילן

על קן הנוער הציוני במיחאילן

לא קל להיזכר באירועים שהתרחשו בעיירתי לפני 45–50 שנים, כלומר בתקופת הילדות המאוחרת או בתקופת טרום-נעורי.
ויש גם סיכון בזכרונות מסוג זה, שדווקא אפיזודות חשובות תימחקנה מהזכרון על חשבונם של מקרים מעוטי חשיבות.

בערפל הזכרונות.

אני רואה עצמי כילד המזדנב אחרי אחי הגדול משה, פעיל מתמיד בקן "הרצליה". זו היתה התקופה "הפרה-היסטורית" של "הנוער הציוני".
בחבורה זו של פעילים, נזכר אני בדמויות של מיטב הנוער בעיירתי כגון: בני ליוונדמן הי"ד, אחרי כן רב ואב"ד (הוצא להורג בתחילת השואה) בקהילת חוטין, ליאו שכטר ז"ל שהיה רופא-מנתח חשוב בבוקארשט, דוד מרגליות וכו'.
לקן "הרצליה" היה מועדון טוב, מקושט יפה בהרבה סיסמאות ציוניות, עתון-קיר שבועי ותכנית פעולה שבועית בכתב, שהיתה תלויה על הקיר.
זכורני ביקורו של מילו אלטר מ"המרכז", אשר לימד אותנו שירים ישראליים: "לא נזוז מפה", "זבחו זבחו צדק" ועוד. מתי זה היה? סוף שנות העשרים או תחילת השלושים? "הרצליה" עסקה יותר בפעילות ציונית שוטפת: עבודה למען הקופסא הכחולה של קק"ל, לימוד השפה העברית, לימוד תולדות עם ישראל ולמידת נושאים יהודיים שונים.

במבט לאחור נראה, כי ל"הרצליה" לא היתה מטרה חינוכית ברורה לגבי עתיד הנוער. היא לא חינכה להגשמה ציונית חלוצית וכל שכן שלא לחיי קיבוץ בארץ ישראל. לכן, כאשר הופיע במפת תנועות הנוער ברגאט ה"צ'.ט.ס." ומאוחר יותר בשמו העברי: "תנועת הנוער הציוני", חל שינוי יסודי גם באופיו של הקן בעיירתי.

הרקע.

מיחאילן עיירת הולדתי, אשר בצפון מולדובה, על גבול בוקובינה, מנתה כ- 1500–1800 יהודים. האוכלוסיה על תשעת בתי הכנסת שלה, היתה רובה ככולה לא רק שומרת מסורת אלא גם מקיימת מצוות. צביון השבתות והחגים בלט ביותר ברשות הרבים. הגויים סביב ידעו להתיחס למציאות זו ביראת כבוד. לכן ההתיחסות של הורינו לחיי החברה ולפעילות ילדיהם ב"קן" (בנים ובנות ביחד), לא נראתה תמיד בעין חיובית.
על רקע זה, בלטה באופן יוצא מהכלל, דמותו הססגונית של ר' שלום רפפורט ז"ל, יהודי בעל הדרת פנים ולבוש, עטור זקן לבן ומטופח היטב, שומר מצוות ו"מתנגד".
ר' שלום שעמד בראש ועד הקהילה הרבה שנים, היה לוחם קנאי להחדרת העברית המדוברת לבית הספר היהודי. יהודי זה תמך ללא פשרות בקן "הנוער הציוני", התמיכה לא היתה רק מוסרית, כי הוא דאג גם לקורת גג ולתמיכה חומרית.

צמיחתו של קן

דומני שהשנים 1931–1935 היו השנים היפות ביותר ובהן התנהלה הפעילות האינטנסיבית ביותר. הנני סמוך ובטוח שאינני חוטא ברגשי

נוסטלגיה באומרי את זה. בתקופה זו התארגן הקן על כל שכבותיו. היתה לי הזכות לעבור את כל שכבות הגיל מ"מקשיב" דרך "צופה" עד ליציאתי להכשרה וסגירת הקן באפריל 1941; לכן נראה שיש לי הזכות להעריך את התקופה במבט לאחור. לעובדה זו יש להודות קודם כל לחבר המדריכים (אז היינו קוראים לזה "מועצת המנהלים") של אותן השנים: יצחק שייער ז"ל ויבל"א אשר נדלר, מריקה מסינגר ומשה כהן וכו'. כחניכים היינו לוגמים את דבריהם בצמאון ומאמינים בהם כבדברי אלהים חיים.

תכניות הפעולה השוטפות לשכבות הנמוכות היו מבוססות על שלושת המומנטים החינוכיים (בשפה הרומנית התחרזו ביניהם) הידועים: א. דבר רק בשפה העברית. ב. חזרה לטבע. ג. חינוך היחיד לחיי חברה. הפעולות התקיימו במועדון במשך כל ערבי השבוע.

בשבתות וחגים היינו יוצאים אל מחוץ לעיירה, למקום שקראו לו "טולוקה" (מישור) או ליער סינאוץ. הפעולה מחוץ לקן היתה מתחילה ב"הודעה" במעין מסדר בצורת "ח". אחרי כמה תרגילי סדר וקריאת סיסמאות היה המדריך מביא לפני השכבה את הנושא האקטואלי של השבוע החולף.

לעתים קרובות היתה הפעילות התרבותית של הקן חורגת מכותלי המועדון הקטן ויוצאת בפומבי לפני הקהל הרחב והמבוגר של העיירה. זכורני היטב את ה'משפטים הספרותיים' שהתקיימו באולם הגדול של בית הספר כגון: המשפט על המחזה של רונטי רומן "מנשה" ועל "בונצי שווייג" של פרץ. כן אירגנה תנועת "הנוער הציוני" אזכרות שנתיות לזכרם של הרצל וביאליק בבית הכנסת הגדול, בהשתתפות ציבור רב.

בלי ספק, קן "הנוער הציוני" על מדריכיו וחניכיו היו בבחינת חומר תוסס ומתסיס של החיים היהודים בעיירה ואין ויכוח לגבי תרומתו החשובה.

שליחים מהמרכז

כמובן, ללא זיקה והשתייכות לתנועה ארצית גדולה עם מרכז והנהגה ראשית, לא היתה פעילות כזו יכולה להתמיד. הקשר עם התנועה לא היה רק בקבלת חוזרים להשתתפות במושבות קיץ וכו'. אלא גם בביקורי שליחים בקנים.

השליח הראשון, אשר דמותו נחרטה עמוק בזכרוני, היה אדם בשם שאול שוורץ. הוא התארח בביתנו ואבי ז"ל הכיר את משפחתו מסוליצה. זה היה בחור שחרחר, יפה תואר אשר הרשים אותנו (שכבת הצופים) בגוללו לפנינו את סיפורו של י.ל. פרץ "שלוש מתנות".

מאז לא שמעתי עליו ושמו לא הוזכר במקום כלשהו. ביקור קצר אחר, היה של אריה אברהמי. בשובו מכינוס עולמי של "הנוער הציוני" בפולין. הוא הרצה לפנינו על רשמיו מהפעילות התנועתית בארץ רבת-יהודים זו. זכורני ביקורה של זהבה מרגלית מקן יאש. היא שהתה בעיירה כשבוע, או יותר, לפני עליתה ארצה ותרמה רבות לאווירה טובה בקן. ביקורים קצרים אחרים היו של צבי הרזהב, דוד מיטוס ומוטי קרפט. עבודת חריש עמוק בנוער המקומי עשה השליח וילו כץ, אשר ניחן בנעוריו בקסם אישי רב ובכשרון רטורי. הוא שהה במיחאיילן תקופה ממושכת והצליח למשוך נוער רב להרחבת הקן ולהתוות דרך לעתיד לשכבות הבוגרים.

מגליל "לפיד" לגליל "נס ציונה"

מיקומה הגיאוגרפי של עיירתי. ממש על גבול בוקובינה (כשעה הליכה ברגל לקן סירט) גרם לשינוי הזיקה וההשפעה מהרגאט לבוקובינה.

שינוי זה חל ב- 1936 והתבטא בכמה מישורים: א. יסוד סניף הכשרה במקום של יוצאי התנועה מבוקובינה אשר עבדו בתעשית סירים מחמרה אצל מעביד יהודי בשם רגנשטרייך. בראש הסניף עמד דרפלר מקן צ'רנוביץ. ב. ארגון מחדש של הקן על ידי מקסים רוכבן. פעילותו של רוכבן התבטאה בהחדרת החינוך לצופיות, מחנאות, תרגילי סדר ומשמעת

בהקפדה על הופעה חיצונית. צפיה בהשתתפות צופים רבים מכל קני בוקובינה, התקיימה בל"ג בעומר תרצ"ז במיחאילן ביוזמתו של רוכבך. ג. הידוק הקשר עם קן סירט. ביקורים הדדיים התקיימו בשבתות וחגים. איציו ה. וליבו ש. (ארצי ושערי) אשר פעלו בקן סירט, היו מדי פעם משתתפים באירועים במיחאילן כגון: ביום האזכרה להרצל וביאליק ובמועדים אחרים, בהרצאות על נושאים שונים. אקצר ולא אתעכב על פעילות הקן בשנים הקשות של הגברת האנטישמיות במדינה, שבהן ירדה הפעילות כמעט לאפס.

לפני סיומי, לא אמלא את חובתי אם לא אדליק נר זכרון לאותם החברים מהקן אשר לא זכו להגשים את חלומות נעוריהם וניספו בערבות טראנסניסטריה: האחים חיים ואוטו פורמן, יידל הורוביץ, ברוך נפתלי, אלטר גרינברג ועוד. יהי זכרם ברוך.

יציאה להכשרה.

בשנת 1935, דומני עמדה שכבת הבוגרים לפני פרשת דרכים: יציאה להכשרה או נטישת המסגרת. לא אשכח את מסיבת הפרידה לכבוד חמשת החברים והחברות אשר למחרת יצאו לאומבראשט. השמחה גאתה כאילו נפרדנו לרגל עליתם ארצה. השתתף בה כל הנוער המקומי. כעבור שבועות מספר הוחזרה מאומבראשט על ידי המשטרה, מריקה מסינגר אשר יצאה להכשרה בניגוד להסכמת אביה ומשפחתה הודיעה למשטרה על בריחתה מהבית.

מכה קשה הונחתה על הקן ועל כל העיירה במותו של יצחק שייער ז"ל. יצחק חלה בהכשרה באומבראשט ונפטר על שולחן הניתוחים בבית חולים ביאש. הוא היה מדריך בשכבת הצופים, הצטיין בכוח שכנוע רב, בגילוי לב ובדוגמה אישית בהחדירו לתודעת חניכיו אמונה בדרך ההגשמה האישית החלוצית. זעזוע עמוק עבר עלינו במותו ודמותו נחרתה בזכרוננו למשך שנים רבות.

אלוני אבא, ניסן תש"ם. יחזקאל כהן

סוליצה

מקן סוליצה הגיעו ארצה עוד לפני השואה

סוליצה, עיירה במחוז בוטושאן, בצפון מולדובה, היתה ידועה כמרכז חסידי. שתי חצרות של אדמו"רים ששכנו בתוכה, עיצבו בה צורת חיים מסורתית ברורה. למרות זאת, נוסדה בסוליצה, בשנת 1929, קן של "צ.ט.ס." ע"י החברים איציקוביץ' וליטיאנו. הדבר קרה בעת ביקורו בעיירה של חבר התנועה יצחק וייסמן מקן באקאו.

מאוחר יותר, הצטרף אלינו שאול שוורץ ז"ל, מנהל הספריה של הקהילה היהודית בעיירה ומרכז פעילות קק"ל במקום. עזרו לנו בעבודתנו המורים לעברית דורפמן וזינגר.

למרות שכמעט כולנו דיברנו עברית, ניהלנו את פעילותנו בשפה הרומנית. כולנו היינו דוברי יידיש, שפת האם בביתנו, אולם נאלצנו להסתגל למציאות שהיתה קיימת במרכז התנועה בבאקאו, שניהל את עבודתו ברומנית.

ביקרו אותנו משה סופר ז"ל ויבל"א, טולי הרשקוביץ', שהשפיעו חזק על החברים. הם שהמריצונו להשתתף במושבת-הקיץ גאלו והם שהשפיעו על רבים מתוכנו לצאת להכשרה.

אכן, יצאו להכשרה שאול שוורץ, שהיה חבר במרכז התנועה, קצפו, האחיות ברדיצ'ב, ראול ריבנזון, חיים שוורץ ואחרים.

מבין כחמישים נערים ונערות, שהיו חברים בקן סוליצה, רובם הגיעו ארצה עוד לפני השואה.

איציקוביץ'- עופר

סקורן

קן שצמח מאליו

ייסוד "הנוער הציוני" בסקורן התרחש בשנת 1933. האירוע החל בהקמת חוג נוער ציוני כללי ע"י מספר צעירות וצעירים מסקורן ומהסביבה היהודית הקרובה. השם "נוער ציוני כללי", שניתן לחוג זה, לא היה קשור בתחילתו עם המושג ציונות כללית כמסגרת אידיאית מפלגתית, כפי שהתפתח עם הזמן. אימצנו לעצמנו שם זה פשוטו כמשמעו. בחיפושי דרך לציונות חלוצית הגשמתית מתונה, שהציונות בלבד, כרעיון וכדרך חיים, תהווה לה עיקר ויסוד, נראה לנו השם "כללית" כתוספת ל"ציונות" כהולם ביותר למתן ביטוי לדרכנו במערכת של תנועות הנוער הציוניות שהיו קיימות באותה עת בבסאראביה.

רובנו, מיסדי חוג זה, היינו בגיל עשרים לפני היציאה להכשרה. חלק מאתנו יוצאי תנועות נוער קיימות וחלק – סתם נוער בעל תודעה ציונית עמוקה, מעורים בחיי העיירה בכל רמ"ח אברינו כשההוייה הציונית במרכז חייהם. הוייה זו, בשנת 1933 היתה רווית מתח בעקבות פרישת הרביזיוניסטים מההסתדרות הציונית ורצח חיים ארלוזורוב ז"ל. תנועות הנוער הציוניות הקיימות רתוקות היו בכל להט הנעורים, בויכוח שבין התנועה הרביזיוניסטית לבין הציונות המעשית. תהליכי רדיקליזציה בשורות הנוער, מימין ומשמאל, קיבלו ממדים רציניים. מציאות זו, שבעיירה הקטנה הגיעה למימד מיוחד, עוררה בקרבנו, קומץ של נערים ונערות, את המחשבה שיש אולי לנסות ללכת נגד הזרם ולחפש דרך להתרחק מהמחלוקת ומשלהוב היצרים ששררו בקרב תנועות הנוער הציוניות הקיימות.

את העילה לשלהוב היצרים הן בחיים הציוניים בעיירה והן בבסראביה הציונית כולה, ראינו במבנה הקיים של תנועות הנוער הציוניות. שלוש תנועות הנוער הציוניות, "השומר הצעיר", "גורדוניה" ובית"ר, שפעלו בבסראביה התפלגו מבחינה רעיונית בין האגף של א"י העובדת לבין התנועה הרביזיוניסטית; ובדרך הטבע שלובים היו בכל מאודם בויכוח שבין שני אגפים אלה. שעה שבקרב דור-האבות הציוני קיים היה אגף ציוני מתון, כללי, שעשה את העבודה הציונית היום-יומית לשמה, נעדר היה גורם כזה בקרב הנוער.

מטבע הדברים, עם התארגנותנו בחוג בעל מגמות ציוניות כלליות, ראינו עצמנו קרובים רעיונית לזרם זה.

היום, לאחר ארבעים ושבע שנה, תוך הסתכלות אחורנית על מהלך זה, שתחילתו מקומי והמשכו השתלבות במערכת ארצית, יש לעמוד ולו בתמצית על ההוייה היהודית והציונית באותן שנים בעיירה הבסראבית. רוב יהודי בסראביה ישבו בשנות השלושים ב-30 עיירות בקירוב, פזורות לאורכו ולרוחבו של האיזור בדרכי המלך ובצמתים, מוקפות מכל עבריהן כפרים חקלאיים של עם הארץ, שהעיירה שימשה להם מרכז סחר ומלאכה. פרנסתם של יהודי העיירה היתה, איפוא, על הסחר והמלאכה ששרתו את איכרי הסביבה. נוסף לזאת היו גם בבסראביה מספר מושבות חקלאיות יהודיות מיסודה של הי.ק.א. וכן משפחות יהודיות חקלאיות בודדות בכפרים. בקרב אוכלוסיה גויית עצומה.

ייחודה של העיירה היה בעממיותה, בשורשיותה, בתודעתה היהודית העמוקה וברוחב לבה. שעה שבעיר הגדולה, בקרב השכבות המבוססות, החלו תהליכי ההתבוללות והניכור, שבאו לידי ביטוי בהנהגת השפה הרוסית, או הרומנית, כשפת דיבור בבית וברחוב, שמרה העיירה על עממיותה. לשונות היידיש והעברית שימשו כשפת הדיבור והלימוד בבית וברחוב תוך מודעות להיותן משמשות תריס נגד ההתבוללות והניכור. הבית היהודי המסורתי היה ביסודו בעל פתיחות לרוח הזמן והבנה לדור הצעיר

המשכיל, העוסק בהוויות עולם ובבעיות הקיום היהודי בעולם החדש המתהווה.

הוייתה הציונית של העיר מלאת חיות היתה ושופעת תמימות ואמונה ברעיון הגאולה, שמצא ביטויו בציונות ובתהליכי ההגשמה. הציוני איש העיירה קשור היה בכל נימי נפשו במתרחש בעולם הציוני ובארץ ישראל. ה"אונזער צייט" העתון היידי היומי בבסאראביה , סוקר היה בפרוטרוט את המאורעות בעולם הציוני ובארץ ישראל, בידעו כי דברים אלה הם לחם חוקו של היהודי איש העיירה.

מאורעות הדמים שממדיהם גברו בשנות השלושים והמאבק על העבודה העברית בפרדסים: המשמרות בשערי הפרדסים והמאסרים שבאו בעקבותיהם, היו הנושאים שהעסיקו את הציבוריות הציונית בעיירה. "אונזער צייט", שהיה נאמן ליעדו כעתון היומי היהודי, דיווח על ארועים אלה בראש החדשות.

סקורן נמנתה על סוג העיירות הגדולות בבסאראביה. פעילותה היהודית והציונית הקיפה אוכלוסיה של למעלה מחמשת אלפים נפש, כארבעת אלפים וחמש מאות נפש מסקורן העיר ועוד כאלף נפש מהקהילות היהודיות הקטנות שבסביבתה.

הוייתה הציונית של סקורן גזורה היתה לפי הדגם של בסאראביה כולה. חיים קהילתיים יהודיים ערים, בנויים על עזרה הדדית וקיום מוסדות קהילתיים, כולל מוסדות חינוך. ה"חדרים", תלמודי התורה, בית הספר העברי מיסודו של "תרבות", כולל הגימנסיה העברית, היוו חלק מהנוף היהודי. מוסדות אלה הוציאו מידי שנה בשנה מחזורים של נוער בעל תודעה ציונית, דובר עברית, מגלה ענין בספרות עברית ויידיש, ער לבעיה היהודית ורואה עצמו נושא העתיד היהודי. תנועות הנוער הציוניות הקיימות נאבקות היו על נפשו של הנוער ופותחות את שעריהן בפניו, משלבות אותו בחוויה הציונית והיהודית בעיירה, לצד דור האבות הציוני ומעודדות אותו להמשיך במסכת ההגשמה הציונית בארץ ישראל.

הופעתנו כחוג של נוער ציוני כללי בעיירה השופעת פעילות של תנועות נוער ציוניות מימין ומשמאל, לוותה בתחילתה בתמיהה. המושגים שהיו מקובלים ביחס לנוער מבחינת המנטליות שלו, לא התיישבו עם ציונות כללית. הציונות הכללית מקובלת היתה כציונות 'בעל-ביתית', שמרנית עם זיקה רופפת ביותר למסגרת מפלגתית, שעה שנוער שכולו תסיסה ולהט, נוטה לרדיקאליזציה וקיצוניות. ואכן, תנועות הנוער הקיימות תאמו נורמה זו. הופעתנו, איפוא, היה בה משום חידוש ולוותה בהסתייגות ע"י תנועות הנוער הקיימות.

אט אט התארגנו והתחלנו להשתלב בקרב הציונים הכלליים במקום. בדרך כלל התקבלנו בקרבם באהבה רבה. הרבו לעשות למענו שני עסקנים מקרב הציונים הכלליים, ר' גודיל אורחוב ור' לוי בורשטיין. שניהם עסקני ציבור ידועים בעיירה, שעסקו בעניני הציבור באמונה ושלא על מנת לקבל פרס. הראשון, יהודי בר אוריין, איש אשכולות, מקובל היה בעיירה כ'בורר' בעל תושיה ומומחה בישוב מחלוקות בין יהודים. הוא קירב אותנו אליו והדריך אותנו בעצה. השני, ר' לוי בורשטיין, יהודי עממי, חביב ומקובל על הבריות, עטור זקן וכולו שופע חמימות וטוב לב, העמיד לרשותנו מיד מועדון שהפך לביתו השני. אוסף היה ילדים ונוער מכל קצות העיירה, מביאם למועדון, רוקד עמם רקודים חסידיים ורקודי התנועה בהתלהבות חסידית שהיתה מדביקה את כולנו, שמח בצמיחתנו והתפתחותו של הקן, נצמד אלינו בכל פעולותינו והיה כאחד מאתנו.

תוך כדי התבססותנו, נודע לנו כי בד בבד עם הופעתנו בסקורן, התארגנו בעוד שני מרכזים יהודיים בבסאראביה - בקישינוב ובבעלץ, חוגי נוער ציוניים כלליים. כן ידענו שבעוד עיירה קטנה באיזור, באטאקי שעל גדות הדניסטר, קיים מזה כמה שנים קן של "הנוער הציוני", הקשור עם תנועת "הנוער הציוני" ברומניה הישנה.

מקישינוב הגיעתנו עוד ידיעה, כי משפחת בלצן, משפחה ציונית מפורסמת בקישינוב, יוזמת הקמת סניף הכשרה לנוער 'סתם' ציוני באחד הכרמים הגדולים בסביבת קישינוב. ידיעות אלו, עודדו אותנו ונתנו לנו את

ההרגשה כי מהלכנו זה אינו מהלך מקומי אלא תהליך בקרב הנוער היהודי בבסראביה.

התחלנו לפתח קשרים עם החוגים שמחוץ למקום. ראשון לקשרים היה הקן באטאקי שהיה הקרוב ביותר אלינו מבחינה גיאוגרפית. הזמנו אלינו את החבר יוסף סליטרניק, ממיסדי הקן ומפעיליו הראשיים, חבר במועצה הארצית של "הנוער הציוני" ברומניה, כפי שנודע לנו אח"כ. ביקורו תרם תרומה חשובה לפעילותנו בקרב הנוער שיצאה מכלל פעילות של חוג ונכנסה לפעילות במתכונת של קן, במבנה של שכבות, פעולות צופיות ובטיפוח קשרים עם הנהגה ראשית ארצית על כל המשמעויות הנובעות מכך.

קשרינו עם התנועה חיזקו את מעמדנו בעיירה. שליחי התנועה, הח' מנחם ראוכבך מצ'רנוביץ, חבר ההנהגה הראשית של התנועה ואחריו הח' בן-שם שהגיע כשליח התנועה מארץ ישראל, ביקרו אצלנו בזה אחר זה, הופיעו באסיפות עם רבות-משתתפים והציגו את דרכה של התנועה בציונות וגישתה לבעיות השעה בארץ ישראל. הופעתם בציבור היתה מרשימה והעלתה את יוקרתנו בעיירה.

השתלבותנו בפעילויות התנועתיות הארציות גברה. חברי הקן החלו להופיע בסמינריוני התנועה, במושבות הקיץ ובסניפי ההכשרה ותוך שנים ספורות השתלבנו במערכת העליה, ההעפלה וההגשמה.

א. בנדרמן

פולטשט

יהודים שלא רצו לשמוע על ציונות

בפולטשט - ריכוז כפרי גדול - בין גאלאץ לבארלאד, גרו כמה עשרות משפחות יהודיות. הם התישבו שם בראשית המאה הקודמת. יהודי המקום, שהיו קשורים ביניהם בקשרי משפחה, עסקו במסחר דגנים והיו בעלי חנויות כפריות.

חיי הקהילה היהודית התנהלו בסגנון המסורת היהודית עם בית כנסת ושוחט. על ציונות לא רצו לשמוע. כל חייהם הרוחניים התנהלו מסביב לבית הכנסת שנמצא בביתו של עשיר הכפר - משפחת זלמן שמילוביץ'.

הנוער בפולטשט התנער מסגנון חיי הוריהם. לאחר סיום בית הספר בכפר, עברו ללמוד בתיכון בעיר גאלאץ השכנה וגם אני בתוכם.

בשנת 1933, בשובי לחופשת לימודים, אספתי כ- 20-25 בנים ובנות ויסדתי קן "הנוער הציוני" בפולטשט. בפעם הראשונה הוכנסו לבתיהם של יהודי עיירתנו, קופסאות קק"ל, סמל הציונות בימים ההם.

עזרו בפעילותי חברי מקן גאלאץ, אליו השתייכתי גם אני. במיוחד עמדו לצדי ועזרו בארגון פעולות תרבות וחברה החברים: בוריס וייזר ז"ל, ויבל"א החבר גרסון. כן עזר בארגון יהודי המקום רופא הכפר, ד"ר שימחוביץ', יוצא בסאראביה.

המיוחד בקן שלנו היה בכך כי התנועה החדירה רעיונות יהודיים וציוניים גם למקום קטן כמו פולטשט.

זכור לי כי פעם, לאחר מסיבה שכללה גם הצגת מחזה, קרה דבר מוזר. המשטרה אסרה אותי, את אחי, את בוריס וייזר ואת גרסון. המשטרה לא הבחינה בין תנועה קומוניסטית לתנועה ציונית.... הוחזקנו במעצר כיום וחצי עד אשר פרנסי הכפר הצליחו לשחרר אותנו.

בשנת 1935, יצאתי להכשרה ביערות גוג'שט שבמחוז פוקשאן. הקן החזיק מעמד עד לשנת 1937, ואז החל להתפזר. בשואה, באו ימים קשים על יהודי המקום. הלגיונרים אילצו אותם לחתום על שטרי מכירה. כל רכושם נמכר ב"חינם" לאנשי "משמר הברזל". את ד"ר שימחוביץ' ז"ל, רצחו.

לפי מיטב ידיעתי, כל היהודים שנשארו בחיים לאחר השואה, עלו ארצה.

זאב מרקוביץ - מרחב

פאלטיצ'ן

פורשי הדגל בפאלטיצ'ן

בפאלטיצ'ן – עיירה יהודית טיפוסית בצפון-מערב מולדובה, ישבה קהילה יהודית בת חמשת אלפים נפש, רובם סוחרים ובעלי מלאכה, כהרכבן של רוב הקהילות היהודיות בצפון מולדובה. החיים בפאלטיצ'ן התנהלו על מי מנוחות ושום מאורע יוצא דופן לא הטריד את שלוות היהודים, בדורות האחרונים. הם זכו לחיי שיגרה ברוכים ולחיים מסורתיים של יהודים המצפים לזמנים יותר טובים. הם היו מתפללים לרבון העולמים שימלא את כל משאלות לבם לטובה כולל משאלתם בת האלפיים "ולירושלים עירך ברחמים תשוב!".

לאמיתו של דבר, לא כל יהודי פאלטיצ'ן הסתפקו בתפילה בלבד. בתחילת שנות העשרים קמו משפחות מבין יהודי העיירה ועלו ארצה, כדוגמת משפחת מאיר, שבניה בנו את "מגדל שלום" לזכר אב המשפחה, או הצייר ראובן ראובן, שזכה להיות לא רק בין הציירים הראשונים בארץ ישראל, אלא גם השגריר הראשון של מדינת ישראל ברומניה.

הנוער הזדהה עם התנועה הציונית. החל מן ה"חדר", מבית הספר היסודי של הקהילה היהודית ועד לשעורים בבית המדרש ובאגודות ציוניות. בכל אלה, ספג נוער זה אהבת ציון ונפשו ערגה לארץ ישראל.

במרוצת השנים, נוסד בפאלטיצ'ן ארגון ציוני "א.ט.ס." (אגוד הנוער הציוני). בשנת 1928, התאחד ארגון זה עם תנועת "השומר הצעיר". החלק שלא הסכים לאיחוד זה התארגן ב"צ'.ט.ס." (חוג הנוער הציוני). קבוצה זו התגבשה לאחר ביקור שערך בפאלטיצ'ן מאיר זליקוביץ'. הצטרפו: סמי לזרוביץ', ציפורה נתנזון, ח. ברש, חיים לייבוביץ', מנדל לייבוביץ', יוסף הלד, לוזניאנו, שרה רוזנברג, האחיות לופו, הרי שכטר, מאיר ברוך ינקולביץ', גול ינקוביץ', פרידה לזרוביץ' ושפר. ברבות הימים התרחבה המסגרת.

פעלו כמנהלי קבוצות: סמי לזרוביץ'-אלעזרי, מ. לייבוביץ', חיים לייבוביץ' והרי שכטר. שכרנו מועדון ושילמנו שכר דירה ממסי החברים. התחלקנו לשכבות: מקשיבים, צופים והבוגרים, לפי הנחיות המרכז. ארגנו קורסים ללימוד עברית ויזמנו מסיבות והרצאות בלילות שבת.

מבין הציונים המבוגרים עזרו לנו: ד"ר ברקוביץ' ושלמה פייאר. היחסים עם הקהילה היהודית היו טובים. בראש הקהילה עמדו בנימין שורץ ויוסף רושו, שניהם גיסים של הוריה קארפ – מזכירה הראשון של הקק"ל ברומניה ואחר כך מזכיר התאחדות יהודי רומניה של פילדרמן. קארפ השתייך לפלג הציוני של ההתאחדות.

חבר המרכז, בנו קאושנסקי (בנו ברוך) ז"ל, השפיע רבות על הקן. הוא גם השתתף במשפטים ספרותיים שארגנו, ושהביאו לנו גם אהדה בציבור וגם כסף לצרכי הקן.

המאורע הבא מאפיין את היחסים שהיו קיימים בינינו לבין הקהילה היהודית בעיר. כנהוג ביום המיועד לכך, אורגנה אזכרה לחיילים היהודיים שנפלו במלחמת העולם הראשונה. כתמיד בהזדמנויות אלה, השתתפו גם נציגי השלטון. אנחנו באנו לאזכרה עם דגל כחול-לבן. ראשי הקהילה נחרדו ממעשינו. הם דרשו שנקפל את הדגל. התפתח ויכוח בלתי נעים בנוכחות נציגי השלטון. סירבתי לקפל את הדגל. אמרתי שהנופלים היו יהודים וזהו דגל היהודים. בסופו של דבר, הבינו שאני צודק והאזכרה נמשכה כשהדגל שלנו פרוש.

החברים הראשונים שלנו יצאו להכשרה לסניפי התנועה השונים. אני עזבתי את העיירה ועברתי לגור בבוקארשט. החברים שנשארו בעיירה המשיכו לפרוש את דגלם הכחול לבן וניהלו את פעילותם בקן "הנוער הציוני" בפאלטיצ'ן.

א. אלעזרי-לזרוביץ'

לאחר השואה, הוקם מחדש הקן בפאלטיצ'ן והפעילות נמשכה. לצערי אינני זוכר את שמותיהם של חברים וחברות רבים ונחמדים, חברי הקן וחלוצים בקיבוצי ההכשרה של התנועה. אך זוכר אני את שלושת האחיות רוזנבך, בנותיהן של המורה לעברית, תלמיד חכם וצדיק. שרה רוזנבך, היתה חברה במועצה הראשית של התנועה ופעילה בשליחויות בקנים ומדריכה בפלוגות ההכשרה. אחותה פולה, היתה אף היא פעילה בהיקף ארצי.

כאמור, רבים מצעירי פאלטיצ'ן הצטרפו לפלוגות הכשרה והם בודאי כולם בישראל. מעטים היהודים שנשארו בפאלטיצ'ן.

פוקשאן

מיסדי "הנוער הציוני" בפוקשאן

אני נזכר בתקופת פעילותנו בתנועת "הנוער הציוני" (צ'.ט.ס.) בפוקשאן בסוף שנות העשרים ובתחילת שנות השלושים, בהיותנו תלמידי תיכון, הקימונו קן גדול ותוסס. במרכז עמד וילו, בעל ההשפעה הרבה בכל נושאי פעילותנו ובעיקר במעורבותנו בחיי הקהילה.

כאשר הקימונו את הספריה, חשבנו שהיא צריכה להיות במימדים כאלה, שתוכל לשרת את כל הקהילה היהודית ולא רק את חברי התנועה. על מנת לפתח את הרצון לקריאה, ארגנו "משפטים ספרותיים', בהשתתפותם של רבים מיהודי העיר, מנער ועד זקן. ב'משפטים' אלה, לקח חלק גם וילו, בקטגוריה או בסנגוריה. הוא מילא את תפקידו בלהט רב. כבר אז התבלט כנואם מרתק.

בחג הפורים, לא הסתפקנו בגיבוש תוכנית פנימית, לקן בלבד, אלא אירגנו מקהלה שהופיעה בסעודות הפורים הרבות שבבתי היהודים בהם היו שרים שירים ביידיש ובעברית. התרומות הועברו לטובת "הקרן הקיימת". לבושים תלבושת אחידה ומרשימה, צעדנו בטור ארוך בשלגים ולעתים בסופות. במשפחות שאצלם ביקרנו נתקבלנו בכבוד והן נהנו מאוד.

כשעלו הנאצים לשלטון, הכריזו המוסדות היהודיים והציוניים על חרם כלכלי נגד גרמניה. "הנוער הציוני" בפוקשאן לא הסתפק בקריאה הכללית, הוא הוציא עלון שבועי מודפס שהדריך את בני הקהילה, מה **לא** לקנות "בשום פנים ואופן"!

"מדוע שלא נעשה משהו כדי לטפח אוירה אומנותית בקרב הקהל הרחב?" לפי הצעת וילו וחברים אחרים, ארגנו מופע פומבי עם שירי עם ביידיש שהומחזו. המחזה כולו הוצג בביצוע הנערים והנערות בקן, לא חו"ח באיזה אולם עלוב, אלא באולם התיאטרון העירוני. קראנו למחזה בשם "הסמטה מזמרת". היינו אפופי התרגשות וגאווה. על הופעתנו האמנותית דיברו בהערכה רבה בקרב האוכלוסיה היהודית במשך שנים.

שיא מעורבות הקן נעשה בקהילה היהודית והתרחש בשנת 1932, בבחירות למועצת הקהילה היהודית. אנחנו, בראשותו של וילו, תמכנו ברשימה בראשות הניג ישראל ופילדרמן. במבצע הסברתי גדל מימדים, הצלחנו להעלותם לשלטון וגרמנו למפנה יסודי בחיי הקהילה. אנשי הרשימה היריבה לא סלחו במשך שנים ל"קינדערלער" (ילדים), שהתערבו בענין לא להם...

בזכרוני עולה מעמד נפלא, אם כי לאו דוקא בקשר למה שסיפרתי עד כה. זה קרה כאשר יצאנו לאחד ממחנות הקיץ. קבוצת הקייטנים עלתה לרכבת. מלוויה הצטופפו לפני הדלת והחלונות ונופפו בידיהם לפרידה. למרות שבעיני השלטונות לא נחשבנו כנאמנים לרומניה ולמרות שהרכבת

אמורה היתה לזוז, נעמד וילו בפתח הקרון, עמידה גאה של מנהיג, ופצח בשירת "התקווה". כולנו הצטרפנו לשיר בדבקות ובהתרגשות, שהרשימה כנראה מאוד את הגויים מסביב. אחרת אי אפשר להסביר, מדוע מנהל הרכבת נשאר תקוע בעומדו, המשרוקית בפיו, עומד דום ואינו שורק.

יחד עם וילו עברנו דרך ארוכה בפעילותנו בחוץ לארץ וגם כאן בארץ. לעתים היו חילוקי דעות בינינו, אולם תמיד הערכנו את סגולותיו. כל מה שעשה, עשה בתבונה, בכשרון, בלהט ובהזדהות מלאה.

קשה להאמין שוילו הנמרץ והדינמי, מלא חדוות החיים, איננו עוד. לבו הנלהב חדל לפעום בטרם עת.

יהי זכרו ברוך!

הקן בהתחדשותו

הקן בפוקשאן פעל גם בשנות השואה והיה מעין "עיר מקלט" שרבים שהו בו בשנות השואה, בבריחתם מפלוגות עבודת הכפיה ומזעם משטרת הבטחון. דאגה להם החברה פנינה ז"ל.

מיד, עם העליה מן המחתרת, קם הקן לתחיה בדפוסיו הקודמים. בסמינר הארצי הראשון, שהתקיים בבוקארשט באוקט' 1944, השתתפה קבוצה מכובדת של חברים מקן זה.

חברינו בקן פוקשאן חזרו על המבצע "הסמטא המזמרת". הם הציגו את "איש האפר", גירסה 'מתוקנת' של "המדורה" שהציג קן בוקארשט וזכו להצלחה כבירה גם בעירם וגם בכמה עיירות בסביבה. ביצוע "איש האפר" החוזר מאושוויץ ע"י החבר זולה, אם אינני טועה בשם, היה מצויין.

מקן פוקשאן יצאו כמה פעילים מרכזיים, ביניהם מנדי שטיינברג, לוי דרבארימדיגר, בנו של המורה דרבארימדיגר, עליו מספר וילו. (כיום פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת ת"א). לוי, אסיר ציון, היה תלמיד חכם עוד בימים ההם. כן פעלו החברות דידה ופאולה (ליבוביץ'), החבר וגנר ורבים אחרים.

פגישה איזורית התקיימה בקן פוקשאן גם לאחר השואה. אינני זוכר, אם ב- 1946 או ב- 1947.

בגוג'שט, על יד פוקשאן, פעל קיבוץ הכשרה, בהדרכתו של קרטה מרצ'ל מפלויאשט, חבר ותיק, משרידי החברים מלפני השואה. החלוצים עבדו במנסרה הענקית שבמקום.

מסיימי הסמינר בפלוריאסקה, עם צבי הרזהב, במושבת קיץ באונצו.

קבוצת פעילים מרכזיים, בוקארשט 1948.
בתמונה מימין לשמאל: פרדי רוט-שני, שילו ווהל, בומי שטטנר, שרה רוזנבר, משה וייס-טלמון, קרלי הבל (ז"ל), מנחם איידינגר, פולדי (גדעון נאור).

מכתב מתאריך 14 במאי 1932, אותו כתב המשורר א. שלונסקי, בעת ביקור שערך ברומניה המכתב מיועד למ. זליקוביץ'.
במכתב הצעות לתוכנית של נשף שתכליתו: הסברה ציונית.

קן פאלטיצ'אן, 1935.

חיים וייסמן, חייל הבריגדה
בביקור במוזכירות התנועה, 1946.

חברים בפודול אילויאיי, 1933.

קבוצת חברים
בקן יאש,
1938

בנים והורים בחגיגת ל"ג בעומר בפיאטרה ניאמץ, 1939.

בקן פודול אילויאיי, 1933. בתמונה: מרי דודוביץ, שלי שור, שלמה שוורץ, קטי גרינברג, גולדיצה וקלרה יוסיפוביץ.

קבוצת חברים בקן פיאטרה ניאמץ, 1934.

פודול אילואייה

"הנוער הציוני" בעיירה פודול אילואייה

פודול-אילואייה - עיירת הולדתי, הקרובה ליאש, בירת מולדובה, נושאת את שמה של לאה ללויה, פונדקאית יהודיה, שבמחצית הראשונה של המאה ה-18, בנתה את הגשר על נחל באחלוי. בשנת 1810, נוסדה קהילה יהודית במקום. בשנת 1930, התקופה שבדעתי להתרכז בה, מנתה העיירה כ-1600 יהודים, שהיוו כ40% מכלל התושבים בעיירה.

הקהילה היהודית היתה מאורגנת יפה. אישים מרכזיים מבין האוכלוסיה היהודית דאגו, ביעילות, לכל מחסורי הקהילה. אזכיר כמה שמות: את מיכאל שור, שלמרות היותו יהודי, שימש תקופה מסויימת כסגן ראש העיר, יהודי חכם וציוני טוב; סימון לופו - ראש הקהילה ומשה ינקו שור (אבי המנוח), שאף הוא שימש במשך שנים רבות כראש הקהילה והיה אהוב על הבריות, כי דאג לנצרכים; חיים אורנשטיין, מנהל בנק, מכובד ובעל משקל בקהילה; המשפחות יוסיפוביץ', הורודניצ'יאנו ואפשטיין. ראשי שתי המשפחות האחרונות היו מנהלי בית הספר העממי "שקואלה איזראליטו- רומאנה, כל אחד בתקופתו. בניינו המרווח של בית הספר שימש מרכז רוחני של הקהילה לצידם של בתי הכנסת המפוארים שבעיירה.

הנוער היהודי למד את יסודות השפה העברית אצל מורים שרובם הובאו ממקומות שונים. הם לימדו גם היסטוריה יהודית, אצל י. רוזנטל ואצל רובין אפשטין, שהגיע לרומניה ממטולה בארץ ישראל והחדיר לבית הספר שלנו אוירה חמה ורבת ערך. חינוך על-יסודי, השיגו בני הנוער או בבית הספר התיכון ביאש, או בקורסים בעיירה. הכינו אותם המורים: ד"ר ינקו, ד"ר מבדלוביץ, והגב' רוזה ינקו. בסיום השנה ניגשו לבחינות בגימנסיה ביאש.

בין עסקניה הציוניים של העיירה, בלטו א. פוליקמן, משה סולומון, עו"ד גרשון פישלר, לופו בוכמן, משה חיים שור, אהרון ינקולביץ' ורבים אחרים. רוב הצעירים התרכזו בתנועת "המכבי".

בשנות השלושים, חיפשו בני הנוער כיוון חדש לפעילותם. בחיפושי דרכם, הזמינו את בנו קאושנסקי ז"ל, חבר ההנהגה הראשית של "צ'.ט.ס." (חוג הנוער הציוני). האיש הציג בכשרון רב, שהיה אופייני לו, את האידיאולוגיה של התנועה. הנוכחים הוקסמו מהרצאתו וחלק נכבד מהם עברו לתנועה החדשה, ביניהם יוסל דסקל, מטילדה לוזנר, מרקו בויום, רבקה ואיטה מייזנר-דסקל - שנמנו על מדריכיו הראשונים של הקן בפודול אילואייה.

לאחר זמן, התפלגנו לשניים. החברים שנטו לסוציאליזם, עברו ל"גורדוניה". נשארנו כשלושים חברים. להנהגת הקן נבחרו בנימין סגל, בנימין אברמוביץ', ואנוכי, שלי שור.

לחבר המנהלים, (כלומר - לחבר המדריכים) צורפו החברים יוסף חיימוביץ', יוסף בויום ומרי דודוביץ'. הזמנו חברים מהנהגת התנועה לבקר בקן ובהדרכתם ארגנו קורסים למדריכים וכן פעילות תרבותית וציונית. זכינו לביקוריו התכופים של צבי הר-זהב, אשר תרם הרבה לקן. הנהגנו שיחות קבוצה לכל הגילאים, למדנו תולדות הציונות והיסטוריה יהודית, פיתחנו 'משפטים ספרותיים', השתתפנו בכנסים, פגישות ומחנות קיץ (מושבות- קיץ). חברנו ב. סגל נתמנה מורשה הקרן הקיימת וכאשר התגייס לצבא, שימשתי אנוכי - במשך כשנתיים - בתפקיד זה. כן השתתפנו בהפצת העתונות הציונית ובמבצעים רבים אחרים.

בקשר להזמנה שקיבלתי - להשתתף בפגישת חברים בעיירה הסמוכה, הארלאו, קרה מקרה שרדפני כסיוט במשך שנים רבות. היות ולא יכולתי להשתתף, ניגשתי לסניף הדואר בכוונה להבריק לחברי, להביע את צערי על שאינני יכולה להשתתף, ולאחל להם עבודה פוריה. את המעך כתבתי

בראשי תיבות (C.T.S.) ביה"ס היהודי. ראשי התיבות הללו ניתנות לקריאה גם כ"חוג הנוער הסוציאליסטי". אכן פקיד הדואר התעקש לקרוא אותן כך. הדבר הקפיצו ממקומו. כל הסברי לא הועילו. רצתי מבוהלת להורי חברתי איטה דסקלו וסיפרתי לאביה את אשר קרה לי. האיש, יהודי בעל לב חם, שעמד תמיד לימין הנוער בעת הצורך, ניגש למנהל הדואר, הסביר לו את הענין ובמתנה יפה השתיק את המקרה. התברר לי שבמשך שנים סחט הפקיד מאבי, בהזדמנויות שונות, סחורה וכסף על חשבון המברק.

הורי היו ציונים טובים. לפי השגתם מילאו את חובתם הציונית בתרומות לקק"ל ולקרן היסוד. עלי לא הקשו, אם כי פחדו, שמא אעזבם, אצא להכשרה ואעלה ארצה. עם זאת לא השלימו. למרות הכל התגברתי על התנגדותם והשתתפתי ברוב פגישות התנועה ובשני מחנות קיץ, בגורה- הומורולוי ובטופליצה.

זכור לי טיול יפה שעשינו מטופליצה לבורסק. לשם קיצור הדרך חצינו יער. אחרי הליכה די ארוכה, התברר לנו שחצינו בכיוון ההפוך וחזרנו כמעט למקום שממנו יצאנו. לא נואשנו. בהדרכת איכר מבני המקום, הגענו למחוז חפצנו אחרי שעות הליכה, עייפים ורצוצים אבל שמחים ומאושרים. עשינו חניה ליד נחל זך וקריר, שהחזיר את רעננות גופנו. הטיול השיג את מטרתו. הטבע העניק לנו את מלוא הגמול על עמלנו. היופי ההוא לא נשכח מלבי.

במחנות קיץ בגורה־הומורולוי, ב־1934, אם זכרוני אינו מטעני, קיבלנו אורח חשוב מאוד, את משה קול - אז, קולודני - אשר הגיע מישראל ובא לבקרנו. התכונה היתה רבה. בשתים עשרה בלילה, עברנו קילומטרים בשדות, בשירה וביריקודים, כדי לקבל את פניו...

את חובת היציאה להכשרה וההגשמה העצמית, מלאו - לצערנו - רק מעטים מבינינו והם: חוה ינקו, גולדיצה שור, קאטי גרינברג, לייזר יוסוב, יוסל חיימוביץ', שלום לייבוביץ', ושיינדל איציקוביץ'. כל שאר החברים התבגרו בקן ועברו לפעול בהסתדרות הציונית.

המלחמה שמה קץ לכל הפעילויות של "הנוער הציוני". תם פרק יפה בחיינו. נמצאנו על הר געש בגלל המאורעות שפקדונו. בליל 30 ביוני 1941, נכלאו רוב הגברים היהודים בבית הכנסת, שכותר במכונות יריה. אחרי לילה של אימים בהוצאה להורג, התחייבו ראשי הקהילה ונכבדיה, בכתב ובשבועה, שהם אחראים כלפי השלטונות ברכושם ובנפשם, על שמירת השקט והסדר. כל זאת לאחר שנאמר להם שביאש התפרעו קומוניסטים יהודים. למחרת בבוקר שוחררו הגברים לבתיהם.

התברר לנו שהקומוניסטים מיאש, היו מטובי יהודי יאש. חלק של "הקומוניסטים" הללו הגיעו למחרת היום לעיירתנו, פצועים ורצוצים. בתום הפוגרום ביאש, העלו את הניצולים ל"קרונות מוות". רק מעטים יצאו חיים מן הרכבת הזאת. כ־1,200 חללים, שהתעללו בהם ביאש ואחר כך נחנקו בקרונות המוות, קברנו בעיירתנו בקבר אחים, בבית העלמין בפודול אילואייה. דאגנו לניצולים. הם סודרו בבתי היהודים, שנים- שלושה (ואפילו 10-12) בכל בית, למשך כששה חודשים.

תמונות הזוועה של הימים ההם נחרטו בזכרוני. הם מלווים אותי ולעולם לא ימושו מנגד עיני. בתחילת שנת 1942, הוגלו יהודי עיירתנו ליאש ושם נשארו עד אשר עלו ארצה טיפין טיפין.

עליתי ארצה בתחילת אוגוסט 1944, עוד במלחמה, באנית המעפילים "קזבק"(למעשה הפליגה ביולי 1944, המע'). נקלטתי בכפר- גלעדי עם בעלי המנוח, המורה אהרון ויסברג, ניצול רכבת המוות מיאש, יהודי אשר הקדיש עצמו לתנועת ה"מכבי", לפעילות תרבותית וציונית ביאש וברומניה כולה.

שמחה אני שאחרי 37 שנים לעלייתי, ניתנה לי ההזדמנות לציין את כל אשר העניקה לי תנועת "הנוער הציוני". התנועה יצקה תוכן לחיינו, עיצבה את דמות הצעיר היהודי הפכה אותו ליהודי ולציוני טוב, נאמן למולדתו האהובה, ברוחו ובנפשו.

לא אשכח לעולם את תקופת נעורי בפודול אילואייה.

שלי שור

חברים בקן פיאטרה
ניאמץ, 1936.

טיול במעבר ההרים "קיילי ביקאזולוי", 1936.

פיאטרה-ניאמץ

תולדות קן "הנוער הציוני" בעירנו

מוקדש לזכר חברינו שחלמו ולחמו ואינם עוד בין החיים.

סוערים היו נעוריהם של אלה שחלמו ונאבקו בלהט ובמרץ להגשמת חזון הדורות של "לשנה הבאה בירושלים". דור של בני נוער, מסורים בלב ובנפש לאידיאל הלאומי, קם והגשים את החזון שד"ר הרצל חזה אותו ב"מדינת היהודים".

הזכרונות מחזירים אותנו בחמישים שנה אחורנית, לחורף שנת 1933. החורף השתלט בעוצמה רבה. מד-החום הראה על מעלות רבות מתחת לאפס. כנראה שהקור בחורף ההוא שיתק את המחשבה אצל מנהיגי אירופה. הם חדלו לחשוב ואפשרו הקמת הדיקטאטורה הנאלחת והאכזרית שידעה האנושות מעודה. היטלר עלה לשלטון בברלין. התורה הנאצית, שלחמה נגד כל הערכים ונגד כל מה שהיה מקודש על האנושות, נפוצה בארצות אירופה. המשבר הכלכלי שפקד את היבשת הקל עליו את ביצוע מזימתו. תחילה ביטל היטלר באורח חד צדדי, את חוזה השלום, כאילו היתה זו פיסת נייר חסרת ערך. אחר כך החל בהכנות למלחמת ההשמד הנוראה והאכזרית ביותר שהביאה לחורבנם ולהשמדתם של עמים וארצות.

בתקופה ההיא, חלם הנוער היהודי על עתידו ונאבק להגשמתו. לא היתה אף עיר או עיירה בכל רחבי רומניה שלא חדרה אליה תנועת "הנוער הציוני". מאות ואלפי בני נוער גויסו למאבק על הגשמת הרעיון הציוני בארץ ישראל.

בפיאטרה ניאמץ, העיר שנבנתה בעמק הנפלא של נהר הביסטריצה, מוקפת הרים מכוסי עצי האשוח, היה נעים לטייל במעבה היער, בקיץ ובחורף ולחלום. הדמיון הלוהט של הנעורים העבירונו לארץ אבותינו. התגעגענו לארץ ישראל ורצינו להשתתף בבנינה. בפיאטרה ניאמץ, ראינו את א"י הדמיונית - חזקה, עצמאית, משוש לבו של העם היהודי באשר הוא, מקרינה השפעה על תפוצות הגולה וקוראת לקיבוץ גלויות. זאת היתה האוירה בקרב רוב הנוער היהודי.

קהילתנו מנתה כמה אלפי משפחות יהודיות, רובן שומרי מסורת. הרעיון הציוני היכה שורשים בעיר עוד בתקופת הקמת התנועה הציונית העולמית. יהודי עירנו חינכו את צאצאיהם ברוח היהדות והציונות.

ב-1928 נוסדה גם בעירנו תנועת "הנוער הציוני". היא הצליחה לגייס לשורותיה בני נוער שנשרו מ"השומר הצעיר" בשל התסיסה הרעיונית שפקדה תנועה זו לאחר שסטתה שמאלה. נוער זה מצא ב"הנוער הציוני" מסגרת לדעותיו הציוניות. פקידים, פועלים, תלמידי תיכון וסטודנטים, שהצטרפו למסגרת החדשה, העניקו לה חשיבות לא רק בקרב האוכלוסיה היהודית המקומית, אלא גם ברומניה כולה. ראינו את עצמנו כציפור החול האגדית, הקמה לתחיה מאפרה. היינו נוער פעיל, נאמן לדרכו, אומר ועושה, מדבר ומקיים ושומר על ערכים, גם כאשר נתגלו חולשותינו.

הקן שקק חיים. ערב ערב בקעו מתוכו קולות השירים והתלהבות הרוקדים. לעתים טיילנו ביער, או בעמק הביסטריצה. שם היה נוח יותר לשוחח על הבעיות שעמדו אז ברומו של עולם, עליהם ידענו מקריאת עתונים ומחומר הסברתי שהגיע ממרכז התנועה. השבתות וימי הראשון בשבוע מיועדים היו לטיולים ולצעדות. צעדנו בקצב השירים העבריים. החברים שרו את המנון נעוריהם ואת ההימנון הציוני.

היינו מאורגנים בקבוצות ולפי הגילים: "מקשיבים" (בני 12-14), צופים (15-17) ויוצרים (בני 18 ומעלה). הנהגת הקן שנבחרה בהסכמת רוב החברים, ידעה להיעזר בכוחות שמחוץ למסגרתנו. לדוגמה: היו

שעורים לעברית שהעבירו מורים מצויינים כמו נתן מרק, יורגרף והניג ז"ל. במידה מסויימת נעזרנו גם במנדל פ. מנדל, מחבר המילון הראשון עברית- רומנית ורומנית- עברית. המילון היה כלי עזר חשוב בלימודינו.

ניהלנו פעילות תרבותית ענפה, למדנו תולדות הציונות בעזרת ספרו של ד"ר לווינשטיין - לביא, וידיעת הארץ מן המקורות שעמדו לרשותנו. קראנו את העתונות היהודית (בשפה הרומנית): "שטיר", "רנאשטריה נואסטרה", "ויאצה אבראיאסקה", "מנטואיריה" והירחון "חשמוניאה". העתונים האלה שימשו חומר יסודי ללימוד הבעיות ולליבונן בויכוחים. בספרית הקן הזעירה, נמצאו ספריהם של 'שלום עליכם', שלום אש, י.ל. פרץ, 'אחד העם', ביאליק ועוד. היינו מארגנים ערבי ספרות, אסיפות הסברה, נשפים ומשפטים ספרותיים. קשרנו קשרים הדוקים עם כמה קנים קרובים אלינו ובמיוחד עם קן באקאו.

פעילי קן באקאו היו מבקרים אצלנו. ביניהם: סנדו ארוניאנו, דידי שטיינבוק, ליקה גוטמן, איזי לבל, פלה גולדנברג וקלרה הרן. כן היה מבקר אצלנו צבי הרזהב, מההנהגה הראשית.

מצאנו דרכים לשתף פעולה עם ארגון ויצ"ו, של הנשים הציוניות, בהנהגתן של בלימה לופו, רשלה יוסטר, גב' מרק וביאנקה שוורץ. זמן רב הקדישו החברים לקק"ל ולקרן היסוד. היינו בין המצטיינים בפעילות זו.

החל משנת 1934, התחזקה התנועה האנטישמית. השתתפנו אז בחרם על תוצרת גרמניה, במיוחד על סרטים גרמניים. היינו מדפיסים כרוזים ומפיצים אותם בקרב האוכלוסיה היהודית וגם הלא יהודית.

שני החברים, חותמי המאמר, הוציאו לאור עתון בשם "אופיניה ציוניסטה" (הדעה הציונית). השתתפו בעתון גם כוחות מן החוץ. מנדל פ. מנדל היה מתרגם עבורנו חומר מעתון "הארץ" ו.ר. רוטן (רוטנשטיין) חיבר מחזה בשם "המשומד" שתיאר חיי משפחה יהודית מתבוללת בגרמניה, שהנאצים מזכירים לה את יהדותה. המחזה הוצג ע"י חברי הקן ועשה רושם רב על הקהל.

לא אשכח את הועידה הארצית של תנועתנו שהתקיימה בפיאטרה ניאמץ בשנת 1928, בהשתתפות חברי ההנהגה הראשית: מ. בלומנטל, וילו כ"ץ, דב אבלס, צבי הרזהב, בנו קאושנסקי ואחרים. בלטו בועידה מ. אנטלר מהקן שלנו, וב. קנול מבאקאו. ההחלטות שנתקבלו השפיעו על התנועה כולה ואילו אנחנו, חברי הקן, השתדלנו להבטיח את הצד הארגוני. בועידה הושם הדגש על החינוך לחלוציות. החלוצים הראשונים שלנו היו: שמרל אהרונוביץ', לאון דוד, אלה יעקובי, יחזקאל וינטראוב ויהודה לייבוביץ'. אחריהם יצאו במשך הזמן, בובי אבלס, קרולינה לבנסון, זיגו דורניאנו, לאה הוכברג, צילי יעקובי ואחרים ששמותיהם נשמטו מזכרוננו. הם הוכשרו בקיבוצים רחוקים מבית הוריהם. גם בסביבה הקרובה לנו היו שני קיבוצים. חברינו עלו ארצה, בחלקם הגדול ע"י הצטיידות בסרטיפיקטים (רשיונות העליה).

בשנת 1940, התקשרו ענינים כבדים בשמי יהדות רומניה. גנרל אנטונסקו שיתף פעולה עם הלגיונרים, התנועה הנאצית הרומנית עלתה לשלטון. עוד לפני כן נערך פוגרום בדורוהוי וב- 1941 נערך פוגרום רבתי ביאש. הפורענות היתה כללית. התנועה הציונית נאלצה לרדת למחתרת. הגברים היהודים נשלחו כולם (בין הגילים 18-55) לפלוגות עבודה. עשרות הושלכו לבתי כלא. רבים מהם הוגלו לטראנסניסטריה ורק מעטים חזרו. עברו עלינו ארבע שנות סבל ויגון. חברנו לייבושור סטרול מצא את מותו בטביעה. הוא היה אחד מקרב כ- 800 מעפילי האניה "סטרומה" שטבעה. היו חברים נוספים בין אלה ששילמו בחייהם באותו מקרה טראגי.

בשנת 1944, שוחררנו מן הנאצים ושוב 'עלינו על פני השטח'. אנחנו פעלנו אז ב"העובד הציוני" עם הנהלת הסניף נמנו ברנרד אבלס, מ. אנטלר, מ הורוביץ, ז. דורניאנו, א. לבנסון, צבי הרשקוביץ' וזלאטה לייבושור ז"ל. בלטו בפעילותם עו"ד אליעזר טול, מ. דורניאנו, שלום רוזנברג, מנדל דורניאנו, עו"ד הרמן כהנא, רובינל זליג ויבל"א האחים לבנזון, אליהו פסטרנק, אאורל קאופמן, סולומוניקה פישר והאחיות אברמוביץ'.

שוב פרצה השירה, שוב יצאו בחורים ובחורות לקיבוצי ההכשרה ושוב החליטו בני הנוער לעלות ארצה ויהי מה.

באופק הסתמן הסיכוי להקמת מדינה יהודית. החלום הפך למציאות. היה עלינו להתגבר על מכשולים רבים. אליהו פסטרנק הוכיח בתקופה זו את כושרו המנהיגותי. בתקופת מלחמת העצמאות בארץ ישראל, היינו יושבים רכונים על מפות ועוקבים אחר המהלכים הצבאיים, שמחים בכל נצחון וכואבים כל כשלון.

שמחתנו לא ארכה. בסוף שנת 1948, הלם בנו המשטר הקומוניסטי החדש, שהתיימר להושיענו מכל צרה ולדאוג לטובתנו. התנועה הציונית הוכרזה כבלתי ליגלית. פעיליה הושלכו לבתי כלא, התחילה תקופה מאכזבת ומדכאת. חברינו ורוב יהודי רומניה, מצאו דרכים לעלות ארצה. רוב היהודים הגישו בקשות לעליה ובמשך השנים נענו, אם כי לפעמים חיכו שנים רבות. כיום נמצא בפיאטרה ניאמץ רק קומץ יהודים, זכר לימיה המפוארים של הקהילה היהודית, שחלפו ולא ישובו עוד.

לאחר מלאות יובל שנים מאז נוסדה תנועת "הנוער הציוני" ברומניה, יש למצוא הזדמנות לפשפש במעשינו ולבדוק אם עמדנו במבחן. כן עלינו להוכיח נאמנות למדינה בה נצטרך לחיות במצבנו המיוחד ולהגן עליה מאויביה סביב.

מיכאל הורוביץ וי. רוטנשטיין

נוער חלוצי ב"ירושלים דרומניה"

בשנת 1926, חזרתי לחופשה מלימודי בביה"ס התיכון בגאלאץ ויסדתי – יחד עם ראובן אשר, ראובן כ"ץ, מילו סולומון וריקה חסקלוביץ' – את קן "הנוער הציוני" בפיאטרה- ניאמץ, עירנו.

בפיאטרה- ניאמץ היתה קיימת קהילה יהודית מגובשת בת כ-8,000 נפש ושמעה הלך לפניה ברחבי רומניה. נחום סוקולוב ז"ל, העיד על פיאטרה- ניאמץ, שהיא "ירושלים דרומניה". היו בה מוסדות יהודיים מכל הסוגים, החל מבי"ס יסודי ועד לחוגי לימוד מכל הגוונים, דתיים והשכלתיים. האווירה היתה עד כדי כך מסורתית, שאפילו חסידי ההשכלה ברומניה נאלצו להתחשב בה. עירנו הצמיחה אישים שהיו למנהיגי יהדות רומניה, כמו א. ל. זיסו, יו"ר הפדרציה הציונית בשנות השואה, מ. וייסמן – עמיר, ציר בפרלמנט ברומניה ומאוחר יותר שגריר ישראל בארצות הבנלוקס וכן מלומדים כמו הרב ד"ר הלוי, חוקר ההיסטוריה ומנדל פ. מנדל מחבר המילון הראשון עברית- רומנית ורומנית- עברית.

ואף על פי כן, הופיעו פרצות גם בקהילה זאת. נמצאו הורים ששלחו את בניהם ללמוד בבית הספר היסודי הרומני. כתוצאה מכך התחלפה שפת הבנים מיידיש לרומנית.

נוצרה סתירה בולטת בחיי הצעירים הללו. מצד אחד האווירה היהודית בבית הוריהם, ומצד שני האווירה ה"גויית" בבית הספר וברחוב. ההורים לא הרגישו בסתירה זאת. הם סמכו על כוח האינרציה, קיוו שבניהם "ישארו יהודים". ואם טעו, הרי שעזר להם הכח- הדוחה של הרחוב הרומני האנטישמי, כי על אף להטוטיהם של יהודים מסויימים, להיות "רומנים", הם נדחו בבוז על ידי הרחוב הלא יהודי.

בימים ההם נוסדו בעירנו קנים של תנועות "השומר הצעיר" ו"גורדוניה", שדרשו מחבריהן הגשמה על ידי עליה לארץ ישראל. תנועות אלה היו מקובלות על הנוער העובד במסחר, במלאכה ובתעשיה אך לא על הנוער הלומד. כך נוצר כר נרחב לפעולתנו. אספנו את בני הנוער, בנים ובנות, שרצו לרקוד ולבלות אחרי שעות הלימודים. שכרנו מועדון, ארגנו נשפים שבהם השתתפו אפילו לא- יהודים. בדרך זאת קם "חוג הנוער הציוני" (צ'.ט.ס.).

אחת התחבולות ההסברתיות שלנו כמעט ועלתה לנו ביוקר. לשם פרסומת השתמשנו בחמור שתלינו עליו שלט ענק ועליו הכתובת: "רק אני אינני הולך לנשף של צ'.ט.ס. הגויים נעלבו. הם טענו: "ואם אינני הולך

לנשף, משמע שאני חמור?" מזלנו שהשתמשנו בעורמה. אמרנו שאין זה "חוג הנוער הציוני", אלא "חוג הנוער הספורטיבי". ברומנית ראשי התיבות של שניהם זהים.

צרות לא חסרו לנו. החוגים החרדים לא השלימו עם קיומנו, במיוחד עם ריקודים של בנים ובנות יחד. הם ניצלו כל הזדמנות וכל מקרה מעציב כדי להתקיפנו. הם התיחסו לכל אסון שקרה בעיר, כאל עונש מן השמים, שבא בשל מעשינו.

ברבות הימים, הבנו גם אנחנו שאין די בריקודים. התחלנו להשתתף בפגישות הארציות של התנועה. השתתפנו במחנות עבודה ויצאו מקרבנו החלוצים הראשונים: שמרל אהרונוביץ', אלה יעקובי – הרשקוביץ', יחזקאל וינטראוב וליאון דוד.

כעבור שנים מספר, עברתי למרכז התנועה שהיכתה שורשים והתרחבה לכל איזורי רומניה. טיפלתי בארגון סניפי הכשרה ובהשגת מקומות עבודה בנארטשט, אומבראשט, זארישטיה ובוצ'יום שעל יד יאש.

לקראת החורף של שנת 1933, הצלחנו לחדור לבית החרושת לכימיקלים במאראששט, שהיה בפיקוח ממשלתי.

"השומר הצעיר" ו"גורדוניה" הדגישו קודם כל את המומנט הסוציאליסטי. במקרה והחניכים לא עלו ארצה, ולא הגשימו את הציונות, הצטרפו – בדרך כלל – למחתרת הסוציאליסטית ועל ידי כך שילמו – במיוחד "השומר הצעיר", מחיר כבד למולך הסוציאליסטי. הדבר הביא הרבה אי נעימויות הן בתקופת מלחמת העולם השניה, והן לאחר מכן – בתקופת המשטר הקומוניסטי.

דב אבלס

מקן פיאטרה ניאמץ לקיבוץ ביבנאל

בשלהי שנת 1935, עזבתי את פיאטרה–ניאמץ בדרכי לעליה ארצה. היה בדעתי להצטרף לקיבוץ שלנו – עין הגליל, הנמצא ביבנאל.

עד היום, אינני יכול לשכוח את חוויותי בקן. הטיולים בחיק הטבע השאירו בי רושם בל יימחה. נהר הביסטריצה חצה את העיר לשני תחומים שונים: בגדה האחת של הנהר נמצאה העיר על תושביה, אורח חייה ובילוייה הרבים; ובגדה השניה, בשטח שנקרא בשם "מעבר לגיא" (ברומנית: פסטה–וואלה), צמחו יערות עד. ביערות אלו ערכנו פגישות ומפקדים בימי שבת וחג. מסודרים בקבוצות, כל קבוצה עם המדריך שלה בראש. הקן מנה אז כמאתיים חברים וחברות, וכולם נלהבים, מאמינים וחדורים רצון עז להגשים את האידיאל הציוני.

מושבות הקיץ, שנערכו באוצנצו שבסביבה, החדירו וחידדו בכולנו את הרצון לעליה ולהגשמה.

בבוא הזמן, יצאנו להכשרה בקבוצה קטנה של חברים. במשך הזמן, צורפנו לגרעין–עליה. בבוא היום, הפלגתי ארצה באניה "טראנסילבניה".

לעולם לא אשכח את הלילה ההוא, כאשר נסענו במשאית בכביש המתפתל מטבריה ליבנאל. ליל ירח כזה, טרם ראו עיני. ההתפעלות היתה עצומה.

הפכתי לחבר קיבוץ. העולם התכונן להשתוללותו הגדולה; למלחמת העולם השניה. לא יכולתי להישאר אדיש ולפי צו המוסדות, התגייסתי לפלוגות וינגייט שם עברתי כברת דרך די מפרכת. זמן קצר לאחר שהשתחררתי מגיוסי בעת מלחמת העולם השניה, החלה מלחמת העצמאות וכך עברו עלי שנותי. בינתיים הקימותי בית, יחד עם טינה לופוביץ', חברת קן בראילה.

היום, כאשר אנו הורים לבנים וסבים לנכדים, עדיין צובטת בלב ההתרפקות על העבר. קשה מאד לשכנע את ילדינו, כי בעבורם היה כל המאמץ. כי כל רצוננו היה להבטיח להם עתיד טוב יותר.

זיגו דורניאנו – דורנאי

קן לתפארת אחרי השואה

הייתי השליח הראשון בפיאטרה- ניאמץ שלאחר השואה. לפני היה שם איציו בביקור חטוף. אסף את היהודים, השמיע נאום מרגש, ארגן את הנוער ועזב. בבואי מצאתי רק שרידים, אולם שרידים נהדרים, בחורים ובחורות צמאים לפעילות והודות להם הצלחנו בהקמת הקן ובביסוסו.

בפיאטרה ניאמץ נתקלתי באווירה נעימה. מצאתי שם הרבה יהודים טובים מוכנים להושיט יד עוזרת והרבה חברים לשעבר, מלאים להט "נוער ציוני". בעיר זו נמצאו משפחות רבות דוברי יידיש ועברית והרבה יידידים. אמנה אחדים מהם, כי את כולם אינני זוכר: לופו, גוטסמן, לייבוש סגל המפורסם, איסקסון, ברל, מנדל, פסטרנק, לבנסון, סגל, ריבנזון ורבים רבים אחרים.

בפיאטרה ניאמץ היה חבר פעילים ומדריכים צעירים, מוכשרים ונאמנים.

היינו בתחרות מתמדת עם "השומר הצעיר". בפסח 1945 הצגנו בתיאטרון העירוני מחזה מקורי. היתה הצגה נהדרת. זכינו באולם מלא מפה לפה.

אחרי פעל בשליחות בקן פיאטרה- ניאמץ טוטיו יבלונובר - ילון, שגם הוא העלה על קרשי הבמה, בתיאטרון העירוני, מחזה חנוכה מרגש ויפה. גם אדי רוזנשטיין מגאלאץ היה בשליחות בפיאטרה ניאמץ.

מבני פיאטרה, גייסנו חלוצים נהדרים שיצאו להכשרה והיו לפעילים מוכשרים בתנועה הארצית. אני מציין את פריץ (אפרים) דורניאנו ואת מימי לייבוביץ', שניהם חברי המועצה הראשית. בין הפעילים ביותר בתנועה הארצית יש לציין את מוצי ריבנזון דורניאנו (דורון) מורה בבתי הילדים, אחיה, הרי ריבנזון, נלו אלמשאנו, נלו גוטסמן, סמי סגל ורבים אחרים.

רוב החברים, שעזבו בשנים הראשונות את הקן, הלכו ללמוד באוניברסיטאות חזרו ב- 1947 והתארגנו ב"הרצליה". קבוצה גדולה יותר יצאה להכשרה בחווה החקלאית צ'וריה שליד יאש.

בפיאטרה ניאמץ פעל גם קיבוץ הכשרה בשנת 1946/45. מאוחר יותר, ב- 1947, הקמנו שני קיבוצים בפיאטרה ניאמץ. כאמור, הסביבה היתה ידידותית ויהודי העיר עזרו רבות.

בימי מצוקה ניהלו קיבוצי ההכשרה בפיאטרה ניאמץ, בהדרכתו של דן גולדנטל, מאבק קשה נגד הועד היהודי (הקומוניסטי) בעיר בראשות הד"ר ברייאשטר, שהוכיח עצמו כצורר יהודים מן הסוג הגרוע ביותר. במאבק זה נשברנו תחת כוח הדיכוי של המשטר, אך לא נוצחנו.

אין צורך לומר ש"דור חדש" ואח"כ "העובד הציוני" היו גורמים חשובים בפיאטרה ניאמץ שלאחר השואה.

א.ש.

חברים בקן פיאטרה ניאמץ, 1933. מזוהים: נ. סוקור, נלו לבנסון, עתידה לבנסון, ש. וח. ברייל, בת-שבע זליקוביץ.

קבוצת הצופות "חבצלת" בפיאטרה ניאמץ, 1933.

חברים מקן יאש בביקור בקיבוץ ההכשרה בוצ'ום, 1935.

פלוויישט

בפלויאשט, עיר הנפט

העיר פלויאשט מפורסמת כמרכז תעשית הנפט ברומניה. העיר ממוקמת בנוף מרהיב עיניים. מצבה הכלכלי היה מן המשופרים ברומניה. חייה התוססים של העיר הציגו אתגרים והשפיעו על האוכלוסיה כולה.

לקהילה היהודית, שמנתה כארבעת אלפים נפש, היה תפקיד נכבד בפיתוח העיר. התנועה הציונית היתה פעילה בעיר מראשית קיומה ובסוף שנות העשרים החלה לפעול, בצורה אינטנסיבית גם תנועת "הנוער הציוני". בקן פעלו קבוצות של "מקשיבים", של "צופים" ושל "בוגרים". "דור חדש" היתה מורכבת מתלמידי תיכון, ביניהם: ברט, נתן קוגן, ריקו שיין, דיקו טוביאס, נתן ביניש, חנא אהרון, יצחק שמילוביץ', יצחק מלר ואחרים.

הפעילות היתה מרוכזת בחצר בית הספר היהודי ובחצר בית הכנסת ניהלנו פעילות תרבותית, ספורטיבית וחברתית - חינוכית. הזמנו את חברי ההנהגה מבוקארשט, כמעט מדי שבוע בשבוע להרצות, לנהל סימפוזיונים ולהדריך. על חברי המרכז; שהיו מבקרים בקן פלויאשט, נמנו החברים קאצ'לסקו - קדם, ברוך (בנו) קאושנסקי, וילו כ"ץ, איזו פיקלשטיין ויבל"א אריה אברהמוביץ' - אברהמי, צבי הרזהב ואחרים.

אחד מתפקידי ה"צופים" בקן, היה לבקר בבתי היהודים בעיר כדי להגביר בקרבם את התודעה הציונית וכן לרוקן את הקופסה הכחולה של הקק"ל. בוגרים, חברי הקן, השתתפו כנציגינו בועד הקהילה, בקק"ל, בקרן היסוד ובהסתדרות הציונית.

עזרו לנו בפעילותנו המורים: סימון, גייגר וברי, מישו רבינוביץ' ולופו גרובר ז"ל - מבני המקום וכן ד"ר מבש"ן, ד"ר לאנדאו, ד"ר זינגר, המהנדס הריס, גב' ברזיס ואחרים, מבוקארשט. כולם, יהי זכרם ברוך.

כן ביקרו אצלנו שלמה רוטנברג וישראל בן-שם, שהיו שליחים מהארץ.

עבודה פוריה הושקעה בשליחותם של צופים וצופות למפגשים ול"צופיות" שנערכו בקני פוקשאן ובראילה וכן בהשתתפות במושבת- הקיץ בגורה הומורולוי.

גולת הכותרת של פעילותנו היתה היציאה להכשרה והעליה. חברינו הוכשרו בסניף אודובאשט, בחוות פלוריאסקה ובמקומות אחרים. כולם עלו ארצה, רובם בדרך ההעפלה הקשה.

בקבוצה המובילה היו החברים: נתן ביניש, גולדה אהרון ודבורה סולומון. כן הצטיינו כפעילים החברים: ליטמן, גרינברג, שטיינברג, בקה גוטמן, ז'ני סימון, האחים טוביאס, מינה קיליס, טובה בוני, שרלוט חיימוביץ', ליזה אהרוניאנו ויעקב חיימוביץ' ז"ל.

נתן ביניש

זכרונות

בשנת 1931 הייתי חבר בקן "השומר הצעיר", כאשר הועמדתי בפני הברירה לצאת להכשרה חלוצית או לעזוב את התנועה. טרם ראיתי את עצמי כשיר לעליה, ועל כן עזבתי את "השומר הצעיר", אך לא חדלתי מפעילות ציונית. חברים אשר עזבו יחד עמי, הרחיקו לכת. רבים מביניהם הצטרפו לשורות השמאל, אחרים הפכו לאדישים באשר לבעיות ציבוריות שונות הנוגעות לציבור היהודי.

תקופה מסויימת תהיתי. קשה היה לי להשלים עם צרות האופק שהיתה לדעתי בתנועת "השומר הצעיר" שזנחה את מרבית הנוער היהודי והסתגרה

בדלת אמותיו של הנוער הלומד בלבד, שהיו מבני הטובים אך לא כולם המשיכו בדרכה. ראיתי בכך התעלמות ממציאות כואבת ומתוצאות, מכאיבות שבעתיים.

מבוכתי נפתרה לאחר פגישה ושיחה עם מאוריציו בלומנטל, שהגיע לעירנו. יחד עם חברי שמילוביץ', נרתמנו לפעולת גיוס נוער לשורות "הנוער הציוני", שבתקופה ההיא נקראה "צ.ט.ס." שמילוביץ' גייס פקידי משרדים וזבני חנויות ואילו אני אמור הייתי לגייס תלמידי תיכון.

כעבור זמן קצר, הקמנו מסגרת יפה, נעימה ופתוחה אשר קירבה לבבות. החדרנו בהם רוח חברית ונמנענו מהתנשאות על האחרים. ארגנו נשפים והשתתפנו בכל מאורע ציבורי יהודי ובעל אופי ציוני. הקדשנו תשומת לב לציונות מגשימה וגם לציונות פעילה בקרב הקהילה היהודית המקומית, עד שתתאפשר העליה.

המצב בקהילה היה די נוח עבורנו. עזרו לנו מורי בית הספר העממי היהודי ובמיוחד גב' גייגר, המורה אשר ראתה בכל נער ציוני אחד מתלמידיה. היא ארגנה הרצאות על נושאים ציוניים ויהודיים כמעט כל שבוע, ואילו אנו, שאבנו השראה לא מעטה מהרצאותיה אלה.

אישית, השתתפתי בהרבה מאורעות תנועתיים מרכזיים. אני מציין את הפגישה ביאש אותה ארגנתי יחד עם בנו קאושנסקי וביום מחזה בקן באקאו.

בשנת 1935, עליתי ארצה והצטרפתי לשורות התיאטרון. בתקופת מלחמת העולם השניה, התגייסתי לצבא הבריטי, לפי הוראות המוסדות הלאומיים. הייתי בבריגדה העברית. לאחר סיום המלחמה, נפגשתי עם וילו כ"ץ בבריסל. הוא טיפל בפליטים ואני שעשעתי אותם.

לאחר שחרורי מן הצבא, חזרתי אל התיאטרון. באחד הימים, נזדמנה לי חוויה מרגשת. הגיע אלינו הבמאי מ. לופוביץ' מצרפת כדי להעלות ערב אימפרוביזציות משל פירנדלו. התברר לי שלופוביץ' איננו אלא מי שהיה אפרים לופוביץ', תלמיד בית הספר העממי היהודי בפלוויישט. לקחתיו אל הגב' גייגר ושלושתנו בילינו כמה שעות נעימות. היתה זאת אחת החוויות המרגשות האחרונות בחייה של גב' גייגר שהיתה אז בבית אבות.

ידוע לי כי קן פלוויישט המשיך להתקיים כל השנים עד אשר נאסרה כל פעילות ציונית ברומניה.

נ. קגן

לאחר השואה

בקיץ 1941, עם כניסת רומניה למלחמה נגד ברה"מ, גורשו יהודי פלויאשט מעירם והורשו לחזור אליה רק לאחר השואה. לא כולם חזרו. לעומתם, התישבו בפלויאשט יהודים יוצאי בוקובינה ובסאראביה.

הקן המשיך לפעול בהנהגתו ובהדרכתו של קרטה מרצ'ל, מותיקי הקן, שנשאר עוד מן התקופה שלפני השואה. ב- 1946, כאשר קרטה מרצ'ל יצא לקיבוץ הכשרה, נשלח שליח. אחד השליחים היה חברנו קרלי הבל. אני מניח שהיו עוד שליחים בקן פלויאשט ששמם נשמט מזכרוני.

בפלויאשט היה לנו גם קיבוץ הכשרה עירוני.

קבוצת "דור חדש" בפלוישט, 1933.
בתמונה: ג. אהרון, י. ביניש, א. מלר, בקה אברמוביץ, מינה קיילים, נתן ביניש, דורה סולומון.

חברים בקן רומאן, 1932.
בהזדמנות ביקור השליח שלמה רוטנברג, 1932.

צ'רנוביץ

המאבק לעליה בצ'רנוביץ

המאבק לעליה ולבנין הארץ ע"י התישבות חקלאית ובנין חברה חדשה, טובה וצודקת יותר, שתבוא לידי ביטוי בהקמת קיבוצים וקבוצות, היה אחד הרעיונות המרכזיים בתנועת "הנוער הציוני" ברומניה. וכך זה היה גם בקן צ'רנוביץ בשנות השלושים של המאה הזו.

יישום רעיונות אלה בארץ ישראל, היה נושא לוויכוחים לוהטים בערבי הווי, תרבות ובידור בקן התנועתי. נושאים אלה הועלו גם בכנסים, הרצאות ומשפטים ספרותיים ברמה של בוגרי התנועה, שלא עלו ארצה, ולפני מבוגרים והורים ודודים. פעולות אלו נועדו לכל הקהילה היהודית שבעירנו ומשכו אליהם ציבור רחב מאד.

כמרצים הגיעו אלינו שליחים מהארץ, מנהיגים מהערים הגדולות, ומהתנועה הציונית העולמית.

הצעירים חברי תנועת הנוער, השתתפו בפעולות אלה בכל להט נעוריהם. הם חשו שהשתתפות המבוגרים וההורים תשכנע אותם בצידקת דרכם ותגרום להקלת הלחץ האנטי תנועתי, ממנו סבלו בבית.

נושאי היהדות, ההגשמה הציונית, חידוש התרבות והשפה העברית, מילאו חלק גדול של עולמנו הרוחני. לכל אלה נוספו מאבקים בין- תנועתיים עם הנוער המאורגן ב"גורדוניה", "השומר הצעיר", "הנוער הדתי הלאומי", ו"הנוער האגודאי" מצד אחד, ועם התנועות הסוציאליסטיות האנטי ציוניות ("הבונד", "הקומוניסטים" ו"האנרכיסטים") מצד שני. התנועות האנטי- ציוניות ניהלו תעמולה אגרסיבית, כדי להציל את הנוער היהודי מ"הלאומנות הציונית"!! והדביקו לנו אז, אותם תוארים שברית המועצות מדביקה למדינת ישראל, כיום.

הציונות שלנו צמחה וינקה ממקורות רבים: משורשי המורשת היהודית, מהאמונה שביכולת התנועה הציונית לפתור את הבעיה היהודית ומהאמונה ביכולת תנועת הנוער שלנו להשתתף בהגשמת הציונות מבחינה פיזית ורוחנית.

עלית היטלר (ימח שמו) לשלטון בגרמניה היה בשבילנו רעם מזעזע שחזינו את בואו והמחיש את צדקת דרכנו. קשת רחבה של אידיאולוגיות היתה בתקופה ההיא תלויה בענני שמינו. הברקים והרעמים שעננים אלה שיחררו, הפרו את המחשבה והלהיטו את הוויכוחים.

תנועת "הנוער הציוני", בהיותה תנועה חלוצית, השפיעה גם על חיינו היום יומיים. היא התבטאה באיסור מוחלט של העשון ושל טעימת אלכוהול, לבוש צנוע, זול וספורטיבי. בני הנעורים מבתים עשירים ניהלו מאבק עם ההורים על אופי הלבוש ועל כך שיהיה עשוי מחומרים זולים. זה בתחום החיצוני. התנועה השפיעה גם על בחירת המגמה בלימודים בבית הספר התיכון ובהשכלה הגבוהה. מצווים היינו לבחור במגמה שתהיה לתועלת להגשמת רעיונותינו בארץ. היא השפיעה על בחירת חומר הקריאה והבידור, כגון הצגות תיאטרון וקולנוע.

מקריאת שורות אלו, עלול להתקבל הרושם שהצעירים בתנועת הנוער, חיו כל הזמן ברעד וחרדה של לוחמים להגשמת רעיונות נשגבים. אך לא כך היה הדבר. אל הקן הגיעו ילדים כבר בגיל 8-10 ועזבוהו בגיל 18-20 עם בוא המועד לצאת להכשרה חקלאית ולעליה ארצה לאחר מכן.

בגיל זה הגיעה הסתייגות ההורים ממעשי בניהם, לחריפות יתרה. הם ראו בתנועת הנוער התעסקות אידיאליסטית, רומנטית, של בני נעורים ולא ראו בעין יפה את המעבר להגשמה. רוב ההורים רצו אמנם לשמור על המורשת היהודית, אך ראו בעליה ארצה - לארץ מוזנחת, פראית, מלאת מחלות ואויבים, סכנה ממשית לחיי בניהם. הם קיוו וציפו מצאצאיהם להיות ממשיכי דרכם ויורשיהם, ממשיכי עסקיהם, ובמקום כל זאת, חזו בבתיהם במרד של ממש...

תנועת הנוער היתה כעין רכב קסום שבאמצעותו אפשר להגיע אל כל מטרה; והנסיעה בו אמורה היתה להיות מלאת התרגשות מרנינה, מלווה שירה ומנגינות. השלב המוקדם בתנועה היתה "הצופיות", לפי מיטב המסורת של תנועת הצופים העולמית, עם טיולים בימי ראשון בשבוע, בימי חופשה מבית הספר, עם קיום מחנות קיץ בחיק הטבע למשך שבוע עד שלושה שבועות, לבנים ובנות באוהלים נפרדים.

בקן נפגשו לראשונה בנים ובנות בגיל רך באווירה פתוחה ובלתי אמצעית, בפעולות קבוצתיות כאשר בראש הקבוצה נערה או נער מבוגרים יותר, סיפרו על ארץ ישראל, על נופיה, אקלימה, גיבוריה בעבר הרחוק ובימינו אלה. הם למדו שירים משירי ארץ ישראל וריקודים מריקודי העם בארץ. בראש הקבוצה עמד צעיר בעל אופי מושלם ומבריק שידע להרצות ולספר, לשיר ולרקוד וגם לנגן במפוחית פה, מלהיב ממש.... כך השתלבנו בפעילויות הקן על כל שכבותיו. פעילות זו חיבבה עלינו את התנועה. הלהיבה את דמיוננו ונתנה לנו את הכוח לעמוד מול התנגדות ההורים, שחששו מביטול זמן, שישפיע על הלימודים אם כי התוצאות היו בדרך כלל הפוכות.

בינתיים צמחנו והגענו לגיל הטיפש-עשרה, הגענו לבי"ס תיכון ולימודים מתקדמים. חובות אלה לא עלו תמיד בקנה אחד עם פעילות אינטנסיבית בתנועה. אבל אפשר לארגן הקלה. הרי באמצע עירנו צ'רנוביץ ובשוליה, היו גנים ציבוריים עם חורשות, ספסלים, דשאים, יופי של טבע. כאן התקיימו פגישות, מקריות, בין בנים ובנות שבאו ללמוד ולשנן את פרקי הספרות והשירה שבימינו היו צריכים ללמוד אותה על פה. גדולי הפדגוגים גרסו שהלימוד בצוותא ובזוגות הינו יעיל ועדיף. כצעירים, התלהבנו משיטה פדגוגית זו.

תוך כדי כך, גם קיימנו פעילות תנועתית לגיבוש רעיוני וחברתי. לימודי התיכון נסתיימו. חלק עזבו בכיתה האחרונה לפני בחינות הבגרות, כי מה חשיבות התעודה כאשר רוצים להיות חקלאי בארץ, להצטרף לקיבוץ, או לייסד קיבוץ חדש? אז התחיל המאבק לעזוב את הבית, כדי לצאת להכשרה חקלאית, לחיות בקומונה כפועלים חקלאיים שכירים, למשך חצי שנה ויותר, אביב, קיץ וסתיו.

אחרי ההכשרה לא כולנו יכולנו לעלות ארצה; כי רשיונות העליה, "הסרטיפיקטים" שהקציבה ממשלת המנדט הבריטית לחלוצים, היו מעטים. עבור רוב החלוצים החלה תקופת המתנה, שלא ידעו מתי תגיע לקיצה. חלק ממבוגרים אלה, שלא גמרו את הלימודים התיכוניים, לא יכלו להשתלב בלימודים אקדמאיים כי לא היתה להם תעודת בגרות. מקצוע מבוקש לא הספיקו ללמוד ומועד הכניסה לצבא, שהיה חובה (שרות של כמעט שנתיים) התקרב. כך הגיעו אחרי שנים של פעילות תנועתית וחלומות הגשמה למצוקה נפשית קשה. זה הכאיב עוד יותר כאשר חלק מהצעירים כן זכה לעלות, ולא תמיד היתה ההרגשה שהתור לעליה התקיים אמנם בקפדנות והכל מתנהל לפי הצדק הצרוף. אלה שלא זכו, התחילו להסתדר בעבודות זמניות בבתי חרושת, חלק נכנס לעסקי הוריהם והתרחקו, מאוכזבים, מפעילות תנועתית; ואלה שלא השלימו עם המצב, התחילו במאבק על יישום העליה עם ההנהגה המקומית, המחוזית והארצית. מאבק זה הגיע לעתים לחריפות יתרה. והנה נפלו המנהיגים על רעיון חדש של ארגון גרעיני עליה. אלה שגמרו הכשרה וכבר המתינו זמן רב למדי, יצאו שוב להכשרה לגיבוש נוסף, וכל הסיפור חזר על עצמו בלי קביעת מועד בטוח לעליה.

הרעיון של ארגון עליה בלתי חוקית המונית תוך מאבק עם שלטונות המנדט לא נראה תחילה למנהיגי התנועה הציונית כבת ביצוע, אך לבסוף הסכימו לו.

העליה התבצעה בדרך הים, באוניות קטנות ובצפיפות.

מי שזכה לראות את הר הכרמל מופיע באופק, את העיר חיפה מתגלה בין הערפילים, זכה לחוויה מרנינה בלתי נשכחת, מרגשת ביופיה, משמחת את הלב עד כדי דמעות. ומה הפלא שרבים נשקו את האדמה, מי בגלוי, מי בסתר ומי במחשבה בלבד.

התגלות הארץ היתה כעין ראית המקדש, כתפילה בכותל, כהגשמת חלום!

ריינר אפרים (פרידל)

בולטין בשם "דור חדש", שהופיע בשנות השלושים. הנושאים הם: ציונות, כתיבה על ארץ ישראל, יהדות, תולדות היהודים, ספרות יידיש, ספרות עברית, אידיאולוגיה ושונות.

קונסטנצה

קן "הנוער הציוני" בקונסטאנצה – השער לא"י

קונסטאנצה, עיר-הנמל הראשית של רומניה על חוף הים השחור שנקראה "השער לארץ ישראל", היתה אחרי מלחמת העולם הראשונה ועד אמצע שנות השלושים, עיר קוסמופוליטית בעלת אוכלוסיה מגוונת: רומנים, יוונים, יהודים, ארמנים איטלקים וכו'. רוח ליברלית שנשבה באותה עת באירופה וההשפעה ההולכת וגוברת של התרבות הצרפתית ברומניה, הפכו את העיר לסמל החיים החדשים: חיי אחווה והבנה בין כל אזרחיה. היהודים התרכזו בשתי קהילות מבוססות, אשכנזית וספרדית, עם בתי כנסת מפוארים. על אנטישמיות הס מלהזכיר, מלה זו לא היתה ידועה שם עד כמעט ערב מלחמת העולם השניה. אבל המלה ציונות היתה, גם היתה ידועה בזכות שלושה גורמים מיוחדים שפעלו בקונסטנצה ואלה הם:

א. מעמדם הכלכלי של יהודי העיר, היה איתן ומבוסס. הם היו תורמים לקרן הקיימת ולקרן היסוד ביד רחבה.

ב. הנמל שימש שער היציאה ליהדות אירופה, במיוחד ליהודי פולניה, צ'כיה, בוקובינה, הונגריה, רומניה וכו'. מדי שבוע היו מגיעים אליו קרונות עמוסים עולים לארץ ישראל ורבים מיהודי קונסאטנצה היו חוזים בהפלגתם.

ג. הקן של "הנוער הציוני".

עד שנת 1929 היו מתאספים כמה תלמידי תיכון בחצר בית העם ו"עושים ציונות" ברקודי הורה, הרצאות על ארץ ישראל, טיולים לאורך הים השחור, ללא השתייכות לתנועת נוער מסויימת וללא חזון החלוציות. תלמידים אלה עזבו את העיר אחרי בחינת הבגרות והיו לסטודנטים. נזכיר אחדים מן הפעילים: ביינר, גינסבורג, שפירא, טיילר.

למזלם, התנדבה המורה רחל גמבורט ז"ל ללמד אותם עברית והמהנדס חיימוביץ' ז"ל היה בא לעודדם ולהושיט להם עזרה רוחנית, עד אשר הגיע אלינו אדריאן לייבוביץ (לב) מבוקארשט שסיפר לנו על "הנוער הציוני".

ההתלהבות היתה גדולה. התחלנו בארגון ובפעולה ותוך כמה חודשים מנה הקן יותר מ-60 צופים ומקשיבים. אחרי כן ביקרה אצלנו אתי ז"ל, הבלתי נשכחת, אחותו של וילו כ"ץ מפוקשאן, שהפיחה רוח שמחה וששון בין שורות החברה והקן המה צופים ומקשיבים לרוב. כן ביקרו אצלנו איזו פינקלשטיין (זוהר), צבי הרמן, ווילו כ"ץ, אשר הדריכו את הנוער.

מאז התחילה פועמת בקונסטנצה רוח החלוציות, כי העליה לארץ ישראל הוכרזה כמטרת הפעילות הציונית וההליכה להכשרה הפכה לשאיפת כל אחד ואחד. חיי הקהילות היהודיות בעיר קיבלו צביון חדש. הורים התחילו מתעניינים יותר ויותר בתנועה הציונית ובארץ ישראל. בפעם הראשונה בקונסטאנצה הצגנו, בשנת 1932, מופע ציוני באולם "אלפיס", שהיה גדוש יהודים נלהבים. כן השתתפנו בקבלת הפנים לנחום סוקולוב ז"ל, יו"ר ההסתדרות הציונית, שביקר בעיר בדרכו לארץ ישראל. ראש הקן ברך אותו בעברית. בשנת 1934 השתתפו 15 בחורים ובחורות ב"מושבה" (מחנה קיץ) בקמפו-לונג שבבוקובינה וכאשר חזרו נתמלאה העיר ציונות.

השפעת הקן שלנו על "הרוב היהודי" היתה עצומה ומלבד חלוצינו הרבים, עלו לארץ גם משפחות שלמות ומבוססות בטרם בוא פורענות השואה וגם בתקופת המלחמה ולאחריה.

מיותר לציין שהפעילות היום יומית של הקן הקנתה לכל החברים ידע על הנעשה בארץ, תרבות יהודית, תולדות העם והציונות, שירי הארץ הנפלאים, כבוד וגאווה.

שמות הפעילים: ז'אק סמו (אוסמי) דוד מנשה (מנור), לזר ברקו, בטי ברקו, סולימוביץ', סמי שפירא, שניצר, לוצ'י זומר, הרשקוביץ' קוקה ז"ל, ז'אן פרין ז"ל, האחים שפירא, יזי ראנד וביבי.

עזרו לנו: אלברט טיילר, יו"ר הקהילה האשכנזית, סלומון ישראל, יו"ר הקהילה הספרדית, מהנדס חיימוביץ', ליאון קרויטורו ז"ל, משפחות ביינר, ברקוביץ', ועוד יהודים רבים וטובים.

ז'אק סמו

אחרי השואה

בתחילת שנות הארבעים של המאה, מנתה קהילת קונסטאנצה כאלפיים יהודים, אשכנזים וספרדים שגרו זה לצד זה כשהם מתפללים בנפרד בשני בתי כנסת.

האוכלוסיה היהודית היתה מבוססת מבחינה כלכלית, כי התפרנסה בחלקה הגדול מיצוא ויבוא דרך הנמל. הקשרים עם ארץ ישראל היו הדוקים כי כמעט כל שבוע הגיעו אניות משם. לעומת זאת, לא היתה האוכלוסיה היהודית בעיר הנמל חד גונית. יהודים מכל רחבי רומניה באו לגור בעיר הנמל, כשעיקר דאגתם היתה פרנסתם ולא התפנו בצורה רצינית, לחיי הרוח. לכן, חסרו בעיר סופרים, מוסיקאים ואנשי רוח ותרבות אשר ישפיעו על האחרים. כן לא היתה קיימת בקונסטאנצה ספריה יהודית או ציונית או כל מוסד תרבותי אחר. בגלל זה, על אף העזרה שהקהילה היתה מוכנה להושיט, חסר היה להסתדרות הציונית בעיר ולתנועות הנוער, הבסיס התרבותי היהודי.

עד פרוץ מלחמת העולם השניה, היתה פעילות פוריה בקן קונסטאנצה. עם פרוץ המלחמה והאיסור על פעילות ציונית, נותק זמנית הקשר עם המרכז בבוקארשט. חלק מן הפעילים המשיכו להיפגש במסגרת חברתית, בבתים פרטיים. לקראת סוף המלחמה, בראשית שנת 1944, חודש הקשר. בתקופה ההיא, הפליגו מקונסטאנצה כשמונה אניות מעפילים: מילכה א', מריצה א', מילכה ב', מריצה ב', קזבק, מורינו, בולבול ומפקורה. האחרונה טובעה. נדרשו כל מיני סידורים בקשר להפלגת האניות. אז הגיעה אלינו חנה'לה פלדמן-שיבר, אשתו לעתיד של דב שיבר - ועזרנו לה כמיטב יכולתנו. למשטרת הבטחון נודע על קשרינו עם מרכז התנועה וכתוצאה מכך נשלחו לעבוד מחוץ לעיר (בעבודת כפיה שהיהודים חוייבו בה) חברינו - בוזי, דב גולדשמידט, ראובן גרוסמן ויעקב ויינטראוב- כרמי.

בתום המלחמה, נתחדשה הפעילות, כאשר המגורשים לשעבר עמדו במרכזה. חברים חדשים הצטרפו לקן. הסבל שסבלנו בשנות המלחמה והידיעות על השואה שעברה על בית ישראל, גרמו להתעוררות חזקה, בעיקר בקרב הנוער. הרצון לעלות התחזק וכל אחד חיפש מסגרת לפעול בה. רוב הנוער הצטרף ל"הנוער הציוני". הקהילה הקצתה לנו חדרים לפעולה והפעילות נמשכה כמעט מדי יום ביומו. היה שמח. שרנו, רקדנו וקיימנו שיחות על דרכנו. הגיעו שליחים מבוקארשט. בין הראשונים היתה מריקה שפאר, כיום באלוני-אבא. היא שהתה בעיר תקופה ארוכה ועזרה לנו בצעדינו הראשונים. בשלב מאוחר יותר, הגיע מפי שרף. גם ברל שיבר שהה בקרבנו ימים מספר. היו גם אחרים.

ב-1 במאי 1945 וימים מספר לאחר מכן, ב-9 במאי, היום שבו נסתיימה מלחמת העולם השניה, צעדנו ברחובות העיר, יחד עם רבים אחרים, כיחידה של "הנוער הציוני" ונשאנו בידינו דגלים כחולים-לבנים וכרזות שעליהן כתוב היה: "יחי הנוער הציוני!" ו"תחי הבריגדה העברית!". עשינו זאת למרות התנגדות השלטונות, שלא ראו בעין יפה את הפעילות הציונית. הצלחנו ל'הדליק' את כל היהודים בפעילותנו ובחגיגות שארגנו. מעמדנו הלך והתחזק. קיבלנו גיבוי מלא מועד הקהילה.

למחנות הקיץ בקומאנדאו (1945) יצאה קבוצה נכבדה. בין היוצאים - בוזי, רובין, יעקב, פליצ'יה, לזר ואחרים. הקן הלך והתחזק ומנה כ-100 חברים מכל הגילים.

בשנת 1946 יצאו החלוצים הראשונים להכשרה, ביניהם - ליקה פרצ'פ, כיום באלוני-אבא וישראל וינטראוב. ב-1947 יצאו להכשרה באיוד, יעקב וינטרוב, גולדשמידט, פליצ'יה פריצ'פ - שהיתה חברה במועצה הארצית ולאזר קרויטורו. בדצמבר אותה שנה, עלו עם אניות

ה"פנים" יעקב ובוזי. פליצ'יה נשארה להמשיך לעבוד כפעילה בתנועה ולאזר נשאר להמשיך בפעילותו בהגנה. לאיוד הגיעה קבוצה שלישית של חברים שהיו שייכים לארגון הצופים. גם הקבוצה הראשונה נמנתה על ארגון ה"צופים" ביניהם פויו הרצנו, לאזר שפיגלר, דוצו וייס ואחרים.

ב. גולדשמידט

שטאפנשט

קן בצל "חצר" אדמו"רים

העיירה שטאפנשט היתה לאחד המרכזים החסידיים החשובים ביותר של יהודי רומניה. אחד מבניו של ר' ישראל מריז'ין הקים את "החצר" שלו בשטאפנשט ויסד דינסטיה משלו. שטאפנשט העיירה היתה מרכז תורני, דתי וציוני.

כשהחלו נושבות רוחות חדשות ותנועות הנוער הציוניות החלו פועלות ברומניה, הן מצאו קרקע נוחה לפעילות גם בשטאפנשט, כי היהודים ראו בתנועות אלה ביטוי לכמיהתם לארץ ישראל. גם ה"חצר" האדמו"רית היתה ציונית וברכה על כל יהודי שעלה ארצה.

אין להסיק מדברי, שדעתם של יהודי שטאפנשט היתה נתונה אך נרק לציונות וללימוד תורה. נשבו שם גם רוחות אחרות. ראשית כל דאגו היהודים לפרנסתם, שלא היתה קלה. התיאטרון היידי היה בן בית בעיירה. גם בעלי נטיה שמאלנית לא חסרו בעיירה, אך כולם התנהגו בסדר, כביכול ממשיכים בתלם המקובל.

"חוג הנוער הציוני" – "צ.ט.ס." נוסד בשטאפנשט בשנת 1929, על ידי לייב דימידיאנו, דניאל לייבוביץ' ודניאל פרץ. את דמיונם של הנערים האלה הציתו בנו קאושנסקי ז"ל. הקן פעל יפה ובין החלוצים הראשונים של העיירה נמנו: דניאל פרץ, לייב דימידיאנו, ש. קלקנר, יעקב ברקוביץ', ראובן נדלר, יצחק זלמנוביץ', ש. חיימוביץ', גולה פרץ, צביה פרץ, יעקב ברקוביץ' וישראל ישעינוביץ'. מאוחר יותר יצאו להכשרה גם החברים לינובה דימידיאנו, פרידל צדלר ונתן צרנו.

רוב החלוצים שלנו עברו את הכשרתם במסגרת החלוץ הכלל ציוני ב"סקינן" ליד באקאו. ראשוני העולים מעיירתנו עלו בשנת 1931. העברית היתה שגורה כמעט בפי כולנו. המורה לעברית שטיינהויז, נהג להרצות באוזנינו בעברית.

מובן שהשתתפנו בכל מיני אירועים תנועתיים כמו כינוסים ביאש, בהארלאו ובמקומות אחרים. בעיירה פעלו מלבד "הנוער הציוני" גם "גורדוניה" ו"מכבי".

זהבה פרץ

קבוצת חברים בקן קונסטאנצה, 1935.

בתמונה מוהים: ל. זומר, שולימוביץ, ל. ברקו, ל. מיוחס, ב. ברקו, מנשה דוד, יעקב סמו, קוקה הרשקוביץ, גולדשטיין, פרין, ל. הולצמן, אסתר גולדשטיין, קושניר, סגל, בויקה וזצי שוורץ.

בקן סטאנצה, 1936.

ותיקי "הנוער הציוני" בקונסטנצה, 1940.

חברים בקן קונסטאנצה, 1939.

ביקורו של אברמוביץ בקן קישינוב, 1939.
בתמונה: פטלז'ן, ברמן, ריזניק (ז"ל) אברמוביץ, אלמות

קן ראדאוץ, 1945.

קישינוב

כך נוסד והתפתח הקן שלנו

כעשרת בני נוער היינו נוכחים בהנחת היסוד לקן "הנוער הציוני" בקישינוב. הדבר היה בשנת 1934. גילנו נע בין 14 ל- 16 שנה. הקן הוקם ביוזמתם של אסתר ור. בלצן הי"ד, שאספו, ארגנו ואימצו אותנו וליוו את צעדינו הראשונים בעצה ובהדרכה. משפחת בלצן קירבה אותנו בחמימות ובטוב לב עד כי ראינו עצמנו כחלק מבני ביתם. במשך הזמן, באו אלינו עוד כמה מעסקניה הדגולים של הציונות הכללית בקישינוב, כולם מנכבדי העיר, ידועי- שם ומפורסמים בבסאראביה כולה. עסקנים אלה ניסו להעמיק את תודעתנו הציונית, ובעיקר הכלל ציונית. הקמת הקן היתה המשך למהלך קודם, שהחל כשנה לפני כן, גם כן ביוזמת משפחת בלצן: הקמת סניף הכשרה באחד הכרמים בסביבות העיר. הכוונה היתה להכשיר חלוצים כלל ציוניים לעלייתם ארצה.

שני המהלכים היו בבחינת הנסיונות הראשונים של הציונות הכללית בבסאראביה להקים דור- המשך לציונות הכללית, כדוגמת יתר המפלגות בהסתדרות הציונית. אלה טיפחו תנועות נוער משלהן, שבאותה עת כבר היו מבוססות ופיתחו פעילות נרחבת בקרב הנוער היהודי. הן היו לעזר רב למפלגותיהן מבחינת הייצוג במוסדות התנועה הציונית.

קישינוב היהודית תססה. העיר רחשה חיים יהודיים. ההתבוללות והניכור, שהופיעו בקרב האריסטוקרטיה היהודית בקישינוב, היו תופעת שוליים מצומצמת לשכבה עלית דקה של "סנובה", ריקה מתוכן, שהקריירזם וההתבלטות העצמית לפני ה'עמך' היו נר לרגליה. המוני היהודים בעיר קישינוב שורשיים היו ובעלי תודעה יהודית עמוקה. הקהילה היהודית, מאורגנת להפליא, טיפחה חיים יהודיים ערים בכל השטחים, כולל במערכת החינוך ובבתי הספר היהודיים.

במקביל לבתי הספר הכלליים, שקיימה ממשלת רומניה במגמה ברורה ל'רומניזציה', קיימה הקהילה היהודית מערכת "חדרים" מסוג "תלמוד תורה", בתי ספר עבריים "תרבות", ישיבה וגימנסיה עברית "מגן דוד", שהיתה ידועה בכל רחבי בסאראביה ברמתה הגבוהה ובאופיה העברי.

מערכת זו גידלה דור יהודי צעיר, שהתחנך על ברכי המורשה היהודית והשפה העברית. בצמוד למערכת זו, וכהשלמה אליה פעלו תנועות הנוער שטיפחו את ההוויה הציונית - חלוצית כדוגמת "השומר הצעיר" ו"גורדוניה", או ההוויה הציונית רביזיוניסטית על כל המשתמע מכך, כדוגמת "בית"ר". אכן, בראשית שנות השלושים, היו תנועות נוער אלה התנועות החינוכיות היחידות, שהיו קיימות בקישינוב. הציונים הכלליים, שהיו חסרים תנועת נוער משלהם, החלו לחוש, כי הקרקע נשמטת מתחת לרגליהם מבחינת הבטחת ההמשך, ואז, בשנות 1933-1934, יזמו הקמת תנועה משלהם.

ההתחלה היתה צנועה. עזרתה של משפחת בלצן בקיום הקן, ביצירת אוירה ציונית ועברית בקרבנו, היתה רבה, אולם אנחנו - כבני נוער - שאפנו לפעילות משלנו ולביטוי עצמאי. התחלנו לפעול כדרך פעילותן של שאר תנועות הנוער בעיר. התחלנו לצאת אל מחוץ לעיר לשם בילוי בחיק הטבע. רוב הפעולות הללו התרכזו על גדות הנהר "ביק", שעל גדותיו בנויה העיר קישינוב. לאורך גדות הנהר הזה, התרכזו גם פעילות שאר תנועות הנוער שבעיר.

בהיעדר מרכז תנועתי שידריך את צעדינו, היתה הפעילות הצופית שלנו חיקוי למה שראינו אצל שאר התנועות. רקדנו ריקודי תנועות הנוער שהיו מקובלות באותה תקופה. הנהגנו פעילות ספורטיבית, כפי שהיה מקובל בקרב התנועות האחרות. בדרך זו, יצרנו לעצמנו הווי משלנו, הרחבנו את שורותינו וקירבנו נערים ונערות שגייסנו לשורותינו.

קשרינו עם התנועה ברומניה הישנה (הרגאט) ועם הקנים המעטים

בבסאראביה, שאף הם, כמונו – היו בראשית דרכם, החלו בשנת 1935. באותה שנה, אירגנה התנועה "אולימפיאדה" ביאש והוזמנו אליה גם קני בסאראביה כולל אותנו. למרות ייצוגנו הצנוע, שלנו ושל שאר קני בסאראביה, התבלט באולימפיאדה זו החומר האנושי מבסאראביה בייחודו היהודי השורשי. התקבלנו על ידי חברינו מרומניה הישנה תחמימות רבה. פגישה ראשונה זו עם חברינו, היתה בבחינת חוויה תנועתית מיוחדת במינה. הרגשנו קירבה לתנועה הארצית, בעלת הערכים החינוכיים, הדורשת מחבריה הגשמה חלוצית.

חזרנו מאולימפיאדה זו מלאי חוויות ורשמים. ניגשנו במרץ לפעילות תנועתית ולהידוק הקשרים עם התנועה ומרכזה. ב–1936, כאשר ביקרה בקישינוב משלחת מטעם ההנהגה הראשית מבוקארשט, בהרכב החברים אריה אברמוביץ', אפרים בנדרמן ופייביש שרגא, היתה הפעילות בקן בשלב ההתקדמות לקראת הנהגת פעילות תנועתית במתכונת של קן ממש. ביקור זה קידם אותנו בשלב נוסף, לקראת חלוקת הקן לשכבות, לפי הגילים והידוק נוסף של קשרינו עם ההנהגה הראשית.

הגברנו את השתתפותנו במושבות הקיץ של התנועה ובכינוסיה הארציים. התכוונו להוציא חלוצים להכשרה לסניפי התנועה ברומניה. תרומה רבה תרמה לפיתוחו החינוכי של הקן שליחותה של בת–שבע זליקוביץ' (כיום זמר) מפאלטיצ'ן, שעשתה כמה חודשים בשליחות התנועה בקישינוב.

לקראת הרבע האחרון של שנות השלושים, יצאנו לדרך המלך. רישומנו ניכר היה בכל שטחי הפעולה התנועתית: בסמינריונים, במושבות קיץ ובמועצות התנועה. עשרות חברים יצאו לקיבוצי ההכשרה. היינו מעורבים בשלב העיקרי – העליה וההגשמה.

מאיר קושניר

המשורר אברהם שלונסקי בכנס התנועה בפוקשאן, 1932.
המשורר באמצע. על ידו מאיר זליקוביץ.

רומאן

הקן שלנו

בהנהגה הראשית הראשונה של "צ'.ט.ס." – חוג הנוער הציוני – היו חברים י. ברוקר, משה טופר ומוני סגל, כולם מרומאן שהיתה בין הערים הראשונות שהצטרפו ליוזמתם של החברם מבאקאו – מקימי ה"צ'.ט.ס.".

אני הצטרפתי, יחד עם רחל כהן והרמן מירנברג, בשנת 1929, כאשר הקן ברומאן היה בהנהגתו של משה טופר ז"ל.

בקבוצות הראשונות של חברי הקן נמנו החברים: ארליקה קאופמן, נתן מוסקוביץ', אתי מרקו, רחל נוימן, אתי כהן, אתי פיינשטיין, מקס פדר, יעקב ינקו, לופו סטרולוביץ', ברנהרד ליבר, בראנישטיאנו, גידו אלתר, פרידה פיינשטיין, יעקב אלתר, מקס מרקוביץ, אידל איסקסון, משה מאיר ואיזו פיינשטיין.

הקן שידע שנות שגשוג, השפיע רבות על האוכלוסיה היהודית, שמנתה כששת אלפים נפש, בשנות השלושים של המאה הזו. אוכלוסיה זו היתה מורכבת ברובה מסוחרים, בעלי-מלאכה, ותעשיה זעירה. יהודי רומאן שמרו על המסורת אך לא עד כדי כך שהדבר יפריע להם בחייהם ובעיסוקיהם. בעיר רומאן פעלו 22 בתי כנסת שהיו גדושים מתפללים בימי שבת וחג. בשני בתי הספר היהודיים, אחד לבנים והאחר לבנות, לימדו גם עברית, פעל גם בית חולים יהודי מסודר. גם האוכלוסיה הלא יהודית העדיפה אותו על פני בית החולים הממשלתי.

מר ריבנזון, מנהל בית הספר היהודי, היה במשך שנים מספר, חבר בפרלמנט הרומני מטעם אחת המפלגות הרומניות.

התנועה הציונית פעלה על מי מנוחות, ללא מאורעות יוצאי דופן, עד שנת 1937, עד לעלייתה לשלטון של ממשלת גוגה-קוזה האנטישמית. יש להודות שהיחסים בין התושבים הרומניים והיהודים בעיר היו תקינים עד אז, וזאת אולי סיבת השלווה שהיתה מנת חלקם של יהודי המקום. ב-1937 התנהל איסוף התרומות לקרנות ללא בעיות. אחד הפעילים, וולף לייב שוורץ, חילק תעודות לאלה שהצטיינו באיסוף כספים מהקופסאות הכחולות-לבנות של הקק"ל. נאספו כספים גם לקרן היסוד. בין האוספים היו גם חברינו ליאון גרינברג, אוזיאס בראר, לאזר בלנדר ועוד.

השתתפנו בכל הפעולות של ההסתדרות הציונית ובאירועים שיזמה התנועה. בשנת 1933 השתתפנו בפגישה שהתקיימה בפיאטרה ניאמץ, בהדרכתו של משה טופר. הפגישה נערכה בבנין בית הספר היהודי בפיאטרה ניאמץ. באותה שנה, נטלנו חלק פעיל במושבת הקיץ שהתקיימה על יד הכפר דאמינשט. ב-1934 השתתפנו בפגישה שנערכה בעיירה פודול אילואייה, בהנהלתו של צבי הר-זהב ובהשתתפותם של דב סולומון מפוקשאן ושמואל מרנץ מבאקאו.

בשנת 1932, יצאו ראשוני חברינו להכשרה חלוצית: משה טופר, רחל כהן ורחל נוימן. בשנת 1933 יצאו להכשרה: מקס ברקוביץ', משה מאיר ואתי פיינשטיין. ב-1934 נבחר חברנו משה מאיר למועצה הראשית של התנועה.

יוצאי "הנוער הציוני" שלא עלו ארצה ופרשו מן התנועה, הפכו לגורם ציוני וציבורי בעיר. חלקם פעלו במסגרת כלל ציונית וחלקם ב"מכבי" – ארגון ספורטיבי לאומי, שארגן "מכביה" ארצית הודות לפעילותו הברוכה של עו"ד ברנרד פרידמן.

חברינו השתתפו בהפגנות שנערכו בעיר לרגל ביקוריהם של חיים וייצמן ז"ל ושל זאב ז'בוטינסקי. שניהם השאירו רושם בל יימחה על יהודי רומאן.

היינו מבקרים קבועים בהצגות בשפת יידיש שהציגו בעיר להקות שונות שפקדו את עירנו.

בשנת 1935, עלה ארצה משה מאיר עם חברתו אתי פיינשטיין ואחריהם עלה מקס ברקוביץ' עם חברתו, שלי איזרמן מבאקאו. רוב

החברים עלו ארצה בעליה ב' מחוסר סרטיפיקאטים.
לאחר מלחמת העולם השניה התרכזנו כולנו בארץ ישראל. באנו בעליות השונות החל משנות הארבעים ועד לימינו אלה.

אחר השואה

קן נחמד, שלא התבלט במיוחד, אם כי בדו"חות השליחים שפעלו בקן זה, נאמרו דברים טובים על הקן שגדל בהתמדה. אחד השליחים היה ג'לו לוקץ' מטקוץ'. נדמה לי שגם שפיצו ביקר בקן זה והיו בודאי גם רבים אחרים.
ברומאן התפתח יפה קן של תנועת "הרצליה" שהיה מורכב מנוער מעל לגיל החינוך של "הנוער הציוני" שראה את עתידו בקיבוץ והשתוקק לצאת להכשרה ולעלות ארצה. החבר איזידור ביניש מרומאן היה חבר במועצה הארצית של "הנוער הציוני". (המוסדות המרכזיים של התנועה החינוכית ושל "הרצליה" משותפים היו).
ברומאן של אחר השואה התפתח סניף למופת של "העובד הציוני" בראשות הד"ר לזרוביץ' ז"ל, מנכבדי הקהילה במקום.
באביב 1948, אירח קן רומאן פגישה איזורית רבת משתתפים. בראש המבצע עמד החבר בומי שטטנר מההנהגה הראשית.

יוזי (יהושע) שוורץ

קראיובה

"הנוער הציוני" בקראיובה

בעיר קראיובה, בירת חבל ארץ "אולטניה", בדרום מערב רומניה, היו כשלוש מאות משפחות יהודיות, ספרדים ואשכנזים. הספרדים היו הותיקים במקום בתוקף נסיבות היסטוריות.
בבית הספר של הקהילה היהודית למדו עברית והאוירה היתה די נוחה בקרב היהודים. מלבד כמה משפחות ספרדיות, שהתנשאו על האחרים וכמעט ולא באו בקהל יהודים, כל האחרים חשו עצמם כיהודים. הרב לוי הספרדי היה ציוני בעל הכרה ועשה רבות להפצת השפה העברית בקרב הנוער. הוא ניהל קורסים לעברית ועודד צעירים להצטרף לתנועה הציונית.
היחסים בין יהודים לנוצרים היו תקינים. בשנות המלחמה גורשו יהודים לגיטאות בטראנסניסטריה. למזלם חזרו רובם.
בשנת 1930, יסד מ. בלומנטל, מבוקארשט, שהיה חבר בהנהגה הראשית של "צ.ט.ס." את קן "צ.ט.ס." בקראיובה, שהפך לאחר מכן לקן "הנוער הציוני". הקבוצה המנהלת היתה מורכבת מבני הרשקוביץ', סמי לרנר, ואחי המנוח סמי איציקזון. הקהילה העמידה לרשותנו אולם וד"ר רוסמן, מנטוש קליין ואהרונוביץ' מאנשי "רנאשטריה" (תנועה כלל ציונית ראדיקלית) עזרו לנו בניהול הפעילות.
ביקוריהם של ז'ק סמו, מייטוס דוראל ואחרים מאנשי המרכז, תרמו להתפתחות התנועה, שהפכה לגורם חינוכי בקרב יהודי המקום.
בבחירות לפרלמנט נקטו חברינו עמדה ברורה בעד המפלגה היהודית הלאומית, כפי שעשו גם אנשי "רנשטריה" (התחיה), בניגוד לעמדתן של תנועות ציוניות אחרות, שפעלו למען המפלגות הרומניות, מתוך הנחה שבדרך זאת, ישפיעו על המנהיגות הרומנית לטובת היהודים.
בשנת 1935, יצאו חלק מחברינו להכשרה באומבראשט, יאש ופלוריאסקה ליד בוקארשט. במרוצת השנים, עלו ארצה חלק גדול מחברינו, רובם בעליה בלתי ליגלית.
אישית, עליתי בשנת 1940 באנית המעפילים "דוריאן 2". צבי קליין מקראיובה שעלה לפני, מתגורר עד היום בקיבוץ "ניצנים" של "הנוער הציוני". אחיו, חמי קליין, מנהל בית ספר לציור בנהריה.

צ. איציקזון- גור

חברים בקן רומאן, 1937.
בתמונה מזוהים: י. שוורץ, מקס פדר, מקס ברקוביץ, יטי פיינשטיין.

חברים בקן רומאן, 1937.

בבסאראביה

יהודים ותנועות נוער בעיר בסאראבית

באלץ היתה בשנות השלושים עיר מחוז מהגדולות שבבסאראביה. באלץ שכנה בלב לבו של גליל ארץ בעל אדמות דשנות ופוריות והיתה המרכז היהודי השני בחשיבותו בבסאראביה, אחרי קישינוב - בירת האזור. בשכנות הקרובה והרחוקה של באלץ, היו פזורות עשרות עיירות יהודיות שתושביהן ניהלו אורח חיים שורשי יהודי. בעיירות אלו, פעלו בתי ספר עבריים, "תלמודי תורה" וידעו פעילות ציונית ענפה שהתנהלה הן בקרב הבוגרים והן בקרב בני הנוער. לכל העיירות בסביבה, שימשה העיר באלץ מרכז תרבותי חשוב.

הגימנסיה העברית בבאלץ היתה מן הטובות בבסאראביה. מדי שנה בשנה יצאו מבין כתליה מחזורים של בני נוער ציוניים וחלוציים, דוברי עברית ובעלי תודעה יהודית ציונית. בני המחזורים הללו, הזינו את תנועות הנוער הציוניות במחנכים ובפעילים.

בבאלץ פעלה גם הוצאת ספרים עברית ("לב טוב") שסיפקה ספרי לימוד בשפה העברית לכל בתי הספר העבריים ברחבי רומניה. כן פעלה בסביבות באלץ חוות הכשרה "מסדה" שהיתה מפורסמת מאד בקרב חלוצי רומניה. בחווה זו, קיבלו הכשרתם אלפי בני נוער מ"החלוץ הכללי" לקראת עלייתם ארצה. יהודי באלץ התגאו בחוות "מסדה" ופעלו רבות להקלת תנאי החיים בה.

לייסוד קן בבאלץ, היתה חשיבות רבה לתנועה כולה, בשל חשיבותה הרבה של העיר ובשל השפעתם על הסביבה היהודית בכל המחוז. לאט לאט הכה שורש קן של "הנוער הציוני" בבאלץ שניהל פעילות ציונית יחד עם כל יתר תנועות הנוער הציוניות במקום. תוך תקופה קצרה יחסית, תרם קן זה שני חברים פעילים למוסדות ההנהגה הארצית של התנועה, הלא הם חברינו פישלר וגרשטיין, אשר לקראת סוף שנות השלושים יצאו להכשרה בדרך לעלייתם ארצה. ברם עלייתם לא יצאה אל הפועל בשל פרוץ מלחמת העולם השניה. במלחמה זו, בעמק הבכא של השואה, נעלמו עקבותיהם.

נעשו מאמצים לאתר חברים יוצאי קן באלץ, כדי לדלות מפיהם פרטים על תולדות הקן ועל פעילותו, אך לדאבוננו לא נמצאו כאלה. רשימתו של הרזהב, על רשמיו מביקור שערך בקן באלץ, ימלאו חלקית את החלל הריק.

אפרים

הקן שלנו בבאלץ

במסגרת שליחויותי בקני התנועה ברומניה, הגעתי בשנת 1934, לקנים שלנו בבסאראביה. התעכבתי במיוחד בשני הקנים הגדולים בקישינוב ובבאלץ. מטרת ביקורי היתה ראשית כל להתרשם מהפעילות בתנועת "הנוער הציוני" בבסאראביה, שעשתה אז את ראשית צעדיה באזור. כמו כן רציתי לבחון ולבחור את מועמדי הקנים לסמינר שתוכנן לשנת 1935, שאמור היה להתקיים בחוות פלוריאסקה. המזכירות הטילה עלי את ארגונו וניהולו של הסמינר.

הביקור בבאלץ היה עבורי בבחינת חוויה מיוחדת במינה. בפעם הראשונה בחיי, באתי במגע עם קהילה יהודית ועם בני נוער יהודיים, שהיו שונים בתכלית השינוי מאלו שבקהילות היהודיות ברגאט ואף מאלה מבוקובינה - אותם הכרתי עוד לפני כן. היה זה נוער שהתחנך בבית ספר ובגימנסיה עברית והשפה העברית היתה שגורה בפיו, למרות ששפת האם של נוער זה היתה יידיש. מאד השתוקקנו לקרוא את י.ל. פרץ, את שלום עליכם ואת שאר סופרי היידיש בלשונם המקורית, למרות ששפה זו לא

היתה קרובה מאד ללבנו. השפות רוסית ורומנית שימשו בערבוביה בבסארביה, כתוצאה מהחלפת השלטון באזור. (רוסיה סיפחה בשנת 1812 את האזור שהשתייך עד אז למולדובה ורומניה חזרה וסיפחה אותו אליה שוב בשנת 1918 וחוזר חלילה). המסחר והתעשיה בבאלץ היו בידי היהודים שהביאום לידי שגשוג ופריחה. בידי יהודי באלץ היו גם חוות חקלאיות מפותחות שבהן גידלו עצי פרי, כרמים וטבק. בסארביה התפרסמה בייצוא פירותיה המשובחים למערב ולמרכז אירופה.

מרבית חניכי הקן באו ממשפחות בהן המחסור והמצוקה היו מנת חלקן. היהודים המקומיים היו ערים מאד לעניני הרווחה שנגעו להם ישירות. הם הקימו בתי אבות, בתי תמחוי לעניים ומוסדות צדקה, כולם בבעלות הקהילה היהודית, שהגישה עזרה לנזקקים. חיי הקהילה התוססים הרשימוני במיוחד: התיאטרון היידי, מסיבות ה'עונג שבת', המקהלות וכן ההרצאות שהתקיימו עבור הציבור היהודי. כל אלה, יצרו מערכת ענפה מאד של פעילות תרבותית.

הקן שלנו בבאלץ, מנה אז 150 חניכים לערך, רובם משכבת הצופים. היתה לנו בעיה רצינית בקשר להכנת מדריכים שהיו אמורים לרכז את הפעילות בקן. כל הנטל מונח היה על שכמם של שני חברינו במקום: פישלר . וגרשטיין, שהיו למעשה מרכזי הקן ושמרו על קשר עם מזכירות התנועה. המחסור החמור באמצעים כספיים, לא איפשר לחברים להשתתף בהמוניהם במחנות הקיץ של התנועה או בפגישות ובכינוסי התנועה המסורתיים שנערכו בדרך כלל בחופשות חג המולד וחג הפסחא. בנוף התנועה הופיעו בעיקר החברים גרשטיין ופישלר שהשתלבו מאוחר יותר בהכשרה התנועתית ב"החלוץ הכלל ציוני".

הפעילות הציונית בבאלץ היתה ענפה ובסביבה היו פזורים סניפי הכשרה רבים. נהניתי מהאוירה היהודית הציונית התוססת ומלהט הויכוחים שהיו מתנהלים בין חברינו לבין ה'יידישיסטים' במקום, שניסו לשכנע איש את רעהו בצדקת דרכם. השואה קצרה יותר מ- 17,000 מיהודי באלץ, גברים ובני נוער, נשים וטף ביניהם רבים מחברינו.

יהי זכרם ברוך!

הרזהב

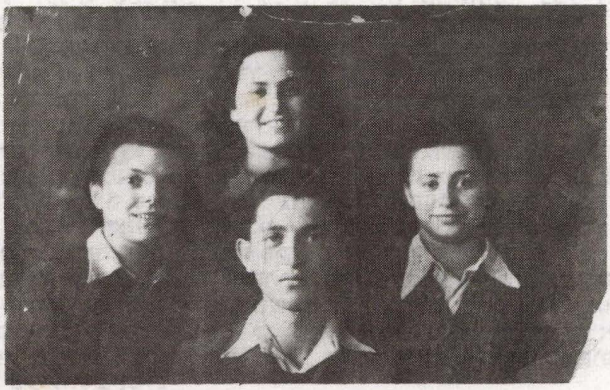

טראנסניסטריה, 1944 - קבוצת חברים במחתרת בגירוש טראנסניסטריה בשנות השואה.
מאחורי התמונה כתוב "לא להתיאשו" חותמות: אמי, רבקה, טוטי ומנדל.

קנים בכל רחבי רומניה

אחרי השואה

מלבד הקנים שפעלו בערי רומניה בעלות אוכלוסיה יהודית גדולה, נמצאו קנים או "גרעינים" (כך כונו קנים שהצטמצמו לקבוצה אחת בלבד) בעיירות קטנות שמספר יהודיהן היה מועט. מדובר גם בעיירות שבעבר נמנו על הישובים היהודיים החשובים במולדובה, אלא שחשיבותן ירדה ואוכלוסייתן היהודית נתמעטה.

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, התפתח תהליך איטי ונמשך של עזיבת העיירות על ידי תושביהן היהודיים, שעברו לגור במרכזים יותר גדולים. תהליך זה הוחש, בצורה אלימה, עם פרוץ המלחמה. השלטונות גירשו את היהודים, תושבי היישובים הקטנים, אל ערי המחוז. זה היה שלב אופייני לתוכנית ההשמדה הנאצית: לרכז את היהודים בריכוזים יותר גדולים כדי להכינם לשלב הבא של גירושם למחנות. למזלם של יהודי רומניה, נקטע תהליך זה באמצעו... ולא חודש, למרות דרישתם החוזרת ונשנית של נציגי גרמניה ברומניה.

מגורשי העיירות הקטנות, נשארו בחלקם אחרי המלחמה לגור בערים אליהן גורשו. בדרך זו חוסלו ישובים יהודיים רבים ובאחרים נתמעטה האוכלוסיה היהודית. לדוגמא: בעיירה לספס שליד פאלטיצ'ן, שמנתה בשנת 1941 למעלה מאלף יהודים, נשארו בה בשנת 1947, 150 יהודים בלבד. בעיירה פאשקאן, בעלת עבר ברומניה, שמנתה בשנת 1942 כאלף וחמש מאות נפשות, נשארו בשנת 1947, כתשע מאות בלבד.

תנועות הנוער החלוציות, השתדלו להקים קנים בכל אחת מעיירות אלה. התנועה שהגיעה ראשונה, זכתה, בדרך כלל, להצטרפות לשורותיה של נוער העיירה. היו גם מקרים שלמרות מספרם המועט של בני הנוער, התחרו על דעותיהם שתים או שלוש תנועות.

בין העיירות הקטנות ש"הנוער הציוני" פעל בתוכן, יש למנות את **לספס**, סמוך לפאלטיצ'ן, את **ראדוקאנן**, ליד באקאו, שמספר יהודיה היו פחות ממאתיים, את **פאשקאן** ורבות אחרות שבהן פעלו רק גרעינים תנועתיים.

שלושת הקנים שמניתי, היו קנים פעילים שהשתתפו בכל הפעולות. אינני יודע כיצד ומתי בדיוק הוקמו. ניתן לשער שלכל אחד מהם הסיפור שלו, אולם קשריהם עם המזכירות הראשית היו תכופים ומאד קפדניים ועל כך זכו לשבחים ולהערכה. בדרך כלל שליחים שפעלו בסביבה, בערים גדולות, היו דואגים לבקר גם בקנים אלה, שהיו חלק מן התנועה הארצית וחבריהם הצטרפו לקיבוצי ההכשרה.

למסגרת זו אפשר לשייך גם קנים בערים גדולות שמספר התושבים היהודיים בהן היה מועט או מקומות שבהן התנועה לא הצליחה להתרחב. כך קרה למשל בעיר **פיטשט** שבה גרו בסה"כ 450 יהודים, רובם פליטים מבוקובינה. בעיר **ראמניקו סאראט** היו כ-1500 יהודים, אולם תנועתנו איחרה להופיע בעיר והקן התפתח רק לקראת סוף התקופה.

גם בעיירה **טארגו ניאמץ** איחרנו להקים קן. זאת היתה עיירה נחמדה וגרו בה בשנת 1942 כאלפיים וחמש מאות יהודים. בשנת 1948 התאוששה הפעולה בטארגו ניאמץ והוקם קן שפעל יפה מאד. עמדה לצאת משם בחורה לפעילות תנועתית, אלא שזה התרחש קרוב מאד לתקופה שבה נאסרה כל פעילות ציונית.

חבל שהארכיונים הושמדו, כי לולא כן, היינו מגלים הרבה סיפורים מרגשים, ביישובים שהוזכרו ובאחרים, שמשום מה נשמטו מן הזכרון.

יהיה בדברים אלה נחמה לחברינו הטובים והרבים, הנאמנים לרעיון ומגשימים בפועל ששמותיהם נשמטו, שלא במתכוון מן הספר הזה.

המערכת

בטראנסילבניה ובבוקובינה

לרומניה הישנה – ה"רגאט" – צורפו לאחר מלחמת העולם הראשונה האיזורים הבאים: בסאראביה, שנקרעה מעל רוסיה; טראנסילבניה, שנקרעה מעל הונגריה; ובוקובינה, שנעקרה מעל אוסטריה. בעקבות אקט מדיני זה, נוצרה ממלכת "רומניה הגדולה".

אל יהודי הרגאט נוספו כמה מאות אלפים של אוכלוסיה יהודית שישבה בשלושת האיזורים שסופחו לרומניה. היהודים הללו מצאו עצמם בעל כרחם, אזרחי רומניה וחברים בקהילה היהודית של "רומניה הגדולה". מבחינתם לא היה באיחוד זה משום שאיפה שאליה התגעגעו; להפך. יהודי רומניה סבלו מפיצול אישיות איזורית. הדבר מצא את ביטויו גם בהסתדרות הציונית, שלא היתה כלל-ארצית, אלא איזורית. כלומר, הסתדרות ציונית ארצית נפרדת בכל איזור ואיזור. הקשרים בין יהודי האיזורים השונים לא היו הדוקים ביותר, אלא מלאים חששות. החיים, במשך מאות בשנים במדינות שונות ובתנאים אחרים, יצרו דפוסי מחשבה והבדלי מנטליות אצל כל שבט ושבט. יהודי כל איזור ואיזור פיתחו יחוד משלהם ועליו היתה גאוותם.

א) **בבסאראביה**, שהשתייכה עד לשנת 1918 לרוסיה הצארית, היה סוג של היהודי השורשי, העסיסי והמרדני. הנוער היהודי בבסאראביה התבלט בתרבותו היהודית, בבקיאותו במקורות העבריים ובספרות היידיש כאחד וגם במסורתם המרדנית של המהפכנים הרוסיים שמלפני 1917. רבים מצעירי בסאראביה, שבאו ללמוד באוניברסיטאות ברומניה, תרמו להתססת הנוער היהודי ולהקצנתו, כי הדביקוהו בחידק המהפכנות. השלטונות הרומניים לא נהגו כלל בחיבה ביהודים אלה. הם לא אהבו כלל יהודים וביחוד את יהודי בסאראביה.

מטעמים שונים ובגלל חוסר קשרים הדוקים, תרם הנוער היהודי בבסאראביה פחות ל"הנוער הציוני". התנועה הרומנית שמה לב למחדל זה רק בשנות השלושים המאוחרות והחליטה לתקנו, אלא שהיה מאוחר מדי. בטרם הצליחה לבצע את המשימה, נקרעה בסאראביה מעל רומניה וסופחה ב-1940 לברה"מ. בשנת 1941, נכבשה ע"י הנאצים ועלה הכורת על יהודי חבל ארץ זה.

ב) **יהודי בוקובינה**, שידעו ימים טובים של חופש, זכויות אזרח ורווחה יחסיים, תחת שלטון אוסטריה, לא שבעו נחת מן השלטון הרומני החדש, שהיה לאומני ואנטישמי. יהודי בוקובינה ראו עצמם קשורים לתרבות הגרמנית והיתה להם זיקה חזקה ליידיש ולתרבותה. בכל אופן, לא העריכו את התרבות הרומנית כמתאימה להשקפותיהם.

שלא כנוער הבסאראבי, תרם הנוער היהודי בבוקובינה תרומה חשובה לתנועה. שרידי נוער זה, ניצולי השואה, השתלבו ברובם ב"הנוער הציוני" כולל במוסדות המרכזיים של התנועה. בשנים שלאחר השואה, בלטו בתנועתנו פעילים ממוצא בוקובינאי. יש לכך הסבר עובדתי. הם היו בבחינת פליטים. הברירה שעמדה בפניהם היתה פחותה מזו שעמדה בפני בני הנוער ברגאט, שמשפחותיהם לא שורשו ממקומם, לא גורשו בהמוניהם ולא עבר עליהם מה שעבר על מגורשי טראנסניסטריה.

ג) **יהודי טראנסילבניה** התפתחו בתנאים שונים במשך מאות שנות קיומם תחת שלטון הונגרי. יהודים אלה התחלקו, בחלקה השני של המאה התשע-עשרה, לשתי קהילות נפרדות: ל"אורתודוקסים" ול"ניאולוגים". הראשונים בעלי נטיה דתית קיצונית ואילו "הניאולוגים" בעלי נטיה להתבוללות. תנועות הנוער הציוניות היו בבחינת תגובה למגמות האנטי-ציוניות של שני המחנות גם יחד. רוב יהודי טראנסילבניה, כולל הדתיים, השתמשו בהונגרית כבשפתם הראשונה, יתרם השתמשו ביידיש.

בדרך כלל לא דיברו רומנית וגם לא הוכיחו רצון ללמוד את השפה. רבים מהם התגעגעו לשלטונו של הקיסר פראנץ יוסף.

ד) **יהודי הרגאט** היו עממיים, מסורתיים (במולדובה בעיקר), ורחוקים מאוד מן הדתיות הקיצונית. הם היו בעלי וותק בתנועה הציונית ומראשוני העולים בתולדות התנועה, אולם היו מעורים מבחינה אינטלקטואלית בתרבות הרומנית. המוני הדור, שעברו את מלחמת העולם הראשונה, התנערו מן התרבות היהודית המסורתית (עברית ויידיש) והדור שבא אחריו, זה שבין שתי מלחמות העולם, נטה להסתפח לתרבות הרומנית. תנועת הנוער הציונית היו בבחינת תגובה לנטיה זו. נוער זה, למרות היותו בעל נטיה לאומית, היה רחוק יותר מתרבות יהודית שורשית שהיתה לנוער בבסאראביה, בבוקובינה או אפילו בטראנסילבניה.

כל אלה יצרו קשיים ולא איפשרו קיום בצוותא במסגרת תנועה אחת. ואם כי "הנוער הציוני" היתה תנועה אחידה, כביכול. שלא כמו המבוגרים שהשתייכו להסתדרויות ארציות נפרדות, ניהל כל איזור ואיזור את ענייניו במסגרת "גליל" משלו: "נס-ציונה", בבוקובינה ו"כפר-סבא" בטראנסילבניה.

החל מ-1935 בערך, היתה ההנהגה הארצית בריב מתמיד עם אנשי בוקובינה. היחסים עם גליל טראנסילבניה היו טובים יותר, אם כי היו פחות הדוקים מאשר עם התנועה בבוקובינה. אנשי טראנסילבניה ניהלו את ענייניהם בכוחות עצמם, בפרסומים משלהם בשפה ההונגרית ובקיבוצי הכשרה ומחנות קיץ - לרוב נפרדים. לא כן בבוקובינה. התנועה ברגאט חיה במשפחה אחת עם התנועה בבוקובינה ולכן כנראה רבו.

כל הבעיות הרגיונליות הללו נעלמו לגמרי לאחר השואה. אמנם פה ושם התבטאו חברים פעילים בטראנסילבניה בזעם נגד הפעילים המרכזיים ממוצא טראנסילבני והאשימו אותם ב'התבוללות רגטית' והתכחשות למוצאם הטראנסילבני (הם כינו אותם "רנגאצ'ן" Renegateni, כינוי המבוסס על משחק מלים בלתי ניתן לתרגום). אולם למעשה בוטלו כל המחיצות, הן לגבי התנועה בבוקובינה והן לגבי התנועה בטראנסילבניה. התנועה היתה אחידה במלוא מובן המלה (הדור החדש כבר ידע רומנית) ובראשה מוסדות אחידים שפעלו בלי חיכוכים או עימותים.

מבט חטוף על התנועה בטראנסילבניה לאחר השואה

בספטמבר 1940, מסופחת טראנסילבניה הצפונית להונגריה. רוב מניינה ובניינה של תנועת "הנוער הציוני" באיזור, מוצאת עצמה בהונגריה ומצטרפת לתנועה ההונגרית שמרכזה בבודאפסט. הקנים המעטים שנשארו ברומניה: טימישוארה, אראד, טורדה, מדיאש, סיביו, בראשוב ועוד כמה נקודות קטנות, ממשיכים לפעול. מזכירות הגליל מועברת לטימיאשורה.

בשנות השואה, הצטיינו בפעילות מיוחדת הקנים אראד וטימישוארה. החל משנת 1944, מהווה אראד מרכז להעברת פליטים מהונגריה לרומניה. רבים מחברי הקן משתתפים בפעולה זאת ועוזרים בטיפול בפליטים, לעתים בסיכון חייהם.

בטימישוארה פועלת קבוצת חברים במחתרת. שניים מהם, אוטו דויטש וארווין פויירשטיין, נאלצים להימלט לבוקארשט, לאחר שמשטרת הבטחון היתה בעקבותיהם. הם המשיכו בפעילותם בבוקארשט. חנה'לה פלדמן-שיבר נוסעת בשנות המלחמה לטימישוארה בשליחות התנועה, כדי לארגן שם קבוצת "הגנה". נסיעתה של חנה'לה נעשית בעזרת מסמכים מזויפים כשצלב תלוי לה על החזה, שלא יחשוד מישהו, שהיא יהודיה.

מיד לאחר סיום המלחמה ברומניה, בקיץ 1944, מוקמים מחדש הקנים בטראנסילבניה. ואלה הם:

אראד: באראד התחזק מאוד הקן בתקופת המחתרת. קן אראד היה אחד הקנים הטובים והפעילים במשך כל השנים שלאחר השואה (כמובן, עד לחיסול התנועה). קן אראד גם תרם מספר פעילים מרכזיים לתנועה: דיצ'י (ברוך) דויטש, חבר ההנהגה הראשית ומייסד ארגון "להגשמה", שהקים את

קיבוץ "שורש" (כיום מושב שיתופי) בהרי ירושלים, ציקו אברמוביץ', רוזי, צ'ימבי סקפי, גיורי מארטון, חבר המועצה הראשית, חיים וורצל, שעבד כל השנים בבריחה (והוא אסיר ציון) ועוד חברים ששמותיהם נשמטו מזכרוני.

טימישוארה: בטימישוארה פעל אחד הקנים היפים ביותר, שהצטיין תמיד בהופעה נאה וברוח צופית. חלוצים מטימישוארה הצטרפו בהמוניהם לקיבוצי ההכשרה רק בתקופה האחרונה, החל משנת 1947. לעומת זאת תרמה טימישוארה לתנועה כמה חברים שהצטרפו לצוות הפעיל של התנועה הארצית, ביניהם: עקיבא לונדון (לנדן), חבר בהנהגה הראשית, אוטו דויטש וסידי פוקס - אוידינגר, חברי המועצה הראשית, ארווין פויארשטיין, טיבי דוידוביץ' ואחרים.

סיביו: בעיר סיביו פעל קן נחמד ורציני מאוד, שלא התפתח הרבה, כי מספר היהודים במקום היה מועט. בין פעילי סיביו יש לציין את פיטיו קורן ואת יהודית וייס. שתיהן הצטרפו, בתקופות שונות לצוות המזכירות הראשית והצטיינו בעבודתן.

בראשוב: בבראשוב פעלה קבוצה במחתרת ולכן קם הקן מיד עם שיחרור רומניה. בסמינר הארצי הראשון, באוקטובר 1944, השתתפו חברים מבראשוב, ביניהן שלוש האחיות גוטפריד (אם אינני טועה בסיומת השם שלהן). כן נמצא בבראשוב פעיל, שריד התקופה מלפני מלחמת העולם־השניה: אליפוטוקי (כיום ראש- פלג).

בבראשוב פעל גם קיבוץ הכשרה עירוני, במשך כל השנים, מההתחלה ועד לחיסול התנועה. קיבוץ זה תרם לתנועה את אחד הפעילים המרכזיים של התנועה: משה וייס- טלמון, חבר ההנהגה הראשית, יליד כפר בטראנסילבניה.

אלבה- יוליה: הקן באלבה יוליה ידע פעילות מתמדת בכוחות עצמו הודות לשני חברים שאינם עוד בחיים. השניים ייזכרו לטובה, כי התחבבו על רבים מחברי התנועה הארצית והם: מריאנה (חנה) גליק הנהדרת, משוררת ורבת פעלים. ואיטשה. יהי זכרם ברוך. שניהם הגיעו ארצה, אולם לא האריכו ימים.

איוד: באיוד, עיירה קטנה, פעל קן קטן ונחמד. תרם הרבה לפעילותו החבר זשיגה שאנדור, פעיל ותיק, שריד מהתקופה שלפני המלחמה.

טורדה: קן טורדה הוציא מקרבו שני פעילים מרכזיים: את איטשה קאופמן ואת מלכי. כן היה קן באויורה.

טראנסילבניה הצפונית

בספטמבר 1944 כבשו הרוסים את טראנסילבניה הצפונית. אולם היא הוחזרה לשלטון הרומני רק במרס 1945. טראנסילבניה הצפונית היתה אז ריקה מיהודים. הם נשלחו כולם לאושוויץ, באביב 1944, מלבד הגברים שהיו מגוייסים לפלוגות העבודה. חלק מהם החלו לחזור עוד בסוף שנת 1944. רוב הניצולים הגיעו לביתם רק לאחר תום המלחמה, החל ממאי 1945.

בין החוזרים היה גם שמואלי נוסבאום, חבר בהנהגה הראשית של התנועה הטראנסילבנית ואשתו ריזו ז"ל, אף היא פעילה ותיקה.

רוב הניצולים חזרו הרוסים פיסית ונפשית וקשה להניח שדאגתם הראשונה היתה כיצד להמשיך בפעילות תנועתית. ואף על פי כן, ב"יום המנהלים" שהתקיים בקיץ 1945 בקומאנדאו, השתתף גם שלמה ברקוביץ' - ברקאי מקלוז', חבר תנועה ותיק, שריד מלפני השואה. שלמה דיבר ב"יום המנהלים" ודרש נמרצות פעילות תנועתית בקרב ניצולי השואה

בטראנסילבניה הצפונית.

החבר ש. אבני נשלח לקלוז' כמרכז לטראנסילבניה הצפונית כולה. הפעולה לא הצליחה. המצב המיוחד בקרב ניצולי השואה לא היה נוח לפעילות תנועה במתכונת חינוכית, כי לא היתה קיימת אוכלוסיה יהודית מגובשת במשפחות, כי אם שרידים בודדים חסרי משפחות. בדרך כלל חזרו צעירים ומבוגרים (ילדים לא חזרו, גם לא זקנים ומעט מאוד נוער בגיל ההתבגרות), חסרי משפחות ובית, שראו הרבה בעולמם וסבלו עינויי גהינום במחנות המוות. קשה היה לרכז נוער כזה ולשוחח עמו על יציאה להכשרה ופעילות תנועתית, כפי שהתנהלה בשאר איזורי רומניה.

מלבד זאת, נוער זה זקוק היה ראשית כל לפרנסה, כי לא נמצאה משפחה לפרנסו. בקלוז', לדוגמה, רוכז הנוער היהודי שחזר מן השואה בשני בניינים גדולים, שלפני הגירוש גרו בהם עילית החברה היהודית בקלוז'. הז'וינט פרנס אותם ואילו פעילי המפלגה הקומוניסטית טיפחם. אכן, יצאו מקרבם פעילי מפלגה רבים.

מצב דומה היה קיים בכל ערי טראנסילבניה הצפונית. פה ושם נרקמו גרעינים תנועתיים (כך נקראו הקנים בעלי האוכלוסיה המועטה) אולם לכלל קנים של ממש לא הגיעו. אבני הציע אז הקמת מעונות תנועתיים לנוער זה. בתוכנית שהוגשה לג'וינט נאמר, שהיות ובין כה וכה הג'וינט הוא שדואג להחזקת שרידי השואה שחזרו מן התופת, למה אם כן שלא נשתף פעולה במסגרת המעונות שנקים. הג'וינט ידאג לצד החומרי וללחם לציבור זה, ואילו אנחנו – תנועת "הנוער הציוני" – למזונם הרוחני וליעודם בחיים. הדו"ח, שהוגש באמצעות מזכירות התנועה, כלל גם הצעה קונקרטית להקמת חמישה מעונות בערים שונות בטראנסילבניה הצפונית. תשובה לבקשתנו זו לא נתקבלה. חלק גדול משרידי המחנות בטראנסילבניה, מצא את דרכו חזרה למחנות הפליטים באירופה. לאחר שהגיע למסקנה כי אין לו עתיד ברומניה, ואין מי שידאג לו, קמו וחזרו למחנות. הנסיעה בגבולות לא היתה מסובכת בשנת 1945. אלה שנשארו במקום והסתדרו, וכן האוכלוסיה מאיזורים אחרים שבאו לגור בטראנסילבניה הצפונית, הצטרפו ברבות הימים לתנועה. כך הוקמו קנים בקלוז', באוראדיה- מארה, בסאטו- מארה, בטארגו- מורש, בביסטריצה ובעוד כמה מקומות. יש לציין במיוחד את קן ביסטריצה, שפעלו בו כמה עשרות חברים, יוצאי בוקובינה שבאו לגור בביסטריצה וכן מבני המקום ניצולי אושוויץ. על פעילי ביסטריצה נמנה גם דוצי סימון, ניצול אושוויץ, שנבחר לאחר מכן למועצה הראשית ודוליו בארטפלד ז"ל, ניצול טראנסניסטריה, שנפטר בישראל בתאונת עבודה מחרידה.

שמואלי נוסבאום השתלב בתנועה כחבר בהנהגה הראשית. התנועה השתמשה בעצותיו הנבונות ובהשפעתו הרבה על יהודי טראנסילבניה. אשתו ריזו ז"ל, חברת המועצה הראשית, שימשה כמנהלת המוסד לילדים ולנוער שהקמנו בגגיה, בסוף 1946.

התנועה הקימה בטראנסילבניה הצפונית קיבוצי הכשרה בגלל התנאים הטובים שהשגנו במקום. נמצאו קיבוצי הכשרה בישובים דלקמן: בורשה, וישיאול דה סוס, באייה- מארה, אוראדיה- מארה, צצקה, קלוז' ובעוד מקומות שנשמטו מזכרוני. כן היו לנו קיבוצי הכשרה בדרום טראנסילבניה: באיוד, בראשוב, גולוצאש, חווה ליד לוגוז' וקיבוץ עירוני בלוגוז'.

בערי טראנסילבניה הצפונית והדרומיות, פעלו סניפים מגובשים ואיתנים של 'העובד הציוני". אני נמנע מלנקוב בשמות הפעילים המרכזיים מהחשש כי אשכח רבים מהם.

הקנים בבוקובינה

שלא כפליטי טראנסילבניה, חזרו פליטי בוקובינה עם משפחותיהם. ההשמדה בטראנסניסטריה היתה פחות יסודית מזו שבאושוויץ. אמנם משפחות רבות מאוד ניספו בארץ הגזרה, וגם מבין כשליש שניצל וחזר, רבים שיכלו בנים והורים, אולם הגרעין המשפחתי נשמר, בדרך כלל.

על החוזרים נמנו חברים ותיקים וחלוצים לשעבר. אלה התחילו מיד

לפעול בתנועה. ואין זה מפליא, כי בכמה גיטאות, כגון מוגילב, דז'ורין, שארגורוד ועוד, התנהלה פעילות תנועתית מאורגנת, במחתרת כמובן.

החומר האנושי הבוקובינאי שהצטרף לתנועה החל משנת 1944, היה חומר טוב. רבים מבין הפעילים התיקים התיצבו לרשות התנועה ופעלו במרץ. מבין 15 החברים שנבחרו בקיץ 1945, ב"יום המנהלים" בקומאנדאו כחברים במועצה הראשית הארצית, תשעה היו ממוצא בוקובינאי. עובדה זאת מוסברת הן מפני שבניגוד לנוער היהודי ברגאט, שחיפש את עתידו ולא ידע ניתוק מביתו, הבוקובינאי היה פליט חסר בית ועתיד. שנית, הם כבר הספיקו לטעום מעט מ"גן העדן" הסוביטי וידעו - מה שהנוער היהודי ברומניה טרם האמין - שאין במשטר הקומוניסטי משום תקווה ליהודים.

מגורשי בוקובינה חזרו לבתיהם בשלושה שלבים עיקריים. ב- 1944 הגיעו האמיצים, אלה שהסתכנו והלכו אחרי הצבא הסוביטי, צמוד ליחידותיו, בלי לדאוג לתעודות ואישורים. או ש"השחירו" את הגבול. בשלב שני הגיעו פליטים באביב 1945 כאשר הרוסים פתחו את הגבול ואישרו חזרתם לרומניה של כשמונה עשר אלף פליטים. השלב השלישי היה באביב 1946 כאשר חזר גל נוסף של פליטים. והמשיכו לבוא חוזרים עד 1947.

רוב בני הנוער היהודי שחזרו מטראנסניסטריה, הצטרפו לתנועות הנוער החלוציות. "הנוער הציוני" היתה בלי ספק התנועה שנגסה את הנתח השמן ביותר. "הנוער הציוני" היתה התנועה הדומיננטית בבוקובינה אחרי השואה אם כי לא היחידה.

אני מעתיק במקוטע מן הספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" את דבריהם של החברים שמסרו פרטים על החיאת התנועה בבוקובינה מיד לאחר שובם מן הגירוש.

סוצ'אבה

ד" מנחם אידינגר, לשעבר חבר בהנהגה הראשית של "הנוער הציוני", מספר על הקן שלו בעיר סוצ'אבה. וכך הוא אומר:

"כשנתיים לפני שגורשנו, בגיל שתים עשרה, הצטרפנו לתנועה שלושה ידידים בנפש: אני, בומי שטטנר ופרדי רוט, בהשפעתו של פרידל בוגן, מורה לעברית, שהשתתף לפני כן בסמינר מרכזי של התנועה, וחזר לסוצ'אבה והקים בה מחדש את קן "הנוער הציוני". אידינגר ממשיך: "חזרנו באפריל 1945, אני ופרדי רוט. את בומי כבר מצאנו בעיר. הוא היה בלי הוריו, התבסס יפה במסחר ועשה חיל. כשחזרו הוריו מסר להם סכום כסף נכבד, שהצליח לצבור ושלושתנו השתלבנו בתנועה, שהוקמה עוד לפני שהגענו ושוב ע"י פרידל בוגן. בקן היו חברים כמו מאיר קוסטינר, יהודה טננהאוז, מרטין רוזנר ורבים אחרים".

הבחורים שחזרו, עמדו בפני בעית השלמת לימודיהם התיכוניים, כי בשנת 1940 הוצאו היהודים מבתי הספר ובטראנסניסטריה לא היו לימודים בכלל. הם עשו מאמץ אדיר והשלימו את לימודי התיכון באותו קיץ. החוק התיר ליהודים להשלים במהירות את הכיתות שהחסירו ולעמוד במבחנים. ההשלמה נעשתה בבית הספר התיכון בסוצ'אבה, שהיה בימים ההם מרכז חשוב, כי נוער יהודי רב מערי בוקובינה ומערי רומניה הצפונית, זרמו לסוצ'אבה. אחדים מהם כדי ללמוד ואחרים כדי להשלים את בחינותיהם. חברי "הנוער הציוני" עמדו בבית הספר הזה בעימות עם הנוער הקומוניסטי ועם הנוער של תנועות אחרות. אידינגר מוסר שבקרב זה "הנוער הציוני" ניצח. חבריה השתלטו על בית הספר. היתה נטיה ברורה בקרב הנוער הבוקובינאי לעלות ולשם כך הצטרפו לקיבוצי ההכשרה. רבים מהם עלו, כלומר יצאו לדרך לאירופה על מנת להגיע ארצה. רבים אחרים נתבקשו על ידי מזכירות התנועה להישאר ברומניה ב"עבודה תנועתית" כפי שהיה נהוג.

מבני סוצ'אבה נשארו לעבוד "עבודה תנועתית" החברים האלה: מנחם אידינגר ובומי שטטנר (שנבחרו בשנת 1948 להנהגה הראשית) פרדי רוט (המועצה הראשית), מאיר קוסטינר, יהודה טננהאוז, בנו קור, חיים שוורץ, בן-ציון פוקס ושמחה ויסבור, כולם פעילים ומדריכים בתנועה הארצית.

בקן דורנה- ואטרה, 1945.

קבוצת "הכרמל" בקן סוצ'יאבה, 1946.

קבוצת חברים יוצאי סירט בוקארשט, 1936.

חברים מרומאן במפגש בחוות פלוריאסקה, 1936.

מובן, שכאשר החברים הפעילים עזבו את סוצ'אבה ויצאו להכשרה, נשלח שליח מטעם המזכירות להמשיך בפעילות ולגדל דור חדש של מדריכים.

וכך כותב אידינגר: "היתה נטיה ברורה לעליה, על אף הנסיונות להשתרשות מחדש. איש לא האמין שקיימים סיכויים ממשיים להשתרשות. המזכירות שלחה לסוצ'אבה את לינצי וכסלר- אספיס. חייה בעירנו לא היו קלים. לא היינו החברה הכי נחמדה שניתן לתאר... מיררנו את חייה. היא מצידה העירה תשומת לב המזכירות על כך שקיימת קבוצת צעירים מחוננים והמליצה על קליטתם בצוות הפעיל של התנועה. המזכירות התחשבה בהמלצת לינצי. בסוף דצמבר 1945 נקראנו לפגישה אזורית בראדאוץ. הפגישה התקיימה בהשתתפות יהודה שערי, אשר הגיע מארץ ישראל בשליחות המזכירות העליונה. בפברואר 1946 השתתפנו בסמינר ל"שליחים" שנערך בבוקארשט, בקיבוץ הכשרה שברחוב מריה רוסטי. כך הפכנו לפעילי התנועה".

קן סירט

בקרב יהודי סירט היתה ל"הנוער הציוני" יוקרה רבה. יהודה שערי, אחיו דוד שערי, יצחק ארצי, ישראל אייזנברג ורבים אחרים, בני סירט היו. קרל שנארך (כיום חיים שני) מספר בספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" פרטים על הקן הזה, בעיקר לאחר השואה. ואלה דבריו:

"בשנת 1938 החיה את הקן טוטיו יבלונובר (יצחק ילון) מדורנה- ואטרה. הקן פעל עד לגירוש יהודי העיר, ביוני 1941. בגיטו דז'ורין - כותב שני - התלקטה קבוצה מעיירות בוקובינה השונות, שהחליטה להמשיך ולפעול במסגרת התנועה. הם נפגשו בחדרה של משפחת פופליקר, הוריה של ריטה פופליקר, מדורנה ואטרה. בטראנסניסטריה היה דבר נדיר שמשפחה תגור בחדר נפרד משלה. רובם גרו עד לעשר משפחות בחדר אחד.

קרל שנארך חזר לסירט עוד באביב 1944 והתחיל מיד בארגון הקן. "נשארנו תנועת הנוער הציונית היחידה שפעלה בעיירה..... היינו כששים חברים והגענו (בתקופות מסויימות) גם לשמונים", כותב שני.

סירט נמצאת ממש ליד הגבול שבין רומניה לברה"מ. "הודות לעובדה גיאוגרפית זו, זכינו לביקוריהם של שליחים רבים מכל תנועות הנוער הציוניות, כאלה שבאו להושיט עזרה ולדאוג לפליטים, שהגיעו בדרך חוקית וכאלה שפעלו על הגבול בהברחת חברים ופליטים לעבר השני. אני אישית (קרל שנארך) והקן בכללותו, עמדנו לרשות החברים מכל התנועות.

החבר ששהה תקופה ארוכה בסירט ופעל על הגבול, ומעבר לו, וגם כמדריך חינוכי בקן, היה ידידי יהושע (שיקו) לופוביץ', שנשאר בתפקיד זה עד סוף שנת 1946, כאשר נודע שהמשטרה החשאית הסובייטית מתחקה אחר עקבותיו. אז ברח להונגריה ומשם לאוסטריה ואיטליה, למד טייס והיה מראשוני הטייסים של חיל האוויר הישראלי".

לפי הערכתו של שני, 98% מכל חברי התנועה בסירט עלו ארצה יחד עם משפחותיהם.

בין פעילי סירט, שפעלו כשליחי התנועה הארצית, יש לזכור את חברנו יעקב בנדיט הי"ד, שעלה ארצה בשנת 1947 ונפל במלחמת הקוממיות, בצפון הארץ. יהי זכרו ברוך.

גורה- הומורולוי

על הקן בגורה הומורולוי כתב משה (מפי) שרף, שאף הוא היה פעיל בעת גירוש טראנסניסטריה ונבחר בשנת 1946 כחבר במועצה הראשית הארצית. הוא כותב:

"בקיץ 1938 חידש קן "הנוער הציוני" בגורה הומורולוי את פעילותו לאחר כמה שנות שיתוק. על הקן של השנים הקודמות איני יודע דבר, מלבד את שמו של אומה גנזר.

בשנת 1938 התחיל הקן מחדש לפרוש כנפיים, אחרי ביקורו של דב שיבר ז"ל. מאוחר יותר ביקר אצלנו גם טוטיו יבלונובר. שני הביקורים נערכו בתנאי חשאיות, כי הקן פעל למעשה במחתרת. הפעילות נמשכה ללא בעיות מיוחדות עד הגירוש לטראנסניסטריה, באוקטובר 1941. היינו אז כארבעים חבר.

בגיטו שארגורוד המשכנו אני וחברי, שהגיעו לגיטו זה, לטפח פעילות ציונית. יום השחרור מצא אותנו מאורגנים ב"הנוער הציוני". בתקופה שקדמה לשחרור, קיימנו קשר עם חברינו בגיטאות: מוגילב, דז'ורין, מוראפה ואחרים".

הגל הראשון הגיע חזרה לגורה הומורה עוד בסתיו 1944. חברנו יוסף רול (דוסיו) חזר אז, ומיד ניגש לארגן את הקן. הוא נתקל בקשיים גדולים. ראשי הקומוניסטים היהודים התנגדו בתוקף לפעילותו והפריעו לו בכל דרך אפשרית (להוציא הלשנה). התקופה לא היתה נוחה לפעילות ציונית. החוזרים ששבו לבתיהם הרוסים והמרוקנים, היו טרודים בבעיות פרנסה קשות ובשיקום חייהם.

גל שני של חוזרים מגירוש טראנסניסטריה הגיע באביב 1945. גם אני הייתי בין החוזרים בגל זה. אנחנו, שהספקנו להכיר במשך כשמונה חודשים את המשטר הסובייטי בבוקובינה הצפונית ובבסאראביה, וחשנו על בשרנו משמעות שלטון זה, היינו פחות אופטימיים לגבי עתיד היהודים במסחר ובתעשיה זעירה וכן לגבי יחס השלטונות ליהודים בכלל.

הצלחנו להתארגן מחדש כתנועה ובקיץ 1945 היינו מאורגנים. ניצלנו את האווירה הפרו-ציונית של משפחות יהודיות מסויימות, שדאגו לשתף את בניהם בתנועת נוער ציונית. יהודים רבים הגיעו למסקנה ההגיונית, שאם הקומוניזם לא פתר את הבעיה, ממילא אין דרך אחרת, ומוטב לעלות לארץ ישראל בהקדם האפשרי, או לפחות להעלות את הילדים. כמובן, היו גם חברים שפעלו בקן בניגוד לרצון הוריהם.

הנהגת הקן הראשונה היתה מורכבת מדוסיו בלבד, שהיה בבחינת מדריך בודד. ההנהגה השניה היתה מורכבת מדוסיו, לאה הזנפרץ - לאופר וממני (מפי שרף). במחנות קיץ של שנת 1945, השתתפנו כעשרים חברים מגורה הומורה.

לאחר שמפי שרף ודוסיו רול יצאו להכשרה, היו חברים בהנהגת הקן: בבי ליפ (חיים ברנשטיין), פליקס שרף, מנדי גוטסמן, ארווין רוזנר ומירה שכטר".

מיוצאי קן גורה-הומורה יש לציין את מפי שרף, את בורשי כהן וכן שני חברים שפעלו תקופה מסוימת בבוקארשט: זאב אלנבוגן ואיקי שכטר, שניהם פעילים מוכשרים וחברים טובים.

"קן גורה-הומורולוי" - כותב שרף - "היה גורם פעיל ומתסיס, בעל משקל בחיי העיירה, עד לאיסור הפעילות הציונית". חברי הקן העלו על קרשי הבימה מחזה בידיש של שלום עליכם ותרגמו ליידיש את "מדורה" מחזה מקורי אודות "הנוער הציוני" שהוצג לראשונה בחורף 1946/45 בבוקארשט. חברי הקן בגורה הומורולוי העלו את הצגתם גם בערי בוקובינה נוספות. החברים יצאו להכשרה ועלו ארצה, רובם בשנת 1947.

קן קאמפו-לונג

על קן קאמפו-לונג כתב החבר אוסקאר סגל, "בכל ערי בוקובינה, התארגן בקאמפו-לונג קן "הנוער הציוני" מיד עם חזרתם של מגורשי העיר לבתיהם. מפי שרף היה אחד השליחים שפעל בקן זה. כן פעל בקן קאמפו-לונג בורשי כהן".

"קן זה - כותב אוסקאר - הצטיין בחברים בגיל צעיר יותר. מעטים מביניהם הגיעו לקיבוצי הכשרה, אם כי כולם עלו ארצה (במסגרת עליית הנוער ועם משפחותיהם) וקאמפו-לונג היהודית פסקה להתקיים.

חלפה כשנה והורשינו לעבור את הגבול. . . עברנו ליאש ומשם חזרנו לדורנה. כשאני הגעתי כבר עמד הקן על תילו. מצאתי קן גדול ותוסס, אחד

הקנים הגדולים ובעלי ההשפעה על הנוער היהודי בבוקובינה. הצטרף אלינו רוב הנוער היהודי של העיירה. צברנו הרבה יוקרה בזכות חברים אנשי דורנה, שהיו באותם ימים חברים בהנהגה הארצית של התנועה כמו ברל שיבר ז"ל, ויבל"א חנה'לה פלדמן- שיבר, טוטיו, קורטי ואחרים.

בקיץ 1945, השתתפתי במחנות הקיץ של התנועה הארצית שהתקיימו ביערות קומנדאו. ב"יום המנהלים" (ועידת התנועה), שהתקיים בסיום המחנות, מסרתי דו"ח על פעילות הקן בדורנה ואטרה.

בשנת 1946, לאחר פעילות נמרצת, יצאה פלוגה גדולה של חברים לקיבוץ הכשרה. הקן כמעט התרוקן מחבריו. נשאר קן קטן ללא סיכויים לגדול. חסר היה דור המשך. מעטים הילדים שהתגברו על תנאי הקיום בטראנסניסטריה ושרדו בחיים. הקן המשיך בפעילותו, אם כי בממדים הרבה יותר מצומצמים. זמן קצר לאחר מכן יצאתי גם אני להכשרה.

ואטרה דורניי

החברה ריטה אבי-אור, מבית פופליקר, שחדר הוריה בגיטו דזורין שימש קן לפעילות התנועה בגירוש טראנסניסטריה - כפי שסיפר חיים שני (ראה קן סירט) - כותבת בספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" על קן ואטרה דורניי: "עיירת קיט נחמדה, בעלת מסורת יהודית וציונית. קן זה היה מפורסם בתנועה עוד מלפני השואה, בשל מספר הפעילים הרב שתרם לצוות המרכזי של פעילי התנועה והם; דב (ברל) שיבר ז"ל, ויבל"א טוטיו יבלונובר וגרשון רוזנר (גרשון היה למעשה בן כפר סמוך), חברי ההנהגה הראשית וכן חנה'לה שיבר, חיים (קורטי) המר, ריטה פופלינקר, אברהם רינצלר ואחרים שמוצאם מדורנה.

ריטה כותבת: "חבר מצ'רנוביץ, גוסטאב לאונר, הוא שפנה אלי בגיטו והציע להמשיך בפעילות הציונית ... הסכמתי. הקן שלנו בגיטו היה בבחינת קרן אור במחשבי הימים ההם".

"לאורה של קרן האור"- המשיכה ריטה - "עם נסיגת הגרמנים והרומנים והדיפתם על ידי הצבא הסובייטי, חשנו לדרך בתקווה להגיע מהר ככל שנוכל לביתנו, שממנו גורשנו. הגענו עד לגבול ושם נתקענו. הרוסים סגרו בינתיים את הגבול. נאלצנו לבלות שנת גלות נוספת בעיירה הבסארבית בריצ'ן.

גם בבריצ'ן ארגנתי קן תנועתי בקרב הפליטים, שנתקעו כמוני בעיירה. הצטרף אלינו נוער דתי, שבחלקו עזב אותנו ברומניה והצטרף ל"בני עקיבא".

פעילות תנועתית ניכרת נמשכה בדורנה ואטרה גם לאחר שהעיירה התרוקנה מנוער יהודי, הודות למוסד החינוכי של התנועה ע"ש אבא ברדיצ'ב הי"ד. מוסד זה שתחילתו עוד בשנת 1945, התפתח ופרח החל משנת 1946. המוסד נוהל בידי זאב יגנדורף, חלוץ ותיק מן הדור הראשון של התנועה בבוקובינה, שלא השיג בזמנו את הסרטיפיקאט הנדרש ובשנת 1941 גורש לטראנסניסטריה. המוסד שכן בווילה נאה בת ארבע קומות בירכתי עיירת הקיט דורנה ואטרה, בתנאים טובים למדי. יגנדורף הצליח לשלב את המוסד החינוכי בפעילות הציונית הכללית שנמשכה בעיירה זו. המוסד החינוכי, למרגלות הרי הקארפטים, היה לאחד המאחזים הנהדרים של התנועה, חלון ראווה ממש לכל מי שבא בשעריו.

לאחר עלייתו של זאב ארצה, בשנת 1947, ניהל את המוסד המהנדס אריך קלופפר, גם הוא אחד מוותיקי הוותיקים של התנועה בבוקובינה.

המוסד החינוכי והקן הפסיקו לפעול בראשית שנת 1949. חניכי המוסד פונו באכזריות מן הבנין, בלי כל התחשבות בכך שהם ילדים.

דורנה ואטרה היתה אחד ממעוזיה של "הנוער הציוני". יהודי המקום ליוו באהדה רבה את פעילות התנועה.

הקן הגדול והחזק ביותר של התנועה בבוקובינה, לאחר השואה, פעל בראדאוץ. רבקה ברקוביץ'–לנדן ושילו ווהל, שניהם חברים במועצה הראשית הארצית של התנועה, מסרו על הקן בראדאוץ: "בשנת 1946, זכה קן ראדאוץ במקום הראשון בתחרות השנתית של התנועה, שהתקיימה במחנות הקיץ, בתואר "הקן הטוב ביותר של הנוער הציוני ברומניה". הדבר נקבע ע"י חבר שופטים שהורכב מהנהלת המחנה. חבר השופטים התחשב במספר החברים הפועלים בקן, בפעילות התרבותית במשך השנה, במספר החלוצים שעזבו את הקן בשנה שלפני קיום התחרות על מנת להצטרף לקיבוצי הכשרה, במספר המשתתפים במחנה הקיץ, בהופעתם במחנה ובהתנהגותם החברית, בתוכנית הבידורית תרבותית שהציגו "מסביב למדורה", בנקודות שבהן זכו בתחרות הספורטיבית, במספר חברי הקן שהתייצבו לבחינות במקצועות שונים (כגון חקלאות, מכונאות, עזרה ראשונה, מדריך תיירים, איש–היער וכו') ועוד.

בטקס הסיום של המחנה, הפקידה ההנהגה הראשית בידי הקן הזוכה את דגל התנועה, למשמרת עד לתחרות הקרובה במחנות, בשנה הבאה. כן צורף לדגל המנצח פס ועליו היה רשום: "פרס ראשון במחנות התנועה "החושלים" – שנת תש"ו".

השבים מן הגירוש, כ–2000–3000 יהודים, הגיעו גלים גלים, החל מאביב 1944 ועד לשנת 1947. הקן הוקם ע"י הנוער שהגיע עוד בגל הראשון. ברל שיבר היה החבר הראשון שיצא בשליחות לראדאוץ. הקן התנהל בכוחות עצמו. האחראי להדרכתו בימים הראשונים היה החבר ריצה הניג. איש אינו זוכר, אם לריצה היו שותפים להנהגה.

החל מימיו הראשונים ועד לסוף שנת 1946, עזר בארגון הקן שיקו לופוביץ', חבר במועצה הראשית הארצית. שיקו פעל באיזור בשירות "הבריחה". הוא עזר לחברים, ול'סתם' יהודים, להגיע מברה"מ לרומניה ומשם ארצה.

בשנת 1945, חזרו לראדאוץ החברות רבקה ברקוביץ' – לנדן ופנינה שפיצר–כהן והחבר מנדל ברנשטיין... גם שילו ווהל היה באחד משמונת הקרונות מלאי המגורשים שהוחזרו והגיעו אז דרך מעבר הגבול אונגן. רבקה ופנינה הצטרפו מיד לפעילות בקן ראדאוץ ויחד עם מנדל ברנשטיין הרכיבו את הנהגת הקן. שילו הצטרף אף הוא ונכנס לפעילות הדרכה קצת יותר מאוחר. שתי הבנות נשארו בעיר תקופה קצרה, עד אשר סיימו את לימודיהן ועמדו בבחינת הבגרות. אחרי הבחינות, הצטרפו, יחד עם מנדל ברנשטיין, לפלוגת הכשרה.

קן ראדאוץ היה קן גדול ובתקופה מסויימת היה השני מבחינת מספר חבריו, אחרי קן בוקארשט ונמצאו בו די חברים כדי למלא את מקומם של העוזבים. רבקה ברקוביץ' ופנינה שפיצר, נשארו זמן מה בפלוגת הכשרה ולאחר מכן היו פעילות במסגרת התנועה הארצית בשליחויות שונות ומגוונות.

לאחר צאתה להכשרה של הקבוצה הראשונה, היו המדריכים בקן ראדאוץ בתקופות שונות: מרי לרר, שילו ווהל, ז'אקי שכטר, בורשי מנטשר, פיציו, אלקה הס, סלי הלווינג, ברניס הארט ואחרים. במיוחד ראוי לציין את ריצה הניג. בחור זה, שדאג גם לפרנסת משפחתו, היה ה'אבא' של הקן. הוא דאג לכל הצרכים וטיפל בכל הבעיות שנתעוררו, במשך תקופה די ארוכה.

ראדאוץ תרמה מספר רב של פעילים מרכזיים שעשו בשליחויות שונות. מלבד רבקה ופנינה נמנו על פעילי התנועה גם שילו ווהל, ארתור קלינגהופר, יעקב שורברג ואחרים.

בשנת 1982, נשארו בראדאוץ פחות ממאתיים יהודים ו"על כך גאוותנו", אומרים רבקה לנדן ושילו ווהל.

ש. אבני

קבוצת חברים ב"אלוני אבא" (נוה יער לשעבר)

שתי קבוצות חברים ב"אלוני אבא" (לשעבר: נווה יער).
בתמונות מזוהים: שרגא לזרוביץ, סולי לזרוביץ-לביא, פרידה בנדיט-נבו, יחזקאל כהן, גרשון רוזנר, קוקה דרך, מילו דרך, נוצי רוזנר, אהובה כהן-שמואלה, בנו פיביק, ישראל פרצפ-נבו, פויו קליין-זעירא, מירי קלמן-זעירא, סרוליו אייזנברג, מריקה שפאר (אייזנברג), חיים פישר-פישקה, ישראל (הרי) רודיך, חיים שפאר, פפי שילר-שפר, ינקל ליברמן, זיגי זיידנשטיין, ביאנקה גסטר-רודיך.

קבוצת חברים באלוני אבא.

באניאסה

"באם הדרך" - בית הילדים של יוצאי פולין
ניצולי השואה בבאניאסה שע"י בוקארשט

זהו סיפור מרגש, מיוחד במינו, השייך בחלקו לשואה ובחלקו לתולדותיו של "הנוער הציוני". זה סיפורם של קבוצות ילדים ובני נוער מפולין, ניצולי השואה, שנמלטו על נפשם מידיו של הצורר הנאצי ובשנת 1944, נטו את אהלם "באם הדרך" (כך היה שם המעון בו התאכסנו) בבאניאסה, ליד בוקארשט.

תחילת הסיפור בהונגריה. קבוצות ילדים, שרידי הטבח שנערך בשואה בילדי היהודים בפולין, הגיעו להונגריה. אין ספק שכל אחד מן הילדים והנערים הללו היה בבחינת סיפור טראגי. הרי ידוע באילו נסיונות נתנסו המעטים שהצליחו להימלט מן הגיהנום, להבריח את הגבולות מפולין לסלובקיה ומסלובקיה להונגריה.

בהונגריה נתלקטו הילדים הללו במעון מיוחד, בהנהלת ד"ר יצחק בראטלר - בראטקובסקי, ב"ואץ" שליד בודאפסט. שם למדו וחיו את חייהם בציפיה לסיום המלחמה, כדי שיוכלו להמשיך בדרכם לארץ ישראל. במרס 1944, הגיע הארכי-רוצח אייכמן לבודאפסט ושם קבע את מטה הרצח שלו. מדריכי הילדים שחשו בסכנה, חששו שמא שוב תשיגם יד הרוצח, שממנה נמלטו מפולין. הם המשיכו בבריחתם בהדרכת מנהלם ד"ר בראטלר ונמלטו משם החניכים וצוות ההדרכה. הם הגיעו בשלום לרומניה. ברומניה זכו לעזרת הג'וינט ולעזרת תנועת "הנוער הציוני" שצירפה אותם למשפחה התנועתית. את ביתם הקימו בוילה נחמדה בכפר באניאסה שליד בוקארשט, ממול לשדה התעופה שבמקום, בשכונת הדיפלומטים.

ב-30 באפריל 1945, ימים מספר לפני תום המלחמה, הגיע צבי שניצר עם משפחתו לבוקארשט. צבי שניצר, יליד גליציה המזרחית, בן למשפחה ציונית ותיקה, היה בפולין ממקימי קבוצות הכשרה של הנוער הציוני "עקיבא" בקוסוב, בפיסטון, בקולומיה, בזבלטוב ובמקום הולדתו - רחנוב.

בשואה התגלגל בדרך הדמעות והדם, בגיטאות שונים ועמד בסכנות רבות. יחד עם אמו הסתתר בבונקר חפור מתחת לאדמה. ששה מאחיו ומאחיותיו ומשפחותיהם ניספו בשואה ורק הוא ואמו ניצלו והגיעו לרומניה.

את מה שעבר עליו בשואה העלה בכתב. רשימותיו משמשים חומר תיעודי לחוקרי השואה בגליציה המזרחית. בשנת 1957, העניקה "יעדת דינור" של "יד ושם", שארגנה תחרות על כתיבת זכרונות מן השואה, אות-ציון מיוחד לרשימותיו של צבי שניצר. רשימותיו זכו גם להערכתם של קבוצת הסופרים היהודים מרוסיה, שהתקדמו עם הצבא הסובייטי ואספו עדויות על מאורעות השואה. הודות לדברי הוקרה של הסופרים הללו, שנרשמו כמסמך, השיג צבי שניצר אישור הצנזורה הסובייטית להוציא את רשימותיו אל מחוץ לגבולות ברה"מ.

ב-26 לאוקטובר 1945, עלה ארצה ד"ר ברטלר יחד עם חלק מהילדים, דיירי המעון בבאניאסה וצבי שניצר נתמנה כמנהל המוסד. הוא עמד בראשו של המוסד עד לסתיו 1947, עד לעלייתם של אחרוני החניכים, בספטמבר 1947, באניות המעפילים "גאולה" ו"מדינת ישראל".

שאלתי את צבי שניצר, מה היה תפקידו כמנהל המעון.

מר שניצר הסביר: בהדרכתי, הפך בית הילדים לקן תנועתי. בטקס מיוחד שהתקיים במעון בבאניאסה, בהשתתפות חברי ההנהגה הראשי של "הנוער הציוני" ברומניה ונציגי איגוד יוצאי פולין, צורף רשמית המעון "באם הדרך": לתנועה, כאחד מקני "הנוער הציוני". ההנהגה הראשית של העניקו דגל לנערי המעון שהבטיחו לשאת אותו בגאווה ולהביאו לארץ ישראל.

בית הילדים בבאניאסה - מסביר מר שניצר - לא שימש בית רק

ל-30 הילדים שהגיעו מהונגריה בשנת 1944, כי אם בית לבני נוער רבים, ניצולי השואה שהגיעו מגיטאות וממחנות ריכוז שונים לבוקארשט ברומניה, על מנת להמשיך משם לארץ ישראל.

חניכי מוסד באניאסה למדו בבית הספר התיכון להורטיקולטורה באניאסה, לאחר שהמחלקה אשרה בקשתה של הלשכה להגירה של ההסתדרות הציונית, כי ילדים אלה יעבדו בבית הספר להורטיקולטורה. משרד החקלאות מציין, כי המדובר בילדים יוצאי פולין, שהגיעו לרומניה מהונגריה ונשארו לגור באניאסה, באורח זמני. המשרד מיעץ לבית הספר לארגן את הילדים לעבודה לפי תוכניתו, ואילו שאר הפרטים ייקבעו ע"י בית הספר בשיתוף פעולה עם המשרד להגירה של ההסתדרות הציונית, שהוא אחראי לאחזקת הילדים הללו.

שאלה: מי טיפל בילדי המעון באניאסה?

תשובה: המדריכים במוסד היו חניכי "הנוער הציוני". אני, בני משפחתי והמדריכים, שהיוו כולם משפחה אחת, השתדלנו להעניק לחניכי המעון "באם הדרך", חום אהבה ואוירה משפחתית. תרמה לכך, ראשית כל אמי ז"ל, שהיתה כאם אוהבת לכל אחד מן הילדים. כולם ראו בה "א יידעשע מאמע". תפקיד דומה מילאה גם חמותי. בבריאות הילדים טיפל גיסי, הד"ר ברגמן, בעזרת אשתי שהיא במקצועה אחות ולבורנטית.

באישור שמספרו 1344, שהוציאה עירית באניאסה, במאי 1948, לאחר שאחרון חניכי המוסד נמצא כבר בקפריסין, בדרכם הארוכה לארץ ישראל, כתוב, שמר שניצר פעל כמנהלו של המוסד ושדייריו עזבו כבר את רומניה. באישור מציינים את התנהגותם הטובה של הילדים ואת חריצותם בעבודה בבית הספר להורטיקולטורה. כן מציינים את המאמץ שעשו מר שניצר, צוות ההדרכה של המעון ובני משפחתו כדי לרפא את הפצעים הנפשיים של היתומים, קורבנות השואה.

מר שניצר מזכיר שכמנהל המוסד, ידע לעזור גם לאחרים. לדוגמא: קבוצת עולים חברי ארגון "בעלי מלאכה" בני טראנסילבניה, שהגיעו לקונסטנצה ולא הצליחו לעלות על אנית מעפילים, שהיתה כבר מלאה וגדושה, לאנשים הללו לא היה לאן לחזור. מר שניצר שיכן אותם בבתים שכורים ליד מעונו באניאסה ודאג למחסורם, עד אשר הפליגו בדרך ארצה.

שאלה: במה עסקת ברומניה מלבד במעון הילדים ובאילו תנאים עזבת את רומניה?

מר שניצר: (בהתרגשות) הייתי ממנהיגי אגוד יוצאי פולין ברומניה, חבר במוסדות השונים של שארית הפליטה ברומניה. בתוקף תפקידי היו לי קשרי עבודה עם הג'וינט וגם פעיל במוסדות לעליה. אחרי עלית הילדים, הוטל עלי להמשיך בהעלאת שארית הפליטה מרומניה.

השלטונות הרומניים לא ראו בעין יפה את פעילות ועד יוצאי פולין ברומניה. בשנת 1948, הם כבר הגיעו לשלב שבו רצו לטהר את רומניה מפליטים זרים ולהחזירם לארץ מוצאם. נעצרתי לתקופה קצרה, שוחררתי ונאסר עלי לעזוב את העיר. היה עלי להתייצב פעמיים ביום במשטרה. זמן קצר לאחר מכן, בקיץ 1948, גורשתי יחד עם בני משפחתי באשר הייתי נתין זר, וכך נאלצתי להשאיר הכל מאחורי ללא מטען וללא מזון לילדתנו הקטנה. אחרי נסיעה מפרכת, הגעתי לפריז והמשכתי את עבודתי במוסד לעליה ובמזכירות "הנוער הציוני" באירופה, עד לשנת 1951, שנת עלייתי ארצה.

לאחר גירושו מרומניה, הגיע צבי שניצר ומשפחתו לצרפת. על פעילותו בצרפת מוסר צבי הרזהב ששהה באותה תקופה בפריז, כנציג "הנוער הציוני" והמפלגה בהנהלת "המוסד לעליה". צבי שניצר הגיע לפריז בתחילת חודש מאי 1948. בתוקף פעילותו ברומניה בהצלת יהודים וילדים, יוצאי המחנות, שהגיעו מפולין ודאג לעלייתם ארצה, קשר קשרים הדוקים עם פעילי המוסד לעליה ברומניה. אנשי המוסד העריכו את תפקידו המסור בקרב שארית הפליטה מפולין, שהצליחו להגיע לרומניה. צבי שניצר הרגיש חובה נפשית ומוסרית להמשיך לסייע לפליטי השואה לעלות ארצה. מצויד בהמלצות חמות מטעם הנהלת "המוסד לעליה" ברומניה, התקבל לעבודה במסגרת "המוסד לעליה" בצרפת והיה בין המעטים לא- ישראלים שנתקבלו לעבוד במוסד זה.

הכרתי את צבי שניצר מאז שהגיע לפריז, שמעתי רבות על פעילותו הברוכה ברומניה ועל קשריו האמיצים עם תנועתנו ברומניה וחשתי ששיתוף פעולה בינינו יהיה לתועלת התנועה בגולה, בארגון השורות ובהכשרת החברים לעליה. ארגנו מחדש את מזכירות "הנוער הציוני" באירופה וצפון אפריקה וחדרנו לעמדות השפעה ב"קונפדרציה האירופית" של הכלל ציונים, שהיתה עד אז תחת השפעת הכלל ציונים בארץ ישראל ותחת השפעתם של קבוצת חברים מצומצמת של הסניף הצרפתי של הקונפדרציה, שניסו להשתלט - באמצעים חתרניים - על הקרנות הקונפדרציה ולשלוט בהם בצורה בלעדית.

בעזרת הסניף בלונדון של הקונפדרציה, אליו הצטרפו גם הסניפים בבלגיה ובשוויץ, גרמנו: צבי משה קלכהיים - עורך עתון הקונפדרציה "ציוניסטישע שטימע" וד"ר פריי, שהתמנה מזכיר הקונפדרציה האירופית, תפקיד מכובד שהחזיק בו עד לעלייתו ארצה. ואני שרכזתי את המזכירות האירופית של "הנוער הציוני" עד לחזרתי ארצה. מתוך שיתוף פעולה הדוק ביננו, המרצנו את הפעילות והתוצאות לא איחרו להופיע במאזן הפעילות של הקונפדרציה ושל "הנוער הציוני". ארגנו קנים של התנועה בצרפת, בלגיה, שוויץ, הולנד, מרוקו, טוניס ואלג'יר.

בקיץ הראשון של פעילותנו, קיימנו מחנות- קיץ לחברים דוברי צרפת. המחנה התקיים בגבול צרפת- שוויץ והשתתפו בו כ- 250 בני נוער מאירופה ומצפון אפריקה. הקימונו סניף הכשרה לחלוצי התנועה דוברי צרפתית וטיפלנו במוסד חינוכי לילדים ובני נוער ב"רינוע" במסגרת "עלית הנוער". צבי שניצר התמסר במיוחד למוסד זה, כי הזכיר לו, מבחינה רגשית, את פעילותו במוסד "באם הדרך" בבאניאסה - רומניה. החבר איזו גולן, שבא בשליחות המזכירות העליונה לבקר את התנועה ואת פעילות הקונפדרציה באירופה, השתתף במושבת הקיץ והתרשם מהשגינו הרבים שהשגנו בזמן הקצר שעמד לרשותנו.

צבי שניצר הצליח לקדם את הקונפדרציה ולנסוך בה מרוח המפלגה הפרוגרסיבית בארץ. הדבר בא לידי ביטוי בכינוסי הקונפדרציה באירופה וגם במספר הצירים בקונגרסים הציוניים, שהיו קשורים למפלגתנו.

פעלנו נמרצות ב"מוסד לעליה" כדי לאפשר לחברי- תנועתנו לעלות ארצה; כדי להוציא ילדים מצפון אפריקה ומאירופה ולהעבירם למוסדות עלית הנוער של תנועתנו.

אחרי פעילותו הפוריה בצרפת, שנעשתה תוך מסירות נפש ודבקות ברעיונות התנועה, עולה צבי ומשפחתו ארצה, בראשית אפריל 1951. גם בארץ הוא מתיצב לשרות התנועה והמפלגה ותוך שנים מעטות של פעילות, רוכש לעצמו עמדה כאחד מראשי המפלגה ותנועת "העובד הציוני" בחיפה וגם במוסדות המרכזיים בארץ.

ש. אבני

זכור לי היטב טקס העלאת הדגל הלאומי התנועתי בחוות בניאסה. שורות שורות, בלבוש צופי, ניצבו החניכים. היו שם נציגי ההסתדרות הציונית. אני ייצגתי את המזכירות העליונה של "הנוער הציוני" ברומניה. במרכז, עמד המנהל החדש של החווה, צבי שניצר, שהחליף את קודמו, ד"ר יצחק ברטקובסקי – ברטלר, שעלה בראש קבוצת חניכים לארץ ישראל.

עד אז, הכרנו פליטים חלוצים מבוגרים יותר: חניכי תנועת "הנוער הציוני" ושאר התנועות הציוניות, שמצאו מקלט ברומניה בבורחם מפני כנופיות "צלבי האש" של סילאשי ומפני הגירוש למחנות המוות וההשמדה ובראש וראשונה לאושוויץ.

בסוף מרץ 1944, הגיעה אלינו לבוקארשט קבוצה של נציגי תנועות הנוער הציוניות. היו ביניהם גם יוסף גרדוש מ"דרור" וגם ד"ר הנריך (צבי) צימרמן, כנציג "הנוער הציוני הכללי". הם ביקשו מנציגי תנועות הנוער הציוניות שיתארגנו, כדי שיוכלו לסייע לפליטים מהונגריה ופולין ובראשם אנשי תנועות הנוער החלוציות, שיצליחו אולי, להגניב את הגבול ההונגרי – רומני ולהגיע לרומניה.

התגיסנו אז מיד למפעל של הצלה ועזרה. נפתחו נקודות מעבר בטורדה (אריה הירש מ"דרור הבונים") ובבראד (רזי רוזנברג מ"הנוער הציוני"). תפקידם היה לארגן נקודת מעבר, לדאוג לסיוע ראשון מבחינה כספית, במגורים ובמזון לאלה שיגיעו וכן לדאוג להעברתם הבטוחה לבוקארשט. בבירת רומניה הסואנת, היה להם סיכוי לקבל מאתנו תעודות מזוייפות, להסתתר, להמתין לעֵליה ולעלות לארץ ישראל.

בדרך זו, הגיעה בפעם הראשונה, גם קבוצת ילדים יהודיים מפולין – ברובם יתומים, בהנהלתו של ד"ר איזיו ברטקובסקי, שנמנה שם על פעילי "המזרחי".

כיון שבינתיים התרחשה ההפיכה הפוליטית ברומניה (23.8.1944), הצלחנו להשיג עבורם באזור בניאסה, שבפאתי בוקארשט חווה, שהפכה להיות עבורם גם בית ספר וגם הכשרה חקלאית. הקבוצה הראשונה, לא שהתה בבוקארשט זמן רב. נזדמנה לה אפשרות לעלות והיא עלתה ארצה.

קבוצת ילדים נוספת הגיעה בראשותו של צבי שניצר. הוא הגיע יחד עם כל משפחתו, שהצליחה להנצל בדרך נס מתופת ההשמדה שפגעה ביהודי גאליציה וביחוד ביהודים מאזור סניאטין וקולומייה – שגבל עם צפון בוקובינה.

עתה נערך מסדר צופי להעברת דגל לאומי–תנועתי לידי הקבוצה. כולנו היינו נרגשים.

זה היה אחד הטקסים הרשמיים הראשונים, שנערכו בתום המלחמה. במעמד לקח חלק גם דוד צימנד, שליח התנועה שהגיע מקושטא, כדי לחזק את הקשר בינינו לבין ארץ ישראל שנותק מאז 1941.

כך צעד צבי שניצר את ראשית צעדיו בחיי "הנוער הציוני" ובחיי הציונות ברומניה. זמן קצר בלבד יצא לי לעקוב אחר עבודתו היום–יומית ברומניה, אחר דאגתו להפוך חווה רומנית למקום שוקק חיים, מבחינה חינוכית יהודית – ציונית. בחווה שררה אוירה מסורתית, כפי שצבי שניצר ידע אותה מבית הוריו.

הטקס בחוות בניאסה, היה אחד מבין הטקסים האחרונים בהם לקחתי חלק, על סף עלייתי לארץ ישראל.

מתחנת ההמתנה אשר בזגרב (יוגוסלביה), ממחנה קפריסין ומקיבוץ "במאבק", אשר אליו הגעתי בסוף 1947, הוספתי לעקוב אחר השתלבותו של צבי שניצר בחיי התנועה ברומניה.

ב–1948, כאשר החליטו הקומוניסטים לחסל את התנועה הציונית ברומניה, נמלט שניצר לצרפת והשתלב בחיי התנועה הציונית בצרפת, במסגרת הקונפדרציה של הציונים הכלליים וכאיש ה"עליה ב'". שם הוא היה פעיל בארגון העליה מצפון אפריקה ומצרפת לארץ ישראל. היה המשך טבעי לפעילותו במזרח אירופה.

צבי שניצר הגיע ארצה ביום 30.4.1951. המפלגה רצתה לדאוג לקליטתו והציעה לו משרה במסגרת המפלגה בתל-אביב וגם דירה בשכונת המפלגה בתל-אביב. צבי שניצר לא היה מוכן לותר על חבריו בתנועה שסייע להם כל הדרך לעלותם ארצה, ויחד אתם העדיף להתחיל את צעדיו הראשונים בארץ בקרית-ים על יד חיפה, בשכונה חדשה שקמה בחולות ושהיתה מיועדת לחברי התנועה - העולים החדשים.

בבחירות הראשונות בשכונה נבחר צבי שניצר כסגן יו"ר יחיד של המועצה המקומית של קרית-ים, כהוקרה של חברינו ושל יתר התושבים על פעולתו הברוכה בשכונה.

עם עלייתו ארצה, נפגשנו שוב, במסגרת המפלגה הפרוגרסיבית, במאבקים למען חיזוק הליברליזם ברוח חינוכנו הציוני - הכללי המתקדם. ומאז לא נפרדו דרכינו.

צבי שניצר נשאר אחד הלוחמים ברוח נעורינו, העונה תמיד לכל קריאה והמחזיק ברמה את הדגל כמו בימי פגישתנו בבניאסה ובימי הרמת הדגל - אז.

מאת יצחק ארצי

"אמא שניצר" ז"ל, שרידת השואה, שהשפיע חום אימהי ואהבה על יתומי המוסד.

תמונת מחזור של תלמידי בי"ס של יתומי פולין ומוריהם, מר שניצר, ראשון משמאל.

מנהל בית הילדים בבאניאסה, מר צבי שניצר, בין צופי המוסד, יושבים משמאל לימין: ד"ר ברגמן, רופא המוסד, ד"ר הולנדר, קונסול פולין ברומניה. רעיית מר שניצר, יושבת בין הילדים הקטנים.

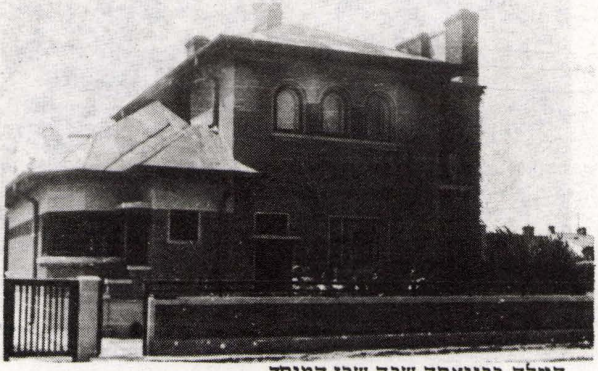

הוילה בבניאסה שבה שכן המוסד.

משוט
במרחב התנועתי

- זכרונות -

משה קול בישיבת ההנעצה הראשית של תנועת "הנוער הציוני" - במחנות הקיץ בגורה הומורולוי, 12.8.1934.
עומדים בשורה ראשונה מימין לשמאל: פייבוש שרגא, הרמן צבי, אריה אברהמי, יצחק פינקלשטיין (זוהר), מ. קול, זאב (וילו) כ"ץ, א. גרדינגר, מ. מלצר. שורה שניה: ד. שרר, פ. כ"ץ. יושבים: ש. מרנץ, מ. מאיר, א. רוכברך, צבי הרזהב, אלכסנדר הרשקוף, מ. אנטלר, א. יוכגראו.

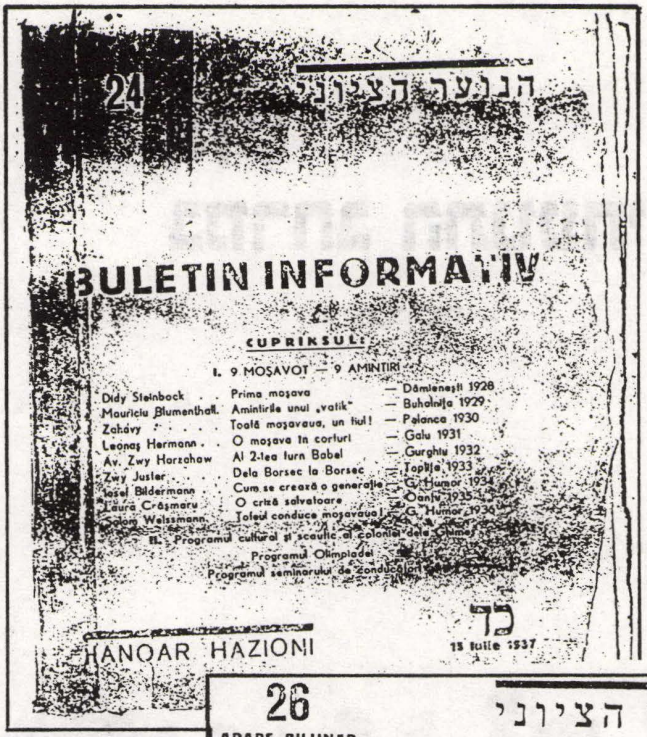

24

הנוער הציוני

BULETIN INFORMATIV

CUPRINSUL:

I. 9 MOŞAVOT — 9 AMINTIRI

Didy Steinbock	Prima moşava	— Dămienești 1928
Mauriciu Blumenthal	Amintirile unui „vatîk"	— Buhalnița 1929
Zahávy	Toată moşavaua, un tiut!	— Palanca 1930
Leonaş Hermann	O moşava în corturi	— Galu 1931
Av. Zwy Harzahaw	Al 2-lea turn Babel	— Gurghiu 1932
Zwy Juster	Dela Borsec la Borsec	— Topliţa 1933
Iosel Bildermann	Cum se crează o generaţie	— G. Humor 1934
Laura Crăsmaru	O criză salvatoare	— Oanţa 1935
Adam Walssmann	Tineretul conduce moşavaua!	— G. Humor 1936

III. Programul cultural şi scautic al coloniei

Programul Olimpiadei

Programul seminarului de conducători

כך

HANOAR HAZIONI

15 Iulie 1937

דוגמא של שני "בולטינים" משנת 1937. הבולטינים הופיעו פעמיים בחודש.

26

APARE BILUNAR

הנוער הציוני

BULETIN INFORMATIV

CUPRINSUL:

Sionism: concepţie de viaţă Av. Zwy Harzahaw

Cucerirea Palestinei de Turci . . . . . Dr. i. Ben-Zwy

Principii de bază . . . Moşé Kolodny

Demisia Inaltului Comisar Zwy Juster

Educaţia instinctelor . . P. Schilmann

La ordinea zilei . . . . Arié Abramovici

Recenzii, ştiri, diverse

HANOAR HAZIONI

כ"ץ

15 NOEMBRIE 1937

התנועה ומדריכיה – ההנהגה הראשית והמזכירות

עם הרכבת הנהגה ראשית לתנועה, נקבעה גם מזכירות. המזכירות הראשונה פעלה בביתו של מאיר זליקוביץ'. המזכיר הראשון היה מוני סגל מקן רומאן, צעיר מוכשר ומבריק. בעל השכלה תיכונית, דובר עברית ונואם בחסד עליון.

באותם הימים, התנהל מו"מ לאיחוד עם תנועת "השומר" מטראנסילבניה. מוני טרח הרבה למען האיחוד. מוני עבר בכל הקנים ועשה להרחבת השורות. בתקופה בה הוא פעל, חלה אמנם התרחבות התנועה, כאשר בנו קאושנסקי פעל לצרף אליה קנים חדשים בצפון מולדובה, משה טופר וחיים רייזל עשו זאת במרכז הארץ ובלומנטל וקצ'ולסקו בדרום.

מוני ניהל התכתבות ענפה עם המוסדות הארציים של ההסתדרות הציונית, על מנת להשיג הכרתה של זו ב"הנוער הציוני" לשם קבלת זכויות של תנועה מסונפת לפדרציה הציונית. הוא עלה ארצה בשנת 1933 והצטרף לחבריו שעשו אז נסיון ראשון להקמת קיבוץ משלהם בכפר סבא.

המזכיר השני שפעל אחרי מוני סגל היה טולי (ישראל) הרשקוביץ', חבר קן טארגו אוקנה, שהיה דובר עברית רהוטה. בתקופת פעילותו, חלה התקדמות במו"מ לשם איחוד עם "השומר" בטראנסילבניה. ככל יתר בני דורו, גם טולי עבר הכשרה חלוצית במסגרת "החלוץ הכללי" ועלה ארצה יחד עם חברתו, אלה יעקובי. שניהם הצטרפו לקיבוץ בכפר סבא.

במקומו בא לעבוד במזכירות אחיו משה. בתקופת פעילותו, עברה המזכירות לבוקארשט והשתכנה בבנין המוסדות הציוניים שברחוב קרול 81. תנועת "הנוער הציוני" זכתה למעמד רשמי במסגרת הפדרציה הציונית. התנועה מערערת על זכותו של "החלוץ הכללי" להציגה ומקימה את "החלוץ הכלל-ציוני" שבמסגרתה הוכשרו מאותו זמן והלאה, חלוצי התנועה לפני עלייתם ארצה.

בתקופת כהונתו של משה הרשקוביץ', הלך ונחלש מעמדה האפוליטית של התנועה. התגבשה תנועה עולמית. יחד עם תנועת "השומר הלאומי" מפולין, הורכבה תנועה כלל עולמית שקיבלה את השם "הנוער הציוני". התנועה העולמית אימצה לעצמה את שם התנועה מרומניה "חוג הנוער הציוני", בהורדת המילה הראשונה – חוג. בימי כהונתו של הרשקוביץ' כמזכיר התנועה, עלו ארצה המוהיקנים האחרונים של ההנהגה הוותיקה: מאיר זליקוביץ' ומשה טופר. את מקומם, תופסים החברים: צבי הרזהב, וילו כ"ץ, שאול שוורץ ודב אבלס.

מציונות אפוליטית לציונות כללית

לפני עלייתו ארצה של מ. הרשקוביץ', מצטרפים למזכירות אריה אברהמי ואיזו פינקלשטיין. המזכירות מרחיבה את ממדיה. גליל טראנסילבניה מיוצג דרך קבע על ידי פרקאש ואחריו ע"י פנחס נוסבאום. כנציגי טראנסילבניה בהנהגה הראשית, יושבים החברים הרמן צבי ואברהם (יונצ'י) פלורנטל. וילו כ"ץ יוצא בשליחות לבוקובינה ויחד עם מנחם פלג (אז – מקס ראוכבך) 'חרשו' את עיירות בוקובינה והקימו קנים במקומות רבים. מנחם ראוכבך הצטרף להנהגה הראשית.

בתקופה שבין השנים 1929–1931, חלים לא רק שינויים אישיים, אלא גם שינויים מהותיים בעלי היקף ותוכן גם יחד, ואם בשנת 1929 טיפלה המזכירות במספר קטן של קנים בהתהוותם, הרי שבשנת 1931, הפעילות מתרחבת. הבעיות שלפניהם עומדת המזכירות, נעשות מורכבות יותר ויותר. בראשית ימי התנועה, דאגה משפחת זליקוביץ' לתקציב. גם מבחינה

רעיונית לא התעוררו בעיות. כל מי שלא הסכים לתוספת לוואי לציונות, הצטרף ל-"צ.ט.ס." האפוליטית, שנאבקה להגשמת הציונות בלבד ולא לשום רעיון אחר כמו צדק חברתי וכו'. לא כן בשנת 1931. החברים לא הסתפקו עוד בהכרזות על ה"נגד" (שאנחנו נגד סציאליזם וכו'), אלא חיפשו את ה"בעד". הם שאלו: "בעד מה אנחנו?" ואז החלו 'חיפושי הדרך' - כפי שהתבטא וילו כ"ץ.

החלוצים הראשונים שעלו ארצה, התלבטו קשות אף הם. שלמה רוטנברג, שנפגש עם החברים יוצאי פולין, החל להעלות את רעיון הקיבוץ שיהיה על טהרת החברים יוצאי התנועה מרומניה. בא"י נעשו הנסיונות הראשונים בכיוון זה גם במסגרת המשותפת עם החברים מפולין וגם בנפרד. רוטנברג חזר לרומניה בשליחות התנועה יחד עם טולי לייבוביץ'. בפיו של שלמה היו דברים ברורים על ציונות כללית. הוא מחדיר את רעיונותיו בקרב החברים ברומניה. הקמת "החלוץ הכלל-ציוני" תורמת גם היא להגברת התודעה הכלל ציונית. המעבר מציונות לא פוליטית, או 'סתם ציונות', כפי שנקראה הציונות הכללית בבוקובינה, ל'ציונות כללית' מוגדרת היטב ומתקבלת על דעת החברים. בהרצאותיו, מדבר על כך מ. בלומנטל ברורות.

עצמאות רעיונית כרוכה גם בעצמאות חומרית. בשטח החומרי מתעוררות בעיות קשות. עם עלייתה ארצה של משפחת זליקוביץ', נשארת התנועה ללא נדבן משלה. משפחת זליקוביץ' היא שמימנה את מושבת הקיץ הראשונה. היא גם דאגה להופעת הירחון "מולדת", בטאון תנועתי שעמד על רמה נאותה וכן מימנה את הופעת "הצופה" - בטאון שכבת הצופים ודאגה להוצאות השוטפות. המזכירות בבוקארשט עמדה בפני שוקת שבורה. בקושי כיסתה את הוצאותיה. אמנם הקנים התרגלו לשלוח מס-חבר למרכז, אך קומץ ההכנסות היה רחוק מלהשביע את ההוצאות הרבות. לא פעם הופיעו באופק מקורות עזרה, אך תמיד נאלצנו לדחותם, כי עמדנו בפני סכנה של אבדן עצמאותנו.

בעיות ואתגרים

בבואי לבוקארשט לעבוד במזכירות, בסוף שנת 1933, מצאתי מזכירות מסודרת בעלת תקציב זעיר ומאוזן. הגזבר, ג'יקה פינקוס, שמר על העקרון: אם אין לי, אינני נותן. עקרון זה לא עמד במבחן המציאות. במקום חבר אחד במזכירות, היינו שניים: אני ואיזו פינקלשטיין ז"ל. פנינו לקיבוצי ההכשרה, שהסכימו לחסוך מהכנסותיהם ולהעמיד לרשותנו סכומים נכבדים שאיפשרו לנו לפעול.

וילו כ"ץ ז"ל היה חוזר מביקוריו בקנים ומוסר על הצלחות להן זכו המופעים בשפת היידיש. השירים "קויפט א צייטונג!" (קנו עתון), "בייגעלעך" או "דאס שניידערל" (החייט הקטן) הלהיבו את הצופים. בצפון מולדובה או בבוקובינה היתה השפעה אחרת מזו שבמרכז הארץ או בדרומה. בקנים שבערי רומניה הגדולות ראו בשירים מסוג זה, ביטוי להווי הלאומי היהודי ואילו בקנים בעיירות הקטנות, ראו בכך ביטוי לבעיה החברתית של העם היהודי. התוצאות היו על כן שונות.

ידענו כי בלעדי פעולה תרבותית וחינוכית נמרצת, לא נצליח. לכן עשינו מאמץ ושמרנו על הופעת הבולטין הדו-חודשי שהיה מבוקש ביותר. הקפדנו על הפצת העתונות הציונית כולל "חשמוניאה" - בטאון הסטודנטים הציוניים, שהיה בבחינת מאגר של ידע בשטח היהודי. בשעות

הלילה ישבנו, אני ועמיאל שרגא ז"ל, לתרגם מן העתונות העברית, שהופיעה בארץ ישראל. שכפלנו חומר זה יחד עם חומר אחר שכתבו החברים, על בעיות התנועה. כדי שנוכל להפיץ חומר זה לחברינו ברחבי רומניה, נאלצנו לוותר על רבות מארוחותינו. הזמנו מנהיגים ציוניים, שהיו קרובים לדעותינו, להרצות בקנים ובמיוחד את ד"ר שטרן – כוכבי, ד"ר שמואל זינגר, ליאון מזרחי, ד"ר מבשן ז"ל ויבל"א אידוב כהן החי עמנו כיום בארץ.

כמה מחברינו, דוברי יידיש, וביניהם מ. קארפט ואפרים בנדרמן, התאמצו להפוך את שפת היידיש לכלי שבעזרתו היתה הברכה שורה בתנועה. הם עשו זאת בהצלחה ניכרת. בתקופה ההיא, פעל בבוקארשט מורה לעברית, מחנך דגול, הלא הוא נחום זלבינסקי ז"ל, ששעוריו בעברית היו ממש מרגיני לב. זלבינסקי הצטיין בהוצאת ספרי לימוד בעברית. עשינו עמו הסכם מיוחד לרכוש אלף עותקים מאחד מספריו שהוציא, כשעל העטיפה הדפסנו: "הוצאה מיוחדת של הנוער הציוני".

החברים צבי הרזהב, וילו כ"ץ ואיזו פינקלשטיין, שהיו כל הזמן בדרכים, שקדו על חיזוק הקנים. צבי הר-זהב התרכז בעיקר בעריכת סמינריונים שתרמו לביסוס הרעיוני של התנועה ואילו וילו הצטיין כנואם באסיפות וכאיש שמשך נוער להצטרף לתנועה. איזו עסק בצופיות. כל השלושה מוטרדים היו מחוסר ידיעת השפה העברית בקנים הגדולים. סיבת אי ידיעת השפה, מקורה היה בסגירת בתי הספר התיכוניים היהודיים בערים על ידי הממשלה. החלטנו לעשות שימוש רב במונחים עבריים בחיי התנועה. כל חומר שנשלח מהמזכירות אל הקנים היה 'טבול' כולו במונחים עבריים. נדמה היה כי אנחנו עומדים ליצור ז'ארגון מסויים. השימוש במונחים אלה לא מצא חן בעיני סוכני הבולשת, שדרשו כי כל חוזר היוצא מבית ההסתדרות הציונית, יישלח לביקורת במשרדי הבולשת. סוכן בולשת כזה הגיע פעם אל אבי לבשר לו כי בנו עומד לעבור לקישינוב ל"עבודה הסתדרותית". אבי ז"ל, ענה לו: "ראה אדוני, טרם למדו בנינו עברית ואתם כבר למדתם?". כעבור שבועות מספר נסעתי לקישינוב עם עמיאל שרגא, אסתר קושמארו ז"ל ויבל"א אפרים בנדרמן. בתחנת הרכבת של בארלאד ירד בנדרמן לקנות דבר מה ומשנשתהה יותר מהזמן הסביר, ירדנו לראות מה קרה. הסתבר כי היה בתחנת המשטרה, שם רצו להוכיח לו כי ידעו על נסיעתנו. למרות כל ההפרעות הללו, נתנו לנו את הרשות לפעול, בתנאי כי נזכור היטב מי "בעל הבית" במקום.

היחס השלילי של השלטונות, הדאיגנו פחות מאשר המצב ששרר בקהילות היהודיות. הבית היהודי הלך ואיבד את תדמיתו המסורתי. בני הבית למדו ועבדו בשבת כי הדבר הפך לכורח המציאות. בית הספר היהודי הפך למקלט לבני עניים בלבד. לימודי העברית והיהדות הצטמצמו בהתאם להוראות הממשלה. במצב שנוצר ראינו עצמנו לא רק חלוצים לעתיד בארץ ישראל, כי אם גם "מיסיונרים" בדרך לארץ ישראל. חשבנו כי יש מקום בשורותינו גם לאלה שבדעתם לעלות מיד, אך גם לנשארים בינתיים בגולה, כדי שיישארו בתוך המחנה שלנו. אותם אנשים פעלו במסגרת התנועה, בהסתדרות הציונית ובמפלגה היהודית. התוצאה: הקמת "דור חדש" שהפך לכוח פוליטי בתנועה הציונית.

יחסינו עם ההסתדרות הציונית

יחסינו עם ההסתדרות הציונית היו מצויינים. היינו בבחינת גורם רציני, מיוצג בכל המוסדות המרכזיים של ההסתדרות הציונית. המייצגים – חברינו הבוגרים שנבחרו על בסיס של יחסי הכוחות, הביאו לנו כבוד. התבלטו בתפקידיהם: מ. בלומנטל, ד"ר דוד אשכנזי, עו"ד יונה הלפרן, יעקב לוקץ' ואחרים. אלה קבעו לא במעט את הרכב המוסדות הציוניים. במרבית הקהילות – ובמיוחד בקהילות הבינוניות והקטנות, שימשו חברינו כמורשי הקק"ל. ד"ר זינגר והמזכיר הכללי אידוב כהן – שניהם חברי "רנאשטריה", סיעה המקורבת לפלג הראדיקלי של גרינבוים. גם בקרן היסוד היתה השפעתנו ניכרת. חברינו לא היו אמנם מן תורמים הגדולים,

אולם ידעו להתרים אחרים וליצור את האווירה הדרושה לשם כך.

היחסים הפנימיים שבין המזכירות והגלילות

הקנים בטראנסילבניה היוו גליל נפרד בשם "כפר סבא" ואילו קני בוקובינה השתייכו לגליל "נס ציונה". יחסי המזכירות עם הגלילים היו טובים אך מורכבים. טובים מבחינת שיתוף פעולה בשטח הרוח והתרבות ומורכבים מבחינה מעשית. נוצרו בעיות ביחוד בשטח העליה. הסיבות די מובנות: קביעת מספר העולים היתה בידי ממשלת המנדט של פלשתינה- א"י וכמובן שכל אחד היה רוצה להגדיל את מספר העולים מחברי הגליל שלו.

בשנים 1933-1934 החלטנו על מפתח, לפיו חילקנו את רשיונות העליה. המפתח התבסס על מפקד חלוצים שנערך על ידי המשרד הארצישראלי בכל גליל וגליל. שיטה זו, שנקראה בפי החברים שיטת "המפתח הקדוש" מנעה כל אי הבנות. אכן, הדברים הסתדרו על הצד היותר טוב עם חברינו מטראנסילבניה. למעשה, פעלו בטראנסילבניה כתנועה נפרדת ורק עניני העליה התנהלו במשותף, כי במשרד הארצישראלי בבוקארשט רוכזו כל הנתונים על רומניה כולה הקשורים בעליה ושם נעשו גם ההכנות הדרושות לקראת עליה, כולל עניני התיעוד.

במשך השנים, ישבו חברינו בני טראנסילבניה, א. פלורנטל ופ. נוסבאום בהנהגה הראשית יחד עם החברים מהרגאט. לא כן היה באשר ליחסים עם התנועה בבוקובינה. בדרך כלל היו אלה יחסים הדוקים אך לעתים מתוחים. בקלוז' - מרכז התנועה הטראנסילבנית, ניהלו חברינו את ענייניהם מבלי שיהיו תלויים בגורמים אחרים. לעומת זאת, היה לד"ר ויסלברגר, מראשי התנועה הציונית בבוקובינה, השפעה לא מבוטלת על חברינו. ההכשרה הראשונה בבוקובינה נוסדה על ידי חברינו: האחים שכטר, יוז'י אברמוביץ', א. דינר, ומ. מלצר. עד לעלייתם ארצה, דיברו על ה"דויטשה קולטור" (התרבות הגרמנית) ולאחר עלייתם הצטרפו ל"ציונים הכלליים". כיום הם הליברלים שבליכוד. הם גם לא מצאו תמיד שפה משותפת עם החברים במזכירות בבוקארשט. לעומתם, החברים הצעירים יותר, בראשותו של מנחם ראוכבך (כיום - פלג), י. אדלר וש. דרפלר, מצאו תמיד שפה משותפת עם יתר פעילי הגלילים. הם היו חברי "הנוער הציוני" - כפי שאנחנו היינו.

לאיחוד מלא, הגענו רק בשנת 1936, בעזרתו של ישראל בן-שם, שהיה שליח מהארץ. לאחר מכן, היתה עוד קבוצה יוצאת דופן שעזבה את "הנוער הציוני" ועברה לתנועת "דרור". פרדי כ"ץ, חבר באותה קבוצה, שלא עזב את התנועה, כי היה בכוונתו להאבק מבפנים, גרם להרבה בעיות. פרדי כ"ץ ניספה בטראנסניטריה, כנראה הוצא להורג ע"י הגרמנים ת.נ.צ.ב.ה.

מובן שמכסת רשיונות העליה המצומצמת, לא ענתה על דרישות התנועה והדבר יצר מתח רב ובעיקר בקרב הזוגות המעורבים. תמיד עלו בני זוג (או בנות זוג) בוקובינאים על חשבון המכסה מהרגאט והדבר גרם למתחים.

בתחום התרבות, היו יחסינו עם הבוקובינאים מצויינים. הם השתתפו בסמינרים המרכזיים של התנועה, ביקשו וקיבלו את החומר התרבותי (הבולטינים) שהוצאנו לאור. הקמנו מושבות קיץ משותפים והתחשבנו בהם. בחרנו לחנות בקארפטים הבוקובינאים כדי להקל על השתתפות חברינו מבוקובינה. לא היתה בינינו בעיה של מנטליות שונה. ההשתלבות היתה טובה הן במחנות הקיץ והן בקיבוצי ההכשרה המשותפים: בחוות פלוריאסקה ומיחיילן. לעומת זאת, היו בעיות בבוקובינה, כפי שהיו גם ברגאט. החל משנת 1938, השתפרה פעילות התנועה. השתלבותם בהנהגת התנועה של יהודה שערי ויצחק ארצי חיזקו את הפעילות בבוקובינה ואיש לא ערער על עלייתם של החברים בני בוקובינה להנהגת התנועה הארצית.

עם התנועה בבסאראביה לא נוצרו בעיות. גם שם היה נסיון מצידו של המנהיג הכלל ציוני בן-ציון בלצן ז"ל, להתעסק בעניני הכשרה ועלייה. בן-ציון וידידיו הקימו הכשרה בכרם על יד קישינוב. העניינים הסתדרו

בסופו של דבר. החלוצים מבסאראביה היו מגיעים להכשרה אצלנו ברגאט ואפרים בנדרמן ישב במזכירות בבוקארשט כנציג התנועה בבסאראביה.

היחסים עם התנועה העולמית

לא היו לנו שום תקלות עם ההנהגה העליונה של התנועה העולמית. ידענו תקופה קשה בעידן הפילוג שחל בפולין בין התנועה בוארשה לבין זו שבלבוב שבגליציה. תוכן החוזרים ששני הצדדים שלחו אלינו היו מדכאים, בייחוד לאור העובדה כי הכרנו את כותביהם. בחוזרים אלו, היתה עדות על הפער העמוק שהיה קיים בין המדרש לבין המעשה. לאמיתו של דבר היו קיימים בקרב הגאליציאים חברים שנטו בדעותיהם לאלו של הפולנים ולהיפך. בביקור שערכתי בפולין בשנת 1935, מצאתי עדיין איש ניטראלי הלא הוא יעקב דז'יבינצקי שניהל את הקן בלודז'.

הסתרנו את החוזרים מעיני החברים מן השורה. דנו בבעיות שהתעוררו לגופו של ענין. בדעה אחת עם חברינו מטראנסילבניה, הצטרפנו לפלג "הנוער הציוני א' " ובכך הכרענו את הקו לטובת המרכז בוארשה, כי היינו התנועה השניה בגודלה באירופה. הנסיונות שנעשו על ידי המרכז בלבוב, באמצעות קלמן רוזנבלט ושטראוס מוינה, העלו חרס. החלטתנו היתה נחושה ודרכנו בהירה.

השתייכותנו לתנועה עולמית נסכה בטחון בחברינו ורוממה את רוחם. ידענו כי אין אנו בודדים וכי בארצות רבות ישנם חברים הסבורים והחושבים כמונו. לאחר ששככו הויכוחים, הזמנו את מישה קולודני, (כיום - משה קול) לישיבת המועצה הארצית, שנערכה בשנת 1934, בגורה הומרולוי. הוא הבהיר לנו באותה הזדמנות דברים רבים כמו המושג: ציונות כללית מתקדמת. הוא דיבר על השקפותיו הציוניות וההיסטוריות של יחזקאל קויפמן והביא לנו את ספרו "גולה ונכר". הספר תרם רבות לביסוס רעיונותינו, מה גם שאף לפני כן נעו מחשבותינו בכיוון דומה. היינו קוראים בקביעות את מאמריו של גליקסון ב"הארץ". בביקורו, הציג קולודני לפנינו את השקפותיו הפוליטיות.

שנה לאחר ביקורו של קול ברומניה, הוזמנתי לוארשה לרגל הועידה הראשונה של "החלוץ הכלל- ציוני" שעמדה להתקיים בדנציג, בהשתתפות שני הפלגים. ביקרתי בקני התנועה ברחבי פולין והתרשמתי כי קיים הבדל בהיקף העבודה ותנאיה בין תנועתנו לבין התנועה בפולניה. התנועה בפולניה לא היתה נאלצת כמונו לבצע עבודה "מיסיונרית" בקרב חבריה ואף לא לתרגם עבורם חומר. גם בעיות תקציביות לא היו להם. החברים היו בנים למשפחות רוויות מסורת יהודית, חיו בקהילות יהודיות תוססות, ידעו עברית על בוריה ולא הטרידה אותם כלל וכלל עובדת קיומם של הבונד או תנועות שמאלניות מכל סוג שהוא. היה מקום לכולם. אמנם בוגרי התנועה היו עולים ארצה, אולם השורות היו חוזרות ומתמלאות שוב.

בשנת 1937- 1938, לאחר עלייתם של וילו כ"ץ ואיזו פינקלשטיין ז"ל ויבל"א מקס ראוכבך, נקלענו לקשיים כספיים גדולים - דבר שסיכן את עלייתם של שאר הגווארדיה הוותיקה: הרזהב, צ. יוסטר, ת. אהרון ואנוכי. עזר לנו רבות להתגבר על הקשיים, משה קול. התנועה העולמית לא היתה בעלת אמצעים כספיים גדולים. ידענו זאת ולכן הערכנו את מאמציה.

חילופי משמרות

לאחר עלייתו של וילו כ"ץ, בסוף שנת 1934, בא לעבוד במזכירות דוראל מייטוס, בנו של המשורר העברי אליהו מייטוס ז"ל. דוראל ידע עברית יפה, היה בעל קול ערב וכמו וילו - מדריכו לשעבר בקן פוקשאן, 'חרש' גם הוא את קני התנועה. הוריו של דוראל עלו ארצה והוא נשאר עמנו. 'ביתו' היה חוות פלוריאסקה, על כל מגרעותיה. מעיד אני עליו כי הוא עבד קשה בקני התנועה שהיו פזורים לאורכה ולרוחבה של רומניה.

בשנת 1935, לאחר עלייתו ארצה של איזו פינקלשטיין, הגיע צבי יוסטר לעבוד במזכירות. הוא עסק בעיקר בעניני תרבות. החברה לאורה קושמארו החלה אף היא לבקר בקנים. סקירתה על הביקורים הללו המופיעה בספר זה, נותנת שמץ מושג על תנאי העבודה הקשים ועל האוירה בהם עבדו החברים בשליחויותיהם. לצוות הצטרפו גם החברות בת-שבע זליקוביץ' ופאולה איפרים ונוצר "חבר מנהלים" שעשוי היה לבוא במקום המועצה וההנהגה הראשית הוותיקה. זליג דוידוביץ' - קוליץ' מבראילה יצא להכשרה בפלוריאסקה וחברו יוסף בילדרמן (קוקה) שידע עברית טובה, הגיע על מנת לעבוד במזכירות. בשנת 1936, הצטרף למזכירות של "החלוץ הכלל-ציוני" מוקה אנטלר מפיאטרה - ניאמץ.

בביקור שערכתי בבראילה, התארחתי אצל הוריו של קוקה בילדרמן שקיבלוני בסבר פנים יפות. הם ביקשו ממני רק דבר אחד: לאפשר לבנם לסיים את בחינת הבגרות כדי שהדבר לא יחסום בפניו את הדרך ללימודים אקדמאיים, אם יתקשה בעבודה פיסית בארץ ישראל. שום טרוניה כלפי התנועה לא היתה להם. בעוזבי את ביתם, היתה בפי תפילה חרישית - מי יתן וירבו הורים כאלה בישראל. הוריו של זליג דוידוביץ' השתייכו לדור הישן. הוא היה מצאצאיה של משפחת רבנים גליציאית מפורסמת אך בכל זאת ראו הגיון במעשי בנם, למרות שקרובי המשפחה - שהיו תעשיינים ואנשי עסקים, לחצו על זליג הצעיר כי יצטרף לעסקי המשפחה ויפסיק לעסוק ב"מעשי שטות".

על קבוצת הפעילים של "הדור החדש" נמנו גם ליאונש הרמן מבאקאו, עתידה לבנסון מפיאטרה - ניאמץ, טינה לופוביץ' מבראילה, ד. שפירא מטקוץ', ופפי לטיך מצ'רנוביץ.

בקן סירט החלו לפלס דרכם שני צעירים: יהודה שויארמן (הלא הוא יהודה שערי) ואיצ'יו הרציג (הלא הוא יצחק ארצי). על הוותיקים שהמשיכו לפעול נמנו יוסף אדלר וש. דרפלר. הם ביססו את הקנים ודאגו לקיבוצי ההכשרה.

בסוף שנת 1936, החלטנו, צבי הרזהב ואנוכי. להשתחרר מתפקידינו בתנועה כדי שנתכונן לעלות ארצה. חשנו עייפות. ב"יום המנהלים" של אותה שנה, נבחרה מועצה ראשית והנהגה ראשית חדשה. מוסדות התנועה החדשים שלחו למ. מלצר לאפרים בנדרמן ולנו 'ישר כח' על פעילותנו עד לאותה עת ומינו אותנו בתור 'יועצים'.

לדאבוננו, נשארנו תקועים ברומניה לעוד שנתיים בגלל עלייתה לשלטון של ממשלת גוגה-קוזה האנטישמית שגרמה להאטת מבצע "עליה ב' ". מצאנו דרכים להשתתף בארגון הפלגתה של אנית המעפילים "אסימי" שיצאה לים ביוזמת התנועה. ארגן את ההפלגה יעקב דז'רבינסקי (יעקב בן-יהודה) ז"ל.

עלינו ארצה בסוף שנת 1938 והשארנו אחרינו צוות מוכשר ומיומן.

ואלה חברי המועצה הראשית שנבחרה בשנת 1936:

יוסף אדלר, מרקו אנטלר, פאולה איפרים, קוקה בילדרמן, גרשטיין פימה, גרשון יוסף, דרפלר סמי, זליג דוידוביץ', סנדו הרשקוב, ליאונש הרמן, דגוברט וגנר, שלום וסרמן, בת-שבע זליקוביץ', צבי יוסטר, פפי לטיך, לבנזון עתידה, לופוביץ' טינה, מוני מאיר, דוראל מייטוס, אלי סגל, סדיקוב, שאול פישלר, יהושע פיקר, צ'יובוטארו, לאורה קושמארו, יוסף רבינוביץ', פרידל ריינר ומלכה שוורץ.

ההנהגה הראשית הנבחרת היתה מורכבת מהחברים: יוסף אדלר, מוקה אנטלר, פימה גרשטיין, זליג דוידוביץ', סמי דרפלר, צבי יוסטר, דוראל מייטוס ושאול פישלר.

במזכירות הראשית עבדו: מוקה אנטלר, צבי יוסטר ושאול פישלר.

הנציגות בהנהלת "דור חדש" היתה מורכבת מהחברים: מ. בלומנטל וצ. יוסטר.

ביקור א. אברמוביץ – אברהמי בוורשה 1935.

א. אברמוביץ בועידת החלוץ הכלל ציוני בדנציג, 1935.

בועידת ההסתדרות הציונית הארצית ברומניה, בוקארשט 1936.

המכירות של התנועה
בוקראשט 1937.

המזכירות הראשית
בבוקרשט, 1939.

קבוצת חברים מראשי התנועה
הארצית, בוקארשט 1938.

מ. בלומנטל

"דור חדש"

דמותה של תנועה שצמחה מתוך הכרח טבעי

הקמת "דור חדש" כתנועת המשך ל"הנוער הציוני", סיפקה תשובה לשתי בעיות כמעט זהות, שהתעוררו מטבע הדברים.

החברות בתנועת נוער חלוצית היתה מוגבלת בזמן. נסיונה הנואש של תנועת ה"ונדרפוגל", להתעלם מן הקשר ההחלטי הקיים בין תנועה צופית לבין תקופת הנעורים, ואי ההתחשבות בתאריך הלידה המופיע בתעודות, נסתיימו בזמנו בכשלון ובמפח נפש.

תנועות הנוער החלוציות הוסיפו לעצמן מטרה נוספת, מעבר למטרת תנועת "ונדרפוגל" של השיבה לטבע. התנועות החלוציות שאפו להגשמה עצמית, שפירושה היתה יציאה להכשרה ועליה ארצה, כאשר המשך תהליך ההגשמה הוא הקיבוץ בארץ ישראל.

מובן מאליו שהדגשת רעיון החינוך לחלוציות של "הנוער הציוני", כלומר הצבת ארץ ישראל כרעיון המרכזי של התנועה, היתה בה משום קביעת עמדה אידיולוגית שהתבטאה בדרישה להגשמה עצמית מיידית המופנית לכל חבר. אילו החליטו באותם ימים רוב בני הנוער לקיים את הצעד המהפכני הזה בחייהם ולהתחיל בחיי עבודה בקיבוץ בארץ ישראל כנדרש, היו נתקלים במכשול ההגבלה האדמיניסטרטיבית של המעצמה המנדטורית. כידוע מעצמה זו צמצמה את מספר הסרטיפיקטים שהעניקה, עד כדי גיחוך. לא לשווא השווה מישהו את מכסת הסרטיפיקטים לגודלו של חגב.

אפילו במצב שהיה קיים בפועל, כאשר רוב בני הנוער לא המשיך בדרך ההגשמה, נוצר פער עצום בין מספר החברים, שסיימו את תקופת הכשרתם בקיבוצי הכשרה והיו כשירים לעליה לבין המספר האפסי כמעט, של אלה שזכו בסרטיפיקט ועלו ארצה. התור לעליה הלך ונתארך. החברים חיכו בקוצר רוח אך בינתיים התפזרו לכל עבר. מחוסר מסגרת פעילה מושכת ומלהיבה, נתפס חלק לא מבוטל מהם לתנועה הקומוניסטית או לחוגים השמאלניים האחרים, שפעלו ברחוב היהודי.

בשנת 1929, בועידה הארצית הראשונה של "הנוער הציוני", כבר השתתפו בועידה חלוצי התנועה ורבים אחרים התכוננו אף הם לצאת להכשרה. היה ברור שתוך כמה שנים תצוף ותעלה בעיית בוגרי התנועה. לתנועות האחרות היה פתרון – אמנם דחוק ולא מוצלח ביותר אך בכל זאת פתרון. התנועות העבירו את בוגריהן למפלגת האם, אליה השתייכו. אולם אנחנו, שהיינו תנועה עצמאית, ללא קשר עם מפלגה פוליטית כלשהי, הועמדנו בפני בעיה.

הבעיה השניה שעמדה אז על הפרק נבעה במידה מסויימת מאותו מקור. תנועת "הנוער הציוני" התפתחה יפה ובצורה מהירה והצליחה להקיף שכבות רחבות של בני נוער, אולם הקשרים שלנו עם הפדרציה הציונית הארצית לא הובהרו די צרכם. על אף פעילותנו הענפה, לא היינו מיוצגים אף לא במוסד ממוסדות התנועה. שמרנו על קשרים מצויינים עם כל המפלגות, אך נמנענו מחברות בהן. והנה קרב המועד בו אמורה היתה להתקיים הועידה הארצית של הפדרציה הציונית ולאחריה אף ועידת הקק"ל. שאלנו את עצמנו: האם נמשיך לתמוך בהצעותיהם של האחרים שלא היו לרוחנו. חשנו שעמדנו זמן רב מדי מן הצד ושאלנו את עצמנו: מי ייצג את השקפותינו ומי יביע את הדעות אותן רצינו להביע? תוך היסוסים לא מעטים, החלטנו להציג רשימה משלנו, למרות שרוב חברינו לא היו כשירים למועמדות בגלל סיבת הגיל. בהתאם לתקנות מותר היה למועמד להופיע בארבעה מקומות. הוצגה, איפוא, מועמדותי בארבעה יישובים (מתוך הנחה שאם לא אבחר במקום אחד, אבחר בשני או באחד מהמקומות הנותרים). כך עשו גם ד"ר אשכנזי, ב' קאושנסקי, הרשקוביץ' וילו כ"ץ,

שלזינגר ואחרים. ביום הבחירות לא הייתי בבוקראַרשט. וילו הודיע לי טלפונית בשמחה: "נבחרת בכל ארבעת המקומות וכמוך נבחרו כל יתר חברינו". אני מניח שהיתה זו הפעם הראשונה בתולדות הפדרציה הציונית ברומניה, שנאלצו לבטל את תוצאות הבחירות וחיבו את ראשי הרשימות להרכיב מחדש את רשימותיהם. ההחלטה אמורה היתה לפגוע רק בנו, אך המטרה נכשלה. הצלחתנו היתה למעלה מן המשוער. הרב ד"ר נימרובר ז"ל, רבה הראשי של יהדות רומניה נבחר לנשיא הועידה ואני לסגנו. פניו הקורנות מאושר של וילו, עומדות לנגד עיני, כאשר הרב נימרובר מסר לידי את ניהול הועידה. בועידת הקק"ל, חזר על עצמו סיפור ההצלחה שלנו. בשני המקרים, לא ניצלנו את כוחנו האלקטורלי. לא הצגנו מועמדים לאקזקוטיבה הציונית ולא דרשנו כבוד מיוחד או מקומות במנגנון הפדרציה עבור אנשי שלומנו. היום אולי זה יישמע כבלתי מציאותי אך אז היו זמנים אחרים.

בועידה שהתקיימה שנתיים לאחר מכן, לא השתתפנו כבר בבחירות כגוף עצמאי כיון ש'משחק הקלפיות' לא משך אותנו יותר. לנגד עיניו היתה מטרה, להאבק על רעיונות, לשמור על עצמאות פוליטית ולשקוד על אחדות השורות בין החברים, אשר לא ראו עצמם כשרים לחיי קיבוץ, אולם שאפו לעלות ארצה.

על מנת להבטיח מסגרת נאותה, ריכזנו מאמצינו בפעילות נמרצת, ברמה גבוהה, כדי ליצור נאמנות חברית. החוטים הדקים שנטוו בתחילה, הלכו והתחזקו. התוצאות הוכיחו את צדקת דרכנו. באותם ימים קשים, נשארו שורותינו מאוחדות. נוצר גוש כלל-ציוני מורכב מ"צנטרום" (מרכז), מ"ראַשטריה" ומ"חדר חדש". נבחרתי כסגן יו"ר הגוש. בועידה הציונית שלאחריה, נבחרתי לעמוד בראשות "מחלקת הנוער" של האקזקוטיבה. בתפקיד זה המשכתי לכהן עד לפיזור האקזקוטיבה בשנת 1942.

פוזרנו ע"י השלטונות וירדנו למחתרת. שמרנו על הקשר בין החברים. היינו נפגשים לערבי מוסיקה יהודית בביצוע מקהלת "הנוער הציוני" שנערכו ברח' מימולאר וכן בהזדמנויות רבות אחרות. עודדנו איש את חברו והשתדלנו לעבור את התקופה האפלה של עבודת הכפיה המבזה והמשפילה, את ההגליות לטראַנסניסטריה ולהתגבר על הצרות שהיו מנת חלקנו.

לאחר שחזרתי בשנת 1944 משליחות בטראַנסניסטריה, קיבלתי על עצמי לפקד על אנית המעפילים "מילכה ב". עליתי ארצה והפכתי ל-"יו"ר לשעבר של דור חדש".

פעילותה של תנועת "דור חדש" נמשכה באותה ההתלהבות, המסירות והכשרון שהוכיחו החברים החדשים, שלא נפלו בכישוריהם מקודמיהם. כמעט כולם נמצאים כיום בישראל.

בעונג רב קראתי את גליונותיו של כתב העת "נוער חדש" שנשלחו אלי. לדעתי, זה היה בטאון נאה מכל הבחינות שהוצא לאור ברומניה ע"י החברים. השתתפתי בעריכתו מתוך רצון והוא היווה עדות חיה על חיוניותה של תנועת "דור חדש" והתפתחותה לאחר המלחמה. לדעתי, כדאי להוציא חוברת מיוחדת המוקדשת לתקופה ההיא, שתציין את פעילותה של "דור חדש" בהסתדרות הציונית, במוסדותיה ובכל שאר השטחים.

כאן בארץ, נוכחתי תמיד בקבלת פניהם של חברינו העולים שהגיעו ארצה. לצערנו, "העובד הציוני" בישראל, לא היה מוכן ולא ידע כיצד לקלוט אותם. רבים מהם הלכו, בלית ברירה לרעות בשדות זרים. בשיתוף פעולה עם מאיר משה, הצלחתי להקים בית "דור חדש" בקרית חיים, שליד חיפה. לפעולה זו שהיוותה תקדים, לא היה המשך לאחר שעזבתי את חיפה.

בשנת 1946, בחרו בי - ביוזמתם - החברים מרומניה להיות ציר בקונגרס הציוני שהתקיים בבאזל.

היה זה רצונם של החברים לגרום לי את האושר הזה, ובתור נבחר לועד הפועל הציוני היה לי הכבוד להצביע בעד ההחלטה על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

במשך למעלה מיובל שנים של פעילות ציונית, לא פגשתי חברה יותר מלוכדת ועקבית בדרכיה ובמעשיה מ"דור חדש" ברומניה. באין באפשרותי לנקוב בשמותיהם של עשרות חברים יקרים וחביבים עלי, כולם כאיש אחד,

הראויים להיזכר בשמותיהם. אני מקדיש שורות אלה כאות הוקרה לכולם ומציין ביניהם את חברי הטוב במשך השנים, ד"ר דוד אשכנזי, איתו עברתי כברת דרך ארוכה בחיי. הוא היה סגן יו"ר של "דור חדש" וסימל תמיד את הטוב ואת היפה שבתוכנו.

Povestea de Pessah
de Ben Israel

Trece mișcarea sionistă printr'o criză?
de S. Zoller

Fără petrol
de M. Blumenthal

Șmerl cel naiv
de Sol. Simon

Inlănțuiții
de S. Steinmetz

Revizioniștii
de B. Schieber

Pagina scriitorilor noștri: I. LUDO

O carte care trebuia să apară de H. HAHN
O. Bevin ne cere să fim sinceri! de I. LUDO
LUDO: Maurul nu și-a făcut datoria, Maurul nu vrea să se miște!
Recenzie de I. LUCACI

Despre iudeofobie
de Th. Zweifel

EIN GHEB
de G. R. Lautrec

Zăpada
de Iacov Cohen

Despre păsărelele din Afikim și ospitalitatea palestineană
de IOSEPH MILBAUER

Biblioteca, Paralela 45 și alte paralele,
Cuvinte cu fiere, Note, etc.

10 PAGINI LEI 800

כרוז המודיע על גליון חדש של כתב-העת "טינרטוטל נאו" (הנוער החדש). העתון הוצא לאור החל מספטמבר 1944 עד 1947, על ידי "דור חדש" ו"הנוער הציוני".

מפגש חברים בקיבוץ הכשרה ביאש, 1937.

בחוות פלוריאסקה, 1935.

בוני הצריף השני, בחוות פלוריאסקה, 1935.

ישראל בן-שם

על "הנוער הציוני" ברומניה.

א.

הנני מקדים ומדגיש, כי אינני איש הרגאט ולא נמנה על מייסדי התנועה בה, אלא יליד בסארביה. לראשונה נודע לי על "הנוער הציוני" ברגאט מחבר מבוקארשט שהצטרף לקבוצה בה הייתי חבר - "בני ישראל" בסביבת נהלל. הוא סיפר לי על ה"צ'.ט.ס." (חוג הנוער הציוני).

המגע הראשון הממשי היה בקונגרס הציוני הי"ח בפראג, ב-1933, אליו נסעתי לא כציר, אלא כפעיל ציוני, אשר ניהל תעמולה בחוגים כלל ציוניים שונים למען הרעיון של הקמת גוף ארגוני של כל הכלל-ציוניים ה"מתקדמים" בדעותיהם החברתיות, הן בארץ (בה יהיה גם המרכז) והן בארצות התפוצה. אנשים שונים בארץ אשר נטו לדעותי, מהם גם מנהיגים חשובים, תמכו בי ואפשרו את נסיעתי לפראג.

עוד לפני פתיחת הקונגרס, הספקתי להתקשר ולהכיר מספר צירים אשר הצטרפו אלי, והתגבשנו לכעין חטיבה של ה"צעירים" (הייתי אז בן 29). היינו חמישה במספר. ולאט, לאט, התברר לי כי מאמצי נשאו פרי.

בשבת, בשעה שהקונגרסים הציוניים אינם פועלים, התקיימה הישיבה הראשונה של ה"מתקדמים". התאספו כארבעים איש, ואחרי דיון ממושך הוחלט על הקמת "ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים", בה התמזגו ארבעה פלגים: ה"מתקדמים" מארץ ישראל, עולי גרמניה, הרדיקלים ו"הנוער" (קבוצת "הנוער הציוני" מכפר סבא, - אליה הצטרפתי אחרי שקבץ "בני ישראל" חדלה להתקיים. ב-1930, עקב המספר המועט של חבריה, וחוסר כל סיכויים של עליה משלימה מחו"ל). נקבע שמרכז "ההתאחדות" יהיה בא"י.

אנוכי ייצגתי את "הנוער". נבחרתי שם גם כחבר ההנהלה העולמית של "ההתאחדות".

באחד מימי הקונגרס, אחרי ש"הצעירים" הכירו אחד את השני, פנה אלי הציר מטראנסילבניה, הח' ש. פלורינטל ז"ל, והציע לי שבדרכי חזרה מהקונגרס אסע דרך טראנסילבניה כדי להרצות בסניפים שלהם על מהלך הקונגרס והחלטותיו. הסכמתי. נסענו יחד לקלוז' ויצאתי לסיבוב במספר ערים.

היה זה עולם חדש עבורי, שלא הכרתיו עד אז. היו לי קשיי שפה. הם דיברו רק הונגרית. רומנית ידעו מעט. גם הרומנית שלי לא היתה משופרת ביותר, היות ולא היתה שגורה בפי, כיון שלא דיברתי בשפה זו כל שנות היותי בארץ. בכל זאת, עברה הפעולה בהצלחה. עצם המשמעות "שליח מהארץ" עשתה לה כנפיים. הם קיבלו אותי באהדה רבה, צמאים לשמוע חדשות מחבר קבוצה הקרוב להשקפותיהם הציוניות.

מכאן ואילך, החל הגלגל לסוב במהירות. מהמרכז בקלוז' הודיעו על פעולתם זו למרכז "החלוץ הכלל-ציוני" בבוקארשט: "שליח מקבוצה בארץ, יודע רומנית, ועושה עבודה טובה". כתשובה, קיבלתי מיד מברק מהמרכז הארצי, להמשיך את ביקורי גם לעבר הרגאט, לבקר אצלם במרכז ובעוד כמה סניפים. מצבי היה דחוק. קיבלתי חופשה מהקבוצה לזמן ממושך. פנו על כן מבוקארשט לקבוצה בארץ בבקשה להאריך את שהותי ברומניה ואיך שהוא הסתדר הדבר למשך שבועות מספר.

כשחזרתי לארץ, נבחרתי בישיבה הראשונה של ההנהלה, למזכיר ההתאחדות העולמית וכן של סניפה בארץ.

ב.

לקראת הקונגרס הבא, שהיה הי"ט במספר והתקיים ב-1935, נשלחה

כבר פניה מההסתדרות הציונית בקלוז' להנהלה הציונית בירושלים, מחלקת הנוער והחלוץ, כי ישלחו אותי אליהם לפעול במושבות הקיץ שלהם ובסניפי ההכשרה.

כאן נפגשתי כבר עם "הנוער הציוני" מרגאט, ועם חלוציו. שפת הנוער היתה רומנית. הבינו גם מעט יידיש. מוצאם היה ממולדובה. יוצאי מונטניה היו ספורים. דור ראשון להתבוללות למרות שהבית היה מסורתי עדיין. הם ידעו על הכל, אך כבר היו רחוקים מזה. בכל אופן, יכולתי למצוא עמם שפה משותפת. לעיתים היו מתלוצצים ברוח טובה אמנם - על הרומנית הבסארבית הקלוקלת שלי. תוך שבועות מעטים התגברתי גם על זאת וכבר החלו לתפוס את תוכן הרצאותי בנקל, לשאול שאלות, לקבל תשובות והדיון היה חי ותוסס.

מטבעם היו החלוצים הללו ערים מאד, דברנים ופעלתנים. ידעו תמיד להוות את השכבה הקובעת בחיי החלוצים ובכל חברת נוער יהודי אשר עמה באו במגע. בלטו ביניהם אנשי באקאו, חניכי מאיר זליקוביץ' אשר עשה רבות כדי להשריש את התודעה הלאומית הציונית בקרב הנוער ולכוון אותו לאופקים המתאימים: פעילות מקומית בהסתדרות הציונית, הכשרה חלוצית, עליה לארץ וכו'. ביתו היה כאבן שואבת לדורות של נוער, ורבים רבים בארץ, זוכרים אותו לטובה עד היום ואת רעייתו אשר עזרה לידו בכל מעשיו.

נוסף לזכרונותי מקן בוקארשט ובאקאו, נשארו בזכרוני הקנים מיאש, פיאטרה ניאמץ והרבה עיירות ששמם נשכח ממני, שהיו בעלות אוכלוסיה יהודית צפופה. היו אלה יהודים חמים, ששמחו לעצם הזכרת השם "ארץ ישראל". הם היו מתאספים בבתי הכנסת - האולמות היחידים שעמדו לרשותם, על מנת לשמוע את דברי.

המפלגות הציוניות, שכל אחת חשבה אותי קרוב אליה מבחינה אידיאולוגית; הראדיקלים, חברי מדינת-היהודים והכלל-ציוניים (שהשתייכו לציוני ב'), היו לוחצות עלי לקיים הרצאות ופגישות גם במועדוניהם ובישיבותיהם והיו נהנים הנאה גדולה ומעתירים עלי מחמאות, אך לעלות לא חשב אף אחד.

סניפי ההכשרה של החלוץ הכלל-ציוני היו אז כלל-רומניים. למעשה, היה בהם רק נוער מהרגאט ומטראנסילבניה. בני הרגאט היוו רוב מכריע והם היו בעלי הדעה וההשפעה.

מאורע הראוי לציון מאותו ביקור היה האיחוד עם התנועה בבוקובינה. בבואי לבוקארשט ופני לקונגרס - משם הייתי אמור לעבור גם להונגריה, כדי לבדוק את אפשרויות האיחוד, נכנסתי למרכז החלוץ הכלל-ציוני רק לאמר 'שלום' ולהמשיך בדרכי הלאה, אך לא נתנו לי לנסוע בהתאם לתוכניתי, אלא פרסו לפני תכנית משלהם. לפני כן, יצאו לבוקובינה וילו ומ. קצ'לסקו ז"ל ויחד עם מ. ראוכבך הקימו בה סניפים של תנועת "הנוער הציוני". כעבור שנה יצא לצ'רנוביץ הח' אריה אברמוביץ', ממזכירות המרכז, כדי להיות נוכח בכינוס שיאשר את איחוד הנוער המבוגר של הבוקובינאים עם התנועה ברומניה (לאחרונים היו כבר אז סניפי הכשרה ומועדונים מקומיים). אני, כשליח מהקבוצה בארץ, נפלתי להם ממש מן השמים; "זה יעשה רושם גדול יותר" אמרו. טענותי כי יש לי התחייבויות קודמות לא הועילו, ואם מישהו רוצה לשנות את הכיוון - טענתי - הרי יש צורך גם בהסכמת ההנה"צ בירושלים. "באשר להסכמת ירושלים" אמרו לי "אנחנו נטפל בזאת והכל יהיה בסדר". וכך היה. הקיצור, לקחתי את מזוודתי, ויחד עם אברמוביץ' יצאתי לצ'רנוביץ.

בצ'רנוביץ חיכו לנו בתחנת הרכבת ומשם הסיעו אותנו לאולם "בית העם" היהודי (בלשונם "דאס יידישע הויז"), בו היו כמה עשרות צעירים וצעירות. האולם היה מלא חלוצים (מ"סתם חלוץ") לפי המינוח הבוקובינאי ומתכוננים ל"התחלץ" וסתם ציונים צעירים וסקרנים שעשו רושם של הולכי בטל.

אריה הציג אותי. התחלתי לדבר, לספר, לתאר. הרגשתי באוירה המתחממת שזה "הולך". היו שאלות משאלות שונות על פרטי הפרטים. בעקבות הרצאתי, הועלו הצעות לעשות רשימה של החלוצים המתכוננים

לבסס את תנועת הנוער למען הבטחת רציפות והמשך. כשחזרנו אריה ואנוכי לאחר מכן, היתה דעתנו החלטית: "בוקובינה כבר בתוכנו". הכינוס נמשך גם למחרת וננעל כרגיל בקבלת החלטות. עמדנו על קרקע מוצקת למדי.

אכן – הוקמו כמה קיבוצי הכשרה נוספים, נוסדו עוד קני נוער, שלחו דו"ח לבוקארשט, ומשם כתבו לוארשה. ההנהגה העליונה פתחה תיק חדש בשם – "בוקובינה".

יחס הציונים– הכלליים היה אוהד, אם כי הם עצמם היו אנשי ב' אך היו שבעי רצון מהעובדה כי "לוקחים' את הנוער למטרות ציוניות, ויהודיות וכד'.

גם כאן התעוררה בעיית השפה. רומנית אי אפשר היה לדבר, עברית – הנוער לא הבין היטב ואף הזקנים התקשו בהבנתה. חשבתי שיידיש תהיה שפה שכולם יבינו, כי כך הציגו את עצמם כולם. אך מה התברר? אני לא הבנתי את היידיש שלהם, ה'מגורמנת' ואילו הם לא הבינו את היידיש שלי שהיתה מתובלת במילים עבריות. היו אי הבנות מרובות, והצחוק היה רב.

ג.

הפעם השניה בה יצאתי כשליח לרומניה, לאותה מטרה היה ב– 1937. הפעם נסעתי כבר שבועות מספר לפני הקונגרס ה– כ'. אחרי הקונגרס שוב שהיתי שם זמן מה, כך שהיתה תקופה רצופה בת שלושה חודשים לערך בה פעלתי בקרב קני "הנוער הציוני" ובסניפי ההכשרה שלה. היתה קיימת כבר אז שכבה רצינית של מדריכים ומנהיגים שצמחו ועלו מתוך התנועה. הם היו בעלי שעור קומה ובעלי מוטיבציה עמוקה שידעו לתת לתנועה מעוף ולהעלותה לדרגה של גורם תרבותי, לאומי וציוני בעלת משקל בקרב היהדות ברומניה.

הרציתי בעשרות ערים ועיירות ברחבי הרגאט, בטראנסילבניה ואף בעיר או שתים בחבל מונטניה. חלוציהם הקימו כבר קיבוץ אחד או שנים, וחלמו על ההמשך. בוגריהם אשר לא עלו ונשארו במקומותיהם הפכו לעסקנים של סניפי ההסתדרות הציונית של הקהילות, ושל כל מיני מוסדות יהודיים, בעלי אופי תרבותי או מדיני. גולת הכותרת היתה – רכישת חוות פלוריאסקה ע"י בוקארשט אשר בהיקפה, בענפי המשק שבה, בבניניה – היתה הראשונה מסוגה בין כל משקי החלוץ בעולם.

בפעם השלישית בנוסעי לקונגרס בשנת 1937, ביקרתי תחילה במרכז התנועה בבוקארשט שם עיבדנו תכנית להקמת התנועה בבסאראביה. שם הייתי בן– בית, וראיתי סיכויים להצלחה.

אכן כך היה, סידרו לי כרטיס חודשי ברכבת בבסאראביה. האוירה הכללית ששררה אז בקרב יהודי בסאראביה עזרה לי. הנאציזם התפשט, אם בצורתו הגרמנית ואם בזו הרומנית. קודריאנו – מנהיג התנועה הנאצית ברומניה, הטיל אימתו על כולם. היהודים רצו לברוח. בעיקר הנוער. גם השיטה הכלכלית שטופחה ע"י הממשלות הרומניות במשך כל השנים, ע"י עקירת היהודים ממקור פרנסותיהם ועסקיהם (מסחר ומלאכה) הוסיפו למצב הכלכלי שהיה בכי רע.

בכל מקום שבאתי קיבלו אותי בסבר פנים יפות והביאו את הנוער, את הבנים והבנות, הנכדים והנכדות; "קח אותם אתך ל"ארץ" (הכינוי המקוצר ל"ארץ ישראל" שהיה שגור אז בחו"ל בקרב הנוער, ומשם התפשט בין כל היהודים). נכבדי העיירות הזמינו אותי לבתיהם, ניהלו תעמולה לטובת מפעלי וכו'. אמנם, היו גם יוצאי דופן. בכמה מקומות נפגשתי עם כאלה שלא האירו לי פניהם כלל ועיקר.

ראשי הציונים הכלליים שם היו מסיעה ב' (אני כאמור, הייתי מהתאחדות הציונים הכלליים שהיו מסיעה א', מהפרוגרסיביים, שהיו בעד חברות בהסתדרות העובדים וכו'), והם עשו ככל יכולתם לסכל את מטרתי. בשני מקומות חיכו לי אפילו ע"י תחנת הרכבת וביקשו ממני בנימוס, לחזור למקום ממנו באתי ושלא להיכנס לעיר. לא הסכמתי. סגרו לפני את בית הכנסת על מנת שלא אנאם בו ולא עזר דבר. למחרת הייתי מוכרח לעזוב.

ל'סיבוב' דומה נשלח אחר כך גם הח' א. אברמוביץ', אך תפקידו היה שונה משלי. הוא הופיע כנציג המרכז בבוקארשט, ומשימתו היתה של 'מדיניות גבוהה': הקמתו בקישינוב של "ועד ידידי החלוץ הכלל ציוני והנוער הציוני", שהיה כלי ארגוני למטרת גיוס כספים וכו'. שליחותו לא היתה קלה, אף על פי כן עלה בידו להגשים את רוב המטרות אשר הציב לעצמו.

התנועה גדלה והתפשטה. לפי מפקד שערכה ההנהגה העליונה העולמית של "הנוער הציוני" בוארשה, היו בשנת 1939 קרוב לעשרים אלף חניכים בתנועה ברומניה. היא היתה אז התנועה השניה בגודלה בתנועה העולמית, אחרי זו שבפולין, שהיתה בעלת אפשרויות ושאיפות מרקיעות שחקים.

על כל העץ הצעיר, המשגשג והמתפשט לצדדיו עלה הכורת - קודריאנו ודומיו, ובסוף הקומוניסטים וחבל על דאבדין.

רבבות יוצאי התנועה בארץ נזכרים בגעגועים בימים היפים ומלאי האור, הזיו והזוהר אשר חלפו ואינם עוד.

ב' בשבט תש"מ.

בוגרי התנועה הראשונים, באקאו 1928.
בתמונה: ישראל וייסמן, מאיר זליקוביץ, ישראל שטיינבוק, האחיות וייסבור, קרול מנדלביץ, שלמה רוטנברג, פרופ' רבין, סלי קנול, פולדי בראונשטיין, אברהם וייסבור, חנה זליקוביץ, אדלה זליקוביץ, חיים רייזל, יוסף רוטנברג.

וילו כ"ץ ומוני סגל בשליחות בקן בראילה, 1932.

מוני סגל בשליחות בקן באקוי, 1931.

צבי הרזהב בשליחות בפאלטיצץ, 1936.

וילו כ"ץ במחנה עבודה בבוקובינה, 1934.

בשליחות לרומניה

בשנות נעורינו בתנועת הנוער, עוד בטרם עלייתי ארצה, התייחסנו אל השליח מארץ ישראל כאל התגלמות היפה והטוב: "החלוץ ההולך לפני המחנה" מגשים את הציונות בגופו ובנפשו, בחיי עבודה ויצירה. אני זוכר, באיזו הערצה הסתכלנו על השליחים שפקדו אותנו בשנות הילדות והנעורים, עוד בהיותי חבר בקן "השומר הצעיר". השליחים, רובם ככולם, שהו כבר שנים רבות בקיבוצים שונים והפכו לסמל. עליהם שרו המשוררים ועל אודותיהם הלחינו מלחינים מנגינות, שהיו שגורות בפי כל, שירים שהיו לנחלת השירה העממית של ארץ ישראל החדשה.

לשליחים ולסיפוריהם האזינו באותם ימים בהקשבה רבה. דבריהם היו עבורנו קודש. גם בתקופה מאוחרת יותר, כשכבר פעלנו כמדריכים וראשי קבוצות והיינו גם פעילים בתנועה הארצית ובהנהגתה הראשית, ביקשנו לראות בשליח אידיולוג התנועה, חלוץ וקיבוצניק למופת, מנהיגה של תנועה פוליטית המסביר את דברה בכתב ובעל פה, נואם בחסד עליון וגם בעל קולמוס שנון ומעמיק חשוב. ה"שליח" נראה בעינינו כמורה לנבוכי הזמן וכמי שעונה לכל משאלות לבנו.

בתקופת פעילותי בתנועה ובמזכירות הראשית בבוקארשט, הכרתי מקרוב שליחים ארצישראליים, חברי תנועות נוער שונות, אשר עמם באנו במגע במוסדות הציוניים המשותפים כגון קק"ל, ההסתדרות הציונית והמשרד הארצישראלי של הסוכנות היהודית. האמת היא כי אז היינו מלאי קנאה בכל שאר תנועות הנוער, כמו "גורדוניה" ובמיוחד "השומר הצעיר", שנהנו משפע של שליחים ורובם ככולם חלוצים ותיקים, חברים בקיבוצים מבוססים ובעלי נסיון. לתנועתנו, "הנוער הציוני", הצעירה מבין התנועות, טרם היה אף קיבוץ בהתיישבות עד שנת עלייתי - 1935.

הקיבוץ הראשון של "הנוער הציוני" עלה על הקרקע רק בסוכות 1937, באושה אשר בעמק זבולון. לקיבוץ זה הצטרפנו גם אנחנו - אני ופלה רעייתי, ובקיבוץ זה אנו מתגוררים עד עצם היום הזה. (וילו נפטר ונקבר בבית העלמין של הקיבוץ ב- 1981).

השליחים המעטים שלנו: שלמה רוטנברג, טילה לייבוביץ' ולאחר מכן אפילו ישראל בן-שם, הותיק בארץ, התנסו מעט בחיי קיבוץ. הם חיו במושבה - בכפר סבא - עם בעיות אחרות, של התערות בחיי העבודה וכשכירי יום בפרדסים. שלא כחלוצי שאר תנועות הנוער, אשר צעדו את צעדיהם הראשונים באוירה ששררה בקיבוצים הותיקים, שהשתייכו ל"חבר הקבוצות", ל"קיבוץ הארצי" או ל"קיבוץ המאוחד", נאלצו קיבוצי "הנוער הציוני" לעשות דרכם ללא הדרכה רצופה וקבועה, תוך חיפושי דרך קשים ומתישים, שלא פעם גרמו לאובדן תקוה ולהתפוררות.

זה היה חזיון כמעט טראגי: בגולה (בפולין, ברומניה, בהונגריה ובליטא) התפתחה בשנות השלושים, תנועת נוער חזקה, בין התנועות המובילות בארצות מסויימות, הן כמותית והן איכותית, ואילו בארץ הוכיחה תנועה זו אזלת יד, כמעט מוחלטת בגיבוש קיבוצים לקראת העליה על הקרקע. במצב גורלי זה, של ניגוד בין המצב בארץ ובגולה, הוחלט במזכירות העלינה של התנועה, בשנת 1939, לשלוח אותי ואת רעייתי פלה, לשליחות בתנועה ברומניה. פלה היתה אמורה להישלח להדרכה מעשית לחיים משותפים בקיבוץ, בחוות ההכשרה הנהדרת של "הנוער הציוני" בפלוריאסקה שעל יד בוקארשט. משימתה היתה פיתוח גן ירק לדוגמא ב"בור" - כך נקרא מפלס החוה שהתהוה מחפירות שנעשו ע"י בית חרושת ללבנים. ה"בור" היה ממול לחוה, שהיתה בבעלותו של יהודי מתבולל בשם אמיליאן, שהפך לציוני למראה הפיכת הבור הענק, שהיתה צלקת איומה בנוף הסביבה, לגן עדן ירוק מרהיב עין.

עלי הוטלה משימה חינוכית בתנועה: ריכוז העבודה במזכירות הראשית, ביקורים בקנים, ריכוז סמינריונים למדריכים, ארגון מחנות קיץ ושיחות אין ספור בקיבוצי ההכשרה לשם בירור בעיות חברה וחיים בקיבוץ. עלי לציין כי בטרם בואי, עשה בשליחות התנועה ברומניה בשנות 1937/38 ישראל שניאור. בבואנו לרומניה חשנו כי הוא עשה עבודה יסודית, שרישומיה ניכרים היו ביחוד בצורת הכנת ההנהגה החדשה, שהחליפה את הדור הקודם שעלה ארצה.

הגענו לקונסטאנצה ביוני 1939 והתפלאנו למצוא ברומניה קהילה יהודית תוססת, החיה חיי שעה של שובע ותענוגות ללא סימני חרדה מפני האסון שעתיד היה לבוא. לא היתה תחושה כי עמנו חי את אחת השעות הקשות שלו. תנועות נוער ציוניות, שהיו בשיא שגשוגן, ניהלו עבודת הסברה וחינוך עצומים. הן לא יכלו לעמוד בפני לחציו של הנוער הרב שהתדפק על דלתותיו ושרצה לעלות ארצה.

הבוגרים הציפו את ארגוני החלוץ השונים. "החלוץ הכלל ציוני", שהקימה תנועת "הנוער הציוני", הלך והתרחב ולמרות זאת, לא יכול היה להשיב לכל הפונים אליו. הגענו לרומניה זמן קצר לפני פתיחת מושבת הקיץ והיה מובן מאליו שעיקר מאמצינו יופנה לארגון המושבה המרכזית באונצו שבהרי הקרפטים. המקום היה מיוחד ביופיו ועטור יערות.

הפעולה המרכזית שלנו היתה בארגון סמינריון למדריכים יחד עם התנועה בטראנסילבניה ובבוקובינה. אני והרמן צבי, שליח התנועה בטראנסילבניה, שימשנו לסירוגין כמרצים מרכזיים. צבי הרמן הרצה על נושא הציונות הכללית המתקדמת, לאור השקפתו של ד"ר יחזקאל קויפמן ולאור דעותיו של משה גליקסון, ואילו אני הרציתי על "הנוער הציוני" ותנועת העבודה בא"י.

מצאתי חוסר ידיעה, כמעט מוחלטת, בכל הנוגע ליצירתה הגדולה של תנועת העבודה בארץ ישראל וב"חברת העובדים", שהקימו מוסדות וחברות בשטח הכלכלי והמשקי בהתיישבות ובתעשיה, בצרכנות השיתופית, בשטח הבריאות, התרבות והחינוך. עמדתי וסיפרתי - פשוט סיפרתי - למאזיני הצעירים על ה"יש" הגדול שהוקם בא"י על ידי כלל ציבור העובדים למען כלל ציבור העובדים והדגשתי שאין לזהות יצירה מונומנטלית זאת עם מפלגה מסויימת, כי זאת יצירת העם העובד כולו, ללא הבדל השתייכותו המפלגתית.

אם אינני טועה, היתה זאת הפעם הראשונה שההסתדרות הוצגה בכל הדרה, על כל הישגיה הכבירים בפני הנהגת "הנוער הציוני" ומדריכיה, כדי שידעו היטב על מה נטוש המאבק ולמה התפלגה התנועה בנושא ההשתייכות להסתדרות, כאשר פלג כלל ציוני אחר הקים ארגון נפרד של עובדים ציוניים כלליים.

לסמינר שבו השתתפו למעלה ממאה מדריכים מכל רחבי הארץ, היו תוצאות חשובות בהתפתחות התנועה והתערותם של חלוציה בחיי העבודה והקיבוץ בארץ ישראל. פלה נטלה לידיה את ארגון החיים בפלוריאסקה והפכה תוך זמן קצר ל'אמא' צעירה לכל החלוצים והחלוצות שבחוות. רושם עז עשתה פלה בעבודתה היומיומית בגן הירק, כאשר החזיקה בידיה במעדר, בקלשון או במגרפה. כן הצטיינה בהדרכתה במטבח ובכלכלת החווה או בהסבריה המעשיים על ארגון מחסן הבגדים המשותף בקיבוץ.

לצערנו, הופסקה שליחותנו לאחר זמן קצר. ב-1 בספטמבר 1939, פרצה מלחמת העולם השניה, יום חשוב זה בהיסטוריה בת זמננו, הביא להפסקת שליחותם של כל השליחים בבוקארשט. בלב כבד ובהיסוסים רבים קיבלנו את החלטת המוסדות הציוניים בארץ שעלינו לשוב מיד, על אף התנגדותנו. התנגדנו, כי ראינו בכך נטישת חזית. נאלצנו להיכנע ובמטוס האחרון שיצא לקושטא, יצאנו חבורת שליחים בדרכנו חזרה לא"י, בלב כבד, מלאי חרדה לבאות.

כעבור מספר חודשים, לאחר שהתברר כי ברומניה עדיין ניתן 'לנשום' - כי טרם הצטרפה זו למלחמה, הוחלט - בלחץ תנועות הנוער ו"החלוץ" לשגר מחדש שליחים לרומניה. יצאנו חזרה בינואר 1940, באניה יוונית ובמזג אויר חורפי וסוער. פולין היתה כבר כבושה ושסועה. המלחמה

הועברה למערב. צבא גרמניה התכונן להנחיל תבוסה לצרפת. ברומניה שררה אוירה של חוסר בטחון מוחלט. המפלגות הפשיסטיות והפרו-נאציות נתנו כבר את הטון. היה ברור כי אין סיכוי לכוחות הליברליים לשלוט במצב.

בקיץ הובסה צרפת ונותק הקשר בין רומניה לעולם המערבי. למרות שהמצב הכלכלי עדיין הניח את הדעת, החלו פורחים עסקי השוק השחור והסחר במטבע חוץ, כשערך המטבע המקומי ירד פלאים. מצרכי מזון רבים החלו להעלם מהשוק החופשי והפכו למבוקשים בשוק השחור. הרומנים בעלי הדעות האנטישמיות, הצביעו על היהודים כעל מקור הרע במדינה. יהודים רבים מצאו עצמם מחוסרי פרנסה. באין ברירה, נדחקו לסימטאות האפלות שבהן התנהל השוק השחור. בתי התמחוי בבוקארשט מלאים היו עד אפס מקום. יהודים ברחו, או גורשו ממקומות מגוריהם באיזורים הסמוכים לגבול עם פולין. החל זרם של פליטים מגליציה אל בוקובינה הסמוכה ומשם התנקזו לבוקארשט, ליתר בטחון. בין הפליטים הללו, היה גם לונק גראור, שהיה חבר המועצה הראשית בפולין. הוא התקבל מיד לעבודה סדירה במזכירות הארצית של התנועה ועלה ארצה באנית המעפילים "אסימי". מאז הוא חבר בקיבוץ תל יצחק.

שלב שני זה של שליחותנו היה שונה באופן מהותי מן השלב הראשון. המצב ששרר ברומניה הוא שגרם לשינוי זה. בשנת 1939, אפשר היה עדיין לעבוד עבודה ארגונית. ב-1940 היינו נאלצים, בתוקף הנסיבות, להקדיש את מאמצינו לארגון עליה וכן להתארגן לקראת הבאות.

העליה הפכה לנושא החשוב ביותר. ניהלנו מאבק עיקש להשגת אחוזי העליה המגיעים לנו ממכסת רשיונות העליה הרשמיים שהוקצו למשרד הארצישראלי. לא אחת נעשו נסיונות מוזרים, חוזרים ונשנים, לפגוע בנו. היינו בבחינת מיעוט מול רוב מכריע שבידי "החלוץ". במצב שנוצר, הערכתי נכונה את עבודתו העיקשת של חברנו אריה אברמוביץ' - אברהמי, שבשליחותי הקודמת, לא ידעתי להעריכה כיאות. א. אברהמי היה האיש שביסס את מעמדנו גם לקראת התקופה הקשה בה מצאתי את עצמי לאחר עלייתי. עמו פעלו מוקה אנטלר וזליג דוידוביץ', הידוע בכינוי קוליץ, ששימש בשנת 1940, מזכיר ההנהגה הראשית והיה הרוח החיה בארגון העבודה במזכירות. עם סיפוחה של בסאראביה לברה"מ, ביוני 1940, נמלט קוליץ לרוסיה ורק לפני שנים אחדות זכה לעלות ארצה לאחר שנים של תלאות בברה"מ. פעילותו העיקרית באותם ימים היתה קשורה בהעפלה.

בתקופה ההיא, עשה ברומניה בשליחות המוסד, יוסף ברפל ז"ל, אז חבר עיינות שבעמק יזרעאל. עזרה בידו רות קליגר - עליאב, שהיתה דמות מסתורית כבר אז. מעט מן האגדה ומעט מן הרכילות סביבה, שימשו בערבוביה וסייעו לה לרכוש לעצמה מוניטין של כל-יכולה. אין בלבי ספק כי ההגזמה, לכאן ולכאן, שיחקה תפקיד חשוב ביצירת התדמית אודותיה. נדמה לי כי לא אגזים אם אומר, כי רוב השליחים של תנועות הנוער החלוציות, שפעלו במחיצתו של ברפל, העריכו אותו מאד. הוא היה בעל כשרון עצום במו"מ עם גורמים ממשלתיים רשמיים. איש ממולח היה שידע תמיד את ערך הכסף שהיו מפקידים בידיו, וערך הסחורה אותה רצה להשיג (כמו אניות, מצרכים, דלק, צוות וכו') ומעל לכל חי בכל רמ"ח איבריו את ערך ה'סחורה' האנושית, שאותה השתדל להעביר מנמלי אירופה לחוף מבטחים בארץ ישראל. לעומת זאת, לא תמיד נראו לנו מעשיה של רות קליגר, שהיתה חיננית, נאה ומושכת וידעה להתלבש בצורה נאה בהופעותיה. לאושרנו, לא תמיד הגיעו מעשיה הבלתי מקובלים לידי ביצוע. נשארו מהם רק אגדות.

כשליח מן הארץ וכנציג התנועה במוסד העליה ברומניה, הייתי שותף מקרוב לפעולות ההכנה שהיו קשורות להפלגת האנשים, מכל התנועות. דרכי הועברו הוראות פעולה לחברי מזכירות התנועה ולמרכז החלוץ הכלל ציוני.

באותה תקופה, הגיע לרומניה החבר יאנק דז'יבינצקי מפולין, הלא הוא יעקב בן-יהודה, לשעבר חבר בהנהגה הראשית בפולניה. על יאנק הוטל לרכז את הפעילות לרכישת אנית המעפילים של "הנוער הציוני" בשיתוף

עם תנועות מיעוט אחרות. שיתפנו פעולה עם יאנק, שהתחבב מאד על חוגי התנועה וגם על החוגים הציוניים הרשמיים שהיו מרוכזים ב"ידידי הנוער הציוני"; וזאת – למרות אי שליטתו בשפת המקום, כאשר גם שפת היידיש לא היתה שגורה בפיו.

המצב ברומניה הלך והחמיר עם התקדמות הצבא הגרמני באירופה. ביוני 1940, לאחר חתימת הברית בין היטלר ומוסוליני, הצטרף ה"דוצ'ה" של איטליה למלחמה לצדה של גרמניה הנאצית. מוסוליני הכריז על הים התיכון כעל "מארה נוסטרום" (הים שלנו) ועל ידי כך מנע תנועתן החופשית של בעלות הברית בים התיכון. למעשה הוכרז על שיתוק מוחלט של תנועה חופשית בין אירופה למזרח התיכון ונותק הקשר הימי שבין ישראל לעולם החיצון.

המצב נעשה יותר חמור משהיה בספטמבר 1939. למרות הלבטים ונסיונות השליחים להתנגד לעזיבת רומניה, קיבלנו הוראה לעוזבה ולחזור לארץ ישראל. פלה ואנוכי, יחד עם קבוצת שליחים, נפגשנו שוב במטוס שיצא לקושטא. מקושטא עברנו ברכבת לטריפולי שבצפון סוריה ומשם באוטובוס לביירות שבלבנון. בתקופה ההיא עדיין שלטו הצרפתים בלבנון. זה היה לפני וישי. המשכנו מביירות לחיפה במונית, כמנהג אותם הימים. עברנו לא"י דרך ראש הנקרה.

בהיותי בביירות, כלל לא עלה בדעתי כי בעוד שנה אחצה שוב את הגבול והפעם ברגל, בשליחות הפלמ"ח לדמשק בסוריה, כאשר לבנון וסוריה כבר היו בידי צבאו הצרפתי של המשטר בוישי.

DOR HADASCH

PUBLICAȚIA CENACLULUI HITACHDUTH BOGREI „HANOAR HAZIONI"

„Eu cred că mai întâi trebue să fim evrei și mai apoi „dincolo" putem să ne despărțim în aristocrați și democrați."

Th. Herzl

Redacția și Administrația: BRAILA, Str. Sf. Petra No. 25 | APARE BILUNAR IN 8 PAGINI 2 LEI | Anul I, Nr. 3 | 30 Iunie 1935 29 Sivan 5695

DOR HADASCH

PROBLEME

de ISRAEL BEN ȘEM

O treaptă în plus în desvoltarea mișcării Hanoar Hazioni în România, a însemnat crearea șirului de bogrici (Dor Hadasch). Prima încercare pe care a făcut-o mișcarea mondială pentru grupareă elementelor mai în vârstă în jurul mișcării tineretii, halucățeme și kibuțiene. Stăm deocamdată, la primii pași ai acestei încercări! Ici, colo s'au adunat câți-va tineri și tinere, și au organizat secțiuni de bogrimi, la Hanoar Hazioni. E încă devreme pentru a totaliza rezultatele. Sunteem [illegible] mers.

siructia pe care vrem să o ridicăm. — Organizația Sioniștă a fost deja pusă și aceasta e Dor Hadaschul nostru cu desvoltarea și realizările de până acum.

Și soarta a vrut ca această nouă creație în prima epocă a desvoltării sale — când e necesară înșirea, concentrarea și îndrumarea problemelor într-o unitate — să se afle în fața congresului care se apropie și e nevoit atrasă în cazanul înfierbântat care se chiamă preziden[illegible] de alegeri. Ar fi fost mult mai bine pentru grupul nostru, dacă toată [illegible] și cheltuită în [illegible] să fi început la începutul [illegible]

trebuie să facă auzit glasul său.

Și aci în țara fortuna congresului se anunță amenințătoare. Astfel încât pregătirile trebuesc făcute din vreme. Vom fi mâcinați între diferitele forțe din sionism care se ciocnesc între ele, dacă nu vom ști să ne unim puterile, să strângem rândurile și să știm să răspundem luptei pe parapete...

Unica și cea mai perfectă armă în această luptă e Sekalul, în mâinile cărora vor fi mai mulți pekalim în mâinile lor va fi și victoria.

Suntem încă plini de entuziasm la începutul [illegible] ce o

Un fenomen de rela proces..., se întâmplă în viața cerească, și noi și aiurea.

Asistăm aproape zilnic la bolesul unor noi partide, curente, fracțiuni, ligi, etc. în sionism.

Și această solzipariteate dusă la infinit, cui îi folosește? Sionismului, în orice caz, nu.

Fără nici o realitate economică politică ca cuiva la bază, ele par mai mult a înființa pancul de vedere personal al cuiva: sau cuiva "revoltat".

Sionistul simplu, după stradă, este pe drept cuvânt zăpăcit de diversitatea ideologiilor pe cari le întâlnește la fiecare pas.

Nu știe pe care să aprobe și se dezinteresează de

גליון מספר 3 של כתב העת "דור חדש" מיוני 1935. העתון פורסם ע"י "התאחדות בוגרי הנוער הציוני". כמעט כל החומר עוסק בבעיות ארץ ישראל.

מקן בוקארשט לשליחויות בערי רומניה ובחזרה לפלוריאסקה

היתי תלמידה מעולה בבית הספר הממלכתי, שהיה ידוע ברמתו הגבוהה. הכניסה לבית הספר הזה היתה מותנית בבחינות קשות. בשבילי, שהייתי היהודיה היחידה בבית ספר זה, היה קשה שבעתיים להיות ללא דופי מבחינת בית הספר ולעמוד ברמה הנדרשת. אודה שמצב מיוחד זה המריצני להתעקש, ולהצליח. למרות האפשרות להתקבל ללא בעיות בבתי ספר אחרים, עזה היתה החלטתי להתגבר על הקשיים ולהוכיח שגם תלמידה יהודיה מסוגלת לעמוד באתגרים ולהצטיין ככל האחרים. רציתי להשיג יחס של כבוד כלפי וכלפי בני עמי. באשר אלי, חושבני כי הצלחתי, כך לפחות נדמה לי. ובאשר לגבי בני עמי. . .

באותה תקופה, גברה סקרנותי לדעת לאן הלכה בימי ראשון, הפנויים מלימודים, אחותי הבכירה אסתר - אותה הערצתי ביותר. אחותי, חוננה בכשרונות מלוא החופן. נוסף להיותה יפה, היא ניחנה בחן ובתבונה. באחד מימי הראשון האלה, שאלה אותי אחותי אם אסכים להצטרף אליה בדרכה להסתדרות הציונית לשם פגישה עם נוער יהודי. הצטרפתי וכך נפתחו בפני שערי עולם אחר, אשר אליו התקשרתי בכל מאודי מאז ועד עצם היום הזה.

לאחותי אסתר, שאיננה עוד בין החיים וזכרה לא ימוש ממני כל עוד נשמתי באפי, אני רוצה להקדיש את השורות האלה.

במרוצת השנים, לא הכל נשאר ברור ומובן מאליו, כפי שזה היה באותם הזמנים, אך זכורות לי היטב פגישות הקבוצה. הייתי בשכבת "הצופים". היינו מתכנסים בחדרי הקן, שרנו ורקדנו עד כלות הכוחות - כפי שהתבטא אריה באחת ההזדמנויות. לא חששנו מפני המשטרה. בתום השירה, היינו עושים הפסקה ומתיישבים לשוחח סביב ל"מנהל" (המדריך), שהיה מעביר לנו פרק בהיסטוריה היהודית, גיאוגרפיה של ארץ ישראל, או מידע כללי על החיים בארץ. הוא עשה זאת בהתלהבות וברגשנות. לא פלא כי הפך לדמות המרכזית בחיינו והצליח להשפיע עלינו ולהדביקנו בהתלהבותו, וזאת כדי שגם אנו, בבוא העת, נקח דוגמא ממנו ונעביר המסר לדורות הבאים אחרינו, כאשר מטרתנו הנעלה והעיקרית אליה שאפנו תהיה - העליה לארץ ישראל.

הרכב האוכלוסיה היהודית בבוקארשט היה מגוון. היו משפחות שניהלו את חייהן בשלווה, כשהן נהנות ממצבן. כל משפחה בהתאם ליכולתה, השתלבה באוירת הסביבה היהודית כשהיא שומרת יחסית מסורת בצורותיה השונות; אך בעיקר היו שומרים על החגים והיו באים לבתי כנסת על מנת להיפגש עם הקרובים והרחוקים.

קשה לומר כי היתה זו אוכלוסיה מתבוללת, אך אוכלוסיה זו לא היתה מוכנה לנסיונות שעלולים היו להפריע לסדר הטוב בחייה או להשבית את אורח חייה הרגיל של קהילה זו. צורפתי ל"חבר המנהלים". הבינותי כי עבודה רבה לפני באשר לגיבושם של דברים אשר אותם השגתי עד כה ושברצוני היה להמשיך להתקדם בהם. החילותי בפעילות מבית לבית ולאחר מכן מעיר לעיר. דבר זה נמשך מספר שנים באופן רצוף, עד לעלייתי ארצה.

הקן בבוקארשט: הקן בבוקארשט מנה חברים רבים בעלי רקע חברתי דומה לזה שלי. צעירים וצעירות בעלי רקע תרבותי טוב, משכילים בעלי נימוסין יפים ומסוגננים, בנים למשפחות שהשתדלו לפתוח בפני צאצאיהם אופקים רחבים. שפר חלקו של הנוער שהיה שייך לדור שלי. נוער זה השיג יותר משהשיגו הוריהם בזמנו. ניתנו לנו אפשרויות לרוב לקרוא ספרות טובה הודות לקיומם של ספריות רבות שסיפקו לנו את חומר הקריאה. ביקרנו בתיאטרונים ובמוזיאונים, היינו נהנים מקונצרטים וכן ביקרנו

בתערוכות ציור שהיו נערכות בעיר. לא היינו מוגבלים לתרבות הקולנוע בלבד, כפי שקרה ברוב ערי השדה. לא לשוא כונתה בוקארשט "פריס הקטנה". היו בה הרבה אפשרויות אך מאידך היו בה גם הרבה פיתויים לאו דווקא חיוביים.

תפקידנו היה למשוך את הנוער מהשפעתם של הגורמים השליליים ולשכנעו לבלות את שעותיו הפנויות במסגרת הצנועה של הקן. לשם כך, נדרשה תבונה רבה מצד המדריכים. במסירותם, בכושר אבחנתם ובכוח השכנוע שלהם, יצרו אוירה של התלהבות ורצון עז אצל הנוער לחזור לקן גם למחרת היום.

כשאני כותבת שורות אלו, עוברות לנגד עיני תמונות ממושבות הקיץ בהן השתתפתי כמדריכה. עתה, כשאני נוכחת לדעת כי כל המשתתפים באותן מושבות קיץ – כל אחד בדרכו, הגיעה ארצה, מלא לבי גאווה על כי עמלנו לא היה לשוא.

לקן בוקארשט היה תפקיד מיוחד במינו בתולדות התנועה. בעיר זו פעלה גם המזכירות הראשית, שריכזה את כל הפעילויות ברחבי רומניה. בפלוריאסקה, שכונה בפרוור העיר, הוקמה חוות הכשרה להכנת חברים שהתכוננו לעלות ארצה, לחלוציות ולעבודת אדמה.

על העבודה הקשה במזכירות יכתבו בודאי אחרים שהיו שותפים לפעילות זו במשך שנים. תרומתי לעבודה זו היתה פחות בולטת. הייתי קשורה לקבוצת חברים שהתכוננה לעלות ולהשתלב בקיבוץ. בינתיים, עד לעלייתי, ריכזתי את הפעילות בקן בוקארשט. החברים נהו אחרי. הם שאבו בסיפוק את דברי בשיחות שהתקיימו בקן. דרשתי מהם כי ירחיבו את השורות. נוצרה אוירה טובה, משפחתית קמעה, כשכל אחד מילא ברצון את המוטל עליו ותרם להמשך המשימה. אלה שעמדו בפני סיום התפקיד, בטוחים היו כי הבאים אחריהם ימלאו את תפקידם בנאמנות, ישלימו את השורות וירחיבו את המסגרת.

לא הייתי היחידה שמילאה תפקיד מעין זה. היינו צוות של חברים וחברות הקשורים ביניהם בקשרי ידידות הדוקים. זוכרת אני פגישות מקריות בהצטלבויות של מסילות ברזל ודרכים, כאשר היינו רואים אחד מהחברים נושא מזוודה ונוסע למקום חדש, עליו לא ידע מאומה עד אז. השמחה שבפגישות אלו, החיוך הלבבי שהביע שביעות רצון מהפעולה העומדת להערך או שכבר נערכה, אמירת מלים דו-משמעותיות על "משפט ספרותי" שהתקיים באחד מן המקומות – שנתנה הזדמנות ליצירת בדיחה וחומר לליצנות קלה, דברים אלה עודדו אותנו והעמיקו את תחושת הידידות.

סניפי ההכשרה שימשו אותנו כתחנות ביניים, גם אם לא מן הנוחות ביותר, כי מצבם הכספי היה על פי רוב בכי רע. בתחנות ביניים אלו, יכולנו לעמוד על ההבדלים שבינינו. כל אחד והמיוחד לו, כל אחד ואופיו, אך המטרה היתה זהה. גם החומר האנושי בקנים היה מטבע הדברים שונה. נאלצנו על כן להתאים עצמנו לתנאים הקיימים במקום.

פלויישט: בעיר פלויישט שהיתה עיר תעשייתית – והתבססה בעיקר על בתי הזיקוק, שהיתי במשך כמה חודשים לסירוגין. הקהילה היהודית בעיר היתה די רחוקה מציונות. חברינו היו ברובם פועלים בבתי חרושת, או פקידים בבתי המסחר, תמיד עייפים וטרודים בקשיי היום יום. הם מצאו בקן מרגוע מן השיגרה האפורה והיו נהנים לבוא לקן אך לא עד כדי כך שיעסיקו אותם בעיות שאין להן שייכות למושגיהם הדלים. קשה היה לקרבם לבעיות שרצינו כי יעסקו בהן. דרושה היתה הרבה דבקות במטרה כדי לשבור את המחסום הנפשי. לאחר שבועות של עבודה קשה, מאומצת ומסורה, הצלחתי לקרבם, להלהיבם ואף להרחיב את השורות. החלטנו לציין את ההצלחה ע"י עריכת חגיגה שעל הכנתה טרחנו ימים ולילות. ישבתי עם הבנות בלילות כדי לרקום את סמל התנועה בתוך מגן-דוד, על דגל משי כחול-לבן. החגיגה הצליחה. השתתפו בה הרבה חברים, מהם חדשים שזה מקרוב באו. כך הונח היסוד להמשך עבודה סדירה וברוכה בקן פלויישט.

פוקשאן: קן 'מיוחס' זה, הוציא מתוכו פעילים מרכזיים רבים ונאמנים לתנועה, אך זה היה בתקופה מוקדמת יותר. בתקופת שהותי בו, ידע הקן זמנים קשים של דכאון ודכדוך. נשלחתי על ידי המזכירות לעודד את הרוחות. הדבר היה די קשה כי הקן נשאר נאמן לסגנון מסויים. בני פוקשאן התרגלו לחברים שעליהם היתה גאוותם, וממני דרשו להוכיח כי אינני נופלת מרמתם של קודמי. וזאת, על מנת שאזכה לפעול במחיצתם. הצלחתי מהר יותר משחשבתי. גם כיום, עוברת בי צמרמורת בזוכרי איך נהגתי לישון על גבי שולחן עץ, במחסן שחלונותיו היו חסרי שמשות ומעילי שימש אותי ככיסוי. איש לא שם לב לצורת שכיבה זו. או שמא חשבו כי עלי להוכיח את נכונותי לקדש שם שמיים.... תמהה אני, מניין שאבתי את הכוחות לחזור פעמים כה רבות על ה'משפטים הספרותיים', על "בונצה שוייג" על "שיילוק" ועל עוד נושאים כגון אלה. העיקר היה לקרב, להלהיב ולשכנע את החברים. בכך חושבני כי הצלחתי. **טקוץ**': טקוץ' היתה שונה בתכלית מפוקשאן. גם הקן בטקוץ', על אף עברו המוצלח, הגיע בתקופה ההיא לשפל המדרגה. התחלתי הכל מחדש יחד עם כמה חברים בעלי כושר אינטלקטואלי אך עייפים ומשועממים.

במאבקי הבלתי נלאה לגבש בסיס חדש בקן זה, נזכרתי באגדה הרומנית על הבנאי מנולה, שכל מה שבנה במשך היום, היה מתמוטט בלילה. . . ההורים היו עוינים. הם ראו בי איום של ממש החותר תחת מרותם. דבקה במטרתי, הצלחתי להוכיח להם את ההיפך ממה שחשבו. בעוזבי את העיר, השארתי אחרי קבוצה מגובשת של חברים וחברות, שהמשיכה לפעול ואילו ההורים באו אלי להביע את תודתם ואת הזדהותם עם דרכי.

בראילה: הקן בעיר בראילה השאיר בלבי זכרונות נעימים. הקהילה היהודית בבראילה היתה מגובשת, מבוססת ותוססת. הנוער היהודי בעיר זו, היה כמעט חסר דאגות, מוכן לנסות כל דרך אפשרית מוצעת. חלק מנוער זה הצטרף לשורותינו. לא עמדתי בפני הצורך לייסד או למסד קן חדש. הקן בבראילה רשם כבר פרק בתולדות התנועה. עברו עלי כמה שבועות נעימים בחברת חברים ותיקים. ממש התרעננתי. הצלחתי להקים את "החלוץ בעלי מלאכה" שהיה מורכב מבעלי המלאכה המקומיים. האנשים הללו קיבלו ברצון ובהתרגשות את 'עול' הציונות.

גאלאץ: בגאלאץ פעל קן מיוחד במינו. לא נאלצתי לחפש את חברי. הם היו אלה שחיפשו אותי וקיבלוני בחמימות רבה. היה להם אב רוחני, ציוני נלהב, נאמן ומסור בדמותו של משה לייב קליין ז"ל.

הנוער שלנו בגאלאץ, היה תמים ושלם באמונתו הרעיונית, בנים למשפחות מכובדות, שפעלו במסירות נפש. מתוכם, צמחו מנהיגים וגיבורים בארץ ובחו"ל. לא היה מה להוסיף על כל מה שהם עשו בעצמם ולכן ריכזתי את פעילותי בתוך קבוצות המבוגרים. הקימותי גם שם בהצלחה רבה את "החלוץ בעלי המלאכה".

אזכור תמיד את החגיגה על המים שערכו לי חברי קן זה, לפני שובי לבוקארשט. היתה זו הפתעה נעימה מאד. כעבור שבועות מספר, שלחו לי למזכרת שעון עם הקדשה, מלווה בבקשה כי אחזור אליהם. שוב נוכחתי לדעת שעבודתי לא היתה לשווא.

במרוצת השנים, ביקרתי גם בקנים קטנים יותר כמו בואסלוי, בארלאד, בורדוג'ן, פודול אילואייה ועוד. אינני זוכרת את שמות כל הפעילים. לכל קן היתה אישיות מרכזית משלו, אך זוכרת אני היטב את נאמנותם ומסירותם של אלה שהיו מוכנים בכל עת לשתף פעולה למען הצלחת הרעיון הציוני. זמני היה מתחלק בין הביקורים הללו, הפעילות במזכירות והחיים בפלוריאסקה - שם נשאתי חלקית בעול האחריות ובעבודה היום-יומית ואי אפשר לומר כי חיי היו קלים באותה תקופה.

בחוה נמצאו אנשים צעירים, שהכשירו עצמם לשלב חדש בחייהם. הם עזבו את אורח חייהם הקודם בחיק משפחותיהם וקיבלו על עצמם עול חיים שלא היה מוכר להם עד אז. היה עליהם להסתגל לחיות יחד עם אנשים

נוספים בעלי אופי שונה במשך 24 שעות ביממה, לעזור איש לרעהו, להתאים עצמם להיות סובלניים כלפי אורח מחשבתם של זולתם ולמלא את חובתם באופן שלא תופר ההרמוניה ההכרחית להשגת המטרה הסופית – עליה. היה זה תהליך מורכב ועדין ביותר. היה צורך בהדרכה ובהכוונה, כדי שכל אחד יהיה לא רק מועיל, כי אם גם מרוצה. היה עליהם לשלב ולהתאים ידיים שהיו מורגלות לנגן על פסנתר וידיים המורגלות להחזיק במכחול. בידיים שהיו אוחזות בכלי עבודה שהיו בשימושם של אלו שעבדו עבודה פיסית.

לא פחות קשה היה שילוב בעלי ההשכלה האוניברסיטאית עם בעלי ההשכלה של בית ספר יסודי, כאשר המטרה העיקרית היתה דבקות במטרה ונאמנות לרעיון. כך התאפשר עיבוד אדמת החווה – יחד, ללא הבדל, כשכל אחד מתאמץ להיות חרוץ ויעיל. בדרך זו, יצרנו אוירה שאפשרה הרחבת השורות.

לצד ההצלחות, נחלנו ללא ספק גם כשלונות, שהרי זה אנושי. בילינו יחד במסיבות ובישיבות, בטיולים, בפגישות ובחיק הטבע בלילות. קשרנו קשרים הדוקים וגם רומנטיים. בחלקם התפתחו הקשרים להיווצרות זוגות נשואים למשך כל חייהם; אך היו גם כאלה שנפרדו – דבר טבעי שעלול היה לקרות להרבה צעירים בני גילם. מה שנשאר לאחר שנים כה רבות, זה הקשר הרגשי עם אנשים, שעבורי נשארו כמעט כמו משפחתי. וקשר זה לא הועם עם חלוף השנים. עד עצם היום הזה, אני מתמלאת רגשי שמחה והתרגשות כשאני פוגשת באנשים אותם לא ראיתי במשך שנים. ורגש זה חזק כל כך, עד כי גם דור הבנים יודע להעריכו נכונה.

לאריה, שאיפשר לי להביא כאן את העבר הרחוק והאהוב על כולנו, נתונה בזאת תודתי מקרב לב.

צרנוביץ 1936. כנס האיחוד שבין ארגון סטודנטים בשם "אחדות" עם "הנוער הציוני".

העתיק ותרגם: ש. אבני

"הנוער הציוני" וחבריו ב־1948

במקרה נשתמר בארכיון התנועה, חוברת אינפורמטיבית שבועית בשם "ידיעון" שהוציאה המזכירות בבוקארשט. תאריך החוברת: 1 ביולי 1948.

העתקתי מחוברת זו כמה קטעי מכתבים של שליחי התנועה בכמה מערי רומניה. ב"ידיעון" מודגש כי אלה קטעים ממכתבים שהגיעו למזכירות בין ה־20 ל־25 ביוני 1948.

לשם הבהרה: באותה תקופה עברנו לשיטה חדשה. רוב החברים הפעילים, חברי מוסדות התנועה, פעלו בקיבוצי ההכשרה, כחברים מן המנין. (ביטלנו את התואר "מדריך" שהיה נהוג לפני כן לגבי פעיל התנועה בקיבוץ הכשרה), כי ראינו בקיבוצי ההכשרה את השטח החשוב ביותר בפעילותנו. הקנים אמורים היו לפעול בכוחות עצמם, בעזרת חברים מקומיים שהשתתפו בסמינרים ארציים ובעזרת מבקרים. כאשר הקן התדלדל מחבריו, (אחרי שהפעילים, ראשי הקבוצות יצאו להכשרה) היינו שולחים שליח עד אשר הקן 'יבריא' ויוכל להמשיך בכוחות עצמו.

הנה מה שכתבו השליחים מן השטח, בחודש יוני 1948

תמר רפפורט (כיום פוקס) משליחותה בקן טקוץ'

". . . אמסור לכם רשמי הראשונים על מצב הקן בעת שהגעתי לכאן. . בערב שבת, ה־11 לחודש זה, התאספו כל החברים. בסך הכל נוכחו כ־15 איש שבאו לראות בריה מיוחדת במינה, ששמעו עליה כי היא "שליחה". הם נקראו לבוא ב־6.30. ב־8.30 החלו נכנסים בזה אחר זה. . . לא רציתי לנהוג מנהג שליחים, לכתוב מיד ולהשתמש בנוסחה הרגילה: "לא מצאתי כאן כלום". העדפתי לחכות שבעה ימים כדי לבחון הן את עצמי והן את הקן.

בשבת, לאחר שסיירתי בכל העיירה והתרשמתי מכל צעיר, שנדמה היה לי כי הוא מתאים למטרותינו, עלה בידי לצרף כ־22–24 חברים ולארגן עמהם תוכנית נחמדה של שירים ומשחקים. ביום הראשון, אחרי סיור בעל היקף נרחב מזה שהיה בשבת, היו בקן 29 חברים. כמעט ולא האמנתי למראה עיני. הייתי חוזרת וסופרת אותם פעמים מספר. הצרה הגדולה היא,כי אין הם רגילים לדייק ומאחרים. . . כשעתיים. ישנן חמש קבוצות והכל היה בסדר, לולא מריבות החברים. . . אני מקווה להצליח לשרש מקרבם הן את חוסר הדייקנות והן את המריבות.

. . . אתמול בערב התקיימה "הודאה" (התכנסות חגיגית). השתתפו ארבעים חבר. כן, ארבעים! כולם לבשו תלבושת התנועה. החגיגה התקיימה תחת כיפת השמים. היא החלה ב־8.30 והסתיימה ב־11.00 . מלבד חברינו, השתתפו גם כ־100 חברי "העובד הציוני".

קרלי הבל (ז"ל) כותב משליחותו בקן ראדאוץ

. . . הצופים הם יסוד הקן. ארגון הצופים הוא המנוע המפעיל את הקן כולו. הם צעירים, אמיצים, נלהבים . . . אמנם גם קצת פראיים, אך תקוותי כי אעשה עמהם דברים יוצאים מן הכלל. . . גם קבוצת הצופות, בהדרכתה של פאולה, משאירה בלבי תקוות לעתיד...

עד כה, אספנו 34,000 ליי ל"קרן המושבה". הסכום שהמזכירות הטילה עלינו לאסוף הוא סך 35,000 ליי.

. . . שלשום הייתי גם בסירט. מקס (משער אני כי הכוונה היא למקס טוכמן מקאמפולונג), נכנס לעבודה והוא מסתדר יפה. . . החברים שם זקוקים לריסון . . . הם להוטים למשחקים ולשירים. . . ביום הראשון תתקיים ישיבת המחוז. ישתתפו חברים מסירט, ממיחיילן, (הם מונים כבר 40 חברים) וגם מסוצ'אבה. קאמפולונג וגורה הומורולוי זקוקות בדחיפות לביקור.

דורותיה וייסמן (כיום קלקין, תושבת נהריה)
כותבת מקן פיאטרה ניאמץ

. . . בזמן העדרי זרקו אותנו ממועדון הקן. כמה טוב שבינתיים הסתדרו הענינים. קיבלנו מועדון חדש. היום, ה- 21 ביוני, אירגנו "יום עבודה". כל העבודה היתה בנושא מחנות הקיץ. האולם הגדול קושט בקישוטים על הנושא - חיי המושבה.

הסכומים לקרן המושבה שהוטלו על הקבוצות לאסוף, די גדולים. על מנת להשיגם, החלו החברים לעבוד בכל מיני עבודות. הם אוספים עיתונים ישנים ובקבוקים ריקים וכו'. הקבוצות מארגנות 'עונג שבת' פומבי. . . שקט! - זה חשאי. אנו רוצים כי תהיה זו הפתעה. . .

אני עושה מאמצים על מנת להתקרב לחברים שלפני כן לא סבלו אותי. באופן פרטי, אני לומדת עברית ואנגלית והחלטתי לקרוא ספרים לפי רשימה שהכנתי לעצמי. בכך אני מבצעת את החלטת ישיבת המועצה האחרונה. (ההחלטה עליה מדברת דורותיה, מתייחסת להחלטת מוסדות התנועה לשפר את הרמה התרבותית של פעילי התנועה. כל חבר התבקש למסור למזכירות באילו מקצועות יעסוק אישית בשלושת החודשים הבאים. המעתיק).

ארתור קלינגהופר כותב מקן באקאו

. . . מוזר, אצלנו מגלות ענין בשיחות דווקא הבנות ואילו הבנים, כמעט ללא יוצא מן הכלל, יושבים ומשתעממים, מתלחשים ביניהם והנושא כלל אינו מענין אותם.

אברהם כותב מקן פאשקאן
(משער אני כי מדובר באברהם אמסטר)

. . . יכול אני לומר כי התקדמנו מבחינת האוירה השוררת בקן ומבחינת איכות החברים כאן. גרבי המשי נעלמו ובאשר לריקודים סאלוניים, כל ה'כוכבות' בשטח זה הבטיחו לוותר עליהם. היתה לי הזדמנות להיווכח כי הן נאמנות להבטחותיהן. (מדובר היה בקן חדש לגמרי וכידוע, נאסרו גרבי המשי בתנועת נוער).

סמי כותב מקן דורוהוי
(משער אני כי מדובר בסמי גרינברג)

. . . נדמה לי כי קן דורוהוי, היה פעם קן בריא וחשוב ואין זה מן הנמנע כי עד למועד מחנות הקיץ, ישוב לתהילתו כבימיו הטובים.

. . . חסר בקן רוח-צופית . . . זאת אבחנתי ועל כן רשמתי את התרופות הבאות:

א) צופיה שתימשך ארבעים יום על פי עקרון התחרות ושתסתיים בחגיגה פומבית.

ב) סמינר שימשך חודשיים, בהשתתפות עשרה חברים שישמעו 36 הרצאות.

ג) חידוש קישוטו של הקן.

כעת ישנם בקן 53 חברים ובסוף הצופיה יהיו כ- 70- 75 חברים.

בת-שבע זליקוביץ'

חוויות בקישינוב

קשה מאד, אם כי לא בלתי אפשרי, להעביר לנגד עיניך חוויות שהתרחשו לפני שנים רבות ולהיזכר במאורעות שחלפו, במיוחד כאשר מפרידים כמעט יובל שנים בין אותן החוויות לבין ההווה, ואף על פי כן, שמורים בלבי קטעי זכרונות הקשורים באנשים ובמקומות אותם הכרתי.

אחד המקומות שהשאיר עלי רושם עז, היתה העיר קישינוב. זאת היתה כמעט ההזדמנות היחידה שלי להכיר את יהדות בסאראביה ואת הנוער שלה. למעשה, הכרתי עוד קודם לכן את בני הנוער יוצאי בסאראביה, בקיבוצי ההכשרה ובכינוסי התנועה, אולם בביקורי הקצר שערכתי בקישינוב, התודעתי לצור מחצבתו של הנוער הזה והבנתי את פשר התייחסותם הרצינית, שהיתה מהולה בלהט הציוני לבעיה היהודית, לשפה העברית ולכל יתר הבעיות שהעסיקו אותנו.

בזוכרי את הימים ההם, מופיעות לנגד עיני המשפחות שהכרתי בתקופת שליחותי. היו אלה אנשים חמים המוכנים לעזור בכל לתנועה. לא זכור לי אף מקרה, בו הורה התנגד למעשינו.

החוויה הנעימה והמפתיעה ביותר עבורי, היתה השפה העברית שהיתה מדוברת בביתם של יהודים אלה. התגוררתי בביתה של משפחת בלצן המפורסמת. אב המשפחה היה חוקר תנ"ך. זכיתי להכנסת אורחים נהדרת. באתי כביכול ללמד את הנוער ציונות ונמצאתי לומדת וסופגת ציונות מלוא החופניים. בכל אשר פניתי עזרו לי. השתדלתי לשבור את מחסום היותי נערה, כי עד אז היה להם ענין בשטח זה, רק עם בחורים.

בני משפחת בלצן עלו ארצה, אולם בלצן ואשתו לא זכו לכך. הם נספו בשואה. הי"ד. אני זוכרת את ביתם שממנו יצאתי מדי יום ביומו לפעולה בקן במשך ששה שבועות. הקן מנה אז כ- 50- 60 נער ונערה, מלבד אלה ששהו כבר בקיבוצי ההכשרה. אינני יודעת עד היום מה עלה בגורלם.

אחטא אם לא אזכיר את רעיה רבובר, אחת מנערות הקן. בימי שהותי בקישינוב, דיברה על עלייתה ארצה יחד עם אביה. לצערי לא נתאפשרה עלייתה. אחר כך היה הדבר כבר מאוחר. שניהם, האב והבת, ניספו בשואה. הי"ד.

חלק מאותם צעירים מבסאראביה, אותם הכרתי בעת ביקורי הקצר בקישינוב, חיים כיום בכל חלקי ישראל ועל חלק מהם לא שמעתי דבר מאז עלייתי ארצה, בשנת 1939.

הכרתי היטב שני בחורים בסאראביים: את שאול פישלר ואת פימה גרשטיין. שאול היה בחור שקט ומשכיל. בשנת 1937 נבחר למועצה הארצית של התנועה ופעל בארגון השכבה הצעירה. פימה היה שונה. גם הוא היה בעל השכלה, צעיר תוקפני במקצת ובעל עקרונות ועומד על דעתו.

בדרך כלל היה זה נוער טוב, שספג אהבת ישראל בבית וברחוב היהודי. חלק מנוער זה ודאי ניצל מן השואה ורובו, לא ידוע לנו מה ארע לו. ברור כי המלחמה והשואה לא פסחו עליהם.

כפר גליקסון.

קבוצת חברים בקיבוץ ההכשרה יאש, 1936.

פלוגת הכשרה בקיבוץ יאש,1937.

ביקור בת-שבע בקיבוץ הכשרה ביאש.

סיפורו של קן
יובל לקן "הנוער הצעיר" בפוקשאן - רומניה

מוזר להעלות עתה, קוים, רשמים וזכרונות מלפני כחמישים שנה, מחיי קן של תנועת נוער יהודית ציונית באחת הערים ברומניה. מוזר עד כדי כאב מפני שהעיר אמנם שרירה וקיימת, אך הקהילה היהודית, בת חמשת אלפי הנפש, ומאות שנים של חיים יהודיים קהילתיים, שמאחוריה, איננה עוד.

לפני שנים אחדות, ביקרתי שוב בפוקשאן ועמדתי כמוכה הלם, בראותי את עיר נעורי, כשהיא ריקה מיהודים. עלי לציין בשמחה רבה, כי היהודים רובם ככולם, נטשו אותה וחיים עמנו כאן במדינת היהודים של היום. הם הגיעו אליה בתום מלחמת העולם השניה לאחר התהפוכות המדיניות והחברתיות שחלו ברומניה.

מעטים מבני הקהילה עלו לארץ ישראל בטרם פורענות, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם ואף בשנות השלושים של המאה - שנות העליה החלוצית הגדולה מרומניה. רק עשרות אחדות של נועזים ואמיצים, תמהוניים ויוצאי דופן במנהגיהם ובלבושם (רובם בני טובים, במובן הטוב והנעלה של מושג זה וכולם בעלי חינוך מעולה). היו אלה 'חלוצים' שהשליכו מאחוריהם את כל עברם, תוך המתנה חסרת סבלנות ל'סרטיפיקטים' - הכינו עצמם לחיי עבודה מפרכת, כדי שיוכלו להגשים את מאוויהם לעלות לארץ ישראל. החלק הגדול מבין אלה היו בוגרי קן "הנוער הציוני" בעירנו.

אמנם, גם לפני אלה, עלו בני נוער. ביניהם אזכור את יהודה רינצלר, ז'וזה שוורץ (שחור) ונתן רבינוביץ', אשר לאחר תקופת הכשרה בחוות "החלוץ" בבסאראביה וביאש, עלו לארץ בשנות 27-1928. זוכר אני גם את מלכה לוסטמן וישראל סטרולוביץ' ז"ל מבוגרי קן "השומר הצעיר" שקדם לקננו. הם עלו בשנת 1931. ישראל סטרולוביץ' ז"ל היה חבר בקיבוץ שריד שבעמק יזרעאל. הוא מצא את מותו מיירית כדור באחת ההתנגשויות שהיו עם הפורעים הערביים, במאורעות של 38-1939, בשרתו כנוטר במשטרת היישובים היהודיים.

בשנת 1930, שנת ייסוד קן "הנוער הציוני" בפוקשאן, היתה קיימת בעיר אוכלוסיה בת 30,000 נפש. ביניהם כ-5000 יהודים.

מיקומה של העיר פוקשאן היה במרכז רומניה, כ-200 ק"מ מעיר הבירה בוקארשט, על אם הדרך המובילה ליאש - בירת מולדובה, ולצ'רנוביץ - בירת בוקובינה, הפרובינציה הצפונית שסופחה בחלקה לרוסיה. פוקשאן הינה גם העיר הדרומית של מולדובה, וגובלת במונטניה שהיא הפרובינציה הדרומית - בה נמצאת בוקארשט הבירה.

פוקשאן היתה עיר הבירה במחוז "פוטנה" (ע"ש הנהר החוצה את המחוז). העיר עצמה היתה חצויה על ידי נהר ה"מילקוב", אשר שימש בזמנו קו גבול בין נסיכות מונטניה לבין נסיכות מולדובה.

הרי הקרפאטים שהתנשאו במחוז, מצידו המערבי, מכוסים היו יערות אורן, אשוח ואלון. באיזור זה היו חיות בר רבות כמו דובים, זאבים, צבאים, יעלים, שועלים, חזירי-בר, סנאים, ושפנים. במורדות ההרים, היו כרמים שהיו ידועים בענבי היין שלהם, וכן מטעים של עצי פרי כגון אגסים ותפוחים, שזיפים, משמשים ואפרסקים. בשפלה שהתמשכה משם והלאה היו שטחים עצומים של שדות דגן מצמיחי תבואות חורף וקיץ, חיטה ושיפון, שעורה ושבולת שועל, תירס וחמניות וכן מיקשות אבטיחים ומלונים. איך אפשר לשכוח את עצי האגוז העשירים, כאשר בימי הילדות שימשו לנו אגוזים אלה מטבע עובר לסוחר, במשחקי האגוזים.

בנוסף לכל אלה, עדרי הצאן שחלבן שימש לתעשיית הגבינות, העדרים שבשרן שימש לאכילה ולסחר הפרוות מהסוגים המשובחים (קרקול, פרסי וכו') וכן לתעשיית הצמר. על מנת שהתמונה תהיה שלמה, אזכיר גם את

מגוון הירקות שגידלו האיכרים בשפע בחלקות הסמוכות לבתיהם, ושהיו מביאים לתצוגה ולמכירה אל השוק המרכזי בעיר, שהיה סמוך לרחובות בהם גרו היהודים.

המחוז היה עשיר מאוד בחקלאות ובמחצבים ולא היה קשה ליהודים בפוקשאן ובעיירות הסמוכות למצוא פרנסה בשפע כבעלי מנסרות וסוחרי עצים, כבעלי כרמים וסוחרי יינות, כסוחרי תבואה ופירות, כסוחרי פרוות בר – שהיו מיועדות בעיקר לייצוא, כסוחרי עורות וצמר לתעשיה, וכן כבורסקאים לעיבוד עורות. לאלה, יש להוסיף, כמובן את בעלי המכולת ובעלי החנויות לבדים, לבגדים, לברזל, לחומרי בנין, לסדקית, לנעליים, לכובעים וכו'. כל זאת ציינתי על מנת לקבל את מלוא היקף העיסוקים למיניהם בהם עסקו היהודים בעירנו. ברם, לא כולם היו סוחרים. בעלי המלאכה בעיר, היו עוסקים במלאכת החייטות, הסנדלרות, הרפדות, הנפחות והפחחות. כמו כן, היו נגרים שעסקו בייצור חביות ליין וכאלה שעסקו בייצור גלגלים לעגלות. בעלי המאפיות היו ברובם יהודים, ביניהם היו כאלה שהתמחו באפיית ה"בייגאלעך" למיניהם וה"פלעצלעך" בימי הששי בבוקר עוד בטרם הוציאו מן התנורים את החלות לשבת. ה"פלעצלעך" היו מעין פיתות שהיו ידועות בטעמן המיוחד והמשובח.

בל נטעה לחשוב כי לא היו בין היהודים גם בעלי מקצועות חופשיים ואקדמאיים. היו גם רופאים, רופאי שיניים, רוקחים ועורכי דין, טכנאים ומרפאי שיניים וכן מנהלי חשבונות, בנקאים ואף פקידים למיניהם. בעיר פוקשאן היה גם בנק יהודי שבעליו היה יהודי וכן פקידיו ועובדיו. כמו כן אי אפשר לשכוח גם את המורים היהודיים, אלה שהיו מלמדים בבית הספר העממי היהודי שנשא את שמו הרשמי – בית הספר הישראליתי הרומני, ושהיה מוכר רשמית ע"י השלטונות. שפת ההוראה בו היתה שפת המדינה – רומנית. תוכנית הלימודים היתה כללית ממשלתית בתוספת שעות ללימודי הדת היהודית. תוספת שעות לימוד אלו, היתה בעלת משמעות מיוחדת בעירנו, הודות למורה לעברית בביה"ס. מורה זה שנקרא בשפת המקום "פרופסור" היה הרב נחום דרברימדיגר, יהודי מאיר פנים, תלמיד חכם וציוני מסור שהחדיר 'תודעה יהודית' עמוקה בעלת רמה נאותה בשעורי הדת אותם העביר. מפיו קיבלו התלמידים היהודיים – לפעמים בפעם הראשונה בחייהם, מושגים ראשונים ביהדות, היסטוריה ומסורת יהודית, שפה וספרות, על חגים ומועדים והעיקר אהבת ישראל ואהבת ארץ- ישראל. אמנם, דוברי עברית לא יצאו מבית ספר זה, אך הייסוד והרצון להמשיך בלימודים אלה היה גם כן דבר גדול וחשוב. בתקופה מסויימת, הונהגו שעורי דת מיוחדים גם עבור תלמידים יהודיים, שלמדו בבתי הספר התיכוניים; והיה זה אותו ר' נחום דרברימדיגר, שהרביץ בהם תורה. שעורים אלה היו לעזר רב בפעילות הציונית בעיר.

ברבות הימים, כשהקן שלנו הרחיב מאד את פעולותיו והשפעתנו בחיי הקהילה גדלה, שולבו שעורים רשמיים כאלה בתוכנית הפעולה של הקן.

בין המקצועות השונים, בהם עסקו היהודים בפוקשאן, נזכיר את עשרות העגלונים בעלי הכרכרות ההדורות הרתומות לשני סוסים, שהדי פרסותיהם המכות באבנים בהן רוצפו הרחובות, עדיין מהדהדים באוזני. בחורף, היו רותמים העגלונים את סוסיהם לעגלות שלג שאותן ואת סוסיהן היו מקשטים בסרטים ובמחרוזות פעמונים קטנים וזעירים. בשעה שעגלות אלו החליקו בשלג הרב שכיסה את הרחובות, היו הפעמונים הזעירים מתלווים בצלילהן העליזים לקצב שעטת הסוסים. העגלונים שהיו מחזיקים במושכות, ידיהם היו עטופות בפרוות כבשים כבדות כשכובעי פרוה על ראשיהם.

1936.

עגלוני פוקשאן

העגלונים בעיר, היו 'גזע' מיוחד במינו. לא אגזים אם אומר שבילדותנו, החדירו בנו עגלונים אלה יחס של חיבה אליהם מעין 'דרך ארץ' ואפילו גאווה מסויימת. אתה מגיע אל העיר, יורד מן הרכבת ויוצא מן התחנה אל הככר שלפניה והנה עיניך רואות כעשרים כרכרות מהודרות, וארבעים סוסים רתומים אליהן כשעל מושביהן יושבים וממתינים, אוחזים במושכות, עשרים עגלונים מסבירי פנים, מחכים לתורם לקבל אותך, הנוסע. אורח חייהם היה מיוחד במינו. בתחנות החניה שלהם, ליד הרכבת או במרכז העיר, ליד הכניסה הראשית לגן הציבורי הגדול והיפה או ליד בנין העיריה, בעת האבסת והשקית הסוסים, כאשר ראשיהם רכונים היו בתרמילים ממולאים גרעיני שעורה ושבולת שועל, היו גם העגלונים סרים אל בית המרזח הקרוב לכוסית יי"ש וטעימה קלה (אפריטיף בלע"ז). יהודים פשוטים היו העגלונים. בפשטותם היו יכולים להתחרות רק במצחצחי הנעליים היהודים, אותם יכולת למצוא במרכז העיר, יושבים על שרפרפיהם הנמוכים מול תיבת הצחצוח הניידת המקושטת בנחושת ואבץ. אלה היו כנראה אותם אנשים שהיו נחשבים לתחתית הסולם החברתי. אחדים מהם אף סבלו מליקויים גופניים ונפשיים. לא כן העגלונים. אלה, בעלי גוף היו, בריאים זריזים ולשונם חדה, אך למרות פשטותם ובורותם היו עגלונים אלה יהודים טובים.

בשנת 1924, נערך בעירנו משפטו 'ההיסטורי' של מנהיג "משמר הברזל" ברומניה, קורנליו זליה קודריאנו. "משמר הברזל" היה הארגון האנטישמי האלים ביותר באירופה, עוד בטרם קום התנועה הנאצית בגרמניה. מייסד התנועה היה זליה - אביו של הנ"ל. האב פרש מתנועתו האנטישמית של פרופסור קוזה הידוע לשימצה, בגלל "מתינותה" והקים את "משמר הברזל" לפי מתכונת פשיסטית מובהקת. הארגון היה בעל אופי צבאי מובהק וחתר לגרושם בכוח של היהודים מרומניה, תוך נישולם והלאמת נכסיהם. קורנליו, הואשם ברצח פוליטי והובא בפני בית הדין המחוזי בפוקשאן, אם כי לא היה לו כל קשר עם העיר או המחוז. זאת היתה תחבולה שאפשרה לאלפים מבין חסידיו בכל רחבי רומניה להתכנס בעירנו ולהפגין וללחוץ על השופטים.

הייתי אז ילד כבן 10-11, תלמיד בכיתה ד' בביה"ס היהודי. את יום המשפט והמהומות שהקימו המפגינים והפורעים האנטישמיים, ביניהם סטודנטים לבושים תלבושת לאומית כפרית ווסתם פישעים ורוצחים למיניהם, יישארו חרוטים לנצח בזכרוני. עם הוודע דבר ההפגנה הגדולה, החליטו מורינו לשחררנו מלימודים ולשלחנו לבתינו, מפחד התנפלות הפורעים על בית הספר. התחלנו כולנו - דרדקים יהודיים בני 7-11, במנוסה אל בתינו. מרחוק שמענו שאון מחריד של קולות הפורעים. מרחוק זה נשמע כנפץ אדיר וממושך של רעש אדמה או כהתפרצות לבה של הר געש הזורמת וקרבה. הפורעים באו מכיוון בית המשפט המחוזי ופנו לכיוון הרחוב הראשי - המסחרי, בו היו חנויות היהודים ומגוריהם. ברחוב זה היה

גם ביתנו ובית מסחר לפרוות בחזיתו. מבוהל רצתי לכיוון ביתנו ב'דרך קיצור'. כשהגעתי לסימטה המובילה אל הרחוב הראשי, סמוך מאד לביתי, נדהמתי לראות שכל החנויות היו סגורות כשדלתותיהן הכבדות והגדולות עשויות עץ עבה, מכוסות לוחות הפח, מוגפות מבפנים על מנעול ובריח. גם דלתות ביתנו היו מוגפות. עמדתי חסר אונים (ילד יהודי מבוהל) ברחוב כמעט ריק מאדם כשרעש מחריד הולך וקרב. שמעתי כבר בבירור את קולות נפץ הזגוגיות של חלונות הראווה של אותן חנויות שלא הספיקו לסוגרן. בכוחותי הדלים, הלמתי באגרופי הקטנים בדלתות הבית כשדמעות מרות כיסו את פני המרוגשים. איך שהוא, חשו הורי בנוכחותי בחוץ ופתחו במהירות ובזהירות את הדלתות והכניסוני פנימה. בעודם מחבקים ומלטפים אותי, מיהרו לנעול שוב את הדלתות כשמוט ברזל הושם על הדלתות לרוחבן.

ההמולה האדירה נשמעה גם בתוך הבית והיא הלכה וגברה ככל שהמפגינים והפורעים קרבו, תוך ניפוץ חלונות ושבירת שלטים. אף עלה בידם לפרוץ לתוך החנויות ולפזר סחורותיהן בחוץ, דבר שאיפשר לאספסוף להתחיל במעשי ביזה ושוד, לקול קריאות "מוות ליהודים", "היהודונים לפלסטינה" וכו'. מעל הכל, נשמעה הקריאה הקצובה, שחזרה ונשנתה לשחרר את המנהיג - קורנלין קודריאנו. גם אנשי כמורה היו בין המפגינים, רובם צעירים שהביאו למפגינים את "ברכת אלוהיהם".

קורבנות בנפש לא היו אמנם באותו יום, אך נפגעים ופצועים היו ולא רק מבין היהודים. והמעשה שהיה כך היה: ממש לפני תום ההפגנה, נקלעו כתריסר מפגינים, ואלות בידיהם, לפני בית המלאכה והמסחר לפחחות של משה סולומון, שלא נסגר וכלי פח למיניהם סדורים היו על המדרכה בחזית. משה סולומון ז"ל, היה יהודי גא וציוני מסור ונאמן, שהתברך בגוף בריא. כאלו היו גם שני בניו: אברהם וברנרד-דב, אשר עמדו יחד עם אביהם בפתח החנות ומוטות ברזל בידיהם. הפורעים ניסו לפרוץ אל תוך החנות בצעקות כשהם מניפים בזריזות את אלותיהם ומנסים לפגוע בבני משפחת סולומון. האלות הורמו והונפו מצד אחד ומן הצד השני הניפו השלושה מוטות ברזל וחסמו בגופם את הכניסה אל החנות. הפורעים החלו אף להשליך על האב ועל בניו דליים וכל מיני כלים אחרים שהיו מוצבים על המדרכה. זעקות הפצועים החלו להישמע ונראה היה שקרב השלושה אבוד והפורעים יצליחו לפרוץ אל תוך החנות והבית ויעשו שפטים בדייריו - ואז ארע הנס. מקצה הרחוב הראשי, מצד הפרבר בו התגוררו העגלונים, נשמעו קולות עידוד ביידיש והדי שעטות סוסים שהלכו וגברו והנה הופיעו העגלונים היהודים ובידיהם קלשונים, מקלות ושוטים. הם באו בדהרה ונכנסו עם סוסיהם אל בין הפורעים והיכו בהם ללא רחם. הפורעים נסו לכל עבר. משה סולומון ושני בניו יצאו אל הרחוב, בגדיהם קרועים ומגואלים בדם אשר זב מפצעיהם הפתוחים, כשקולות הודיה ועידוד נשמעו מכל עבר מפי כל, ואף מאלה ש"העזר" לפתוח את חנויותיהם הסמוכות שעות רבות לאחר מכן. עד השעות הקטנות של הלילה ישבו העגלונים היהודים האמיצים והגאים, עולזים ומתבדחים, כשהם מוצאים פורקן בכוסיות היי"ש והיין בשני הפונדקים הסמוכים.

משה סולומון ורעיתו ז"ל ובניו, בתו וחתנו וכן מחותניו ובני משפחותיהם, שבט יהודי גדול, עלו כולם לארץ ישראל. בשנות השלושים הפך בית סולומון בחיפה ל"בית עולים", בית פתוח לכל הבאים מעירנו.

שנות הילדות.

לאחר סיום ארבע כיתות בביה"ס היסודי היהודי והתחלת לימודי בביה"ס התיכון הממשלתי, נכנסתי כ"מקשיב" בשכבה הצעירה של תנועת "השומר הצעיר", אשר קמה בעיר כהמשך של ה"א.ט.ס." (איגוד הנוער הציוני) שהחליט בשנת 1927 על הצטרפותו ל"השומר הצעיר". אנחנו הילדים, לא יכולנו אז לבחון את המשמעות הרחבה והעמוקה של השיוך שהתחולל עם איחוד זה. היה לנו טוב גם קודם לכן, אך קן "השומר הצעיר" בעירנו לא החזיק מעמד זמן רב. המדריכים הבוגרים לא קיימו את צו

התנועה ל"הגשמה עצמית" ולא עלו לארץ ישראל אלא המשיכו רובם ככולם בלימודיהם הגבוהים באוניברסיטה. דבר זה הביא לידי התרופפות הקן ולנשירה גדולה, עד כדי חיסולו. הקמתו של "צ.ט.ס." (חוג הנוער הציוני) היה כורח המציאות.

הבחירות לועד הקהילה בעירנו

בשנת 1932 נערכו בחירות לועד הקהילה בהתאם לחוק. (הן התקיימו זמן קצר לאחר הצגת הקהילות היהודיות ברומניה, היתה השפעה רבה למפלגות הפוליטיות הכלל ארציות. פרנסי הקהילה היו לעיתים נראים על ידי הקהילה כ"שליחי" המפלגות הרומניות. לעיתים, נבחרו פרנסי הקהילה בהתאם לרצון השליטים אם היה זה בעיר או במדינה. אמצעי לחץ ודרכי השפעה שונים הופעלו למען בחירת 'ועדים מטעם' שהתנכרו לאינטרסים החיוניים של הקהילה והוכיחו עוינות לכל פעולה לאומית וציונית. עיקר דאגתם היתה למצוא חן בעיני שולחיהם ולעשות את רצונם. "המפלגה היהודית" ברומניה, אשר קמה בראשית שנות השלושים ואף הצליחה לשלוח חמישה צירים לפרלמנט, יצאה בגלוי נגד תופעה זו וחרטה על דגלה את עקרון כיבוש הקהילות היהודיות. שלא כיתר תנועות הנוער הציוניות, ראתה עצמה תנועתנו ברומניה, קשורה קשר רעיוני לאומי למפלגה היהודית ותמכנו בה ככל יכולתנו, מבלי לפגוע בחוק ולהענש. בראש ועד הקהילה היוצא, עמד באותה עת יהודי פעיל במפלגה השולטת ואנטי ציוני מובהק. אחת מפעולותיו החשובות היתה להוציאנו מן האולם שהיה ברשותנו. למזלנו, ארע הדבר כשהיינו בשיא פעילותנו ותוך זמן קצר ובעזרת פעילי ההסתדרות הציונית בעיר, מצאנו בית מתאים ואף גדול יותר מקודמו, בלב איזור המגורים של היהודים. דבר נישולנו זה וכן מעשים רבים אחרים, הביאו להחלטתם הנחושה של התושבים היהודיים לגרום להחלפת השלטון בקהילה ולהציג לבחירה רשימה ציונית לאומית. בראש רשימה זו, עמדו פעילים ציוניים ידועים, כולם חברים במפלגה הציונית הראדיקלית "התחיה" (רנאשטריה) שהיתה קשורה למפלגתו של גרינבוים בהסתדרות הציונית העולמית וראשיה היו בין מקימי המפלגה היהודית ברומניה. שניים ממנהיגיה אף נבחרו כצירים לפרלמנט הרומני, בבחירות הכלליות: ד"ר מיכאל לנדוי ז"ל ושמואל זינגר ז"ל, שכרבים אחרים מבין עסקניה ופעיליה, עלו לארץ ישראל בשנות השלושים, עוד לפני "המבול הגדול".

בהנהגת הקן הוחלט על תמיכה אקטיבית ברשימה הציונית. כל חברי הקן מן השכבה הבוגרת גויסו לפעולה זו כדי להבטיח הצלחה מקסימלית. העימות במערכת הבחירות היה חריף ביותר. הפרנסים 'מטעם' גייסו לעזרתם את המשטרה ואת פקידי הרשות, אשר הפיצו איומים ושמועות שווא, כדי להפחיד את היהודים ולמנוע בעדם מלהצביע בעד הרשימה הציונית. עיקר משימתם של אלו, היה להפחית ככל האפשר את מספר המצביעים. משימתנו היתה, כמובן, הפוכה - להגדיל את מספרם. משימה זו, הוטלה עלינו, חברי הקן הצעירים, אם כי לנו לא היתה אפילו זכות הצבעה בגלל גילנו שהיה צעיר מ- 21 כנדרש בחוק. תוך פעילותנו הציונית היום יומית, רכשנו אמון רב ואף אהדה ואהבה אצל היהודים בעיר. בבתים רבים היו לנו למעשה שליחים משלנו, חברי הקן שהיו התועמלנים והמסבירים הטובים ביותר לענייננו.

ביום הבחירות הצביעו היהודים בהמוניהם והרשימה הציונית זכתה לנצחון מכריע. בפעם הראשונה בתולדות הקהילה היהודית, נבחר ועד שלא 'מטעם', ושלא היה קשור למפלגה פוליטית רומנית; כי היה זה ועד יהודי לאומי וציוני שייצג את רצונה של הקהילה עצמה.

מפעילות קהילתית לפעילות חלוצית

בשנת 1933 עלו החלוצים הראשונים שלנו. קדמה לעלייתם תקופת

הכשרה חלוצית בקיבוצי ההכשרה אשר קמו באותה תקופה וקלטו בקושי את כל הפונים אל התנועות בבקשה להכשרה, כדי לקבל זכות לעליה לארץ ישראל. היו אלה שנות הפריחה הגדולה בתנועה החלוצית, תור הזהב של התנועה הציונית. אנחנו, כתנועת נוער חינוכית, ראינו בהכשרה צעד נוסף ואחרון לשלבים רבים קודמים של חינוך והכשרה נפשית ותרבותית בתנועת הנוער, לחיי הגשמה בקיבוץ בארץ ישראל. התנועה הטילה עלינו להכין מקום הכשרה באיזור הכרמים במחוז שלנו ועשינו זאת באודובשט – עיירה סמוכה שהיתה במרחק 12 ק"מ מפוקשאן.

קיבוץ ההכשרה באודובשט הפך לבן-טיפוחיו של הקן ומטרה לעליה לרגל של חברינו. קבוצת החלוצים שהתרכזה באודובשט, מנתה כ-40 חברים וחברות. אלה היו מבין טובי המדריכים והפעילים של התנועה. הרמה התרבותית בתנועה היתה גבוהה ביותר ולמרות העבודה הקשה בכרמים של משפ' דראגומיר, הפכו הערבים וימי השבתות והמועד לבמה קבועה לבירורים מעמיקים בשאלות לגבי העם, הציונות, החברה והקיבוץ. לא מעטים הפליגו בהשגות פילוסופיות, בהסתמכם על גדולי ההוגים – שליטי ממלכות המחשבה וההגות באותה תקופה, כמו פרויד, אדלר, שופנהאואר, דורקהיים, טרד ואחרים. באודובשט, היה לי העימות הפיזי הממשי הקשה ביותר עם הערך 'עבודה' אותו למדנו ועליו דנו במשך שנים רבות בעבודה החינוכית שהיתה בתנועה. כאן, חשנו את פירושה הפיזי של המושג "עבודה" ונתנו לנו להרגיש כמה היא יכולה להיות קשה ומייגעת מפרכת ומתישה עד כדי כאב. המעבר היה חד וחריף מחיי נוחות במשפחה מיוחסת, תלמיד גימנסיה ומדריך בתנועת נוער, המדבר על ערך "העבודה", לעבודה של ממש. מדיבורים על האדם העובד ועל מושגי ה'פרודוקטיביזציה" של הנוער היהודי והחזרת הפירמידה ההפוכה למצבה הנורמלי, 'נחתנו' לחיי עבודה קשים ומייגעים במלוא מובן המילה. באותה עת, בקיבוץ ההכשרה, באודובשט, תוך יסורים פיזיים ונפשיים עד כדי הלם, גמלה ההחלטה הגורלית בלב, להיות איש עבודה. כשמשאבות הריסוס על גבינו, רצנו בין שורות הגפנים, מרססים את הגפנים נגד מזיקים בחומר חריף שנשפך וצרב את העור. בתחרות "סוציאליסטית" של צעירים בעלי אמונה, נלהבים ומשולהבים, הפכנו אט אט מאידיאליסטים תמהוניים, לאנשי עבודה בעלי חזון ורצון חזק.

לפרק זה עלי להוסיף סיפור אופייני לאותה תקופה. בנו של בעל האחוזה והכרמים, קוסטל דראגומיר, היה פרופסור למדעי החברה באוניברסיטה בבוקארשט. הוא שמע מפי אביו על "החלוצים" היהודיים העובדים אצלו בכרם. באחת מחופשותיו, החליט האיש לבוא אלינו ולעמוד על טיבנו. הבן, נעים הליכות ומסביר פנים, היה איש ליברלי ומתקדם בדעותיו וכמוהו היו ברומניה כבר אז, רבים מאד. בשנות השלושים, קמו קבוצות אינטלקטואלים שכפרו ומרדו בתורות הפוליטיות המקובלות והמיוצגות ע"י שתי המפלגות הראשיות במדינה: הליברלים והחקלאים הלאומיים – שתי מפלגות אשר שרתו את בעלי ההון, בעלי התעשיה ובעיקר את בעלי האחוזות הגדולות במדינה. הם גם התנגדו לתנועה הלאומנית האנטישמית של פרופסור קוזה ושל "משמר הברזל" בהנהגתו של קודריאנו. אלה לא הצטרפו גם למפלגות הסוציאליסטיות הקיקיוניות שפעלו במדינה שהיו חסרות השפעה ואחיזה בקרב ההמונים. חוגים אלה, היו בחלקם הגדול תחת השפעת שני שבועונים פוליטיים חברתיים שהופיעו בתקופה ההיא ברומניה: "קובאנטול ליבר" (המלה החופשית) – שהיה בעל דעות רדיקליות מתקדמות, ובעל רמה תרבותית וספרותית גבוהה ו"סטאנגה" (השמאל) שהיה שבועון שמאלני. מפעם לפעם הפסיקו השלטונות את הופעתו בגלל מאמריו בזכות מלחמת המעמדות, חופש הארגון של העובדים, חופש הדיבור ונגד הדיכוי. יצויין כי שני השבועונים הנ"ל ניהלו פעולת הסברה רחבה עיקשת ומעמיקה נגד האנטישמיות על כל גוניה ושמו ללעג את מפיציה ע"י פרסום קריקטורות מוצלחות וגילוי פרשיות מביכות שהיו קשורות במנהיגי התנועות והמפלגות שתמכו באנטישמיות בצורה גלויה ובצורה מוסתרת.

בגלל עמדתם זו, היה הנוער היהודי המשכיל בין אלה שקראו בצמא את שני השבועונים ולא מעטים הצטרפו בהשפעתם אל חוגים סוציאליסטיים וקומוניסטיים שפעלו במחתרת.

יש להניח שפרופסור דראגומיר ידע 'משהו' על הקיבוצים בארץ ישראל ועל תנועת העבודה בציונות, עוד בטרם בואו אלינו למפגשי שיחות וביורורים בנושאים שונים. בשלב ראשון הוא האזין לשיחותינו שנסובו על סוציולוגיה והיסטוריה של עם ישראל, על ספרות וזרמים בפילוסופיה וביחוד על בעיות הקיבוץ בארץ ישראל. האמת היא כי בתחילה חששנו מאד ממלכודת ושמא הפרופסור דראגומיר נשלח למעשה על ידי הבולשת - שהיתה מאד מעוניינת למצוא פסול במעשינו. הם יכולים היו להאשימנו בקלות בפעילות מחתרתית קומוניסטית ולהביאנו לדין על זאת, כפי שהדבר קרה במקומות שונים ברומניה. בורות אנשי הבולשת היתה ממש מדהימה ולא פעם שמענו בקנים שלנו כי תמונותיהם של הרצל או א.ד. גורדון "זוהו" בוודאות כתמונותיהם של מרקס בגלל הזקן שהיה משותף לכולם.

לשמחתנו, למדנו מהר מאד לדעת שדראגומיר הוא בעל כוונות טובות וטהורות למדנו לדעת שהוא אינטלקטואל וליברל אמיתי, לא סוציאליסט, בעל דעות מתקדמות ביותר, וחשבנוהו מאז ממש לחסיד אומות העולם. פרופ' דראגומיר התלהב ביותר כשלמד מאתנו כי קיים נוער יהודי אידיאליסטי המוכן להשליך מאחוריו בית, משפחה, לימודים וחברת שפע כדי להבטיח חזרת ישראל למשפחת העמים וכדי להשתתף בהגשמת הרעיון לתחיה לאומית בא"י, על ידי שיבה לעבודת האדמה. כן למד לדעת שהקיבוץ הוא הדרך הטובה והיעילה ביותר להגשמת רעיון זה ולכן יש לחנך את האדם לחיי קיבוץ.

בית הורי - בית התנועה

יסלח לי הקורא על גישתי האישית, בפרק זה, ברם אי אפשר לספר סיפורו של הקן שלנו בפוקשאן, מבלי להקדיש שורות אחדות לבית אבא- אמא ז"ל; לא רק מפני שזמן רב שימש ביתנו גם תחליף ל"אולם" הקן. ביתנו היה בן 12 חדרים שהיו פרושים בשתי קומות כשחנות בחזית הבית וחצר מגודרת מאחוריו עם פשפש יציאה אל השוק המרכזי העירוני. הבית היה ידוע כבית פתוח ומכניס אורחים. אפשר לומר כי לא היה יום בביתנו שלא היה בו אורח לארוחה. מאז עברנו, בשנת 1923 בהיותי בן 9, מעיירה בשם הרצה אשר בצפון מולדובה שם נולדתי, שימש הבית כאכסניה קבועה לרבי איצ'לה זצ"ל משוץ (סוציאבה), שעל חסידיו הנאמנים והמסורים בערי רומניה נמנה גם אבי ז"ל. למעשה היה אבי חסידו של רבי מאיר'ל משוץ, אביו המנוח של רבי ר' איצ'לה שהמשיך במסורת החסידות מאביו. כאשר התארח רבי איצ'לה בביתנו, העמידו הורי לרשותו ולרשות הפמליה שלו, שהיתה מורכבת מגבאי ושמש לפחות, את הקומה העליונה של הבית. יהודי העיר היו באים - יותר בשל מחוייבות והכבוד שהרגישו כלפי הורי - על מנת לשאול בעצת הרב. יהודים אלה היו משאירים בידי הגבאי, שרשם להם את ה"קוויטל" (פתק בו סופר בקיצור על סיבת בואם), סכום כסף נכבד. יכול אני לקבוע כי רוב הכספים חולקו לנצרכים ולבקשת הרבי, הייתי גם אני פוקד את בית הדואר בעירנו ומעביר סכומי כסף ניכרים למקומות שונים.

בימי אירוח הרבי, היה ביתנו כמרקחה. בנוסף לביקורים אצל הרבי, נערכו כל יום תפילות בחדר האורחים הגדול שהפך לבית תפילה, כשמנין יהודים היה חייב להיות נוכח כמקובל. אמי ז"ל, היתה תמיד מכבדת את האורחים בכניסתם וביציאתם, בכוסית יי"ש ובעוגיות שונות. בשבתות, היה הרבי הולך להתפלל באחד מבתי הכנסת הקרובים לביתנו, כשהוא מלווה בפמליה, אבי ז"ל בראש ואנוכי ילד קטן מדדה אחריהם, כשאני אוחז בידי אבי. בשובנו מבית הכנסת, היו נלווים אלינו יהודים רבים ואתם ילדיהם,

ל"קידוש" אצל הרבי. אמי ז"ל ואחיותי הכינו "משקה" ומטעמים וההמולה היתה רבה. אך עיקר האירוע היה בשעות שאחרי הצהרים ב"שלוש סעודות". ליד שולחנות ערוכים ועליהם בקבוקי משקה, כוסות וכוסיות, צלחות מלאות מליחים, חמוצים, שיורי בשר וחמין מארוחת הצהרים. כך נהגו לשבת עשרות יהודים מזמרים זמירות חסידיות, מתופפים בידיהם על השולחנות כשאזניהם כרויה לשמוע דברי תורה היוצאים מפי הרבי. השמחה והצהלה נתמשכה עד לרדת החשכה והיו עושים "הבדלה" והאורחים היו נפרדים מהבית בברכת "שבוע טוב".

כזה היה ביתנו תמיד. מכניס אורחים לרוב, גם בטרם עבר לרשות הקן שלנו. בדרך אל ה"אולם" וחזרה, היו החברים פוקדים את ביתנו, לשיחה קלה, לבירור מוקדם, או נוסף, של הבעיה שהיתה על הפרק, או סתם לפטפוט קל. הדבר נעשה בתוככי הבית או בחזיתו. בתקופה ה'מתה' בענף הפרוות, היו מתקיימות שיחות אלה בחנות הריקה מקונים שהתמלאה חברים. היו אף כאלה שבאו 'לתפוס' מבט או קריצה על אחיותי החיננויות, אשר היו אף הן פעילות בתנועה. אטיקה ז"ל - אחותי הצעירה, הנמרצת והיפהפיה, מצאה את מותה הטראגי במחנה ההשמדה בבוכנוולד ותבל"א פולי, אשר באותה תקופה למדה באוניברסיטה בבוקארשט, שם היתה פעילה באגודת הסטודנטים הציוניים "חשמוניאה". בימי החופשה, היתה פולי פעילה ביותר בקן שלנו. היא היתה מרכזת חוגים להיסטוריה וספרות, אשר משכו בעיקר תלמידים ותלמידות בוגרי גימנסיות וכן סטודנטים וסטודנטיות שהיו נמצאים בחופשה. כפי שאמרתי, לא מעטים היו מעריצי אחיותי אלה, ובשל כך היו פוקדים את ביתנו, ואמי ז"ל היתה מקבלת את כולם בסבר פנים יפות, במלה טובה ולרוב גם בכיבוד. ביתנו הפך לשם דבר גם אצל שליחי התנועה השונים, שהיו בדרכם אל ערי השדה לביקורים בקנים או בשובם אל ההנהגה הראשית בבוקארשט. שליחי התנועה היו פוקדים את ביתנו אפילו לשעות אחדות לסעוד ארוחה טובה. אמי כבר ידעה טעמו של כל אחד והיתה מכינה את תבשיליה בהתאם. אמי ידעה היטב כי לעיתים היתה זו הארוחה החמה היחידה באותו שבוע של השליח האורח ומידה של רחמים נלווה למעשה זה, דבר שלא מצא חן בעינינו אז; כי לפי ענויות דעתנו, אין מקום לרחמים ביחסים בין אדם לחברו. עתה, בדיעבד, אין לנו צל של ספק כי עמדתנו זו היתה ללא ספק לא צודקת. בהזדהותה עם חיי התנועה וההווי המיוחד שלנו, הגיעה אמי לשיא. עוד בשנת 1931 כשהייתי בן 17 ואטיקה אחותי היתה אז בת 14, החליטה אמי להתלוות אלינו ל"מושבת הקיץ" של התנועה שהתקיימה בגאלו, בהרי הקרפטים, באחד האיזורים היפים במדינה, הוא איזור ניאמצול. התנגדנו בכל כוחנו ליוזמתה אולם אמי גברה על התנגדותנו זו, ואף קיבלה 'היתר' מהנהגת התנועה לשכור לעצמה דירה בכפר, אשר בסמוך אליו התקיימה המושבה. במשך ימי מושבת הקיץ, התברר לנו שאנו, בניה, אמנם נמנענו מלשהות אצלה בדירה, כי רצינו להיות שווים לכולם; אך רבים אחרים וביניהם אף מדריכים בכירים ביותר במושבה, פקדו לא אחת את ביתה אשר בכפר, כדי לזכות בארוחה טובה ומטעמים נפלאים אשר הכינה. בנות רבות מבין אלו שהשתתפו במושבה, אף באו אליה כדי לזכות במים חמים לרחצה שאמא דאגה להכין עבורן.

לא ייפלא איפוא, מדוע גם לאחר עלית הורי ארצה, והשתקעותם בחדרה, בסמוך לבית אחותי פולי, היו רבים מבין הפעילים לשעבר בתנועה ברומניה סרים לביתם, והיו שמחים לפגוש את אמא, ונזכרים יחד באותם הימים שעברו עליהם בפוקשאן.

בפברואר 1935 עליתי ארצה יחד עם חברי הגרעין שלנו מאושרים על שזכינו לרשיונות העליה בהתאם לאותם אחוזי החלוקה הבין-תנועתיים המקובלים. תוך כדי ההכנות לעליה, חליתי בדלקת ריאות קשה ועלייתי היתה מוטלת משום כך בספק. כאשר עמדתי על רצוני העז לעלות בתאריך שנקבע, יחד עם חברי הגרעין, הסכימה אמי לכך מתוך הבנה לרצוני ואף הביעה את רצונה ללוותני לקונסטאנצה עיר הנמל, משם הפליגה אניתנו "רציה" לחיפה.

ברכבת מפוקשאן לקונסטאנצה, נסעו יחד עמנו גם פני רדלר

מאוחדבשט ושמואל (מילו) זיסו מפוקשאן, אשר שניהם עלו ברשיון עליה אחד. ההמולה בנמל קונסטאנצה היתה רבה. הרציף המה מאות חלוצים מכל הזרמים והתנועות, מפולניה ומרומניה, וכן מאות נוספות של מלווים, חברי תנועה, עסקנים ופעילים וקרובי משפחה, וביניהם גם אמי. שירה עזה ועליזה פרצה והרגלים החלו לנוע בקצב. הורה מטורפת החלה להשתולל על הרציף וסחפה את כולם, מעגלים בתוך מעגלים בקצב השירה האדירה. היה זה מחזה מרטיט ומלהיב לבבות. אמא נפרדה מעלי באומץ לב, תוך דאגה מובנת שרחשה לבריאותו ולשלומו של בנה העוזב, בנוסף לחרדתה העמוקה לעתיד הבן, הצועד אל הבלתי נודע. התחבקנו ושבנו והתחבקנו ותוך כדי כך לחשה בתוך אוזני את אותה ברכה, אשר שמעתיה שנים לפני כן מפי רבי איצ'לה שלנו, "דער שוצער" זצ"ל: "לאן שתלך והיכן שתפנה, זכה לשאת חן". זאת היתה תפילתה לדרך החדשה, בה צעדתי כשנפשי עמוסה חלומות ושאיפות, אותן רקמתי במשך השנים הרבות אותן הקדשתי לפעילויות בקן "הנוער הציוני" בפוקשאן.

דרך הקן הזה, שתחילת קיומו היה בשנת 1930, עברו מאות רבות ואולי אף למעלה מזאת, של בני נוער, עד אשר חוסל סופית ע"י השלטונות הקומוניסטיים עם הטלת איסור קיום התנועה הציונית ברומניה. רוב רובם של אותם בני נוער, נמצאים אתנו כאן בארץ. הם באו אמנם באיחור, לאחר שעברו כל זוועות המלחמה וייסורי המשטר החדש, ברם לכאן באו: לארץ ישראל, אל חוף המבטחים. מעטים מאד נשרו בדרך. אלה אשר באו, אפשר למוצאם בכל פינות הארץ מעורים בכל שטחי החיים. רבים מהם חיים בהתיישבות, רבים במושבים וחלקם בקיבוצים. יש לציין כי אלה אשר המשיכו והתמידו בחיי קיבוץ, הם מבין מקימי הקן ופעיליו הראשונים. בין אלה, היו גם אותם חברים, אשר חיו בקיבוץ תקופה ממושכת ובגלל סיבות שלא כאן המקום והזמן לפרטן, - עזבוהו. בין המתמידים נציין שמות אלה הזכורים לנו והסליחה עם אלה אשר שכחנום: שמואל דורון (סמי סטרולוביץ') ופני טמלמן - רעייתו, החיים בקיבוץ מסדה אשר בעמק הירדן זה עשרות שנים; שמואל פז (מילו זיסו) מראשוני הקן שלנו, כשלפני כן, היינו יחד בקבוצת "מקשיבים" ו"צופים" בקן "השומר הצעיר" בעירנו ויחדיו עלינו ארצה. לאחר תקופת הכשרה בגרעין שלנו בקיבוץ עיינות, היה בין מקימי הקיבוץ "עין הגליל" ביבנאל ולאחר זאת בין ראשוני קיבוץ אושה, שהוקם בשנת 1937 ושמואל היה בין מקימיו, תרתי משמע. שמואל היה בנאי מעולה במקצועו ורבים מבניני קיבוץ אושה בנה במו ידיו. בין חברי "עין הגליל" שעברו מיבנאל לאושה, נמנה גם כותב שורות אלה, שנכתבו לשמש עדות חיה למעלליהם של בני נוער נועזים ועיקשים, חולמים ולוחמים, אשר ידעו - תוך יסורים ולבטים קשים פיסיים ונפשיים להתגבר על הכל ולהפוך חלום דורות למציאות נפלאה.

סיפור זה אינו שלם, אלא קטוע כיוון שבשנת 1935 עלינו ארצה. על התקופה שלאחר מכן ועד לחיסול הקן, יוכלו לספר אחרים. אין ספק כי התקופה שבאה לאחר שנת 1935 היתה רבת מעללים, רבת הוד ונוראה גם יחד. היתה זו תקופת המלחמה, הגירושים לטראנסניסטריה, ניתוקה של בוקובינה ובסאראביה ו"ההברחה" משם לרומניה, תקופת השואה תחת המשטר הנאצי ו'אשליות' החופש עם בוא השחרור.

תקופה זו שבין שתי מלחמות העולם והשואה הנוראה בחיי עמנו, תקופת קיבוץ נדחי ישראל אל ארץ ישראל, היא בבחינת "יציאת מצרים" של תקופתנו.

לאחר החורבן הגדול, באה תקופה רבת הוד, של הקמת מדינת היהודים בארץ ישראל, וכפי שנאמר: "כל המרבה לספר על יציאת מצרים, הרי זה משובח".

אושה, מרץ 1980.

א. אברמוביץ בביקור בקן בוקארשט.

קן יאש מקבל את שליח התנועה שהגיע מפולין, 1936.

הרצהב עם מדריכי קן יאש.

אריה אברמוביץ'

דרכו של חבר בתנועה והקן ביאש

בשלהי שנת 1931, הגיע תור התגייסותי לצבא הרומני. עזבתי את עיירת אדז'ד וחזרתי אל בית הורי ביאש. בנו קאושנסקי שמח לקראתי וקיבלנו בזרועות פתוחות. שנינו היינו משרידי ה"א.ט.ס. (איגוד הנוער הציוני) שהתאחד עם "השומר הצעיר". אז גם נפרדו דרכינו. בנו נמנה על הרוב שהתנגד לאיחוד, פרש והצטרף ל"מכבי" שהיה ארגון ספורטיבי ואילו אני – הצטרפתי אל "השומר הצעיר". לא יצאה שנה, ונוכחתי לדעת כי טעיתי. "השומר הצעיר" לא היתה תוכה כברה. היא לא היתה הסתדרות חלוצית – ציונית, אלא הסתדרות חלוצית – סוציאליסטית. לא יכולתי להסכים לדעה שאמרה ש"ברית המועצות היא מולדתו השניה של העם היהודי". אם כך הם פני הדברים – הקשיתי – לשם מה לעלות לארץ ישראל? למה לא להביא את הסוציאליזם לרומניה או לכל ארץ אחרת? הייתי נבוך ומיואש, שהרי אם כך, הציונות מיותרת. דעותי על יהדות וציונות נתערערו.

בחיפוש אחר פתרון, התקרבתי למחנה היידישסטים שבחוג "י.ל. פרץ". הכרתי שם אינטלקטואלים צעירים ומבוגרים שראו את פתרון הבעיה בטיפוח תרבות יידישאית. מבחינה פוליטית, חייבו את הסוציאל – דמוקרטים המקומיים. קראתי בצמאון את ה"פארווערטס" הניו–יורקי, ה"ליטאראריש בלעטער" מוורשה ועתון "עמעס" המוסקבאי שהשגתיו בדרכים נסתרות.

אבי ז"ל, שחש במתרחש בקרבי הזמין את עתון "העולם" מלונדון, את "הארץ" מא"י, והגביר את קניית ה"היינט" מוורשה עד לשלוש פעמים בשבוע. כשהבאתי הביתה את כתבי בוכארין ביידיש, הזמינה אמי ז"ל את הספר "געשיכטע פון דער יידעשער ליטעראטור" (תולדות הספרות היהודית) בהוצאת ה"קולטור ליגה" מוילנא, ואילו אבא הזמין את "הלקסיקון הציוני" מאת ציטרון, שהופיע אז בווארשה. ביני לבין הורי התנהלו ויכוחים שקטים אך מעמיקים.

אבי, חובש בית המדרש לשעבר ואוטודידאקט, בקי בהלכות עולם, התאמץ לשכנעני כי הפתרון הוא הציונות. הרוח האנטישמית שנשבה אז ברוסיה, באה לעזרתו. חשתי כי צר לי המקום בבית. קמתי ונסעתי לבוקארשט. הורי הסכימו בלב כבד לנסיעתי זו. הם הציגו לי שתי בקשות: שאחיה בקרב יהודים ושאשמור שבת. לא היתה לי ברירה, אלא להבטיח. אסתיעה מלתא ומצאתי עבודה על ידי בן דודי אידוב כהן, במשרדו של בית חרושת לקונפקציה של אחד מחסידי בוחוש, בו לא עבדו בשבתות ובחגים. עבדנו במקום זה בימי ראשון בתריסים מוגפים. גם אכסניה כשרה מצאתי ברובע היהודי. הדבר הרגיע את הורי כשסיפרתי להם על כך. באכסניה זו נפגשתי, לראשונה בחיי, עם יהודים מטראנסילבניה, שבאו להשתדל אצל השלטונות כדי להסדיר את זכויות האזרח שלהם. מה שהורי לא הצליחו לעשות בדרכי שכנוע, הצליחו היהודים הללו. הם היו עשירים ונאבקו על זכויותיהם. ממה שקרה להם למדתי מה גורל האחרים, המסכנים.

התחלתי לבקר במרכז הציוני שברחוב קרול 81. הכרתי שם את העו"ד בנימין מנדלסון שהיה מפעילי האיחוד עם "השומר הצעיר". גם הוא עזב את התנועה המאוחדת ויחד עם קבוצת צעירים, הקים מסגרת "בני עזרא" לנוער מתבגר. הם פעלו בקרב דלות העם שבשכונות היהודיות, בהשפעת הד"ר ברזיס.

שיחותי עם ד"ר ברזיס – שהיה בעל אישיות אינטלקטואלית דגולה ורחב אופקים – היו בשבילי כסם מרפא. שיחות אלה עזרו לי לשוב ולחזור אל עצמי. מסיבות כלכליות, לא יכולתי להישאר בבוקארשט. על סמך הודעה בעתון, עברתי לאדז'ד על מנת לשמש כמנהל חשבונות בטחנת קמח

גדולה.

באדז'וד הצטרפתי ל"הנוער הציוני" וכאשר חזרתי ליאש, לקראת גיוסי, נסגר מעגל מסוכן. בנו אשר, שהיה מראשוני המצטרפים ל"צ'.ט.ס." ונמנה על חברי המרכזיים, שידע על התלבטויותי, שמח לבואי בכל לבו ומיהר להעביר אלי את הירושה. הוא החליט להתחתן ולעזוב את הקן.

הקן ביאש היה בין הראשונים שקם לנו ברומניה. בנו אשר ריכז סביבו קבוצות תלמידים ותלמידות, שהיו מעורבים רגשית בציונות ובתרבות היהודית, הוא הקים גם קנים בצפון הארץ. האנשים שבאו עמו במגע, הנוקסמו מפקחותו ומשנינותו. חולשתו היחידה היתה כי לא חשב על "הגשמה" מיידית. ככל שהתרופפה זיקתו לתנועה, כן נחלש הקן.

כשנכנסתי לעבוד במקומו, היה הקן במשבר ממשי. בנו אסף את המדריכים בבית הספר "ז'נימיה" ופנה אליהם בזו הלשון: "חברים, עייפתי! עלי לעזוב! אני מציע לכם במקומי את אריה אברמוביץ', חבר ותיק שלי מאז ימי ה"א.ט.ס.", צעיר ברוחו ונמרץ. אריה אברמוביץ' הינו בנו של רב המקובל על ידי שלטונות העיר, שאפילו הסטודנטים החוליגאנים מצדיעים לו. זו סגולה נגד צרות רבות. קבלו נא אותו ואני אלך לדרכי, כי מחכה לי כלתי."

זה קרה שבועות מספר לפני גיוסי לצבא. ניצלתי את הזמן לארגון מחדש. שכרנו מועדון שהיה ממוקם בין הרובע היהודי לבין הרובע שהיה מעורב באוכלוסייתו, וזאת על מנת שנוכל לפעול מידי יום ביומו ללא בעיות. יוסף אקסל, מתיה ברץ ויהושע פיקר ניגשו במרץ למלאכה. התוצאות לא איחרו לבוא. הבעיה לא היתה רק בגיוס האנשים, אלא גם במאבק בזרמים שהתנגדו לנו. לא היינו מודאגים מתנועות הנוער החלוציות, כי אם מהתנועות האנטי-ציוניות שפעלו במרץ בקרב היהודים. "השומר הצעיר" ו"גורדוניה" תנועות מבוססות למדי, לא שמו לב לבעיה זו. חבריהן שאפו ל"הגשמה" ובזאת מילאו את תפקידן. אנחנו ראינו בכך אתגר. ידענו שאם הרוח בקהילה היהודית לא תהיה ציונית, אף אחד מאתנו לא יחזיק מעמד.

שורותינו התרחבו. קלטנו תלמידים, פקידים וסתם בנים ובנות שבאו לרוות את צמאונם לדעת. פיקר ומתיה פעלו בין התלמידים. יוסף אקסל פעל בין הפקידים ואילו צילה ברון ואחותי זהבה, פעלו בקרב הבנות. נוספו לנו כמה כוחות חדשים: ז'ק פסמנטירר, תלמיד תיכון, פני מרקו, תלמידת תיכון-מסחרי, האחים געצו, אדי מרגלית ומינה סובלמן. כעבור זמן הצטרף גם מרדכי קראפט שהיה עד אז חבר ב"גורדוניה".

כאשר הכריזו השלטונות על מצב צבאי, בגלל התנועות האנטישמיות שסיכנו את המשטר, נסגרו כל המועדונים, ושלנו ביניהם. הרהבנו עוז. היינו נפגשים בשבתות בשדות המרעה הנרחבים שבין חוות ההכשרה של "השומר הצעיר" לבין בית הקברות היהודי. המשטרה העלימה עין. היא ידעה בדיוק מי הנוער המתאסף שם.

כשנשתנה המצב, שכרנו מועדון חדש והפעם בלב הרובע היהודי, ברחוב פנטלימון. במועדון זה זכינו להתרווח. היו בו חדרים רבים וחצר גדולה שאפשרו פעילות ללא הפרעות. יהושע פיקר פקד על גדוד הצופים. היתה לנו גם שכבה מצומצמת של "מקשיבים". דעתי לא היתה נוחה מ"מקשיבים". לא חשתי בנוח, שילדים בגיל 10-12 יביעו דעה בבעיות מדיניות, אלא שסנדו הכט - מפקדם, היה בלתי מתפשר. בסתר הייתי מכנה אותו ה"דרדקאי". הוא חולל פלאים. בעזרת כתב העת לילדים "קופילול אבראו" (הילד היהודי) וסיפורים חסידיים, אסף סביבו עדר מרשים של "צאן קדשים".

ה"בוגרים" חשו בנוח בקן והדבר היה לברכה. קבוצת ההכנה להכשרה, שפעלה אף היא בקן, לא פגעה באלה שטרם החליטו על דרכם בעתיד. כשהיו חוזרים לחופשות מן ההכשרה, היו משתלבים חזרה בפעילות הקן.

חשנו מחסור בחומר עבודה. נעזרנו בערבים ספרותיים שארגנה ההסתדרות הציונית וביקרנו גם בערבי תרבות ביידיש. חשנו שהקראותיו של גרוסבארד ושל אחרים, משפיעים על ההמון יותר משמשפיעים הערבים שארגנה ההסתדרות הציונית. הויכוח על שפת יידיש, בתור כלי מחזיק

ברכה או גורם להתבוללות, היה בעיצומו ובצורה די חריפה. הויכוח גרם להמעטת חשיבותה של היידיש אולם כוחות אינטלקטואליים חשובים שפעלו מטעם חובבי היידיש, ביניהם המשורר איציק מאנגר, השפיעו מאוד. בצדנו נמצא המשורר חיים ראבינזון, שהיה אז איש צעיר, שרק דרך כוכבו בשמי הספרות. הכוחות לא היו שווים, אך כנראה כי הציונים הוותיקים לא היו מוטרדים מן המצב שנוצר.

לפי הוראות מהמרכז, הפצנו את העתונים הציוניים "שטיר" ו"רנאשטריה נואסטרה" (העתון המקומי "טריבונה אברייסקה" דאג לעצמו). החברים הבינו שיש חשיבות לדבר ועשו את מלאכתם נאמנה, מלבד מרדכי קראפט, שהיה יוצא דופן בנושא זה, ושהיה בן השכונה היהודית, וסירב לרעיון החלפת "גוויש" ב"יידיש" - כדבריו. עדיין דיברו אז יידיש כמעט בכל בית יהודי. אולם הדור הצעיר התבטא יותר טוב ברומנית בהשפעת בית הספר ומקום העבודה.

חברנו שאול שוורץ, שביקר בקן התפלא לגלות שמנהלי קבוצות שלנו היו מתרגמים - לצורך שיחותיהם בקן - ממקורות עבריים. לו היתה לנו מכונת שכפול, היינו מעבירים את החומר למרכז וגם לקנים האחרים.

יחסינו עם ההסתדרות הציונית היו מצויינים. פעלנו לא רק למען הקרנות, אלא גם למען ההסתדרות. ניהלנו הסברה בקרב משפחות יהודיות. המועדון שלנו שימש מקום מפגש למשפחות דתיות, עממיות וחצי מתבוללות שצאצאיהן כבר לא דיברו יידיש.

במשך השנים, עזרו לנו העסקנים הציוניים: ד"ר גרינברג מולדובן, דוד קאמרובסקי, בנו וכטל, לונציו רוזנבלום, עו"ד מיטלמן ואחרים להקים את קיבוץ ההכשרה שלנו ברחוב פאלאט שברובע היהודי. בהיותי עובד בבוקארשט במרכז התנועה, הוזמנתי על ידי המנהיגים הציוניים ביאש, שהציעו רכישת אחוזה קטנה בפרברי העיר לשם הקמת חוות הכשרה שתהווה איזון לחוותה המבוססת של תנועת "השומר הצעיר". יוסף אקסל המסור לבעיות התנועה, הצליח להלהיבם לקראת מבצע זה. בגלל סימני הסערה שנראו כבר באופק, לא מצאנו טעם להירתם למאמץ כספי אדיר למשך שנים רבות. הסתפקנו בקיומו של הסניף הקטן, שהחזיק מעמד עד הסוף והיה מרכז הכשרה לקנים בצפון.

עובדת העברתי למזכירות בבוקארשט גרמה להחלשת הפעילות בקן יאש. מרדכי קראפט היה בשליחות בקיבוצי הכשרה, יהושע פיקר ומתיה ברץ - בשליחות בקנים, מינה סובלמן עלתה ארצה. צילה ברון וזהבה אברמוביץ יצאו להכשרה. גם פסמנטירר יצא להכשרה, אולם האיש הסתחרר מהצלחותיו בקן ומאהדת העסקנים הציוניים (השם פסמנטירר היה לשם דבר בעירנו). הוא נפגע על שהמזכירות החליטה שלא הוא, אלא החברים קוקה (יוסף) בילדרמן ודוראל מייטוס יעבדו במזכירות. לטענת המזכירות כי הוא אינו יודע עברית. הגיב בטענה שגם דוידוביץ - קוליץ ויוסף גרשין אינם יודעים עברית. מרוב אכזבה, הצטרף לקבוצת חלוצים שהיו ממורמרים מן המצב בשטח העליה - וגרם לתסיסה מעיקה ומציקה. התגברנו על המצב בעזרת המשרד הארצישראלי בבוקארשט.

במשך הזמן, עבר ניהול הקן מידיהם של אקסל, פיקר וברץ לדור הצעירים: לופו קרול, שרה אברמוביץ' ואחרים. לצערי, שני הראשונים אינם עוד בחיים. צבי הרזהב, ששהה ביאש לרגל סיום לימודיו האוניברסיטאיים, שנמשכו עד אין קץ בגלל עבודתו בתנועה, עזר להם הרבה. מזמן לזמן היה ממליץ על שליחת תגבורת. אכן, בקן יאש, פעלו כשליחי התנועה, החברים: פאולה איפרים, טינה לופוביץ' ובת-שבע זליקוביץ'.

פיאטרה ניאמץ כפי שהכרתיה עד לעלייתי בשנת 1937

פיאטרה ניאמץ היתה עיר שאוכלוסייתה היהודית מנתה בין 8000 ל- 9000 נפש. היתה זו יהדות חמה וברובה מסורתית. הרכבה היה רב גוני משכבות מצוקה, בעלי מלאכה לסוגיהם השונים, סוחרים - שהיוו את רוב אוכלוסייתה היהודית, ובעלי מקצועות חופשיים.

היתה זו קהילה שנתנה ליהדות רומניה עסקנים ציוניים חשובים, אנשי רוח והגות, ביניהם מישו וייסמן - אמיר, א.ל. זיסו, ז'אן יוסטר, ההיסטוריון מ.א. הלוי, הסופר שטרייטמן, אאוג'ין רלגיס - סיגלר, סרג'יו דן, ומנדל פ. מנדל - מחבר המילון העברי-רומני הראשון ובו הקדמה נפלאה של הכומר הרומני גאלה גאלקטיון, אחד מחסידי אומות העולם.

האוכלוסיה היהודית התרכזה באופן טבעי ברובעים מסויימים, אשר היו מאוכלסים כמעט בלעדית ביהודים. דבר זה גרם לכך שיהיו חיי קהילה מסורתיים ואינטנסיביים.

עם התעוררות הציונות במזרח אירופה, היתה יהדות פיאטרה ניאמץ בין הקהילות הראשונות בה החלה התארגנות התנועה הציונית ברומניה. בשנת 1899 נשלח הרב לבל לקונגרס הציוני הראשון בבאזל אשר בשוויץ. בד בבד עם התארגנות התנועה הציונית, החלה - כדבר המובן מאליו - התארגנות הנוער בתנועות ציוניות חלוציות, כשמגמתו היתה עליה לארץ ישראל והטיית שכם בבנין מולדת מחודשת לעם המפוזר בתפוצות.

שתי תנועות נוער חלוציות חשובות היו באותה תקופה בפיאטרה ניאמץ: "השומר הצעיר" ו"הנוער הציוני". תנועת "השומר הצעיר" ריכזה סביבה, כמעט באופן מוחלט, נוער לומד. לעומתה, ראתה תנועת "הנוער הציוני" אתגר חשוב בשילוב נוער לומד עם נוער עובד. וזאת, משתי סיבות: א. ארץ ישראל זקוקה לחומר אנושי טוב ונאמן, לא רק מבחינה אינטלקטואלית, כי אם גם מבחינת הכושר הפיזי והיכולת לעמוד במבחן התנאים הקשים שהיו אז בארץ. ב. "הנוער הציוני" ראה כתפקיד חינוכי חשוב, מתן אתגר ודחף לרכישת ערכים, שכללו ידע כללי וערכי ציונות כללית, לאותם נערים ונערות אשר התנאים הכלכליים והחברתיים בהם היו שרויים, לא איפשרו להם לרכשם.

בבואי לסקור את פעילותו של קן פיאטרה ניאמץ, מאז הצטרפותי, בתחילת 1932, מוצאת אני כחובה לתאר במילים ספורות את האוירה בקן באותה תקופה.

זמן מועט לפני התקופה הנזכרת לעיל, עלו ארצה אלה יעקובי ושמרלה (שמריהו) אהרונוביץ'. ההתלהבות היתה בשיאה. נוער החל מצטרף לתנועות הנוער החלוציות ומגמתו - עליה לארץ ישראל. הקן נוהל על ידי יחזקאל וינטראוב, ידאלה לייבוביץ', לאה הוכברג, נתן סויכר, מיכאל הורוביץ ואננה כץ. מוקה אנטלר ובובי אבלס חילקו את זמנם בין קן פיאטרה ניאמץ לבין ההנהגה הראשית בבוקארשט.

וינטראוב ולייבוביץ' הכינו עצמם לעליתם ארצה. כמותם הכינו עצמם גם ליאון דוד. לפיכך, החל מתדלדל חוג המדריכים וחסרו כוחות הנהגה בקן. המצב חייב הכנת מועמדים חדשים לתפקידים אלה. פעילותם של הורוביץ, סויכר ואננה כץ הלך והצטמצם. מסיבות משפחתיות ואחרות, הם לא יכלו לצאת כפי שמקובל היה בתנועות חלוציות - להגשמה, כלומר להכשרה ולעליה ארצה. בין החברים הצעירים יותר, אשר היוו עתודה להנהגת הקן, נמנו: הרשקו אהרון, פאולה אפרים, לוטי ליבושור, זיגו דורניאנו, רחל אנטלר, נטי שפירא, שולמית ולדמן, יוסף נתנזון, שאול רייכר, וכותבת שורות אלה. מאוחר יותר, הגיע לעיר מישו רוזנקרנץ אשר היה כוח רציני בניהול הקן. כמו כן באו בת-שבע זליקוביץ' וחנה ברייל, אשר עברו לגור בפיאטרה ניאמץ והשתלבו יפה בה תוך פעילות

אינטנסיבית ופוריה. נוסף לקבוצה זו, היתה גם קבוצת המשך צעירה יותר, אשר צריכה היתה בבוא העת, להחליף את הקבוצה הנ"ל. על קבוצה זו, נמנו: אסתר שפירא, לופו אלמרו, מרצ'ל אברמוביץ' וסולומוניקה פישר. תלינו הרבה תקוות בצעירים אלה כי היתה זו קבוצת צעירים אינטליגנטים ומוכשרים. כמותם היו גם פרדיננד גוטמן, לבנסון דניאל (נלו), גרינברג חיים – כולם כוחות מעולים באשר לארגון ולפעילות צופית וחברתית.

בדיעבד, כשאני נזכרת עתה חמישים שנה אחורה, נראה לי כי קן "הנוער הציוני" שימש לרבים מאתנו אולפנא להרחבת האופקים והדחף לשיפור התדמית האישית מבחינה תרבותית על כל גווניה. הנוער שבא לקן, היה משכבות תרבות שונות ואי לכך בעל חינוך והרגלים שונים. תוצאת ההכוונה שניתנה ע"י המדריכים, עוררה בהם את יצר החיקוי במובנה החיובי של המילה והיה זה לברכה. הקריאה הפכה לחובה נעימה. התעורר הצורך לתחרות על מנת להוכיח מי קורא יותר. כל ספר שנקרא ושהיה בו ענין בעל מסר חברתי, פוליטי או ציוני, הובא לדיון ולויכוח הן בקבוצות בשכבות השונות, והן בסימפוזיונים שבהם השתתפו כל החברים בקן. נושאים אלה הובאו גם לדיון פומבי.

בשנת 1934, נענו לבקשתנו ד"ר מיכאל לנדאו, א.ל. זיסו ומבשן ז"ל, לקיים סימפוזיון פומבי בשאלה: עליה חופשית לארץ ישראל – כן או לא? השאלה הזו העסיקה אז את כל הציבור. היו שסברו כי יש לאפשר לעלות לכל מי שרוצה אם זה רק אפשרי, לעומתם סברו אחרים כי הארץ זקוקה לחומר אנושי חיובי ביותר, לצעירים אידיאליסטיים שבכוח האידיאל, יוכלו לגבור על התנאים הקשים אותם ימצאו בארץ. הויכוח היה ער ומענין ולווה בתכנית אמנותית שכללה הקראות ומקהלה. יוסף נתנזון ז"ל (אשר נפל בקרב על ניצנים) שר את השיר "על נהרות בבל" כשאני לוויתי אותו בכינור (אויה לאותה נגינה!). זוכרת אני בגעגועים את השנים היפות ההן, בהן לקחנו ברצינות כל דבר וניסינו לפרט לפרטי פרטים, כל בעיה שהעסיקה אותנו, לרדת לעומקה ולנסות להבהיר לעצמנו האם היא מתאימה להשקפת עולמנו? האם יועיל הדבר ליצירת חברה יפה יותר, מוסרית ובריאה יותר בקבוצה ובארץ?

משיכת הנוער לתנועות ציוניות חלוציות, היתה, לעיתים כרוכה במאמצים לשכנע הורים, אם חרדים, או סתם שמרנים, שלא תמיד הסכימו עם פעילות בניהם בתנועות. המצב הגיע לעתים לידי בריחה מהבית וניתוק זמני של הקשרים עם המשפחה.

בבוא הקיץ וההכנות למחנות הקיץ, התלהטו הרוחות. היו הורים, שבשום פנים ואופן לא הסכימו כי בנותיהם תצאנה למחנות. ההווי המשותף של בנים ובנות הרתיע אותם וזכור לי מקרה שהורים באו בלוויית שוטרים והורידו את בנותיהם מהמשאית שעמדה לצאת לדרך. באותו מעמד, הצליחה אחת הבנות, לשכנע את הוריה, שבמקרה והתנאים לא יהלמו את ציפיותיה, היא תחזור מיד הביתה. כעבור מספר ימים נתקבלה ממנה גלויה בה היא משבחת את המחנה ומציינת שהיא מתגוררת בווילה "BOIDEM". זה נכתב באותיות לטיניות בכוונה, אך האמת היתה כי הבנות ישנו ב"בוידם" ופירוש המילה ביידיש הוא עלייית-גג. המחנות הוקמו בדרך כלל בגורן ולבנות אפשרו להתגורר בעליית הגג, שם נהגו האכרים לאחסן את תבואותיהם. מיד הופצה הבשורה המשמחת בקרב יהודי העיר. התעלול הצליח – הדבר הפך לבדיחה ששעשעה אותנו זמן רב לאחר מכן.

בימים ההם, עמד ברומו של עולמנו הויכוח בינינו לבין "השומר הצעיר" – בבעיית 'האהבה החופשית'. במפגשים שהיו בין בוגרי "הנוער הציוני" לבוגרי "השומר הצעיר", התפתחו תמיד ויכוחים סוערים כשאנו תוקפים בלהט את חוסר המוסריות שב'אהבה חופשית' על כל סכנותיה ופגיעותיה הנפשיות בדור זה ובצאצאיו. באותה תקופה, יצא לאור ספר של אלכסנדרה קולונטאי – שתורגם מרוסית – שכל כולו הטפה לאהבה חופשית.

קראתי את הספר והחלפנו דעות בינינו אודותיו. הרשקו הזדהה עם הספר ואני התנגדתי להשקפה המובעת בו. באחד הימים החלטנו כי עלינו לקיים ויכוח או כפי שהוא נקרא בפי בוגרי הקן – משפט. קבענו תאריך,

אולם תוך כדי ויכוח התברר לי כי הרשקו התכוון להופיע במשפט כקטגור והשאיר לי את תפקיד הסניגוריה בניגוד לדעותי ולהשקפתי כאמור. הרוחות סערו בינינו. לי היה ברור כי זה תרגיל מכוון להרגיזני והוויכוח התלהט ועלה לטונים גבוהים. בהתרגשותי הרבה, פרצתי בבכי ואז נפתחה דלת החדר ואבי שהופיע בפתח כשחיוך קל על שפתיו אמר רק זאת: קינדארלעך, נישט אזוי, ביי די קעפ! (ילדים! לא כך, מרטו את שערות ראשיכם!). ניסינו לשכנע את אבא כי יתווך בינינו (וזאת כמובן מבלי לספר לו במה הדברים אמורים) אך הוא סירב ורק ניסה לפייס ביננו. תוך כדי כך, פלטתי מלה מעליבה לעבר הרשקו. אבי הפנה אלי חיוך רב משמעי ורק לאחר לכתו של הרשקו, נזף בי באומרו כי בתוך ביתנו, בנוכחותו ובנוכחות אמי, לא היה זה הוגן להעליב, כי כתוב אצלנו "המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים". אזכור מילים אלה תמיד ואשתדל לנהוג לאורם.

קן "הנוער הציוני" בפיאטרה ניאמץ הצטיין בפעילותו למען הקרנות הלאומיות. מידי חודש בחודשו התנהלו ויכוחים בינינו לבין נציגי "השומר הצעיר", במשרדי הק.ק.ל. שפעל בהנהלתו של מר יורים טולצ'ינר והמזכיר מר אהרון אהרונוביץ - על קבלת עוד רובע, עוד רחוב. בקן עצמו, התחרו חברים ונלחמו על קבלת רחוב בו התגוררו יותר יהודים ויותר יהודים ציוניים התורמים בעין יפה לק.ק.ל. חשוב היה להחזיר את הקופה של הק.ק.ל. כשהיא מלאה וגדושה. התלהבות דומה היתה שוררת לפני בחירות לקונגרס הציוני, כאשר היו צריכים למכור שקלים ולהבטיח לזרם שלנו את מירב המצביעים.

כפי שציינתי בתחילת רשימתי, יהדות פיאטרה ניאמץ היתה יהדות ציונית וחמה. בבתים רבים לא היתה העברית שפה זרה. עיר זו גם התברכה במורים- מחנכים מצויינים, אשר הורו את השפה העברית בבית הספר היסודי של הקהילה היהודית. אותם מורים כמו: פייבל, רדולנסקי, הוכברג, וורגפט ולאחר מכן בשנים האחרונות, נתן מרק, נענו תמיד ברצון לבקשותינו לקיים קורסים להקניית השפה העברית. לקראת עלייתם ארצה, ביקשו חברינו לרכוש לעצמם לפחות את הידע הבסיסי בשפה העברית על מנת שזו תשמש אותם כשיעלו.

קיומו של הקן היה כרוך - כמו כל מוסד, באחזקת מועדון על ציודו, רכישת ספרים, כלי עבודה כגון: משוריות ל"טרפורז' ", פלקטים של דיקט, צבעים לציור וכו'; כי כפי שכבר הזכרתי, מגמת התנועה היתה לפתח בנוער הפוקד את הקן את החוש והאהבה לאסתטיקה ולאמנויות שונות. אפשרויות גדולות לא היו בידינו, אך במידת האפשר, טרחנו לעשות ככל שניתן. בעתות הפנאי, התרכזו בפינה מסויימת אלה שניחנו בכשרון, כשהם ישובים על יד השולחנות שם יכלו לצייר על לוח דיקט דמויות שונות ולנסר במשוריות עדינות מסגרות יפות, שהתאימו לציורים. התוצאות היו נחמדות הן לקישוט הקן והן לסידור תערוכה יפה שמהכנסותיה נעזרנו לשם אחזקת הקן. מס החבר החודשי שהתבטא בסכום מזערי, הספיק בקושי לתשלום שכר הדירה. היתה תקופה בה נוצר גרעון בקופת הקן ולא היה בה אף לתשלום השכר החודשי; אך בסופו של דבר מצאנו פתרון על ידי זאת שהחלטנו להוציא חוברת ולשלוח זוגות מוכרים לשם הפצתה בין יהודי העיר תמורת תשלום או תרומה. לצורך זה, הביא לנו אבא, מהמשרד בו עבד, שפירוגרף כדי שנעתיק את אשר נכתוב וכך ניגשנו לעבודה. הוסכם בינינו כי אני אכתוב את דברי הפתיחה ומאמר על חיוניות הקרנות הלאומיות והרשקו יכתוב מאמר על י.ל. פרץ. הכל היה טוב ויפה, אך מה לעשות וחוסר הבטחון העצמי שלי שוב נתן בי את אותותיו.סירבתי לחתום את שמי על המאמרים ושוב נוצרו חיכוכים ביני לבין אהרון. היו בינינו יחסי ידידות מצויינים. אהבתי את חוש ההומור שלו, את חריפות שכלו ואת הבטחון העצמי שלו, אך הוא נהנה לעיתים לנצל את רגשנותי וחוסר בטחוני כדי להקניטני. הרשקו התעקש שלא נדפיס את החוברת עד שלא אחתום בשמי המלא. שוב ויכוחים סוערים ובסופו של דבר הסכמתי לחתום על מאמר הפתיחה בשם "המערכת" ואת המאמר השני בראשי תיבות. לתומי חשבתי שעל ידי אי חתימה אמנע מעצמי מבטים לגלגניים מצד אלה שיקראו את מאמרי "החשובים"; ואילו הרשקו טען - ואולי בצדק - "שינסו

הם לעשות עבודה יותר טובה!" וכך הפך המטבח שלנו לבית דפוס. הדפסנו, העתקנו בשפירוגרף, כרכנו חוברות ולופו אלמרו אייר אותם באיורים נאים. החוברת הופצה בהצלחה בעיר והביאה לקן רווחה לתקופה מסויימת. אכן, אחריות ועול כבד רבצו על כתפינו הצעירות. כל זה התרחש בשלהי 1935. בת- שבע זליקוביץ' ופאולה איפרים יצאו לעבודה בתנועה, מישו רוזנקרנץ יצא להכשרה ולאה הוכברג עלתה ארצה. נשארנו בקן - מלבד דור ההמשך, הרשקו אהרון ואנוכי. פעילותן של רחל אנטלר וחנה בריל נחלשה מאד. באותה תקופה הגיע לפיאטרה ניאמץ בשליחות ההנהגה הראשית, דוראל מייטוס, אשר שהה במקום כחודשיים, והתגורר בביתנו. דוראל עשה מאמצים לעזור בפעילותו התקינה של הקן.

העיר פיאטרה ניאמץ התברכה בנוף יפה להפליא. זוהי עיר המוקפת בהרי הקארפטים. מחצר ביתנו עלינו על ה"פטריצ'קה", זה ההר שמכוסה היה בשיחים המניבים פירות טעימים למאכל ולעשיית ריבות שונות. מזרחה לעיר, מעבר לנהר הביסטריצה היפה, פרוש היה יער עבות ובו עצי מחט. בפיסגתו של ההר המיוער, היה מישור עצום ובו צמחיה עשירה ועשב בר. בטבע כזה, מה נותר, אם לא לבלות את זמננו בו?

טיול ליום יומיים היה בבחינת חוויה בלתי נשכחת. בדרך כלל היינו מקיימים טיול כזה לפני מאורע מסויים כגון: יציאת חברים להכשרה, עליה ארצה או בחג השבועות והסוכות. בין הטיולים הזכורים לנו לטוב ביותר, הם אלה בהם לקח חלק צבי הרזהב, שהיה בבחינת אליל אצלנו בקן פיאטרה ניאמץ. היינו מנצלים טיול כזה לפעולות תרבותיות וצופיות, שהצליחו באופן יוצא מן הכלל. מלבד ההכנה הנפשית בה היינו מצטיידים לפני טיולים אלה, היינו מכינים מזון ועם התרמיל על השכם התייצבנו השכם בבוקר בקן. קבוצת החלוץ שהלכה לפני המחנה מורכבת היתה מצופים מצטיינים. בחורים אמיצים וחזקים. (בזמנו נמנו על בחורים אלה בדרך כלל: פרדינדנד גוטמן, לבנסון דניאל (נלו) ולופו אלמארו). קבוצת החלוץ היתה נוהגת לצאת עם הנץ החמה ובדרכה השאירה סימני דרך ופתקים מתחת לאבנים. על פי אותם הסימנים חייבים היינו להגיע למקום אותו בחרו להקמת המחנה.

תמיד דאגנו שלא יחסרו לנו בחורים חסונים, מבין בוגרי הקן, ככח הגנה לעת הצורך. ואמנם קרה לא פעם שקבוצות בריונים מ"משמר הברזל" (התנועה הנאצית הידועה לשימצה) עקבו אחרינו, התגרו בנו ואף התקיפונו, וגם זאת היה חלק מחווית הטיול. היינו צועדים בסך לקול המשרוקית ובשירה אדירה עד שהיינו מגיעים למקום בו החליטו להקים את המחנה, שהיה בדרך כלל ממוקם בפסגת ההר. הפסגה, המכונה "סטאנה" בפי האיכרים היתה מציינת מקום מרעה לצאן שמתנובתו היו עושים מוצרי חלב. רועי הצאן, היו עולים ל"סטאנה" עם עדריהם לאחר הפשרת השלגים, ויורדים משם רק לפני תחילת החורף. בנקודה מסויימת, היינו מקימים את המחנה שלנו. היחסים בינינו לבין רועי הצאן, היו תמיד לבביים. הם התפלאו משמחת החיים שלנו וסיפקו לנו "ממליגה" ומוצרי חלב שהיו טעימים ביותר לחיך, וזאת בפרוטות. כך היינו מבלים יום או יומיים בחיק הטבע, עוסקים בפעולות צופיות, מקיימים סמינריונים ופעולות תרבות שונות, משחקי חברה, שירה וריקודים. הפתיחה והסיום היו תמיד חגיגיים. בעת שכזאת, היינו עורכים מפקדים, הונפו דגלים, הושרו ההמנונים: "התקוה", "תחזקנה ידינו" והמנון הצופים - "היה מוכן!". היינו רוקדים הורות סוערות ושרים בהתלהבות אין קץ.

חוויה נוספת בה התנסינו היתה בעת שהרומנים בעלי הדעות האנטישמיות היו מזהים אותנו (דבר שלא היה קשה ביותר עקב הופעתנו) עם הקומוניסטים. כל צעיר או צעירה, שהיו לובשים את החולצה המסורתית של התנועה, עם העניבה והסמל - היה מועד לפורענות. ערב אחד, הופיעו אנשי המשטרה בקן והובילו בסך את כל בוגרי הקן, אל מרתף המשטרה, בו בילינו את הלילה בחברת חרקים ועכברושים. בהשתדלותם של העסקנים הציוניים: פרידריך דוידוביץ', סלומון דרימר והרמן וייסמן - שוחררנו למחרת היום.

אחת החוויות הראשונות שלי בתנועה, היתה בשנות 1933-1934.

ישראל בן-שם, שהיה בשליחות ההנהגה העליונה, ביקר באותה תקופה ברומניה ואף הגיע לקן שלנו בפיאטרה ניאמץ. הוא היה למעשה האדם הראשון אתו פגשנו שהביא לנו את בשורת ארץ ישראל. שתינו בצמא את דבריו אודות הארץ בכלל ועל הנסיונות שנעשו להקים קבוצה בפרט.

הפעילות בתנועות הנוער החלוציות, היתה מותנית ומוגבלת בגיל. שלוש סיסמאות היו נר לרגלי כל צעיר או צעירה שהתחנכו בתנועת נוער צופית חלוצית: התנזרות מעישון, מאלכוהול ומקיום יחסי מין. זאת היתה הסיבה שההשתתפות בתנועה הוגבלה עד לגיל 18. כל צעיר או צעירה היו חייבים לצאת להגשמה, כלומר, לצאת לקבוצת הכשרה, אשר תפקידה היה להכינם מבחינה פיזית וחברתית לחיי עבודה ולחיי שיתוף, במסגרת קיבוצית - בה בחרנו לחיות בעת שנגיע לארץ. על כן בסתיו 1935, בעת הבציר, יצאתי אף אני להכשרה בקיבוץ שבאומבראשט. עם סיום הבציר, קיבלתי הודעה מההנהגה הראשית בבוקארשט, כי עלי לחזור לפיאטרה ניאמץ לפעילות בקן, שבגלל יציאתם של מספר בוגרים, נשאר הקן ללא הנהגה.

בדרכי הביתה, התעכבתי בעיר באקאו. לנסיעה זו התלוה אלי דוד שרר, שהיה תושב באקאו. יחד הצלחנו לשכנע את ד"ר רובין רוטנברג, לבוא לפיאטרה ניאמץ על מנת להרצות על ה"טרילוגיה" של יעקב וסרמן: "מקרה מאוריציוס" ו"הוויתו השלישית של יוסף קרקהובן" - ספר שהופיע באותה עת. הנהלת ויצ"ו הסכימה לתת לאירוע זה את חסותה ובאולם הגדול של התיאטרון הלאומי המקומי התכנסה מסלתם ומשמנם של יהודי העיר לשם האזנה להרצאתו ולניתוחו של הפסיכולוג הידוע - מלבד הרצאת ד"ר רוטנברג, נשא דוד שרר דברי פתיחה מרשימים, וכך זכתה העיר לחוויה אינטלקטואלית בלתי נשכחת.

כבר הזכרתי את יפי-הנוף של העיר וסביבתה. דבר זה גרם כי ייערכו מפעם לפעם מחנות קיץ בסביבת העיר. בקיץ 1936, נסענו במונית - איזו פינקלשטיין, מוקה אנטלר, מרנץ ואנוכי לאתר מקום מתאים לקיום המחנה ובחרנו בכפר קטן בשם "אואנצו". היה זה מחנה קיץ יפה ומוצלח. ההשתתפות בו היתה רבה. ביתנו המה אנשים. הרכבות היו מביאות חברים למחנה ביום ובלילה. בידם נמצאה כתובת ביתנו ברחוב קרול 65. ההורים נענו ברצון לארח כל צעיר או צעירה שהגיעו בלילה. היינו מצטופפים על מנת לפנות מקום לאורחים עד לשעות הבוקר, עת יצאה הרכבת הקטנה ("טאלאלאו") לאואנצו. על המחנה עצמו, אני מניחה, יכתבו מארגניו.

עם שובי מההכשרה, המשכתי את עבודתי בקן עד יוני 1937. האוירה במחוז שלנו נעשתה קשה. האנטישמיות השתוללה. פעמים מספר הוכיתי על ידי בריונים מ"משמר הברזל" ולבסוף הואשמתי בקומוניזם והוגש נגדי כתב אישום לבית המשפט. ראש המשטרה, שהכיר את אבי, ייעץ לו שאצא מהעיר. וכך אופשרה לי העליה במסגרת הסרטיפיקטים שניתנו על ידי ויצ"ו. עליתי למשק הפועלות אשר בעיינות.

לא אוכל לסיים רשימה זו מבלי להעלות את זכרם של חברים וחניכים יקרים אשר לא זכו לעלות ארצה או שנפטרו בארץ ואינם יותר עמנו.

טילי הפנר - נפטרה בדמי ימיה, ממחלה ממארת.

אטי לנצט - נספתה בשואה.

יוסף נתנזון - נפל במלחמת השחרור בקרב על ניצנים. השאיר בקבוצה אשה - מניה, בן - יגאל, (היום מעמודי התווך בדור הצעיר של הקבוצה), ובת - אלישבע.

דניאל לבנסון - נפטר ממחלה ממארת.

לאה הוכברג - נפטרה בקבוצת נוה איתן.

לופו דורניאנו - נפטר מהתקף לב.

וזאת רשימת החלוצים שעלו ארצה עד 1939:

אלה יעקובי, שמרלה (שמריהו) אהרונוביץ, לאון דוד, יחזקאל וייטראוב, ידאלה (יהודה) לייבוץ', בובי (דב) אבלס, קרולינה לבנסון, זיגו דורניאנו, קלרה דוד, לאה הוכברג, צילי יעקובי, פאולה אפרים, לבנסון עתידה, לאה אטלינגר, שולמית ולדמן, מרטה יעקובי, בת-שבע זליקוביץ', יוסף נתנזון, גרינברג חיים, לבנסון דניאל (נלו), לייבו שור ולופו דורניאנו .

נוטרי האיזור מתאמנים ב"משמר הכפר".

בקבוצת משמר הכפר בארץ ישראל, 1939.

קבוצת חברים ב"משמר הכפר" בכפר-סבא, 1938.

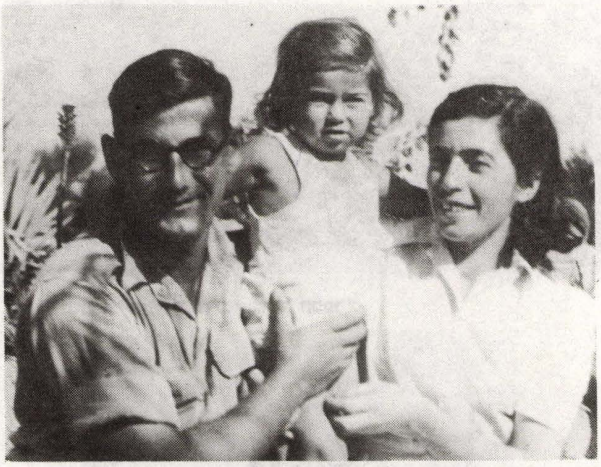

הבת הראשונה בקבוצת אושה.

בקבוצת "משמר הכפר" בכפר- סבא. 1939.

החברים בקבוצת אושה בטיול בסיני, 1968.

טראנסניסטריה

על רצפת "אוהל יזכור" ב-"יד ושם" בירושלים, בין שמות מחנות ההשמדה העיקריים של הנאצים, רשום גם השם "טראנסניסטריה", המציין אזור של כארבעים אלף קילומטרים מרובעים שבין הנהרות דניסטר ובוג, מקום זה, נבחר לשמש כמקום להשמדת יהודי רומניה. לפי דברי התבטאותו של חוקר השואה, הד"ר תיאודור לביא – לוונשטיין, טראנסניסטריה היתה "האושוויץ של יהודי רומניה".

החל מאוקטובר 1941, גורשו לטראנסניסטריה יהודי בוקובינה, שארית הפליטה של יהודי בסאראביה (שרובם הוכחדו לפני כן), יהודי אזור דורוחוי וכן יהודים מיתר אזורי רומניה. רבים מן המגורשים, הוצאו להורג ליד בורות פתוחים או בשיירות גירוש. אחרים מתו מאפיסת כוחות, מרעב ומעוני בשיירות שנדדו בדרכים ורבים מאד ניספו בחורף הראשון שבין השנים 1941–1942, במחנות ובגיטאות שבהם שוכנו. אלה ניספו כתוצאה מרעב, מקור וממחלות שונות ובמיוחד ממגיפת הטיפוס הנוראה.

בסך הכל, גורשו לטראנסניסטריה 146,555 יהודים. מתוך אלה, נשארו בחיים לפי הערכת החוקרים כ-60,000 נפש, ביניהם כ-15,000 מיהודי האזור שרובם הושמד עוד בטרם גירוש יהודי רומניה.

בבוקארשט הוקמה "ועדת הצלה" ונעשו נסיונות לבוא לעזרת האומללים בטראנסניסטריה. החל מפברואר 1942, הגיעה עזרה כספית וכן עזרה בתרופות. השלטונות טרם אישרו עזרה אחרת. ככל שחלף הזמן ובמיוחד לאחר שהגרמנים ניגפו במלחמתם נגד הרוסים, השתנה המצב לטובה, אם כי המצוקה נשארה גדולה מאד. מעשי הרצח נמשכו והעזרה היתה בלתי מספקת, כאשר חלקה הגדול נשדד ע"י השלטונות.

כפי שצויין, פעלו בגיטאות השונים קבוצות של חברי "הנוער הציוני" לשעבר ונעשו פעולות ע"י חברינו מבוקארשט ומצ'רנוביץ כדי לבוא לעזרתם.

בדצמבר 1942, הצליחה משלחת ראשונה של "ועדת ההצלה" לצאת לטראנסניסטריה, כדי לבדוק אם העזרה הנשלחת אכן מגיעה לידי המגורשים. המשלחת נתקבלה בראשית 1943 ע"י מושל האזור, אלכסיאנו (שניידון לאחר המלחמה בשל היותו פושע מלחמה והוצא להורג), שאיים על המשלחת באומרו: "התנהגותכם תקבע אם תשובו לבוקארשט אם לאו".

באותה שנה, החל מו"מ לשם הוצאתם של ילדים מטראנסניסטריה שהוריהם ניספו ונשארו יתומים מאב ואם על מנת להעלותם ארצה. מספרם של אלו הוערך בכ-5000 נפש. המו"מ ארך זמן רב. הגרמנים עשו ככל שביכולתם על מנת לסכל מו"מ זה. בסוף שנת 1943, יצאה משלחת של "ועד ההצלה" לטראנסניסטריה, כדי לרשום את היתומים שאמורים היו להיות מוחזרים לרומניה, על מנת להעלותם לאחר מכן ארצה. (כידוע, כאלפיים ילדים הגיעו לרומניה בראשית 1944).

ביקורי בטראנסניסטריה בשנות השואה

טראנסניסטריה לא היתה קיימת על המפה, בטרם הפכו יהודים רבים לגוויות. טראנסניסטריה נעלמה לאחר סיום תוכנית החיסול ההמוני.

הרכבת האיטה את דהירתה ולפנינו הופיעה טראנסניסטריה.

דבר ראשון שמשך את תשומת לבי, היתה מודעה כתובה באותיות של 'קידוש לבנה', שהכריזה – ולפי מיטב זכרוני, בלי להרבות בפרטים, כי "לכל גולה מותר לו להחזיק ב-100 מרקים בלבד ומי שייתפס כי החביא סכום גדול מזה, צפוי לעונש מוות. לי אישית, היה סכום גדול לפחות פי מאה מן המותר, שהרי בבוקארשט עסקתי בבעיות מימון.

עמדתי בפני בעיה לגמרי לא פשוטה, שהרי את הכסף לא יכולתי להעביר בצ'קים והסכומים היו דרושים לי כי בכוונתי היה לבקר בערים שונות על מנת לפגוש במספר רב ככל האפשר של אנשים; קבוצות וארגונים.

מומחה לדבר בבוקארשט, ריפד את מעיל הפרווה שלי בשטרות כסף אותם דחסתי בצד הפנימי של המעיל. המבצע נראה לי מושלם. הקרון בו

נסענו, היה ריק כמעט. בתחנת הרכבת שמתי לב לקבוצת אנשים שעל זרועותיהם תגים. הבינותי כי אלה הם אנשי ביקורת. עליתי וירדתי לרכבת בכוונה למשוך את תשומת לבם ואכן התעלול הצליח. אחד המבקרים פנה לעבר הקרון שלנו. לפי מבט עיניו הבינותי כי אני חשוד בעיניו. חזרתי לקרון וכשהאיש התקרב אלי, רמזתי לו כי ברצוני לדבר עמו.

"אדוני המבקר" פניתי אליו, "אני נמצא במצב מביך, ובקשתי אליך כי תעזור לי. לא שמתי לב להוראה המגבילה את סכום הכסף שמותר לקחת, ויש בידי כ-2000 מרקים. בקשתי אליך היא כי תמסור את עודף הכסף לרשויות המוסמכות." באומרי זאת, הושטתי לו את חבילה שהכילה כ-1800 מרקים. האיש לקח את החבילה, מלמל דבר מה בלתי מובן וירד מהרכבת. הרגעים חלפו לאיטם, כשכל הסימנים והקולות בישרו על כך כי הרכבת עומדת לזוז. לפתע, הופיע האיש במרוצה, עלה לקרון וסימן לי להתקרב אליו. במהירות הבזק הושיט לי עתון מקופל.

נכנסתי לתא הנוחיות לבדוק את תכולת העתון, ומצאתי בו בצורה מקופלת את מחצית הסכום אותו מסרתי לידיו.

לאחר ביקורת הכרטיסים, נכנסתי לקרונות האחרים. באחד מהם, צד מבטי שני צעירים שנראו לי כיהודים. התפלאתי, הייתכן כי יהודים נוסעים להם בצורה חופשית ברכבת לטראנסניסטריה? השתמשתי בתחבולה הקלאסית במצבים אלה. פתחתי עם השניים בשיחת גישוש והוברר לי כי הם שני רופאים יהודיים שבאו מגיטו באלטה, (אחד מהם היה בוקובינאי בשם יוסף דובס והאחר היה מילו אברמוביץ' מפוקשאן). קצין רומני ניסה להחזירם הביתה, אך בגבול לא התחשבו בהוראתו של אותו קצין רומני והוחזרו לבאלטה בלווי חייל שישב במרחק מה מהם. ללא היסוסים, החלטנו לא לחפש מגורים בעיר ולעבור לגור עם אותם שני הצעירים. אני משתמש בגוף רבים - "אנחנו", היות והתלווה אלי פקיד הקהילה היהודית שהיה אז בשרות הממשלה.

כשביקש פרד שרגא לצרף פקיד לנסיעתי, הסכמתי ללא התלהבות יתירה. שמו היה אכסנפלד. משוכנע הייתי כי ההנהגה הרשמית של הקהילה היהודית חששה להעניק יד חפשית לשליח ציוני. מטרתה היתה להצר את צעדי. כנראה שפחדה שמא נוכחותו של שליח ציוני ופעילותו שם עשויות למשוך נגדה סנקציות מכאיבות. עלי לציין שאכסנפלד היה חבר לנסיעה די מהנה. יותר מזאת לא אוכל לומר, כי לא ידוע לי אם הגיש דו"ח כלשהו בנידון. כאן בארץ, הזמנתיו בפנייה דרך העיתונות העברית ובשפה הרומנית, ליצור עמו קשר, אך עד כה טרם הגיעה כל תגובה מצידו ואינני יודע אם אכן אדם זה נמצא בארץ.

ב א ל ט ה

הקרובים של שני הצעירים שפגשתי ברכבת, התגוררו בבית הראשון של הגיטו. ההסבר שקיבלתי היה כי לבנין זה ניתן להיכנס הן מצד הגיטו והן מצד הרחוב שמאחורי הבנין. השמועה פשטה, כי קצינים הבאים אל דובס ואברמוביץ' לשם רפוי, אינם ששים להיראות בכניסתם לגיטו.

למיקומו האסטראטגי של הבנין הזה, היתה חשיבות רבה. כאשר היו מופיעים ה"דוברובולצים" בגיטו לשדוד ולהתעלל ביהודים, יכול היה אחד מדיירי הבית הזה לצאת אל מחוץ לגיטו לשם הזעקת עזרת החיילים הגרמניים.

ה"דוברובולצים" היו מתנדבים רוסיים בפיקודו של הגנרל ולסוב, אשר שיתפו פעולה עם הצבא הגרמני. הייתי איפוא עד למצב מביך, כשיהודים מבקשים את חסות הגרמנים מפני אזרחים שנולדו, גדלו והתחנכו בברית המועצות.

בהקשר זה: אחד מביקורי הראשונים בבאלטה, היה בחדרון קטן שבו ערכו תפילותיהם כמה יהודים זקנים. בתקופת השלטון הסובייטי, החזיקו היהודים את ספרי התפילה שלהם קבורים באדמה ורק עם בוא הגרמנים, כשעברו לחיות תחת המשטר הרומני של אנטונסקו, היו יכולים להוציא את

הספרים ממחבואם. עוד אספקט של הטראגדיה היהודית.

ראש הקהילה היהודית מבאלטה ביקשני להיפגש עם גולה חשוב. הסכמתי. האיש הודיע לי כי הוגלה ובידו מסמך המוכיח את נכונות דבריו. הצרה שלו – כך אמר, היא כי אין לו אפשרות להראות את המסמך לאישיות המתאימה, כדי שזו תשפיע על מושל טראנסניסטריה. המסמך – תמונה המראה את האיש שלנו מקבל את פני המלך פרדיננד בלחם ובמלח, בעת ביקורו של המלך בקישינוב. הנ"ל היה באותה תקופה סגן ראש עיריית קישינוב ובהעדר ראש העירייה, נפל כבוד זה בחלקו. לך והסבר לבן-האדם כי הרומנים והגרמנים לא מתביישים להגלות אפילו חברי פרלמנט לשעבר, בעלי שם עולמי.

בצבעים, או אפילו בשחור, קיימים גוונים שונים. יכול להיות גם שחור משחור, ואותו דבר במה שנוגע לסבל ולמחסור. קיימות דרגות סבל ומחסור שונות. סיור בגיטו באלטה המחיש לי עובדה זו. לא ראיתי דבר שיחמם את לבי. אף חיוך, אף סימן של תקוה. עגום מאד היה מראם העצוב של הילדים. קל על כן להבין את תמיהתי בהבחיני בקרב ציבור עלוב זה בצעיר בעל מראה אתלטי, בעל לחיים ורודות ובעל מבט נועז, לבוש חליפה הדורה. ראש הקהילה הסביר לי כי איננו גולה, כי אם תושב העיירה האוקראינית ריבניצה, ועוד בתקופת השלטון הסובייטי הוא נשלח לבאלטה בתפקיד פוניטיב.

במשטר הסובייטי. סימנתי לו להתקרב והזמנתיו לשיחה אישית. הצעיר נענה להזמנתי ללא התלהבות יתרה.

השיחה התנהלה באוירה נעימה אך מוזרה. הצעיר לא ראה עצמו כיהודי כי אם כרוסי. השקפתו הפשטנית, למרות הטון המנומס, הרגיזה.

– וולודיה, גם אביך מרגיש וחושב כמוך?
– לא! אבי הינו יהודי!
– ובאיזו שפה הנכם מתכתבים?
– ביידיש. וזאת רק משום שאבי אינו יודע לכתוב רוסית.

להמשך השיחה ולהעמקתה כבר לא היתה לי השהות לכך. כל הזמן ראיתיו בין השורות הראשונות של הציבור שליווה אותי בביקורי. הזדמן לי לשוחח עמו עוד שיחה קצרצרה והיא התנהלה בערך כך:

– וולודיה, נראה לי כי אינך מרגיש כאן בטוב.
– נכון.
– אתה מוכן כי אוציא אותך מכאן?
– ודאי, אבל לאן?
– לפלשתינה.
– לא! לא אוכל לחיות בין פראי אדם. אתה יודע מה עושים יהודים חולים בפלשתינה? הם כותבים על פתק "יש לי נזלת, אנא רפאני" ואת הפתק הם טומנים בסדק אשר בכותל.

זו היתה ההשקפה הסובייטית על הכותל המערבי.

ובכל זאת, לא אוכל שלא להזכיר מחווה מרגש מצד אותו בחור. ביום הנסיעה, קרב אלי הבחור ומבלי להוציא הגה מפיו, דחף לידי צרור קטנטן שתוכנו היה חתיכת סבון, מלח, וזכוכית (לשימוש לחלונות). דברים אלה היו קשים להשגה. עשרות השנים שעברו מאז, לא השכיחו ממני את השי הצנוע ואת שמו של אותו צעיר יהודי- רוסי וולודיה גניפל.

שני רופאי השיניים הצעירים, ביקשו לשוחח עמי בענין חשוב ביותר וסודי. וזה היה סודם: לצבא הגרמני היו בתי מלאכה ניידים ומשאיות ענקיות. בכל בית מלאכה כזה נמצא צוות מקצועי מנוהל על ידי קצין גרמני, שנעזר על ידי דוברובולצים של וולסוב. שני הצעירים קשרו קשרים טובים עם מנהל בית מלאכה ושכנעו אותו להחזירם הביתה במסעו הבא, כשיעבור דרך בוקארשט. הם האמינו כי שם תקלוט אותם גברת מסויימת. מובן שדבר זה היה כרוך בשלמונים. הצעירים ביקשו את עצתי אם להסתכן בצעד כזה. הם דרשו כי אדבר עם הקצין ואם התרשמותי ממנו תהיה חיובית, הם יסכימו לצאת אתו לדרך.

בשעה היעודה, הופיע גבר נאה בחליפה צבאית אלגנטית. לחצנו ידיים ונדמה לי כי היה זה מעמד מיוחד במינו. קצין גרמני משוחח עם נציג ציוני

הנמצא בשליחות רשמית. האיש עשה עלי רושם נעים. הפרטים הטכניים של הבריחה נראו לי אמינים. דעתי היתה חיובית, נותר רק להמתין לביצוע התוכנית.

גם בטראנסניסטריה לא עמד הזמן מלכת. הגיעה שעתי לחזור לבוקארשט.

ביום בהיר אחד, בהיותי במשרד שטיפל בהענקת עזרה ליהודי טראנסניסטריה, קמה לפתע בהלה. הדלתות חרקו בצורה מוזרה. פקיד מבוהל בא להזהירני כי הגסטפו מחפש אחרי. ידעתי כי באופן רשמי הגסטפו אינו פועל ברומניה. יצאתי לראות מה ארע. לפני ניצב הקצין הגרמני וה"דוברובולץ" אברמוביץ'.

האישה שאמורה היתה לקלוט את שני הרופאים, נעדרה מהעיר באותו זמן, ומשאית בית המלאכה נאלצה להמשיך בדרכה, כי פג תוקפן של תעודות ה"דוברובולץ". הגרמני עצמו, הסתכן בסנקציות רק כדי שלא להפקיר את אברמוביץ', אשר – אם זכרוני אינו מטעני – טיפל בו איציו הרציג (יצחק ארצי) שמסרתיו לידיו.

הצעתי לגרמני להקדים לשלם לו את הסכום, שהאישה אמורה היתה לתת לו, אך הוא סירב קטגורית. לשאלתי על נדיבות ליבו המופלגת והמפתיעה, הושיט לי תמונה משפחתית ששלף מנרתיקו. בתמונה נראו הוא, אשתו וילדו. "זו משפחתי, ואני משתוקק לראותם בויסבדן" אמר: "אני מתגעגע אליהם ודואג להם לכן אני יכול להבין גם לזולתי".

נפרדתי ממנו במבוכה, מבלי למצוא מלות פרידה מתאימות. התפללתי לפגוש בברשאד גרמני מסוגו של זה, בקשר לתוכניותי בענין היהודים שמעבר לבוג.

הגעתי לבאלטה ללא בעיות אך בהמשך הנסיעה, נתקלתי בבעיות; וראשית כל בחוסר אמצעי תחבורה. אוטובוסים או רכבות לא באו בחשבון. מצב הכבישים והשלג שנערם בכמויות אדירות, מנעו מכלי רכב רגילים לנוע בדרכים ואוטובוסים שהיו אמורים להיות יותר אמינים ושמסוגלים היו לנסוע בתנאים אלו, היו בסך הכל שנים בכל האיזור ואלה היו שייכים למינהל. הרשיון שנמסר בידי בבוקארשט התיר לי להימצא בטראנסניסטריה מבלי לציין באילו אמצעי תחבורה עלי לנסוע.

מאוכזב מהמצב, פניתי אל מושל המחוז, שהיה – כך נדמה לי, בדרגת קולונל, וסיפרתי לו סיפור מאולתר במקצת. אמרתי לו כי בחו"ל פשטו שמועות זדוניות על מצב הגולים בטרנסניסטריה. שונאי רומניה טוענים, כי רוצחים שם יהודים, או שאלה גוועים ברעב בגלל מחסור בתרופות ובטיפול רפואי. נתבקשתי על כן לבקר במקום, כדי לדווח על המצב לאשורו. על היתר השהות שלי בטראנסניסטריה, חתם הקולונל טובה, שהיה מפקד הז'נדרמריה ברומניה. בראותי כי סיפורי הבדייה שלי נתקבלו כמהימנות על ידי המושל, העזתי לבקש ממנו משאית רשמית שבאמצעותה אוכל לבצע את משימתי. לרכב זה היתה חשיבות רבה ביותר כי המנהל המקומי האזרחי או הצבאי עזרו כמיטב יכולתם לאלו שהגיעו ברכב כזה. התפלאתי כשנתבקשתי להסכים, שאחד הגולים היהודיים יתלווה אלי לאותן המקומות שבהם אבקר; אך לא התפלאתי כאשר יהודי באלטה לחשו באוזני כי המדובר ביהודי שהינו סוכן חשאי של המנהל שתפקידו לדווח למנהל האזרחי והצבאי על כל פעילות חתרנית אפשרית.

לפני הנסיעה, התייצב אצלי אותו אדון וו, ובקשני שאתיר לו להעמיס על הרכב כמה שקי מלח, שבהם הוא סחר. הוא נתן לי להבין שבהיותו עסוק בסחר המלח שלו, לא יוכל לעקוב אחר מעשי.

וכך, מוגן על ידי ליוויו של פקיד מנאמני מרכז הקהיליה היהודית בתקופתו של משטר אנטונסקו, ועל ידי מלשין יהודי, גם הוא מנאמני המשטר, יצאתי למילוי שליחותי.

היהודים שמעבר השני של נהר הבוג

באלטה נעלמה מאחורינו. היינו בדרך לברשאד. סביבי שלג . . . אין סוף של שלג, לא עץ, לא שיח, לא בית. חד גוניות הנוף והעייפות לאחר

הביקור בבאלטה, הישרו עלי מעין תרדמה. העפעפים נעשו כבדים. כשחזרה אלי ערנותי, נדמה היה שהכל חלום.

מרחוק הבחנו בכתם גדול שחור, שכיסה את פני השלג. ככל שהתקדמנו, גדל הכתם וזע. כשהתבהרה התמונה, מלמלו לפתע שפתי את מילות השיר:

תחת שמי עופרת קודרים,
בשדה מושלג,
מזדחלת לאיטה,
שיירת אדם אומללה
עצובה וקפואה . . .

חרוזים אלו מהשיר "פיהוד נא סיביר" של המשורר הרומני וסילה אלכסנדרי, אשר אותם למדתי לפני עשרות שנים, עלו לפתע בזכרוני. אך הפעם, לא היו אלה רוסים שהוגלו לסיביר, כי אם יהודים שהוגלו לטראנסניסטריה.

מה יכולתי לעשות למען קהל זה, בתנאים הנתונים? מזועזע, עצרתי את הרכב והשיירה הקודרת עברה על פנינו. אחד מתוכם, הניף ידו וצעק: אני רייס! חברך מהגימנסיה "מטיי באסארב" שאביו היה בעל החנות לספרים ומכשירי כתיבה הידועה ביותר בבוקארשט. נרעש מחוסר יכולתי להושיע, המשכתי בדרכי לקראת הבלתי ידוע המכאיב.

להופעתי בברשאד היה הד עצום. המוני יהודים נדחקו אלי כדי לשוחח עמי. נזכר אני באשה אשר צעקה לעברי – אני אמו של גלרגנט – ברטיני! יתכן שהשם הגיע לאוזני בצורה משובשת, מחמת קולות ההמולה, אך לאחר שנים, הסקתי כי היתה זו אמו או סבתו של המוזיקאי המנצח – גארי ברטיני.

מובן שאחת המטרות שלי היתה ליצור קשר עם הגולים הפעילים בתנועה הציונית ולנסות לעזור להם. במקומות שונים, קיימו חברי "הנוער הציוני" קשר בינם לבין עצמם וחיפשו דרכים ליצור קשר עם בוקארשט.

בברשאד, יצרתי קשר עם דבורה שויארמן (אחותו של יהודה שערי) מתנועת "הנוער הציוני" ועם כמה מבוגרים בעלי רקע ציוני. למותר להדגיש כי עיקר דאגתי היתה מכוונת לכלל הגולים ובעיקר לילדים שביניהם. מציין אני כי מטרת נסיעתי לאיזור ברשאד, היתה סודית וכאמור המטרה העיקרית היתה איסוף אינפורמציה והגשת עזרה, ככל שהיה באפשרותי, לאותם יהודים שמעבר לנהר הבוג. יהודים אלה היו תחת ניהולם של גרמנים ולא תחת השלטון הרומני. במקום ההוא, נרצחו יהודים בצורה אכזרית ביותר, וללא רחם. לועד שלנו בבוקארשט, לא היתה הסמכות לטפל בגולים שמעבר לבוג. הידיעות שקיבלתי בברשאד החרידו אותי. חרגתי מגבולות הזהירות וחיפשתי אחרי קשרים. לצערי הובר לי כי היה כבר מאוחר מדי.

בברשאד נמצא הלוקוטננט (סגן) גינרו. עליו סיפרו כי מצא שיטה "מקורית" לרצוח יהודים. הוא היה מופיע עם האופנוע שלו בגיטו, קושר יהודי לאחורי האופנוע, והיה גורר אותו תוך כדי נסיעה עד שהלה נפח נשמתו תוך עינויים איומים.

דרכי הראשונה היתה אל אותו סגן. כשהגעתי אליו, הבנתי מתוך קבלת הפנים שלה זכיתי והתייחסותו אלי, כי הוא עמד בקשר עם המפקד בבאלטה. היהודים התפעלו מהאדיבות שאותה הפגין כלפי אותו סגן שהתפרסם לשימצה בשל התנהגותו החייתית ותמהו רבות על נסיעותינו המשותפות באיזור.

זכורה לי תקרית מעניינת. היה זה ברגע מסויים בו עצרה מכוניתנו כדי לאפשר מעבר ללוויה שהיתה במקום. הסגן, שקם והצדיע, הסביר לי כי מדובר ב– 18 חיילים שנרצחו על ידי הפרטיזנים. הצלחתי איכשהו להעמיד פנים רציניות למרות שבתוככי ליבי הצטערתי על כי מספרם של הנרצחים היה רק 18.

לא הצלחתי להעריך נכונה את יעילות קבוצות הפרטיזנים שנאבקו נגד הכובשים. במצבים כאלה, התערבבו האגדה, הדמיון והמציאות. אין ספק כי

התייחסתי לקבוצות ההתנגדות הללו בצורה אוהדת למדי. לא חיפשתי קירבה לקבוצות אלה, היות והדבר עלול היה לסכן את כל הארגון שלנו, אך עצמתי עין לגבי אותם היהודים אשר עזרו ואף התחלקו במזונם הדל עם אותם פרטיזנים לוחמים. חשובה במיוחד היתה העזרה הרפואית. רופאים יהודים מקרב הגולים היו 'מתגנבים' מן המיטות על מנת לטפל בפרטיזנים הפצועים.

ילדים יהודים שמעבר השני של הבוג (באיזור הגרמני) – הועברו לטראנסניסטריה. הם קיבלו תעודות זהוי שהיו שייכים לילדים גולים שנפטרו. לימדו אותם במהירות רומנית, כי ריחפה הסכנה שמא בביקורת שהיו עורכים בגבול, כאשר אלו יסעו לרומניה, תסגירם עובדת אי ידיעתם את השפה הרומנית.

כל אסיפה היתה אסורה בתכלית האיסור ובמיוחד היו אוסרים על אסיפות כאלו בערבים או בלילות. בתקוה שגיננרו ימנע כל תקרית בלתי נעימה, בה נהיה מעורבים, קבעתי עוד בערב הראשון ישיבה עם המנהיגות הציונית. את ו. לא הזמנתי כיוון שהתחמקתי ממנו ולא היתה לי כל סיבה להצטער על כך. האסיפה היתה דראמטית, למרות נסיוני למנוע זאת. העדפתי שיחה ענינית בארבע עיניים, בקשר לעזרה וכן בקשר לענינים העדינים יותר – אך המציאות היתה שונה.

דפיקות חזקות בדלת בישרו לנו על תקרית דראמטית. לא היתה לי שום אפשרות לשנות את העובדות וכי מה יכולתי לעשות? סימנתי למארח שהיה מנהיג הגולים באיזור, לפתוח את הדלת. לתוך החדר פרצה אשה מייבבת וזועקת מרה – "לקחו ממני את בעלי!"

לא קשה היה לנחש את זהותם של אלה שעשו זאת, ולכן לא קשה היה להזדהות עם פחדה של אותה אישה. חטיפת יהודים ורציחתם הפכה לדבר יומיומי בטראנסניסטריה.

דראמה נוספת התרחשה בשעת לילה מאוחרת. על סף חדרי עמד צעיר מבוקובינה שהציג את עצמו בשם כץ. הוא עבר את הבוג בחשאי כדי להשמיע את קול זעקתו וכאבו. למחרת היום, התריע – צפוי טבח המוני מחריד. הוא ביקש עזרה, אך עזרה לא ניתן היה לארגן בשעות הספורות שנותרו, מה גם שהתקשינו בהושטת עזרה כזו גם אילו עמדו לרשותנו ימים או שבועות. הזעקה לא באה מתוך אמונה באפשרות ההצלה, כי אם מהצורך הנפשי לזעוק נגד רציחתו של ציבור חף מפשע. לא רצינו להשלות את עצמנו. לא יכולנו להושיע.

הצעתי לאותו בחור לא לחזור אל מעבר לבוג ולהישאר בברשאד שבה היה לי עוד סיכוי להצילו, אך הצעיר סירב בתוקף ואנו נדהמנו מהחלטתו. לאחר זמן, נודע לי כי השחיטה המתוכננת, אמנם בוצעה. על הצעיר הזה לא שמעתי יותר דבר ולא ברור היה לי אם בואו היה מקרי או מפני ששמע על בואי לברשאד, כי לא יכולתי להחליף עמו מלים ביחידות, ללא עדים.

מרעננת, אך גם עצובה היתה הפגישה עם הפעילים הציוניים לשעבר. צעירים שהיו מבוגרים מכפי גילם. הסבל הרב שהיה מנת חלקם, לא הצליח לדכא את אמונתם. והמצוקה בה היו לא כיבתה את האמונה הלוהטת שליכדה אותנו יחד.

ברצוני להביא את המצב לאשורו כפי שהוא התרחש, ותקווה אני כי לא אגרע כמלוא הנימה מהאובייקטיביות שאותה אני חייב להציג. זוכר אני גיבור אלמוני, אחד מחסידי אומות העולם, שסימל עבורי את היושר וההגינות עצמם. הגעתי לגיטו קטן ונוכחותי לא עוררה כל תשומת לב או תגובה. הופתעתי כיוון שידעתי כי אני המבקר היהודי הראשון בגיטו זה. עמדתי כמאובן על יד סגן צעיר – מפקד המקום, שהייתי אמור להסביר לו את מטרת בואי.

בראותו את תמהוני, אמר לי הסגן בקול נרגש וכן: לא תצליח להגיע להידברות עם האומללים האלה. לאחר כל מה שעבר עליהם, הגיעו למצב של אפטיה. מאמין אני כי רק מכות או הצתת צריפיהם יכולות היו אולי להצליח להוציאם מאדישותם; אך היות ואינך בנוי למעשים כגון אלה, נדמה לי כי לא תוכל לקיים דו שיח עם חרשים – אילמים אלה. אם הנך מאמין שתוכל לעזור להם במשהו, אני משאיר אותך לבדך וברשותך לפעול בצורה

הנראית לך. הסגן נסוג, לאחר שהצביע על פליט צעיר שאליו - אמר - אוכל לפנות, מתוך תקווה קלושה כי אצליח לזכות בהקשבה או תשומת לב מצידו. קיבלתי את הצעתו והצלחתי לסדר עמו את הגשת העזרה לאותו מקום.

הקצין הרומני שהזכרתי לעיל, ואותו קצין גרמני מבאלטה, נחרטו בזכרוני, כסמל ההגינות וההומניות במצב שהיה קיים בטראנסניסטריה. שני אלה היו הנציגים היחידים מבין כל צוררי טראנסניסטריה, שלמענם התפללתי כי יצאו בשלום מן המצב שבו היו נתונים.

על מה שארע בין הדניסטר לבוג, נכתבו ספרים ומאמרים לרוב. נאומים נישאו ותוכניות רדיו לרוב שודרו. ובכל זאת, התמונה נראית לי כמקוטעת. בעיקר, מקופח לדעתי - חלקה של התנועה הציונית בהגשת עזרה חומרית, פוליטית, אירגונית ונפשית. אלה שעסקו בפיענוח העובדות, התעלמו לגמרי מן העובדה כי בתקופת אנטונסקו נאלצה המנהיגות הציונית לפעול באלמוניות.

נכון שהנהגת "הועד לעזרת יהודי טראנסניסטריה" היתה מורכבת מאישים ידועים, ביניהם אנשי ציבור, וביניהם רק בנבניסתי היה ידוע כציוני, לכן העיתונות באותה תקופה התעלמה מיתר האישים שהיו מעורים בפעילות זו.

איש אינו יכול להתעלם מן העובדה, שהאגף הימני של המשרד היהודי בקלייה מושילור (אגף העזרה) היה מלא בציונים וחלוצים שפעלו ללא לאות למען הגשת עזרה ולמען כל דבר שיכול היה להביא להקלה או להצלת הגולים מטראנסניסטריה.

הוראת השעה היתה, שלא לתת פרסום למעשים שנעשו; ועל כך אין להצטער. אולם לאחר שנרגעו הרוחות הגעתי למסקנה שלא היתה זו רק שאלה של 'תמימות'. דוח"ות נעלמו, פעולות מסויימות לא צוייטו, מעשים חשובים סופרו כעל מעשים של מה בכך ושמות מסויימים זכו ל'טיפול קוסמטי' מגמתי.

העזרה ליהודים בטראנסניסטריה

ידידים רבים - ביניהם ד"ר תאודור לביא - ביקשוני לפרסם גירסה משלי על אותם מאורעות ולשחזר במידת האפשר כל מיני עובדות שנעלמו עם הזמן. תשובתי היתה, כי שחקנים משחקים את הטכסט, אך אינם כותבים אותו. על כן עלינו לצרף את שתיקתנו לאותה 'פטפטת ותכתובת' של אחרים.

לא אכתוב ולו מילה אחת, שתגרע מזכויותיהם של זולתי, אך האמת היא כי, כשם ש"הגויים" שינו את 'זמירותיהם' בהתאם לשינויים שחלו בחזית, כך נהגו גם יהודים מסויימים ולא חו"ח ביחס לאנטישמיות, כי אם ביחס לציונות. היתה זאת עמדת המנהיגות היהודית אשר הוכרעה מחמת הפחד, שמא הפעילות הציונית תביא עליהם כלייה.

לאחר המלחמה, כמדומני כי כל היהודים היו ציונים (עם או ללא מרכאות) ובצורה זו נדמה לי כי יכתבו את הביוגרפיה שלהם.

פרד שרגא, היה יוצא מכלל זה. יהודי בעל לב חם היה, ופעל ללא לאות. האיש השתדל להופיע כיהודי בצורה נאותה ואי אפשר היה ליחס לו אף מילה של ביקורת שלילית. מהר מאד הגענו לידי שיתוף פעולה תוך עבודתנו המשותפת. יחסו אל הענין הציוני ואל ציונים בכללם, נעשה יותר ויותר חם ולבבי. רבות מההחלטות שהתקבלו בצורה רשמית, היו נעשות תוך תיאום מוקדם בינינו. באשר לי, נדמה לי כי פרעתי את חובי כלפיו על ידי פרסום מאמר בעיתון "הנוער החדש" שהופיע בבוקארשט, בו כתבתי את דברי על מנת שבינו אלה שפעלו מאחורי הקלעים והבקיאים בנעשה בתוך הקהילה היהודית ברומניה את מה שהיה לי לומר.

יותר מזאת, ובמסגרת זו, נראה לי חסר טעם להגיב על שכתוב בהיסטוריה. סופרים והיסטוריונים טענו כי הם מתבססים על מסמכים שהוגשו להם, אך מה בדבר המסמכים שאבדו, או שהושמדו במתכוון?

אני מודע לחומרת הצהרתי זו, אך האמת חייבת להיות אמת שלמה, או שאין זו כלל אמת..

השתתפות יותר פעילה של התנועה הציונית, החלה במשלוחי העזרה לטראנסניסטריה. עזרה זו היתה יכולה להיות רצויה ביותר אך לדאבון הלב, הדבר לא היה קל לביצוע. רצינו לשלוח לשם את נציגי תנועות הנוער הציוניות, אך בין רצוננו זה לבין הגשמת הרעיון נערמו מכשולים רבים.

באחת ממשלחותינו לטראנסניסטריה היה גם ידידנו העו"ד עבר – כהן, שמילא את שליחותו בהצלחה מרובה. לעובדה זו היו השלכות שעליהן עלי לדבר בזהירות מרובה.

בעת ההכנות למשלחת נוספת לטראנסניסטריה, הוצפנו בהרבה מאד מועמדים. רוב רובם של מועמדים אלו שהזדמנו במקום, היו עורכי דין, ביניהם כאלה שעברם לא כלל כל פעילות ציבורית או ציונית. פרד שרגא היה מודאג ביותר מתופעה זו שאותה הוא גילה לי. ידיעה ממקור מסמך וחשוב, אמרה כי מדובר בעורכי דין שרצו להגיע למוגילב מפני שקיוו כי יצליחו על ידי שלמונים שמנים, להחזיר יהודים גולים לרומניה ולנצל את המצב לעשיית רווחים. מדגיש אני כאן, כי לא ראיתי במו עיני כל מסמך המאשר את דברי אלה, על כן אין מקום להיכנס לויכוח על הפרטים. הבנתי על כן כי זה הרגע הנכון להציע את יצחק ארצי (הרציג) לשליחות זו. לא היתה אמנם כל התנגדות לגבי שליחתו של ארצי אשר אישיותו לא היתה מוטלת בספק, אך נמצא מי שפתח ביוזמתו בשאלה "מדוע דווקא מהנוער הציוני?'. לא קשה היה לי לשכנע את בעלי הקושיות כי היות ומרבית הגולים היו בוקובינאים, טבעי שארצי שהיה יליד בוקובינה יישלח לשם.

ידעתי כי ארצי, יחד עם קבוצת חברי 'הנוער הציוני", היו בבית הכנסת המפואר של הרובע היהודי בבוקארשט. הלכתי אליו להודיעו כי יכין עצמו לנסיעה זו ולשמחתו לא היה גבול.

לאחר תקופה של עשרות שנים, נפגשנו בתל-אביב, בעת קבלת פנים שנערכה ב-23 לאוגוסט, בשגרירות הרומנית. במפגש מרגש עם מי שהיו יתומי טראנסניסטריה, נוכח גם המשורר סנדו דוד, שהיה גולה לשעבר בטראנסניסטריה. במעמד זה, הזכיר לי סנדו – כי ברגע האחרון, לפני צאתם לדרך, חזרתי אליהם עם מלאי תרופות. סנדו נזכר, כי באותם זמנים, אי אפשר היה לתאר כמה עזרו להם תרופות אלה, שאי אפשר היה להשיגן. המקרה עם התרופות, גרם בזמנו למעצרי והיה זה הפעם הראשונה והיחידה בה נעצרתי בתקופת פעילותי למען פליטי טראנסניסטריה. עד היום, לא ברור לי אם המשטרה עצרה אותי בגלל העברת כספים או בגלל ההתכתבות עם החלוצים שאותה קיימתי בעזרת הצלב האדום הבינלאומי.

בעת מעצרי, נעצר גם אמיל סוקור, שהיה מנהל העיתון "דימיניאצה". ביקשו ממני להוכיח שאני קרובו של סנדו דוד ולכן נתתי לו תרופות, דבר שכמובן לא יכולתי להוכיח, היות ולא היתה בינינו כל קירבה כזאת. "אם כן" שאלו אותי "למה אני שולח לו כספים (או מכתבים?)". המענין הוא כי מבין כל אלה אתם קיימתי קשרים, סנדו דוד, שהיה אז איש הימין הקיצוני ("ברית הקנאים") – דווקא הוא נחשד בקומוניזם.

הזכרונות מציפים אותי ויכולים הם לספק חומר לכתיבת כרכים שלמים; אך תקוותי כי יימצאו גם אחרים אשר הנייר והדפוס ישמשו אותם להעלאת זכרונות מימי גלות טראנסניסטריה הארורים. באשר לי, הגבלתי את עצמי בציון העובדה שהתנועה הציונית, היתה המניע המרכזי בפעילותי בתקופה ההיא, אולם לא דאגנו לפרסום העובדות. במסגרת זו, רציתי להדגיש במיוחד וללא הגזמה את היעילות שהוכיחה תנועת "הנוער הציוני" ו"דור חדש" בהגשת עזרה לגולי טראנסניסטריה.

בפרשת טראנסניסטריה, אין אנחנו בבחינת גיבורים שלאחר המלחמה וחושבני כי עובדה זו אסור כי תישכח.

יוסף (קוקה) בילדרמן

במזכירות הראשית של התנועה

בסוף שנת 1938, חזרתי הביתה כדי להכין עצמי לבחינות הבגרות, לבקשתם הנרגשת של הורי, שראו בתעודת הבגרות יסוד איתן להצלחה בחיים, במקרה ולא אוכל לעמוד בקשיי החיים החלוציים בארץ ישראל.

כעבור שנה, כאשר מוקה אנטלר גוייס לצבא, קוליץ נסע בשליחות התנועה לבסאראביה וסנדו הרשקוף היה בפוקשאן, חזרתי למזכירות. המצב היה בכי רע. נעזרנו איכשהו בקבוצת עבודה שהתארגנה ברח' וולטורולוי. קבוצה זו כללה בין היתר את בת-שבע זליקוביץ', בקה אברמוביץ' וידידה נוספת. עשיתי כמיטב יכולתי לשמור על קשר עם יתר הקנים.

המשטרה הרומנית עצרה אותי באופן פתאומי וטענה כי הסיבה למעצרי היתה מכתב שנשלח אלינו מקן פוקשאן. ממעצר זה שוחררתי אחרי שעו"ד דנקנר טיפל בענין זה. באוקטובר של שנת 1939 השתפר המצב במזכירות, אחרי שקוליץ וגרשון חזרו לעבוד בו. כן הגיעו שני חברים מפולין. יאנק ולונק, כדי לטפל בארגון ההעפלה. באותה עת, הצטרף למזכירות גם יהודה שערי, שאמור היה לטפל בעליית הנוער וציפו גם לבואו של אבא ברדיצ'ב הי"ד.

באותם ימים, הגיע מהארץ בשליחות המזכירות העליונה, וילו כ"ץ ז"ל ותבל"א, אשתו פלה. התרכזנו כולנו בחוות פלוריאסקה. קוליץ פעל יחד עם לונק בעיר הנמל סולינה בקשר לארגון ההעפלה. הם חזרו בדצמבר 1940.

אחרי שהחווה נלקחה מידינו בכוח, עברנו לגור ברח' אנטון-פן במשרדי ההסתדרות הציונית. עסקנו בהכנת עליית חברינו באנית "דאריאן 2".

ב-20 לינואר 1941 יצאתי לסגור את שער הברזל שהיה נועל את מעוננו, וקבוצת אנשי "משמר הברזל" תפסה אותי. הובאתי לתחנת המשטרה. טרם ידעתי מה קורה שם. משהחלו מביאים עסקנים ציוניים וסתם יהודים, הבינותי שאני נתון בצרה גדולה. למחרת היום, הובא גם איציו ארצי, שהגיע למזכירות רק זמן קצר לפני כן. עברו עלינו שלושה ימים נוראים. נודע לי כי עומדים לשלוח אותנו לבית המטבחים, שם נטבחו כבר יהודים רבים בידי אנשי "משמר הברזל". למזלנו התקלקלה המשאית שעמדה להסיענו לשם.

ביום השלישי לשהייתנו במעצר, שמעתי לפתע קוראים בשמי. היה זה קולו של אחד ה"לגיונרים" (כך כונו אנשי "משמר הברזל"). האיש האיץ בי - "רוץ!" ביקשתיו כי ירשה לאיצ'יו לרוץ יחד עמי והאיש הסכים. רצנו וחששנו פן יירה בעורפנו. הוא לא ירה וכך נמלטנו.

כעבור יומיים, לקחני מר לינדנר - שהיה מפעילי התנועה הציונית - לזהות יחד עמו את גופתו של מרדכי אורחובסקי ז"ל, מי שהיה במשך שנים רבות מנהל המשרד הארצישראלי הראשי ברומניה.

מוקה אנטלר

במזכירות "דור חדש" לאחר השואה

שנות המלחמה והפורענויות עברו עלי בבית הורי שבפיאטרה ניאמץ. חלקי היה עם אלה שמילאו את חובתם במידה האפשרית והאפשרית פחות.

בשנת 1945, נקראתי לשוב לבוקארשט. במזכירות "הנוער הציוני" פעלו אז איצ'יו הרציג וברל שיבר ז"ל. דוד צימנד, שהגיע לרומניה כשליח

המזכירות העליונה, הציע לי להרכיב מזכירות ארעית ל"דור חדש". המזכירות הורכבה ומלבדי היו בה החברים הבאים: זיגמונד צולר, נגט פלאם ויונה אטלסמן. הובטח לנו אחוז מסויים מהמקומות אותם הוקצו לעליה, כדי שנוכל לפעול.

הצטרפותו למזכירות של חברנו יעקב לוקץ', נתנה תנופה מחודשת לפעילותנו והחישה את התרחבותנו. הקמנו מחדש את סניפי "דור חדש" בערי רומניה השונות כמו בבראילה, בוחוש, גאלאץ, חוש, יאש, פיאטרה ניאמץ, פלוויישט, טקוץ' פוקשאן, בארלאד, קראיובה, קונסטאנצה, גורה הומורולוי, סוצ'יאבה, סירט, בראשוב, אורדיה-מארה, אראד ועוד.

חברינו הותיקים עזרו בהקמתם מחדש של קני "הנוער הציוני" ובניהם היו במקרים רבים החברים הראשונים של אותם קנים.

הפכנו לגורם פוליטי חשוב במפת הציונות ברומניה. בהנהלת הפדרציה הציונית הארצית (האקסקוטיבה), שבראשותה עמד עו"ד ברנרד רורליך ז"ל, היינו מיוצגים ע"י חברינו יעקב לוקץ' וזיגמונד צולר. לאחר עלייתם של אלו ארצה, יצגו אותנו בהנהלת הפדרציה: ד"ר סמי יקרקנר, סיג'י שפיגל, מוקה אנטלר והמהנדס פרידריך אוסטרר.

בסוף שנת 1946, השתתפנו בבחירות לקונגרס הציוני העולמי בגוש משותף עם "רנאשטריה" ('התחיה'). בתקופת כהונתה השניה של ההנהלה הציונית הארצית, בראשות מ. בנבנישתי נוצר מצב חדש ברומניה. הקימונו את "העובד הציוני" שכלל בתוכו את "הנוער הציוני", את "דור חדש" ואת "החלוץ בעל המלאכה".

המשכנו לפעול עד שירד עלינו מסך כבד ונותקנו מהעולם הציוני והיהודי. הוחזקנו כמה שנים בבתי כלא עד אשר השתחררנו וזכינו לעלות ארצה.

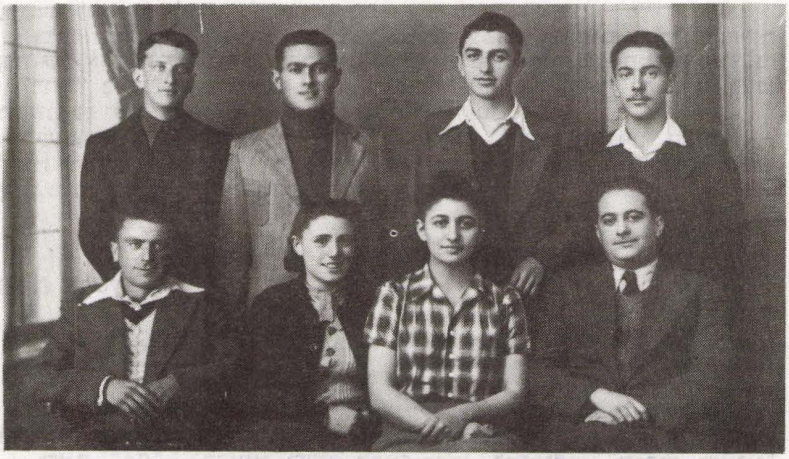

פרידה טרגית מחברים מעפילים שאנייתם "סטרומה" הוטבעה, נוב 1941.

במחנות קיץ

מרימים את המוט לדגל, במחנות קיץ בפינטינה בורשה, 1947.

HANOAR

AZIONI

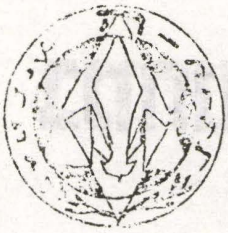

Protocolue

din

25-26-27

Decemvrie 1936

la

CONFERINTCI

REGIONALE

עמוד השער של הדו"ח על כנס איזורי שהתקיים ב- 25-27 דצמבר 1936.

במחנות הקיץ של תנועתנו

צבי הרזהב

מושבות הקיץ של תנועתנו לפני השואה

אני מתאר לעצמי שרבים מחברינו נזכרים בגעגועים באחת, או בכמה ממושבות הקיץ שבהן השתתפו. הנטיה לשקוע בזכרונות, מביא אותנו – חברי תנועת הנוער לשעבר, לחזור בדמיוננו למושבות הקיץ, או לסניפי ההכשרה: מסגרות חברתיות שנמשכו זמן רב ואיפשרו לחבר לעמוד על אופיו של הזולת, להתיידד, לקשור קשרי רעות ולתכנן עתיד משותף עם חבר, או עם חברה...

הפעילות בקן תרמה לגיבוש אופיו של החבר, או של החברה. הגיבוש החברתי המשותף התרחש במושבות הקיץ או בסניפי ההכשרה. אין ספק כי אופיים של חברי התנועה היה שונה מאופיים של יתר בני הנוער, שלא הצטרפו לשורותינו. שיקול דעת, יוזמה, אחריות, חובב השכלה, מטפח רעיונות, סובלני כלפי הזולת ומבין לרחשי לבו, כל אלה אפיינו במיוחד את החבר, והיתה זו תוצאת המהפכה הרוחנית והנפשית שהתחוללה בו. חשנו כי אנחנו שונים מיתר בני הנוער בהשקפותינו, בהתנהגותנו בחיי היום יום ובאידיאלים אותם רצינו להגשים. לא בזבזנו את חיינו לריק. המטען הרוחני בו ציידה אותנו תנועת הנוער, היה לנו לעזר גם בחיינו הפרטיים וגם בעתות משבר קשים. חברים עשו את חשבון הנפש שלכם! שאלו את עצמכם מה הייתם, לולא השפעתה הברוכה של תנועת הנוער!

מושבות הקיץ היו בבחינת סיכום הפעילות של שנה תמימה. הן היו בבחינת מעבדה לגיבוש חברתי. חודש ימים של התרחקות מחיי העיר הסואנים, חודש ימים של ניתוק מן הבית, מבית הספר, מן הסביבה העירונית. חודש של חיים בחיק הטבע, במשטר חברתי של אחריות, של יוזמה, אומץ לב והקרבה. חודש של מבחנים פיסיים, נפשיים ואינטלקטואליים, אשר תרמו תרומה רצינית לגיבוש האופי שהתנועה שאפה להגיע אליה, כמטרה לחינוך הנוער שבשורותיה.

ההרים, יערות האורנים, המעיינות הגועשים שפילסו את דרכן וזרמו פלגים פלגים, סימלו עבורנו את החתירה העיקשת שלנו להבקיע לנו דרך ולהגיע למטרותינו. הדבר יצר את האוירה המתאימה לפעילותנו. רעבנו במרבית מושבות הקיץ. לא ישנו בנוח כי לא תמיד עמד הארגון במבחן, אולם השגנו פיצוי על סבלותינו אלה, פיצוי רוחני ונפשי, שעזר לנו לשכוח את התנאים הקשים.

בראשית יסד מאיר זליקוביץ' את מושבת הקיץ הראשונה של תנועתנו בסביבות העיירה **דאמינשט**, על יד רומאן. זה היה בקיץ של שנת 1928. היה זה מבחנה הראשון של תנועה צעירה, שיסודותיה הונחו רק באפריל 1928 בכנס צנוע בהשתתפות הסניפים: בוקארשט, באקאו, רומאן, דאמינשט, וטארגול-אוקנה, בהשתתפותם של ד"ר ברזיס וד"ר שטרן – כוכבי, מהנהגת התנועה הציונית ברומניה, ששאפו להקמת תנועת נוער לצד התנועה הציונית הראדיקלית, שבראשה עמדו.

מושבת הקיץ הראשונה ריכזה 40 חבר בלבד. גרנו בצריף עץ שהיה מחולק לשני חדרים גדולים. הצריף הוקם מקרשים שנשלחו לנו ממנסרת "ביקאזול", שמאיר זליקוביץ' היה מנהלה. מושבה זו הוכיחה כי לא כל ההתחלות קשות הן. התנועה רצתה להפגין את כוחה והתנאים היו של בית הבראה ממש. דידי שטייינבוק, שהשתתף כמקשיב, נזכר, שמדי יום ביומו, הגישו לארוחת הצהריים תרנגולות צלויים לשביעות רצונם של המשתתפים. "יום המנהלים" שנערך בסיום המושבה, הוקדש במיוחד לבחינת דרכי התנועה ולהרחבתה. שלמה רוטנברג, הוא שניהל את המושבה הראשונה.

ב-1929, נעשה נסיון נועז לארגן "מושבת עבודה" **בסקינן** – כפר על יד באקאו. השתתפו במושבה זו, 20 "יוצרים" שעסקו בחווה מקומית בקציר

ובדיש בתשלום תמורת ימי העבודה וכך מומנו הוצאות המושבה. היה זה גם נסיון חלוצי ראשון להחזיק חרמש ביד ולעבוד בעבודות שדה. בערבים קיימנו פעילות תרבותית ענפה, שהתרכזה במיוחד בנעשה בארץ, בקיבוצים, במצב הפוליטי בישוב ובתנועה הכלל-ציונית.

במקביל, קיימנו את המושבה השניה של התנועה בבוחאלניצה, על יד פיאטרה-ניאמץ. מושבה זו, ובמיוחד "יום המנהלים" שהתקיים אחריה, מסמלים את איחוד התנועה על שדרותיה וקבלת שמה החדש - "הנוער הציוני". הסניפים במונטניה אירגנו ב-1928 מושבת קיץ נפרדת בקופצ'ן. "יום המנהלים" בבוחאלניצה תרם לגיבוש אידיולוגי של התנועה וגם לגיבוש קוי פעולה לעתיד התנועה.

ב-1930, **קיימנו את המושבה ב"פאלאנקה"**. זאת היתה המושבה הצופית הראשונה שעסקה בפעילות צופית ענפה בהדרכתו של בנו קאושנסקי ז"ל. ארגון המושבה היה לקוי. התנאים קשים והתקציבים שעמדו לרשות ההנהלה היו דלים. רעבנו. למרות התנאים הקשים, שררה רוח טובה. הצופים תרמו לכך. הרי הקארפטים נשאו ראשיהם אל על, נהר הטרוטוש, הרועש, פלס דרכו בין הסלעים שהיו למרגלות המחנה. הטיול לטושנאד ולאגם "אנה הקדושה" יישאר חרוט בזכרון המשתתפים כאחד הטיולים המוצלחים ביותר במסגרת מושבות הקיץ.

מושבת - קיץ "גאלו" ב-1931. חזרנו למחוז ניאמץ עם חידוש יוצא דופן: מושבה במאהל. התנועה שהרחיבה את הפעילות הצופית, התרכזה אז בגיבוש שכבת צופים מובחרת, מעין "דור ההמשך". אריה הרמן מספר בזכרונותיו על מושבת גאלו, כי החידוש היה מענין. אוהלים ששימשו למגורים הדליקו את דמיון החברים, אך אויה! האוהלים ישנים היו, מאד ישנים ותוך כדי הקמתם, נקרעו. למעשה, היתה המושבה 'פתוחה מלמעלה', דהיינו - היתה תחת כיפת השמים... הגשם דלף אל תוך האוהלים, האוכל היה דל והחברים נעזרו להשלמת התפריט בשירותי בית המרזח בכפר, שהיה לא הרחק מן המחנה.

במקביל, התקיימו בגאלו גם "יום המנהלים" וגם "יום הצופים" כעידוד לצופי התנועה שהיו צריכים לקבל על עצמם את האחריות לשכבתם.

נרענן את זכרוננו על התפקיד החשוב שמילא "יום המנהלים" בחיי התנועה. לשם כך אצטט מספר החלטות שנתקבלו ביום המנהלים בגאלו, ב-14-16 לאוגוסט 1931. הנה תוכנן המתורגם:

1) **בקשר למצב בציונות ובארץ ישראל.**

א. ב"יום המנהלים" שנערך ב-14-16 לאוגוסט 1931, הובע צער על החלטות הקונגרס הציוני ה-17 בבאזל, שהוכיחו חוסר אומץ לב ובהירות הן כלפי פנים והן כלפי חוץ באשר למטרה הסופית של הציונות. המטרה חייבת להיות מותאמת לשאיפותיו הרוחניות של העם היהודי ולצרכיו החברתיים וקשורים לזכויות ההיסטוריות, המוכרות על ידי הגורמים הבינלאומיים.

ב. תנועתנו נשארת נאמנה לרעיון הקמת מדינת ישראל, רעיון המבוסס על מציאות כלכלית, על מסורת ועל צדק היסטורי. רק מדינה יכולה לפתור את הבעיה היהודית.

ג. נקבע בסיפוק ב"יום המנהלים" כי בשורות הפועלים בארץ ישראל, משתרש יותר ויותר הרעיון של שיתוף פעולה בין שני הגורמים לבנית הארץ: ההון והעבודה בסיוע הועדה לבוררות לאומית.

2. **בתנועה.**

א) נקבע ב"יום המנהלים" כי הישגה החשוב ביותר של תנועתנו בשנה החולפת היתה הקמת קבוצתה הראשונה בבאר יעקב. הדבר מסמל את חיזוק הקשר בין תנועתנו לבין ארץ ישראל והגשמת רעיונותינו האידיולוגיים.

ב) הוחלט ב"יום המנהלים" על איחוד מלא עם תנועת "השומר"

בטראנסילבניה ונקבע כינוס המועצות הראשיות של שתי התנועות, כדי לברר ולגבש את כל הקשור באיחוד זה.

3. עליה והכשרה.

א) הוחלט ב"יום המנהלים" על הקמת מחלקה על ידי ההנהגה הראשית אשר תטפל בארגון סניפי הכשרה ובחלוצי התנועה.

כאלה היו "ימי המנהלים" של התנועה. פעילותם התבטאה בדיונים, בויכוחים סוערים ובהחלטות שהפכו ציוני דרך בפעילות התנועתית.

גינרגיו 1932: בתחילת מרץ 1931, נפגשו בקלוז' נציגי המזכירויות של "הנוער הציוני" עם נציגי תנועת "השומר" בטראנסילבניה: שוורץ, דוקס, שטראוס ורוזנברג על מנת לדון באיחוד שתי התנועות. "השומר" ביססה את פעילותה כתנועה צופית יהודית ללא הדגשה מיוחדת על הגשמת הרעיון הציוני. תנועתנו היתה מעונינת באיחוד שתי התנועות. היא ראתה במהלך זה מציאת כר נרחב לפעולה תנועתית בטראנסילבניה. מושבת גינרגיו, היתה בבחינת הנסיון הראשון לקראת האיחוד הממשי בין שתי התנועות. הנסיון לא עלה יפה. ההבדלים היו קוטביים ובראש וראשונה בענין השפה. חברי "השומר" דיברו ביניהם הונגרית. המשטר הפנימי בתנועה הטראנסילבנית היה טרם-צבאי ואילו אצלנו לא הקפידו במיוחד בענין זה. ההתנהגות החופשית של חברינו, גרמה להרס המשמעת אצלם. מתוך חברי "השומר" השתפו כ-250 חברים ואילו מתנועתנו רק 58, אולם השפעתנו היתה רבה.

במסגרת המושבה, קיימנו גם סמינר לציונות וליהדות בהנהלתו של פייביש שרגא (עמיאל) ז"ל, אולם גם הצלחת הסמינר הוטלה בספק.

בסופו של דבר, הוחלט על נסיון נוסף.

טופליצה - 1933: הוחלט על איחוד מלא בין "הנוער הציוני" מהרגאט ו"השומר" מטראנסילבניה, תוך שמירת המסגרת הטראנסילבנית בצורת גליל (מחוז) עם הנהלה מחוזית, כפופה להנהגה הראשית של התנועה, שמושבה בבוקארשט. מספר חברים מטראנסילבניה היו אמורים להצטרף להנהגה הראשית בבוקארשט. הסמינריונים והכינוסים שהתקיימו בחופשות חג המולד ובפסח והביקורים בסניפים, חיזקו את הקשר בין חברי שתי התנועות. מושבת הקיץ בטופליצה, היתה בבחינת צעד קדימה לאיחוד בפועל של התנועה. אחרי המושבה, יצאו להכשרה מספר לא מבוטל של חברים מהתנועה הטראנסילבנית לקיבוצי ההכשרה של התנועה ברגאט ואף הצטרפו לקבוצות ההתיישבותיות של התנועה הכלל ארצית ברומניה.

החברים נזכרים בהקשר למושבת הקיץ של טופליצה, על הטיול המפורסם לבורסק ובפרט על הדרך חזרה לטופליצה. בגלל טעות בטופוגרפיה ובניווט, נודע לנו בעלות השחר, לאחר הליכת לילה שלם בשבילי יער אורנים, כי סובבנו באותו מקום וכי כל ההתקדמות לכיוון יעדנו: טופליצה, לא היה יותר מקילומטר ומחצה, מתוך עשרים הקילומטרים שהפרידו בין שתי הנקודות.

גורה הומורולוי - 1934: על מנת לחזק את התנועה הצעירה בבוקובינה, קיימנו את מושבת הקיץ של שנת 1934, בגורה הומורולוי שבבוקובינה. גליל טראנסילבניה העדיף לקיים מושבת קיץ נפרדת משלו בטראנסילבניה, לנוחיות חבריו.

התנועה בבוקובינה התרחבה בקצב מהיר. בערי השדה צצו קנים חדשים: בסירט, בגורה הומורולוי, בואטרה דורניי, בראדאוץ, בסוצ'אבה וכו'. מעונינים היינו לאפשר לחברינו החדשים להכיר את התנועה וללמוד את ערכיה ואת דרכיה.

האינטגרציה עם התנועה בבוקובינה, עלתה יפה, למרות שגם פעולותיה התנהלו בגליל נפרד, גליל "נס ציונה", כאשר הנהלת הגליל

כפופה היתה להנהגה הראשית בבוקארשט. במסגרת מושבת הקיץ בגורה הומורולוי, התנהלה בנפרד מושבת קיץ של "צופים". החידוש שהוכנס אצל הצופים – "צופיה" (או "צופיידה" כפי שאמרו אז, על משקל "אוליפיאדה"). בסיום המושבה רוכזו תחרויות ספורטיביות ומבחני צופיות, שהיו בבחינת סיכום לרמת הכשרתם של הצופים.

במושבה זו ארחנו את מישה (משה קולודני – קול) שהגיע לרומניה לשם ביקור בתנועה, במסגרת תפקידו כמרכז המזכירות העליונה. לאחר האיחוד עם התנועות בפולין, צ'כיה והונגריה, עלתה תנועתנו על המפה העולמית. המזכירות העליונה ניהלה פעולה אינטנסיבית כדי לחזק את קשרי התנועה בארץ ישראל עם התנועות בתפוצות. לתנועה ברומניה הגיעו שליחים מהארץ. ראשי תנועתנו הוזמנו לכנסים של התנועה העולמית. חברנו אריה אברמוביץ' – אברהמי, נסע בשליחות התנועה לפולין (ב–1935) והשתתף בועידה הראשונה של "החלוץ הכלל ציוני". מישה תרם תרומה נכבדה לגיבוש הרעיוני והאידיולוגי של תנועתנו. בהשתתפותו ב"יום המנהלים" בסיום מושבת הקיץ בגורה הומורולוי, הקנה כבוד ועידוד להמשך הפעולה.

אואנצו – 1935: המושבה שהתקיימה בשנת 1935 היתה צריכה בין השאר, לשמש מעבדה חינוכית נסיונית למסיימי הסמינר בפלוריאסקה. המאמץ התרכז בהכשרת דור חדש של מדריכים בתנועה – "דור ההמשך". שררה אוירה טובה והתקיימו דיונים וויכוחים ברוח של שיתוף פעולה, ללא התנצחויות, כאשר הרגשת האחריות המשותפת לניהול התנועה בעתיד, הדריכה את המשתתפים בויכוחים. הנוף הנהדר, נהר הביסטריצה, שעל גדותיו הקמנו את מחננו, סימל עבורנו מקור חיים ועוצמה. כל אלה, תרמו לא מעט להצלחת המושבה.

למשתתפי מושבת הקיץ אואנצו, זכור הטיול שנערך במעברי הרי ה"ביקאז" והדרך חזרה למחנה, אותה עשו על ידי שייט בדוברות שעל הביסטריצה שמימיו פלסו את דרכן בין הצוקים והזרמים החזקים בהם הוא נתקל בדרכו. כל המראה הזה סימל למדריכים החדשים את המאבקים המצפים להם בדרכם בעתיד.

בספר "אשר לא נשאו לשוא נעוריהם" לזכרו של אריה ורדי, כותב איציו (יצחק ארצי) – "לא אשכח לעולם את הטיול שעשינו במקום הנקרא "קאיילה ביקאזולוי". זה היה מפגש נהדר עם פלאי הטבע בהרי הקרפאטים, בין הצוקים הנישאים אל על. אל המחנה חזרנו בדוברות רעועות ששטו על זרמיו הגועשים של הנהר".

גורה הומורולוי – 1936: בחרנו פעם נוספת בגורה–הומורולוי כמקום למושבת–קיץ, בגלל המשבר שפרץ בקן צ'רנוביץ. קבוצת חברים מראשי הקן: פרדי כ"ץ, פיכמן וגלר תבעו בדיקה מחודשת של דרכנו האידיולוגית. הם דרשו לבסס את השקפות תנועתנו על המטריאליזם ההיסטורי ועל תורת קרל מרקס. הקבוצה הופיעה במושבה בהרכב מחוזק וניהלה ויכוחים סוערים במסגרת סמינר רעיוני – אותו ניהל במשבה זאב פרידריך – שהיה שליח מטעם המזכירות העליונה ובא לרומניה במטרה לסייע לתנועה.

בשובה לצ'רנוביץ, החליטה הקבוצה המורדת לפרוש מן התנועה. פיכמן וגלר היו בין מייסדי "דרור הבונים" בבוקובינה, ואילו פרדי כ"ץ המשיך את פעילותו בתנועה מתוך שכנוע שעליו להמשיך את המאבק מבפנים.

היתה זאת מושבת הקיץ הראשונה שהתנהלה בפיקוחם של גורמים ממשלתיים רומניים. נציגת "סטראז'רו" (תנועת נוער צופית, בפיקוח ממלכתי שאיחדה בשורותיה את כל תנועות הנוער ברומניה) שהתה בתוכנו ופקחה עין בוחנת על מעשינו. תנועה ה"סטראג'רו" הוקמה כמשקל נגד לתנועת "משמר הברזל" הנאצית שהתחזקה מאד באותה עת.

גימש – 1937: גם מושבת הקיץ הזאת התנהלה תחת עינו הפקוחה של

נציג ממשלת רומניה. המפקח ראדולסקו, שמונה לפקח מטעם תנועת "סטראז'רו", ניסה להקשות עלינו, אך ללא הצלחה. התנאי לקבלת רשיון לקיום המושבה היתה קבלת הפיקוח של תנועת "סטראז'רו" אך למרות הפיקוח ביצענו את תוכניותינו, כמובן בתוספת הפעולות שהמפקח דרש כי נבצען.

"הצופיה" שאורגנה במושבה זאת, יצרה מתח רב בקרב המשתתפים והצופים. הטיולים היו כמשב רוח רענן שהפיחו חיים במחנה. הסמינר התחלק לשני חלקים: התרבותי-רעיוני והפדאגוגי. דור ההמשך נכנס לפעולה. בין המרצים בסמינר היו דורל מייטוס, קוקה בילדרמן ועוד.

ההתרוממות הנפשית לא הצליחה לחלוף על פני הבעיות הארגוניות והכספיות של המושבה. נוצר חוסר כיסוי להוצאות. רעבנו והיינו מחפשים פתרונות למצב ביש זה. קיבלנו החלטה נועזת. ארגנו קבוצת כדורגל מבין משתתפי המושבה. לאחר סידרה של אימונים, יצאנו לשחק נגד קבוצה מקומית בעיירה מוינשט. נבחרי העיר וקרובי משפחה מכרו במשך שבוע כרטיסים למשחק. יכולתנו לשחק כדורגל לא עמדה במבחן במגרש. נוצחנו, אך למזלנו חזרנו עם די כסף כדי להבטיח את המשך קיום המושבה בתנאי בית- הבראה.

טופליצה - 1938: שנת 1938 היתה שנה של זעזועים פוליטיים ברומניה. בבחירות שנערכו בסוף 1937, זכתה תנועת "משמר הברזל" המפלגה הנאצית הרומנית, בתמיכה ציבורית רחבה בקלפי. יותר משליש הקולות ניתנו למפלגה זו. המלך ביטל את הבחירות, פיזר את הפרלמנט והקים ממשלה בהתאם לרצונו ובחסותו. תנועת "משמר הברזל" ירדה למחתרת. האנטישמיות התחזקה במדינה ונוצרה אווירה קשה עבור היהודים. המוני הנוער היהודי שהיו עד אז מחוץ לתנועות הציוניות, החלו פורצים בזרם אדיר ובלתי פוסק אל תנועות הנוער הציוניות כשמטרתם היתה עליה. למרות הקשיים שנערמו בפני התנועה, הוחלט לקיים את מושבת הקיץ בטופליצה. שתי סיבות גרמו לכך: אחת - לאפשר לחברים בני טראנסילבניה להשתתף במושבה, והשניה - ההרגשה שבטראנסילבניה האוירה נוחה יותר. ישראל שניאור (טולי), שהגיע בשליחות המזכירות העליונה בשנת 1938, השתתף במושבה וניהל סמינריון. הנושאים המרכזיים בסמינריון זה היו: תנועת העבודה וההתיישבות, הישגי תנועתנו בארץ, בתנועת העבודה ובהתיישבות. האפשרות שניתנה לחברינו לשאוב מידע מכלי ראשון על הנעשה בארץ, על הבעיה הערבית ועל המצב הפוליטי והכלכלי, היתה חשובה לגיבוש הרעיוני בתנועה.

אואנצו - 1939: בתחילת 1939, הגיע לתנועתנו ברומניה - בשליחות התנועה בארץ - וילו כ"ץ ז"ל, ואשתו פלה, תבל"א. בסוף דצמבר 1938 נאלץ ישראל שניאור לעזוב את רומניה.השלטונות סירבו לאשר המשך שהייתו ברומניה. למרות המצב הפוליטי המתוח ששרר אותה עת ברומניה, היתה תנועתנו במלוא פעילותה כשכל גליל וגליל מתחרה האחד בשני על הישגים. הסמינר שנערך בצ'רנוביץ בסוף חודש דצמבר 1938 'הצליח מעל למשוער' - כתב יהודה שערי בדיווחו ששלח במחצית ינואר 1939 למזכירות העליונה בתל- אביב בתוקף תפקידו כמזכיר גליל.

מושבת הקיץ התקיימה בתנאים הרגילים, למרות המצב הכלכלי הקשה שהשפיע על האוירה. הנושא העיקרי שעל סדר היום במושבה זו היה הכנת התנועה לקראת ירידתה למחתרת. במושבה השתתפו חלוצים רבים שהתכוונו להשפיע בנוכחותם על מוסדות התנועה, שתאפשר להם לעלות ארצה.

בתחילת שנת 1939, הגיע לרומניה יאנק דז'יבינצקי (יעקב בן- יהודה) לשם בדיקת אפשרויות ארגון הפלגת אנית מעפילים של התנועה. האניה שארגן יאנק אכן הפליגה תחת השם "אסימי". זה היה לפני עלייתי ארצה והספקתי לנסוע עמו לקונסטאנצה כדי לבדוק את התנאים בנמל ולחפש אניה מתאימה.

בסוף יוני 1940 הגישו הרוסים אולטימאטום לרומניה לפינוי מידי של

בסארביה ובוקובינה הצפונית, כולל צ'רנוביץ. בראשית ספטמבר אותה שנה סופחה טראנסילבניה הצפונית להונגריה. פעילות התנועה התרכזה בבוקארשט. המזכירות שמרה על הקשר עם החברים שירדו למחתרת בערי השדה. התנועה המשיכה להתקיים. המזכירות קיבלה על עצמה את הטיפול במאות פליטי תנועתנו שהגיעו מפולין ומהונגריה.

עם סיום המלחמה, מחדשת התנועה את פעילותה. (רומניה נכנעה לפני בעלות הברית ב-23 לאוגוסט 1944). ממשיכים במסורת מושבות הקיץ. שוב מתכנסים החברים בחיק הטבע, גרים בצריפים ובאוהלים, בהרים המיועדים על שפתו של נחל שובבני, הזורם במרץ בבקעה. שוב הם חלמו בצוותא על חיים חדשים בארץ ישראל.

בסרבאי (שיקו), מולדובאי (גרשון) ושני בוקובינאים (שויארמן והרצוג) במחנות קיץ בפוטלריצה, 1938.

ליד המדורה במושבת קיץ אונצו, 1935

הבאים למחנות הקיץ בתחנת הרכבת בגיורגיו, 1932.

במחנה קיץ של הטראנסילבנאים בסאסרגן.

"יום המנהלים" בבוקובינה, 1932.

שיט על הביסטריצה, בגאלו 1931.

מבט על המחנה בגיורגיו, 1932.

מתחת לעץ במושבת הקיץ בגיורגיו, 1932.

הנהלת המחנה בגורה הומורולוי, 1934.

בגורה הומורולוי, 1934.

רחצה בנהר, בגורה הומורולוי, 1934.

במושבת הקיץ
בגורה הומורולוי,
1934.

באונצו, 1935.

במושבת הקיץ באונצו, 1935.

בגורה הומורולוי, 1936.

"החבורה העליזה" במחנות קיץ בגורה הומורולוי, 1936.

חברי הסמינר שערך
השליח זאב פרידריך
בגורה הומורולוי, 1936.

קבוצת מדריכים בגורה הומורולוי, 1936.

במושבת הקיץ בגורה הומורולוי, 1936.

בגורה הומורולוי, 1936.

סנדו הרשקוב מקבל מפקד צופים, במושבת הקיץ בטופליצה, 1938.

לאורה קושמארו
מקבלת מפקד צופים,
טופליצה, 1938

קבוצת חברים בטופליצה, 1938.

דידי שטיינבוק

מושבת קיץ ראשונה בדאמינשט - 1928

היו אלה צעדינו הראשונים מחוץ לתחום העיר שבה גדלנו. היתה זו חוויה ראשונה במינה, במסגרת "חוג הנוער הציוני - צ'.ט.ס." . השתתפו במבצע חברים מבאקאו, פיאטרה-ניאמץ ורומאן. נסענו למושבה אחוזי התלהבות לרעיון הציוני ומלאי כמיהה לארץ ישראל. יציאתנו לחיק הטבע, היתה מעין סמל לחיינו העתידים במולדת.

נסענו ברכבת מבאקאו לרומאן. ברומאן עלינו על שתי משאיות, שכונו בפינו "אוטובוסים" ובאיטיות מפליאה טיפסנו בדרכי ההרים. שירתנו, שהדהדה למרחקים, הטרידה את בעלי החיים ממאורותיהן ואת בעלי הכנף מקניהם, שהתרוממו וחגו באויר מעלינו.

במעלה ההר נמשכה הדרך ביער אורנים. באחד מעיקולי הדרך צצו לנגד עינינו שלושה צריפים סדורים בצורת האות ח'; עליהן פזזו קרני השמש הלוהטת של חודש אוגוסט. באחד משלושת הצריפים הללו הקמנו את המטבח ומחסן המצרכים. שני הצריפים האחרים שימשו אותנו כחדרי שינה, האחד לבנים והשני לבנות. בפתח ה"חת" של הצריפים ערכנו את השולחנות וזה היה מעין "חדר אוכל" עבורנו שכאמור הוקם תחת כיפת השמים.

כשירדנו מה"אוטובוסים" פנינו מיד להכנות ללינת הלילה. מצאנו ערימת קש, מאחורי הצריפים ודחסנו אותו אל תוך שקים. שקים אלה שמולאו קש, שימשו אותנו כמזרונים. רשלה טופו השתובבה על גבעה קרובה ושרה בקול את השיר "אילו לאליזבט לא היה קוקט". תוך כדי שירה, חילצה את סנדליה וזרקה אותם, בזה אחר זה על החברים. אחד הסנדלים נחת על ראשו של לייב מרמן, שישב אותה עת לאכול מהמזון אותו הביא בתרמילו מן הבית. לייב לא הגיב והמשיך לאכול.

שררה המולה רבה. לא הרחק ממקום המחנה, זרם נהר ה"מולדובה" מבלי שים לבו לחבורה העירונית שבאה לפקוד אותו וחנתה על גדותיו. משהחשיך היום, ישבנו סביב למדורה שלהבותיה עלו השמימה וזיקיה התעופפו כגחליליות בשחור הלילה. שירתנו הדהדה למרחקים ובין זמר לזמר סיפרו החברים בדיחות. על יד המדורה, חגגה הרומנטיקה לאור הירח המלא. אולי נתמלא לכבוד המאורע, על מנת לא לאכזב את הרומנטיקנים שבינינו.

הלכנו לישון מאוחר בלילה. כשהתעוררנו למחרת בבוקר, הבחנו בדגל הכחול-לבן שהתנופף ברוח הבוקר. מיהרנו לטקס הפתיחה, בו נשא דברי ברכה חברנו מאיר זליקוביץ'.

חולקנו לקבוצות. ניהלו את הקבוצות חברינו: משה טופר ומקס ברגר מרומאן, דב אבלס מפיאטרה-ניאמץ, טילה לייבוביץ' ושלמה רוטנברג מבאקאו ואחרים. רוב המשתתפים היו "צופים" תוססים והם שהשליטו סדר והשפיעו על האווירה במקום. המורה רבין, שלימד עברית במשך שנים בבאקאו, המשיך בהוראה במקום כשחיוך סלחני נסוך היה על שפתיו כל אימת שהתקשינו להשיב כיאות על שאלותיו בדקדוק השפה העברית.

על משתתפי המושבה נמנה גם חברנו מבית הספר ומהתנועה - איזו לייבוביץ' ז"ל. נער נהדר היה איזו, פיקח ובעל השכלה. הוא התבלט בתבונתו ובצניעותו. באותם ימים, ניסה כוחו בכתיבה ועשה צעדיו הראשונים בפרסום מאמרים וכתבות בירחונים. היו לאיזו עיניים נוגות. מבטו הביע את כאביו הרבים בשל מחלה שלא הרפתה ממנו. מאוד אהב את היופי. נדמה היה שהוא שואף אל תוכו את כל היופי, כאילו ממהר היה לגמוע מיופי זה כל עוד נשמתו באפו. אכן, רבון העולמים לא שעה לתפילותינו ואסף אותו אליו... גדול היה הכאב. אני וחברים רבים זוכרים את דמותו העדינה, כלילת היופי והחן.

מדי יום ביומו, היינו שוחים בנהר ומשתובבים על גדותיו. שם נפגשנו גם עם חברי "השומר הצעיר", שמושבת הקיץ שלהם שכנה בסביבה. על שפת הנהר שכחנו על ניגודים אידיולוגיים והיינו מתחרים במעשי קונדס. בשובם מן הרחצה, נשארו חלק מחברי השוה"צ לסעוד על שולחננו. חנה זליקוביץ', שימשה בתפקיד הטבחית הראשית, שהכינה לנו מטעמים מידי יום ביומו. אורחינו אכלו לתיאבון ולא שכחו לעקצנו בתום הסעודה: "אצלכם זה לא הולך בלי פרפראות" - אמרו. "ניכר בכם שנשארתם בורגנים להכעיס". ענינו להם באותו הסגנון: " יש לכם ברירה לא לסור עוד לארוחותינו ותמנעו מעצמכם "יסורים אידיולוגיים".

באחד הערבים, לימדה אותנו טילה שיר חדש. שם השיר - "תל אביב, הו, תל אביב" את הלחן קלטנו מיד. המילים היו עבורנו קשות לתפיסה לאין ערוך אך בסופו של דבר התגברנו. מזלנו שהמלה "תל אביב" חזרה על עצמה בשיר. כשחזרנו מן המושבה לקנים, היה שיר זה ללהיט במשך תקופה ארוכה.

הכרנו אנשים חדשים, רכשנו חברים, החלפנו דעות, אספנו כתבות והבטחנו לכתוב איש לרעהו. והנה תקופת השהות במושבה הגיעה לסיומה. התחבקנו, איחלנו האחד לשני דרך צלחה והתכוננו לפרידה.

היו אלה ימים נפלאים, מלאי התלהבות נעורים, ימי אוגוסט של שנת 1928 בדאמינשט.

מדריכי הגנה במחנות הקיץ בבורשה, 1947.
מדריכי הגנה נשלחו מארץ ישראל לאמן את חברי תנועות הנוער. השלישי מימין "ישראל" - היה מפקד הקבוצה. הבחורה, חברת "דור חדש" נגט פלם (כיום אברמוביץ) שימשה כמזכירתם.

ש. אבני

מחנות הקיץ של "הנוער הציוני" לאחר השואה

מחנות הקיץ שנערכו מידי שנה ע"י תנועות הנוער הציוניות, היו בבחינת גולת הכותרת של פעילותן. ה"מושבות" כפי שכונו מחנות אלה בטעות - היו בבחינת סיום שנתי ותחילתה של שנה חדשה. אני מניח שהטעות במושג "מושבה" נבע מנסיון הראשונים לתרגם לעברית את המושג הרומני של אותן מחנות "קולוניה- דה- וארא" כלומר מושבת קיץ. ה"תרבות'ניק" של התנועה ודאי חיפש במילון ומצא, שחור על גבי לבן, ש"קולוניה" פירושה "מושבה" כמו המושבות בארץ ישראל או מושבותיה שמעבר לים של בריטניה הגדולה וכו'. וכך תרגם וקבע את השם עד לקץ מחנות הקיץ של תנועות הנוער ברומניה.

משנכנס הקיץ, נדחקה הפעילות כולה הצדה והתנועה התגייסה לקראת המבצע השנתי היוקרתי של מחנות הקיץ. המבצע היה מורכב ומסובך. קודם כל היה צורך בהכנה נפשית. התנועה פרסמה חוברות מיוחדות שהכינו אותנו מבחינה נפשית לקראת החוויה הרומנטית הצפויה לחבר בחיק הטבע, בצל אילנות היער, על רכסי ההרים בלילות מסביב למדורה. הקן ערך טיולים ושקד על תרגילי מחנאות.

אחר כך היו ההכנות המעשיות והכספיות. הקן נרתם למבצע ענק לשם גיוס הסכומים שהוטלו על כל קן לאסוף, בהתאם להערכת המזכירות הראשית. היה גיוס כללי הן במבצע ההתרמה והן במבצעים מיוחדים שארגן לעצמו כל קן וקן, כיד הדמיון הטובה של ראשי הקן, כגון יום עבודה במפעל תעשייתי בשכר, נשף או הצגה בדמי כניסה, איסוף ניירמשומש, פסולת מתכת, בקבוקים משומשים וכד' ומכירתם ועוד ועוד.

מאמצים מיוחדים עשתה המזכירות להדפיס את פנקסי ההתרמה והחומר ההסברתי באופן סודי, על מנת שלא יוודע לאיש. גם העברת החומר לקנים נעשתה בחשאי כדי שלא יוודע הדבר לתנועות היריבות. כל תנועה ותנועה עשתה מבצע התרמה משלה, אולם מי שהיה הראשון, "גרף את השמנת".

ככל שהתקרב מועד פתיחת המחנות, כן רבתה העבודה ורבו הדאגות. היה צורך לשכנע הורים רבים להרשות לבניהם ובמיוחד לבנותיהם להשתתף... רכלניות העיר והצדקניות, שומרות חומות המוסר, לא ראו בעין טובה מבצע בו שוהים יחד בנים ובנות. היו התלבטויות בבחירת המקום. נדרשנו למצוא גם מקום יפה, גם תנאים טובים והכל במעט הכסף שעמד לרשותנו.

מחנות הקיץ יצרו בעיות קשות ביותר, אולם מי שם לב לזוטות? זו היתה חווית נעורים יפה מאין כמוה. לילות קסומים מסביב למדורה, כאשר הלהבות הזהובות עלו השמימה (וביער איסוף העצים לא היווה בעיה). השירה, זכה וטהורה בצוותא. חברים וחברות חדשים וההזדמנות לנשיקה הראשונה של נער עם נערה בחיק הטבע הקסום ליד המדורה הגדולה.

אחר השואה, ארגן "הנוער הציוני" ברומניה ארבעה "מחנות קיץ" מלבד מחנה חורף אחד, בחורף 1945/44 שהתקיים בבראשוב, בהשתתפות כ- 80 חברים. נראה שהכמיהה למחנות היתה כה רבה, שלא רצו לחכות עד לקיץ וארגנו מחנה חורף, על מנת להחיות מסורת שהלהיבה את החברים הותיקים ותרמה לליכוד השורות. את המחנה בבראשוב ניהל ברל (דב) שיבר ז"ל.

קומאנדאו - 1945

כ- 600 חברים וחברות השתתפו במחנות הקיץ של 1945 שהתקיימו במחנה צבאי נטוש שליד מושבת הפועלים קומאנדאו. בקיץ 1940 עברה

קומאנדאו תחת השלטון ההונגרי בהתאם להחלטת ה"דיקטאט" מוינה, שעל פיו חילקו גרמניה ואיטליה את איזור המריבה טראנסילבניה, בין רומניה והונגריה. מדרום לקומאנדאו, עבר הגבול בין שתי הארצות. ההונגרים בנו מחנה צבאי ליד מושבת הפועלים. לאחר שנת 1944 עברה טראנסילבניה כולה שוב לידי רומניה. קומאנדאו היתה שוב במרכז רומניה. המחנה הצבאי נוטש וחברנו אוטו דויטש הצליח להשיג את המחנה הנטוש כדי שזה ישמש לאשפוז חברינו.

הדרך לקומאנדאו, עברה בין פסגות הקארפטים. היתה זו דרך ציורית ורבת חן. מקובסנה נסעו החברים ברכבת על מסילת ברזל צרה. בנקודה מסויימת ירדו מן הרכבת, עלו על רכבל שהעלתה אותם כמה קילומטר ומשם המשיכו ברכבת על מסילת ברזל צרה. מסביב היו יערות עד ונוף הררי פראי ונהדר.

ברל היה מפקד המחנה העיקרי. היה עוד מחנה עבור ה"מקשיבים" ומחנה אוהלים (לתפארת המליצה). מפקד המחנות היה איציו הרציג (ארצי).

בין חוויות המחנה בקומנדאו, היתה 'סחיבת' הדגל של "גורדוניה". חוליה מבצעית של צופים, בהדרכתו של זיגי אספיס, יצאה למחנה תנועת "גורדוניה" והצליחה לחזור עם ה"שלל" – דגל המחנה.

חוויה נוספת בעלת הדים עצומים, היה "היום הירוק" המסורתי. קבוצת "מהפכנים" בראשות פאול כץ, אסרה את כל מפקדי המחנות ומדריכיה והקימה שלטון מהפכני חדש. רעיון המהפכה מצא חן בעיני החברים. הם נהנו מחחלטת המהפכנים להביא את השלטון הקודם בפני בית דין לשעת חירום. בית המשפט זיכה את ההנהגה הותיקה מכל אשמה, לא קיבל את טענת הקטיגוריה על סדרים לקויים במחנה. המהפכנים שמעו בקול בית המשפט והחזירו את השלטון הקודם על כנו. בינתיים עבר עליהם יום נעים מלא חוויות וללא חובות כי את העבודות במחנה ביצעו באותו יום חברי ההנהלה ה"עצורים".

בתום תקופת המחנות נשארו כ-120 חברים להשתתף ב"יום המנהלים" (ועידה. השם "יום המנהלים" הוא תרגום מגרמנית, כנראה מתקופת ה'וונדרפוגל"). הראשון לאחר השואה, איציו, ברל ודיצ'ו – חברי ההנהגה הראשית – התפטרו וחזרו לשבת במקומותיהם באולם. ועדה קבועה נבחרה לנהל את הדיונים. מנהלי המחלקות במזכירות מסרו דוח"ות על פעילותם בשנה החולפת. אחר הגשת כל דו"ח ודו"ח התקיים דיון. אח"כ מסרו דו"חות נציגי כל קן וקן וכן נציגי כל קיבוץ הכשרה. הדיונים נוהלו בבית האיגודים המקצועיים (בסביבה היתה מנסרה ענקית וכאמור קומאנדאו היתה מושבת פועלים).

"יום המנהלים" נמשך חמישה ימים. ביום האחרון כבר לא עמד לרשותנו האולם, אותו שכרנו למטרה זו, היות ותכננו את "יום המנהלים" לשלושה ימים בלבד. בחירת המועצה הראשית נערכה על כן בחורשה. ביום האחרון הודיע לנו הגזבר כי אזל הכסף. המטבח גם כן לא פעל והחברים שגם קודם לכן לא הפריזו באכילה הסתובבו רעבים.

פשטרה- גיגיה – 1946

בשנת 1946, נערכו מחנות הקיץ של "הנוער הציוני" ברומניה בפשטרה גיגיה, שמיקומה היה כ-50 ק"מ דרומית לאורדיה- מארה לצד מסילת הברזל אורדיה – קלוז'. המחנות נערכו במקום ששימש בעבר ארמון ציד למשפחת זיצ'ה, מאצילי הונגריה הראשונים במעלה וממנהיגיה הפוליטיים. הארמון הוקם על שטח גבוה ליד נהר הקריש כשמפל מים היה נופל מגובה רב אל תוך הנהר. היה זה איזור פראי שנראה כבקעה עמוקה מוקפת הרים מכל צדדיה. הרכבת היתה עוברת במקום זה לאחר שנכנסה לבקעה דרך מנהרה ולאחר כ-3 ק"מ יצאה דרך מנהרה שניה. ההר שהתנשא מצד אחד, היה סלעי וקרח ומנגד היה מדרון מיוער. הקמנו מחנה אוהלים על שפת הנהר. במרחק כ-300 מטרים מן המחנה הראשי, הוקם

מחנה אוהלים בהנהלתו של מיטשו שטיינמץ (מאיר שמיר). המחנה שהוקם בארמון הנזכר פעל בהדרכתו של עקיבא לנדן. במרחק כ-6 ק"מ משם, באחוזת הגרף זיצ'ה לשעבר, פעל מחנה מיוחד ל"שתילים" ול"זאבים" בהדרכתו של טוטיו (יצחק יבלונובר). השם "מקשיבים" שונה ל"שתילים" וצופים צעירים כונו "זאבים". מזכיר המחנות היה משה שרף והאחראי על תוכניות התרבות היה ש. אבני. גילה את המקום וארגן אותו רז'ר רוזנברגר בעזרתם של אוטו דויטש ובומי שטטנר. ראש המחנות היה השליח יהודה שערי.

המחנה היה מאורגן בשיטה של תחרויות מתמידות בין הקנים המשתתפים, בהענקת הניקוד לכל קן וקן, נלקח בחשבון גם את צורת ההופעה של הקן במחנה. (חברים, ציוד, משמעת וכו'). המחנה נפתח ב"יום עבודה". המשתתפים הוערו השכם בבוקר בשעה שפועל יוצא לעבודתו. הוגרלו תפקידים לכל קן וקן כמו סלילת שבילים, סידור דרכי גישה לנהר, קישוט המחנה, הקמת שער, הקמת התורן עבור הדגל וכו'. ועדה העריכה והעניקה נקודות עבור עבודתו של כל קן וקן.

קיימנו "יום עברית". במחנה היו כ-70 דוברי עברית. כן התקיים "יום האבל הלאומי" בט' באב ויום שהיה מוקדש לתנועה העולמית וכמובן ה"יום הירוק" הנחמד. בין מחוללי המהפכה היה גם מישו שיבר, כיום, פרופ' משה שיבר.

המשטר החדש החליט, שחברי ההנהגה הראשית לא עמדו מעולם בבחינת "מתחיל" שהיתה חובה לפי התקנון שפורסם (מעשי ידיו של דיצ'י) וערכו להם בחינת מתחיל בצורה פומבית. דבר זה לא פטר אותם מעמידה בדין בפני בית המשפט, שהקים גם גרדום ו'תלין' מוכן היה לבצע את פסק הדין, אם בית המשפט יחליט להחמיר עמהם.

בסיום המחנות, התקיימה "צופיה" שנמשכה שלושה ימים והתקיימו בה תחרויות ברוב ענפי הספורט ובחינות במקצועות הצופים השונים. 23 חברים עמדו בבחינה הקשה ביותר, בחינת "איש היער". בהתאם לתקנון, איש היער יוצא ליער ל-48 שעות, כאשר הוא מקבל לדרך שני גפרורים, רבע ק"ג לחם, סכין צופים, חוט, מקל ושמיכה. אסור היה שמישהו יראה אותו ביער. לאחר תום 48 השעות, הוא אמור היה לחזור למחנה והיה בצום, כולל אלם דיבור. אם היו שומעים מפיו מילה - נכשל בבחינה. בלילה שלאחר היום הזה, מותר היה לו כבר לדבר, אך אסור היה עליו לעצום עין. מי שעמד בכל אלה, זכה לתואר הנכסף. 70 איש התייצבו לבחינה, אך רק 23 הורשו לצאת ליער וביניהם בחורה. את השאר פסל הרופא או הועדה המיוחדת שהרשתה לצאת ליער רק לאותם חברים שעוררו אימון מוחלט אצל חברי ועדה.

במחנות הקיץ האלה, התקיים גם "יום החלוץ". בין השאר הוחלט שכל חברי ההדרכה וההנהגה שבגלל בעיות שהיו עם חידוש הפעילות, לא שהו בקיבוץ הכשרה, אלא יצאו ישירות לשליחות תנועתית, היה עליהם למלא מכסת הכשרה מסויימת, כי לא יתכן שחבר, שעליו להחליט לא פעם בעניני ההכשרה, לא יכיר את הנושא מנסיונו האישי.

היו שתי תקלות בלתי צפויות. האחת: התכתשות עם החיילים ששמרו על שתי מנהרות הרכבת, ואלה לא אהדו יהודים. השניה: אסון שכמעט וקרה במערת הנטיפים והזקיפים שהיתה במקום.

מערה זו, שהיתה ענקית במידותיה, היתה מיוחדת במינה בשל אורכה הרב שנמשכה על פני קילומטרים רבים בצלע ההר. לצופה התגלה עולם קסום. במערה זו זרם גם פלג מים עמוק ביותר והיו אומדים את עומקו בכ-60 מטרים. התוכנית היתה, שכל חבר יבקר במערה. בקבוצה הראשונה יצאו כל חברי ההנהלה וההדרכה, בראשותו של יהודה שערי, שליח התנועה ומפקד המחנות. בראש השיירה, צעד המדריך, ומנורת קרביד דולקת בידו. איכר מקומי, ששמר על הארמון ששימש כאכסניה למטיילים, שימש גם כמדריך במערה. בידו היה גם המפתח לשער הברזל שסגר על המערה.

משהגענו למרחק של 1,2 ק"מ מהכניסה, הזהירנו המדריך, שמכאן ואילך הדרך מסוכנת כי מדרכות העץ רקובות ואינן בטוחות דיין. הוא יעץ

לנו לחזור, אך החברה צחקה והחליטה להמשיך בדרכה. אחרי כמה מטרים, בנקיק צר של סלע כאשר מתחתנו זורם הפלג, נשבר הקרש והמדריך נפל למים ואילו אנו, נשארנו באפילה גמורה. למזלנו, לא איבד האיש בנפילתו את מנורת הקרביד שבידו. הורדנו את חגורות המכנסיים, קשרנו חגורה לחגורה והצלחנו להוציא את מנורת הקרביד, אך לא ידענו כיצד להוציא את האיש. היה גם חשש כי יקפא במים הקרים כקרח. אחרי נסיונות כושלים חוזרים ונשנים, הגה מישהו את הרעיון שהאיש ינסה לשחות עם הזרם. אכן לאחר שהלה שחה לאורך כמאה מטרים, הגענו למקום ממנו יכולנו להוציאו חי. יותר לא ביקר אף חבר במערת הפלאים.

"יום המנהלים" התקיים בארמון גיגיה. חמישה ימים ישבו החברים ודנו בבעיות התנועה. בלילה החמישי, בחרו במועצה הראשית החדשה והצעירה.

בורשה ב- 1947

במעבר הרי הפריסלופ, שבין דורנה ואטרה, בבוקובינה ובורשה, במארמורש, כ- 11 ק"מ לפני מרכז הכפר בורשה, במקום הנקרא פינטינה, בשטחי יער ענקיים המקיפים אזור הררי פראי ומבותר, ניסו ההונגרים - שארצם לא נתברכה בהרים לרוב - להקים מרכז תיירות גדול. הם הספיקו להשלים הקמתו של מלון אחד בלבד. אחרי המלחמה, הרסו הכפריים את הבנין גדל הממדים ו'סחבו' את הדלתות והחלונות מכל 47 חדריו, הרסו את המדרגות וכל מה שניתן היה לסחוב. בבנין זה, שהשגנוהו ממושל המחוז, הקמנו את המחנה העיקרי. פרט למחנה שהקמנו במקום זה, הקמנו עוד כמה מחנות: מחנה אוהלים ומחנה צריפונים - שהיה בעמקי היער - מחנה ל"זאבים" ול"שתילים", בבנין בית הספר שהיה במקום ומחנה לחלוצים בוילות שבנו ההונגרים לעובדי הכביש שהתגוררו במקום. לפי דרישת חברינו מ"דור חדש", הקמנו מחנה גם עבורכ, וכאשר תנועת "גורדוניה" נאלצה להסתלק מסנזשורץ, בגלל מקרה שארע, הקמנו עבורם מחנה בקרבתנו וכלכלנו את קורס ההגנה של "גורדוניה".

אכן, במחנות הקיץ של שנת 1947 היה חידוש, בזאת שקבוצת שליחים אנשי ה"הגנה" שהגיעו מארץ ישראל ארגנו קורס הגנה בכל אחד מהמחנות.

עוד חידוש התרחש בבורשה: מספר המשתתפים של חברי "הנוער הציוני" בלבד עבר את האלף. נדמה לי כי מושבה זו היתה הגדולה ביותר שידענו בכל שנות פעילותנו.

למגינת לבנו, נאלצנו לסיים את המחנות באמצע התקופה ולצאת משם במהירות האפשרית. ברומניה הונהגה רפורמה מוניטרית. ההכנות נעשו בסודיות גמורה וערך הכסף ירד באופן פתאומי (רק סכום זעום ביותר החליפו תמורת הכסף הישן). בבת אחת ובלי משים, נשארנו חסרי פרוטה, ללא כל אפשרות לקנות בכספנו את המזון הדרוש להזנת למעלה מאלף נפשות. (אנחנו דאגנו גם לאספקה עבור כל יתר המחנות).

באחד מערבי השבתות, נאלצנו לסיים את המחנות במהירות האפשרית. החברים נאלצו לצאת ברגל, מרחק של 15 ק"מ עד לתחנת הרכבת הקרובה, כדי להשיג את הרכבת האחרונה שעדיין יכולנו לקנות כרטיסים לנסיעה בכסף שהיה בידינו. הרכבת נסעה בדרך עוקפת. החברים נאלצו להחליף רכבות שלוש פעמים ואחדים אפילו ארבע פעמים. לא היתה בידינו צידה לדרך לתת להם, פרט לפרוסת לחם וחתיכת גבינה שאכלוה בדרך לתחנת הרכבת. מבצע זה עבר בהצלחה.

"יום המנהלים" לא התקיים. את חבר הפעילים העברנו במשאית שלנו לואטרה דורניי (חכרנו את המשאית לצרכי המושבה ומעשה זה הוכיח את יעילותו) שם כינסנו אותם בבית הילדים ע"ש אבא ברדיצ'ב שרוקן ימים מספר קודם לכן. הילדים שהיו בו, יצאו להולנד בדרכם ארצה. אנו התקיימנו על איטריות ששרדו במחסן ועל אבטיחים אותם קנינו בזול. נערכו דיונים רציניים בקשר להמשך פעילותנו. הזמן לא דחק. חלפו כשבועיים עד אשר יכולנו להחזיר את חברינו לתפקידיהם ולהמשיך בפעילות.

בבורשה הסרטנו סרט על המושבה וצורת החיים בה. הסרט נשלח באחד השלבים ארצה. עד עצם היום הזה, אינני יודע מה קרה לסרט ולאן נעלם.

כותב שורות אלו, היה המארגן של המושבה בבורשה. המושבה הונהגה ע"י קבוצת חברים, אך זכרוני אינו מאפשר לי לפרט לפי שמות באילו תפקידים היו. מה שזכור לי היה כי פעלו שם בין היתר: גרשון רוזנר, עקיבא לנדן, מנחם איידינגר, בומי שטטנר, שילו ווהל (שהיה ממונה על המשק), פנינה (שהיתה ממונה על מחנות ה"זאבים"), מימי לייבוביץ' שארגנה בהצלחה העברתם של כ-800 חברים מדורנה ואטרה לבורשה, פרדי רוט (שני), שהיה ממונה על האספקה ורבים רבים אחרים.

דורנה קאנדרן - 1948

בקיץ 1948 לא היינו בטוחים שנשיג אישור לקיום מחנות הקיץ. בימים ההם, כבר התחילו להתנכל לנו. השגנו אישור והמושבה התקיימה בכפר "דורנה קאנדרן" שהיתה במרחק כ-7 ק"מ מדורנה ואטרה. באו כאלף חברים. היינו מאורגנים בכמה מחנות. זכינו להשתתפותו של סגן יו"ר הפרלמנט הרומני בטקס פתיחת המושבה. אדם זה, כפרי תושב דורנה קאנדרן, נראה כי לא ידע מי בדיוק אנחנו.

כבכל השנים, התנהלה פעילות ערה, שכללה הרצאות, מחנאות, "ימים מיוחדים" כולל "יום ירוק", טיול של יומיים על פיסגת הר הראראו וכו'.

בערבו של "יום ירוק", לאחר המפקד שבו החזירו את השלטון להנהלה הרשמית, הוזמנו לבית העיריה לביקור. סיבת זימוננו היתה מאד לא נעימה: שני יהודים מטעם, שהיו ממנהיגי ה"אזור" של המפלגה הקומוניסטית, באו להטיף לנו מוסר.

יהודים אלה הגיעו ברגע שבמחנה שרר מתח רב. הופצה שמועה שחוליה של תנועת "גורדוניה" סובבת בשטח ומטרתה 'לסחוב' לנו את דגל המחנה, כדי לגאול את חרפת תנועתם משנת 1944. השמועה עשתה לה כנפיים ורבים רצו להגן כמובן על הדגל. המכונית שהביאה את האורחים, עצרה ליד זאטוט - כך סופר לנו, שרץ ומקל מסוקס בידו. "לאן אתה רץ, ילד?" שאלו האורחים, "מה זאת אומרת לאן?" ענה הזאטוט "אני רץ להגן על הדגל, ולרוצץ גולגולתו של כל מי שיעז לגעת בו" - ענה.

יתכן ש"ידידינו" הקומוניסטים הפריזו, שהרי מלכתחילה באו להטיף לנו מוסר על הרוח הלאומנית שהפצנו בכפר. הואשמנו כי אנו מטפחים לאומנות ואלימות מבלי לחוס על נפשותיהם של ילדים רכים אלה. אחד משני ההובים השתולל מזעם. הוא התרה בנו שהעם הרומני לא יסבול מעשי נבלה כאלה". הוא איים והטיח עלבונות בתאווה של "מומר להכעיס". מולי ישבו חברי הצעירים שרתחו מזעם שכוון לא רק נגדם כי גם נגדי, על כי אני מדבר עמם ברוח נכאה של "יהודי גלותי" (כך הסבירו לי לאחר שיחה זו). אך בדיעבד, מה טוב היה שהם רק חשבו ולא התערבו באותה שיחה. המשכנו לפעול במחנה. המחנות של תנועת "דרור" ו"גורדוניה" נסגרו באמתלה של תנאי תברואה בלתי נאותים...

לחברים לא סיפרנו דבר. בקוצר רוח חכינו שתקופת המחנות תסתיים ללא בעיות. ואם כי באופן רשמי הייתי מפקד המחנות הללו, לא נהניתי מתפקידי זה. זכור לי מעט מאד ממה שהתחדש במחנות אלה. המשכנו במתכונת הרגילה. את העבודה עשו החברים הצעירים ואני הייתי למעשה בחופשת עליה. תקופת המחנות הסתיימה בצורה משביעת רצון פרט לשני חברים שחלו.

עם סיום תקופת המחנות, התקיים "יום המנהלים" שהיה האחרון ברומניה. דנו בכל הבעיות שהיו על סדר היום, כולל בעיית העבודה במחתרת. בסיום "יום המנהלים" נבחרה מועצה ראשית חדשה וכן נבחרו שאר מוסדות התנועה. חזרנו לפעילות, אך לא לתקופה ארוכה.

חברים בטופליצה, 1938.

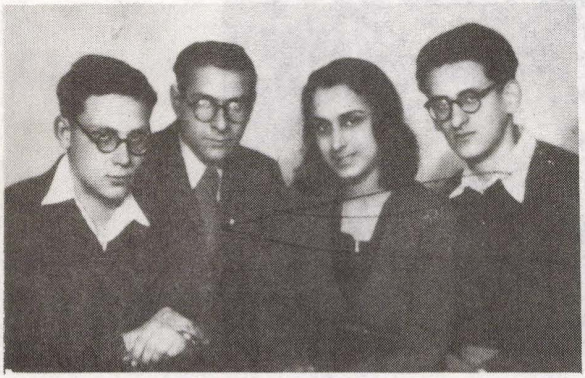

מראשי התנועה, 1948.
מימין: בוזיו דרזנר, סודו פוקס-איידינגר, גדעון נאור ומנחם איידינגר

חברים בטופליצה, 1938.

במחנה החורף בבראשוב, 1944/45.

במושבת הקיץ
בטופליצה,
1938.

במחנות קיץ בפשטרה, 1946.

פעילות ספוטיבית במחנות קיץ פשטרה, 1946.

בבורשה פינטינה, 1947.

הקטיגור מאשים את הנהלת המושבה במחדלים, ב"יום ירוק", פשטרה, 1946.

בפלוריאסקה, 1936.

חברי "דור חדש" באים למושבה בפינטינה בורשה, 1947.

חברי "דור חדש" טועדים.

במושבת הקיץ בבורשה פינטינה,
במחנהו של "דור חדש", 1947.

בפינטינה בורשה, 1947.

ישיבת הנהלת המחנה, בפינטינה בורשה, 1947.

במחנות קיץ בפינטינה בורשה, 1947.

קבוצת חברים בפינטינה בורשה, 1947.

קבוצת חברים בפינטינה בורשה, 1947.

בהרצאה, בפינטינה בורשה, 1947

במפקד, בפינטינה בורשה, 1947.

על אניית המעפילים "פן-יורק" בנמל קונסטנצה, 1947.

הכשרה עליה והטפלה

אניית המעפילים "אסימי" שהפלגתה אורגנה ע"י "הנוער הציוני" ברומניה. 470 המעפילים שעל סיפונה הגיעו ארצה באפריל 1939.

דו"ח מקפריסין

עמוד ראשון של דו"ח מגירוש קפריסין שנשלח מטעם מזכירות ה"נוער הציוני" בגירוש קפריסין למחלקת התרבות של הסוכנות היהודית. חותם הדו"ח אריה ורדי ז"ל. שנת 1947.

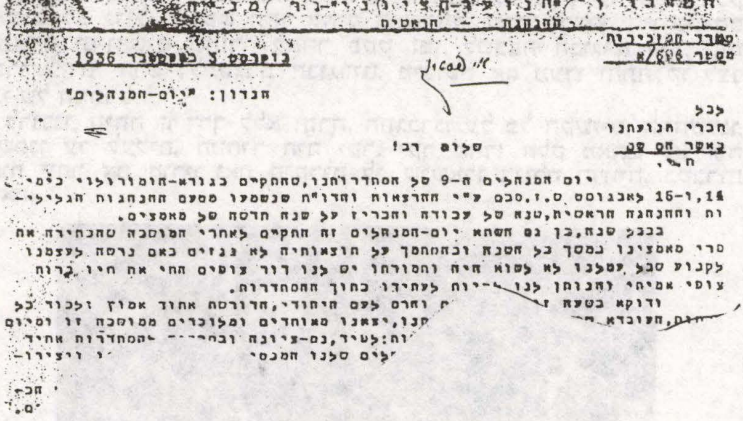

חוזר המזכירות מספר 696/א, מ-3 בספט. 1936, כתוב בעברית בצד אחד וברומנית בצדו השני. הנידון: "יום המנהלים" (ועידת התנועה) שהתקיים בגורה הומורולוי ב-14–15 באוגוסט. לאחר סיום מושבת הקיץ, בחוזר גם שמות החברים שנבחרו למועצה הראשית הארצית. ואלה הם: אדלר יוסף, אנטלר מרדכי, קושמארו לאורה, דופלר שמואל, דוידוביץ זליג, פישלר שאול, פינקנטאל, גרשטיין פימה, גרשון יוסף, יוסטר צבי, לטיר פפי, מייטוס דוד, מאיר מנני, יהושע פיקר, ריינר פרידל, שויארמן, שוורץ מלכה, סגל אלי, וגנר דאגוברט, זליקוביץ בת שבע.
בחוזר מודיעים שכל ההרצאות וההחלטות של יום המנהלים יפורסמו מיד כשיהיו למזכירות האמצעים הכספיים הדרושים לכך.

היציאה להכשרה

אריה אברהמי

היציאה להכשרה

קיבוץ הכשרה – נסינן ראשון לחיי עבודה שיתופיים בכוחך אתה. נסתיימה תקופת העלומים והבילויים על חשבון ההורים. נסתיימו הימים ההם, שכאשר חר"ח נפצעת בטיול, דאגו ההורים לריפוי הפצע; ואם חזרת מאוחר בלילה מן הקן, היתה מתהלכת אמא למחרת היום על קצות אצבעותיה על מנת לא להפריע, חס וחלילה, לשנת-הנער; ואם חסרו כמה שטרות ל"קרן מושבת הקיץ", היתה משלימה אותם אמא מן ה"קניפל", מעין קרן-סתרים משלה, שאבא, כביכול, לא ידע עליה.

מיום שבו הצטרפנו לקיבוץ ההכשרה, נגמרו כל אלה. אמנם ההורים לא נפרדו מעלינו בברכת "ברוך שפטרנו", אולם במו ידינו יצרנו מצב חדש. לא עוד קימה מאוחר בבוקר, כי אמא דאגה שלא תופרע שנתנו; לא עוד מיטה מוצעת וארוחות מונכנות, אלא השכמה עם זריחת החמה, לאחר שינה על דרגש עץ שובר עצמות וציאה לעבודה פיסית מפרכת עד שקיעת החמה, עם הפסקות קצרות לארוחות דלות. אם הופיעו יבלות על הידיים... היה עליך להסתגל אליהן, לחבוש בעצמך את הפצעים. לא היה אצל מי להתפנק. היה עליך לצעוד בשורה אחת עם כולם, כי אחרת. . .

לא הכל הסתגלו למצב החדש. לא כולם עברו את הדרך עד תומה. חלק – אמנם לא גדול – נטש וחזר לחיק המשפחה, שבור ורצוץ. היו ביניהם מאוכזבים ומיואשים שחזרו, לאחר פסק זמן, לשכבה הבוגרת בקן, והיו שעברו ל"דור חדש", למסגרת הבוגרים. מיעוטם אף מעדו והתחלקו לצד השני של המתרס.

לרובנו, היתה זו דרך ללא חזרה. התגברנו על כל הקשיים, התחשלנו, והמשכנו עד לעליה. המחיר היה יקר. יקר מאד! חלק מאתנו לא זכה לראות יותר את הוריו ואת היקרים לו, שנשארו בגולה הדוויה, בקברות השואה.

ביקורו של א. אברמוביץ (אברהמי) בוורשה – פולין, 1935. בתמונה, חברי ההנהגה הראשית בפולין: דומב, בלור, קרפמן, אנטין ופרידריך.

מראשוני החלוצים בתנועה, 1929.

קיבוץ הכשרה בבאקוי, 1929.

קבוצת חלוצים בקיבוץ בהכשרה נארטשט, 1932.

בהכשרה

משה דוד – מנור

בכרם בהכשרת אומבראראשט

אני, ורבים מחברי, לא היינו מעלים על דעתנו שישנם ברומניה יהודים בעלי אחוזות. כאשר נתקלנו בתופעה, היא היתה עבורנו בבחינת הפתעה. התפלאנו, כאשר הגענו לכרם באומבראראשט ומצאנו שם מנהל עבודה יהודי. האיש כבר היה רגיל לחלוצים, כי לפנינו עבדו תחת ידו שלושה שנתונים וידע היטב את אורחות חיינו, על היפה שבהם ועל הבלתי נעים והתייחס בהבנה ובסלחנות לרבות מחולשותינו, אך על העיקר לא ויתר: הוא דאג שמבחינה כלכלית תהיה העסקתנו כדאית.

אמנם בעל הכרם היה אחד היהודים הטובים והאמידים ברומניה – גילציק מבוטושאן – אולם הסכמתו להעסיק בכרמו ציונים צעירים, כדי שיתכוננו לעלייתם ארצה, לא יכולה היתה לבוא על חשבון שאיפתו לצבור רווחים מצד אחד, ולשמור על יחסים טובים עם איכרי הסביבה, מצד שני. זקוקים היינו לכוח רצון אדיר, כדי לעמוד בשתי המשימות גם יחד. נאלצנו לקום בבוקר השכם, עם זריחת השמש, על מנת להיות בשטח העבודה בשעה שש, יחד עם האיכרים ולהגיע – לאחר תקופה קצרה – לתפוקה שתשתווה לתפוקת האיכרים בעלי הנסיון.

קשיי ההסתגלות לא היו קלים. אחוז לא קטן נשר כבר בתחילה. אלה שהתגברו על עומס העבודה עמדו כמעט כולם בלחץ עד הסוף. התרגלנו לישון על דרגשי שינה, לשתות בבוקר קקאו או תה בלחם ומעט זיתים. בצהרים אכלנו מן המטעמים שהכינו החברות, שלא פעם הקדיחו תבשילן. היינו מעירים: "עברה רכבת", ועוד 'חומות' כאלה, ומסתפקים ב'ממאליגה' או בלחם, שלא תמיד היה טרי, כי הוא לא הגיע כל יום מן העיר. החברים שמרו, כמעט תמיד, על רוחם הטובה. אפילו מאורעות לא נעימים, כמו זה שכאשר אנצלזון שמה כוסות– רוח לליקה מיוחס, והכוסות סירבו להיתפש והתחלקו על גבו, התקבל הדבר על ידינו בהבנה ובבדיחות הדעת. ליקה זוכר בוודאי מה הרגיש אז. למראית– עין התלוצץ עם כולנו; כי ככלות הכל גברה רוחו הטובה והחברית. רוח זו היא שגרמה לחציית הגבולות. לאה מקן בורדוז'ן, נישאה לבויקה שורץ ז"ל מקן קונסטאנצה.

לאחר שהתגברנו על המצוקה של השבועות הראשונים, התרגלנו לתנאי הקיום החדשים שהיו שונים בתכלית השינוי מאלה שבבית הורינו. היינו לחלוצים. את הערבים והלילות שלאחר ימי העבודה המפרכים, היינו מבלים בשירה, בשיחות ובריקודים.

בתום הקיץ והסתיו, ובסיום עונת הבציר, עברנו לכל מיני נקודות הכשרה חורפיות עד לעלייתנו ארצה, למרות שהיינו בטוחים שעלייתנו תלויה על חוט השערה ועומדת בסימן– שאלה.

א. בנדרמן

אלה תולדות "פלוריאסקה"

מכל סניפי ההכשרה של "הנוער הציוני" ברומניה בשנות השלושים והארבעים, הצטיינה חוות פלוריאסקה בייחודה ובאוירתה. לעומת הארעיות שאפיינה את יתר סניפי ההכשרה שהתארגנו מסביב לאחוזה חקלאית או סביב מפעלי תעשיה שהעסיקו חלוצים בעבודות עונתיות, "פלוריאסקה" היתה מקום קבוע, חווה חקלאית שבה קיבלו חלוצי התנועה את הכשרתם שנה אחר שנה, מחזור אחר מחזור. "פלוריאסקה" היתה ל"הנוער הציוני" מה שהיתה חוות – "מסדה" שליד בעלץ בבסארביה

ל"החלוץ הכללי", מיסודן של תנועות הנוער של ארץ ישראל העובדת.

בשנת 1934, הוקמה החווה בעיבורה של בוקארשט, בירת רומניה, בתוך מכתש עצום, בשטח של בית חרושת ללבנים. באותה שנה הוקמו הבנינים למגורים ולצרכי המשק. בית החרושת, והשטח שסביבו, שייכים היו ליהודי עשיר, אציל נפש בעל לב יהודי חם ופתוח. על אף היותו רחוק מציונות, נענה לפניית חבריו הציוניים מ"ידידי האיכר" והקדיש שטח קרקע, שלא היה ראוי יותר לתעשיית הלבנים. שם הוקמה החווה בה עתידים היו להיות מוכשרים צעירים יהודיים לקראת עלייתם ארצה.

השטח כלל את המכתש שנוצר כתוצאה מחפירות שנעשו בשכבות העליונות של האדמה, שעפרה התאים לייצור לבנים. החפירות בוצעו בעבודת ידיים. העפר הועמס על גבי קרוניות ומעפר זה גובלו לבנים בעבודת פרך שבוצעה בידיהם של עשרות פועלים שכירי יום.

"ידידי האיכר" – עסקני ציבור, ציונים נאמנים, שנמנו על ידידי התנועה, בשיתוף עם ההנהגה הראשית של "הנוער הציוני", יזמו הקמת חווה שתשמש מקום הכשרה לחלוצי התנועה. עם העמדת השטח לרשותם, החלו עבודות הכשרת הקרקע לגן ירקות ולגידול מספוא וכן בניית מגורים ובניני משק. צעירים וצעירות, ממיטב חניכי התנועה וחלוציה מכל רחבי רומניה, החלו להתרכז ב"פלוריאסקה", מלאי התלהבות וגאווה על שהם נמנים בין הראשונים בהנחת היסודות למפעל תנועתי קבוע ורב ערך, שבו יקבלו את הכשרתם מאות מחברי התנועה לחיי עבודה וחברה במסגרת תנועתית עצמאית.

לשם הגדלת כושר הקליטה של המקום, נלקחה בחשבון אפשרות העסקתם של חלק מן החברים בגני הירק שבסביבה. בבתי חרושת ללבנים ובעבודת בניה בבוקארשט.

לא ארכו הימים והמקום החל לרחוש חיים. המשק צמח לאט. צעירים וצעירות מלאי מרץ וזיו עלומים, באו לגור במגורי החווה. חלק מן החברים עסקו בפיתוח המשק, חלק יצא לעבוד, מי בגני הירק בסביבה ומי בבית החרושת ללבנים או בעבודות בניה בבוקארשט העיר. בערבים חזרו כולם אל החווה ובמרץ נעורים בתום יום עמל מפרך, הדהדה השירה בחווה.

"ידידי האיכר", חבורה נפלאה של עסקנים ציוניים, ביניהם גב' שרגא, המהנדס גרוס, הארכיטקט ארנט ואחרים, לא ידעו נפשם מרוב התלהבות בראותם צעירים וצעירות מתמסרים, בלהט נעוריהם לבנייתה ולפיתוחה של החווה. הם הדביקו בהתלהבותם רבים מטובי הציונים בעיר. בחגים ובשבתות היו באים רבים מהם ל"פלוריאסקה" להתבשם מהאווירה הארצישראלית ששררה בחווה ולהשתתף במסיבות ה"ענג שבת" אותם חגגו. ידידים אלה נצמדו למפעל בכל רמ"ח איבריהם וליווהו בכל נפשם וממונם לאורך כל הדרך. הם הרימו תרומות ביד נדיבה והתרימו רבים מחבריהם כדי להוסיף נדבכים חדשים לבנין החווה ולפיתוחה. מעורבים היו בחיי החווה. שמחים בשמחתה וכואבים את כאביה.

התנועה הפכה את חוות פלוריאסקה לאכסניה תנועתית קבועה למפעליה החינוכיים. סמינריונים, ישיבות ההנהגה וישיבות המועצה הארצית או כל ארוע תנועתי בהיקף ארצי קנו שביתה במעון החווה. מאות ממדריכי התנועה ומחנכיה, שהשתתפו בסימינריונים שנערכו בחווה, נשאו עמם זכרונות אלה לאורך דרכם והנחילו אותם לחבריהם בכל מקומות מושבותיהם.

לנו, חברי ההנהגה הראשית והמזכירות שפעלנו בבוקארשט באותן השנים במצוקה כספית נוראה, בתנאי רעב, פשוטו כמשמעו, היתה פלוריאסקה בבחינת בית של ממש. בחדר האוכל של החווה שברנו את רעבוננו בלחם הצר שמצאנו שם בערבים, עם שובנו לאחר יום עבודה מיגע. באווירתה התבשמנו ושאפנו כוח כדי להמשיך ביום המחרת.

חוות פלוריאסקה היתה אכסניה תנועתית נפלאה. כל מי ששהה בתוכה כחלוץ, כחניך סמינריון או כנציג באחת הוועידות שהתכנסה שם, נושא בליבו את חסד החוויה, את אווירת הנעורים שלה וזוכר את פלוריאסקה בחיבה ובגעגועים.

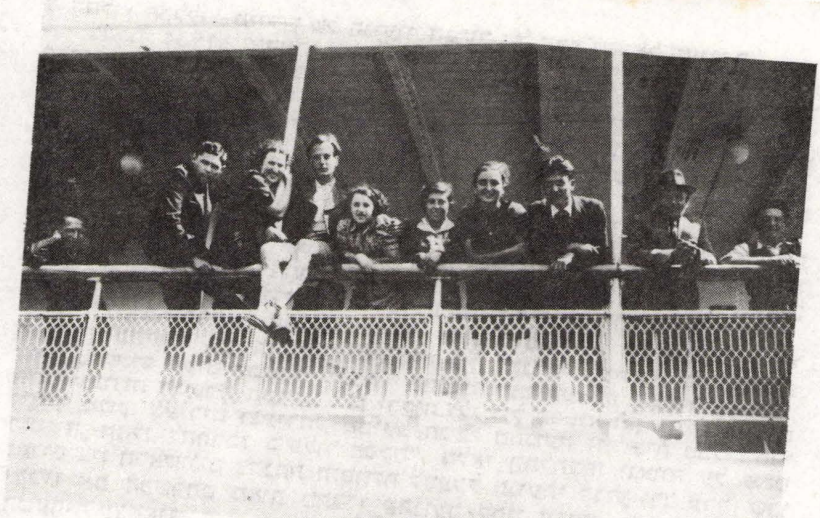

קבוצת חברים עולים המצפים להפלגתם, 1928.

ליד צריפי המגורים בחוות פלוריאסקה, 1935.

פגישות חברים באומבראשט, 1936.

פגישות חברים באומבראשט, 1936.

פגישת חברים בבוקאשט, 1935.

המבחן בחוות "פלוריאסקה"

בשנות השלושים למאה שלנו, הגיעו תנועות הנוער החלוציות ברומניה לשיא התפתחותן. חוות "הנוער הציוני" בפלוריאסקה היתה עוד חוליה בשרשרת החוות להכשרתם של חלוצים וחלוצות, שהעליה היתה משאת נפשם וחלומם. במבט לאחור של חמישים שנה, אנו חשים באומץ הלב ובעוז הרוח של הצעירים שהחליטו לעזוב הכל ולעלות ארצה, ואת הצעד הגורלי שעשו המוסדות הציוניים בהחלטתם להכשיר נוער זה לקראת עלייתו, כדי להקנות לו הרגלי עבודה ויעד בחייו. הדבר גרם למהפכה ממש בתפיסת העולם של בני הנוער שהפכו לאנשי אדמה, בעלי שורשים עמוקים ויצרו עם חדש במולדתו.

בעזרתו של התעשיין קיבא אמיליאן - יהודי אמיד ונדבן ידוע בבוקראשט - הוקמה בשנת 1934 חוות הכשרה ב"בור" פלוריאסקה שליד בוקראשט, מקום נידח ו"מבורך" ביתושים. קבוצה של כעשרים וחמישה בחורים וכחמש עשרה בחורות, שהתמקמה בכמה צריפים, יצרו את הגרעין הראשון של הקיבוץ. הבחורים עבדו בבית החרושת ללבנים של מר אמיליאן והבחורות במשק הבית. העבודה במפעל הלבנים היתה עבודת פרך מלוכלכת. על הבחורים עברו מבחנים קשים: היה עליהם לעבוד במשמרות ליד תנורי השריפה; להכין לבנים מטיט דביק; למלא בהן קרוניות, לדחוף את הקרוניות אל תנורי השריפה ואחר כך לדחוף את הקרוניות עמוסות הלבנים, מן התנורים אל המחסן, או אל החצר וחוזר חלילה.

שבוע ימים התנסה אחד הבחורים בעבודה הקשה. ביום שישי, אחרי ארוחת הצהרים פרץ בבכי והפטיר: די, לא אוכל להמשיך! אני חוזר הביתה. חבריו הסתכלו עליו, מי בבוז ומי בחמלה. האחראי לקחו הצידה לשיחה, אך לאחר שעה ארז הבחור הצנום את חפציו במזוודתו. מבוייש ומבלי להרים את עיניו, אמר 'שלום' ושם את פעמיו אל תחנת האוטובוס.

הכרנוהו כנער טוב ורציני, אך הוא נכשל. כוחותיו לא יכלו למשימה. הוצעה לו עבודה קלה יותר, אך הוא סירב בתוקף: "זאת לא!, לא אהיה טפיל, גם לא על תקן של מפונק. בקבוצה כזאת כולם שווים. ברצוני להיות כאחד מכם".

דממת תוגה ודכדוך שררה בקרב החברים. משעזב, החלו להתיר את לשונותיהם. כל אחד השמיע את דעתו: "חבל עליו!" "לא כל אחד יכול להיות חלוץ", "אל יאושו! אחד עוזב ומאה יבואו במקומו": "ארץ ישראל זקוקה לבחורים חסונים...", "הכל תלוי בהכנתו הנפשית של הנער היהודי", "עוד סטודנט אחד, מי צריך אותם?", "להיות פועל או איכר, זה ענין רק של רצון", "במקרה, העבודה כאן קשה מנשוא לבחורים חלושים. אולי נשלח אותו להכשרה בכרמי מולדובה?", "שמעתי שהעבודה בטוריה בארץ ישראל, עוד יותר מפרכת. מה נעשה אז?", "הרבה חברה חושבים שזאת הרפתקה להיות חלוץ", "חלוץ פירושו: פועל טוב, חבר טוב ומעל לכל יהודי טוב". "למה לא עולים בלי הכשרה? כי בלי הכשרה רצינית לא נחזיק מעמד בארץ ישראל", "טפילים ישנם בכל מקום". "זה בחור מצויין. הוא מסרב להיות פרזיט". "הבעיה היא כיצד להחדיר בלב הנוער את אהבת המולדת החדשה - ישנה?", "באלפיים שנות הגלות, הצליחה הדת היהודית להישרד ולצוף על פני המים, לא כן הרוח הלאומית היהודית, היא כנראה טבעה במצולות..."

התלבטויות, ויכוחים, עבודה, שמחה וריקודים, גם תוגה ואכזבות היו מנת חלקם של חלוצי העתיד, שעברו דרך פלוריאסקה. שינויים רבים חלו בערכי הנוער שכמה לעלות לארץ ישראל, לבנות ולהיבנות בה. ערכים אלה טופחו וגדלו בתוכנו עד לפרוץ מלחמת העולם השניה.

פלוגת חלוצים בכרם באומבראראשט, 1933.

בעבודת שדה באומבראראשט, 1933.

בקיבוץ הכשרה אומבראראשט,1935.

בחוות פלוריאסקה, 1937.

חלוצים מביטים בחלון הצריף, פלוריאסקה 1937.

בכנס חלוצים, אומבריארשט, 1936.

בקיבוץ הכשרה שברחוב מריה רוסטי, בוקארשט, 1948.

בקיבוץ הכשרה צ'וריה, ליד יאש, בחורף 1947.

פתיחה של קיבוץ הכשרה ביאש, 1935.

בעבודה,
בשדות
אומבראראשט

קבוצת חלוצים מקן רומאן, באומבראראשט, 1936.

חברים בקיבוץ הכשרה מאראשט, 1933.

חלוצים בקיבוץ הכשרה מאראשט, 1932.

מאראשט, 1933.

בקיבוץ הכשרה מאראשט, 1933.

ליד הקב באובראראשט, 1935.

חלוצים, בכרם באומבראראשט, 1936.

חברים באומבראראשט, 1936.

בפלוריאסקה, 1936.

ידידי החלוץ הכלל ציוני בביקור בפלוריאסקה, 1937.

קבוצת חלוצים בחוות פלוריאסקה, 1937.

אורחים בחוות פלוריאסקה, 1938.

חלוצים יוצאים לעבודה בפלוריאסקה, 1939.

חלוצים בחווה ליד בוקארשט, 1946.

הראשונים שנאחזו בחוות פלוריאסקה, 1935.

כרית חימר ללבנים, בקיבוץ הכשרה בפלוריאסקה, 1935.

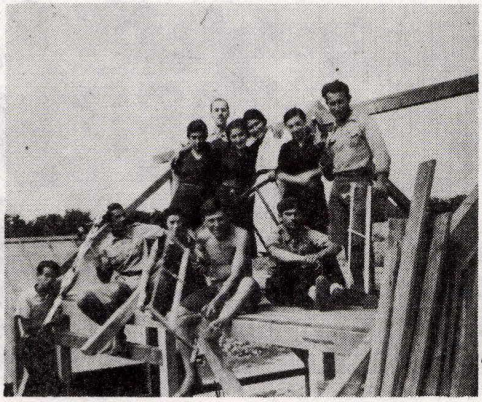

בנית הגג בצריף המגורים בפלוריאסקה, 1935.

פלוגת חלוצים בנארטשט, 1933.

במושבת הקיץ בגורה- הומורולוי, 1934.

במושבת הקיץ בגורה- הומורולוי, 1934.

חורף בחוות פלוריאסקה, 1935.

חורף בחוות פלוריאסקה, 1935.

בהעפלה

ישראל שנול

עולה באניית מעפילים

לקישינוב הגעתי ב- 1934, יחד עם הורי. באנו מפולין. באותה שנה מצאתי את דרכי לתנועת "הנוער הציוני". הצטרפתי לקן והכרתי שם את שייקה שיינברג. יחסי רעות הדוקים נקשרו בינינו. תקופת היותי - קודם חבר מן המנין בקן - ולאחר מכן, מדריך - זכורה לי כאחת היפות בחיי. גדלתי בבית ציוני, מסורתי, אולם פעילותי הציונית והחינוכית מצאה לעצמה בטוי בתפקידי כמדריך. בקן חונכתי להגשמה ולעליה ארצה.

יחד עם שייקה ש. ידידי הטוב, ניהלנו את חיי הקן ולו הקדשנו את זמננו הפנוי מלימודים ומעבודה. הרעיון הציוני משך את מיטב הנוער היהודי בעיר לפעילות בקן, שגדל והתרחב בהתמדה. ניהלנו שיחות על הזרמים בציונות, על ההווי בא"י, על מצב היהדות בגולה ופעילויות תרבותיות שונות. הקשר שלנו עם ההנהגה הראשית בבוקארשט היה די רופף, אולי בגלל המרחק הגיאוגרפי. הפעילות ברגאט היתה מאוד אינטנסיבית, ייתכן שסיבה נוספת לחוסר הקשר, היתה אי השליטה במזכירות ברגאט בשפת יידיש, השפה שבה התנהלה הפעילות בקן שלנו. זכינו לידידים טובים בהסתדרות הציונית בקישינוב. אצל אנשים כמו כהן, רוזנהאופט ובריליאנט, מצאנו אוזן קשבת ונכונות לסייע בפתרון הבעיות שהטרידו אותנו.

אי אפשר שלא להזכיר כאן את משפחת בלצן, את בן-ציון ואת רעייתו. ביתם סימל את דמותו של בית יהודי וציוני בגולה, בית שדלתותיו נשארו תמיד פתוחות לרווחה בפנינו. בבית משפחת בלצן בילינו הרבה שעות יפות. לצערי, הם לא זכו לעלות ארצה, כי מתו מוות טראגי בעירם. נחמתנו שבניהם נמצאים בארץ.

שנת 1938. בגרמניה שולט הצורר ורוחות רעות נושבות באירופה הכנועה, ששוב איננה מעזה להמרות את פי הצורר. בהרבה קהילות ישראל ברחבי היבשת, הורגשה התמוטטות היסודות שעליהם ארגנו וניהלו את חייהן במשך מאות בשנים.

העליה היתה מצומצמת. אמנם עליה ב' העלתה אלפי יהודים לארץ ישראל, אבל כל זה היה כטיפה בים הגדול. התנועה הציונית לא הצליחה להניע את ההמונים לקום ולעלות. שלטו בהמונים אלה הממסד הדתי ו"חצרות" האדמו"רים. רק הם היו יכולים להפעיל השפעתם המכרעת על המוני עמך- ישראל. והם, לא רק שלא עודדו לעליה, אלא אפילו בלמו כל נסיון לעזוב את הקהילות העתיקות והמושרשות, אם כי בקהילות היהודיות חשו בזעזועים שהביאו עליהם חילופי שלטון פתאומיים.

לא היה כל סיכוי להשיג רשיון עליה. יצאנו על מנת לעלות בדרך לא דרך. הגעתי לבוקארשט באפריל 1938. כעבור שלושה ימי שהות בבוקארשט, הועברתי עם עוד חברים לבאלצ'יק, (עיירה על שפת הים השחור). פוזרנו לבתים שונים שבהם גרנו תמורת תשלום, ציפינו לאות. הפעולה אורגנה בסודיות רבה, כי סוכנים אנגליים עקבו בכל הצמתים האפשריים כדי למנוע את יציאתנו מנמלי הים השחור, דרכם עברה מרבית ההעפלה.

כשבועיים שהינו בבאלצ'יק עד אשר, באחד הערבים, הגיע האות. כונסנו במהירות ועלינו לאניה בסדר מופתי. היינו ציבור של כשמונה מאות איש ואשה, ציבור מגוון מאוד, יוצאי אוסטריה, צ'כיה, פולין ורומניה. אנשים מכל הגילים, מכל המקצועות. הרצון לעלות קשר את כולם יחד. רובם היו אנשים מבוגרים, בעלי מקצועות חופשיים ובעלי משפחות.

למרות הצפיפות הרבה והדוחק, שמרנו על אווירה טובה באניה. האנשים היו חביבים, גם אם בלב כל אחד קיננה הדאגה.

השאלה, האם נצליח להגיע בשלום ארצה, כרסמה בלב כולנו. השתדלנו לפרוק את הדאגה מן הלב ולהעסיק את עצמנו במשהו. ארגנו תרגילי התעמלות ומשחקים, ניהלנו שיחות. התקשרתי לאנשים רבים שהכרתים על האניה.

כמות המזון היתה די מצומצמת, הלחם העלה עובש לאחר יומיים, המים חולקו במשורה, אולם שלטה רוח טובה. האנשים לא התלוננו. בכל שרר סדר.

ניתנה לנו הוראה להשמיד כל מסמך המוכיח על ארץ המוצא. ההנחיה אמרה שבמקרה וניתפס, נכריז כולנו שמוצאנו מצ'כיה, שהיתה אז כבר בידי הגרמנים. קוינו כי לשם לא נוחזר.

משהתקרבנו לאיי "דודוקנס", פשטה שמועה כי עומדים להעלות לאניה עוד כמה מאות מעפילים מתושבי האי רודוס. אכן, באותו ערב עלו על סיפוננו למעלה מארבע מאות איש. הצפיפות היתה ללא נשוא. על הסיפון לא היה מקום לשכב. יכולנו רק לשבת. חלק מן הנוסעים ירדו לסירות שהיו קשורות בחבלים לאניה. לא הספקנו להתרחק מאיי הדודקנס וסערה שלא נשכחנה פקדה אותנו. האניה והסירות טולטלו על פני הים הרוגש כאילו היו קליפות אגוז. נאלצנו להחזיר חלק מהאנשים שהיו בסירות לאניה, כי אחדים מהם התעלפו.

כעבור שעות ספורות שככה הסערה. האנשים, תשושים וסחוטים, חלו במחלת ים ובמחלת מעיים. גם האניה נפגעה. אחרי הצהריים חשנו בריח עשן ההולך ומתפשט. נאמר לנו שפרצה דליקה באניה. היינו קרובים לאחד האיים הבלתי מיושבים של הדודקנס. הדליקה הלכה והתפשטה, בקרב הנוסעים הורגשה דאגה, אך לא בהלה. האנשים מילאו אחר ההוראות שנמסרו להם. מהאניה שודרה קריאת ס.או.ס. הרוח וזרמי הים סחבו את האניה לכיוון החוף. המרחק הלך וקטן. כתריסר בחורים, יודעי שחיה, קפצו אל המים, שחו עד לחוף ומתחו חבלים מן האניה לחוף. למזלנו התפשטה האש באיטיות אך בצורה מבוקרת.

החל הפינוי. הצעירים שבינינו עברו מהאניה כשהם ניתלים על החבלים. עבור המבוגרים והילדים הותקן מעבר על קרשים. העשן הפך מחניק. עד היום הזה אני תוהה, כיצד הצלחנו לרדת מן האניה בשקט וללא תקלות. כל הבגדים והחפצים נשארו באניה. לא היתה כל אפשרות לשאת דבר מה ביד בעת הירידה מן האניה. נשארנו עם הנעליים והמכנסיים שעל גופנו. פשטנו אפילו את הגופיות, כי היה חם ועבדנו קשה. ידי זבו דם, וכך היו גם ידיהם של האחרים. כולנו הרגשנו מאושרים על שהצלחנו לרדת לחוף בלי פגע. האניה אפופה להבות ועשן, התרחקה מן החוף בשעות הגיאות, לאחר שהתרנו את החבלים. ראינוה שוקעת בלב הים. לצערנו, נפטר תינוק, בנו של אחד מיוצאי רודוס ונקבר באי.

ירד הערב. היה קר. המדורות שהבערנו כשזרדים שאספנו בסביבה מזינים אותה חממה אותנו. בלילה הקר הגיעו שתי משחתות איטלקיות, שקלטו את קריאת הס.או.ס. שלנו. הועלינו עליהן בסירות מנוע. חילקו לנו שתיה חמה וסנדביצ'ים. מרוב עייפות והתרגשות נרדמנו במקום ישיבתנו. האיטלקים התייחסו אלינו יפה ובאדיבות. הם הביאונו לרודוס. כאן רוכזנו במחנה אוהלים מוקף חומה. למחרת היום, חולקו לכל אחד מאתנו גופיה, תרומת קונסול בלגיה באי.

במחנה ברודוס הוחזקנו קרוב לחודשיים. תנאי התזונה והסאניטציה היו ירודים מאד. מחלות עור ודיזנטריה פשטו בינינו. לרופאים שהיו בין המעפילים היתה תעסוקה מלאה. את התרופות סיפקו לנו השלטונות.

הדאגה לעתידנו כרסמה בלב כולנו. השאלה, אם נורשה להפליג מכאן, לא נתנה לנו מנוח. ההיו כל תלאותינו לשוא? ידענו שהאנגלים מפעילים לחץ על האיטלקים ודורשים להחזירנו לארץ המוצא. לאושרנו הרב, לא נכנעו האיטלקים ללחצי האנגלים.

כעבור שבעה שבועות של שהיה במחנה, הורשינו לעלות לאניה שהפליגה לחופי ארץ ישראל. שם האניה היה "אגיאה ניקולאס" והיתה הרבה יותר גדולה וחזקה מקודמתה. רווח לנו. לפנינו היה עוד מבחן אחד. לא רק להגיע לחופי הארץ, אלא גם לעלות על החוף ולהישאר שם. האניה שטה יומיים. במרחק עשרה קילומטרים מן החוף, הורדנו כולנו לסירות

מטוס צבאי שחג מעלינו מספר פעמים. המטוס חזר אל החוף ולא ארך זמן רב עד שהופיעה סירת גרר ועליה שוטרים אנגליים. הם קשרו את סירתנו לסירת הגרר. נגררנו לנמל חיפה. על החוף חיכו לנו אנשי הסוכנות היהודית, לשמחתנו ולהפתעתנו הרבה. המשטרה רשמה את שמותינו ומסרה אותנו לאנשי הסוכנות. הקבוצה הובאה לבית הסוכנות בבת גלים.

זה היה באוגוסט 1938.

מאת: זאב מרחב (מרקוביץ')

על אניית המעפילים "אסימי"

אניית "אסימי" הפליגה מקונסטנצה ב-1 באפריל 1939, תחת דגל פנמה כשעל סיפונה 450 עולים, לערך. באותו יום, חזרה לנמל קונסטנצה האניה "סנדו", שנתפסה ע"י האנגלים והוחזרה לרומניה, לאחר שהאנגלים הצליחו להוכיח, כי המעפילים הפליגו מארץ שאיננה תחת הכיבוש הנאצי. לרוע מזלם, לא הרשו להם הרומנים לרדת בנמל קונסטנצה.

נפלה בחלקי הזכות לטפל בחלק מההכנות האחרונות שלפני הפלגת "אסימי". הייתי אז בגאלאץ, בחופשת עליה לאחר סיום תפקידי בתנועה ונקראתי על ידי גרשון יוסף לעזור לו במבצע "אסימי": בריכוז כספים, בקנית מזון ובהעברתו לקונסטנצה והעמסתו על האניה. גרשון נשאר לבדו במזכירות. החברים שטיפלו בארגון האניה (אריה אברמוביץ', צבי הרזהב, מוקה אנטלר, זליג דוידוביץ' ואחרים) עלו בחלקם ארצה בטרם הפליגה "אסימי" וחלקם גוייסו לצבא.

הפלגת האניה אורגנה בעזרת ה"הגנה". נדמה לי שהיתה זאת האניה היחידה של "הנוער הציוני". בכל שאר המקרים, היינו מצטרפים לאניותיהם של הרביזיוניסטים או של "החלוץ". המועמדים לעלות ב"אסימי" היו מ"הנוער הציוני" ומ"הפועל המזרחי". מיעוטם מרומניה ורובם מפולין.

זמן קצר לפני מועד ההפלגה, נסגר הגבול שבין פולין לרומניה. הדבר העמיד בסכנה את המבצע כולו, כי מעפילי פולין לא יכלו להגיע. הדבר סודר בפעולה מאומצת של המשרד הארצישראלי בבוקארשט ושל עו"ד קראו דנקנר ז"ל. שלטונות רומניה אישרו חציית הגבול הפולני ברכבת מיוחדת, שקרונותיה חתומים, כדי למנוע ירידת אנשים בדרך.

רבים היו ידידינו הטובים, שעזרו ועשו כל שביכלתם כדי שהעליה הזו תגיע ליעדה. אין לשכוח את עזרתה המסורה של גב' גולד, של מרגוליס ושל המהנדס והגב' גרוס, שלא חסכו מאמצים וזמן ועזרו באיסוף כספים, באגירת מצרכים ובהפעלת קשרים כאשר נוצרו קשיים כמו זה שהיה בענין סגירת הגבול.

בקונסטנצה יצרתי קשר עם ד"ר וייסבורן. שם נפגשתי עם מפקד האניה, שכונה "משה" (הלא הוא וולף גולדמן מכפר יונה. נפגשתי עמו שנית כשביקר בקיבוץ גבעת המעפילים בהדר). 'משה' נתן הוראות בקשר לקניות האחרונות ולסדר ההעמסה. כיוון שיומיים שלושה לאחר מכן חל חג הפסח, היו צריכים לקנות גם מצרכי חמץ ובחלקם גם מצרכים כשרים לפסח ובכמות מספקת ל-450 איש. היתה הוראה לקנות גם פרות חיות. לא זכור לי אם נשחטו.

ב-1 באפריל, בחצות הלילה, עליתי על האניה. הייתי האיש האחרון שסגר את תור העולים. למחרת כשהתחלנו לחלק ארוחת הבוקר, התברר לנו שיש יותר אנשים על הסיפון מאשר ברשימה. לפי הרשימות אמורים היו להיות 420 עולים אך למעשה היו 450. ההפרש בין הרשימה לבין המציאות, היו חברי "תנועת פומפיליק". פומפיליק זה, פקיד בכיר במנהלת הנמל, היה מסתדר עם רב החובל של האניה ומעלה - תמורת תשלום רב - אנשים שלא היו ברשותם מסמכים ולא קשר עם מארגני האניה. רבים היו היהודים שהגיעו ארצה דרכו. היתה לו מכסה קבועה משלו, בכל אניה שבעזרתן היה עלינו להגיע לחוף. הסירות התפזרו לכיוונים שונים. חלק מהן הגיעו לנתניה וחלק לתל אביב. סירתנו שטה לכיוון חיפה. לאחר זמן, כבה המנוע ופסק מלפעול. היינו אובדי עצות. כעבור שעה גילה אותנו

ואניה. הוא ניצל היטב את המכסה שלו, כי תמיד נמצאו מועמדים מוכנים לכל סיכון ובלבד לעלות ארצה. אלה כונו בפינו "חברי תנועת פו:פיליק".

על האניה נמצא גם יאנק דז'יבינצקי (יעקב בן יהודה) חבר ההנהגה הראשית בפולין. בימים הראשונים עסקנו בהכנת סדר פסח על האניה. אני חושב שגם מי שלא ידע, מה זאת יציאת מצריים, החל להבין ולהרגיש טעמה על האניה.

יומיים לאחר ההפלגה החלו בעיות עם מחלות-ים. האניה היתה יחסית טובה מאניות מעפילים אחרות, מלאי המזון והתרופות היה שפיר והאנשים צעירים. אמנם שררה צפיפות אך כל אחד ידע שזו תחלוף.

בים האגאי תפסה אותנו סערה. האניה טולטלה על גלי הים כאילו היתה קליפת אגוז. כשיצאנו בשלום מן הסערה, ידענו שהחלק החשוב עדיין לפנינו: העליה על חופי הארץ. כבר נעשו סדרי הירידה. הראשונים אמורים היו לרדת, הילדים. אחריהם הנשים והחולים, אלא שלא תמיד נשמר הסדר כפי שנקבע. עם התקרבותנו לחופי הארץ (שטנו באפלה גמורה) החלה ההורדה בהתאם לסימנים אותם קיבלנו מן החוף. הודות ל'משה' המפקד, שרר סדר מופתי בעת ההורדה. על האניה עלו בחורים ארצישראליים והם שנשאו את האנשים על גבם עד לסירות. לא זכורות לי תקלות.

חלף זמן ושוב קבלנו הוראה להתרחק לים ולהמתין לאיתות למחרת. הפעם לא שיחק מזלנו בעת ההורדה, נתפשנו על ידי הבריטים. כשעל הסיפון נמצאו הבחורים הארצישראליים.

הבעיה הראשונה שלנו היתה, מה לעשות עם הבחורים הארצישראליים. הם היו מתורגלים בזה ובעת המפקד שעשתה המשטרה הבריטית, הציגו עצמם כעולים מצ'כיה ומאוסטריה, כפי שעשה כל אחד מאתנו. היה בחור אחד, שלא ידע אף מלה יידיש. אותו הורידו הבריטים מעל האניה. 'משה', שעבד כמסיק ליד התנור, הצליח להתקשר עם חברי ה"הגנה" שבחוף (בדרך כלל באמצעות ארגזים של תפוזים). שהיתי במחסן המזון ויכולתי לשמוע מפי הישראליים סיפורים ממקור ראשון על הנעשה בארץ ועל פעולות ההתנגדות. נודע לנו שקפטן האניה נעצר והועמד למשפט ואילו אנחנו הוחזרנו לים הפתוח.

בהיותנו בנמל חיפה, היה אירוע מיוחד במינו. באחד הבקרים הודיעו שקבוצת מעפילים תועבר לאניתנו, כי באניתם נאלצים לעשות חיטוי כללי. אכן, באותו בוקר עלו על "אסימי" כמה עשרות בחורים בחלוקים כחולים ומגולחי ראש. הייתי במחסן, בבטן האניה ושמעתי קוראים בשמי. היה זה ליאונש הרמן שקרא לי. יחד עמו נמצא גם לופו דורניאנו. שניהם הפליגו באנית מעפילים "צפו" (בכל אנית מעפילים נמצאו תמיד גם כמה מחברינו). היה חשד שהבריטים מתכוננים לגרשם יחד עמנו. בסופו של דבר הורדו בחיפה.

גורשנו לים הפתוח ללא יעד ברור. סירה באה לקראתנו. הסתבר שהסירה באה לקחת את הארצישראלים שנתפסו על אניתנו. היינו מאוד נרגשים כשהם עזבונו. במשך ימים אחדים, התברר שאין לנו קשר עם הארץ. התחלנו להתאמן בהורדת סירה למים עם מספר אנשים כדי שיחתרו לחוף לשם יצירת קשר עם המוסדות הלאומיים. לשם כיסוי, הכנסנו לסירה כמה אנשים חולים. המבצע הצליח. הסירה הגיעה בשלום.

בינתיים שוב נתגלתה ספינתנו ע"י הבריטים והיינו חייבים להסתלק. האניה חזרה שוב לתורכיה. האנשים פחדו, שמא יוחזרו לרומניה. החלטנו שלא להסכים, בשום פנים ואופן לחזור לרומניה, כי ראינו לנגד עינינו את האניה "סנדו", כיצד נראתה בחזרתה לקונסטנצה, ביום שאנחנו יצאנו לדרך בים.

עזבנו את חופי תורכיה והגענו לציה, נמל יווני קטן. כאן עגנו כמה אניות שעל סיפונן פליטים מצ'כיה ומאוסטריה. למחרת בואנו, הגיעה אניה נוספת. התפלאתי לראות שזאת אנית "אסתיר" שאורגנה ע"י בית"ר, והפליגה כחודש לפני "אסימי". על "אסתיר" היתה קבוצה גדולה של חברי "הנוער הציוני". התברר לנו כי הם סובלים ממחסור במזון. נסינו להעביר להם מזון באמצעות מקשרים יוונים. היינו שולחים להם מכתבים בצורה מיוחדת במינה. ניקבנו חור בתפוח אדמה, מכניסים בחור מכתב וזורקים את

התפוח על אנייתם. האניות היו כה קרובות, שהצלחנו לזרוק את התפוחים על סיפון אנייתם. נסינו להעביר אליהם מצרכים בצורה מסודרת, אך מפקדי האניה "אסתיר" סירבו לקבל. (כך לפחות נאמר לנו).

בינתיים הגיע איש קשר מהארץ שהתחיל לארגן, בשיתוף פעולה עם 'משה' את הפלגתנו לים. יצאנו בסירות דייגים לכיוון הארץ. עזבנו את ציה והתחלנו עוברים מן האניה אל הסירות. רב החובל של הסירה היה יווני. בדרך לארץ התקלקל המנוע של הסירה והמים החלו חודרים פנימה.

הקלקול תוקן ושטנו בים, מבלי לדעת היכן אנו נמצאים. שוב ושוב נשלחה סירה עם כמה עולים אל החוף, עם בחורים שידעו עברית טובה. התברר להם שאנחנו קרובים לנהריה. אמנם מרחוק ראינו מגדלי מים, אולם לא היינו בטוחים אילו מגדלי מים אלה.

משנצר הקשר, החלו מגיעות סירות ואפילו יחידים, עם גלגלי הצלה על מנת לעזור לנו לעלות לחוף. חלק מאתנו קפץ אל תוך המים והגיע לחוף בשחיה. היו בתוכנו כאלה שלא רצו להיפרד מבגדיהם ולבשו כמה חליפות, זו על גבי זו, אולם בהיותם בסירות זרקו חלק מהבגדים למים.

תושבי המקום קיבלונו בבתיהם, נתנו לנו אוכל ואפשרות לנוח. לא עבר זמן רב והגיעו גם האנגלים. כולנו נלקחנו למחנה ומשם הועברנו לבת גלים.

מיד לאחר עלייתי קרה דבר שפגע בגאוותי: קבלת הפנים של התנועה לא רוממה את רוחי. נשלחתי לקיבוץ "למקור" בהרצליה ג', אולם שם לא היה מקום עבורי, כאשר חברים ממעפילי "אסימי" יוצאי טראנסילבניה ובוקוביבה, נתקבלו כולם ב"למקור". בסופו של דבר צורפתי לגרעין חברים שהגיעו מפולין.

אריה הרמן

מקן באקאו לחוף מבטחים

גדלתי וחונכתי בבית מסורתי. הורי ניהלו אורח חיים למופת, אם כי לא ברווחה ועושר, תוך שקידה להחדיר בי ובאחיותי את ערכי המסורת היהודית. הדבר שהדאיגם לא מעט, היתה האוירה השטחית שבקהילת באקאו. הם ראו נחמה פורתא בהצטרפותה של אחותי הבכירה, אלה ל"הנוער הציוני" – אז "צ.ט.ס.". היא החלה לקחת אותי אל המועדון שהיה בבית משפחת זליקוביץ'. בדיעבד, אינני בטוח אם עשתה זאת למעני, או למען עצמה, כדי שההורים ירשו לה לאחר בשובה בערבים מהמועדון.

בבית זליקוביץ' קיבלתי תחילה, מידי חנה, ספרון בו היו סיפורי חסידים. משהבאתי את הספרון הביתה, שמחו מאד ההורים כי עבורם היה זה אות שבחוג הזה דואגים לקצת "יידישקייט" (יהדות). והרי מבחינה זו הם לא רוו נחת מהקהילה המקומית על רבדיה השונים. הנטיה להתבוללות היתה קיימת בקרבה הן בחוגי הבורגנים והן בחוגי הפועלים, שנתפשו לאמונה שגאולתם תבוא על כנפי הרוח המזרחית. . .

השתלבתי במשך הזמן בחיי הקן. מ"מקשיב" עברתי להיות "צופה" בקבוצתו של סאנדו אהרוניאנו. הפעילות הצופית שינתה את אורח חיינו. התחלנו לדבר על היהודי הגא, אשר אינו ירא מפני קול משב עלה נידף ברוח, ועל כך שהיהודי חייב להתכונן ולהכשיר את עצמו – רוחנית ופיזית, לקראת הגשמת המטרות הנעלות והמקודשות. עוד בטרם יכולתי להבין היטב את פשר השיחות הממושכות ואת הרעיונות הנשגבים שהושמעו בשיחות אלה, הרגשתי שזאת הדרך הנכונה ביותר. בשלב זה, השתלבתי לחלוטין בחיי הקן, אשר הפך עבורי לערך עליון, בעוד כל ערך אחר, שמחוץ לקן התגמד ואיבד מחשיבותו. הייתי ממש מאושר להשתייך לחבורה בעלת רמה תרבותית ובעלת יעד. מרבית פעולותיה התבצעו באוירה רומנטית, חמה וכובשת לבבות.

בעונת הקיץ פעל הקן על גדות נהר הביסטריצה, על שטח מישורי רחב וירוק, שאיפשר פריסת כל הקבוצות, כאשר כל קבוצה ניהלה את תכניתה: מי בשיחות, מי במשחקי ספורט ובתרגילי סדר (משום מה קרו להם

'משטורה'), או בריקודי הורה ו"ילד ילד". ימי הפעילות היו הופכים את השדה שעל גדות הביסטריצה לאולפנא עממי כביר, בעל רמה תרבותית וחברתית בלתי רגילה. הקן התברך באותה תקופה במדריכים מעולים בעלי כושר מנהיגות ויכולת נדירה – ואין כל ספק שהודות להם הגענו לגיבוש ולהישגים. שמות כמו צבי הרזהב, שרר, מרנץ, לייבו יוסף, קלרה חרן ועוד, מעוררים גם היום רגשי הערכה והערצה; וגם אם לא כולם הגיעו לידי הגשמה, הם שיצרו את האוירה והם אלה שהכשירו אותנו לדור ההמשך.

עסקנו הרבה בספורט, למעשה את רוב ימי הקיץ החופשיים בילינו בתוך "גארלה מורי" ('נחל הטחנה') בעיקר בשחייה שהיתה הספורט האהוב עלינו.

חצרה של משפחת גוטמן, אשר שימשה לא פעם כמועדון הקן, היתה "הבסיס העורפי", ממנו יצאנו ואליו חזרנו כאשר מזג האויר או גורמים עויינים התנכלו לנו. השחיינים המצטיינים שהיו ברמה "אולימפית" – רבקה, פיקה סלי, וקלרה – מקרב הבנות, וייסמן, זגר, חיימן, לייבו ואנוכי מקרב הבנים – היו קבוצה שיכולה היתה להגיע להישגים נאים, כי היינו באמת טובים. היום היה מתחיל עבורנו לפעמים בשעה חמש בבוקר. קראנו לזה "כיבוש הבוקר" והמשיך בהפסקות עד מאוחר בלילה. פעילות אינטנסיבית זו יצקה בנו בטחון עצמי מופרז – ובקוצר רוח ציפינו למפגשים ארציים על מנת להפגין יכולת ולשאת את דגל הקן בגאווה.

גם היום, לאחר עשרות שנים ועם כל הנסיון הרב שצברתי, מגלה אני מפעם לפעם בסיפוק רב, כי לא מעט מדפוסי המחשבה, הגישות והתגובות ואולי גם חלק מהרגלי החיים – מקורם בתורה שספגתי בקן באקאו. יתר על כן, אני חייב חוב גדול לקן שדאג להצמיד לי גם "עזר כנגדי" בדמותה הנאה של קלרה מרקוביץ', אשר צעדה עמנו לאורך כל המסלול הנפלא הזה, היתה לחברתי ולאחר מכן לאשתי.

הזמן לא עמד מלכת ועם התבגרותנו קיבלנו תפקידים של ראשי קבוצות ואחריות להנהלת הקן. בשנת 1937 צורפתי לחבר המנהלים של הגליל. הטילו עלי לבקר בקנים. אכן נסעתי לעתים לבוחוש – מרכז חסידי אך גם ריכוז של קומוניסטים יהודיים. כמו כן ביקרתי ברומאן, קן שהיה אז בתקופת משבר, עקב עלייתם ארצה של חבריו הבולטים. אינני זוכר אם הצלחתי להביא למפנה, אך נראה היה כי חיזקתי את רוחם. משם עברתי לפלוריאסקה, אשר מלבד היותה חווה חקלאית להכשרת חלוצים לקראת עלייתם ארצה, שימשה גם כתחנת מעבר לחברים שעבדו בשליחויות בקנים או "בעבודה הסתדרותית" במזכירות הארצית. מכאן נשלחתי לפלוויישט, קן גדול ותוסס, שהתנהל באוירה חברתית נעימה, אך מתבוללת להפליא – בקושי נמצא חבר אשר ידע מלה עברית או יידיש. הם הושפעו חזק מהסביבה ולולא האנטישמיות, ספק אם היה עולה על דעתו של מישהו להצטרף לתנועות הנוער שבעיר. הפעילים האחראים: שמואל קרטה ושמילוביץ' עשו כל שביכולתם כדי ללחום נגד האוירה הזאת, אך לא השיגו תוצאות משמעותיות. האמצעים החומריים של מרכז התנועה ושל הקן המקומי, היו דלים מאוד. נאלצתי לישון על ספסלים במועדון ולאכול בהתאם לאפשרויות. זה השפיע בוודאי על הרבה חברים, שראו בי שליח שרק בצפון רומניה קיימים כמוהו. גם על קן זה עבר משבר לאחר עלייתם של חברים כמו חנא אהרון ז"ל, ותבל"א אחותו גולדה וגיסו נתן ביניש ואילו בורגרים אחרים עברו ל"דור חדש". המעמסה נפלה על האחים קרטה ושמילוביץ'.

השמים החלו להתקדר. בעיית הסודטים 'התפוצצה' וגרמה בעקבותיה להיעלמותה של צ'כוסלובקיה החופשית והמתקדמת. רוב היהודים ברומניה, השלו את עצמם. הם אמרו "אצלנו זה לא יקרה", אך חששו לעתידם. הרביזיוניסטים עלו על הגל הזה והחלו להטיף ל'אבקואציה' (יציאת היהודים מאירופה). אודה שגם אני נתפסתי למהלך מחשבתם. החלטתי להצטרף לאחת האניות המסתוריות שלהם, כי הסיכוי לעלות כשאני מצוייד ב'סרטיפיקט' לא בא בחשבון. הודעתי למרכז על החלטתי הנחושה. צבי הרזהב ניסה להניאני ממעשה זה. יתכן שצדק מבחינה תנועתית, כי בסיכומו של דבר השתייכנו כמעט לשני עולמות. אנו תמכנו בציונות רצינית ומתונה בעוד שבהם ראיתי תמיד תנועה מיליטנטית על כל המשתמע מכך.

לא הסכמתי לשנות את החלטתי, כי רעיון העליה קסם לי מאד. היות וההפלגה באניה 'רביזיוניסטית' לא חייבה אותי בהזדהות פוליטית שהרי שילמתי טבין ותקילין עבור ה'טרמפ' שקיבלתי, עליתי על האניה. כעבור חודשים מספר הצטערתי לא אחת על שלא שמעתי בקולו של הרזהב.

לאחר התרוצצות רבה 'הצלחתי' לעלות על סיפונה של אנית משא יוונית "ג'פו" יחד עם עוד 750 עולים כאשר לחלק לא מבוטל מהם היה הקשר לתנועה הרביזיוניסטית זהה לשלי.

האניה היתה מצוידת במזון ומים לעשרה ימים ולכאורה הכל היה שפיר - פרט לאוירה הכללית. כל אימת שאני נזכר באפיזודה מטורפת זו, אני רואה לנגד עיני את ספינת "הבאונטי" מתוך הספר "המרד על הבאונטי", או את הספינה של "קו אונידין", מתחלפות עם ספינתנו...

לאחר זמן קצר, עצרנו ליד ספינה דומה לשלנו בשם "קסטינה" ששהתה כבר זמן רב על הים והעברנו אליה מזון וציוד עזרה ראשונה. מראה אניה זו, הטיל פחד בלבנו. לראשונה חשנו מה צפוי לנו. אכן לא הרחקנו הרבה כאשר ספינתנו עלתה על שרטון והחלה טובעת במהירות. לא היינו רחוקים מן החוף ונדמה לי כי לא היו לנו אבידות בנפש, אולם כל רכושנו נשאר על האניה שירדה למצולות. לא ידעתי כיצד הצליחו להחזיר את "קסטינה" ששבה והצילה את כולנו. על סיפונה היו כ-1550 איש ללא מזון ומים במידה מספקת והעדר תנאים סניטריים. הים סער וגעש, המחסור, המחלות ובעיקר הרגשת אי הוודאות יצרו מתחים איומים והסכנה היתה רבה.

מאחר שחזיתי בקבורת ארבעה אנשים שנפטרו מדלקת קרום המוח והוטלו לים, לאחר שפעמים אין ספור נאלצה ספינתנו להתרחק חזרה במהירות מחופי הארץ, מבלי שהצליחה להורידנו על החוף, ניתקתי את עצמי מן העולם החיצון ונכנסתי לאפטיה. מפקד המשלוח על "קסטינה" היה בית"רי מלטביה (נדמה לי כי שמו היה ד"ר זליג פאול), אדם כן ונפלא, אך אינני יכול לציין שכך היו גם יתר בעלי התפקידים.

קברניט האניה התעייף ובטענות שונות סירב להמשיך עמנו. הגענו לאי קטן ושם, תמורת שעונים, תכשיטים ודברי הערך שנותרו בידינו, רכשנו ספינה קטנה אשר ערכה "נגלות" הלוך ושוב לחופי הארץ ופירקה את 'מטענה' בהצלחה. נשארתי בקבוצה האחרונה, כאשר המנוע נדם ועם מפרש רעוע מסרנו את עצמנו לחסדי הים הפתוח. שבעה ימים טולטלנו על גלי הים עד שסירת משמר צרפתית עצרה אותנו ליד חופי לבנון, גררה אותנו לנמל חיפה ומסרה אותנו לידי משמר בריטי.

לא היה בנו הכח לעמוד על רגלינו, אולם המראה הבלתי נשכח של עיר הכרמל ה'יורדת' לתוך המפרץ הנהדר, הקים אותנו על רגלינו המומים. פרצנו בשירת 'התקווה' תוך בכי לאחר כל המתחים שעברו עלינו. קווינו כי יותר לא נחזור אל הים הפתוח.

היה זה מחזה מרגש. גם החיילים הבריטיים הקשוחים לא ידעו כיצד להגיב - לשיר לא ידעו ולעצור את הדמעה לא כולם הצליחו... תוך ימים ספורים של ציפיה - ולאחר שלושה חודשים, רצופי תלאות - בא הקץ למסע האומלל שלנו אל חוף מבטחים.

קן יאש, בביקור בקיבוץ הכשרה בוצ'ום, 1935.

מחנה עבודה ראשון בסקינן, 1928.

במושבת קיץ בגאלן, 1931.

חברי קן יאש בטקס פתיחת קיבוץ ההכשרה בעיר, 1935.

קבוצת חברים בקונסטאנצה, מצפים לעליתם הקרובה, 1937.

קבוצת חברים עם השליח יאנק דז'ביאנסקי, שעסק בעניני העפלה.

"החלוץ הכלל ציוני"

ספק אם הקמתה של מסגרת חלוצית כלל ציונית תאמה את תפיסתה הכללית של "הנוער הציוני", שדגלה בכלליות ונגד פלגנות. כנראה, שגם לכלליות יש גבול. הסתבר שמקימי "החלוץ הכלל ציוני" צדקו. החלוצים הראשונים של "הנוער הציוני" אבדו לתנועתם בארץ ישראל. הם השתלבו בתוך תנועת העבודה הכללית. רובם ניתקו את קשריהם עם "הנוער הציוני" בהשפעת המציאות הארצישראלית; אחרים ולאו דווקא מאלה שחשיבותם היתה פחותה בתנועה, היו מוכנים לניתוק מבחינה נפשית עוד בטרם עלותם ארצה. וזאת בהשפעת האווירה ששררה ב"החלוץ". לולא הלכה התנועה בדרך עצמאית משלה, שדגלה בחינוך חלוצי בקיבוצי הכשרה משלה, היה המצב נמשך, כאשר החברים שלנו מצטרפים לקבוצות ותיקות ומשתלבות בתוכן.

הקמת "החלוץ הכלל ציוני" הבטיחה המשכיות לתנועתנו בארץ ישראל.

כשצורפתי להנהגה הראשית של תנועתנו ברומניה, בשנת 1933, פעלו כבר נקודות הכשרה משלנו ברגאט ובבוקובינה. קיבוץ ההכשרה באומבראשט פעל באותה עת, שנה שניה. גם נקודת החורף שבמראששט, שם עבדו חברינו החלוצים בביח"ר ממשלתי – הצליחה מבחינת הכשרת החברים ופעלה בצורה יפה. יחסי החברים עם הנהלת המפעל היו מצויינים והתמורה שהשיגו עבור עבודתם, הבטיחה להם תנאי קיום סבירים.

בשני המקומות נערכו מפגשים וכינוסים של התנועה בהסכמת המעסיקים. השקדנות שהוכיחו חברינו במקומות העבודה הללו, תוך טיפוח יחסים טובים בין מרכז התנועה לבין המעסיקים, הבטיחו המשך אחיזתנו במקומות אלה עד לשנות השואה. שאול שוורץ ז"ל, ויבל"א דב אבלס, עשו עבודה נאמנה ויסודית בסניפים אלה. להכשרה היתה חשיבות רבה מבחינה רוחנית נוסף להכשרה לעבודה פיסית.

בישיבת המזכירות הארצית, לאחר הצטרפותי להנהגה, נמסרו הענינים השוטפים לידי, ע"י משה הרשקוביץ', שהתכונן לעלות. הרשקוביץ' עשה זאת בחופזה ובמבוכת מה. הנוכחים – וילו כ"ץ, אריה פינקוביץ' ומרג'י הילר עטו ארשת רצינית. מרג'י פנתה אלי באותו מעמד בבדיחות הדעת, הציגה את עצמה ואמרה: "אני שייכת לקבוצת העליה של משה, אך תורי לעלות טרם הגיע. אני מוכנה לעזור על ידך, באם תסכים". אני מודה שעזרתה היתה חשובה ומועילה. מרג'י ניחנה במרץ ויוזמה, ושליחויות עדינות שהוטלו עליה מילאה בכשרון, עדינות ותבונה. היא העיזה לא פעם ללכת לבולשת, להוציא תעודות עבור חברים שעמדו על סף הגיוס, בתירוץ שהיא אחותם. פעמים אחרות, היא היתה מופיעה יחד עמי ועם חברים נוספים, בתור ה"הכלה", כשהיה צורך בנישואין אזרחיים פיקטיביים למען ניצולו המלא של הסרטיפיקאט (רשיון העליה).

וילו הציגני בפני המוסדות הציוניים בסגנונו הלבבי והמליצי. בכל מוסד ומוסד מצא וילו את המלה המתאימה. לד"ר זינגר – שהיה ממשפחת רבנים, אמר: "גם אריה הוא מ"פופשטי" ("עיר הכמרים" ברומניה וכוונתו היתה ש"גם הוא ממשפחת רבנים"). לאורחובסקי ז"ל – מנהל המשרד הארצישראלי – שהיה חובב יידיש, אמר: "תוכלו לדבר ביניכם ביידיש עסיסית". וכך הצליח לדבר עם כל אחד בשפתו ולומר דברים שכל אחד ואחד אהב לשמוע.

החלטנו אז לפנות בכתב אל החלוצים שלנו רק בשפה העברית, ולו יגרום הדבר לכך כי יהיו נאלצים להעזר באחרים לשם קריאת מכתבים או חוזרים של התנועה. ביקשנו מכל חברי המועצה הראשית, שלא ידעו עברית, להשתלם בשפה בתוך חצי שנה על מנת שיהיו מסוגלים לנהל שיחה בעברית. כולם נענו לאתגר פרט לאדם אחד שפרש לאחר שהסיק את מסקנותיו.

רעיון הקמת בית שסביבו תתרכז הפעילות ויהיה בבחינת מוקד לפעילותנו, העסיק אותנו רבות. אותה תקופה היינו גרים באכסניה פרטית ובקושי היינו מסוגלים לשלם את דמי השכירות. מספר חברים שהתכוננו לעליה, שכרו דירה משותפת ברובע היהודי והקימו מעין "קבוצת עבודה". הם הציעו לי לגור עמהם, אך לא יכולתי להסכים לכך בשום אופן כי לא רציתי להתפרנס על חשבון עבודתם הקשה. בכל זאת, היינו הולכים לאכול בחברתם מדי פעם. . . היינו מחפשים כל מיני פתרונות. . .

יום אחד, הציע סנדו הרשקוף כי נלך לראות מחזה נהדר, שהוצג אז בתיאטרון "המלכה מריה" (סנדו היה חובב תיאטרון מושבע). אמרתי לו כי הדבר יתכן רק אם קניית הכרטיסים תהיה על חשבון ארוחת הצהריים. הדבר שכנע, ובסופו של דבר ויתרנו על ארוחת צהריים. במקומה קנינו מעט גרעינים על מנת ל"טשטש" בעזרתם את רעבוננו. מספר חברים וחברות (ביניהם פאולה – אחותו של וילו) שהיו מקורבים למזכירות, הביאו כריכים ובסוף הלכנו יחד לראות את המחזה "מקרה קובינסקי" (שבעלילתו מדובר על בית חרושת נטוש בפרברי פראג, שנתגלה על ידי צעיר נמרץ שהחליט להקימו מחדש. בסופו של המחזה, מגיע זקן המציג עצמו כ- קובינסקי). נהנינו מהמחזה וממשחקם הנפלא של השחקנים. אמרנו בקול רם: "הלואי ונגלה גם אנחנו 'מציאה' כזאת.

חלפו שבועות מספר, ופאולה הגיעה למזכירות כשבפיה בשורה: "יש לנו קובינסקי יהודי, המוכן להעמיד לרשותנו "מכרה" ליד בית החרושת ללבנים שלו." הסתבר שבאחד הערבים נקלעה פאולה לביתו של ד"ר ר. באוברגר, שהיה מפעילי המפלגה היהודית הלאומית, שם הוצגה בפני המוזמנים כ"סטודנטית חלוצה". אחד המוזמנים, המהנדס אמיליאן, התענין בנעשה בקרב החלוצים והציע את המגרש הריק שליד בית החרושת שלו, בפרברי פלוריאסקה, כדי להקים עליו צריף. מר אמיליאן, סבור היה שהשטח בגודל של חמישה הקטרים (חמישים דונם אדמה) הינו טוב לחקלאות.

הזעקתי את וילו לבוקארשט שהצטרף לקבוצה הראשונה שעלתה על הקרקע. הרכבנו קבוצת ידידים עם ד"ר זינגר והאדריכל ארנט בראש, והתחלנו לגלגל את העניינים. נוכחנו לדעת כי למטרה זו דרוש אדם מיוחד שיטפל בענין. קראנו לחברנו איזו פינקלשטיין ז"ל, שהיה בביקורים בקנים ודרשנו ממנו לקבל על עצמו את המשימה. איזו נרתם לפעולה, השקיע מאמצים והצליח במשימתו. קבוצת הידידים התרחבה וכללה גם את עו"ד מ. סגל, המהנדס והגב' גרוס, גב' גולד, גב' שרגא והמהנדס פילדרמן. הוספנו צריף גדול שהיה מחולק לשני אולמות שנבנה על ידינו. לאחר מכן הגדלנו את הצריף המקורי כדי שישמש מטבח וחדר אוכל. הוספנו מחסן על יד צריף המגורים, הקמנו רפת, לול ואורווה – והכל במו ידם של החברים ללא שום עזרה מן החוץ. לשם ביצוע העבודה גייסנו את חנא אהרון שהיה איש ביצוע מעולה.

במקביל, עבדו חברים כשכירים בבית החרושת ללבנים של אדון אמיליאן. היתה זאת עבודה מפרכת (הפצרותינו בוילו כי לא יעבוד בעבודה מפרכת זו מבחינה בריאותית לא הועילו, והוא התעקש להמשיך לעבוד שם). לאחר מספר חודשים, מצאנו מקומות עבודה נוחים יותר בבתי חרושת ובחוות שבסביבה. הקלנו גם על בעל בית החרושת, שלא שבע נחת מפועליו החלוצים. כך נוצר מרכז פיזי של התנועה. מרכז, זה פתר את בעיית מגורי חברי המזכירות וכן את בעיית עריכת ישיבות המועצה והמפגשים – שעד אז היו כרוכים בהוצאות כספיות גדולות.

שנה לאחר מכן, הקימו החברים יוסף אקסל ומרדכי קרפט סניף הכשרה ביאש. מפעל ההכשרה לא הצליח כמו בבוקארשט, אם כי היו לנו גם שם ידידים מצויינים כמו ד"ר גרינברגר – מולדובן, דוד קמרובסקי, בנו וכטל ולונציו רוזנבלום. תנאי היסוד לא היו זהים. הסניף ביאש התבסס על עבודת החברים בבתי החרושת בסביבה ולא הגענו לטיפוח משק עזר כמו זה שבפלוריאסקה. סניף זה – בדומה לזה שבמראששט, הפך מרכז לפעילויות שונות ושימש תחנת ביניים לפעילים. צבי הרזהב שהה זמן רב בקיבוץ ביאש, ותרם ליציקת תוכן רוחני לפלוגה.

באותה שנה הצליח סמי דרפלר לבסס נקודת הכשרה בבית החרושת לקרמיקה של אדון רגנשטרייף במיחאילן. מיחאילן שכנה בגבול עם בוקובינה וסניף זה הקל מאד על הפעילות התנועתית שם. לעיתים נדמה היה כי אנו הבעלים בעיירה, אם לדון לפי החופשיות שבה פעלנו.

בד בבד, היו לנו סניפי הכשרה עונתיים רבים הן במולדובה והן בבוקובינה. בכולם הכשירו עצמם חלוצים, אולם בסוף העונה פורקו נקודות אלו שהיו כאמור עונתיות. נקודת הכשרה יוצאת דופן היתה קיימת ביער גוג'אשט. היה זה נסיון שנכשל בגלל תנאים קשים מנשוא והמרחק הרב שהיה מפריד בינו לבין כל מרכז עירוני ותנועתי שהיה אמור להעניק תמיכה חומרית לסניף עם תחילת הקמתו - כפי שהיה הדבר ביתר המקרים.

עם הפנים לארץ ישראל

תהיה זאת טעות לחשוב שרק מבחינה פיסית היה קיים שוני בין סניפי ההכשרה שלנו לבין אלה של "החלוץ הכלל ציוני". ההבדל בינם היה גם מבחינה אידיאולוגית.

אנחנו לא צירפנו לקיבוצים שלנו "סתם חלוצים" ובאם כן קיבלנו, היו אלה צעירים שעברו קודם לכן תקופת הכנה במסגרת הקנים. שיטה זו מנעה מאתנו אי נעימויות רבות.

בועידת החלוצים של תנועתנו, שהתקיימה באפריל 1934, בעיר בראשוב, החלטנו לא לקבל להכשרה חברים או חברות מעל לגיל 24. משנוכחנו לדעת כי המצב מבחינת העליה הולך ומחמיר וכי מספר גדול והולך של חברים מחכים לעליה כשהתקווה להשיג מטרה זו - קלושה, החלטנו על הקמת גרעינים, שהם יחליטו בעצמם על תור העליה של חבריהם. מצבנו הוקל מבחינת האחריות כלפי החברים, אולם הוא החמיר כלפי חברי הקיבוץ שבארץ ישראל - שביקשו לא פעם להקדים את עלייתם של אותם חברים שלדעתם יביאו תועלת מבחינתם. אנחנו העדפנו את המצב העובדתי לגבי זכויות החברים, כי רק מצב זה הצילנו מצרות צרורות. לא פעם נערכו הפגנות סוערות ליד משרדי "החלוץ".

מצבנו השתפר בעיני החברים כאשר לא החמצנו שום הזדמנות להשיג מקומות עליה על אניות המעפילים, אותם אירגנו הרביזיוניסטים. מקומות אלה השגנו הודות לעמדתנו העקרונית בישיבות המשרד הארצישראלי המרכזי כשעלתה הצעה לשלול זכות העליה מחברי בית"ר - התנגדנו. טענתנו היתה כי אין לשלול זכות עליה מחברים שעברו תקופת הכשרה כמקובל וכנדרש, רק בגלל השתייכותם לבית"ר.

באחד המשלוחים (הטראנספורטים - כפי שזה כונה בזמנו), מסרנו אפילו מספר מקומות לחברי "השומר הצעיר", תוך הבטחה מצידם כי לא יספרו על כך לאיש. משנתגלה הדבר לבית"ר, הם באו אלינו בטענות. הזכרנו לאנשיהם שגם בהם תמכנו בזמנו, כשרצו לפגוע באינטרסים שלהם. אמרנו להם: "אנחנו נשארים נאמנים לעקרון כי מי שעבר תקופת ההכשרה הנדרשת, ראוי לעלות ארצה ולא חשוב לאיזה פלג הוא שייך, הם קיבלו את עמדתנו.

אין להסיק ממה שכתבתי, כי כל החברים ראו בנו צדיקים. לא מעטים היו אלה שרטנו וגידפו. אך הם היו מיעוט מבוטל. הצלחנו לשמור על מעמדנו. בדרך כלל לא הואשמו חברי המרכז בכל מה שהיה קורה. להיפך, הם היו אהודים - אולי בגלל העובדה כי חלק לא מבוטל מחברי המועצה הראשית נשארו אף הם על מנת לעלות בצורה אילגלית כפי שעשו רוב החלוצים. זהו ההסבר מדוע חברים שסיימו את תקופת הכשרתם ובידעם כי סיכוייהם לעלות קלושים - השתלבו מחדש בקנים או ב"דור חדש".

ראוי לציין שההכשרות שלנו לא גרמו תסכול לחברים. הם נשארו נאמנים לתנועה על אף הקשיים בהם נתקלו בקיבוצי ההכשרה.

לא אהיה שלם עם עצמי, אם לא אציין גורם נוסף שתרם להצלחתנו – במידה והיתה כזאת – ביצירת תנאים פחות או יותר אנושיים בסניפי ההכשרה שלנו. תרמו לכך ידידינו – ידידי "החלוץ הכלל ציוני". הזכרתי את שמותיהם של אחדים מהם, שפעלו בבוקארשט וביאש. מחובתי להזכיר גם את משה קליין מגאלאץ, שרבים מחברי הקנים השונים ואף מחברי המרכז חיבבוהו, ולא רק אלו מבין יוצאי גאלאץ – עיר הולדתו.

ברשימותיהם, ציינו החברים גם שמות של ידידים אחרים. אני מניח כי לא מעטים נשכחו וחבל! אילו היה זה ספר היסטורי, היינו צריכים לחטט בארכיונים הנמצאים בישראל על מנת להעלות את כולם מתהום הנשיה, אך באין אפשרות לעשות זאת, אבקש את סליחתם של כל אלה שהתאמצו, פעלו, עזרו ולא זכו אפילו כי תרומתם תיזכר ושמותיהם יצויינו.

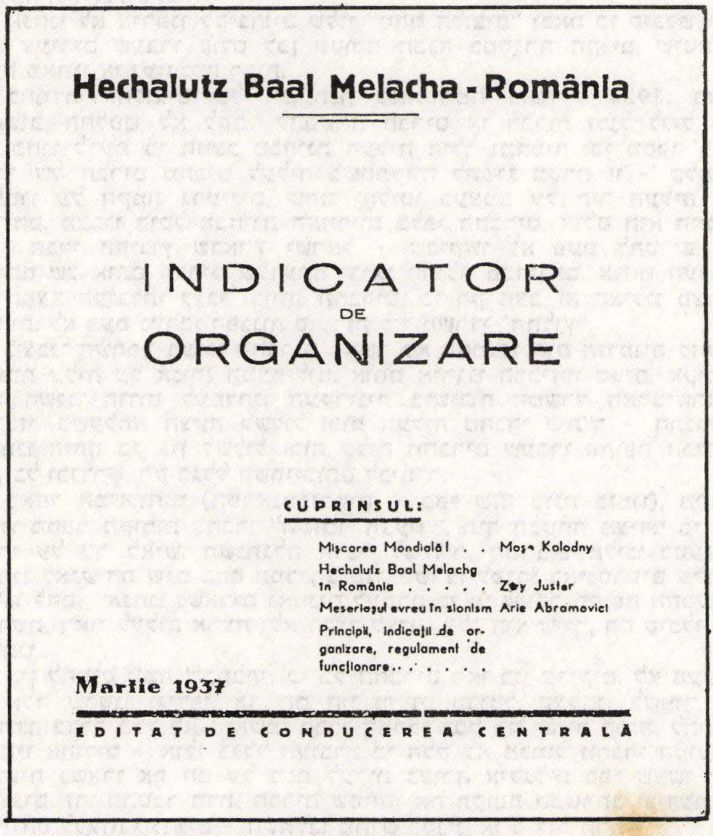
Hechalutz Baal Melacha - România

INDICATOR
DE
ORGANIZARE

CUPRINSUL:

Mişcarea Mondială . . Moşe Kolodny
Hechalutz Baal Melachg
în România . . . . . Zev Juster
Meseriaşul evreu în sionism Arie Abramovici
Principii, indicaţii de organizare, regulament de funcţionare . . . . .

Martie 1937

EDITAT DE CONDUCEREA CENTRALĂ

חוברת של "החלוץ בעל מלאכה" ברומניה, שהוצאה לאור בשנת 1937.

"חלוצים מסוג אחר. . ."

שיחה עם עו"ד משה ניסטור
על אברהם ("דולפי") גולדשטיין

שאלה: . . . ובכן, עכשיו, מאחר והנושא יוזכר בספר זה, שוב אין זאת עובדה מוצנעת ורשאי אני לא רק להביע קורת-רוח אישית, אלא גם לשאול אותך: אתה, שעזרת לנו בהשגת תרומתו של אברהם ("דולפי") גולדשטיין למען הוצאת הספר הזה, מה יכול אתה לספר לנו אודות המניעים הרעיוניים, או הנפשיים, למחווה משמעותי זה של גיסך ובן-דודך דולפי?

תשובה: ראשית, אין זו עובדה מוצנעת או חסויה. נכון, שאין "דולפי" (זה כינוי החיבה שלו בפי כל, מאז שנות נעוריו) להוט לצלצל ברבים על מעשיו בדציבלים גבוהים, אבל גם אין זה סוד שהוא נדבן ידוע ומוכר. יוכיחו זאת לא רק מעשיו, אלא גם, למשל, "קרן צוקר-גולדשטיין", שהוא יסד ע"ש הוריו וע"ש הורי רעייתו. קרן זו הקימה את הפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת באר-שבע, למשל: את בית-הכנסת והמועדון הקהילתי בדימונה; או, למשל, את "המוסד לשיקום נכים" - המצויד במיטב השכלולים הטכניים האחרונים, בשכנות ל"בית לוינשטיין" ברעננה; או את הפארק העירוני בירושלים . . . ועוד ידו נטויה. מובן כי עלי להזכיר, בבחינת אחרון אחרון חביב, לגבנו, את . . .

ש. הפארק הספורטיבי של עיריית תל-אביב?

ת. לאו דוקא! רגע. לפני שאתה מגלה סודות על מה ש . . . עתיד להיות, עדיף - בפרט לגבינו, כיהודי רומניה - להזכיר מה שכבר הוגשם: הבנין המפואר ברח' פקיעין 12 בתל-אביב! כוונתי, לבתי-הכנסת "בית יעקב יוסף - הרב צבי גוטמן, זצ"ל", שהקמתו, ריהוטו וציודו נתאפשרו הודות לתרומת "קרן צוקר-גולדשטיין", בסך למעלה מרבע מיליון דולר. לאחר שבית-הכנסת תיפקד כעשרים שנה בצריף ובמקלט של העיריה, הרים דולפי את התרומה להנצחת הוריו, ברכה ויצחק-משה גודלשטיין ז"ל.

ש. אני מבין שכוונת מעשהו זה של גולדשטיין קולעת למשהו יותר מאשר . . .

ת. בהחלט! כפי שמתחייב, הייתי אומר, מן הסמליות שבשמותיהם של אלה החרותים על הלוחות בהיכל זה. תכניתנו היא, שהמקום ישמש מעין "יד-ושם" בזעיר-אנפין לתולדות יהודי רומניה ולפורענויות שעברו עליהם: היכל לאזכרות, לגניזה ולתיעוד היסטורי, ללוחות-זכרון ובמה להרצאות על השואה ולימוד לקחיה, וכו'. דולפי היה בדעה, כי בית-כנסת זה, שתחילת יסודו עוד ברומניה, הוא ביטוי לרצונו של האב השכול, הרב גוטמן זצ"ל, להנציח את זכרם של שני בניו הי"ד, שנרצחו ביער ז'ילבה ובגופותיהם כיסו על אביהם שחייו ניצלו. אין כמקום הזה ההולם ליעדו. והוא הדין בהקשר של הנצחת עברם וזכרם של בני משפחותינו, אבותיו של דולפי ושל עוד בני משפחה שלנו, שהיו חובבי-ציון ותיקים ברומניה. צורך נפשי זה דחף את גיסי ובן דודי להרים תרומה יוצאת דופן זו: תרומה שבלעדיה לא היה עומד היום על תלו בנין מפואר זה.

ש. וכאן אני מגיע לעיקר: מהו בעצם יחסכם המיוחד ויחס משפחתכם

לתנועת "הנוער הציוני", שביקשה לסכם את תולדותיה בספר זה?

ת. "יחס". הייתי אומר כך: יחס "מיוחד". גיסי ואנוכי היינו עוד יותר שמחים לתרום ולסייע, אילו דובר בחיבור היסטורי ותיעודי שיקיף את כל צבעי הקשת של כל תנועות הנוער הציוניות ברומניה, בשעתן. אבל, באין מפעל כזה, אין הדבר גורע מערכו ומחשיבותו של ספר העוסק ב"הנוער הציוני" בלבד. סוף סוף, גיסי ובן-דודי, ומימלא גם אנו, בני-משפחתנו כולה, יש לנו זיקה עמוקה לתנועה הציונית עוד מקדמת דנא. תראה: אם אנו מביטים לאחור, הננו רואים בדורות קודמים, את אבינו-זקננו, אחד מגדולי מפרשי-התלמוד, הרב אלכסנדר-סנדר שו"ר, בעל-המחבר של "תבואת שור" ועוד רבים בצדו ואחריו - דמויות של אנשי-סגולה ביהדות. ואם אנו מביטים קדימה - רואים אנו גם בין צעירי משפחתנו חברים וחברות של "הנוער הציוני", חברי מושב או קיבוץ בארץ. וזאת, נוסף על שני בנים (אגב, שניהם - שלי ושל דולפי - שמם סנדר, כמובן) העומדים בראש מפעלים כלכליים חשובים לישראל ולמען ישראל; ואילו כאשר אני מסתכל בבני דורי, שלי ושל דולפי, רואה אני את שנינו ממשיכים בנתיב ושוזרים את ה"חוט" שאבותינו מסרו לידינו: הוויה של ציונים "פרגמטיים", לא כיתתיים, לא סקטנטיים, אלא "ציונים מעשיים". ובתור שכאלה גם פעלו תמיד באפיק הפעילות המעשית - הן בטקוץ', בתחילה, הן בבוקארשט לאחר מכן, והן בארץ, אחרי עלותנו הנה.

ש. בתור צעירים לאיזה כיוון, או זרם, נמשכתם - דולפי גולדשטיין ואתה עצמך?

ת. אם הכוונה היא לארגונים ציונים רומניים, כגון "חשמונאיה" או צ.ט.ס. ("חוג הנוער הציוני") וכיו"ב, המצב היה כך: אני עצמי סיימתי את לימודי באוניברסיטת יאש עוד לפני שנוסד שם סניף של "חשמונאיה"; אבל דולפי, צעיר ממני וסטודנט בעיר הבירה, היה בהחלט חבר ב"חשמונאיה", ואף שימש במשך שנתיים מזכ"ל שלה. ובאשר ל"פוליטיקה", אני, שמטבע נטיותי הייתי ממש "כללי", כלומר, בלתי-מפלגתי, נשארתי כך (אחרי שלב-מעבר קצר בתור . . . "פועלי-ציון"). לעומת זאת, דולפי, ציוני לוחם עוד בעימותים החריפים שלו עם סטודנטים, קומוניסטים-יהודים, ב"מעון שולר" המפורסם בבוקרשט - סטודנטים שהיו שמאלניים ומתבוללים גם-יחד - נדלק לרעיון הלאומי ביתר-שאת והצטרף לתנועת ז'בוטינסקי. היה מוקסם מאישיותו של זה. בו בזמן נוצרו קשרים הדוקים בינו לבין קבוצת צעירים, חסידי "מכבי" (וינברג-וריה, ליאונטה זילברמן, מהנדס אולטניאנו) והוא השקיע פעילות רבה בתחום זה. ואף השתתף - כאחד מראשי משלחת "מכבי-רומניה" - ב"אולימפיאדה" שהתקימה בברלין, באביב 1933. . .

בגיל בוגר יותר, בטקוץ', פעלנו - כל בני המשפחה - כ"ציונים" - סתם, ללא זיקה סיעתית או כיתתית, הן לטובת הקרנות הציוניות והן בענינים ציוניים במקום. זכור לי, שבאותם הימים השקענו כולנו - אנחנו, ואח"כ ביחד עם חברים (כמו סמי מולומונידה ואחרים) מאמצים רבים בייסודן וקיומן של נקודות-הכשרה בשביל צעירי "מכבי"-רומניה. היו אז שתיים בבאסאראביה ועוד שתיים בריגאט: בניקורשט ובאומבראשט. מדריך אחד מן הימים ההם זכור לי בשמו: איתמר מימון, כיום, מנכ"ל במפעל חשוב בארץ.

ש. האם היו לכם במשפחה גם צעירים שהצטרפו בעצמם לאותן התחלות חלוציות?

ת. בודאי! לפחות שתי אחיניות שלנו. מוכן אני לנקוב בשמותיהן: רחל

(ראשליקה) ניסטור, וקלארה ניסטור.

ש. ידוע לי, כי הן דולפי גולדשטיין והן בני-משפחה אחרים שלכם תרמו רבות לפיתוח הבסיס הכלכלי של המדינה; האם נעשה משהו בשטח זה גם לפני כן, כלומר, בתקופת המנדט?

ת. זוהי פרשה נכבדה, ואפשר לכתוב עליה ספר שלם. נאמן לקו הפראגמטי שלו, היה דולפי "חלוץ" בשטח זה והוא הקים בארץ מפעל לבאקליט, עוד לפני פרוץ-המלחמה; ובאשר לפעילותם של דולפי גולדשטיין, של קארול וכסלר ושל צוקר, בעידן העליה ההמונית למען קליטתה - די להזכיר, כדוגמא, את ייסוד בית-החרושת "סיבי דימונה", שקלט מאות עולים חדשים ושימש מקור פרנסה לכאלפיים נפש; ולא רק להם.

ש. זכור לי, ששמעתי על מבצע היסטורי של דולפי גולדשטיין בעיצומה של המלחמה, ולא בכלכלה, אלא בהצלה: מיבצע של עליית ילדים מרומניה . . .

ת. כן. הדבר היה בתחילת שנת 1944, כאשר המלחמה היתה עוד בעיצומה. בהשתדלותו של נציג הואתיקן ברומניה, מונסניור קאסולו, אצל פון ראב, נשיא הצלב-האדום הבינלאומי, הושגה הסכמתם של השלטונות מברלין להתיר הסעת 100 ילדים יתומים, שהוריהם ניספו בגירוש טרנסניסטריה, לארץ-ישראל. דולפי גולדשטיין השקיע בעניין זה מאמצים ניכרים. ולא במקרה, כאשר בא-כח הואתיקן היה גר באחד הבניינים שהיו שייכים לגולדשטיין. ואמנם, השיג את אשר נראה אז כמעט בלתי-אפשרי: הוא חכר ספינה יוונית, שילם עבור החכירה את מלוא-ערכו הממשי של כלי-השיט והצליח להעלות לארץ ישראל את 100 היתומים הגלמודים. יחד עם קבוצת היתומים עלו לאנייה זו, כ"מלווים", גם בני משפחת גולדשטיין, ועוד 14 מבוגרים, שתרמו גם הם, מכספם, לכיסוי חלק מן המאמץ הכספי שהיה כרוך בדבר.

הם הגיעו עד לקושטא, שם נטשו את האניה ועלו ארצה ברכבת, דרך טורקיה וסוריה. זו היתה פרשה בעלת ממדים אפיים; ומן הראוי היה להרחיב פעם את הדיבור, ואת הסיפור, על פרשת-הצלה זאת!. . .

א.כ.

מפגש ברומאן, 1934.

מפגש עם שליח התנועה זאב פרידריך.

חברי המועצה הארצית
של התנועה, 1937.

דו"ח מקפריסין - 1947

העתק ממכתב שתאריכו 2 בפברואר 1947 שנשלח מקפריסין ע"י המזכירות הראשית של "הסתדרות איחוד הנוער הציוני", כלומר ההסתדרות המאוחדת של כל ההסתדרויות הארציות, של "הנוער הציוני" שחבריהן היו בגירוש קפריסין.

הדו"ח נשלח לד"ר בן שלום ז"ל, ראש מחלקת הנוער של ההסתדרות הציונית העולמית. חתום על המכתב, אריה רוזנשטוק (ורדי) מצ'רנוביץ, שהחל משנת 1944 היה פעיל בתנועה הארצית ברומניה. ב-1945 יצא, בראש קבוצת מעפילים לאירופה, הגיע לאיטליה ומשם, באנית מעפילים לקפריסין.

הדברים מובאים כלשונם בשינויים לשוניים קלים, ובקיצוצים במקום שהדיווח חוזר על עצמו.

לכבוד
ד"ר בן שלום,
מחלקת הנוער של ההסתדרות הציונית.

ברצוני למסור לכם דין וחשבון על מצב תנועתנו במחנות קפריסין ועל הבעיות המעסיקות אותנו. כבר העברנו לכם דין וחשבון באמצעות זאבי, שליח המוסדות בקפריסין, אבל היות ולא קיבלנו תשובה, אנו כותבים בפעם השניה. אנו מצרפים לדו"ח חוברת שהוציא קן "במאבק" בקפריסין (קבוצת מילואים לגרעין קיבוצי בשם זה, הנמצא בתהליך עצמאות בהרצליה), במלאת שנתיים למותו של חברנו אבא ברדיצ'ב, שהיה חבר בקבוצה הנ"ל ונפל כצנחן, בינואר 1945. מחוסר אפשרויות טכניות מתאימות, נאלצנו להוציאה בכתב יד.

תנועתנו בקפריסין, יחד עם חברי "העובד הציוני" המשתתפים באופן פעיל בעבודתנו, מונה כ-900 חברים. הם נמצאים בכל המחנות, גם במחנה החורף קסילוטימבו, ומשתתפים כגורמים פעילים בחיים הציבוריים. חברינו הם יוצאי פולין, רומניה, הונגריה וצ'כוסלובקיה. הם באו בכל האניות שהגיעו עד היום לקפריסין ואשר הפליגו ממקומות שונים באירופה.

אנו מפתחים פעולה תרבותית ערה במחנות בקרב חברינו. הרבה יהודים ונוער בלתי מאורגנים משתתפים בפעולותינו. חיברנו שני אוהלים גדולים והקמנו מועדון, המשמש כמרכז לחברי תנועתנו כאן, לאסיפות חברים, לחגיגות, לנשפים ול'סימפוזיונים תרבותיים'. בחלק מן המועדון, פועלת המזכירות הראשית. במשך היום משמש המועדון גם כחדר קריאה. נמצאים בו ספרית התנועה ואולם קריאה וכן גם העתונים החדשים ביותר. חדר הקריאה פתוח בפני כל יהודי. הספריה - שהוקמה באמצעים צנועים, מספרים שהביאו החברים בדרך הקשה של ההעפלה (מספר הספרים קטן), משמשת רק לצורכי תנועתנו.

כל חברי תנועתנו לומדים עברית. חבר, הבקיא בשפה, אחראי לארגון הלימודים בכל קבוצה מקבוצותינו. מתפקידו להוציא מורים מן הקבוצות שיש בהם כוחות מספיקים ולספקם לקבוצות שיש בהן כוחות מועטים. הוא מנהל גם חוג למורים ומשתלמים, שבו דנים בשיטות לימוד. החוג הזה מתכנס פעמיים בשבוע. נכון שחברינו המורים אינם מנוסים, אולם הודות לשקידה, השגנו השגים יפים. כל חברי תנועתנו דוברי עברית עונדים סימן הכר מיוחד "ע", המשמש סימן שעם חבר זה אפשר לשוחח בעברית. אחוז דוברי העברית הוא גבוה, כארבעים אחוז מחברינו שולטים די יפה בשפה.

באניה "כנסת ישראל" הגיעו 43 בני נוער מהתנועה שלנו ברומניה. ארגנו אותם בקבוצה נפרדת במחנה. הם מהווים "כפר הנוער" של תנועתנו. ארגנו אותם לפי השיטה הארצישראלית. לפני הצהריים הם עסוקים

בעבודות המחנה, במטבח, בשיתוף, בתיקונים ובהשגחה על הסדר במחנה. אחרי הצהריים מתקיימים לימודים רגילים לפי שיטת בית-ספר. הלימודים מתקיימים בכל יום, מלבד ביום שישי ושבת, משעה אחת עד ארבע אחרי הצהריים. המורים הם חברי תנועתנו. שמים דגש על לימוד עברית 7 שעות בשבוע, ועל תולדות עמנו. שאר המקצועות הם: תולדות הציונות (שעתיים בשבוע), חשבון ועברית (שלוש פעמים בשבוע), תנ"ך (פעמיים בשבוע), שירה והתעמלות. שפת הלימוד, מלבד עברית, היא רומנית, היות וכולם יוצאי רומניה. הלימודים הם מגיל 14 עד 17 ויש להם מדריך ומדריכה המטפלים בהם במיוחד. אנו פועלים לפי הוראות שליחי המחלקה לעלית הנוער שעל יד הסוכנות היהודית, הנמצאים בקפריסין. מפי החבר יערי, מהמחלקה לעלית הנוער, שהיה כאן בשליחות זמן מה לפני כן, תוכל לקבל אינפורמציה נוספת.

קיימת אצלנו ועדה לדרמה שתפקידה לארגן נשפים, מסיבות 'עונג שבת' וחגיגות משותפות לכל חברי תנועתנו במחנות. הועדה מורכבת מבעלי כשרונות דרמטיים והיא פועלת יפה מאד. הועדה ארגנה אזכרה לזכרו של הצנחן אבא ברדיצ'ב שעלתה יפה מאד. יום השנה השני למותו עמד בסימן האבל של כל התנועה. דגלי קבוצותינו הורדו לחצי התורן והונפו דגלים שחורים. ב-17 לינואר בשעות הבוקר התקיים מפקד בהשתתפות כל קבוצותינו. החב' יערי, מהמחלקה לעלית הנוער של הסוכנות, גילה את המצבה של אבא, שהותקנה ע"י חברי המנוח ובאי-כח הסוכנות. בערב התקיימה אזכרה במחנה 61 באולם מלא וגדוש. השתתפו כ-500 חברים וארחים. חברים רבים לא יכלו להיכנס מחוסר מקום. הוצג מחזה על חייו של אבא ומקהלת כפר הנוער שלנו, ביצעה את "שיר אבא" שנכתב ע"י חבר מרומניה שחיבר גם את מנגינת השיר.

בביצוע התוכנית התרבותית שלנו ובלימוד העברית, אנו נתקלים בקשיים עצומים מחמת חוסר חומר תרבותי. אנו פונים, איפוא, אליכם בבקשה דחופה שתעזרו לנו לקיים את התוכנית על ידי שליחת החומר שנציין אותו להלן. ללא עזרתכם ניאלץ להוריד כמה סעיפים מתוכניתנו. והנה החומר לו אנחנו זקוקים:

מפות ארץ-ישראל, אטלס עולמי ומפות היבשות, שורה של ספרי לימוד בכל המקצועות בהתאם לתוכנית בתי הספר התיכוניים בארץ, ספרו של מיכאל אסף על הבעיה הערבית, ספרים על המזרח התיכון וארצות ערב, מפת המזרח התיכון, ספרים על מלחמות השחרור של עמים אחרים (הודו, איטליה וכו'), תולדות הספרות העברית (אורינובסקי), אנטולוגיה של הספרות העברית החדשה, הוצאות 'הספריה הישראלית הקטנה' על העליה החדשה, הציונות הסוציאליסטית, המזרחי, הרביזיוניסטים, על הלאומיות (לוינסון), ספר היסטוריה על עם ישראל (דובנוב) ואת הספרים "עם חילופי משמרות" (גליקסון), "בחבלי הזמן" (יחזקאל קויפמן) "תולדות הקבוצה" (בן ארי), "תולדות העולם" ו"תולדות האמנות" (ון לון), "תולדות האדמה" (סימונוב), "מבוא לפסיכואנליזה" (פרויד), פסיכולוגיה אינדיבידואלית" (אדלר), "כלכלה מדינית", "מלחמת היהודים על חרותם" וספרו האחרון של רופין.

נבקש לשלוח לנו את החומר ואת המכתבים לפי כתובת המזכירות הראשית שלנו. אנו מבטיחים לכם לשלוח בימים הקרובים דו"ח מלא על הפעילות התרבותית בתנועה.

מורגש אצלנו מחסור גדול בספרי קריאה היות והספריה של המחנה די קטנה. משלוח של ספרי קריאה, היה עוזר לנו להגדיל את ספרייתנו הקטנה.

מפעל יפה שעלה בידינו להגשים, הוא "האוניברסיטה העממית". האוניברסיטה הזאת פועלת בשלוש שפות: רומנית, יידיש והונגרית. הקורסים ליידיש מתקיימים במועדון תנועתנו. הקורסים ברומנית והונגרית מתקיימים במקומות אחרים. הקורסים מתקיימים מ-4 עד 6 אחה"צ. כל הרצאה מתקיימת שלוש פעמים, 45 דקות.

קיימים מחזורים לתולדות עם ישראל, לתולדות האנושות, לתולדות התנועה הציונית לתולדות ההתישבות הציונית, לתולדות הפילוסופיה,

לתולדות המוסיקה וכו' משתתפים כ-500 חבר. הידיעה על קיום האוניברסיטה הזו, היכתה גלים גם בשאר המחנות. משתתפים במפעל זה גם יהודים ובני נוער שלא ממחננו. הקורסים הם חופשיים. בקושי התגברנו על המחסור בספסלים ובשולחנות. האוניברסיטה החופשית קיימת כבר כשבעה שבועות. בעוד שבוע נסיים את המחזור על "תולדות ההתיישבות הציונית" ועל "גיאוגרפיה מדינית" ובמקומו נתחיל ב"צורות ההתישבות" והרצאה בעברית על "הספרות העברית החדשה".

בכל שבוע מתקיימים "ימי עיון", מוקדשים לבעיות אידיולוגיות ושאלות של חיי הקבוצות. ב"ימי עיון" אלה משתתפים רוב חברינו. לאחר ההרצאות – ויכוחים. ימי עיון מתקיימים גם ברומנית ובהונגרית.

תנועתנו גם מוציאה לאור חומר ברומנית, הונגרית ויידיש. שלוש פעמים בשבוע מופיעות "ידיעות איחוד הנוער הציוני" – ידיעות מחיי התנועה וידיעות מן הארץ והגולה. בעוד ימים מספר עומד להופיע בטאון תנועתנו בקפריסין, בעברית. כשיופיע, נעביר לכם עותק ממנו.

אנו מבקשים לעיין בדרישותינו. אנו תקווה שתעזרו לנו ותשלחו את החומר במהירות לפי כתובתה של המזכירות הראשית: קיבוץ במאבק, 62 המחנה המיוחד במחנה פאמגוסטה, מלון סבויה. אם תשלחו על כתובת של הג'וינט, נא לשלוח מעטפה בתוך מעטפה.

אנו מסיימים בברכה חלוצית.

חתום: אריה רוזנשטוק.

הזמנה מטעם "העובד הציוני" בגירוש קפריסין.
לכבוד: ועד מחנות קראולוס. חברי הועד מוזמנים להופיע ב-16 מאי 1948, בשעה שתיים לפגישה עם אורח נכבד, חבר הועד הפועל של התנועה בא"י, החבר בלומנטל.

בת שבע שליקוביץ בשליחות בקן ואסלו 1937.

קבוצת חברים פעילים, בכנס תנועתי, 1948 .

פלוגת הכשרה בקיבוץ ההכשרה "עתיד", בראשוב 1946.

הרב הראשי ליהודי רומניה, ד"ר יעקב נמירובר ז"ל בראשות משלחת מטעם ההסתדרות הציונית ברומניה, בביקור אצל החברות בעיינות

פ. איפרים

מפיאטרה ניאמץ ליאש ומיאש לעיינות

הצטרפתי לקן כ"מקשיבה" בשנת 1930. ארבע שנים לאחר מכן, ב-1934, בהיותי תלמידת תיכון, הטילו עלי את ניהול קבוצת הצופות "חבצלת". כעבור שנה, ב-1935, יצאתי להכשרה לסניף אומברארשט - משם עברתי למרארששט ואחר כך ליאש. התנאים בסניף יאש היו קשים למדי אולם שררה שם אוירה טובה. ניהלו את הסניף: יוסף אקסל ז"ל מרדכי קראפט. החברים עבדו בבית החרושת בסביבה ואני, שלא יכולתי לעמוד בעבודה הקשה - הטילו עלי לעבוד כמדריכה בקן.

הקן ביאש מנה חברים רבים. בין העומדים בראשו, אפשר למנות את קרול לופו, שרה אברמוביץ' ומינה סובלמן ז"ל. עזר להם יהושע פיקר ז"ל, שהיה אז סטודנט באוניברסיטת יאש. בעיר זו שהיתי כשנה ומחצה ועזרתי כמיטב יכולתי. קשרתי קשרים טובים עם בוגרי הקן. את השבתות ביליתי בבית הוריה של שרה אברמוביץ'. השבתות האלו, שהיו חוויות בלתי נשכחות עבורי, עודדוני בעבודתי.

חבר מיוחד במינו היה יוסף גלבר ז"ל, בן למשפחה ציונית אדוקה. אביו היה מראשי "המזרחי" ברומניה. הוא הצטרף אלינו בהשפעת האחיות זהבה ושרה אברמוביץ' וכן בהשפעתה של מינה סובלמן ז"ל. החברים היו מתלוצצים באומרם, שיוסף הוא הצלם הפרטי שלנו. לא היה מאורע שבו לא הצטלמנו כשרוחנו טובה עלינו. הוא היה מחלק את התמונות לחברים, חינם אין כסף. יוסף גלבר הי"ד, נהרג יחד עם אביו בפוגרום, ביום הראשון ה-29 ביוני 1941. באותו זמן נרצח גם יהושע פיקר הי"ד.

על יד יאש, בעיירת פודו-אילואייה, פעל קן קטן. ביקרתיו. חברי הקן, במיוחד הבוגרים, היו חבורה נחמדה. הם בילו את כל שנות נעוריהם בקן. התאכסנתי אצל החברה שלי שור והרגשתי שם נהדר.

בהכשרה ביאש, נפגשתי בין השאר גם עם זליג דוידוביץ' - קויליץ מבראילה, עם אנצלסון מבורדוז'ן ועם עקיבא בלטר מבארלאד. היו שם חברים רבים ששמותיהם נשמטו מזכרוני.

בשנת 1936, עליתי ארצה באמצעות ויצ"ו והגעתי ישר לבית הספר "עיינות". בבית ספר זה הייתי יחד עם חנה ולטמן - הרשקוף, דורה לייבו - הרזהב, עתידה לבנזון ומינה סובלמן ז"ל. למרות חששותי, נקלטתי יפה בעבודה; וזאת הודות לסבלנותה ולאורך רוחה של עדה פישמן - מימון ז"ל, שהיתה מחנכת למופת.

באחד הימים, הטילו עלי לנקות את ריצפת חדר האוכל. עדה הצטרפה

אלי לעזור לי. כאשר שאלה אותי לפתע, מה אני מציעה לה לעשות. עניתי לה במעט המלים שאותן ידעתי בעברית: "אני מטאטא ואת סמרטוט". משפט זה ליווני כל הימים אותם בילתי במשק.

באחת השבתות, עשיתי את העבודה שנחשבה כהכרחית, בלול. הוראת עדה היתה, שלא לסמן את הביצים, כי אם לשים אותן בסל נפרד כדי למנוע חילול שבת. לא שמתי לב להוראה וסימנתי אותן בעפרון. בעוברי על יד מרפסת ביתה, ראתה אותי ושאלה: "מאין את באה?" עניתי "מן הלול". "וסימנת את הביצים?" שאלה, "חס וחלילה!" עניתי. "אז מה עושה העפרון על אוזנך?" שאלה. "כן" – עניתי, "שכחתיו שם עוד אתמול". היא צחקה ונתנה לי להסתלק.

היה עלינו להביא ירק ללול. היינו מעמיסים את הירק על גבו של סוס. פעם נתנו לי חמור במקום סוס. העמסתי את הירק והמרצתי את חמורי לזוז: "דיו סוסי!". פתאום נזכרתי שאין זה סוס כי אם חמור ותיקנתי את עצמי; "סליחה, חמור!". החברות שמעו זאת, ומאז היו מבקשות סליחה, בתוספת. . . "חמור".

במשך שהותי ב"עיינות", ביקרוני חברים רבים מהקיבוץ בכפר סבא. בין המבקרים היו גם וילו כ"ץ ז"ל, ויבדל"א, צבי הרזהב. היה עלינו להודיע מראש על בואם, כדי שיוכלו להישאר ללון במוסד; כי ללכת בלילה עד למושבת נס-ציונה היה מסוכן. פעם ביקרנו הרזהב במפתיע ולא היה סיפק בידי להודיע על בואו. הלילה עבר עליו בלול. אילו היה מתגלה הדבר, היה בוודאי 'שמח'.

הרבה עזרה לי בתקופה הראשונה קלרה שטרנשוס ז"ל. היא דאגה לי כאמא טובה הן בבעיות האוכל והן בעניני עבודה.

בעזרתה של קלרה, הכינותי לי מעדר קטן כדי לצאת לעבודה יחד עם כולן ולא להיות יוצאת דופן. סידרתי לעצמי שעון מעורר כדי לא לאחר להשכמה. השעון צלצל ואני המשכתי לישון עם המעדר על ידי. כשחזרו הבנות מהעבודה, התעוררתי מן הרעש שקם סביבי. קפצתי מן המיטה וצעקתי: "להשכים קום!" תגובת החברים היתה צחוק מתגלגל. "הרי זה צלצול הצהריים" – אמרו.

מ"עיינות" עברתי לקיבוץ על יד כפר סבא – אליו הצטרפתי. לאחר שהקיבוץ התפרק, התגייסתי לא.ט.ס. של הצבא הבריטי (מחלקה לצעירות בצבא הבריטי) וכעבור שנים מספר חזרתי ארצה.

עתידה

חברות במשק הפועלות "עיינות"

ב-5 ביוני 1937 עם הנץ החמה, עלינו על סיפון האניה "המלך קארול" שהביאה אותנו לחיפה, כדי להזין את עינינו במראה המרהיב של הכרמל שניצב לפנינו בכל הדרו.

על הכרמל עדיין הבהבו אורות העיר שטרם כבו משעות הלילה. אלו השתלבו להפליא בשמים התכלכלים ובשפע הירוק שכיסה את ההר מסביב. עמדנו שם, מתרגשות עד לדמעות, חמש בנות שהגיעו ארצה. פנינו מועדות היו למשק הפועלות "עיינות".

חמש בנות – רחל בודנר, דורה לייבו הרזהב, לבנזון עתידה, סובלמן מינה וקלרה שטרנשוס. ירדנו מהאניה והוכנסנו לקארנטינה, כמנהג הימים ההם. לאחר החיטוי והזריקות העלו אותנו על אוטובוס שהסיע אותנו אל המקום בו היינו אמורות לבלות שנתיים ימים, בהכנה תאורטית ומעשית לעבודה ולניהול משק חקלאי.

בדחילו ורחימו, פסענו לעבר שער המשק, ששמו הלך לפניו כמחמיר עם חניכיו וכבעל משטר עבודה קשוח. צעירות היינו. למרות ההכשרה שקיבלנו בקיבוצי ההכשרה בגולה, חששנו שמא ניכשל במשטר שהשליטה מייסדת ומנהלת המשק, עדה פישמן ז"ל. עז היה רצוננו להצטיין, לרכוש ידע ונסיון רב ככל האפשר ולהוכיח אחריות ומסירות לעבודה וללימודים.

ההלם הראשון שלי היה עם התייצבותי לפני עדה. הצגתי את עצמי בשמי העברי, שכה התגאתי בו בגולה: לבנסון יהודית. לתדהמתי, הציעה לי עדה להיפרד משמי זה ולאמץ שם חדש. הבחירה היתה בין עמליה לעתידה. לא עזרו תחנוני והסברי. בו במקום הוסב שמי לעתידה ועם שם זה אני חיה בשלום עד עצם היום הזה.

באותה תקופה, נמצאו ב"עיינות" קלרה הרן, שעמדה לפני סיום המחזור בה למדה, חנה ולטמן - הרשקוף ופאולה (פנינה) איפרים - שכטר, שעלו שנה לפנינו. הקבוצה הזו היתה לנו לעזר רב בעידוד ובהדרכה בנוהלי המוסד ובסידוריו. להפתעתנו הנעימה, נוכחנו לדעת שקבוצת הבנות של "הנוער הציוני" נהנית מהערכה רבה. המורים, המדריכים ועדה פישמן עצמה, החשיבו מאד את קבוצת הבנות שלנו. יחס זה עבר כחוט השני מאז המחזור הראשון, אותו סיימו החברות: יהודית הרמן, פלה גולדנברג - כ"ץ, מקבוצת אושה, אלה הרמן ומריקה מרכוס - חרש, כיום חברה בקיבוץ דליה של "השומר הצעיר".

אוכלוסיית "עיינות" מורכבת היתה מחניכות תנועות נוער ציוניות כגון 'השומר הצעיר", "גורדוניה", "הנוער הציוני", "הבונים" ו"תכלת לבן". הפעילות היתה אינטנסיבית מאד. בבוקר השכם משעה חמש ועד שמונה, היו לימודים תיאורטיים. בשמונה - ארוחת הבוקר ולאחריה יצאנו לעבודה בשדה, ברפת, בלול, במכוורת, בפרדס ובגינות הנוי. נתנו שמונה שעות עבודה מלאות, אך בכך לא תמה הפעילות. בערבים היתה פעילות תרבותית שאותה ארגן המשק. התנהלו קורסים נמרצים ללימוד השפה העברית, הרצאות בבעיות שהעסיקו באותה תקופה את היישוב ואת ההסתדרות. בעיינות נזדמן לי להכיר את מרבית מנהיגי היישוב שהיו מקורבים לעדה פישמן. הם היו מבקרים תכופות במוסד ומופיעים בפנינו בהרצאות מעניינות. אורגנה מקהלה בהדרכתו של שלמה קפלן ז"ל. אורגנה גם תזמורת של מנדולינות וגיטארות שעליה ניצח יהודה, כיום מהנדס בחברת החשמל ובאותם הימים מנהל בית המלאכה לחשמלאות במוסד. לרוב, השתתפו בתזמורת חברות יוצאות גרמניה. גם אני השתתפתי בתזמורת, בנגינה על מנדולינה.

תנועות הנוער לא ויתרו על פעילותן במוסד. בכל שבת ולפעמים בערבים, היו מופיעים נציגי התנועות, אוספים את החברות ומעדכנים אותן בנעשה בתנועה בארץ ובחו"ל וכן בנעשה ביישוב. מטעם תנועתנו, היה מבקר אותנו ישראל רבינוב ז"ל, אז תושב נס ציונה. בשיחותיו מסר לנו על הנעשה בתנועתנו, בקיבוציה וביישוב בכללו.

הייתי מרכזת הקבוצה שלנו ב"עיינות". זכורות לי שיחות רבות שקיימה עמי עדה פישמן ז"ל שניסתה להסביר לי, כמה הדבר חשוב לתנועה קטנה כשלנו, בעלת מספר מועט של קיבוצים, להצטרף ל"חבר הקבוצות". היא אמרה: "תהנו מהדרכה ומעזרה כלכלית. הפצירי בחבריך במרכז, שיכריעו בכיוון זה, לתועלתכם!" לאחר שנים רבות פגשתיה בשדרות רוטשילד בתל-אביב. היא הכירה אותי ושמחה לפגישה. דבר ראשון שאמרה לי אז היה: "את זוכרת כמה שלחצתי עליך, שתעבירי להנהגה שלכם את הצעתי, להצטרף ל"חבר הקבוצות"? אני שמחה שבסוף ניצחה התבונה. אני גם מאמינה שרווח לכם. חודשים מספר לאחר פגישתנו, נפטרה עדה בשיבה טובה, יהי זכרה ברור.

תוך כדי שהותנו ב"עיינות", הגיעו למשק שרה אברמוביץ' ז"ל ותבל"א בלה רוזנטל - מרקוביץ'. שתיהן השתלבו במהירות בחיי החברה, בלימודים ובעבודה.

באותה עת, סיים צבי הרזהב לימודי המשפטים והוריו העניקו לו בתור פרס, טיול לארץ ישראל. מובן שבין התחנות הראשונות בארץ, אולי גם התחנה הראשונה, היה ביקור בעיינות. הוא שהה אצלנו זמן קצר. הדבר לא היה פשוט לחניכות לארח חבר (בקטע מההמנון ההיתולי של "עיינות" באותם ימים נאמר: "ציפורה בית (בעלת הבית) מתרגזת / בהחלט זה אסור / בחדר של בחורה / להכניס בחור"). אולם ביקורו של הרזהב היה עבורנו חוויה מיוחדת ולא היה גבול לשמחתנו. נאלצנו איפוא, לדאוג ללינת-לילה עבורו. לאחר שיקול-דעת החלטנו להלינו בלול התרנגולות, שהיה ריק

בחלקו. הכינונו לו מצע. לאחר שבילינו בחברת האורח באותו ערב, הבאנו אותו למקום הלינה בלול. למחרת בבוקר, מצאנו אותו עייף ונרגז: מה עשיתם לי? השכבתם אותי בחדר עם עכברים ו"סקורפיונים" (עקרבים)!! הלילה ההוא ודאי זכור לו עד עצם היום הזה.

עדה פישמן, למרות היותה סוציאליסטית, היתה מאד שמרנית והקפידה על יחס חיובי למסורת היהודית. זכור לי שכעסה ביותר בשבת בבוקר, כשהבחינה כי פמוטי השבת שניצבו בחדר האוכל בערב שבת - הוזזו ממקומם. פירוש הדבר כי מישהו נגע בהם.

אחת האפיזודות החביבות היא סיפורה של פאולה איפרים, שהיתה תורנית בשבת בלול. עדה אסרה לרשום את הביצים שנאספו בשבת בבוקר. פאולה כן רשמה את הביצים מתוך הרגל, אך את העפרון בו רשמה, תקעה מאחורי האוזן, כהרגלה. בדרכה מן הלול למגורים פגשה בעדה, וכשזו שאלה למעשיה בלול ענתה פאולה: "אני תורנית בלול". "את יודעת איזה יום היום?" שאלה עדה. "כן, אני יודעת': ענתה פאולה. "אם כן, מה זה עושה מאחורי האוזן?" זעמה עדה. "אה, כן, סליחה! זה שם מאתמול" היא ענתה.

בשנת 1937, ביקרה בארץ ועדת החקירה הבריטית, הידועה בשם "ועדת פיל". הועדה גבתה עדויות על הסכסוך שבין היהודים והערבים. בין השאר הוזמנה להעיד גם עדה פישמן. באותה ישיבה נשמעה גם עדותה של המשלחת הערבית, שהתאוננה בין השאר על ההפקרות וחוסר המוסר שבהם נוהגות בנות ישראל ביישוב. הם טענו כי המכנסיים הקצרים שלובשות הבנות היהודיות, מפריעים לערבים ומגרים אותם. עם שובה למשק, כינסה עדה אסיפת עובדים וחניכות, מסרה דו"ח על עדותה בועדה ועל תלונות המשלחת הערבית והציעה לא ללבוש יותר מכנסים קצרים. האסיפה היתה סוערת ביותר. החניכות התקוממו. הן מחו נמרצות נגד ההוראה באומרן כי תנאי הקיץ הישראלי והעבודה בשדה, בחום הלוהט, מחייבים לבוש קל ואווירי. הבנות לא הסכימו, בשום פנים ואופן, ללבוש מכנסיים ארוכים. התפתח ויכוח על אורך המכנסיים. המושג, מכנסיים "מינימום" ומכנסיים "מקסימום" נזרק באולם. עדה יצאה מן האסיפה מובסת ונרגזת. באותם הימים התקיימה ישיבת הוועד הפועל הציוני בלונדון. עדה יצאה לשם וחזרה רק כעבור שנה, כאשר שככו הרוחות. בתקופת היעדרה, ניהלה את המשק חיותה בוסל ז"ל, מראשונות דגניה א'.

"עיינות" הוקמה ונתמכה על ידי ויצ"ו מרומניה, לכן פקדו אותנו לעתים קרובות עסקניה החשובים של התנועה הציונית ברומניה. בין השאר זכינו לביקור משלחת עסקנים נכבדה, שבראשה עמד הרב הראשי של יהודי רומניה, הד"ר יעקב נימרובר. ביקור רם מעלה אחר, היה ביקורו של הד"ר חיים וייצמן ורעייתו ורה. ד"ר ויצמן נהג בנו בלבביות רבה. הוא שוחח עמנו ואף ביקש להצטלם בחברתנו.

המחזור האחרון של חברותינו, לפני הפיכתו של 'עיינות" לבית ספר תיכון חקלאי, היה מורכב מחברותינו: רוזי לייבו - מנור, דבורה גוטליב נוצי שכטר, קלרה מרקוביץ' - הרמן, אנשלסון לאה, קלרה בררו וגיגי (טובה).

"עיינות" היה בעבור החניכות, לא רק בית ספר להכנה לחיי עבודה חקלאית בעיקר. "עיינות" היה מוסד אשר הכין את הבנות לחיי סדר ונקיון. לאסתטיקה, לניהול תקין ויעיל של משק בית.

השנה הראשונה היתה מוקדשת לעבודה בשירותים: במטבח, בבישול ובלימוד תיאורטי של תורת ההזנה, תורנות במכבסה, נקיון הבית תחת הדרכת אם הבית וכו'. היתה הקפדה יתירה על הנקיון והסדר בחדרים. לא פעם ביקרה עדה עצמה בחדרי הבנות כדי לבדוק אם אכן מקפידות החניכות על סדר ונקיון. הדבר הורגש בקיבוצים הצעירים וחסרי הנסיון, אשר קלטו בנות שסיימו את משק הפועלות ב"עיינות", שתועלתן היתה רבה מאד.

קבוצת חברים ביבנאל, ינואר 1936.

החברות: מרטה פלג, חנה דודסון
ומרתה שפבט ביבנאל.

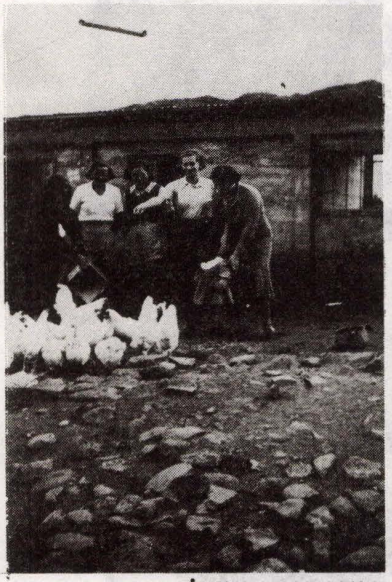

קבוצת חברים ביבנאל.

ליד המצבה על קברו של שלמה שוורץ ז"ל, ביבנאל.

קבוצת חברים ביבנאל.

בהגבה על "עין הגליל", 1936.

קבוצת מתנחלים ביבנאל, 1935.

בלול, בקבוצת יבנאל, 1936.

עדר הצאן בקבוצת "עין הגליל" ביבנאל.

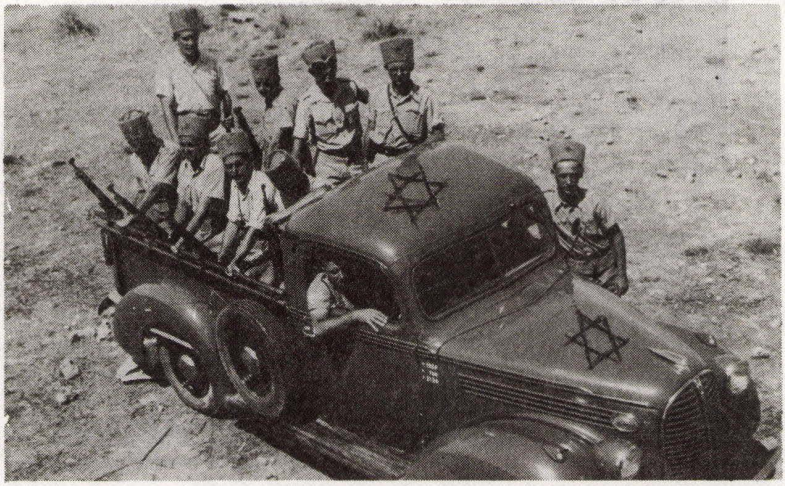

קבוצת גפירים, נהריה 1941.

חברים בעבודת כבישים בבית שאן, 1940.

קבוצת הנוטרים בכפר גליקסון, 1938.

קבוצת חברות במשק הפועלות עיינות, 1935.

קבוצת חברות במשק הפועלות בעיינות, 1937.

קבוצת חברים בקבוצת "משמר הכפר" בכפר-סבא, 1939.

האוטו המשוריין
של "משמר הכפר",
1939.

קבוצת חברים, 1940.

חיים שפאר

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה ודרכה בארץ

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה חדלה להתקיים רשמית בראשית שנת 1949, יחד עם חיסול הפעילות הציונית בארץ זו. המשטר הקומוניסטי, שהתבסס בשלטון, לחץ על הפסקת הפעילות של ההסתדרות הציונית והשיג את מבוקשו בדרכים אלימות. רבים ממנהיגי התנועה הציונית כולל חברי תנועתנו, נכלאו בבתי הסוהר.

קדמה לחיסול התנועה תקופה של פעילות ענפה ועליה מסיבית. החל משנת 1944 הפליגו בזו אחר זו אניות עם מעפילים. רבים יצאו בדרכי "הבריחה" לאירופה. המבצע האחרון, היה הפלגתן בסוף שנת 1947 של שתי האניות: "פן יורק" ו"פן קרסצ'נס" כשעל סיפונן כ- 15,000 מעפילים. אחרי שנאסרה קיום התנועה, המשיכה העליה. היה זה מעין "פינוי" של יהודי רומניה. פעילי התנועה שנשארו לכודים שם, הגיעו ארצה בשנות החמישים והששים,חלקם לאחר שעברו חוויות קשות של מעצרים ומשפטים מבויימים ותקופות מאסר קשות.

לסיכום, ניתן לומר, כי תנועת "הנוער הציוני" ברומניה מילאה את חלקה ותרמה להתחדשותנו הלאומית. התנועה הקימה ברומניה עשרות קנים, חוות הכשרה וקיבוצים, ואלפי בני נוער הוכשרו בקיבוצי הכשרה אלה לקראת חיי עבודה ויצירה בארץ ישראל. כמו כן אורגנו פלוגות עליה שעלו הן בעזרת סרטיפיקטים והן בדרכי העפלה.

התנועה השתלבה בפעילות הציונית בקרב המוני העם. היא לקחה חלק במאבק הרעיוני שהיה נטוש בין הזרמים השונים. היא נרתמה לאסוף כספים עבור קרנות ציוניות. התנועה גם הפיצה את השקל הציוני. בפעילותה החינוכית השתדלה לעצב חניך נאמן לדרכו ודבק במשימתו. התנועה פיתחה השקפת עולם נאורה והומנית, טיפחה חזון ציוני בעל יעדים חברתיים, תוך ויכוח נוקב עת תנועות הנוער האחרות שבמחנה הציוני, אשר הדריכו את חניכיהם בדרכי חינוך ומחשבה שונים: הימין הציוני שסממניו היו בעלי אופי צבאי ולאומני והשמאל המרקסיסטי, לסיעותיו השונות שהזדהה עם העולם הקומוניסטי.

בשני העשורים הראשונים של פעילותה - בשנות השלושים והארבעים (בין השנים 1940- 1944 במחתרת) עמדו בפני התנועה שני יעדים עיקריים: עליה לארץ ישראל בכל הדרכים האפשריות וחיי יצירה בארץ, על ידי הצטרפות לקיבוצים קיימים או הקמתם של קיבוצים חדשים.

ראשוני העולים הצטרפו בשנת 1931 לקיבוץ הראשון בפתח תקוה, אותו הקימו חברים מפולין. אילו שני היעדים הנזכרים לעיל היו מתגשמים בפועל, היו אלפי חברי התנועה ברומניה יחד עם חבריהם מארצות אחרות, יוצרים תשתית רצינית של תנועה התיישבותית ופוליטית גדולה, קודם במדינה שבדרך ואחר כך במדינת ישראל.

למרבה הצער, היעד הראשון: עליה - נכשל בחלקו, כי שערי הארץ נחסמו בפניהם ולכל היותר נפתחו קמעה ותו לא.

היעד השני: הגשמה חלוצית וקיבוצית, אליו שאפו רוב החברים שהגיעו ארצה (ולשם כך הקימו ב- 1934, במסגרת "ברית קיבוצי הנוער הציוני", שנוסדה גם היא ב- 1934, שני קיבוצים: עין הגליל - ליד יבנאל - ו"למקור" (הרצליה), ע"י חברי התנועה ברגאט, טראנסילבניה ובוקובינה) לא התגשם. התנועה לא הצליחה להפוך לתנועה קיבוצית שמספר נקודות ישוביה יגיע לעשרות. כיום, 48 שנה לאחר ייסודה, מונה ברית הקיבוצים של "הנוער הציוני" 6 קיבוצים בלבד. את יוצאי התנועה מרומניה נמצא כמייסדים וכמשלימים ב"אושה", ב"כפר גליקסון" וב"ניצנים". כשלון זה ראוי לניתוחו של חוקר מקצועי. רמז לחוסר צמיחתה של "הנוער הציוני" בארץ ישראל אנו מוצאים בספרו האוטוביאוגרפי של משה קול "נתיבות". בעמוד 81 של ספר זה, נאמר בין היתר: "אם אני מסכם לעצמי את המפעל הקיבוצי של תנועתנו, אני מגיע למסקנה שלא שמנו דגש חזק על החינוך לחיי קיבוץ כמטרה עליונה של ההגשמה

בתנועה". ובהמשך, נאמר: "הויכוח על הבחירה החופשית של הבוגר העולה ארצה, יצר את ההרגשה שהקיבוץ הוא אחד מדרכי ההגשמה, ולא הדרך העיקרית. גישה זאת היא שגרמה בודאי לעזיבות רבות של פעילי התנועה את הקיבוץ, זמן קצר לאחר עלייתם".

זכור לנו הויכוח האידיולוגי הפנימי: "הקיבוץ – מטרה בפני עצמה או אמצעי להגשמת הציונות בלבד?".

התנועה הציונית ברומניה, ידעה לאחר השואה תקופה קצרה של עדנה, מאוגוסט 1944 ועד לשנת 1948. התקופה הצטיינה בתנופה ציונית רבתי. התנועה ברומניה יצרה מסגרות מקבילות לתנועת הנוער החלוצית, כבשה שכבות רחבות של האוכלוסיה היהודית והתארגנה ל"יציאת רומניה" המונית, בכל הדרכים. הארגונים "דור חדש", "בעלי המלאכה" ו"העובד הציוני" קלטו המונים שגילם ומצבם המשפחתי לא אפשרו להם להצטרף לתנועת נוער, צופית ומגשימה. בפעילות ארגונית ענפה, הושקע כל הלהט העצור של שנות המחתרת, בתקופת השואה במלחמת העולם השניה. פעילי התנועה הסתערו בהתלהבות על עשרות ערי רומניה ועל עיירותיה וכפריה, כדי לארגן את המוני היהודים לקראת האפשרות של הקמת מדינה יהודית. בבואם ארצה בדרכי "הבריחה", דרך מחנות הפליטים ומחנות המעפילים בקפריסין, פנו אלפי חברי התנועה אל כל שבילי ההגשמה והעשיה בארץ. אפשר היה למצוא אותם בין מקימי מושבים, בעיירות פיתוח, בין מאכלסי שכונות בערים שניטשו ע"י הערבים וממלאים שורות צה"ל בכל סולמי הדרגות. עוד בטרם קמה המדינה, הם מצאו מקומם ב"הגנה" ובכל פעולותיה כנוטרים, בפו"ש ובכל שאר הארגונים הצבאיים בארץ.

עם קום המדינה, בראשית שנותיה כמדינה עצמאית, היו השנים הפוריות ביותר מבחינת עליה המונית מארצות שונות לרבות מרומניה. היתה אז תנופה מיוחדת של התיישבות עולים, ובעיקר התיישבות במושבי עובדים. באותה תקופה, הונחו יסודות ל"ארגון מושבי העובד הציוני", מסגרת אשר אגדה בתוכה את חברי "הנוער הציוני" ותנועות אחרות שבחרו את המושב כדרך חיים. כאבני יסוד לארגון זה, שימשו "שאר ישוב" – המושב הבודד בגליל העליון ו"בית יהושע" בשרון, שהפכו מקיבוצים למושבים. אל מושבי "העובד הציוני" הצטרפו חמישה קיבוצים של "הנוער הציוני", שפנו אל דרך המושב השיתופי והפסיקו את חברותם ב"ברית קיבוצי הנוער הציוני".

תוך פרק זמן קצר, בראשית שנות החמישים, הוקמו בארץ עשרות ומאות מושבים לפי השיטה "מן האניה אל הכפר" ולמעשה ממחנה העולים לכפר האוהלים. התיישבות המונית זו, שבזכותה אוכלסו איזורים חדשים בארץ: לכיש, נגבה, תענך, עדולם וגליל, היה בה גם כדי לשמש מקום קליטה לאלפים רבים של חברי התנועה מרומניה, לו היו מעמידים לרשותם כוח אדם ארגוני, הדרכה, אמצעים וגיבוי פוליטי על מנת שתוכל להבטיח למושבים משבצות קרקע ועזרה התיישבותית.

בין עשרות המושבים, הוקמו שני מושבי "העובד הציוני" של יוצאי רומניה: כפר שמואל ובן-נון. אחרי שנים של מאמצים ועמל, הפכו אלה לישובים פורחים. הנהגת הצמרת של "הנוער הציוני" בישראל, בגיבויה הפוליטי של המפלגה הפרוגרסיבית, לא ייחסה את החשיבות הדרושה לרעיון ההתיישבות המושבית. ארגון מושבי "העובד הציוני" נאבק לבדו במשימה.

מעבר לסיכום המספרי הצנוע בתחום ההתיישבות, שסיבותיו צויינו לעיל, אפשר לסווג מבחינה ערכית, את כל העשיה בארץ כחלק אינטגרלי של בנין הארץ. בהחלט אפשר לצרף את המאמץ להקמת קיבוצים, מושבים, מושבים-שיתופיים וכפרי-נוער, למאמץ הכללי שנעשה בארץ בכל השטחים. את החברים מרומניה, אפשר למצוא בין הנאבקים על "עבודה עברית", בין מתיישבי "חומה ומגדל", במוסד לעליה ב', בהצלת יהודים בשואה, בשליחויות סודיות בארצות השכנות, בגיבוש המציאות הפוליטית במדינה שבדרך ובמדינה הצעירה שקמה. הם היו בין בוני "המפלגה הפרוגרסיבית" ומאוחר יותר "הליברלים העצמאיים" ו"העובד הציוני" – שהפכה לתנועת העבודה הליברלית, במישור ההסתדרותי: גופים אשר

הוכיחו גישה פוליטית ממלכתית אחראית, בלי להבליט השגים אלקטורליים ראויים לשמם.

רשימת הנקודות ההתיישבותיות בארץ, שבהן השתלבו יוצאי התנועה מרומניה יחד עם אחרים או כגורם בלעדי, כוללות את עין הגליל, יבנאל, המפלס, כפר סבא, גבעת המעפילים, והדר. כל אלה גופים שהתפרקו וחבריהם הצטרפו לקיבוצים אחרים או הסתדרו במקומות שונים בארץ.

באושה, בכפר גליקסון ובניצנים יכולים אנו למצוא את חברי "הנוער הציוני" מרומניה בין המייסדים, הבונים והמשלימים. 'אושה' קלטה חברים מיבנאל מכפר-סבא ומהדר. כפר גליקסון, שעלה על הקרקע כישוב בתקופת "חומה ומגדל", מונה בין מייסדיו חברי "הנוער הציוני" מכל גלילות רומניה: טראנסילבניה, בוקובינה, הרגאט, ובסאראביה. בניצנים, הקיבוץ שעמד במלחמת העצמאות בקרבות ובמצור בחזית הדרום, אפשר למצוא בין מגיני המקום את חברי התנועה יוצאי רומניה. רבים מהם שילמו בחייהם על הזכות להילחם בפולש המצרי.

המושבים השיתופיים: אלוני-אבא, שורש, מבקיעים ותלמי-יפה, קלטו את החברים שהגיעו לאחר קום המדינה. אלוני-אבא קם כגרעין בשנת 1942, במטרה מפורשת להיות מקום ריכוז לעולים - חברי התנועה מרומניה. בשל כך הגיע מושב זה לידי עימות עם ההנהגה העליונה בארץ, שקבעה לגרעין של אז, מסלול שונה. בסוף התיישבו חברי אלוני-אבא (שהיה קיבוץ "במאבק" עד שנת 1951) במושבה הגרמנית ולדהיים שבעמק המערבי.

קיבוץ שורש השוכן בהרי ירושלים הוקם כגרעין לקיבוץ "להגשמה". החברים היו ברובם יוצאי רומניה.

"מבקיעים" שעל יד אשקלון הוקם כקיבוץ בשנת 1948, הפך למושב שיתופי. מקימיו היו יוצאי רומניה, חניכי עליית הנוער.

"תלמי יפה" באיזור אשקלון, נוסד בשנת 1949 ע"י תנועת הצופים שהוקמה ברומניה. התנועה קיבלה הכשרה בדגניה א' ובכפר גליקסון. החל משנת 1960, הפך תלמי יפה להיות מושב שיתופי. היו עוד גרעינים שהתמודדו באתגרים התיישבותיים ב"מבטחים" וב"צור מעון", בנגב המערבי. הם התפזרו או הצטרפו לגופים אחרים.

היה גם גרעין ששהה במלחמת העצמאות בדגניה ב' ומאוחר יותר היה בין מייסדי מושב "נחל ראובן" באיזור חדרה.

שני המושבים: כפר שמואל ובן-נון, אשר הוזכרו לעיל, ידעו עד למלחמת ששת-הימים תקופות מתח רבות, בהיותם יעדים למסתננים מקרב ה"פידאיון", הם היו בבחינת משקי ספר טיפוסיים בגבול המשולש.

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה השאירה ללא ספק רישומה על הרקמה הציונית המסועפת שהביאה לנו את מדינת ישראל; וכידוע - לא על מגש של כסף. חניכיה הופיעו מאז ומתמיד כאלמנט חיובי, תורם ובונה, שנקלט בארץ והתערה בה ועדיין קולט ומוסיף נדבכים לבנין המדינה ולהגשמת הציונות.

קבוצת חברים בקבוצת "במאבק" בנוה יער, 1950.

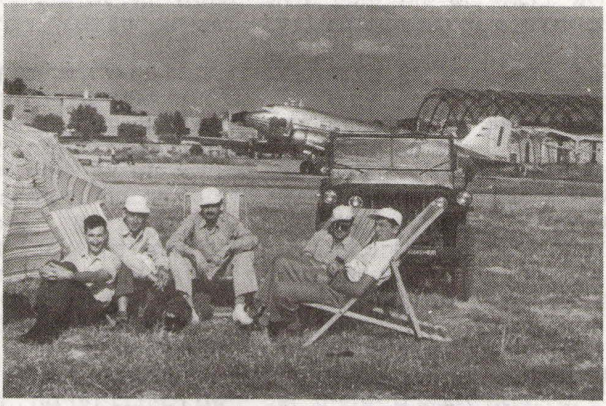

שיקו לופוביץ (יהושע מיכאל שני משמאל) נח בבסיס
חיל האויר, יחד עם חיים ויצמן ומוטי הוד.

גפירים במשמר הכפר, 1940.

אל מול פני כותל הדמעות

למעפילים שספינותיהם הוטבעו,
לקדושי השואה,
לחללי מערכות ישראל
ולכל חברינו שהלכו לעולמם,
יתגדל ויתברך זכרם

צפיה

לנעוץ באפילה עינים משועות,
לפרש אל החלל ידי געגועים,
ואזן להטות לקול רשרוש עלים,
ולפלל לנס, וליחל לאות – –

ושבע להואש ושבע להאמין
בנחמת- סודות, בגמול קרוב וער,
לצלל בשכחה ופתע להתנער
ולקלל הדין, ולקבל הדין – –

ולבקש מקלט בחיק צלמי עבר,
במגעם חומל, במגעם טהור,
לרעוד מבכי כבוש, עד היום יאור
לשכר ממרי הכאב וממתקו הזר – –

רחל

מאוריציו בלומנטל

אל מול פני כותל הדמעות . . .

לתנועת נוער אשר נוסדה רק לפני יובל שנים, מן הדין ומן ההגיון שכותל הדמעות, עליו חרוטים שמותיהם של אלה מקרבנו שהלכו לעולמם, יישאר כמעט ריק.

למעשה לא כך הם פני הדברים. העין אינה יכולה לתפוס במבט אחד את שמותיהם של כל החברים והחברות שאליהם יכולים אנו להתייחס רק בלשון עבר. המלחמה, פורענות השואה בגולה ומאורעות הדמים - כאן במולדת, בנוסף לסיבות מעציבות שונות, דיללו בצורה רצינית את שורותינו.

כשאנו מזכירים את שמותיהם, אין אנו רואים בדמיוננו שורה של אנשים עייפים ושחוחים מכובד השנים. ההיפך מזה הוא הנכון: אנשים אלה, צעירים היו, רעננים, בעלי פנים מחייכות שופעות אופטימיות שעז היה רצונם לחיות. כל אחד מהם סימל בזמנו, תקוה כלשהי, ציפיה לעתיד טוב יותר. במקום התקוה והציפיה, נשאר לצערנו - רק זכרם. השאלה היא: האמנם זכרם עודנו חי בקרבנו?

נוהגים לומר - ויש הגיון בזאת, כי אדם מת פעמיים: בפעם הראשונה כשקוברים אותו ובפעם השניה, כאשר שוכחים אותו.

לכן נזכור!

נזכור למענם ונזכור למעננו.

נזכור את החברים ואת החברות, השותפים לדרכנו הרעיונית, עמהם רקדנו, שמחנו וכאבנו יחד, סבלנו, ידענו מצוקה ויחד ציפינו לימים טובים שיבואו. נזכור אותם, לפחות כל אימת שאנחנו מעלים זכרונות ומאורעות מחיי תנועתנו. נזכרם, ננער מעליהם את אבק השכחה של השנים שעברו.

הראשונים ... והבאים אחריהם.

מבט רציני, תנועות מדודות וצעד נמרץ - כזה היה אהרון הרשקוביץ', חבר קן בוקארשט. עדין, שופע ידידות ובעל עיניים רכות - היה איזו ליבוביץ' מקן באקאו. שאיפה משותפת היתה לשניהם: שאיפה ולהט נעורים. בקושי עברו את הקו המבדיל בין ילדות לנערות. לצערנו, הם היו הראשונים שעליהם נאלצנו לדבר בלשון עבר... זוכר אני את הכאב שפגע בי באובדנם. המום הייתי ומדוכא. שואל אני: כיצד אפשר לשלב את אלה שמתו והם עדיין צעירים, בסיפור המפואר של "הנוער הציוני"?

הוצאתי את תמונות דיוקנם הישנות מתוך האלבום, והצבתי אותם מולי על גבי השולחן. אי אפשר להעלות על הדעת כי אלה היו הראשונים שאותם אפשר להציב בכותל הדמעות. לא שיערתי שדור זה שלנו, ישלם מחיר כל כך כבד ויקר - וזאת באמצע דרכו. כמה חללים נפלו מתוך אלה בגלל מחלות ותאונות, כמה נתווספו לשורה העצובה הזו מתוך כך שהועלו קרבן על מזבח המלחמה, הרדיפות והשואה? אחדים זכו להגיע לשיבה טובה, ואחרים קירבו את קיצם כי התנדבו למשימות מסוכנות ביחידות קרביות של הישוב העברי, במדינת ישראל או בקרבות בארצות הגולה השונות.

אנו עומדים עכשיו אל מול פני כותל הדמעות. השנים כיסו באבק השיכחה שמות אלה שזמן רב אינם עוד עמנו. שמות חדשים הצטרפו, עוד חברים עזבו אותנו. שלא ברצוננו מתקיימת בהם אימרת חז"ל העתיקה: "גזרה היא על המת שישתכח מן הלב", אך אין אנו משלימים עם העובדות. מנסים אנו שוב, והפעם בצורה מאורגנת להקיף את כל שורות החברים והחברות שנפלו בדרך עד כה.

נחוש בקרבתם ולו לרגע קט. נחוש כאילו הם יחד עמנו, כי הם היו לא רק שותפינו לדעה ולמאבק, כי אם גם רעים, ידידים בנפש ורבים מהם גם בני משפחה.

נזכור את כל החברים והחברות, פעילי "הנוער הציוני" ברומניה. נזכור את אלה שכבר אינם יכולים לצחוק, לבכות, לשמוח או לסבול. נזכור את כל אלה מבין חבריו שאין להם קיום אחר מלבד הקיום שבלבנו ובזכרוננו. נזכור את כל אלה שהם חלק מהוויתנו בארץ ישראל, משורשינו כאן. נזכרם כבני אדם, כנאמני התנועה הציונית.

יזכור כל אחד מאתנו את דמויותיהם של אלה ששמותיהם חרוטים על כותל הדמעות של "הנוער הציוני" מרומניה.

נפלו על משמרתם

הצנחן אבא ברדיצ'ב הי"ד.

אבא ברדיצ'ב ז"ל נולד בגאלאץ, עיר נמל תוססת, על גדות הדאנובה, מרכז יהודי חשוב שבו שכן במשך שנים רבות המרכז הארצי של ההסתדרות הציונית ברומניה.

שני עולמות נפגשו והתמזגו בנפשו של אבא: העולם היהודי החסידי של בית-אבא, אשר הנחיל לו אהבה עזה ליהדות, כמיהה לארץ ישראל וכיסופים לגאולה, והעולם הרוחני של התרבות המערבית. אבא ברדיצ'ב היה תלמיד מצטיין שהתבלט בסגנון כתיבה עדין והתחבב על מוריו ועל חבריו.

בשנת 1938, בגיל 18, עם סיום לימודיו התיכוניים, הצטרף לסגל ההדרכה של התנועה הארצית לאחר פעילות של שנים כאחד המדריכים בקן גאלאץ.

בסתיו 1940, היה זה אבא שטיפל במסירת חוות פלוריאסקה - בה הוכשר לעלייה, לידי החוליגאנים של "משמר הברזל", התנועה הנאצית הרומנית. חברי תנועה זו, שעלו לשלטון באותה תקופה ברומניה, פרצו לחווה באקדחים שלופים ובלית ברירה העבירו אבא וחבריו את קיבוצם לרחוב אנטון-פן בבוקארשט, אל משרדי ההסתדרות הציונית.

בסוף שנת 1940, עלה אבא ארצה יחד עם קבוצת חלוצים, באנית המעפילים "דאריאן 2". מועד הפלגת האניה נקבע ל-1 בדצמבר 1940 אך ההפלגה נדחתה לסוף החודש, כי חיכו לפליטים מגרמניה שאמורים היו להגיע לנמל. כאשר יצאו לדרך, בערב חג המולד הנוצרי, עלתה האניה על שרטון והיה צורך להכניסה למבדוק לשם תיקון. האניה הפליגה רק ב-16 בפברואר 1941. אבא, שנשאר כל הזמן על הסיפון, תיאר את קורותיו וקורות חבריו בסידרת כתבות שהופיעו בשבועון הציוני "רנאשטריה נואסטרה". ב-22 למרס 1941, לאחר נסיעה ארוכה, מיגעת ומלאת הרפתקאות, מגיעה "דאריאן 2" לחיפה. לאחר ששה ימי עגינה, הורדו המעפילים מעל האניה והועברו למחנה המעצר בעתלית. רק באוגוסט 1942, שוחררו אבא וחבריו מן המעצר והצטרפו לגרעין "במאבק", שיצא

להכשרה לקבוצת "גבע" ומשם לאשדות יעקב. גרעין זה, הוא שהקים את קבוצת "במאבק - נוה יער" שהפכה במרוצת השנים למושב שיתופי, הנושאת את שמו: "אלוני אבא".

הידיעות על השואה, שהגיעו מעמק הבכא באירופה וכן תאורי קרבות הגבורה של לוחמי הגיטאות, הצמיחו את רעיון השליחות של בחורי ארץ ישראל אל מאחורי קווי האויב הנאצי. כשפנו המוסדות האחראיים אל אבא וביקשו שיתנדב לפעולת צניחה אל מאחורי קווי האויב, לא היסס אבא וקיבל על עצמו את השליחות, כי חש חובה קדושה לבוא לעזרת חבריו ברומניה.

לאחר אימונים בצניחה ובמכשיר אלחוט, הוצנח אבא ביוגוסלביה, ב- 14 במרס 1944 ומשם קיווה להגיע דרך הונגריה לחבריו ברומניה. התוכנית נשתבשה. אבא פעל בינתיים כמקשר בין הפארטיזנים של טיטו והמפקדה הבריטית באיטליה.

בעת ההיא נכנעה רומניה בפני בעלות הברית והצטרפה למלחמה נגד גרמניה. משלחת צבאית מאנגליה עמדה לצאת לרומניה. אבא ביקש להצטרף למשלחת זו אך הדבר לא ניתן לו.

אבא חזר לאיטליה ושם שמע על צאתה של משלחת אנגלית - אמריקאית להרי סלובקיה, להושטת עזרה לפארטיזנים שלחמו שם נגד האויב הנאצי. אבא הצטרף למשלחת זו בתקווה להגיע משם ליעדו - רומניה.

כשדעך המרד בסלובקיה, נודע לאבא כי ראש המשלחת הצבאית הבריטית, מייג'ור סיימור וסרג'נט ביל - שהיה האלחוטן שלו, עומדים לצאת להונגריה. במכונית שעמדה לרשותם, היה מקום אחד פנוי. אבא, שהשתוקק להגיע לחבריו, ביקש להצטרף אל הבריטים שהיו בדרכם להונגריה ופנייתו נתקבלה. בדרך נתפסו ע"י הגרמנים. אבא וחבריו לדרך הובאו למחנה דאכאו ושם הועמדו למשפט צבאי והוצאו להורג ב- 11 בינואר 1945. אבא ברדיצ'ב מת בשם "סגן ווילים".

תנועת "הנוער הציוני" ברומניה שלאחר המלחמה, חינכה את חבריה לאור גבורתו של אבא ברדיצ'ב.

במסה על הצנחן אבא ברדיצ'ב, כתב הרמן צבי:

"חייו של אבא ברדיצ'ב ז"ל, שחוטם נקרע באיבם, הופכים סמליות רבת תוכן, הרת משמעות וכוונות, של כל דורנו אנו. ולא מפני הגבורה וההוד שבסיום, כי אם מפני הטרגיות שבסיום, המסמלת את דורנו היהודי הזה ומפני המאבק הבלתי פוסק בדרך חייו הקצרה; מפני ההכרח להיאבק קשות על כל צעד, על כל פסיעת התקדמות ומפני העליות והירידות המתחלפות בחייו הרוחניים והגשמיים. כל עומק הטרגדיה היהודית שלנו וכל עוצם הכמיהה והערגון של דורנו לפתור פתרון סופי את הבעיה היהודית, גלומים בחייו הקצרים של אבא ברדיצ'ב. על כן, יאירו לנו כסמל, כמופת. . ."

אלימלך רזניק הי"ד

אלימלך נולד בשנת 1913 בבית יהודי מסורתי וציוני בקישינוב – בירת בסאראביה. את שנות ילדותו עבר בהווי יהודי שורשי של קישינוב. בשנות השלושים, בעודו נער ותלמיד גימנסיה, החל בפעילותו הציונית והיה ממיסדי הקן בקישינוב ומחלוציה הראשונים של התנועה. אלימלך היה בין מקימי סניף ההכשרה הראשון של "החלוץ הכלל ציוני" בבסאראביה, באחד הכרמים בסביבת קישינוב.

בסיום הכשרתו, בשנת 1935, עלה ארצה והצטרף לקיבוץ "עין הגליל" ביבנאל. הקיבוץ נוסד ע"י יוצאי "הנוער הציוני" ברומניה. כעבור שנתיים של חברות ב"עין הגליל", עבר אלימלך למגדל הגלילית שבה הועסק כשומר וכפועל חקלאי במשקי האיכרים.

אלימלך התנדב למבצע הקמת הגדר בגבול הצפון שהיתה אמורה להגן מפני מסתננים ופורעים. הוא היה אחד מן הצוות שליווה את מיכליות מי השתיה מן המעיינות מהם נשאבו אל מחנות עובדי הגדר. כשמילא תפקיד זה, נפל מכדור מרצחים בכ"ז בסיון תרצ"ח כשרובהו בידו.

אלימלך, היה עלם תמיר, יפה תואר ומלא להט נעורים. חברותי ובעל מזג טוב. הוא היה 'אחד מן החברה' באותם ערבי שישי בהם היו נערכים "עונגי השבת" שהיו מתקיימים בביתו של בלצן הי"ד בקישינוב באווירה משפחתית וברוח הציונית שאותם העניקה לנו משפחה זו. היו אלה ערבי שישי מיוחדים במינם מהם היו נחים לאחר עמל של כל השבוע בכרמים. בשנת 1937, כשהגעתי ל"עין הגליל" מצאתיו במלוא המרץ ולהט הנעורים על אף לבטיו בדרך ההגשמה בארץ ישראל. אלימלך הוקסם מלילות הגליל הבהירים, מהמושבה יבנאל ומהנוער הארץ ישראלי הבריא ומלא המרץ. הוא היה מזכיר בלהט את לבטיו בקשר עם שאיפתו לצורות הגשמה נוספות. כבר אז בשלה בו ההחלטה לעזוב את הקיבוץ אך לא את הגליל. הוא שקל התגייסות למשטרת המנדט, שבשנות השלושים היתה בבחינת אתגר ציוני חלוצי. כשלב ביניים, בחר במגדל הגלילית ושימש כשומר הגליל במדי הגפיר.

כדור מרצחים קיפד את חייו בדרך ממירון למחנה העובדים בגדר. הוא נפל כשהוא צעיר ובראשית דרכו.

יהי זכרו ברוך לנצח!

א. בנדרמן (הוד השרון).

שני מכתבים... ופתק

אלימלך נפל בתקופה שבה עדיין שררה שלווה יחסית במעונות היהודים בבסאראביה. במכתב שתאריכו 26 ביוני 1938, מודיעים מן 'המזכירות העליונה' של "הנוער הציוני" בת"א להורי אלימלך על מה שארע וזו לשון הכתוב:

"קרה אסון במשפחת "הנוער הציוני". בנכם אלימלך נהרג בידי מרצחים ערבים, בעבודתו על יד גדר הבטחון שבונים עכשיו בצפון בגבול ארץ ישראל והלבנון.

אלימלך נפל כמגן על המולדת וכשהרובה בידו. הוא הנחיל כבוד להוריו ולתנועתו ואנו גאים עליו. אנו שולחים לכם תנחומים. גדול השבר ונורא הדבר שההורים שטיפחוהו וגידלוהו, לא השתתפו בקבורתו... ארצנו

מוצפת דם. נופלים טובי בניה, שבאו לבנותה ולהפרות את שממותיה. רבים הקורבנות מדי יום ביומו. כולנו מלאים בטחון שזאת הדרך לגאולה.

קשה להינחם על בנכם היקר שאיננו עוד, קשה לנו להשלים עם העובדה. זכרו ביום הגעתה של הבשורה המרה, שלא לחינם נפל".

אביו של אלימלך השיב בגלויה, כתובה בעברית הנה קטע ממנה:

"אללי לי ואויה לי, ולזקנתי... נפל קרבן כלול וקדוש, לעמו ולארצו. הודיענו, אם הקימו מצבה על קברו, כיאה לאיש קדוש וטהור כמוהו ולרשום את שמו המפואר: אלימלך בן נפתלי מרדכי מקישינב, (בסאראביה)."

אלימלך

והנה צילום ממכתבו האחרון של אלימלך להוריו בקישינוב, בו הוא מאחל להם ברכת שנה טובה . היה זה בשנת תרצ"ח. בפתק מסביר אלימלך לאביו למה אינו שולח לו אתרוג לסוכות מארץ הקודש.

צילום הפתק הועמד לרשותנו ע"י סגן אלוף אלימלך (מילא) הלפרן מירושלים, בנה של רחל אחותו.

אלימלך הלפרן נולד בארץ ונקרא על שם דודו, שנהרג בידי הפורעים הערביים. סגן אלוף הלפרן ביקש לציין שיש במשפחה ממשיכים לפעלו של אלימלך, למרות שהיה רווק בעת נפלו על משמרתו. סגן אלוף הלפרן רואה במכתבו של אלימלך סמל לשורשיות של המסורת והדת היהודית, העוברת מדור לדור והמהווה כוח מניע של עם ישראל עד עצם היום הזה.

ש. אבני

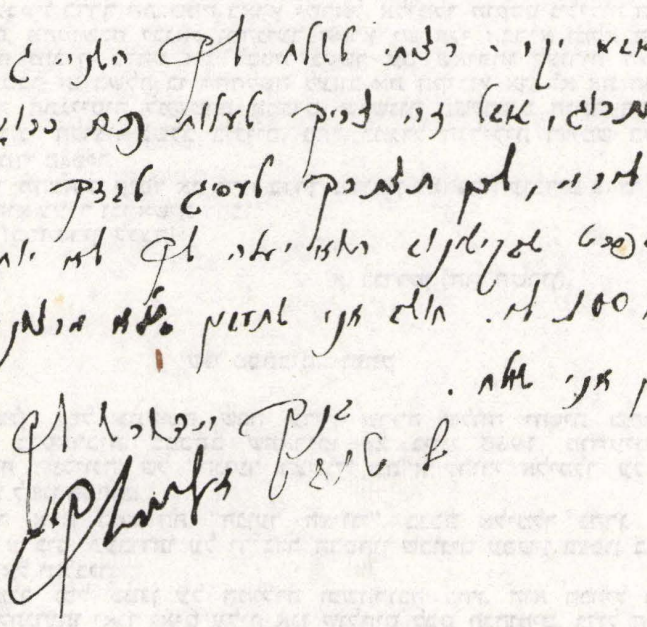

מגיני "ניצנים" זכרונם לברכה

למחרת ההצבעה באו"ם על חלוקת א"י שנערכה ב-29 לנובמבר 1947, היתה קבוצת "ניצנים" שבדרום הארץ במצור. ב-15 במאי 1948, למחרת הקמת המדינה, פלשו כוחות מצריים לדרום המדינה והתקדמו לעבר תל אביב, בהשאירם את קבוצת ניצנים מאחוריהם, מוקפת כוחות מצריים גדולים.

שבועיים לאחר מכן, ב-29 במאי 1948, החלה מתקפה מרוכזת על הקבוצה המוקפת. כוחות שריון מצריים עצומים הלמו בכוח אש חזקה במגיני המקום, חברי הקבוצה הבוגרים וקומץ לוחמי צה"ל (הילדים וחלק מן הנשים פונו).

המגינים נלחמו בגבורה ובחרוף נפש, והקרבות נמשכו עד ל-7 ביוני 1948.

כאשר הכוחות המצריים כבשו את המקום והובילו בשבי למצרים את הלוחמים שנשארו בחיים, זעם המפקד המצרי; כי לא האמין למראה עיניו שרק קומץ אנשים עמדו בפני כוחותיו.

שלושים ואחד ממגיני המקום נפלו על הגנת "ניצנים". בין הנופלים, כמה מחברי "הנוער הציוני", יוצאי התנועה מרומניה.

ואלה שמות חברינו שנפלו על משמרתם.

אלכסנדר הרשקוף (בן דב ברקו וברטה) מבראילה; **אריה גנוט** מגורה הומורולוי; **אפרים שרגא** מבוקארשט; **יוסף נתנזון** בן מיכאל ורבקה מפיאטרה ניאמץ; **יעקב טריף** בן נתן וחנה מבראילה.

יהי זכרם ברוך!

אלכסנדר הרשקוף בן דב ברקו וברטה ז"ל

נולד בבראילה רומניה בשנת 1914, עלה ארצה בשנת 1939.

מאז הפגישה הראשונה ועד היום הזה, אני עומד תוהה על המזיגה הנפלאה של אלגנטיות חיצונית ואינטליגנציה פנימית מושרשת באישיותו של סנדו.

קומתו התמירה והזקופה, הליכותיו הנאות, השקט הנפשי שבו משכוני אליו וקניתי לי אותו לידיד ורע.

קשה להבין, כיצד גדל האיש בתוך הציבוריות היהודית בגולה מניין השקט המופלא הזה הטבוע בנפשו - בשעה שחיי היהודים סערו וגעשו? מניין ההרמוניה הנפשית הזאת - בשעה שכל חיינו היו מלאים סתירות ונפתולים? וסנדו חי בכל רמ"ח איבריו את חיי הקיבוץ היהודי ברומניה בשנים שלפני מלחמת העולם השניה.

בבית לא ספג תורה ומנהגים יהודיים. הוא חי את חוויות הציבור היהודי בתוך סערת החיים של תנועת נוער ציונית. חינוכו היה חילוני, בית ספרו לא יהודי, ושפתו שפת הארץ. סנדו ברח בעודו נער מהווי זה והשתלב בחיי היהודים, בתנועה ובחוות ההכשרה. הוא הגשים את התורה הלכה למעשה ויצא להגשמה. רב היה חלקו בארגון עליה ב', שעברה דרך רומניה בשנת 1939. עם פרוץ המלחמה הגיע ארצה. אולי תשובה לשלימות הנפשית של סנדו אפשר למצוא בדביקותו בתנועה הצופית ובסגלו לעצמו את כל התכונות של התורה הצופית. פיתוח הגוף והנפש, דיקנות, נימוס,

אחריות, כבוד לאחרים, טוהר ושקט נפשי. הוא נשאר צופה עד יומו האחרון.

לא היה שטח בחיי הקבוצה שסנדו לא פעל בתוכו. היה שליח הקבוצה למוסדות. סנדו היה יוצא בשליחות המוסדות לארצות אירופה ובקלות מדהימה היה חולץ למחרת שובו את מחלצות השליח, אוחז בטוריה ושב לעבודה האפורה. כאשר המשק היה זקוק למנהל חשבונות ומזכיר, שוב תפס סנדו את המקום הדרוש.

האיש הזה היה חלוץ - חלוץ ועובד אדמה מסור. באישיותו ידע להשפיע ולהדריך. הוא מצא פתרונות למשברים הקשים שעברו על החבר'ה. בחייו, הצטיין בקור רוחו כשבטחון פנימי היה אחד מתכונותיו.

בימיו האחרונים ממש, נתבקש סנדו לצאת מהנקודה הנצורה על מנת לטפל בעניני נשק ותגבורת צבאית. בתו נולדה באותה תקופה ורצינו כי יהיה ימים מספר עם משפחתו על מנת לגמור את הטעון טיפול עם לידת בתו, אך סנדו סירב, והעדיף להישאר בקבוצה באותם ימים קשים על מנת להיות יחד עם החברים במפעל שלו הקדיש את מיטב שנותיו, אונו ומרצו.

סנדו נפל כשפגז נגד טנקים חדר לעמדה שבה עמד, וזה שם קץ לחייו הצעירים והעשירים.

כבוד לזכרו!

צבי.

אריה גנוט ז"ל

נולד בגורה הומורולוי, רומניה בשנת 1926.
העפיל ארצה באניה "מכס נורדוי" בשנת 1946.

מגולת טראנסניסטריה הגיע אלינו יחד עם קבוצת חברים צעירים.

בהיותו נער רך, נותק ממשפחתו ונשלח למחנה ששוכנינו נאלצו לעבוד עבודת כפיה. בתנאים על אנושיים של עבודה מפרכת, השפלה וניוון, גדל הנער. בהיותו במחנה דבק בתנועת הנוער ועם השחרור הצטרף לגרעין הכשרה.

אריה עלה ארצה והצטרף לקבוצת "ניצנים" שהיתה בבחינת מפנה בחייו. האוירה החדשה הטביעה את חותמה על נפשו הרגישה של אריה. הוא עבד בגן-הירק של הקבוצה והשתדל ללמוד את העבודה הקשורה בענף זה.

רק שנתיים ומחצה היה בקבוצה, כשהגיע הזמן לחגור חגור ורימון. אריה לומד בשקדנות, מתאמן ומתאים את עצמו למסגרת החדשה של חיי חלוץ בנקודה נצורה ומותקפת. אריה ממלא את תפקידו במסירות והוא תמיד מוכן.

חייו קופדו כשהיה בקטע הצפון מזרחי של הקבוצה, שם מצא את מותו בהגינו על עמדתו ועל הקבוצה שכה אהב.

צבי.

יעקב טריף בן נתן וחנה ז"ל

נולד בבראילה רומניה, בשנת 1918.
העפיל ארצה בשנת 1939.

מדי אזכרהו, אראהו בעיני רוחי חסון, זקוף קומה, מפכה חיים ומעש. הכרתיו בחודשים הראשונים להיותנו קבוצה. נישא על גלי העליה הגיע באחת מאניות המעפילים.

בשבילנו, קבוצת בחורים ובחורות, יוצאי פולין, היה יעקב מעין נטע זר. שפתו, הליכותיו, דרך מחשבתו, היו זרים לנו שחונכנו ברוח היהדות. לא יפלא שלא הבינונו איש לרעהו, גם לא היתה בינינו שפת דיבור משותפת. רק המטרה איחדה אותנו להשתלב בצוותא במערכת היצירה בארץ.

יעקב היה בן התרבות הרומנית. טיפוס מובהק להתבוללות שלא מהכרה בתוך העולם הסובב אותו. הוא היה חניך התנועה החלוצית. אך התנועה ברומניה לא ינקה את לשדה מערכי היהדות. אמנם חינכה לארץ ישראל, אבל לא ינקה מהמקור.

כדי למצוא עמנו שפה מדוברת, נאלץ היה יעקב ללמוד מעט את שפת היידיש, אותה שפה יהודית בין לאומית המהווה גשר וקשר בין התפוצות. ידע כמה מילים גרמניות ואלה עזרו לו לפתח את ידיעותיו וכך התחלנו להבין איש את רעהו.

יעקב השכיל לדעת שעל מנת להיות בן הארץ, לא יספיק הדיבור בשפה העברית. השימוש בשפה המדוברת ברחוב ובמקומות העבודה. הוא החל להתעמק במכמני השפה ומצא את הדרך למקור - לספרי התנ"ך. מעתה פגשנו את יעקב יושב ולומד לאחר יום עבודה מפרך וארוך. שקדנותו היתה למופת. ללא לאות למד יעקב ואנו מלאים היינו תמהון. יעקב סיגל לעצמו את השפה, הרחיב את אופקיו אך לאחר לימודים ארוכים הכיר לדעת, שבכוחות עצמיים לא ישיג את מבוקשו ולכן החל ללמוד במכינה שבסמינריון למורים אשר ביגור. לא לעשות את הלימוד "קרדום לחפור בו" התכוון, הוא רק רצה להשתלם בשפה העברית ובאוצרותיה הגנוזים.

לימודיו ביגור מהווים פרשה בחייו. בימי החיפושים הגדולים ביגור נכלא יעקב ברפיח עם מאות מאנשי העמל וההגנה לשבועות מספר.

יעקב היה פועל מתוך הכרה. גם בריאותו הגופנית עזרה לו בהרבה. הוא ראה בעבודה מקור של השראה נפשית ותמצית מוסר האדם. קדושת ערכי העבודה הביאתו לרעיון הקבוצה כהתגשמות השאיפה הסוציאלית המתוקנת והשוויון החברתי.

את השקפותיו על בעיות החברה פיתח יעקב על ידי לימוד וחקירה של בעיות העבודה, ההון, תורת הכלכלה וקורות תנועת הפועלים. הוא היה בינינו "חוקר המרכסיזם" וללא גבול התאמץ להרחיב את ידיעותיו.

את הערך הגדול בחיים ראה יעקב בעבודת האדמה. רק מי שקשור לאדמה חי חיים שלמים והרמוניים. שנים של עבודה בפרדסים היו מאחוריו, תקופה ארוכה של פלוגות עבודה בכל קצווי הארץ וגם עבודה בבנין. לאחר החיפושים, חזר יעקב לעבודת האדמה במשק כשהוא עובד במספוא. עבודה זו גרמה לו סיפוק רב. גם בתקופה האחרונה הקדיש את שעותיו הפנויות לקריאה ולעיון.

מהיום הראשון היה יעקב לאיש ההגנה. המאורעות והמלחמה מצאו אותו מאומן. יעקב היה למפקד עמדה באחת הגזרות הקשות בהגנת הנקודה.

גיזרה זו הדפה כמה וכמה התקפות קשות על המשק וגם בקרב האחרון היתה הראשונה להתקפה ולהגנה.

כבר בשעות הבוקר עם ההסתערות הראשונה, שנהדפה, נפל יעקב חלל על משמרתו, כשהוא בן 31 שנה ושופע כוח מרץ ושאיפה לחיים.

לא זכה לראות את בתו היחידה שנולדה לאחר מותו ונושאת את שמו יעקבית.

צ. ק-י.

יוסף נתנזון בן מיכאל ורבקה ז"ל

נולד בפיאטרה ניאמץ, רומניה בשנת 1915.
העפיל ארצה ב"דריאן 2" ב- 1941.

במלחמת העולם הראשונה, בעודנו תינוק, נלקח מעימו אביו. האם הצעירה נרתמה בעול הפרנסה ובחינוך שני ילדיה. בהיותו נער, נטל יוסף על שכמו הצעיר חלק מעול הפרנסה ובכך עזר לאמו. קשים היו חייו ואלה עיצבו את דמותו. תמיד היה רציני ומודאג.

ככל נערי העיירה, נמשך יוסף לקן "השומר". התנועה השפיעה על אופיו של הנער העובד והרגיש. הוא התחבר לחברים, אהב את הפעולה למען הקרנות, שש לקראת מושבת הקיץ, והצטיין במקהלה בה היה שר. תמיד היה רציני, דואג לעצמו ולחבריו, מסור לעבודה ולתפקידיו, אחראי ומתמיד.

לפני עלותו ארצה פגשתיו בפלוגת עבודה בבוקארשט. היה מודאג מתנאי העבודה הקשים ששררו בהכשרה ומהגבלת העליה. שמי אירופה התענן ובחלל התנשא אבק המלחמה. הנוער היהודי ציפה לעליה כאל עוגן ההצלה שלו, ויוסף היה ביניהם. כשפרצה המלחמה, טרם נסגרו הדרכים לארץ כליל וכך יכולים היו יוסף וחבריו להגיע באניה "דריאן 2" ארצה. אך בהגיעם נעצרו בעתלית ל- 18 חודשים תמימים.

תקופת עתלית שברה את רוחו ודיללה את בריאותו. פגישתו עם חבריו בקבוצה החזירו מעט מרוחו האיתנה. למד את העבודה ואהב לעבוד בפרדסים. לאחר זמן עבר לעבוד בסנדלריה ומצא סיפוק בדאגה לצרכי החברים.

יוסף נתנזון היה נאמן לקבוצה ולבני משפחתו. היה יושב עם בנו הקטן כשהוא מספר לו סיפורים ושר לו שירים.

כאביו, נפל גם הבן במלחמה אך נפילתו היתה למען ארצו ולא על אדמת נכר. הוא הגן על ארצו ואנו נזכור אותו לעד.

עתידה.

אפרים שרגא ז"ל

נולד בבוקארשט רומניה, בשנת 1917.
העפיל ארצה בשנת 1939.

הלך מאתנו אדם שאת ערכו ידעו רבים שהכירוהו. עוד בטרם הכרתיו אישית, סיפרו לי חבריו שהיו עמו בחוות ההכשרה בחוץ לארץ, כי עבודת אדמה היא משאת נפשו. חובב היה במיוחד את החי.

אפרים היה בעל אופי מרדני אך חבריו היו מספרים כי בקולו הרך ידע כיצד לטפל בבעלי החיים וכיצד לקרב אותם אליו.

בהגיעו לקבוצה, לא הכזיב את צפיותיהם של החברים וכשהיה צורך, היה משתתף בבנין ביצורים בגבול הצפון, במפרץ חיפה, בתל-נוף, ובמקומות עבודה וכיבוש במשק ומחוצה לו.

ערב יום העליה על הקרקע בחר לצאת בצמד הסוסים האהובים עליו מהרצליה למקום החדש והקבוע ולאדמה זו נצמד עד יום מותו. זכור לי גם יום הנחת אבן הפינה לבית הראשון. אפרים הגיע למקום ביום קיץ לוהט כשהוא רכוב על סוס לשמוח יחד בשמחת הבנין.

ערב אחד כשהיינו כבר במצור, כשהגיעה השמועה על הדיפת התקפת הסורים על משקי הצפון, נכנס אפרים לחדר, וקרא: "אנחנו נהדוף אותם בסטנים; בסטנים נהדוף אותם כי עמנו עומד האדם!" באותה תקופה הוא קרא את "אנשי פנפילוב" והיה מושפע מרוח הגבורה והאמין בכוח העמידה של האדם שבתוכנו. אך המחיר היה יקר. לאחר חדשים רבים לא עמד הרובה מול כלי משחית ותופת. דל היה הכח מול כח הבריגדה התשיעית המצרית.

וכאות לאהבה אשר השיבו לו הילדים שבמחננו ובאיזו מידה שמורה דמותו בזכרונם, יעידו שאלותיהם הרבות אודותיו.

שמעתי אחד מהם שואל את אמו: " אמא, גם שרגא נפל? איך נפל בבגדי עבודה, בכובע גרב, האם על הטרקטור היה? ואני אהבתי אותו מאד. גם הוא אהב אותי. הוא היה לי חבר טוב ועתה, אבא איננו, וגם שרגא איננו!" ולב קטן וגדול ידאב.

נחמה.

שרגא אבני (פיטי שטיינבוק) ז"ל

"אמר ה' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים".
(תהילים ס"ח, 23)

שרגא אבני היה חניך "הנוער הציוני". יליד העיר באקאו – רומניה. ובוגר בית ספר מקצועי.

שרגא עלה ארצה בגיל צעיר, לפי דרישת אחיו הבכור, חבר קבוצת גבע. בן חמש עשרה וחצי היה בעת עלייתו, בשנת 1937. עד שנת 1939, היה מקום מושבו בקבוצת גבע. עם פרוץ מלחמת העולם השניה, עבד כנהג באחד המחנות של הצבא הבריטי.

בשנת 1940, לקריאת המוסדות הלאומיים להתנדב ליחידה ארצישראלית של נהגים במסגרת הצבא הבריטי, התנדב גם שרגא למשימה, כי רצה ללחום באויב הנאצי – אויב נורא ואכזר לעמנו.

תפקיד הנהגים היה הובלת ציוד מלחמתי לחזית, בשטחים שבין מצרים ופרס. נהגי היחידה עבדו יומם ולילה, כי הים התיכון היה בהסגר הגרמנים והאיטלקים.

בסוף אפריל 1943, הפליגה שיירה של אניות מלחמה על מנת לפרוץ את ההסגר. השיירה נעה בכיוון שבין האי מלטה והעיר טריפולי שבלוב.

ב–1 במאי 1943, אחה"צ, הותקפה השיירה ע"י מטוסי קרב גרמניים מול חוף בנגזי שבלוב. הגרמנים, הצליחו בין היתר להטביע גם את אניית הנהגים היהודיים. רבים מהם טבעו במצולות ובין הטבועים היה גם שרגא אבני, והוא בן 22 שנה בלבד.

קצרים היו חייו של שרגא והוא לא זכה להגשים את שאיפתו לחיות במדינת ישראל שכה רצה לראותה בהתגשמותה. חבל על דאבדין.

יהי זכרו ברוך!

ישראל שטיינבוק – (גבע).

יעקב בנדיט ז"ל

יעקב בנדיט היה יליד סירט. עירני, נמרץ וחריף. ככל יתר בני סירט, גורש לטראנסניסטריה ושתה מקובעת התרעלה של העינויים והמצוקה.

בשנת 1944, חזר לסירט ופעל להקמתו מחדש של קן "הנוער הציוני" בעיר. זמן קצר לאחר מכן, נקרא להצטרף ל"חבר הפעילים" של התנועה ועשה בשליחויות שונות ברחבי רומניה.

בשנת 1946, עלה ארצה בדרך לא דרך, כפי שרבים אחרים עשו באותם הימים. תקופה קצרה שהה בבית "דור חדש" שבקרית חיים, שהיה מעין בית עולים. בפרוץ מלחמת הקוממיות הצטרף ללוחמים. יעקב נלחם בגליל העליון ושם נפל.

חבר סיפר כי חיכה ליעקב שיגיע לליל הסדר, אך הגיע רק חברו ליחידה ומסר כי יעקב כבר איננו. הוא נפל במערכה.

רבים זוכרים את יעקב בנדיט הגא והנמרץ שמת מות גיבורים.

ש.א.

שמואל (מילו) לאנגר הי"ד

כבן עשרים היה מילו בנופלו מכדור משמר הגבול הסובייטי. מילו נפל תוך מילוי תפקיד בפעילות "בריחה".

בשנת 1944, לפני שצ'רנוביץ נכבשה מחדש ע"י כוחות הצבא הסובייטי וגם לאחר כיבוש העיר, נמשכה בריחת חברינו משם וכן מיתר האיזורים שהיו תחת הכיבוש הסובייטי. חברינו שאפו להגיע דרומה, לרומניה וממנה להמשיך בדרכי הבריחה וההעפלה, לארץ ישראל.

באחד מלילות נובמבר 1944, עברה קבוצה של כששים חברים את הגבול בין טרלבליציה בברה"מ לסירט ברומניה. בקבוצה זו היה גם שמואל, לאנגר שהיה חבר ותיק מצ'רנוביץ. הבאים סיפרו לחבריהם שקיבלו אותם על עוד קבוצת חברים המחכה לעבור את הגבול לרומניה ולמטרה זו היה צורך בחבר שיחזור לברה"מ, על מנת לארגן את הקבוצה ויורה את הדרך לגבול. מילו התנדב למשימה זו.

לאחר שבוע, היה שמואל בדרך בראש הקבוצה שצעדה בתוך יער לעבר הגבול הרומני - רוסי. את מה שארע לקבוצה, סיפר מילו דרך, מאלוני אבא, שחיכה בצידו הרומני של הגבול לבוא הקבוצה יחד עם שמואל. בדבריו שנרשמו בספר "אשר לא נשאו לשווא נעוריהם", עמ' 126 סיפר מילו: "חיכינו להם בלילה סמוך לגבול מהצד השייך לרומניה, לא הרחק מהעיירה סירט. הם איחרו להגיע. לפתע הדהדו יריות בחלל. הבנו שקרה דבר חמור, ואכן האנשים נתגלו. שומרי הגבול ירו עליהם וחברנו מילו לאנגר נהרג. יש חשש סביר למדי שהמבריחים, בלחץ השלטונות, הסגירו את הקבוצה והביאו אותה אל המארב שהוטמן להם ע"י משמר הגבול הסובייטי".

מילו לאנגר שילם בחייו הצעירים על רצונו לעזור לחברים שהיו בצרה. ת.נ.צ.ב.ה.

חבר

מרדכי (פויו) מיטלמן הי"ד.

פויו מיטלמן הגיע לקיבוץ כפר גליקסון כחבר פלוגת עליית הנוער. נער חרוץ ורציני היה פויו. בעל גוף מוצק ובוטח בעצמו. עוד בטרם קום המדינה, הצטרף פויו ל"הגנה" ונשבע בצריף בכפר גליקסון להיות מוכן לתת את נפשו למען עמו ולמען מולדתו, שטרם הספיק להכירה. פויו חש שזאת אמנם ארצו וטרם ידע באותה עת כי ייקרא למלא את חובתו ולהקריב את חייו למענה.

פויו ביקש ללכת לפלמ"ח ומבוקשתו ניתן לו. הוא המר את משטר הלימודים במשטר האימונים המפרכים. שנה לאחר מכן, בימי הסערה הגדולה, שנת תש"ח, השנה בה זכתה ישראל לעצמאותה, הועבר פויו לגרעין חיל השריון שהוקם באותה תקופה. שיירה של זחל"מים משוריינים שבה הוא היה, התכוננה לעלות מן השפלה אל ירושלים הנצורה, שזעקה

ללחם ולנשק. האויב חסם את דרכה בלטרון. השריון נערך לפריצת הדרך ופויו מיטלמן שהיה בראש המחלקה, פנה לחבריו ואמר: "גורל השיירה תלוי בנו, והיא חייבת להגיע לירושלים!"

מול ברד כדורי הלגיון הערבי, התרומם פויו חשוף מעל למגן הפלדה של הצריח, ושטף במכונת היריה שלו את אשנבי הירי של האויב.

מול כוחות האויב הרבים והמצויידים היטב, נשברו כוחותינו. המשוריינים נסוגו. פיקודיו של פויו מצאוהו רכון על ה"בזה" ללא רוח חיים כאשר ידיו לופתות בחוזקה את ההדק.

ההתקפה כאמור נכשלה, אך באותה עת פרצו את "דרך בורמה" והשיירות הגיעו לירושלים... אולי הודות לקורבנם של פויו וחבריו ושל רבים אחרים שלחמו את המלחמה הזו.

קיבוץ כפר גליקסון הנציח את זכרו של פויו ושמו נרשם על חומת האבן של מצפה שנבנה על גבעה בקיבוץ. פויו נפל בכ"א באייר תש"ח (30 במאי 1948) כשטרם מלאו לו עשרים. צה"ל, עם ישראל וחבריו ישאו תמיד את זכר הנופלים למען המולדת.

אפרים (פרדי) ברגר ז"ל

אפרים היה אחד מבני משפחות "הנוער הציוני", מן הראשונים שנענו לקריאת המייסדים. אחיו הבכור, מקס ז"ל, היה בין מארגני מושבת הקיץ הראשונה וממדריכיה. המושבה שהתקיימה בדאמינשט. אחיו חיים יצא אף הוא להכשרה חלוצית, אך נאלץ לשוב הביתה בגלל סיבות משפחתיות. אח אחר, טולי (ישראל), היה בין מקימי "דור חדש – העובד הציוני" ברומאן, לאחר השואה.

אפרים – פרדי היה צעיר האחים. הוא נולד בבאקאו ולאחר סיום בית הספר העממי, נשלח ללמוד בבית הספר המקצועי "צ'וקאנול" בבוקארשט ושם הצטרף ל"הנוער הציוני". בשנת 1945, בתום המלחמה ובראשית התזוזה מערבה, עלה ארצה. בארץ עבד כחשמלאי וכתב למשפחתו מכתבים מלאי התלהבות בהם ביטא את אושרו.

עם פרוץ מלחמת השחרור, התגייס לצה"ל והשתתף בקרבות. באחד המכתבים ששלח להוריו הביתה, תאר את המערכה על אשקלון נגד הצבא המצרי. במכתב התשובה, ביקשו אחיו להיזהר, כי "אני מעדיף למצוא בארץ את אחי בין החיים ולא חו"ח גיבור מת". תשובתו של אפרים לא אחרה לבוא. הוא כתב: "אם כולנו נעשה כך, מה יהא עלינו? על כל מדינה מגינים בניה בדמם ואם אפול, תגיד לאבא שאינו מחוייב לומר קדיש אחרי, כי נפלתי במלחמה קדושה למען ארץ קדושה".

התנבא ולא ידע שהוא מתנבא על גורלו. למרבה הצער והכאב, נפל אפרים בקרבות על הגנת ניצנים.

ת.נ.צ.ב.ה.

ליקא

לזכרם של טבנעי "סטרומה" ו"מפקורה" הי"ד

אמר ד' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים. (תהילים ס"ח, כ"ג)

אנית המעפילים "סטרומה"

בדצמבר 1941, הפליגו מנמל קונסטאנצה 769 מעפילים על סיפונה של ספינה ישנה ורעועה, בשם "סטרומה". כל אחד מן המפליגים ראה עצמו מאושר על שהצליח לצאת מאירופה הנאצית, שהיתה תחת שלטון אכזר וצמא לדם יהודי. ההפלגה היתה קשורה בדרך כלל, בתשלום שהסתכם בסכום גדול ביותר, ולא רבים היו יכולים להרשות לעצמם את התשלום. אלה שעמדו בתשלום הגבוה, נחשבו בין המאושרים.... חלק מן הכסף הלך לכיסו של פנדליס, שהיה בעל האניה וחלק ממנו היה מיועד לשלמונים ודמי "לא יחרץ" לפקידים הרומניים שאמורים היו להמציא את האישורים הדרושים לשם הפלגה זו.

הבלתי יאומן קרה. הספינה "הזקנה", שהיתה בסך הכל ארגז עץ רקוב ומכורסם מיושן, ומנועה היה מקולקל, הצליחה לאחר הרפתקאות רבות ומשונות, להגיע לנמל קושטא והכל נשמו לרווחה כשחשבו שהחלק הקשה ביותר עבר בשלום. האניה על נוסעיה, יצאו מכלל סכנה מצד הנאצים ששלטו באיזור, והגיעו לעולם אחר, חופשי יותר - זה הנלחם בהם, ועל כן אין ספק, כי הענינים - כך חשבו - יסתדרו על הצד הטוב ביותר.

תוכנם של מכתבים אשר הגיעו לקרובי משפחתם של המפליגים, היה מחריד. מתוך תוכנם של מכתבים אלו, אפשר היה ללמוד על מצבם הפיסי והנפשי הירוד של אותם מעפילים שלא הורשו לרדת לחוף, על המחסור במזון ועל חוסר תנאי הסניטאציה המינימליים בספינה, על הצפיפות הבלתי נסבלת בה הם שרויים, (ואלה היו בעיות שהיו ידועות היטב מנסיון העבר בעת הפלגת אניות מעפילים קודמות). הכל ציפו לסיום הסיוט ולפתרון מתקבל על הדעת. איש לא העלה על דעתו את האסון העומד להתרחש.

לאחר שבועות של השתדלויות וסבל המעפילים, נגררה האניה בכח הזרוע מנמל קושטא למרחבי הים. הדבר ארע בפברואר 1942, לפי הוראות השלטונות התורכיים. ב-23 לפברואר, שילחה יד מרצחת טורפדו לכוון האניה שהיתה בעלת מנוע בלתי תקין בלאו הכי, וללא כושר ניווט. כל המעפילים שנמצאו על הסיפון (למעט אחדים שהורשו לרדת בקושטא בהיותם בעלי סרטיפיקאטים או אשרות כניסה למדינות שונות), טבעו במצולות. ניצול אחד היה מבין כל אלו שהפליגו בספינה זו, בשם דוד סטולרו. סטולרו ניצל בנס והוא העיד לאחר זמן על הפשע הנתעב והמחריד שכל העולם ידע את שארע. למעלה מ-750 אנשים, נשים וטף, חסרי כל הגנה, נרצחו בדם קר. אשמים ברצח זה שלטונות תורכיה שגררו בכוח את הספינה למרחבי ים. אשמים גם השלטונות הבריטיים שסירבו לאשר כניסת מעפילי "סטרומה" לא"י וכמובן, היד שגרמה לשילוח הטורפדו. השם ינקום דמם של טבועי "סטרומה" (שאת שמותיהם איננו יודעים) יתגדל ויתקדש. . . לזכר טבועי "סטרומה" ולזכר חבריהם שניספו באסון מחריד זה, שאת שמותיהם אין אנחנו יודעים.

אנית המעפילים "מפקורה"

חלפו למעלה משנתיים מאז אסון "סטרומה". כל אותה עת, לא הפסיקה - אמנם ב'טפטוף קל' - ההעפלה מרומניה שהתבצעה בסירות. החל מראשית שנת 1944 התחדשה ההעפלה במימדים גדולים יותר.

ב-2 לאוגוסט 1944, הפליגו מנמל קונסטאנצה שלוש ספינות קטנות: "בולבול", "מורינו" ו"מפקורה" כשעל סיפון שלושתן למעלה מ-1,100 נפש, חלוצים וותיקים, בני נוער, פליטים מפולין ומהונגריה, יתומי

טראנסניסטריה ויהודים אחרים.

צוללת גרמנית הטביעה את "מפקורה", בים השיש. מתוך כ-400 עולים שהיו על סיפונה, ניצלו ארבעה בלבד.

לערוך רשימה מדוייקת של טבועי "מפקורה" זה מבצע שכמעט והינו בלתי אפשרי. הרשימות הקיימות של המפליגים בשלוש הספינות - אינן מדוייקות, מפני שחלו שינויים של הרגע האחרון. מעפילים שהיו אמורים לעלות על "מפקורה" בהתאם לרשימות שהיו בידי מארגני ההפלגות, עלו על אניה אחרת ומי שאמור היה לעלות על שתי הספינות האחרות, עלה על "מפקורה". היו מקרים, בהם למשפחה שהיתה אבלה על בן שאמור היה להימצא על "מפקורה" (בהתאם לרשימה המקורית), נודע מאוחר יותר כי אותו בן נמצא חי על ספינה אחרת, וההיפך. לאלה שהיו בטוחים כי קרובם היה בין מפליגי האניות שיצאו בשלום, נודע מאוחר יותר כי הוא נספה על "מפקורה". פליטים רבים וחלוצים, עריקים מפלוגות עבודה, שינו את שמותיהם על מנת למנוע את זיהויים ע"י משטרת הגבולות, בעת שעלו על ספון האניות. לצערנו, לא שוחזרו הרשימות מיד לאחר שנודע על דבר האסון, על כן אין בידינו כיום רשימת שמותיהם של כל טבועי "מפקורה". בידינו יש העתק רשימה, אותה שלח י. הרציג (יצחק ארצי) לחברנו דוד צימנד ז"ל, שהיה שליח ב"ועד ההצלה": בקושטא, ב- 15 באוגוסט 1944, לאחר פחות משבועיים מעת טביעתה של "מפקורה". מהעתק רשימה זו, מסתבר כי 13 מבין חברינו היו בין הטבועים. אמנם לפי הרשימה המקורית היו צריכים להימנות 14 טבועים מבין חברינו, אך למזלו הטוב של החבר ה- 14 שהוא ברל שכטר (שנרשם ברשימה של "מפקורה"), החליף ברגע האחרון את הספינה, וכך ניצל.

ואלה שמותיהם של שלושה עשר טבועי "מפקורה" הי"ד.

1) יוסף (יושקה) שוורץ ז"ל - חבר בהנהגה הראשית של "הנוער הציוני" בטראנסילבניה, איש הספר וחבר נאמן. יושקה פעל בשנות השואה במחתרת.

2) משה'לה ז"ל. (איש אינו זוכר את שם משפחתו של הפליט משה שהגיע אלינו מלבוב אשר בפולין). משה'לה השתלב יפה בפעילות התנועה ברומניה. הוא לימד את חברינו בבוקארשט את הטכניקה של זיוף מסמכים. הוא עסק תקופה ארוכה ב"ייצור" מסמכים מן הסוג הזה שבאותה עת שימשו את החברים. שמו של משה'לה לא מופיע ברשימה הכללית, היות וככל פליט, עלה בשם מושאל.

3) זיגמונד נויהאוזר ז"ל מקן בארלאד.

4) אידה גוטרר ז"ל מקן בראשוב. אידה היתה בת למשפחה ברוכת ילדים ששלוש מאחיותיה פעלו בתנועה.

5) אוה ברודר ז"ל מקן ארד.

6) אוה קבש ז"ל, מקן ארד.

7) לייבושור סטרול ז"ל, חלוץ וותיק מקן פיאטרה - ניאמץ, שהיה בהכשרה באומבראשט עוד בשנות השלושים.

8) קלרה בארבלאטה ז"ל, חלוצה וותיקה מקן בארלאד שהיתה בהכשרה באומבראשט ובמארשאשט.

10-9) גבי ואלפרד הלר ז"ל, שהיו חברים ב"דור חדש".

12-11) סוזי וברנהרד ברנשטיין ז"ל שהיו כנראה פליטים מבוקובינה.

13) פרופ' פרדיננד גליק ז"ל, סגן יו"ר "דור חדש", שהצטיין באישיותו המיוחדת במינה.

ממקורות אחרים נודע על עוד חברה שטבעה באניה "מפקורה", והיא ליזה מיוחס ז"ל, מקן קונסטאנצה. יהי זכרם ברוך של כל טבועי "מפקורה" וכן זכרם של כל החברים והעולים שההינו והפליגו לארץ ישראל בנתיבי ים ולא זכו להגיע לחוף מבטחים בגלל אותה יד רוצחת שהטביעה את ספינתם. ת.נ.צ.ב.ה!

ש. אבני.

יוסי ומירי ז"ל
מטבועי אנית המעפילים "מפקורה"

אספר לך הילדה
וגם לך הילד,
איך בארץ ישראל
האדמה נגאלת.

דונם פה ודונם שם..

על שיר זה התחנכו יוסי ומירי, בני אחותי הבכירה.
בן 5 או אולי בן 6 היה יוסי כאשר הצביע על תמונת "ועידת קאטוביץ" שהיתה תלויה בריבוע שחור, זכר לחורבן ושאל: "למה יושבים כל כך הרבה אנשים יחד?". אבי הסביר לו כי אלה הם מנהיגי הדור שהתאספו בזמנו, כדי לדאוג לכספים הדרושים לרכישת אדמות עבור יהודים בארץ ישראל. ביודעו כי אבי ז"ל רכש 15 דונמים אדמה על יד עפולה, שאל: "הרי יש לנו שם אדמה". "כן נכדי היקר" השיב האב "יש, אך זו אינה מספיקה לכל היהודים". כך נודע ליוסי פשרה של הקופסא הכחולה-לבנה ועל חובתו כלפיה.
שני הילדים הללו ידעו שהם בגלות רומניה וכי אנחנו זרים במדינה זו. הם שמעו גם את צריחותיהם של הגויים "יהודונים לפלשתינה!" וכך בהגיע הזמן המתאים, הצטרפו לקן "הנוער הציוני" שעל פעיליו נמנו קרוביהם. הסבא החביב שלהם היה בין קרבנות השואה. הוא נספה ב"רכבת המוות" של יאש, ביוני 1941.
באוגוסט 1944, הפליגו ארצה על אנית המעפילים "מפקורה". הם היו אמורים להגיע לארץ חלומותיהם, אך לרוע מזלם, טבעו במצולות ים יחד עם אמם וסבתם וכל עולי "מפקורה".
עד עצם היום הזה קשה להשלים עם הגורל המר הזה. יהי זכרם ברוך!

זהבה.

פרדי כ"ץ ז"ל

עדין נפש, מופנם ומלא לבטים, היה פרדי כ"ץ, חבר בהנהגת הקן בצ'רנוביץ משנת 1935 עד שנת 1938, יחד עם יוסף אדלר ושמואל דרפלר יבל"א. פרדי היה ראש גדוד היוצרים וחבר בוועדת התרבות.

בשנת 1941, כאשר תקפו הגרמנים את ברה"מ, גוייס פרדי לצבא האדום. הוא נלחם ונפל בשבי הגרמנים. כאשר נודע במחנה השבויים שהוא יהודי, נרצח במחנה באוקראינה, בחורף 1941.

ד' ינקום דמו!

שמואל דרפלר.

יעקב (ז'אק) פינקלשטיין ז"ל

חבר בקן צ'רנוביץ וחלוץ. בקיץ 1937, היה בהכשרת צ'ירש – בוקובינה.

בחורף אותה שנה, עבר לקיבוץ ההכשרה של החורף בצ'רנוביץ ועבד בבית החרושת לגומי "קאורום".

כפי שקרה לחלוצים רבים, יצא לחופשת עליה ולא זכה לסרטיפיקאט. המשיך בפעילותו ב"דור חדש" והמלחמה פרצה כשהוא היה בגולה.

בסתיו 1941, לאחר שהרומנים השתלטו שוב על צ'רנוביץ, גורש יעקב פינקלשטיין לטראנסניסטריה, יחד עם אלפי מגורשי צ'רנוביץ. הוא הגיע לגיטו מוגילב. חייו ניצלו.

בשנת 1944 שוחרר ע"י הצבא האדום וגוייס לצבא הסובייטי. ביוני 1944, נשלח לחזית ברכבת מיוחדת, יחד עם עוד חיילים יהודיים. בתחנת הרכבת בריאנסק, הופצצה הרכבת ע"י מטוסים גרמניים. בין 35 חללי ההפצצות היה גם יעקב פינקלשטיין ז"ל. הייתי נוכח בעת פטירתו.

שמואל דרפלר.

שלום, ברטה וגוסטה הרניק ז"ל

משפחת הרניק היתה משפחה ציונית. בניה היו ממיסדי קן "הנוער הציוני" באדנקאטה – בוקובינה. הם הוכשרו לעליה בקיבוץ מיחיילן. בקיץ ובחורף של השנים 1935–1936. שלושת בני משפחת הרניק קיבלו חופש עליה והמשיכו בפעילותם בקן צ'רנוביץ.

בשלהי שנת 1941, נכלאו אף הם, ככל יהודי צ'רנוביץ, בגיטו ובקיץ 1942, גורשו ע"י הרומנים לטראנסניסטריה. הם הגיעו לגיטו ברשאד ושם נרצחו ע"י הגרמנים.

אחותם אני הרניק עלתה ארצה בשנת 1936, במסגרת "הנוער הציוני". פגשתיה בשנת 1949, בקבוצת אושה.

יהי זכרם ברוך!

שמואל דרפלר

יוסף גלבר (יוס'לה) ז"ל

אצל משפחתו ומקורביו היה "יוס'לה", למרות מבנה גופו האתלטי וקומתו הזקופה שהקרינו בריאות וכח. למראית עין לא התאים לו שם החיבה, אולם כל מי שהכירו מקרוב ועמד על תכונות אופיו, חיבבו. שם החיבה הפך לחלק ממנו: נפש עדינה, הליכות נעימות, שכל אנליטי מפותח, קול ערב ומעורב בדעת עם הבריות. כזה היה יוס'לה.

יוס'לה נולד למשפחה דתית. משפחת גלבר היתה מכובדת לא רק בקרב היהודים ביאש, כי אם גם בקרב הגויים שבאו בקשרי מסחר עם ראש המשפחה שהיה חרשתן מצליח. דמותו האצילית של גלבר האב, קומתו התמירה, פניו העטורות זקן שחור ארוך ומטופח, אמרה הדרת כבוד.

יוס'לה, בן יחיד למשפחה דתית, הילד האהוב והנערץ במשפחתו, גדל באווירה דתית וספג חינוך, מסורת ותרבות יהודית. בנוסף ללימודיו בישיבה, שאיפשרו לו העמקת ידיעותיו, רכש לעצמו השכלה כללית מקריאה ועיון בספרים. התעניינותו היתה בשטחים שונים והוא לא הסתפק בידיעה שטחית של החומר. תמיד רצה לעיין במקורות. בגיל צעיר השתלב בעבודה בבית החרושת שהיה שייך למשפחה, כדי לעזור לאביו.

האווירה האנטישמית ששררה ברומניה בכלל וביאש בפרט, השפיעה עליו והוא החליט להכיר מקרוב את תנועות הנוער הציוניות שפעלו ביאש באותה תקופה. הברירה שעמדה לפניו היתה להצטרף לתנועה דתית, או למצוא את מקומו בתנועתנו. "השומר הצעיר" ו"גורדוניה" שחינכו לערכים סוציאליסטיים לא באו בחשבון, כי היו רחוקים מדעותיו של יוס'לה. הוא בחר על כן בתנועתנו, מפני שחלק מחבריו נמצאו אף הם בשורותינו.

מצאתי את יוסל'ה בקן יאש כשהוא משתדל להכיר את ערכי התנועה וללמוד את דרכיה. יוס'לה לא השתייך לאף קבוצה בקן. כולם הכירו אותו ורצו בקרבתו. הוא היה טוב לב וסובלני, מוכן להאזין לדברי כל אחד ולעזור לפונים אליו למרות הבדלי הגיל. קרבתיו לאחר שעמדתי על תכונותיו ונוכחתי ברצונו להכיר את תנועתנו. קרבתי אותו מתוך תקווה להכשירו כמדריך בקן. הוא היה משתתף בפגישות התנועה, ובמושבות הקיץ כאורח, מבלי להגדיר עצמו כחבר מן המנין. רציתי כי הצטרפותו לתנועה תהיה טבעית וללא לחצים. תשובה אחת היתה בפיו: "לא אוכל לחנך, כי לא אוכל להטיף להגשמה עצמית כשאני יודע שבגלל תנאים אובייקטיביים, הקשורים במשפחתי, לא אוכל לעלות ארצה

בשנת 1939, עליתי ארצה. הקשר בינינו המשיך ע"י חליפת מכתבים. לפני עלייתי ביקר בביתי בבאקאו. היה במצב רוח קודר. שוחחנו ארוכות. יוס'לה חש כי הענינים השחורים שהצטברו בשמי רומניה, מבשרים על בואה של סערה. היהודים הבינו כי מלחמת עולם שניה עומדת בפתח וסכנה גדולה מרחפת באוויר.

בארץ קיבלתי ממנו מספר מכתבים שתוכנם העיד על דאגה וחרדה. התרשמתי כי היה רוצה לעלות ארצה, אך קשה לו הניתוק ממשפחתו. אביו, שהיה ער לסכנות הצפויות, רצה שהמשפחה תשאר מלוכדת בעת סכנה. באחד המכתבים, בסוף שנת 1940, ביקשני להתקשר עם קרוב וידיד משפחה שהתגורר בחיפה ולבקשו שישפיע על אביו כי ירשה לו לעלות ארצה.

עם כניסת רומניה למלחמה, ב-29 ביוני 1941, נערך טבח המוני ביהודי יאש. יוס'לה ואביו הלכו שלובי זורע לקראת המוות. הם היו שניים מאלפי הקורבנות שנרצחו באותו יום.

יהי זכרם ברוך!

הרזהב

יהושע פיקר הי"ד

את לימודיו היסודיים התחיל יהושע ב"תלמוד תורה" וסיימם ב"תלמוד תורה הגדולה" ביאש. לאחר מכן, עמד בבחינות חיצוניות, התקבל לתיכון והמשיך את לימודיו באוניברסיטה.

אביו, חובש בית המדרש בשנות נעוריו, שלמד נגרות לפרנסתו והצליח בעסקיו, טרח להקנות לבניו שילוב של לימודי קודש עם לימודי חול, על מנת שלא יעשו תורתם "קרדום לחפור בו".

המזל היה לצידו של האב וחלומו היה מתגשם, לולא הצטרף יהושע בנו ל"הנוער הציוני". הדבר היה למורת רוחו. ביקרתי את האב בנגריתו וניסיתי לומר לו, כי יהושע צודק בדרכו. סיפרתי לו על הבחורים שהיו בעלי רקע דומה והצטרפו לשורותינו. אך הוא השיב לי והזכיר כי לפני דור, היה במשפחתי משכיל בשם גולדשמידט, מורה לגרמנית ולצרפתית, אשר בהגיע בנותיו לפרקן, ביקש משדכן העיירה להביא לו שני חתנים, בחורי ישיבה. לשאלת השדכן מה לבנותיו, דוברות שפות לועזיות ולבחורי ישיבה, ענה לו: "רוצה אני שתביא לי שני יהודים, אני כבר אדאג לעשות מהם גויים". לימים, היגרו שני חתניו לגרמניה והיו מפעילי אגודת ישראל בארץ אשכנז.

פיקר האב המשיך: "אתה כנראה ממשיך במלאכתו של גולדשמידט, אוסף בחורים יהודיים והופך אותם לגויים"....

למרות הכל, – אמר פיקר האב, כי הוא סומך עלי ומרשה ליהושע להיות פעיל בתנועה, "בתנאי שתלמדו ותדברו עברית. כי לצערי, דף גמרא כבר לא תלמדו, לפחות תדעו עברית שאם תפתחו ספר משניות, תבינו את תוכנו".

יהושע הפך לאחד הפעילים החשובים בקן. מסור ומוכשר, ידע לאסוף סביבו חברים, היה עורך מסדרי גדודו לעיני כולם, ניהל קבוצת בוגרים ועם כניסת חניכיו בעול העשיה, התחיל לבקר גם בקני התנועה הקרובים והרחוקים. הוא השתתף בסמינריונים רבים, במושבות קיץ ולא החמיץ אף מפגש.

יהושע פיקר הפעיל חש נקיפות מצפון על שאין ביכולתו לצאת להכשרה, כי אביו דרש ממנו בתוקף לסיים את הפקולטה לרוקחות (אחיו הבכור, שהיה פעיל ב"חשמוניאה", סיים את הפקולטה לרפואה), ויהושע לא יכול היה לאכזבו. הוא היה חוזר ומבטיח "נתראה בארץ ישראל": והתכוון לכך ברצינות, היות והיה חבר נאמן ופעיל כל הימים.

למזלו הרע, לא נתגשמה שאיפתו להיפגש עמנו בא"י. בשחיטה שערכו הנאצים ביהודי יאש, ביוני 1941, נהרג גם יהושע פיקר (ארץ אל תכסי דמו!).

אריה

יעקב פישר ז"ל

יעקב פישר נולד בבודאפשט בשנת 1920. אביו שהיה סוחר בעץ לבוד ופורניר, העתיק את מקום מגוריו לאראד שבטראנסילבניה שעברה לידי השלטון הרומני.

יעקב סיים ארבע כיתות עממיות בארד והיות ואביו לא רצה כי בנו ילמד בבית ספר תיכוני רומני, שלח אותו ללמוד בדברצין, הונגריה, בתנאי פנימיה. לאחר מכן, שב יעקב לרומניה ולמד אצל מורים פרטיים, בשפה ההונגרית.

יעקב הג'ינג'י בלט בעודו ילד בחריפותו ובמחשבתו העצמאית. הוא כרת ברית עם שלושה מחבריו בני גילו והיה למנהיג הבלתי מעורער של הקבוצה, שקראה לעצמה: "התלתן בעל ארבעת עלי הכותרת".

עם עלותו של היטלר לשלטון והתחזקותם של הכוחות הפשיסטיים ברומניה ובהונגריה, חיפש יעקב פורקן לרגשותיו האציליים באהבת האדם, האהבה לחבריו והאהבה לטבע. בשעות הפנאי היה משוטט במצודה שמעבר לנהר מורש ובסופי השבוע, היה נודד בהרים שבקרבת העיר.

ברבות הימים משששקעה התקופה בקדרות המאורעות, הגיע יעקב למסקנה שרק תנועת נוער ציונית יכולה לפתור את בעיותיו כפרט ואת הבעיות של כלל העם היהודי. הוא הצטרף על כן לתנועת "הנוער הציוני" והחל לפעול בתוכה בכל המרץ, האהבה וההתמדה.

מקץ חודשים ספורים, הפך לאחד המנהיגים. הוא ארגן את פעילות ה"הגנה העצמית" סביב לבתי הכנסת בחגים, כתב והוציא לאור חוברת ובה מעין קול קורא לנוער היהודי להגיב בפעילות ובהתארגנות מוגברת למרות הסכנות הכרוכות בדבר, וכן המשיך והגביר את קצב עבודתו.

בשנת 1940, נסע לקלוז', בירת טראנסילבניה, כדי לעבוד במרכז התנועה, במחיצתו של צבי הרמן, השליח שהגיע מארץ ישראל.

שנה לאחר מכן, החליט ראש המשפחה לחזור לבודאפשט, כי בין הגזרות של ממשלת רומניה האנטישמית, היה גם גירוש ה"זרים", בעיקר יהודים שאינם אזרחי רומניה. צעד זה היה גורלי לגבי יעקב. תחילה נשלח לעבוד במכרות העופרת ביוגוסלביה, מקום עבודה שהפך לגהינום לאותם פועלים שעבדו שם. רבים מאלה ניספו. יעקב שב לבודאפשט, אולם לא ארך זמן רב והוא צורף לאותם יהודים שצעדו את "צעדת המוות" הידועה בדרכם מהונגריה למחנות ההשמדה בגרמניה.

לפי ההשערה, מצא יעקב את מותו במחנה המוות מאלהאוזן. על גבי צילום אותו העניק לידידו הטוב, שעמו קיוה כי יחד יגשימו את רעיון החלוציות בא"י הוא כתב:

"עד שאין אנחנו מבחינים באנוכיות
ואין אנחנו מנחשים מחשבות
שלמענן אנו תמיד נכונים,
עד אז קיימת הידידות.

מאיר שמיר

ברוך אבינוח (שוורץ בויקה) ז"ל

נולד בפלוויישט, ב- 24 באפריל 1915.
נפטר באשקלון, ב- 29 באפריל 1978.

ילד קטן היה כאשר עבר, יחד עם הוריו, לגור בקונסטאנצה, שם גם למד וסיים בהצלחה את בית הספר למנהל ומסחר. בשנות לימודיו בבית הספר ועד לעלייתו ארצה היה פעיל בתנועת "הנוער הציוני".

ברוך השתוקק לעלות ארצה למרות שבבית אבא לא זכה לחינוך ציוני. בשנת 1935, יצא להכשרה חקלאית של התנועה במארששט ומשם עבר לאומבראשט.

בינתיים הגיעה העת להתגייסותו לצבא הרומני. במשך תקופת שירותו בצבא, הלך וגבר רצונו לעלות ארצה, אלא ששלטונות רומניה סירבו להעניק לחייל אשרת יציאה. ברוך החליט החלטה נועזת. באוגוסט 1938, עלה על אנית מעפילים שעגנה בנמל קונסטאנצה והעפיל ארצה.

בהתקרב האניה לנמל חיפה, יצאו לקראתה אניות בריטיות שהתכוונו להחזירה לארץ מוצאה, אך באוניה ניתנה פקודה להשליך לים את כל התעודות שברשות המעפילים. ברוך זרק את תעודותיו, הוריד את בגדיו, קפץ לים והגיע בשחיה לחופה של חיפה שם נאסף ע"י תושבים מקומיים שיצאו לקראתו הוא ביקש להישלח לקיבוץ "למקור" (כיום כפר גליקסון). כעבור חודשים מספר הצטרף לגבעת המעפילים - הגרעין שיסד את קבוצת ניצנים.

בשנת 1939, פרצה מלחמת העולם ושנה לאחר מכן התנדב ברוך ג'טעם הקבוצה לצבא הבריטי, כי רצה להילחם באויב הנאצי. לאחר המלחמה, בשנת 1946, השתחרר מן הצבא, חזר הביתה והשתלב בעבודה. באוגוסט 1950, עזב את הקיבוץ, עבר למושב הודיה יחד עם אשתו ושני ילדיו: יוחנן ז"ל, שנפל במלחמת ההתשה, בשנת 1971, ושרה'לה תבל"א.

בהודיה שימש מזכיר ומנהל החשבונות של המושב. כעבור שנה עבר לאשקלון, עבד כמנהל חשבונות ראשי בסולל בונה ואת זמנו הפנוי השקיע בפעילות במפלגה הפרוגרסיבית. באותה תקופה למד ראיית חשבון. שנים מספר לאחר מכן החליט להפוך לעצמאי ופתח חנות ספרים ומכשירי כתיבה.

בשנת 1963, הוציא לאור את הספר "אשקלון החדשה והעתיקה" שנכתב ע"י פרופ' זאב וילנאי. בשנת 1969, זכה בתעודה ובפרס על החנות המצטיינת באשקלון.

בשנת 1971 לקה במחלה שהכריעה אותו. הוא נפטר ב'בכ"ב בניסן תשל"ח ונקבר בבית העלמין של אשקלון ליד קבר בנו האהוב.

יהי זכרו ברוך!

לאה אבינוח.

שרה אברהמוביץ' ז"ל

נא השיבו לי ילדותי
תור השירים, גיל עלומים
שדמות זהב ושמי טהר
וימות ילד, ילד תמים.

נא השיבו שירי נעם
רעי אחי בטוב ראו
תור הנער שחוק ושיחות
מלב מלא אז נבעו.

לי השיבו גם דמעותי
לבי עתה כי ישיבו
ואמונתי גלתה מני
פגעים רוחי כי יעציבו.

שאול טשרניחובסקי

היה זה כחודשיים לפני מותה. ישבתי ליד מיטתה בבית החולים "הדסה" בירושלים. היא כבר ידעה אז שדינה נחרץ. תוך כדי שיחה, אמרה לי ביידיש: "ברודער, איך האב שלעכט געדאוועגט" (אחי, לא התפללתי טוב.) כל ימי התפללתי לאושר, בנים ופרנסה. את כל אלה השגתי, על בריאות לא התפללתי והנה ... הזכרתי לה אימרה יהודית: "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים!" היא הפטירה בקול רפה: אשרי המאמין! המשכנו בשיחה. פתאום נוצצו עיניה ושאלה אם זכור לי שירו של טשרניחובסקי "השיבו לי ילדותי". הבטחתי להביאו בביקורי הבא. אכן, הבאתיו בביקורי הבא. היא קראה בו ובכתה. ניסיתי לעודדה, אך לשווא, היא דיברה על הסוף המתקרב. כעבור כמה רגעים שלחה אותי מעל פניה: "סע הביתה! אמרה, "כשתחזור עוד תמצאני".

אינני זוכר כיצד הגעתי עד לאוטובוס. מצאתי עצמי נוסע לתל-אביב. ראיתי לנגד עיני את שרה'לה הקטנה, היפה, החיננית והערנית המדלגת על המדרגות במקום לעלות בהן, מחייכת לכל עבר, משעשעת הורים, שכנים וחברים ומביאה הביתה זרי הצטיינות בסיום כל שנת לימודים.

מאד אהבה ללמוד. הקשיים עליהם נאלצה לגבור היו גדולים. באין בית ספר תיכון יהודי, נאלצה להעדר בשבתות ובחגים, כדי שלא תיאלץ לחללם. למרות זאת התקדמה יפה בלימודיה. הצטרפה לתנועה. הדרך לפניה היתה סלולה. זהבה ואני קדמנו לה. ההורים עודדוה, כי פחדו מהקיצוניות ששררה במשפחות הדתיות שכפו על צאצאיהם להישאר בדלת אמותיהם, ובצאתם לעולם הרחב היו אובדי עצות. ב"הנוער הציוני" היו חברים שבאו מבתים דתיים, שידעו להשלים גם עם בעלי השקפות שונות. לא מעט אי נעימויות נגרמו להורינו בשל לימודי בנותיהם. בסופו של דבר הוכח שצדקו. בנותיהם נשארו יהודיות נאמנות בשעה שמשפחות אחרות התנסו קשות. לולא האנטישמיות הגואה, מי יודע איזה מחיר היו נאלצים לשלם.

שרה היתה פעילה מאד בקן, יחד עם בני דורה: קרול לופו ואחרים. הם ניהלו את הקן במשך שנים. היתה משתתפת במפגשים, במושבות קיץ ובכינוסים. התידדה עם חברים מקנים שונים ובבוא העת עלתה ארצה על מכסת בית הספר "עיינות".

בסיום תקופת ההכשרה בעיינות, הצטרפה לקיבוץ שבהדר רמתיים, כיום "ניצנים" משם עברה לאושה ומאושה יצאה לחדש את לימודיה בסמינר לגננות ולמורות "אשכול" בירושלים.

אבדן ההורים בשואה, דיכא את רוחה. כשהקימה את ביתה בראשון לציון, עם בן משפחתנו בומה המאירי, מצאה בו ניחומים. עמו ראתה חיי אושר, ילדה שלושה בנים שהתחנכו ברוח ציונית מובהקת. היא זכתה לחתן את בנה בכורה בלבד. המחלה הקשה שפקדה אותה, לא הרפתה ממנה ובגיל 49 שנה הלכה לעולמה.

אריה.

חונא אהרון ז"ל

חונא אהרון נולד באדז'וד בתוך קהילה יהודית מדולדלת במרכז מולדובה. הוא רכש את השכלתו התיכונית בכוחות עצמו כשכל מאמציו מרוכזים היו לשיפור מצבה הכלכלי הירוד של משפחתו.

אחיותיו הצעירות ממנו הצטרפו לקן "הנוער הציוני" באדז'וד מיד עם היווסדו. חונא התנגד לדרכן, כי ראה ניגוד בין שאיפותיהן לשאיפותיו. עם צאתה להכשרה של אחותו רחל, חל בו מפנה. תחילה התנגד לצעדה ואפילו נסע לקיבוץ ההכשרה על מנת להחזירה לביתה, אך בהיותו בקיבוץ – הציץ ונפגע. לאחר שחזר לאדז'וד, ביקש לשוחח עמי. עד לאותה עת, לא שוחחנו בינינו. נפגשנו לשיחה שהתמשכה עד לשעות המאוחרות של הלילה. חזרנו ונפגשנו פעמים מספר. חונא החליט למלא את חובתו כלפי משפחתו ולאחר מכן להצטרף לשורותינו.

בקיבוץ ההכשרה הוכיח חנא את כושרו הארגוני ודבקותו במשימה. בתום התקופה, הועבר לחוות פלוריאסקה ומשהגיע שם, חל מפנה במצב החווה. חנא היה זה שהעמיס על עצמו את הדאגה לעניניה הפנימיים של החווה, להנאתו של איזו פינקלשטיין, שנשם לרווחה משנוכח כי העניינים מסתדרים היטב. גם "ידידינו" נהנו מחנא שהתחבב עליהם. התוצאות נראו לעין מיד. לאחר שאיזו עלה ארצה, נשאר חנא לבדו לדאוג לכל העניינים בחווה. הצלחתו היתה מרשימה בכל השטחים. גם למזכירות היה לעזר רב. הוא דאג לכל המפגשים והישיבות שהתקיימו בחווה.

לאחר שלוש שנות עבודה מאומצת ונאמנה, עלה ארצה יחד עם חברתו מינה קיליס. לרוע מזלו, לאחר חודשים מספר נתקף בכאב שיניים חריף ומשפנה לרופא השיניים נוכח הלה כי לקה בהרעלה שחדרה למחזור הדם בכל גופו. חנא נפטר מהרעלת דם זו, השאיר רעייה צעירה המומה ובני משפחה וחברים רבים שלא ישכחוהו לעד.

יהי זכרו ברוך!

אריה

פרידה גולדמן – איצקוביץ' ז"ל

ילידת העיירה פרומושיקה בצפון מולדובה, עברה פרידה להתגורר בבראילה ושם הצטרפה לקן "הנוער הציוני". מאוחר יותר הצטרפה לשכבת הבוגרים של "דור חדש".

בשנת 1938, יצאה להכשרה יחד עם דוד גולדמן, שהפך לבעלה לעתיד. עם סיום תקופת ההכשרה חזרה לפעילות בקן.

פרידה איצקוביץ' זכתה לעלות רק בשנת 1950, מחוסר אפשרות לעשות זאת לפני כן. פרידה היתה אשה חביבה ונחמדה.

בשנת 1975 הלכה לעולמה, בהשאירה אחריה בן ובת שיזכרו אותה לעד.

זאב.

אליעזר אלעזרי (לזרוביץ') ז"ל

לזרוביץ' מפאלטיצ'ן, כך נקרא בפי חבריו. ההסבר לכינויו זה הוא כי תנועת "הנוער הציוני" בפאלטיצ'ן חיה ונשמה בזכותו של אליעזר שהוא, אחיו סמי ואחותו פרידה, היו ממייסדי הקן שהפך לביתו השני. גם בית הוריו היה למעשה מועדון תנועתי. חברי התנועה היו מתאספים בבית משפחת לזרוביץ' להתיעצויות ולמבצעים דחופים שונים. ביתו היה בית יהודי חם ובפאלטיצ'ן שררה אוירה יהודית וציונית, שתרמה לא מעט לגיבוש תנועות הנוער המקומיות.

בגיל צעיר למדי הוטלה על שכמו של אליעזר האחריות לפרנסת המשפחה, לאחר שאביו נפל בשדה הקרב, במלחמת העולם הראשונה. אמו האלמנה גידלה וחינכה את ילדיה על ערכי היהדות והציונות. שליחי התנועה וחבריה, שהיו מבקרים בפאלטיצ'ן, לרגל פעילותם התנועתית, מצאו אצל משפחת לזרוביץ' מקום לגור בו ותמיד נתקבלו ע"י האם בחיבה ובהערצה.

דירת המשפחה ברח' נחמני הפכה לאכסניה לחברי התנועה שנמצאו במעבר בתל-אביב. למרות שידעו מחסור באותם זמנים, חילקו תמיד את המעט שהיה להם עם חברי התנועה שמצאו בביתם קורת גג ושמעו דברי עידוד במצוקתם.

אליעזר היה פעיל ב"הגנה" ובמועצת הפועלים של תל-אביב, בתקופה שבה נאבק היישוב על קיומו. בשנים האחרונות עבד בעבור השבועון "במחנה" וכן עבור יתר הפרסומים של משרד הבטחון ותרם תרומה רצינית לביסוס השבועון ולהצלחתו.

השנים הקשות והמתחים שידע, פגעו בלבו. הוא נאבק עם מחלתו וניצחה פעמים רבות. בכ"ג באייר תשי"ג הכניע אותו המוות.

יהי זכרו ברוך! הרזהב.

יוסף וקלרה אקסל ז"ל

אבא הלך מאתנו ב-29 בדצמבר 1971 לאחר מחלה ממארת. שמונה שנים לאחר מכן, ב-23 בנובמבר 1979, עזבה אותנו גם אמא שאף היא לקתה במחלה ממארת.

שניהם נולדו ברומניה, אבא נולד בשנת 1912 ואמא בשנת 1916. עוד בשנות נעוריהם נמשכו לציונות. שניהם פעלו בתנועת "הנוער הציוני" ביאש, עיר הולדתם. בקן נפגשו והכירו זה את זו.

הם הציבו לעצמם שתי מטרות: להינשא ולעלות לארץ ישראל. והימים ימי טרום מלחמת העולם השניה ושערי הארץ סגורים. ממשלת המנדט הבריטי סגרה אותם.

הכיסופים לא"י גברו עליהם ובלבם גמלה ההחלטה להגשים את שאיפתם. ב-15 במרץ 1938, נישאו ובו ביום עלו על אניית המעפילים "אסתיר" שהיתה בדרכה לארץ ישראל.

תפסו את האניה ושילחו אותה חזרה כשהגברים על סיפונה. חודש ימים טולטל אבינו על פני גלי הים, כמעט ללא מזון ומים.

הורי שרצו להגשים בארץ את חלומם הציוני, הצטרפו לקיבוץ "משמר הכפר", ששכן ליד כפר סבא. לאחר שהקיבוץ התפרק, עברו העירה. אבא ניסה את כוחו בעבודת בניין בתל-אביב ובעבודה בנמל בחיפה, אך המצב הקשה ששרר באותם ימים לא איפשר להם להמשיך בדרך זו.

בשנת 1943, העתיקו את מגוריהם לכפר סבא. אבא היה פעיל במפלגה הפרוגרסיבית ולאחר התכנסים שהיו במפלגה והסניף התפלג, הצטרף אבא לציונים הכלליים והיה חבר פעיל במפלגה זו.

הצלחתו בגיוס חברים חדשים ופעילותו הרבה נעשו לו לרועץ. הנהלת הכלל - ציוניים החליטה להצר את צעדיו אך עם זאת הוא לא שקט על שמריו. ספוג אמונה בצדקת דרכו, הקים רשימה עצמאית לראשות המועצה המקומית.

זמן קצר לאחר הבחירות למועצה, שהנחילו לו אכזבה מרה, חלה ובריאותו הלכה והתרופפה עד שפגעה בו המחלה הממארת שגרמה למותו.

במשך שמונה שנים לאחר פטירתו ניסתה אמא להמשיך בחיים בלעדיו אך גם היא נתקפה במחלה ממארת ותוך זמן קצר נפטרה.

עוד בהיותנו ילדים עקבנו אחרי התמודדותם של הורינו עם הגשמת דרכם הציונית ולימים אף לקחנו בה חלק. גם כיום, שנים אחרי הסתלקותם, הם חסרים לנו מאד, בחום לבם במסירותם וביחסם האנושי הנפלא לו זכינו.

תמיד נזכור אותם. יהי זכרם ברוך!

הילדים: בלהה, ישראלה ומשה.

פנינה בן-דב (לבית הכלר) ז"ל

פנינה ידעה מכאוב ומאבק בחייה.

ילידת סטרוז'ינץ - בוקובינה, סיימה פנינה את לימודיה בהצטיינות. במקביל ללימודיה בבית הספר הממלכתי, למדה בבית ספר עברי. ילדה מוכשרת היתה ומלאת חיים.

משנת 1932 התגוררה פנינה בכפר אגווץ, שם הצטרפה לתנועת "הנוער הציוני" בשנת 1934 יצאה לאומבראשט להכשרה והיתה אחת החברות הבולטות בפעילותה בסניף. לאחר שהשתתפה בסמינר בגורה הומורולוי, עברה לחוות פלוריאסקה. בחווה נפגשנו והחלטנו לקשור את גורלנו.

בשנת 1936, עברנו לגור לקונסטאנצה עיר הולדתי, שם נישאנו, וציפינו לעלייתנו ארצה. עבדתי כספן על האוניות "הר ציון" ו"הר כרמל", שהיו מפליגות בין קונסטאנצה לחיפה בהובילן אנשים ומטען. האניות היו שייכות ליהודים אזרחי רומניה.

פנינה עבדה כגננת ומורה לעברית בגן הילדים של הקהילה המקומית והיתה פעילה בארגון אניות המעפילים, בסניף המקומי של התנועה ובקק"ל.

משבושש רשיון העליה להגיע, ניסתה לעלות על סיפון האניה "רים" שהובילה מעפילים. תוכניתה לא יצאה אל הפועל. בת מזל היתה, כי האניה עלתה על שרטון בחוף רודוס ונוסעיה עוכבו במשך כמה חודשים באי.

בחיפוש אחר הזדמנות לעלות, נוצרה האפשרות להגיע ארצה כתיירת באמצעות פרוטקציה. הייתי על האניה בנמל. היא באה לבקרני והתחבאה בתאי עד אשר הפליגה אניתנו. לאחר ארבעה ימי הפלגה, הגענו לחיפה. באומץ לב בלתי רגיל וביהירות, ירדה על החוף בנמל חיפה, מתחת לאפם

של השוטרים הערביים והאנגלים.
לאחר כמה חודשים של שהיה בחיפה, נאלצנו לצאת לכיוון כפר יחזקאל ושם עבדנו במשקים שונים. בשנת 1940 נולדה בתנו הבכורה, גאולה. באותה שנה, הפציצו האיטלקים את נמל חיפה.
בשנת 1941, נתקבלנו כחברים במושב השיתופי מולדת, שהיה ישוב בסגנון "חומה ומגדל". בקיץ 1942 פרצה במקום מגפת טיפוס קשה ובין החברות שחלו היתה גם פנינה. דלקת קרום המוח שממנה סבלה פגעה בה קשות. הפגיעה גרמה לה צרות לאורך כל שנות חייה. בעקבות הפגיעה החלטנו לא להיות למעמסה על החברים ועברנו לגור בהרצליה. בשנת 1943 נולד בננו אברהמי.
למרות שמצבנו הכלכלי לא היה מן המשופרים, ידעה פנינה לעזור לנזקקות ולהדריך נשים עולות צעירות שעמדו לפני לידה או אחריה. היא המשיכה בפעילותה החברתית גם בשכונת נוה עובד אליה עברנו לגור לפני פרוץ מלחמת העצמאות. על התנדבותה למגן דוד אדום זכתה בתעודת הוקרה. בשנת 1949, ילדה את סימה, בתנו השלישית. פנינה חינכה את ילדיה לאזרחות טובה ולאהבת ישראל.
החל משנת 1952, ידעה תקופות קשות. סימני מחלתה חזרו והופיעו והציקו לה. כל אימת שידעה מעט רגיעה, חזרה לביתה ולפעילותה בעזרה לזולתה.
בשנת 1978, עברנו לגור לכפר אביב, ליד אשדוד, סמוך לביתה של גאולה, בתנו הבכורה. מצב בריאותה של פנינה הלך והתדרדר וכושר הדיבור שלה נפגע.
בשנת 1981, לאחר סבל רב הלכה לעולמה. היא הסתלקה בשקט ובצנעה, שאפיינו את כל חייה מלאי התוכן והפעילות.
יהי זכרה ברוך בלבנו לעולמים!

חברה לחיים.

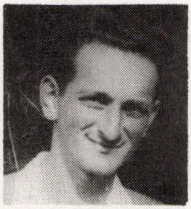

דוליו ברטפלד ז"ל

נולד ב- 25 במרץ 1923, בכפר באנילה - בוקובינה.
נפטר ב- 6 ביוני 1960, ברמת- גן.

מוצק, רחב כתפיים, גבה קומה ותמיד היה נסוך חיוך על פניו. כזה היה דוליו. ב- 1946 היה חלוץ בקבוצת הכשרה בפלוייש ולאחר מכן, שימש כמדריך בקיבוץ הכשרה ברחוב רוסטי בבוקארשט.
בשנת 1941, גורש לטראנסניסטריה כפי שגורשו רבים אחרים שנולדו בבוקובינה וידע סבל רב בגיטו ברשאד ובעבודת כפיה בגשר שעל הדניסטר בניקולייב. עם השחרור, גוייס לצבא הסובייטי, לחם כשנה בחזית והגיע עם הצבא הסובייטי עד ברלין.
לאחר שחרורו מהצבא, שב לרומניה והצטרף לתנועת "הרצליה" בקן ביסטריצה, לשם עבר לגור. יחד עם חברתו זלמה, יצא להכשרה.
דוליו לא עלה ארצה, כיון שנשאר בתפקידכמדריך אך בינתיים הידרדר המצב ובעקבות זאת חוסלה התנועה ע"י השלטונות. גם לאחר חיסולה של התנועה, לא איבד דוליו את תקוותו לעלות ארצה.
בנובמבר 1958, התקבל סוף סוף האישור הנכסף, ודוליו עלה ארצה. בארץ השתכן ברמת גן ועבד בביח"ר "אוליבקס".
במאי 1960, ארע פיצוץ בבית החרושת, ודוליו היה בין מספר פועלים שנכוו קשות. כתוצאה מהכויות האלה, היה מצבו של דוליו נתון בין החיים לבין המוות אך המוות הכריע אותו. הניח אחריו אשה, בן ובת.
דוליו ייזכר תמיד כאותו בחור חמד וחייכן המוכן לכל עבודה קשה, והנכון תמיד לעזור לזולת.

ש. אבני.

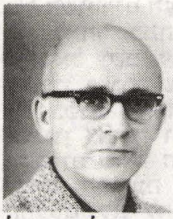

מתיה (משה) ברץ ז"ל

מתיה נמנה על החברים הראשונים בקן יאש. הוא הצטרף לקן בגיל צעיר למדי בהשפעת אחותו ז'אנט ובעידודם של הוריו.

בן למשפחה ציונית (יוסף ברץ, ממייסדי דגניה, היה קרוב משפחתו) הבין שעליו לתרום למען הגשמת הרעיון הציוני. אכן, מתיה לא הסתפק בפעילות מקומית בלבד. ביקוריו בקני הסביבה השאירו רושם עמוק. הוא השפיע על חבריו לעלות על דרך ההגשמה ונמנה על אלה שלא רק נאה דורש, אלא גם נאה מקיים.

בשנות השלושים, עבר את הכשרתו החלוצית והמשיך בפעילותו. הוא לא נעדר כמעט מאף כנס או פגישה שנערכו בקן, והוכיח בכך את דבקותו.

למרות זאת, מתיה ברץ לא היה בין המאושרים שזכו לאישור עליה - הסרטיפיקט, כי היה רווק וחבל היה לבזבז עליו סרטיפיקט שלם...

בשנת 1939, עלה ארצה כמעפיל, תקופה מסויימת שהה בקיבוץ הדר-רמתיים משם עבר לעבוד בסלילת כבישים בעמק בית שאן.

בשנת 1941, נשלח מטעם ההגנה להתגייס לחיל הנוטרים ובמלחמת השחרור נלחם בשורות חטיבת כרמלי.

לאחר המלחמה, עבד באגף השיכון של משרד הבטחון ומשם עבר למפעלי "וולקן" עד לצאתו לגמלאות.

מתיה ברץ חלה כעבור זמן במחלה קשה, וכתוצאה ממנה נפטר ב-15 ליוני 1981. השאיר אשה בן ובת.

זכרו לא ימוש מקרבנו.

יהי זכרו ברוך!

אריה.

מתי ברקוביץ ז"ל

גבה קומה, בעל חזות בריאה, הגון, צנוע וידידותי. כך אנו זוכרים את מתי ברקוביץ'. כך היה ברומניה וכזה נשאר בעלותו ארצה. רבים מאד שמחו להימנות על ידידיו של מתי הנאמן והחביב.

בן באקאו היה. את פעילותו הציונית החל בקן באקאו והמשיך בה בבוקארשט. בארץ היה פעיל בסניף "העובד הציוני" בנתניה.

עם פטירתו של מתי ברקוביץ', נעלם יהודי ציוני אמיתי וידיד יקר ונאמן.

יהי זכרו ברוך!

מ. בלומנטל.

נתן גורן (שייאר) ז"ל

נולד בשנת 1924 במיחיילן, נפטר ב- 7 בדצמבר 1981 במושב בן- עמי.

עוד בילדותו, הצטרף נתן לתנועת "הנוער הציוני" כממשיך דרכו של אחיו הגדול משה שייאר ז"ל שהיה ממדריכי התנועה במיחיילן. חניכיו הרבים בתנועה, נזכרים בו בהערצה. אחיו של נתן, משה ז"ל, נפטר עוד בהיותו בקיבוץ הכשרה. יהי זכרו ברוך!

נתן גורן ידע סבל רב בהיותו בגירוש טראנסניסטריה, ומשחזר מן הגירוש, הצטרף מיד לתנועה בה היה חבר עוד לפני השואה. התנועה גייסה אותו לשליחויות שונות, כיוון שהוא הוכיח אחריות, צניעות ורצינות. על נתן אפשר היה לסמוך, זאת ידעו.

בשנת 1946, עלה ארצה במסגרת ההעפלה והיה תקופה מסויימת במחנות בקפריסין. כשהגיע ארצה בשנת 1947, הצטרף לגרעין "שבעת הצנחנים" שחבריו התכוונו להקים קיבוץ משלהם. יחד עם חבריו בגרעין, היה בהכשרה בקבוצת דגניה ב'.

עם פרוץ מלחמת העצמאות, התגייס נתן לצה"ל. עם תום המלחמה, התפלג הגרעין. חלק מן החברים הקימו מושב עובדים וחלקם - ביניהם נתן - הצטרפו לקבוצת "במאבק".

ב- 1952 עזב את הקבוצה והיה למדריך חקלאי מטעם הסוכנות היהודית במושב "עמקא". ברבות הימים, הקים נתן משק במושב בן- עמי והמשיך לעבוד כמדריך חקלאי. נתן פעל רבות בגליל המערבי לביסוס ענף האבוקדו ועצי פרי אחרים.

נתן נפטר ממחלה שהכריעה אותו וחייו נגדעו בטרם עת. החברים שאהבוהו יזכרוהו כבחור נחמד וטוב לב, רציני שמוכן היה תמיד לעזור לחבר.

יהי זכרו ברוך!

ש. אבני

דב בלונדר ז"ל

דב בלונדר, היה ממוצא טראנסילבני. הוא שימש מורה לעברית בעיר פוקשאן ובתור שכזה היה מראשוני הידידים שפעלו ועזרו לתנועת "הנוער הציוני".

לאחר שנות השואה, היה דב בלונדר לאחד הפעילים החשובים של "העובד הציוני" בטראנסילבניה ומראשי הארגון ברומניה כולה.

הוא עלה ארצה בשנת 1949, קבע את מקום מגוריו בבאר שבע והמשיך בפעילות. היה חבר במוסדות המפלגה הפרוגרסיבית בבאר שבע עד ליום המר, כאשר בא הקץ על חייו התוססים מלאי המעש.

ידידיו הרבים זוכרים את אדיבותו ואת עדינותו הרבה.

יהי זכרו ברוך!

חיים גל (קרול לופו) ז"ל

בחיים הציבוריים, נקרא קרול לופו: חיים גל, אך עבור חבריו הוא נשאר קרול לופו, כפי שקראנו לו בנעוריו בקן יאש. בהיותו תלמיד גימנסיה, שמחה הנהגת הקן לקלוט אותו ולהכשירו כמדריך, היות ובאותה תקופה שרר מחסור חמור במדריכים. מראשית דרכו בקן התבלט חיים בפעילותו והתחבב על חבריו. שאפתן היה חיים ומתחילת צעדיו שאף לרכוש לעצמו מקום בצמרת. והוא הצליח בכך הודות לפעילותו הנמרצת בקרב שכבת הצופים.

קרול השתתף במרבית מושבות הקיץ ובכנסי התנועה והיה אחד המתווכחים המסורתיים באירועים אלה. היתה עקשנות באופיו וידע תמיד לעמוד על דעותיו. למרות מספר אכזבות אישיות, לא נסוג, כי אם הרחיב את שטח פעילותו. עקשנותו ודבקותו בתנועה ובדרכה גרמו לכך שראה בה את משפחתו ואת ביתו.

בחודש דצמבר 1940, עלה ארצה. לפני עלותו היה פעיל במזכירות התנועה בבוקארשט וחבר במועצת המנהלים.

בארץ ישראל ידע חבלי קליטה. החיים בקיבוץ נראו לו רגועים מדי עבור מזגו הסוער ולאחר תקופה קצרה ב"במאבק" וב"גבעת המעפילים" התגייס לצבא הבריטי שהכריז על גיוס ארצישראליים לשורותיו. כשהיה משרת במצרים, היה מגיע מדי פעם לבוש מדים לחופשה בארץ ומקיים קשר עם התנועה. על המזכירות הראשית בבוקארשט זעם על שעיכבה עלייתה של חברתו רנוצה. בשנת 1944, הגיעה גם רנוצה. בעודו במדים, החליט קרול להקים משפחה וקבוצת "במאבק" ערכה לו את טכס החתונה.

באותה עת, מחליטים מוסדות היישוב על הקמת הבריגדה העברית במסגרת הצבא הבריטי. בשנת 1945 מתגייס קרול לבריגדה ומגיע לאיטליה. יחד עם חברי "ההגנה" בבריגדה, פעל בהברחת נשק והבאתו ארצה ובארגון עליה בלתי לגאלית.

בסוף שנת 1946, פושט חיים את מדיו, אולם לא לזמן רב. במאי 1948 הוא מתגייס בין הראשונים לשורות צה"ל ומאז לא הסיר את המדים עד לשנת 1962 כאשר השתחרר מהצבא בדרגת רב-סרן. כל תקופת שירותו בצבא, שמר חיים על קשר עם התנועה. בצבא הוא מצא שדה פעולה מתאים למזגו התוסס והפעלתני. באשתו רנוצה הוא מצא רעייה לחיים המבינה לרוחו והמוכנה להקריב את נוחותה המשפחתית על מנת לאפשר לו הגשמת שאיפותיו בשטח הצבאי שבו בחר. חיים רצה לתרום את תרומתו למדינת ישראל כחייל, כי לא הצליח להיקלט בחיי הקיבוץ ולתרום את חלקו בדרך זו.

מיד אחרי שחרורו מצה"ל, החלה הכשרתו כעובד ציבור בהסתדרות, במסגרת הסדר שנעשה בין צה"ל לבין מוסדות המדינה. בשנת 1963 נתמנה מזכיר מועצת הפועלים בפרדס חנה. כושר הארגון והמרץ בהם התברך, עזרו לו בתפקידו החדש ומועצת הפועלים בפרדס חנה רכשה לעצמה מקום מכובד בקרב שאר מועצות הפועלים בישראל.

קרול לא היה רגיל לתכסים ולמריבות על רקע פוליטי, כפי שנתקל בהם בעת מילוי תפקידו. המריבות הן שכרסמו בבריאותו ושש שנות פעילות כמזכיר מועצת הפועלים נתנו את אותותיהן בגופו ולאחר ישיבה סוערת של המועצה, לקה בהתקף לב.

לבו של קרול לופו נדם.

הוא נפטר בשנת 1969. יהי זכרו ברוך!

הרזהב.

מילו גרינשטין ז"ל

לוותיקי "הנוער הציוני", יוצאי בוקארשט, בוודאי שאין השם מילו גרינשטין בלתי ידוע. מילו גרינשטין היה חבר פעיל, אופטימי ונמרץ, והשרה על סביבתו שמחת חיים, עליצות וחברות טובה.

נחשולי הימים והמאורעות משכוהו עד פריס - שם המשיך בפעילותו. בביקורי התכופים בפריס פגשתיו לא רק במסגרת משפחתו, כי אם גם בישיבות התנועה. ידעתי את שאיפתו לעלות ארצה. והיו ידועים לי מאמציו לקראת עלייתו הנכספת.

לצורך עלייתו, יזם מילו ביקורי גישוש כדי לסדר את קליטתו. באחד הביקורים הללו מצא את מותו הפתאומי. מילו כרע- נפל כשנמצא בעיר באר שבע. כל מי שהכיר את חברנו הוותיק, מילו גרינשטיין, שותף להבעת כבוד ויקר לזכרו.

מ. בלומנטל

זליג (קויליץ) דוידוביץ' ז"ל

נולד בבראילה, עיר נמל על הדנובה, בקהילה יהודית תוססת, שהצמיחה מקרבה תנועה ציונית נהדרת ותנועות נוער חלוציות פעילות. הוא נמנה על ראשוני הפעילים של "צ'.ט.ס. - חוג הנוער הציוני".

כינויו "קויליץ" היה בשל שערותיו המסולסלות. אני זוכר אותו כמדריך של קבוצת "המקשיבים", שבה הייתי חבר. התבגרתי על ידו בקן כאשר הוא, המבוגר ממני בשנים, היה בין המנחים והמדריכים בסבך הלבטים האידיולוגיים, שהיתה מנת חלקנו באותם ימים. קויליץ היה "כלל- ציוני" ללא פשרות ודחה כל פתרון ברוח התורה המרקסיסטית אליה נמשך הנוער באותה תקופה.

בית הוריו, בית יהודי חם, שימש לנו לעתים קרובות כמקום מפגש לדיונים ולשיחות. הרשים אותנו במיוחד סבו, שהיה אדם חכם, ונצר למשפחת רבנים ידועה.

בשנת 1936, נבחר זליג ל"הנהגה הראשית" ועבד במזכירות בבוקארשט. מאחר ולא הספיק לעלות ארצה, חייב היה להתגייס לצבא הרומני. עם סיום שירותו, חזר למזכירות והתכונן לעלות ארצה.

עלייתו נדחתה. באביב 1940 עמד לעלות על אניה שהתכוננה להפליג בינתיים גוייס לצבא הרומני, לשירות מילואים. קויליץ לא התייצב

לשירות, כי קיווה לעלות על האניה. על האניה לא הצליח לעלות בסופו של דבר, ונחשב לעריק. המשטרה הצבאית חיפשה אחריו. זליג שפחד ממאסר, נמלט לבסאראביה שעברה בתקופה ההיא לידי הרוסים. הוא קיווה כי משם יסתנן חזרה כאשר תיווצר ההזדמנות לעלות על אניה. אנוכי ואבא ברדיצ'ב ז"ל לווינו אותו לתחנת הרכבת ונפרדנו ממנו.

כעבור 33 שנה, ב- 1973, חזרתי ופגשתי אותו. קוליץ עלה סוף סוף ארצה יחד עם בלה, רעייתו.

בשנות המלחמה, נדד ברחבי רוסיה ועבד כרועה צאן. עם סיום המלחמה, ניסה לקשור קשרים עם חבריו בארץ כדי לצאת מרוסיה. משלא הצליח, הסתדר בעבודה ואז נעצר באשמת ריגול וציונות. בעינויים הוצאה ממנו הודאה באשמה, והובא בפני בית משפט. במשפט שנערך, חזר בו מהודאתו, וטען שההודאה באשמה נכפתה עליו. הוא הוחזר לחקירה נוספת ושוב הודה באשמה ונידון ל- 25 שנות עבודה במחנה מאסר.

לאחר מותו של סטאלין, שוחרר זליג והגיע לקישינוב שם נשא אישה וציפה להזדמנות לעלות ארצה. כשהופיעה ההזדמנות, חזר אלינו.

בארץ החל להסתדר בעבודה, אלא שמחלה קשה ש"זכה" בה בעבודתו במחנה העבודה הסובייטי גברה עליו והביאה עליו שנות סבל וחוסר מעש. בשנת 1982 נפטר.

יהא זכרו ברוך!

יוסף (קוקה) בילדרמן.

לופו דורניאנו ז"ל

לופו דורניאנו, יחד עם שני אחיו, זיגו ודודניו, השתייך למשפחת "הנוער הציוני" בעיר פיאטרה ניאמץ שהיתה משפחה מלאת חן ומרץ. לופו היה יליד שנת 1916 והצטרף כחבר הקן בשנות השלושים.

לופו נמנה עם המגשימים. בשנת 1935, יצא להכשרה חלוצית בקיבוץ גוג'שט. קיבוץ זה היה מיוחד במינו. נעשה בו נסיון ע"י בחורים יהודיים חלוצים לעבוד בכריתת יערות- עד, עבודה שיהודי הרגאט לא נתנסו בה מעולם. העבודה ביער הופסקה כעבור עונה אחת. היתה זאת עבודת פרך בתנאים קשים ביותר. לופו עמד בתנאי העבודה ביערות עד הסוף ועשה זאת בכבוד.

כרבים מחבריו החלוצים, עלה ארצה בעליה ב'. בארץ ישראל התגייס לצבא הבריטי בפקודת המוסדות הלאומיים. בתקופת המלחמה היה לופו בחיל הנהגים. לקראת סופה של המלחמה, עזר בארגון עליה אילגלית ממחנות באירופה.

לאחר השחרור הקים את ביתו באיזור חיפה.

לופו דורניאנו נפטר באופן פתאומי בשנת 1981.

יהי זכרו ברוך!

זיגו

קרלי הבל ז"ל

נולד ב- 9 בספטמבר 1927 בצ'רנוביץ.
נפטר ב- 25 בנובמבר 1975 (כ"א בכסלו תשל"ו) ברחובות.

עדין, בעל נפש חמה וחובב שירה - כך היה קרלי הבל. הוא היה אחד הפעילים הצעירים שהתנועה הפכה למשאת נפשם. גם כאשר הוריו, שהיו מניצולי טראנסניסטריה, היגרו לאמריקה הדרומית, נשאר קרלי ברומניה כשהוא מגוייס בשליחות התנועה.

תחילה פעל כשליח בקנים שונים, אחר כך פעל כמדריך וכמורה בבתי הילדים של התנועה שהיו מוסדות חינוך בשיטת "עליית הנוער".

לאחר חיסולה האלים של התנועה, זכה קרלי להיות בין הראשונים שעלו ארצה בעליית "אף על פי כן" ללא אישורים או אשרות כלשהם... הוא הסתתר במחבוא בתוך סירה ששטה במעלה הדנובה, ירד מן הסירה ביוגוסלביה, נעצר ושוחרר בהשתדלות נציגי מדינת ישראל. מיוגוסלביה עלה ארצה בקיץ 1949.

בישראל, הצטרף לקבוצת "הצופים" שהיתה אז בהכשרה בכפר גליקסון. קרלי וחבריו עבדו בהקמת המוסד "אלוני יצחק" שליד כפר גליקסון. בקבוצת הצופים פגש שוב את חברתו פליצ'יה (זמירה) שעלתה אף היא ארצה בדרך לא דרך ושניהם הקימו משפחה. בשנת 1950 יצאו להתיישבות בקבוצת תלמי יפה.

קרלי ורעייתו עזבו את הקיבוץ. הוא שרת בצבא הקבע במשך שבע שנים בטייסת 101 של חיל האויר. לאחר שחרורו מצבא הקבע, החל לעבוד בתעשיה האוירית עד יום מותו. תקופה מסויימת שהה בחו"ל, אצל הוריו בצ'ילי.

בחור מופנם היה קרלי חובב ספרות יפה, שקט ונוח לבריות. השאיר אחריו רעייה, שני בנים ושתי בנות והערכה רבה מצד חבריו שלא ישכחוהו.

יהי זכרו ברוך!

ש. אבני.

משה המאירי ז"ל

נולד ב- 29 בדצמבר 1913
נפטר ב- 16 בנובמבר 1965.

משה היה מפעילי התנועה הוותיקים ברומניה והמשיך בפעילותו גם לאחר עלייתו ארצה. את פעילותו הנמרצת החל בסולקה - סוצ'אבה, כפר הולדתו. הוא פעל במרץ רב ועשה כל שביכולתו על מנת ל"הדביק" יהודים מבוגרים ובני נוער ב'חיידק הציונות'.

לאחר עלייתו ארצה, הצטרף לקיבוץ "עין הגליל" שהוקם על ידי יוצאי "הנוער הציוני" מרומניה. בהספידו את המאירי במרכז המפלגה הליברלית העצמאית ב- 21 בנובמבר 1965, אמר משה קול: "זה היה בימי המאורעות שפרצו בשנת 1936. משה מילא את תפקידו במסירות ב"הגנה", בשמירה ובעבודה".

לאחר שהקיבוץ פורק, עבר משה לסביבות חיפה ושם המשיך לפעול בתנועה. הוא היה מבוני "העובד הציוני" באיזור, חבר במפלגה הפרוגרסיבית ולאחר מכן במפלגה הליברלית העצמאית. ביתו הפך למעין מוסד לקליטת עליה.

אדם תוסס היה משה המאירי. פעיל וממריץ אחרים לפעולה. היה חבר במועצת פועלי חיפה, נציג התנועה באיגוד עובדי המדינה וראש הסניף של המפלגה הליברלית העצמאית בקרית ביאליק מאז הקמתו.

משה המאירי נפטר באופן פתאומי בנוסעו ברכבת, בהינתו בדרך לישיבה בעניני התנועה שאמורה היתה להתקיים בתל-אביב. בן 51 היה במותו כאשר רוב דרכו לפניו ובצקלונו תוכניות לרוב.

יהי זכרו ברוך!

הרזהב.

חיים הרשקוביץ' ז"ל

חיים הרשקוביץ' נמנה על מייסדי ה"צ'.ט.ס." ברומניה. הוא היה אחד מקבוצה בת שלושה חברים שפעלו ברוח "הנוער הציוני" עוד בטרם קמה התנועה. כל אחד מן השלושה בא מחוג שונה: מ. בלומנטל היה בן למשפחה אשכנזית עתירת נכסים ובעל עבר ציוני; ד"ר ד. אשכנזי היה ממוצא ספרדי, בן למשפחה ציונית ותיקה וחיים הרשקוביץ' נולד למשפחה מסורתית יהודית. אביו היה יהודי דתי, סופר ותלמיד חכם וחיים הלך בעקבות אביו עד יום מותו.

איש המסורת השורשית היה חיים והוא זה שדאג לשלב את המסורת בהווי התנועתי. הוא ידע עברית - דבר שבאותם ימים היה בבחינת תופעה נדירה וביחוד באיזור מונטניה, והוא האיש שעברת מושגים תנועתיים, אם כי פה ושם לא היתה העברית נכונה, עשה עבודה נהדרת.

חיים הרשקוביץ' למד בפוליטכניקום והיה לאדריכל הידוע בעבודותיו גם בחו"ל וגם בארץ.

לאחר שפרש מ"הנוער הציוני" היה פעיל בקבוצת "התחיה".

בשנות הששים, הגיע ארצה, השתלב בעבודה עד אשר פקדה אותו המחלה שהכריעה אותו.

ת.נ.צ.ב.ה.

מ. בלומנטל.

חיים וייסמן ז"ל

חיים וייסמן היה אחד ממדריכי "הנוער הציוני" וממקימי קבוצת "במאבק", כיום מושב שיתופי אלוני אבא.
חיים הקדיש את חייו לרעיון הציוני. הוא החל את פעילותו התנועתית בעירו פוקשאן. שם הדריך בקן. חלוץ בקיבוץ הכשרה, העפיל ארצה בשנות השואה והתנדב לצבא. הוא שרת בבריגדה העברית.
ימי חייו האחרונים היו ספוגים כאב וסבל, פיסי ונפשי.
חבריו לא ישכחוהו לעולם.
יהי זכרו ברוך!

ידיד

שלום ויסמן ז"ל

נמרץ, נאמן ותמים היה שלום ויסמן. על אף היותו המפרנס העיקרי במשפחתו, המשיך שלום בדביקות בדרך התנועה. הוא לא הסתפק בפעילות בקן בלבד, אלא פעל גם בקנים אחרים, קרובים ורחוקים מעיר מגוריו.
בשנת 1936, נבחר שלום למוסדות הארציים של התנועה והתמיד במילוי תפקידים שונים עד לעלייתו ארצה בדרך הקשה של ההעפלה.
בארץ ישראל, הצטרף לקיבוץ ואח"כ קבע את מושבו בתל-אביב. שלום הצליח בעסקיו ועזר רבות לחברי תנועה שפנו אליו או ששמע כי הם במצוקה. שלום ויסמן, נפטר בפתאומיות לאחר שהתרגש ממצב אחיו שנפל למשכב.
יהי זכרו ברוך!

חבר.

אהרון (אהר'לה) וסרמן ז"ל

חייו ומותו הטראגי של אהר'לה וסרמן הם בבחינת סמל של "חלוץ, העובר לפני המחנה" ששילם את המחיר הכבד ביותר.

אהרון נולד בפלוויישט. בילדותו, התיתם מאביו וגדל בעוני ובמצוקה. בנעוריו הצטרף לתנועת "הנוער הציוני", הצטיין בפעילותו והיה לאחד הפעילים הנמרצים והמוכשרים ביותר. בשנת 1938, מונה ראש מחוז בתנועה.

בשנת 1940, עלה ארצה בגיל עשרים. צעיר היה, בעל שכל חריף ובעל שפה מסוגננת אך גם עקשן היה ועוקצני במקצת כרוב החלוצים באותן השנים.

בישראל, הצטרף אהר'לה לקיבוץ "גבעת המעפילים" שהתרכז במחנה ליד כפר הדר. ככל יתר חבריו, עבד בפרדסי הסביבה. כעבור זמן קצר, החל מתאונן על כאבים חריפים בגב ונראה הדבר כי עקב נדודיו בשליחות התנועה ברומניה, כשהיה לן בלילות החורף בתחנות הרכבת, נפגעו חוליות עמוד השדרה שלו.

משהחריפו כאביו, אושפז אהר'לה בביה"ח בילינסון במחלקה שהיתה באותו זמן תחת ניהולו של ד"ר שיבר (שיבא - הרופא המפורסם, מקימו ומנהלו הראשון של המרכז הרפואי בתל השומר הנושא כיום את שמו). לאחר בדיקות יסודיות הוחלט על ניתוח. לרוע מזלו של אהרון, נפגע מרכז העצבים ומחצית גופו התחתון שותק.

לא קשה לנחש, מה היתה הרגשתו של צעיר, שעלה ארצה מתוך רצון עז להצטרף לבוני המדינה ולהגשים את שאיפתו להיות חלוץ, שהפך תוך זמן קצר לנכה ולמעסה על חבריו שעבדו קשה והוא היה נזקק לטיפולם ולדאגתם.

לאחר שאהר'לה חזר מבית החולים, שמנו לב כי האוכל המוגש לו מוחזר למטבח. הבחור לא נגע בו. פנינו אל ד"ר שיבא כי ישפיע על הבחור שיואיל לאכול. ד"ר שיבא שלח אליו מכתב, כתוב בשפה הרומנית, בסגנון נמרץ וכגבר אל גבר. בין היתר הוא כתב: "עזוב שטויות! אתה בחור נבון, מעט סבלנות ואורך רוח ותחזור לעמוד על שתי רגליך! אכול ושתה כדי שתוכל לשמור על כוח ההתנגדות למחלתך!" אך כל זה לא עזר. אהר'לה שקע בדכאון.

באותה תקופה הוחלט על איחוד הקיבוץ שלנו - "גבעת המעפילים" עם קבוצת "ניצנים" שבהרצליה. רוב החברים עברו כבר למחנה בהרצליה. גם הציוד הועבר ברובו. במקום נשארו חנה הרשקוף, אשר ניהלה את גן הירק; ריבה קליין (קטן), שעמדה לסיים שנת עבודה כמדריכה למלאכת יד במוסד במגדיאל ואנוכי הח"מ שעמדתי למסור את תפקיד המרכזת של לשכת הפועלות בכפר. וסרמן סירב בתוקף לעבור להרצליה. המשכתי לטפל בו. באותם ימים, התאמנה אצלנו קבוצת פלמ"ח. באחד הבקרים, שמענו צריחות מחרישות אוזניים: חנה! עתידה! ריבה! מישהו תלוי על החלון!"

תעלומה היא עד עצם היום הזה, כיצד הצליח להגיע עד לחלון ההוא וכיצד הצליח לתלות עצמו על ידית החלון ולשים קץ לחייו, שנראו לו חסרי סיכוי וחסרי טעם.

אהרון וסרמן קבור בבית העלמין בכפר ירקונה, בני הכפר הסכימו לקברו קבורה מכובדת כראוי לצעיר שלא ראה טעם לחייו, כשאינו מסוגל להתפרנס מעבודתו ולא רצה ליפול למעסה על חבריו החלוצים.

כך נסתיים סיפור חייו של חלוץ צעיר בארץ ישראל, שנפל שדוד על משמרתו החלוצית. אנחנו נזכרים בו בחיבה ובהערצה.

תהא מנוחתו עדן.

עתידה.

אריה ורדי (ליאו רוזנשטוק) ז"ל

נולד ב-18 בינואר 1922 – מת מוות פתאומי ב-8 בספטמבר 1977.

כמעין המתפרץ היה אריה ורדי, חבר שלא ידע מנוח בכל אשר הלך, פעל ובנה והושיט יד עוזרת לחבריו.

בשנת 1930, עברה משפחת רוזנשטוק מצ'רנוביץ לרייכנברג בצ'כוסלובקיה. לאחר סיפוח צ'כיה לרייך הגרמני בפברואר 1939, מצליחה משפחת רוזנשטוק להימלט חזרה לצ'רנוביץ. אריה, בן 17, מצטרף לקן "הנוער הציוני" ומשתלב מהר מאד בהדרכה בקן. באביב 1940, הוא מצטרף לקבוצת חלוצים היוצאים להכשרה בחוות פלוריאסקה שליד בוקארשט.

ב-28 ביוני 1940, עם סיפוח בוקובינה הצפונית לברה"מ, עוזבים אריה וחבריו את החווה ושבים לצ'רנוביץ. לאחר שובם, הם יוזמים המשך הפעילות של "הנוער הציוני" תחת המשטר הסובייטי. אכן, אריה וחבריו מנהלים פעילות ענפה למדי ומסוכנת מאד.

שנה לאחר מכן, ביוני 1941, הגרמנים והרומנים כובשים את צ'רנוביץ מידי הרוסים. גייסות הכובשים עורכים שחיטות ביהודים ובסתיו הם עורכים גירושים המוניים לטראנסניסטריה. בתקופת השואה הקשה, מתחמק אריה מגירוש ויחד עם חבריו הם ממשיכים בפעילות התנועתית במחתרת. בפעולותיהם, הם עוזרים לרבים. בין השאר לפליטי פולין שנמלטו לצ'רנוביץ. פליטים אלה חיים בתנאים קשים ביותר ובסכנה מתמדת להיתפס ולהימסר לידי הגרמנים שהיו עלולים להוציאם להורג. אריה מצליח גם לקשור קשרים עם אנשי ועד ההצלה בחו"ל ולהשיג כספים לפעולות ההצלה. הוא וחבריו יוזמים העברת פליטי פולין לבוקארשט והעלתם ארצה.

עם התקרבות הגייסות של הרוסים לצ'רנוביץ, פועל אריה להעברת חברים רבים ככל שניתן לבוקארשט. הוא עצמו יוצא לדרך ברכבת האחרונה. בבוקארשט ממשיך אריה בפעילותו. בקיץ 1944 מונה להיות מפקד ההגנה של חטיבת "הנוער הציוני".

לאחר המלחמה, מצטרף אריה לצוות הפועל להקמתה מחדש של התנועה. בתפקידו החדש פעל רבות לקליטת הפליטים שחזרו מגירוש טראנסניסטריה ומבוקובינה והדריך את הצעירים שביניהם לקיבוצי הכשרה.

בקיץ 1945, נשלח אריה בדרך בריחה נסיונית שאמורה היתה לשמש מסלול חדש לעליה ב'. אריה עובר להונגריה ומשם לאוסטריה ולאיטליה. בבארי שבאיטליה מקים אריה את מזכירות "הנוער הציוני" באיטליה ונאבק להשגת הכרה בתנועה ע"י המשלחת הארץ ישראלית. קיבוצים של "הנוער הציוני" הוקמו על ידו באיטליה באותה תקופה.

מאיטליה מפליג אריה באנית מעפילים ומגיע לקפריסין, אך גם שם אינו נח מפעילותו. תוכנו של העתק ממכתב שנשלח על ידי אריה למחלקת החינוך של הסוכנות היהודית בירושלים – מדבר בעד עצמו.

בהגיעו ארצה, מצטרף אריה לקבוצת "במאבק". לאחר שנים הוא ממשיך בלימודיו באוניברסיטה ומשמש כמרצה בקתדרה להנהלת חשבונות.

בשיא כוחו ובמלוא אונו – חלה לפתע. כשנדמה היה כי הצליח לשקם עצמו בכוח רצונו העצום, כרע ונפל ושוב לא קם. תמה פרשת חייו עשירי המעש. נפל לוחם אמיץ שהקדיש את כל מרצו לתנועה, לחבריו, לפליטי השואה ולמעפילים.

ש. אבני

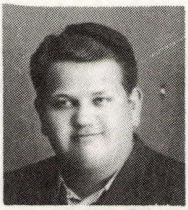

ראובן ורטמן ז"ל

בין הראשונים היה ראובן ורטמן. חבר טוב ונאמן, פעיל בקן בראילה, עיר שבה חי עד לעלייתו ארצה, לאחר השואה.

ראובן היה מאותם חלוצים רבים שלא הצליחו לעלות ארצה בטרם בוא השואה.

בשנות המלחמה, המשיך לפעול במחתרת, ומיד לאחר המלחמה, נרתם להקמתה מחדש של תנועת "דור חדש", שעל הנהגתה הארצית נמנה.

בישראל עשה חיל בעסקים. העלמותו בטרם עת ובפתאומיות הפתיעה את חבריו הרבים שלא ידעו על מחלת הלב בה לקה.

עם מותו של ראובן ורטמן, נעלם אחד הנפלאים מדור הראשונים שיחסר לכולנו.

יהי זכרו ברוך!

ידיד

יצחק זהר (איזו פינקלשטיין) ז"ל

ינואר 1913– ספטמבר 1981

מוותיקי התנועה היה ומראשיה. איזו נולד בבראילה ושם החל בפעילותו שהקיפה ברבות הימים את התנועה הארצית כולה.

את בית הספר היסודי והתיכוני סיים בעירו, בראילה ושם הצטרף לתנועת "הנוער הציוני" מראשית הקמתה. איזו היה ראש הקן בבראילה והשתתף במפעליה הארציים של התנועה כגון: במושבות הקיץ אואנצו, גורה הומורולוי, טופליצה ועוד.

בשנת 1933, יסד יחד עם אריה אברהמי ווילו כ"ץ, את חוות פלוריאסקה, שהפכה למרכז החשוב ביותר של התנועה ברומניה. לפני כן היה בהכשרה בכרם באומברארשט. כחבר בהנהגה הראשית, השתתף בפעילות התנועה הארצית בתקופת התפתחותה והרחבתה. הוא ביקר בערי רומניה השונות והקים קנים וקיבוצי הכשרה ושימש כמדריך של דור חבריו.

בשנת 1935, עלה לארץ ישראל כדי להגשים את הרעיון הציוני. יחד עם קבוצת חלוצים, עבר הכשרה חקלאית ב"אם הקבוצות" בדגניה א'. קבוצה זאת יסדה, לאחר מכן את קיבוץ "עין הגליל", ביבנאל אך הוא לא החזיק מעמד והתפרק כעבור זמן.

לאחר תקופת שהייתו ב"עין הגליל", עבר איזו לחיפה והיה לגפיר בשירות ממשלת המנדט.

בשנת 1938, כאשר בפקודת הבריטים הועברו מעפילים שנתפסו בחופי ארץ ישראל ללא אישורי עליה, למחנות בעתלית, שימש הסמל איזו בתפקיד המגשר בין הרשויות המנהליים לבין המעפילים.

בשנת 1948, עם קום המדינה, התמנה לסגן מנהל במשרד המסחר והתעשיה בחיפה. בתפקיד זה שימש עד לשנת 1950, כאשר נתבקש לשמש מנכ"ל קואופ' "זבולון". הודות לכשרונו האדמיניסטרטיבי הרב והודות

לעבודתו המפרכת והאחראית, הצליח להקים את מפעל חייו - רשת מפוארת של מרכולים ברחבי הגליל המערבי. המפעל, שנועד היה לשרת אוכלוסיה של רבבות, היה בבחינת מהפכה בשרות הצרכנות.

בספטמבר 1981, נקטע חוט חייו בהיותו בן 68 שנה. שמו הונצח על בניני המשרד הראשי ועל הסופרמרקט הראשון שהוקם על ידו על יסודות הצרכנות, בקרית חיים.

שמו של איזו פינקלשטיין היה בבחינת סמל בקני התנועה ברומניה. חבריו זוכרים אותו עד היום הזה ולעולם לא ישכחוהו.

דורה לופוביץ'.

אברהם זליקוביץ ז"ל.

היה ממיסדי התנועה ותרם רבות לארגונה ולביסוסה. אחיו, מאיר זליקוביץ יבדל"א, היה הרוח החיה בארגון התנועה. להצלחתו, תרמה אשתו חנה, שהיתה עזר כנגדו. אחיו אברהם - סייע לו רבות בשטח הארגוני.

שני האחים - מאיר ואברהם ושתי האחיות, חנה ובקה - רעיותיהם - סימלו עבורנו את ההבנה ושיתוף הפעולה הטוב שיכולים היו להיות בין אנשים לשם השגת המטרה: הרחבת התנועה ושגשוגה.

קן "הנוער הציוני" בבאקאו היה מארגן כל שנה מנין מיוחד, לתפילות הימים הנוראים. אברהם התמסר לענין זה ותרם ממרצו מידי שנה בשנה לארגון התפילה. כן פעל להאדרת שם התנועה ולהשלמת תקציבה לשנה שלאחריה.

בכנסי התנועה ובמושבות הקיץ שלה, היה אברהם דואג למחסורנו ועשה זאת בצורה אבהית ובמסירות נפש. התנועה עמדה בראש מעייניו ולא חסך מזמנו וממרצו על מנת שהרגשת החברים תהיה טובה. איש עבודה ויוזמה היה.

שני האחים ומשפחותיהם עלו ארצה בתחילת שנות השלושים. תחילה עסקו ביבוא מרומניה לארץ ישראל. ביתם הפך בית ועד לוותיקי התנועה שבימי חג היו מתאספים יחד בביתם של מאיר ואברהם, כדי לברכם ולשהות במחיצתם.

החינוך אותו קיבלו בתנועה, לעבודה ולצניעות, עמד לו לאברהם בימים הרעים, כאשר העסקים לא הצליחו. אברהם עבד אז כנהג שכיר. רוחו הטובה לא סרה ממנו, גם לא החיוך מעל שפתיו.

אברהם נפטר לאחר מחלה ממושכת. יהי זכרו ברוך!

הרזהב.

משה טופר ז"ל

משה טופר – כתב חבר, היה חוליה ב"שרשרת הזהב" של הראשונים, מיסדי התנועה שטיפחו והגדילו את "הנוער הציוני" מראשית דרכה, עוד כאשר התנועה היתה ידועה בשם "צ'.ט.ס.".

בן העיר רומאן היה משה טופר. רומאן היתה אחת הערים הראשונות במולדובה שבה צמחה התנועה.

משה טופר נמנה על הפעילים הראשונים שעשו בהקמת קנים חדשים, שחרשו את ערי רומניה בשליחויות ובביקורים. הם היו בין מארגני כינוסים וסמינריונים למיניהם ובכל אשר הלכו הביאו את דבר התנועה.

הוא עלה ארצה בשנת 1933 והצטרף לגרעין הקבוצתי בכפר סבא. לאחר שהקיבוץ פורק, הקים את ביתו בתל אביב.

עם מותו, נעלם חבר נאמן, מוותיקי התנועה, ממניחי היסודות, שהיו למופת לבאים אחריו.

לעולמי עד יונן זכרו!

חבר.

זאב יגנדורף ז"ל

נולד בזאסטבנה – בוקובינה ב– 21 במרץ 1906.
נפטר בחיפה ב– 31 בדצמבר 1979.

מראשוני פעילי התנועה בבוקובינה היה ומראשוני החלוצים. איש ספר, מחנך דגול וחבר אהוב.

כרבים מוותיקי החלוצים, לא הצליח להשיג את אישור העליה (הסרטיפיקאט) המיוחל בטרם בוא השואה. זאב, נואם מוכשר, פעיל התנועה הציונית וכותב בצורה קבועה לעתון הציוני של יהודי בוקובינה "אוסט יודישע צייטונג" בעריכתו של מאיר אבנר, גורש לטראנסניסטריה, ככל בני בוקובינה ועבר את שבעת מדורי גהינום של ארץ הגזרה.

כשחזר מטראנסניסטריה, הציעה לו ההנהגה הראשית של "הנוער הציוני" לקבל על עצמו את ניהול בית הילדים שהוקם בדורנה ואטרה. בית ילדים זה, שהוקם לפי מתכונתם של מוסדות עליית הנוער, עמד לקלוט יתומי השואה ולהכינם לעלייתם ארצה.

יגנדורף נרתם למשימה. הוא הקים וניהל את בית הילדים שנקרא על שם אבא ברדיצ'ב. במשך הזמן, התקבלו למוסד לא רק יתומי השואה, אלא גם בני נוער, חברי התנועה שהתכוננו לעליה. בתפקידו הוכיח זאב יגנדורף את כשרונו כמחנך גדול. הוא התחבב על חניכיו ועל צוות המורים והמדריכים. המוסד בניהולו של זאב, הפך ברבות הימים למקום מפגש בחגים לכל יהודי הסביבה. המוסד היה למפעל היוקרה של התנועה ברומניה.

חמישה מחזורים יצאו מבית הילדים. ארבעה מהמחזורים עלו ארצה בדרכים שונות. המחזור הרביעי עלה ארצה יחד עם זאב באניות ה"פאנים" בדצמבר 1947. המחזור החמישי גורש מן המוסד ע"י השלטונות הקומוניסטיים.

בארץ ישראל לא המשיך לעבוד בחינוך; ולא באשמתו. ועל זאת אפשר להצטער. הוא שימש כפקיד בחברת החשמל. זאב יגנדורף חי וקיים בזכרונם של בני משפחתו, בזכרון חבריו הרבים ובזכרון חניכיו שהיה להם כאב.

יהי זכרו ברוך!

ש.א.

אלתר יעקב (ינקו) ז"ל

נולד ברומאן, ב- 30 ביוני 1909, נפטר בחיפה ב- 27 בספטמבר 1981.

אלתר ינקו החל את פעילותו הציונית והציבורית בעיר רומאן כחבר בארגון "מכבי". הוא המשיך את פעילותו ביאש, בתקופת היותו סטודנט בפקולטה לרפואה. הוא היה סגן יו"ר התאחדות הסטודנטים היהודיים ביאש וכן סגן יו"ר הסטודנטים הציוניים "חשמוניאה".

אלתר פרסם כתבות בכתב העת הספרותי "אדם", שהופיע בבוקארשט.

בשנה השלישית ללימודי הרפואה, ספג מכות רצח באחד משעורי האנטומיה של פרופ' שומוליאנו ימ"ש, כמנהג הסטודנטים האנטישמיים באותם ימים שהיו מרביצים לחבריהם היהודים. לאחר ששכב חודשים מספר בבית החולים, כתוצאה מהמכות שספג, הפסיק את לימודיו באוניברסיטה והצטרף לפלוגת ההכשרה של "הנוער הציוני" באומבראשט והיה אחד מקבוצת החלוצים שחנכו את חוות פלוריאסקה.

אלתר ינקו ויתר על זכותו לסרטיפיקאט שזכה בו, לטובת חבר שנתקל בבעיות עם הצבא ונאלץ היה להסתלק במהירות מרומניה. הדבר גרם לדחיית עלייתו במספר שנים ובינתיים עלו לשלטון הלגיונרים והשואה שלא פסחה על יהודי רומניה.

בהיותו ידוע כציוני, נעצר ינקו ע"י משטרת הלגיונרים, עונה קשות במרתפי העינויים שלהם ורק בנס יצא חי מידיהם הרצחניות.

אלתר ינקו זכה לעלות ארצה בסוף שנת 1947, יחד עם אשתו ובנו בן השנה לאחר שהיה של חודשים אחדים במחנות בקפריסין בתנאים הקשים ששררו שם. גם בהגיעו ארצה, לא ידע רווחה. התקופה הראשונה עברה על משפחת ינקו באוהל, במחנה עולים בקרית שאול שליד חיפה. אולם אמונתו בחזון הציוני ואהבתו לארץ ישראל נתנו לו את הכוח להתגבר על תקופת ההסתגלות ולקבל עליו הכל באהבה.

הוא נשאר נאמן לדרכו למרות הפיתויים החומריים שבהם התנסה כדי שיצטרף למפא"י. נאמנותו ופעילותו המשיכה להיות נתונה ל"הנוער הציוני".

במשך כתשע שנים היה מזכיר הוועד למען החייל בחיפה. לאחר מכן עבר לעבוד כפקיד בכיר בסוכנות היהודית - תפקיד שבו נשאר עד ליציאתו לגימלאות. הוא היה ברשימת המועמדים לכנסת הראשונה מטעם מפלגתו.

כל ימי חייו היה איש רודף צדק, אוהב בני אדם ואוהב ישראל. ברוח זו חינך את צאצאיו. השאיר אחריו אשה, בן, כלה ושני נכדים אשר לעולם לא ישכחוהו.

יהי זכרו ברוך!

מטילדה אלתר

בוקה כהנא ז"ל

עלם חמודות ונער יפהפה היה בוקה. חבר נאמן היה, והגורל המר עמו. מחלה כרסמה בגופו משך שנים רבות והפכה אותו לנכה ולשבר כלי. במחשבתו הצלולה, ניתח את מצבו הנואש וחסר התקוה וידע מכאובים פיסיים ונפשיים כאחד. הוריו הישישים וחבריו הרבים ליוהו בדרכו האחרונה בהיותו בן 33 שנה בלבד.

בוקה כהנא נולד והתחנך בגאלאץ. בן 15 היה בערך כשהצטרף בשנת 1944 עם תום מלחמת העולם השניה לקן "הנוער הציוני" בעירו. בוקה השתייך לקבוצת נערים אמיצים, נמרצים ופעילים בקן.

לאחר בחינות הבגרות, בשנת 1948, יצא להכשרה ונשלח בשליחות התנועה לעיר דורוחוי. בקיץ השתתף במושבת הקיץ בדורנה - קאנדרן, שתה מים ממעין מזוהם וחלה בטיפוס הבטן. הוא שב לדורוחוי. בשליחות שם חלה ומצבו הוגדר כנתון בין החיים למוות. הודות לתרופות שהושגו בשבילו מחו"ל, והודות לסיעתא דשמיא, ניצלו אז חייו; אך מאז ועד לסיום שנותיו הקצרות, נותר חולה.

בישראל, התפתחה מחלתו ושריר ליבו התנוון. בוקה נותר חולה בבית ללא יכולת לצאת לעבודה. חייו היו קשים ומרים.

אהבנו את בוקה וסבלנו את כאבו. ראינו כיצד נעוריו הולכים וכלים ואנו חסרי אונים מלעזור לו. חלומותיו של בוקה נשברו.

יהי זכרו ברוך!

הרשקו כהנא ז"ל

חביב ונדיב היה הרשקו כהנא. טוב לבו הפך לשם דבר, אך היה זה לב שבור של איש חולה.

הרשקו נמנה על מייסדי קן "הנוער הציוני" באיווישט ועל מייסדי הספריה היהודית בעיירת הולדתו.

בשנת 1932, היה פעיל בעל מרץ למען האיחוד עם תנועת "השומר" בטראנסילבניה ובעד הקמת תנועה ארצית אחידה. הוא היה בעל הכרה ציונית מעמיקה והשפיע על שתי אחיותיו - לאה וסוזי - לעלות על דרך ההגשמה החלוצית, דרך שנשארה חסומה בפניו, כי היה מפרנס המשפחה.

לקראת סוף שנות השלושים, הצטרף לשכבת הבוגרים של "דור חדש" ועבר לגור בבוקארשט. הצליח מאד בעסקיו ונמנה על הפעילים הראשיים של "דור חדש" ועל הנושאים בעול התנועה.

בשנות השואה עזר לחבריו שנלקחו לעבודת כפיה. היה בין מייסדי "קאנטינה" ציבורית לנזקקים ותרם להחזקתה.

אחר השואה, עלה ארצה אלא שלא החזיק מעמד זמן רב. הוא ירד בעצת רופאיו. חבריו מספרים כי בעברו ברחובות חיפה, התעלף לשמע יריות ונזקק לעזרה ראשונה.

הרשקו כהנא נפטר בנכר, בשנת 1974. תנצב"ה.

ל. קופץ

זאב (וילו) בן מרדכי כ"ץ ז"ל

נולד ב- 19 במרס 1914, ברומניה

נפטר בט"ז בניסן תשמ"ג, (9.4.82) באושה

וילו כ"ץ היתה דמות מיוחדת במינה, ממקימי התנועה וראשיה, בראשית דרכה. מיסדו של קן פוקשאן היה ועשה במהירות דרכו אל צמרת התנועה הארצית. כנואם בחסד, בעל הבעה יפה ובעל כושר רטורי מעולה, השפיע וילו על צעירים ועל מבוגרים כאחד. בכל אשר הלך, בקהילות היהודיות במולדובה ובבוקובינה, התחבב על חבריו ועל ידידי התנועה כאחד. בכשרון ובמרץ בלתי נדלה פעל והקים קנים, קיבוצי הכשרה וקבוצות אוהדים. השפעתו על הפעילות במזכירות ועל הנעשה בערי השדה היתה רבה.

וילו לא רק נאה דרש, אלא גם נאה קיים. הוא נשאר נאמן לדרכו החלוצית עד יומו האחרון.

לאחר עלייתו ארצה, בשנת 1933, הצטרף לקיבוץ "עין הגליל". לאחר שקיבוץ זה התפרק, הצטרף לקיבוץ אושה, בו נשאר עד אשר הדבירה אותו מחלה ממארת. הוא היה פעיל בפלמ"ח והשתתף במבצעים שונים. ואף יצא לאירופה בשליחות התנועה והמוסדות הלאומיים. לפני מלחמת העולם השניה, נשלח בשליחות תנועתית לרומניה ולאחר המלחמה עבד באירופה בארגון הבריחה וההעפלה.

בדרכו האחרונה, ליווהו קרובי משפחה, חבריו מהקיבוץ, ותיקי "הנוער הציוני" יוצאי רומניה, בני עירו, אנשי ההעפלה והבריחה, פעילי המשק ההסתדרותי ורבים אחרים.

מנחם פלג, ידיד נעוריו, שעשה עם וילו כברת דרך ארוכה, אמר ליד קברו: "לא אשכח את תקופת הזוהר, עת "חרשנו" יחד את מרחבי רומניה ובוקובינה כדי להביא לבני הנוער את בשורת ציון, את הכמיהה לארץ ישראל ולהגשמה בקיבוץ. היית מנהיג נוער קלאסי, בעל קסם אישי ובעל כשרונות נדירים. לא אשכח את ייסודה של קבוצת "עין הגליל" ביבנאל, שאמורה היתה להיות מפעל הפאר של התנועה ברומניה. יחד רעינו את עדרי הצאן והבקר של איכרי יבנאל ואתה היית האהוב והנערץ על בני המושבה. אחר כך באה תקופת אושה, מתוכה יצאת לפלמ"ח, לבריחה ולהעפלה בהם לקחת חלק פעיל".

מנחם סיפר שוילו היה בין יוזמי כתיבת הספר על תולדות "הנוער הציוני" ברומניה והוסיף: "חבל שלא זכה לראות בהתגשמות יוזמתו". לפני מותו התוודה וילו לפני מנחם ידידו, באומרו: "התקופה המאושרת בחיי היתה עבודתנו המשותפת בתנועה".

חבריו זוכרים את וילו בהערצה. דמותו חרותה עמוק בליבם. וכך תישאר כל עוד רוח באפם.

חברי המערכת.

יטי כ"ץ ז"ל

לזכר נשמת אחותי.

מחלת הדיזנטריה שתקפה אותה בארץ גרמה לשובה לבית הוריה בפוקשאן. בפוקשאן המשיכה בפעילותה ולימים אף נישאה. יטי הקימה משפחתה בעיר קלוז' שבטראנסילבניה ושם המשיכה בפעילות תרבותית ציונית.

בשנת 1944, בעת השואה של יהודי הונגריה וטראנסילבניה הצפונית, גורשה יטי, ככל שאר יהודי קלוז', לאושוויץ. משם הועברה לברגן בלזן. יטי עמדה בתלאות המחנות עד ליום האחרון – יום שחרור המחנה.

ביום שבו נכנסו חיילי צבא ארה"ב למחנה והשחרור הנכסף הגיע, נפחה יטי את נשמתה בשל הרעב, המצוקה והסבל שהיו מנת חלקה במשך כשנה.

יטי כ"ץ הקסימה את חבריה ביפיה הפיסי והנפשי. הם אהבוה אהבת נפש. יקום ה' את דמה!

פולי ברגר כ"ץ

דניאל (נלו) לבנסון ז"ל

את נלו הכרתי עוד בשחר נעוריו. ה"מזיניק" (בן הזקונים) של משפחת לבנסון בפיאטרה ניאמץ – עיר שנחום סוקולוב הגדיר אותה בזמנו כ"ירושלים דרומניה".

נלו גדל והתחנך בבית ציוני יחד עם אחיו ואחיותיו הבוגרים ממנו שהיו כבר פעילים בקן "הנוער הציוני" המקומי. ההורים תרמו תרומה רצינית לקן: ארבע בנות ושלושה בנים היו פעילים במסגרת תנועתנו וביתם, בית יהודי וציוני חם, הפך לקן נוסף שלנו.

כנער צעיר, התבלט נלו בשמחת החיים ובשפע טוב לב, אותו הקרין סביבו. הוא התבלט באומץ לבו ובנכונותו לבוא לקראת כל מי שנזקק לעזרה.

אווירה אנטישמית מלווה אלימות, השתררה ברומניה. היתה זו תקופת פריחתה של תנועת "משמר הברזל" הנאצית. חברי הקן בפיאטרה ניאמץ סבלו קשות מידם של האנטישמיים האלה. נלו, הצופה הצעיר והאמיץ, לא השלים עם המצב. בראש קבוצות חברי הקן שארגן, יצא להתקפת נגד כשידו היתה על העליונה. נלו היה מוכר לחברי התנועה כצופה בעל מרץ ואמיץ והיה הרוח החיה בין חבריו הצופים במושבות הקיץ או בכנסים השונים של התנועה.

יש ואדם קונה לו את עולמו בעזרת השכלתו, כושר הבטוי שלו או ידענותו. נלו לא נמנה עם סוג זה של אנשים, אך תכונות האופי בהן ניחן הקנו לו אהדה וחיבה והיה מקובל בקרב ציבור רחב ומגוון של ידידיו.

עם עלייתו ארצה, הצטרף נלו לקיבוץ "גבעת המעפילים" בהדר רמתיים בשרון.

כאיש ה"הגנה" בנפת השרון, המשיך נלו להתבלט באומץ ליבו ובאופיו הטוב והנוח. הוא השתתף בפעולות שונות שהקנו לו עמדה והערצה בנפה. כעבור זמן, התגייס לפלמ"ח מתוך רצונו לתרום תרומה רצינית יותר להגנת הארץ. הוא מצא סיפוק במסגרת החדשה. היתה זו תקופת ההבלגה והפעילות היתה מוגבלת. נלו הרגיש צורך ביתר פעילות ובמתח ששרר בארץ עם התקדמות צבאות רומל במזרח התיכון, החליט להתגייס לצבא הבריטי – שם גוייס ושובץ בחיל התובלה ביחידה 462. יחידה זו היתה בין הראשונות שנשלחו לאירופה. בדרך, טורפדה האניה ע"י הגרמנים ושליש מאנשיה טבעו במצולות. הדבר ארע ב-1 במאי. חברי המשקים יחד עם נלו, שהו על הסיפון והיו שרים ושמחים בצוותא. לו היו נשארים כפי שנשארו רוב אנשי הספינה בבטן האניה, היו נספים יחד עם כל אלה, אך עובדת היותם על גבי הסיפון, גרמה לכך כי ינצלו. נלו שהיה שחיין מצויין ניצל כאמור יחד עם כל השוהים על גבי הסיפון. בנעוריו שימש נהר הביסטריצה – שחצה את עיר הולדתו, בית הספר לשחיה עבורו.

בשנת 1966 היה נלו נתון בסכנת מוות כשעקצה אותו דבורה – דבר שגופו היה רגיש אליו, ובעקבות עקיצה זו, שפגעה במערכת העצבים שלו קיבל שיתוק. הטיפול בו היה קשה ורק הודות לחוסנו הפיזי התגבר וחזר לחיי עבודה, תוך ידיעה כי עקיצה נוספת עלולה להיות גורלית עבורו. זמן קצר לאחר שובו לעבודה, פרצה מלחמת ששת הימים. הפרופסור שטיפל בו בבית החולים הדסה בירושלים שעמד על אופיו המיוחד, הריץ דרכו מברק שהיה מיועד למפקדו – בו אסר עליו להתגייס. נלו התייצב בפני מפקדו כשהמברק בידו ועמד בהפצרותיו כי יגוייס ונראה שהצליח. בביר גפגפא כתב למשפחתו בין היתר כי אין פחד שמא דבורים יעקצוהו היות ואין שם שום צמחיה, אך כעבור מספר ימים הובל בהליקופטר לבית חולים "אסף הרופא" בגלל איבוד נוזלים חמור.

הרצון ושמחת החיים שבו, עמדו לו גם הפעם, אך כעבור שנים ספורות הוכרע ע"י מחלה ממארת כשהוא בן 54 שנה בלבד. למרות שחלפו שנים לא מעטות, שמור זכרו של נלו בליבם של חברי התנועה כ"צופה נצחי" בעל יוזמה אמיץ שהקרין טוב לב.

יהי זכרו ברוך!

הר זהב

איזו לייבוביץ' ז"ל

יובל שנים חלף מאז נפגשתי לראשונה עם איזו לייבוביץ'. הפגישה בינינו התקיימה במושבת הקיץ בוחאלניצה, כפר במולדובה. בכפר זה הפכה תנועת "הנוער הציוני" לתנועה ארצית. איזו לייבוביץ' נער יליד באקאו, היה אחד מקבוצה של ארבעה נערים צעירים שאותה ראינו בבחינת המנהיגות העתידה של התנועה.

זוכר אני את דמותו העדינה, את דבריו המאוזנים ואת מבטו הנוקב והחם. למרות הבדלי הגיל בינינו, התקרבנו איש אל אחיו ושוחחנו רבות. אינני בטוח אם כבר באותה תקופה קינן בגופו חידק המחלה, אולם זוכר אני שהיה משהו מרשים ועצוב בדמותו.

אינני זוכר מתי חזרנו ונפגשנו, אולם לא שכחתיו מאז, וזוכר אני גם עתה - לאחר חמישים שנה, בעת כתיבת שורות אלו, בקוי פניו. בשעת כתיבת שורות אלו, ישנה בי התחושה כי מבטיו עשירי המבע מופנים אלי.

רבים מידידי מאותם שנים נשכחו מלבבי, אולם זכרו של איזו לייבוביץ' לא נשטף בגלי השיכחה. דמעה נופלת מעיני לזכרו של איזו החביב שפתיל חייו כבה בטרם עת.

יהי זכרו צרור בצרור חיינו!

מ. בלומנטל.

מרצ'ל לייבו ז"ל

מרצ'ל, עדין הנפש והרגיש, הצטרף לגדוד הצופים של קן תנועתנו במוינשט לאחר שמשפחתו העתיקה את מקום מגוריה מהכפר פודור למוינשט. שנות ילדותו עברו עליו בכפר, בחיק משפחתו ומשפחות דודיו מצד אביו שהיו בעלי אחוזות גדולות בכפר. אמו השתדלה לחנך את ילדיה ברוח המסורת היהודית והציונית למרות הבידוד והניתוק שבחייהם בכפר. אחיו הגדול, ינקו לייבו - כיום, עו"ד יעקב לביא, היה פעיל בבוקארשט בחוג הסטודנטים הציונים "חשמוניאה" כאחד ממנהיגי החוג.

בזמנו החופשי היה העורך הראשי של הירחון "מולדת", בטאון תנועת "הנוער הציוני" ברומניה. אחותו, דורי לייבו - הרזהב, היתה אף היא פעילה בתנועה וחברה בסניף ההכשרה החלוצית באומבראשט. בהשפעתו של אחיו, הצטרף גם מרצ'ל לתנועה בתקוה שיעלה ארצה ויתחיל בחיים חדשים על אדמת המולדת יחד עם בני משפחתו ששאפו אף הם לאותה מטרה.

בשנת 1937, עלתה ארצה אחותו דורי וב- 1940 עלתה אחותו רוזיקה. על מרצ'ל הוטלה החובה לדאוג למשפחתו מבחינה כלכלית. לרגל עסקיו

הוא הרבה לנסוע ברחבי רומניה. הקשר עם הקן לא נותק אך נחלש. כאשר היה חוזר מנסיעותיו היה מבקר בקן ושומר על קשר עם החברים.

בספטמבר 1939, פרצה מלחמת העולם השניה. בסוף יוני 1940, הגישו הרוסים אולטימטום לרומניה ודרשו כי יפנו את בסאראביה ואת בוקובינה הצפונית, כולל צ'רנוביץ.

מרצ'ל ניסה לעלות על אחת מאניות המעפילים שהפליגו אותה עת מקונסטנצה אך ללא הצלחה.

מספר חברים מקן מוינשט עלו על אנית המעפילים "סטרומה" ומצאו את מותם במצולות הים. האניה טורפדה והוטבעה. בקה משלזון וארנולד גרטנברג (ז"ל) ממנהיגי קן מוינשט מצאו את מותם באניה זו. מרצ'ל החליט יחד עם קבוצת חברים מהקן, לעזוב את הבית, להגיע לצ'רנוביץ ולמצוא שם מקלט.

ב- 22 ביוני 1941, הצטרפה רומניה למלחמה לצידה של גרמניה. צבאותיהן של גרמניה ורומניה כבשו את בוקובינה ובסראביה. מרצ'ל נעצר ואחר ענויים אכזריים גורש לגיטו "מוגילב" שמעבר לנהר הדניסטר בטראנסניסטריה. המגורשים הועבדו בפרך וסבלו מרעב, ממחלות וגם היו מעשי רצח המוניים. בחורף 1941 - 1942, נפטר מרצ'ל בטראנסניסטריה ממחלת הטיפוס והוא רק בן עשרים.

בני משפחתו הגיעו ארצה ורק הוא לא זכה להגשים את חלומו.

יהי זכרו ברוך!

צבי.

סיפור על "החלוץ" לייבוביץ' ז"ל

היה היה פעם קיבוץ הכשרה של "הנוער הציוני" בכפר גוג'שט. ביקרתיו ולא כחבר, אלא כמעביד... האחוזה שייכת היתה למשפחתי. בין החלוצים בגוג'שט היה אחד בשם לייבוביץ'. ידעתי שהגיע לשם מקן באקאו. פרט לזאת החלפנו רק מילים ספורות ובאקראי.

עומדת לנגד עיני דמותו התמימה של לייבוביץ' ועיניו העצובות... בסיום תקופת ההכשרה באו החברים להיפרד ממני. לא התפלאתי על לייבוביץ' שנשאר אחרון. הוא ביקש לשוחח עמי ביחידות ובקול מהסס אמר: "אני בודד בעולם, אין לי לאן לנסוע כדי לחכות עד לעליה..."

פשטות דבריו והמאמץ שעשה כדי לבטאם, נגעו ללב. התרגשתי עד לדמעות. אמרתי לו: "מהיום והלאה הישאר כאן כעובד שכיר. מיד אתן הוראה שידאגו לך למגורים. פניו של לייבוביץ' אורו... החיים המשיכו בזרמם.

זמן קצר לאחר מכן, באו הזמנים הקשים. ההתלחשויות על "רומניזציה" של המפעלים והאחוזות שהיו בידי היהודים, הכריחו את משפחתי לתכנן צעדי מנע נגד המהלומה שבהלאמה. מסרנו על כן את האחוזה ל'גוי' צעיר וסימפטי. העזתי לבקש ממנו טובה, להעביד את לייבוביץ' גם בעתיד. תשובתו היתה חיובית.

נדמה היה כי בזאת תם הסיפור. עזבתי את רומניה מבלי יכולת לבקר בגוג'שט.

כעבור שלושים שנה, הגיע אלי מכתב לפי הכתובת של מערכת העתון "אדבארול" בת"א. המכתב נשלח מהאיזור בו היתה אחוזתנו לפנים. כתב אותו האיש שלידיו נמסרה בזמנו האחוזה. מכל מכתבו הארוך הדהימני משפט אחד. הוא כתב: "האדון החלוץ לייבוביץ' ממשיך לעבוד כאן!"

ההלאמות אותן ביצעה הממשלה הרומנית, ההחרמות והגירושים שהיו בעת משטרו של אנטונסקו בשואה וכן המשטר הקומוניסטי שלאחריו, לא הזיזו את לייבוביץ' ממקומו ולא גזלו את תוארו "החלוץ".

השיבותי על המכתב וביקשתי למסור ללייבוביץ' שיכין את ניירותיו לעלייתו ארצה. האיש שלי השיב לי במהירות. מכתבו גרם לי זעזוע עמוק: "הייתי מאושר לקרוא את מכתבך, אלא שבינתיים קרה אסון. האדון החלוץ לייבוביץ' הלך לתחנת הרכבת והשליך עצמו תחת הרכבת הנוסעת. הוא מת במקום!"

עשרות שנים חי לו בודד ונשכח צעיר תמים וצנוע אשר חלם להיות חלוץ בארץ ישראל, אך החיים נצחוהו. כל מה שנשאר לו: מוות אכזרי תחת גלגלי רכבת בתחנת הרכבת בגוג'שט.
לייבוביץ' חי ומת כשהתואר "חלוץ" צמוד אליו.
עוד דף בספר הטרגדיות העלומות.

מ. בלומנטל

יהושע (שיקו) לופוביץ - מיכאל ז"ל

חייו ומותו של שיקו לופוביץ הוא סיפור עלילתי רב מתח של חבר שנמנה עם צמרת התנועה, והיה פעיל לדוגמא, שסיכן את חייו במשך שנים. שיקו עסק גם בבריחה וגם בחינוך ותמיד היה עם ספר ביד ועם ברק החלום בעיניים.

שיקו נולד ב- 6 ביוני 1924, בכפר באנילה שבבוקובינה להורים ציוניים. השואה מצאה אותו בצ'רנוביץ, שם למד בתיכון ופעל במחתרת בקן צ'רנוביץ.

עם שובם של הרוסים לצ'רנוביץ, בראשית שנת 1944, גוייס שיקו לצבא ונשלח לגורקי. לאחר זמן, שוחרר ושב לצ'רנוביץ והיה בין הראשונים שהצליח להבריח את הגבול ולעבור לרומניה. מיד עם הגיעו לרומניה, נרתם לעבודה בתנועה. בקיץ 1945, נבחר כחבר במועצה הארצית של "הנוער הציוני" ברומניה.

שיקו מילא תפקיד כפול: ביום פעל כשליח ומדריך בקנים ראדאוץ וסירט ובלילות.... פעל להעברתם של מאות בני נוער יהודיים ומבוגרים מברה"מ לרומניה כשמטרתם של אלו היתה להמשיך את דרכם משם הלאה בדרכי הבריחה לכיוון ארץ ישראל.

באחד הימים, לאחר שהחבר לנגר נפל בגבול, התנדב שיקו לעבור את הגבול לברה"מ, כדי להביא לצ'רנוביץ סכום כסף גדול. המטרה היתה: לפדות בו קבוצת חברים משרידי לוחמי הגיטאות - כולל גיטו ווארשה שנעצרה ע"י משטרת הבטחון הסובייטית. שיקו קיבל הוראה לא לסור לבקר את אמו, שאותה לא ראה שנים רבות, וכך היה נאלץ לראותה מרחוק כשהיא עוברת ברחוב ולא היה באפשרותו לגשת אליה.

בשלהי שנת 1946, כשנודע שהמשטרה החשאית הסובייטית עוקבת אחר שיקו - החליט להימלט. הוא עבר את הגבול להונגריה, משם לאוסטריה ומשם הגיע לאיטליה. באיטליה עבר קורס טייס והיה מראשוני הטייסים של חיל האוויר הישראלי. שיקו הגיע ארצה ביוני 1948 והשתלב במלחמת העצמאות.

בבדיקה שיגרתית שהיה עליו לעבור בחיל האוויר בשנת 1954, נתגלה מום בליבו ועל כן קורקע - דבר שפגע בו קשות מבחינה פסיכולוגית. לזאת התווספו צרות נוספות. שיקו הפסיק את לימודיו בפאקולטה למשפטים, ירד לבראזיל והפך לנהג מונית בסאן פאולו.

באחד הבקרים מצאוהו ללא רוח חיים כשראשו מונח על ההגה. כך סיים שיקו את חייו בנכר, רחוק ממולדתו ומחבריו בי"ח באדר תשט"ו (מרס 1956).

לא נשכח לעולם את עדינות הנפש שלו, את רוח ההקרבה שפעמה בו ומעל לכל את היותו חבר למופת.

יהי זכרו ברוך!

ש. אבני

אליקים (גצו) מרגלית ז"ל.

פניו של אליקים שפעו שמחה. היה בהם שילוב של חדוות נעורים ומחוסנו של ספורטאי, כאילו תלאות הזמן לא שלטו בו.

גצו הצטרף לקן "הנוער הציוני" ביאש בעודו תלמיד תיכון. החלטתו היתה נחושה לעלות ארצה ולא לחכות עד לסיום לימודיו התיכוניים. בגלל מצב משפחתי קשה, הוטל עליו לתרום לפרנסת אמו האלמנה ושני ילדיה והחל לעבוד בפקידות.

אליקים נאלץ להתחשב ברצונה של משפחתו (שהיתה נצר למשפחת רבנים ששורשיה הגיעו מצד האם עד לחכמי פרובנס ומצד האב השורשים מחכמי אשכנז.) היה עליו לבחור בשביל הזהב שבין תשוקתו הנלהבת להגשמה עצמית ציונית לבין רצון משפחתו לבחור עבורו את עתידו ע"י למידה באחת הישיבות ולאחר מכן - באחת האוניברסיטאות להשגת תואר הדוקטור.

התלבטויותיו לא היו קלות. בסופו של דבר החליט לא לחכות ולא לעבור את תקופת ההכשרה המקובלת בתנועה. הוא מצא דרך ועלה ארצה בשנת 1933, כשהוא בן 19 בלבד.

בארץ הצטרף מיד לתנועת העבודה ולפלוגות "הפועל" וה"הגנה". את ביתו הקים ברעננה יחד עם זהבה אברמוביץ' שהיתה גם היא חברת קן יאש. מרעננה עבר לחיפה ושרת במשך שנים בכוחות העזר של משטרת הגפירים. כשהיה בשליחות ההגנה, השתלם באנגלית ובערבית והגיע לדרגת סמל ובתפקיד של מפקד תחנה.

בבוא היום בו ניתנה הפקודה, בשנת 1947, עזב את אשתו וילדיו ויצא לחזית. הוא הגיע בעת המלחמה לדרגת סרן ולאחר השחרור לדרגת רב סרן במילואים.

לאחר קשיים של כל התחלה, זכה בחיי נועם וראה נחת בפועלו. הוא קלט את בני משפחתו בארץ לאחר שבתחילה סירבו אלה לעלות בטרם יבוא "המשיח". גצו שמר על הקשר עם חבריו בתנועה וחינך שלושה בנים נאמנים לעם ולמדינה. כל שלושת בניו קצינים בצבא. שניים מהם שילמו מחיר כבד בגלל המלחמה. הם נפצעו קשה עד כדי נכות. גצו ראה גם נכדים וזכה בחיי רווחה, אך כשחייו התנהלו על מי מנוחות לקה במחלת לב קשה שבעקבותיה הלך לעולמו בגיל 60.

לשושלת היוחסין של משפחת רולר - מרגלית, משפחה שהצמיחה מקרבה רבנים במשך דורות - נתווספה חוליה נוספת של חלוצים ואנשי צבא - אליקים (גצו) ובניו ממשיכי דרכו.

יהא זכרו ברוך!

אורי.

בלהה מרחב (מרקוביץ') ז"ל

בלהה עמדה איתנה במלחמתה על חייה במחלתה האכזרית. למרות יסורי המחלה, שמרה בלהה על השקפת חייה שלא צריכים להכביד על בני המשפחה ועל הידידים וסבלה בגבורה את תוצאות מחלתה כשחיוך היה תמיד על שפתיה וכל יישותה שפעה אושר ושמחה.

כך הכרנו את בלהה בתנועה. בעלת מרץ ויוזמה, שופעת שמחת חיים ועליזות. צחוקה ביטא תמיד את מזגה הנוח והטוב.

את בלהה פגשתי בפעם הראשונה באחד מביקורי בקן בראילה. היא השתייכה לקבוצת מדריכים שהנהגת הקן הכשירה, לקראת מלוי תפקידם כראשי קבוצות. ביקורי היה לפני פתיחת מושבות הקיץ ובלהה ביקשה ממני לבקר בביתה על מנת לשכנע את אמה ואת אחיותיה, כי ירשו לה להשתתף במושבת הקיץ. עשיתי כבקשתה ואחרי שיחת שכנוע, הרשות ניתנה. צעד זה היה פריצה דרך בפעילותה של בלהה בתנועה. היא יצאה להכשרה והתקופה שעברה בחווה בפלוריאסקה היתה אחת התקופות היפות בחייה, כפי שהיתה מספרת בהעלותה זכרונות. בפלוריאסקה, התהדקו הקשרים בינה לבין זאב שהפך מאוחר יותר לבעלה. יחד הם רקמו תוכניות לעלייה לארץ, אך בלהה קיבלה את אשור העליה באמצעות "ויצ"ו" ועמו הגיעה לבית הספר החקלאי "עיינות". ההנהגה הראשית של התנועה דרשה מזאב להמשיך בעבודתו בתנועה ובלהה עלתה ארצה בגפה, בתקוה כי לא יעבור זמן רב וזאב יצטרף אליה.

בבית הספר "עיינות" היא צועדת את צעדיה הראשונים בארץ. חברות התנועה שהקדימו את בלהה ב"עיינות", מקבלות אותה בחמימות ויודעות כי בלהה תתרום ליצירת אווירה ידידותית ומלאת חיים. הרגשת הריחוק מזאב, מעיב על שמחתה בהיותה בין חברותיה. רק שנתיים לאחר עלייתה ארצה, עולה גם זאב באניה "אסימי". בלהה עוזבת את "עיינות" ויחד עם זאב הם מתקבלים כחברים בקיבוץ "גבעת המעפילים" שעל יד רמת השרון. זאב ובלהה עוברים חבלי קליטה לא קלים בקיבוץ. בהתאם להחלטת המזכירות העליונה בארץ, מתאחד קיבוץ "גבעת המעפילים" עם קיבוץ "ניצנים" על מנת לחזקו. נסיון שני זה, לא עולה יפה, והם עוזבים את הקיבוץ ומתישבים ברמת-גן. זאב מתחיל בעבודה באופן עצמאי – אם כי זוהי עבודה פיזית קשה. הזמנים קשים ולא קל להקים בית כשמתחילים מבראשית. בלהה שהיתה עזר כנגדו, מעודדת את זאב ויחד הם מתכננים את עתידם. זאב חלה בעקבות העבודה המפרכת, ועובר ניתוח. בלהה, בהיותה בעלת אופי אופטימי, מאמינה כי זמנים יותר טובים עוד יבואו, ודואגת לכך שלזאב לא יחסר דבר. לאחר החלמתו, עובר זאב קורס בהנהלת חשבונות ועוסק במקצוע. מצבם הכלכלי משתפר ובלהה מקבלת את הפיצוי על כל השנים הקשות אותן עברו יחד. בלהה אהבה את החיים וידעה להעריך כל רגע מתוכם. תמיד היא מצאה מלת עדוד, עצה טובה ולבה נשאר פתוח לילדיה, נכדיה ואחיותיה.

מחלתה האכזרית כיבתה את פתיל חייה כשהיא נאבקת על זכותה לחיות. שלושה ימים לפני פטירתה, במוצאי שבת, פגשנו אותה ואת זאב ב"היכל התרבות" שם ניגנה התזמורת הפילהרמונית. היא היתה מלאת מרץ כשראיתיה באותה הזדמנות, והיא הזכירה לי את אותם ימים יפים שהיו לנו בתנועת "הנוער הציוני".

יהי זכרה ברוך!

צבי

רות (ריזו) ברגפלד - נוסבאום ז"ל.

חן נעורים ויופי נפשי שפוכים היו על ריזו, חובבת שיחה מעניינת היתה וחובבת ספר טוב לקריאה. רות נולדה בכפר ראטאג הטראנסילבני ב-18 בפברואר 1920, למשפחת ברגפלד שהיתה משפחה ציונית. את לימודיה התיכוניים סיימה באורדיאה שם גם הצטרפה לתנועת "הנוער הציוני".

בשנת 1939, היתה בפלוגת הכשרה באורדיאה שם הכירה את שמואל נוסבאום שהפך מאוחר יותר לבעלה. הדיקטאט מוינה שחילק את טראנסילבניה באוגוסט 1940, בין הונגריה לרומניה, סיכל את תוכניות העליה של הזוג הצעיר. התנועה הטראנסילבנית נעשתה חלק מהתנועה ההונגרית. בסוף שנת 1940, נשלח הזוג נוסבאום לבודאפשט, שם פעלו כשנתיים בשליחות התנועה.

לאחר ששמואל גויס לפלוגות העבודה של הצבא ההונגרי, חזרה ריזו לקולוז'באר (קלוז'). לאחר כניסת הגרמנים להונגריה, ב-19 במרץ 1944, החלה רות לעבוד בהברחת חברים לרומניה.

רות נתפסה יחד עם בעלה על הגבול שבין הונגריה לרומניה. שניהם נעצרו והוחזקו במעצר ע"י הגסטאפו ומשם נשלחו כעבור חודש לאושוויץ.

ריזו עברה את מוראות השואה וחייה ניצלו בנס. היא השתחררה מגיטו טרזיאנשטאט, בקיץ 1945, ולאחר שגם בעלה ניצל חזרו שניהם לתפקד כפעילי התנועה.

בשנת 1946, עברה ריזו לנהל את "בית הילדים" של התנועה, שהיה מוסד חינוכי לפי שיטת "עלית הנוער" שפעל בארמון גגיה, אחוזתה לשעבר של משפחת זיטשי, מאצילי הונגריה. ריזו הצטיינה בתפקידה כמנהלת ומחנכת המוסד.

לאחר חיסולה של התנועה, למדה רות באוניברסיטה וזכתה בשני תוארים אקדמאיים בפילולוגיה ובפסיכולוגיה. היא עלתה ארצה בשנת 1960, כאשר אושרה סוף סוף עליתם של פעילים ציוניים לשעבר. בישראל עבדה כפסיכולוגית במשרד החינוך, במסגרת החינוך המיוחד. היא שימשה בתפקידה זה עד פטירתה.

ריזו הלכה לעולמה בקיץ 1975.

יהי זכרה ברוך!

שמואלי

פנחס נאור - (פיציו זילברשטיין) ז"ל

בשיא הפעילות, ליד שולחן עבודתו במשרדי מבקר המדינה, נפח פנחס נאור את נשמתו.

פעיל ציוני ותיק בפוקשאן, פנחס נאור (פיציו זילברשטיין כפי שהיה שמו הקודם), היה ידוע בעיר ובסביבה בפעילותו הבלתי נלאית. הוא היה ציוני עוד בשנים הרחוקות ההן, כאשר מעטים רצו לשמוע על פעילות ציונית. הוא ומשפחתו היו מבחינה זו מעין נווה מדבר בשממה ובאדישות ששררו סביב.

תמיד עזר, תמיד היה מוכן להושיט יד לעזרה.

יהי זכרו ברוך!

מוני סגל ז"ל

איני בטוח, אם רבים מאתנו יוצאי "הנוער הציוני" ברומניה, נתנו דעתם על המספר הרב יחסית, של טובים וראשונים מבינינו, אשר הלכו לעולמם, כאן, בארצנו. רובם ככולם, צעירים ואפילו צעירים בראשית דרכם. מי חכם וידע למנות את ההישגים ואת המעשים, אשר יכלו אלה להעניק לנו, לארצנו ולעמנו, לו המשיכו בדרך החיים.

ראשון ההולכים מאתנו, היה מוני סגל ז"ל. מוני סגל, בין מקימי ובוני קן "הנוער הציוני" ברומאן, הצטיין מאד בלשונו החריפה ובהברקותיו. עוד בשנות העשרה שלו, כשהיה כבן שבע-עשרה, פגשתיו בבאקאו, במזכירות הארצית הראשונה של "הנוער הציוני" (צ.ט.ס.), בביתם של חנה ומאיר זליקוביץ' יבל"א - מייסדי התנועה והוגי הרעיון הראשונים להקמתה. למעשה, אפשר לראות במוני את "הפעיל" הראשון של התנועה, אשר הובא מרומאן, כדי לרכז את עבודת המזכירות הארצית בהתהוותה. מוני היה המזכיר הראשון של תנועת "הנוער הציוני" ברומניה. הוא סיים לימודיו את התיכוניים ברומאן וגילה נטייה חזקה לתרבות כללית מערבית ותרבות יהודית מודרנית. מוני היה טיפוס של משכיל יהודי צעיר ובעיני הבריות נחשב ל"עילוי". יחד עם זאת, הוא אהב להתפלמס בצורה חריפה וניתוחיו המעמיקים לגבי דרכי התנועה הציונית וזרמיה הפוליטיים, נשאו תמיד אופי מעניין במיוחד. מוני היה בין יוזמי ומגשימי האיחוד עם "השומר" מטראנסילבניה ופעילי התנועה שם כיבדוהו ואהבוהו מאד. הוא "חרש" את כל קני "השומר" ובכל המקומות שם ביקר, התקבל באהדה רבה. לאחר תקופה של פעילות תנועתית, עלה לארץ ישראל בשנת 1933 והצטרף לקיבוץ בכפר סבא שנוסד ע"י יוצאי רומניה. לאחר פיזור הקיבוץ, עבר לתל-אביב ומצא דרכו בעבודת גננות נוי. שנים אחדות עסק במקצוע זה ב'תל-אביב הקטנה' של לפני פרוץ מלחמת העולם השניה ובתקופה זו ניתק כל קשריו עם "התנועה" ועם חבריה ואף עם ידידיו לשעבר.

במבצע סיני קיבל התקף לב שבעקבותיו ידע הרבה סבל. הוא הלך לעולמו כשהוא עדיין צעיר תוסס ומבריק. מוני סגל השאיר אחריו אשה צעירה וילד.

יהי זכרו ברוך. **וילו כ"ץ.**

מינה בלומנפלד (סובלמן) ז"ל

הכרתיה ביאש בביקורי בקן תנועתנו. שתי אחיותיה הצעירות ממנה, בלה ז"ל וסרפינה תבל"א, היו גם הן פעילות בקן. הן גדלו באווירה ציונית; הן נשמו ציונות בבית אביהן ובבתי קרוביהן. אביהן היה ממשתתפי הקונגרס הציוני הראשון בבאזל.

מינה לא מצאה בקן את המסגרת המתאימה לה. היא היתה רצינית, מופנמת ועז היה רצונה ללמוד ולרכוש לעצמה מטען רוחני. מינה סבלה רבות בשל המצב הכלכלי הקשה בבית, שלא איפשר לה להתקדם בלימודיה. בתאווה חולנית כמעט, החלה לדלות השכלה מכל מקור שנקרה בדרכה.

בתנועה חיפשה מקלט רוחני ונפשי. בריאותה הרעועה, לא איפשרה לה לרקום תוכניות רבות היקף כאשר ביקשנו ממנה לסייע לנו בפעילות בקן, קיבלה את פנייתנו בהבנה ונטלה על עצמה את המשימה להדריך קבוצות של בנות. היא השתתפה בפגישות תנועתיות ובמושבות קיץ והחברים הכירוה והעריכוה.

הרעיון המרכזי בחינוך התנועה שהיה מבוסס על 'דוגמא אישית והגשמה עצמית', הביא את מינה לחוות פלוריאסקה. חבריה בהכשרה החלוצית, שידעו על מגבלותיה הפיסיות, איפשרו לה לעבוד בחווה ולא לצאת לעבודות חוץ.

בשנת 1937, עלתה ארצה במסגרת מכסות העליה והתקבלה בבית הספר החקלאי לבנות "עיינות" שעל יד נס-ציונה. עם סיום לימודיה, נקלטה באבן-יהודה ועבדה במסגרת מועצת הפועלות ו"ההגנה" במקום.

מינה נישאה לטולדי בלומנפלד ז"ל וידעה חיי אושר תקופה קצרה בלבד. הגורל המר עמה. בעלה נפל במלחמת העצמאות, בפעולה נועזת של פירוק מוקשים. בתם הפעוטה - חנה, נפטרה אחר מחלה קשה, תקופה קצרה לאחר מות בעלה. מינה נשארה בודדה ביגונה.

המפנה חל בחייה של מינה כאשר מישה (משה קול), מנהל המחלקה לעליית הנוער בסוכנות היהודית החליט על פתיחת משרד של עליית הנוער בקבלאנקה שבמרוקו, ובחר במינה לנהל משרד זה. היתה זו החלטה נועזת לשלוח אישה לתפקיד חשוב ואחראי במדינה מוסלמית. שליחותה של מינה החל בסוף שנת 1949 ונמשכה קרוב לשמונה שנים; בהפסקה של שנתיים, בהן עבדה במשרדי עליית הנוער בארץ. בספרו האוטוביוגראפי "נתיבות" (עמ' 26), כותב משה קול: "שליחותה של מינה היתה לאחד הפרקים ההיסטוריים הגדולים בתולדות עליית הנוער ובתולדות העלאת ילדים מארצות נכר בכלל". (את ספרו "ילדי המלח", הקדיש ד"ר דורי שטיין למינה בלומנפלד - סובלמן).

בהיותי חבר בהנהלת המוסד לעליית הנוער, ביקרתי במרוקו בענייני העליה וראיתי את מינה בעבודתה. היא ידעה סיפוק רב בהצלת ילדים והוצאתם מתנאי חיים בלתי אנושיים במרוקו והעלאתם ארצה לחיים חדשים. מינה היתה מאושרת למרות העבודה הקשה והסיכונים הרבים. היא ביקרה בפינות הנידחות והמרוחקות ביותר של מרוקו. הָיא סיכנה את בריאותה כדי להגיע למשפחות יהודיות מרובות ילדים. את שליחותה מילאה תוך מסירות נפש, בגישה אימהית ובדאגה לכל ילד, תוך דאגה גם להורי הילד.

לאחר שובה משליחותה הממושכת, מצאה לעצמה פינת מרגוע באבן-יהודה, בקרבת אחיותיה, אך מחלתה, ממנה סבלה, כירסמה בגופה במרץ.

מינה נפרדה מחייה בתחושת סיפוק, על שהצליחה להעלות ארצה בני נוער רבים שנקלטו בארץ השתרשו במולדת החדשה והיו לבני נוער ישראלי.
יהא זכרה ברוך!

צבי.

בלה סובלמן ז"ל

בת למשפחה ציונית ותיקה. אבי המשפחה היה אחד המשתתפים בקונגרס הציוני הראשון שנערך בבאזל.
בלה סובלמן היתה פעילה בקן "הנוער הציוני" ביאש והצטיינה במסירותה למען הקרנות הלאומיות. בלה, כאחותה מינה, היתה פעלתנית ועסקה בכל מיני מפעלים פנימיים בקן. גם כאן, בארץ ישראל המשיכה בפעלתנותה, דבר שאיפיין את כל בני משפחתה.
בלה העפילה ארצה והקימה משפחה. היא נישאה ללוי סגל, חבר בקן בוקארשט, לאחר שלוי השתחרר מן הבריגדה העברית, שלשורותיה התנדב. ביתם היה באביחיל ובלה היתה פעילה בכל מיני מוסדות במושבה.
לאחר שנים רבות של תלאות ומחלות קשות, ראתה סוף סוף ברכה בעמלה, אלא שלאחר שהקימו בית ומשק יפה, לא נהנתה מפרי עמלה. בריאותה התרופפה ובגיל ששים נפטרה. היא השאירה אחריה חבר לחיים מסור, בן שהינו קצין בצבא ובנות.
יהי זכרה ברוך!

סרפינה

פדורה סופרין ז"ל

פדורה הלפרן - סופרין, הצעירה מבין שלוש האחיות הלפרן, היתה דמות ידועה ואהובה בקן התנועה בבוקארשט. מאוחר יותר פעלה ב"דור חדש". בתקופת השלטון של ממשלת גוגה קוזה האנטישמית ברומניה, כשרחפה סכנה על הבאים למועדון הפרדרציה הציונית, מצאנו לא אחת מקלט במסעדה שהיתה שייכת למשפחת הלפרן.
פדורה הצטרפה לתנועה עוד בתקופה בראשית. כשהיינו חבורה מצומצמת של חולמים נאמנים וצנועים ללא גבול.
בשנות מלחמת העולם השניה הקשות שבאו לאחר מכן, היה ביתה של פדורה שנישאה לפאול סופרין, בית יהודי בעל תודעה ציונית חמה. ביתה שימש מקום מפגש בתקופת הפעילות במחתרת של התנועה.
פדורה סופרין עלתה ארצה בסוף שנת 1947, על סיפונה של אנית המעפילים "פאן קרסצ'נט". היא הגיעה לקפריסין ומשם, בשנת 1949, לישראל. פדורה התגוררה בחיפה. והיתה פעילה בויצ"ו חיפה.
בשנת 1975, בגיל צעיר למדי, נפטרה והשאירה אותנו המומים. חבריה מבכים אותה.

מ.ב.

שרגא פייבוש עמיאל ז"ל

איש רוח מובהק, בעל שפה מסוגננת ועשירת ביטוי היה שרגא פייבוש. הוא שלט בכמה שפות על בוריין.

לתנועה הצטרף עוד בתקופת לימודיו בתיכון ותוך זמן קצר הפך לאחד מפעיליה הראשיים.

שרגא הושפע מאד מאביו ז"ל, שהיה יליד עיירה צפון מולדובית והיה בעל השכלה. אביו הקפיד על טוהר השפה ועל השימוש בה בצורה נאותה. שרגא היה מספר, כי לא פעם הזהירו אביו ממשפטים בלתי גמורים שבהם השתמשו העסקנים ומרשלנותם של המורים שלא הבחינו בין שוא נח לשוא נע. השפה העברית שהיתה שגורה בפיו היתה לעילא ולעילא בהתחשב באותה תקופה, וללא כל זיקה למטבעות לשוניים מקובלים אז. הוא היה מבטא רעיונות עמוקים ביותר במשפטים הבהירים ביותר.

עם סיום לימודיו האוניברסיטאיים, המשיך שרגא לפעול בתנועה. היתה לו תפיסה ציונית משלו. היתה זו תפיסה הומנית, בהתאם לרעיונותיו של אחד העם, אם כי היתה מעוגנת במציאות הפוליטית של אותה תקופה. לכן התנגד לכל פירוד בעם, מכל סוג שהוא ומכל כיוון שיבוא.

פעילותו בתנועה היתה בעיקר בשטח התרבותי. הוא ניהל סמינריונים, מפגשים מיוחדים, ערך במשך שנים את בולטין התנועה ומדי פעם קיבל על עצמו תפקידים מיוחדים שבהם היתה הצלחתו רבה כגון אותה שליחות לטראנסילבניה. לאחר האיחוד בין "הנוער הציוני" ברגאט ותנועת "השומר" בטראנסילבניה, נשלח שרגא אל התנועה בטראנסילבניה, שם עשה רושם חזק על החברים. כמו כן נשלח בתוקף תפקידו לבוקובינה ולבסאראביה ובכל משימותיו אלה הצליח תמיד בצורה הטובה ביותר.

שרגא פייבוש היה איש שיחה נעים ולא פעם הביעו חברים את פקפוקיהם וספקותיהם באוזניו והוא ידע תמיד להסביר הכל בבהירות האופיינית לו. הוא החדיר בכולם את רעיון אחדות העם שהיא הכרחית לדעתו לעם בגולה ובראשית התערותו בארצו. מכאן אמונתו בציונות הכללית.

לאחר שנים של פעילות ברוכה, פרש שרגא מהפעילות בתנועה מסיבות אישיות. לאחר השואה, עלה ארצה והצטרף למפא"י. הוא היה חבר מן השורה ונמנע מלהתבלט. מפעל חייו היה בכתיבת ספרו "על יהודי רומניה בארץ, גלותם ובמולדת" שהופיע בהוצאת "התאחדות עולי רומניה".

על מנת לממן את לימודיו, נאלץ היה שרגא פייבוש לעבוד. פעילותו בתנועה לא הקלה עליו את המשימה. בינתיים משנפטר אביו נוספה גם דאגת פרנסת אמו. תפקיד זה הוא מילא במסירות ובאהבה רבה. פרישתו מן התנועה הכאיבה לו אך היה מדבר על כך לעתים רחוקות. הבנתי כי התאכזב קשות מחוסר הנכונות לקלוט חברים שבעיותיהם לא נשאו אופי שגרתי.

שרגא פייבוש היה בן נאמן למשפחתו, חבר טוב ומסור ואיש כן וחביב.
יהי זכרו ברוך!

ז. צולר

אאורל פלדמן ז"ל

הכרנו אותו בשם אאורל ולא בשמו העברי. הוא עצמו עמד בתוקף כי נקרא לו אאורל. מדוע? לא פרש מעולם. לדעתי, יש לחפש את הסיבה בחינוך הקפדני אותו ירש מהוריו.

יליד העיר דורוחוי, אשר בצפון מולדובה, היה בין הראשונים שנענו לקריאתו של בנו קאושנסקי והצטרף ל"הנוער הציוני", כי רצה לפרוץ את המעגל הצר של העיירה.

כעבור שנים, עם תום לימודיו בביה"ס התיכון, עזב את בית הוריו ועבר לגור בבראילה, עיר נמל על גדות הדנובה בעלת האפשרויות הרבות. בבראילה המשיך לפעול בתנועה, התבסס יפה ונדמה היה לו כי הגיע אל המנוחה, אולם לא עמד בנקיפות מצפונו. באחד הבקרים קם והצטרף להכשרה באומברארשט. היה זה בשנת 1935. בתום תקופת הכשרתו, חזר – כפי שהיה נהוג באותם הימים, לבראילה על מנת לחכות לתורו לעליה, כדרכם של הלוצים רבים.

תורו לעלות טרם הגיע. בינתים פרצה מלחמת העולם ותקוותיו נגוזו.

אחר שנות השואה, עבר לבוקארשט שם הכיר את מינה, שהפכה לאשתו לעתיד. מינה היתה חניכת "בני עקיבא". שניהם עלו ארצה. בארץ הצטרפו מיד לתנועה, בתחילה למפלגה הפרוגרסיבית ואחר כך לל"ע. והיה פעיל בסניף חולון ואח"כ בסניף רמת גן. למרות היותו פקיד ממשלתי, עזר תמיד ובמיוחד בעתות מבחן.

מחלה קשה פגעה בו והכריעה אותו בטרם עת. השאיר אחריו אשה, בן ובת.

יהי זכרו ברוך!

אריה

הרי פנצר ז"ל

הכרתי את הרי פנצר בפוקשאן. חלפו עשרות שנים ושוב נפגשנו בבת-ים. מאז ראיתיו, חלו בו שינויים עם חלוף השנים, אך חיוכו הנלבב לא נגוז מעל שפתיו. שוב שמעתי את צחוקו הבריא שעדיין הוא מהדהד באוזני.

פגשתיו גם בחו"ל. התפעלתי מחוסנו הנפשי ומבריאותו הגופני ועל כן כה הופתעתי לשמוע כי הרי נפטר. נדמה היה לי כי דבר זה לא יתכן.

הרי פנצר היה חבר ותיק חביב וכן ובעל מזג נוח. הוא הגיע ארצה בדרך הקשה של ההעפלה. המצוקה החומרית לא השפיעה על מזגו הנוח. הוא נשאר עליז תמיד וכך גם יישאר בזכרון חבריו הרבים.

יהי זכרו ברוך!

מ. בלומנטל.

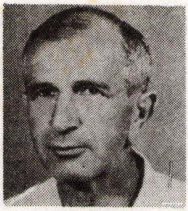

שמואל (סמי) פרוביזור ז"ל.

נולד ב- 10.10.1910 בצ'רנוביץ.

נפטר ב- 17.4.1979 (כ"ב בניסן תשל"ט) בכפר גליקסון.

אלון עבות, רחב צמרת ועמוק שורשים היה סמי פרוביזור. מותו הכה בהלם את חבריו בקיבוץ כפר גליקסון שבקרבם חי סמי במשך למעלה מארבעים שנה.

עוד בהיותו בשנות השלושים בצ'רנוביץ - שהיתה עיר יהודית תוססת, נמשך סמי פרוביזור לרעיון בנין ארץ ישראל ונשאר נאמן לרעיון זה עד ליום מותו. היה ממנהיגי "הנוער הציוני" בבוקובינה. בגיל 23, הצטרף להכשרה חלוצית באיספס שליד וישניץ - כאשר הוא היה מדריכה.

סמי, שגדל במשפחה אמידה והתחנך ברוח המסורת, נשאר קשור לה תוך התלבטויות במשך השנים. בבית הוריו, ספג תרבות יהודית שורשית שעיצבה ואפיינה את דמותו.

ב- 1 באפריל 1939, עלה על אנית המעפילים "אסימי". זמן מה קודם לכן, הוא ויתר על זכותו לסרטיפיקאט לטובת חבר שהיה נתון בסכנת גיוס לצבא הרומני.

שבועות רבים הטלטל סמי על הים עד שבסופו של דבר הצליח לרדת לחופה של נהריה.

מיד עם הגיעו ארצה, הצטרף לקבוצת "למקור" שהיתה אז ממוקמת במחנה בהרצליה. יחד עם קבוצה זו, עלה על הקרקע בשומרון, והתנחל בשיטת "חומה ומגדל". סמי נשאר בקיבוץ כפר גליקסון למעלה מארבעים שנה. היו תקופות, בעיקר לאחר קום המדינה, שבהן ניסו מכריו לשכנעו כי יעזוב את הקיבוץ ויצטרף כפקיד באחד ממנגנוני המדינה שהחלו אז לפעול. סמי סירב בטענה כי יש לו חברים בקיבוץ והעדיף להישאר יחד עם חבריו ועם אשתו, בניו ונכדיו. הוא היה אומר: "אני נשאר יחד עם כולם, לטוב ולרע".

חבר נכבד בקיבוצו, אדם צנוע ואהוב על חבריו, נעים שיחה, איש עבודה ומוכן תמיד להטות שכם ולשאת בעול. כזה היה סמי.

חבר

יהא זכרו ברוך!

לופו צ'יובוטארו ז"ל

1918-1978

נער שקט, מופנם ועדין נפש היה לופו, שהופיע בקן תנועתנו בבאקאו בתקופה שהמועדון נמצא ברחוב פושטאי בשכונת בעלי המלאכה ופועלים יהודיים. החלטנו לצרף לתנועה לא רק נוער לומד, כפי שעשתה תנועת "השומר הצעיר", כי אם גם נוער עובד. לופו הצטרף לאחת הקבוצות של נערות ונערים עובדים והשתלב יפה בקבוצתו. הוא רצה מאד ללמוד ולהתקדם מבחינה רוחנית. במסגרת התנועה, עשה לופו כל מאמץ כדי לרכוש לעצמו ידיעות בקנה מידה רחב באשר ליהדות ולציונות.

חרוץ היה ומסור. לופו היה מופיע במועדון מדי יום ביומו, כי ראה בקן את ביתו. מגיל צעיר למדי החל לעבוד כדי לסייע בכלכלת משפחתו.

בקן הכיר את דודי וולסהוט. הקשר שנקשר ביניהם נמשך לאורך כל ימי חייהם. לופו התקדם במסגרת התנועה, היה למדריך וקיבל על עצמו לחנך נוער שהצטרף לשורותינו. הוא פעל רבות כחבר בהנהגת הקן בבאקאו.

יחד עם חברתו לחיים, עלו ארצה בשנת 1960. אחרי חבלי קליטה לא קלים, מצאו את מקומם באשקלון. הם החלו בחיים חדשים על אדמת המולדת והמשיכו לשמור על הקשר עם חברי התנועה לשעבר.

לופו צ'יובוטארו נפטר בשנת 1978, לאחר מחלה ממושכת.

יהי זכרו ברוך!

הרזהב.

אסתר קושמרו ז"ל

קורנת ושופעת חן, בלטה אסתר בין חברותיה בקן בוקארשט. כבת הרובע היהודי והעממי של העיר, הרגישה משחר נעוריה שיש שוני בינה לבין חברותיה הלא יהודיות. תחושה זו החריפה עוד יותר בבית הספר התיכון. מה שקרה לה בתיכון הצביע בעליל, שיש הבדל עצום באפשרויות העומדות לפני בנות שני העמים.

כמסקנה מעשית מכל מה שהרגישה, הצטרפה אסתר לתנועת "הנוער הציוני" שהיתה קרובה לרוחה. תוך זמן קצר, תפשה מקום בהנהגת הקן. לעמדה של מנהיגה ארצית לא שאפה באותו זמן.

בסיום בית הספר התיכון, סירבה להענות לדרישות הוריה וקרוביה להמשיך בלימודים כדי למצות במלואם את כשרונותיה וכישוריה הטבעיים. אסתר החליטה להמשיך בדרכה. באביב 1935 יצאה להכשרה חלוצית בכרמי בוצ'יום שליד יאש יחד עם חברותיה הקרובות ביותר: ליזטה בראונשטיין וסילביה אברמוביץ'. בסיום העונה הראשונה, נשרו

ליזטה וסילביה. אסתר המשיכה בדרכה. בתחילה השתלבה מחדש בפעילות הקן ואחר כך הצטרפה לחווה בפלוריאסקה ועמדה בתנאי החווה הקשים. היתה משכימה עם שחר יחד עם קבוצת הבנים ונוסעת לעבודה לחווה הממשלתית "פרמה אלבה".

אסתר עלתה ארצה בסוף שנת 1938, והצטרפה לקיבוץ "משמר הכפר" שהתרכז ליד כפר סבא. משנוכחה לדעת שחיי קיבוץ אינם לרוחה, עזבה את הקיבוץ והקימה את ביתה בחיפה. היא נישאה לאיש וילדה בת ובן. היא שמרה כל העת על קשריה עם חברי התנועה.

כעבור 22 שנה, נאלצה להגר עקב מצב משפחתי שלא הותיר לה ברירה. מאז ביקרה פעם אחת בארץ כשכל מאוויה היו לחזור באחד הימים על מנת להשתקע שוב. למרבה הצער, היא חלתה קשות וכתוצאה מכך נפטרה בנכר.

יהי זכרה ברוך!

אילה.

חנה (אנוצה) זליקוביץ' - קושניר ז"ל

(לזכר אחותי)

נערה עליזה ובעלת לחט נעורים היתה חנה (אנוצה). היא לא השתייכה לחוג המנהיגות בתנועה, אך משחר ילדותה, חלמה על ארץ ישראל ועז היה רצונה לעלות ולבנותה.

באותם ימים, בטרם פרצה מלחמת העולם השניה, השגת סרטיפיקאט לעליה היתה קשה כקריעת ים-סוף, ולכן אי אפשר היה בדרך זו לעלות. חנה (אנוצה) לא יצאה להכשרה חלוצית כי בסוף שנת 1939, הסתמנה אפשרות לעלות במסגרת ארגון ויצ"ו; ובמסגרת זו היא אכן הגיעה ישר למשק הפועלות שבשכונת בורוכוב.

לאחר שהייה של כשנה במשק, נישאה לחברה וילדה שני בנים. מלחמת העולם השניה היתה בעיצומה. בעלה התגייס לצבא הבריטי, כמצוות המוסדות הלאומיים וחנה נשארה דואגת לצרכי המשפחה. בתקופת מלחמת השחרור לא שפר עליה חלקה היות ובעלה לא היה עימה. עם קום המדינה, החלו להגיע ארצה קרובי משפחת בעלה וחנה עזרה בקליטתם. כל קרוביה נשארו במשך חודשים רבים בביתה עד לסיום סידורי קליטתם. כשמדובר היה בהגשת עזרה, לא היה דבר קשה מדי עבורה וגם כאשר מצבה מבחינה בריאותית היה ירוד, והיתה במצוקה כלכלית, לא פסקה חנה לעזור לזולת.

חנה הטובה, ידעה אך שנים מעטות טובות בטרם הכריעה אותה מחלה קשה שממנה לא התאוששה. היא הלכה לעולמה בשנת 1982 בטרם עת. כולנו מבכים אותה.

בת-שבע.

דורה קמיל ז"ל

שנות נעוריה עברו עליה בקן פאשקאן. היא יצאה עם אחותה (תבל"א) להכשרה. שתיהן ציפו לעליה שבוששה לבוא, היות ושערי הארץ היו סגורים באותה תקופה.

בפלוגת ההכשרה הכירה את א. בוזויאנו, חבר קן רומאן. והחליטו להינשא. שניהם עלו ארצה בשנת 1944 באנית המעפילים "בולבול", שהפליגה בשנות המלחמה. (שלוש אניות העפילו יחד: "בולבול", "מרינו" ו"מפקורה". האחרונה טובעה).

בארץ הצטרפה, יחד עם בעלה בוזויאנו, לקיבוץ כפר גליקסון. כעבור זמן הקימה לעצמה בית בכפר סבא. ביתה היה פתוח לפעילות מפלגתית.

ילדה שני בנים ונפטרה בשנת 1977. ת.נ.צ.ב.ה.

חבר.

מרדכי קרפט ז"ל

את לימודיו התיכוניים עשה באמצעות שיעורים פרטיים ועמד בהצלחה בבחינות הרשמיות. בד בבד, עסוק היה כל היום בלימודי קודש. לאוניברסיטה לא הגיע, כי נמשך אחר תורת א.ד. גורדון והצטרף לתנועת "גורדוניה".

בהיותו נואם מוכשר בשפת היידיש, צורף מהר מאד למועצה הראשית של תנועתו.

החלטת תנועת "גורדוניה" ושל "גוש ארץ ישראל העובדת" להצביע בבחירות לפרלמנט הרומני בעד הסוציאליסטים הרומניים ולא בעד "המפלגה הלאומית היהודית", קוממה אותו נגד תנועתו. הוא עזב את תנועתו והצטרף ל"הנוער הציוני".

מרדכי קרפט היה פעיל בקן יאש, נבחר למועצה הארצית ולמרכז "החלוץ הכלל ציוני", שבו היה פעיל עד לעלייתו ארצה באחת מאניות המעפילים.

בארץ לא מצא את מקומו בשורותינו. הוא היה אומר: "בגולה הכזיבה אותי "גורדוניה", בגלל דרכה הרעיונית ובארץ הכזיבה אותי תנועת "הנוער הציוני", בגלל דרכה המעשית.

במשך שנים רבות היה בן-בלי-בית מבחינה פוליטית. הוא התגייס לצבא הבריטי ולאחר שחרורו עבד קשה לפרנסתו. בריאותו התרופפה. בשנת 1982, חלה במחלה ממארת ובינואר 1983 נפטר.

השאיר אחריו אשה ובת.

אריה.

בנו (ברוך) קאושנסקי ז"ל

בנו קאושנסקי היה דמות מיוחדת במינה בנוף האנושי של פעילי "הנוער הציוני". מוכשר, חביב, אהוד, כשרוני ושנון מאין כמוהו. הוא ידע לרתק אנשים בנאומיו, לעורר ענין, להתפלמס ולהדהים בשכנועיו.

בין מקימי התנועה היה ומראשוני הפעילים. הרבה לבקר בערי רומניה ובעיירותיה ולעשות נפשות לרעיונות התנועה, אם בדיבור ואם בכתב. נאם, הסביר, שכנע וקולו חדר ללבבות. החברים העריכוהו והלכו אחריו. הוא פעל בשם התנועה ולמענה בכל אשר עבר, בכוונה ושלא בכוונה, בשליחות או באקראי. מענין לדוגמא המקרה של גאלאץ. בנו הגיע לעיר זו כדי לעמוד לדין. הבולשת האשימה אותו בהפצת הקומוניזם. סוכני הבולשת לא הבדילו - ואולי לא רצו להבדיל - בין ציונות לקומוניזם ואם החשוד היה גם יהודי, מיד הוחשד בפשעים נוראים. בנו הגיע איפוא לגאלאץ ולמרות שעמד לפני סכנה חמורה, שהרי ברומניה פסקו בתי הדין "בנדיבות" שנות מאסר למי שנחשד בהפצת רעיונות קומוניסטיים, הוא ניצל את זמנו הפנוי לעשיית נפשות לרעיונותיו והקים את "הנוער הציוני" בגאלאץ.

פעילותו הציבורית הביאה אותו בסופו של דבר לטראנסניסטריה - ארץ הגזרה שבה נרצחו רבבות יהודים. בנו היה אסיר במחנה ואפניארקה, שהתפרסם בכך שאסיריו הוזנו בסוג מסויים של עדשים שגרמו לשיתוקם של רבים שבחלקם מתו ובחלקם נשארו נכים לכל ימי חייהם. בארץ המשיך לכתוב ולפרסם מאמרים וחוברות. יש להצטער על כי אדם מוכשר זה לא התאמץ לפרסם את זכרונותיו על התנועה ועל פעילותו ברומניה.

יהי זכרו ברוך!

שאול שוורץ ז"ל

אל התנועה הצטרף בשנות העשרים שלו... עשר שנים הפרידו בין גילו לבין גילם של מרבית פעילי התנועה שהיו צעירים ממנו.

מקן סוליצה בצפון מולדובה הגיע אלינו בשנות השלושים של המאה הזאת, וכולו ספוג הווי יהודי של "העיירה". הוא היה רחב כתפיים ובעל בעמיו אך בניגוד למראהו החיצוני, היה ליבו רך. דמותו האבהית שפעה רכות במגעיו עם הבריות ועד מהרה רכש לעצמו שאול מעמד מכובד בקרב פעילי התנועה.

על שאול הוטלה המשימה לארגן ולרכז את סניפי ההכשרה של התנועה וכן ארגונם של סניפי הכשרה עבור סתם-חלוצים, במסגרת "החלוץ הכלל ציוני" - משימה אותה ביצע בשלמות ובכבוד.

ערב עלייתו ארצה, עשה תקופה ארוכה בסניף ההכשרה במראששט, ליד בית החרושת למוצרים כימיים. בפלוגה זו, ארגן וניהל את החיים השיתופיים ואת הפעילות התרבותית.

עם עלייתו ארצה, הצטרף יחד עם רעייתו, תבל"א, לקיבוץ בכפר סבא. לאחר שקיבוץ זה התפרק, נשאר שאול לגור בכפר סבא, כרבים מחברי הקיבוץ לשעבר.

שאול היה ממקימי שכונת אליעזר, בדרך שבין כפר סבא לרמת הכובש. הוא היה דמות מקובלת וידועה בין ותיקי כפר סבא והיה פעיל במוסדות ההסתדרות במקום.

שאול שוורץ נפטר בכפר סבא ממחלת לב ממושכת, כשהיה בשנות החמישים שלו.

יהי זכרו ברוך!

וילו כ"ץ.

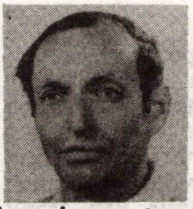

יחיאל רווה ז"ל
1978-1917

במוצאי חג הסוכות, שנת תשל"ט (16 באוקטובר 1978), נדם לבו של יחיאל רווה ז"ל, חבר קיבוץ כפר גליקסון.

יחיאל נולד בעיירה הבסארבית ניפורוטובה, למשפחה עמלה שומרת מסורת ובעלת תודעה יהודית עמוקה. יחיאל גדל ברוח "ישראל סבא", התחנך ב"חדר" וידע דלות ומצוקה.

את השכלתו השלים בערבים, אצל מורים פרטיים ובמועדוני התנועה, אליה הצטרף בנעוריו.

יחד עם קבוצת חברים, בני בסארביה, הצטרף לקיבוץ הכשרה בעיר יאש. בבואו לקיבוץ ידע עברית. הוא עלה ארצה באניית המעפילים "קאטינה", שהגיעה לחופי א"י בפברואר 1939. לאחר תנאי הפלגה קשים, על סיפון אנית המעפילים, חוסר מזון ומים וטלטולים, התגלה יחיאל הצנום כבעל כושר עמידה נפלא. על הסיפון כינו אותו "מיקו", שפירושו הזעיר. כינוי זה ליווה אותו במשך ארבעים שנות חייו בקיבוץ. מיקו היה איתן ברוחו, ועשוי ללא חת, תמים, צנוע וידוע בטוהר מידותיו.

יחיאל רווה היה איש עבודה ואיש ספר. הוא אהב את נוף השומרון ובשדותיו רעה את הצאן שבקיבוץ. למעשה, היה יחיאל הרועה הראשון בכפר גליקסון. הוא שהקים את ענף הצאן במשקו. בצאתו למרעה, היה מחזיק בידו האחת במקל הרועים ובשניה בספר בו היה מעיין. יחיאל היה גם התברואן בקיבוץ והתמחה במלחמה נגד נברני השדה.

שנים נאבק עם מחלתו שהכריעה אותו יום לפני יום הולדתו ה-61. תנצב"ה.

אפרים בנדרמן.

חיים (קרול) רייזל ז"ל

חיים היה מראשוני התנועה וממייסדיה. הוא נולד בבאקאו למשפחה מתבוללת. קירבוהו לרעיון הציוני חנה ומאיר זליקוביץ' שבביתם התארגן חוג ספרותי ציוני בהשתתפות חברי תנועת "הנוער הציוני" בעיר. חוג זה, נרשם בתולדות התנועה כגרעין שממנו צמחה תנועת "הנוער הציוני" והתפתחה לתנועה גדולה ומפוארת.

קרול סיים את לימודיו התיכוניים בבית ספר למסחר בעיר ועבד כמנהל חשבונות בעוזרו בצורה זו לפרנסת משפחתו. הוא היה מבקר בערים הסמוכות לבאקאו ובמיוחד ברומן, כדי לארגן סניפים של התנועה. ברומן מצא את בחירת לבו, - קלרה פוקס, שעמה הקים משפחה ששיתפה פעולה עם המשפחה הגדולה של "הנוער הציוני" (שבראשיתה נקראה צ.ט.ס.)

הורגלנו שבתנועה יפעלו צעירים רווקים. קרול וקלרה היו בבחינת יוצאי דופן, מעצם היותם זוג נשוי שפעל יחד. קרול הוכיח מרץ רב וכשרון ארגון.

ב-14 במאי 1931, עלו שניהם ארצה בקבוצה של שבעה חלוצים שזכו

אז ל"סרטיפיקאטים" מטעם השלטון המנדטורי. ב-5 ביוני אותה שנה התכוננה לעליה קבוצה נוספת של עשרה חלוצים חברי תנועתנו. קרול רייזל נקלט זמני בקיבוץ של "הנוער הציוני" בפתח-תקוה. לפני שהגיעה הקבוצה השניה קיימו התיעצויות הוא, אדולף לייבוביץ, ישראל וייסמן ושלמה רוטנברג והחליטו לא להצטרף לקיבוץ בפ"ת, אלא להקים קבוצה ראשונה על טהרת התנועה הרומנית.

הקבוצה עברה למחנה ארעי ליד כפר-סבא. המצב בארץ היה קשה מאוד, כי שררה אבטלה. גם בעיות קליטה השפיעו לרעה והקבוצה התפרקה. חלק מן החברים נשארו לגור בכפר-סבא. גם חיים רייזל היה ביניהם.

היה פעיל במוסדות כפר-סבא, במועצת הפועלים שלה. במשך שנים שימש מזכיר המועצה המקומית. הוא רכש לעצמו מעמד חזק בשורות מפלגת העבודה והיה מנכ"ל הארצי של בנק "טפחות" וכן מנהל במשרד האפיטרופוס הכללי לנכסי נפקדים. בכל תפקידיו ראה חובה לעצמו לעזור לתנועת הנוער, לעודדן. כסמל לפעילותו הוקם ונקרא על שמו מועדון ומרכז נוער בכפר-סבא, שלשגשוג תרם רבות.

יהי זכרו ברוך!

יוסף ראבינוביץ ז"ל - אסיר ציון

נולד ב-5 ביוני 1929 בטקוץ',
נפטר ב-28 בינואר 1979 בתל-אביב.

יוסף ראבינוביץ' נמנה על דור אחרון של פעילי "הנוער הציוני" ברומניה - הדור שחזה את הקמת מדינת ישראל וגם את חיסולה האלים של התנועה; דור ששילם בסבל רב על החלטתו הנחושה להישאר נאמן לדרך התנועה ולערכיה ולחתור בכל תנאי ומחיר לשם מימוש המטרה - העליה לארץ ישראל.

יוסל'לה, - "הרבי", כפי שכונה בפי חבריו, היה ידוע בבקיאותו הנפלאה בתורת ישראל ובספרות המסורתית היהודית - תופעה די נדירה אצל בן טקוץ'.

הוא היה נואם בחסד וידע להלהיב את קהל שומעיו, בני נוער ומבוגרים כאחד. יוסל'לה פעל בשליחות התנועה בערי רומניה השונות כגון בפאלטיצ'ן, בוואסלוי, בהוש ועוד.

לאחר חיסולה של התנועה, המשיך יוסל'לה לשמור על הקשר עם חבריו. הוא למד משפטים באוניברסיטת בוקארשט, זכה בתואר עו"ד ועבד תקופה מסויימת במקצועו בעיר בארלאד.

בשנת 1953, בהיותו סטודנט, נעצר ע"י משטרת הבטחון, עונה קשות והואשם בפעילות ציונית מחתרתית. יוסל'לה הועמד למשפט בפני בית דין צבאי.

כשהובאתי מבית הכלא להעיד במשפטו, הבחנתי בזיק של זעם בעיניו כשהוא היה ישוב על ספסל הנאשמים ושמע את הצהרתי באוזני שופטיו כי לא השתתף בפעילות ציונית במחתרת.... יוסל'לה זוכה מכל אשמה. ייתכן שעדותי תרמה לזיכויו, בכל אופן, המעצר והעינויים השאירו צלקת בנפשו המיוסרת.

בשנת 1962, הורשה יוסל'לה לבסוף לעלות ארצה. בישראל הוא עבד בדואר למחייתו, ובמקביל התכונן לבחינות הדרושות כדי להמשיך במקצועו כעו"ד בישראל. מיותר לציין כי העברית הטובה שבה שלט עוד מילדותו בבית אביו, היתה לו לעזר רב, וכך בהצטיינו בבחינות - הוסמך לעריכת דין בישראל.

משחזר למקצועו המקורי, והיתה לו עדנה בחייו, פקדה אותו מחלה שממנה סבל בעבר והיא הכריעה אותו בסופ, לצערם הרב של חבריו הרבים.

יהי זכרו ברוך!

ש. אבני.

אטי כהן - רייכמן ז"ל

נר לנשמתה

דמות בולטת בייחודיות שלה, בחבורה התוססת של קן התנועה ברחוב קרול 81, בשנות השלושים, היתה אטי כהן. דמות אקזוטית במקצת, בעלת פני מדונה. עיני המונגו שלה משכו מיד את תשומת הלב אליה.

נפש יפה ועדינה, תמיד במצב רוח מרומם ובחיוך על פניה ופתוחה לזולת היתה אטי.

בהופעתה השקטה, היתה איזה הילה של פשטות אצילית, אם כי מאחורי ההתדמית של ילדה טובה, חשת בעליל בקיומם של חוש מציאותי ושל שכל ישר שנוצקו באופיה.

במסגרת הקן, דבקה אטי בכל נשמתה בדרך התנועה עד למימוש עצמי בצאתה להכשרה לאומברארשט ולמראששט. גם שם הצטיינה והיתה במרכז החברה, בתכנון עתידה במשפחה הקיבוצית לחיים חלוציים מיוחדים בארץ.

משאלתה זו לא נתקיימה. בהתקרב מועד העליה כרכה את גורלה עם חברה לחיים - חיימיק רייכמן יבל"א. צעדיהם הראשונים בארץ נעשו בגרעין "הנוער הציוני" ברמת דוד עד לעליתם לקיבוץ קבע ב"עין הגליל" ביבנאל.

דרכי הקליטה היו קשים. עם כשלון הקבוצה עברו לכפר סבא וכראשוני המשתכנים בשכונת אליעזר, הקימו משק חקלאי, שם נולדו ארבעת ילדיהם וראו ברכה בביתם החם והמאושר.

לימים נתנסתה אטי באסון כבד, בהיפגע בנה מנשה באחת מפעולות החבלה של צה"ל. באומץ לב ובגבורה נפשית נאבקה על חייו ועל שיקום הבן מנכות קשה, אך היא עצמה לא ניצלה מפגיעתו האכזרית של הגורל. מחלה קשה קיפדה את פתיל חייה המלאים והיפים, בפברואר 1973.

זכרה ינון לעד!

משה הרשקוביץ'

אברהם קאצ'ולסקו - קדם ז"ל

מהוותיקים ביותר של "הנוער הציוני" ברומניה, אברהם (מיקו) קאצ'ולסקו סימל את דור הראשונים, מקימי התנועה, שהקדישו את נעוריהם לרעיון התחיה הלאומית.

אברהם עבר את כל המסלול. הוא הפעיל מאות בני נוער בערי רומניה, היה חלוץ בקיבוצי הכשרה, עלה ארצה בראש גרעין התנחלותי וניסה במשך שנים להתנחל ולהשתרש ליד יבנאל בגליל. חלומו הגדול היה - הקמת קיבוץ של תנועת הנוער הציוני מרומניה.

את חלומו לא הגשים. במשך שנים חי ביבנאל. בסוף ימיו עבר לגור בחיפה ושם נפטר.

זכרו של אברהם קדם לא ימוש לעולם מלב חבריו ושותפיו לדרך.

יהי זכרו ברוך!

שלמה שוורץ ז"ל

שלמה שוורץ - בוגר קן יאש וחלוץ התנועה בסניפי ההכשרה ביאש ובאומבראשט, עלה לארץ בשנת 1935 והצטרף לקיבוץ התנועה "עין הגליל" אשר ביבנאל.

בשנת 1936, בהיותו בפלוגת כיבוש העבודה של הקיבוץ בבית המטבחיים בחיפה, חלה בטיפוס הבטן ואושפז בבית החולים הממשלתי הבריטי בחיפה (היום בי"ח רמב"ם). באותה תקופה היה בית החולים בהנהלה בריטית ועובדיו היו ברובם ערביים. זאת היתה שנת פרוץ המאורעות של שנות 1936-1939 ושלמה שוורץ מצא מותו בביה"ח. הרגשה כבדה ביותר השתלטה עלינו אז בקיבוץ ביבנאל, שם נערכה קבורתו.

יהי זכרו ברוך.

וילו כ"ץ.

איזו שטיינבוק ז"ל.

דרכו בתנועת "הנוער הציוני" היתה סלולה לפניו. אחיו הבכור שיבדל לחיים ארוכים היה מראשוני החלוצים של התנועה ועד עצם היום הוא חבר בקבוצת גבע שבעמק. האווירה בבית היתה ציונית וכל בני המשפחה נטו לאותו כיוון.

בשנת 1939, הצטרף איזו לקבוצת תלמידי תיכון בקן. בחור עליז ושמח היה איזו. העצבות והתוגה היו ממנו והלאה. תמיד עמד במרכז הענינים. רק היה נכנס בדלת הקן, וכבר היו נאספים סביבו החברים.

בהיותו אדם אחראי, הוכיח עקביות גם באשר לדרכו בתנועה. הוא הצטרף לפלוגת הכשרה בנארטשט, בשנת 1932. משנתערער המצב הכלכלי בבית הוריו, נאלץ היה לשוב לביתו על מנת להירתם בעול פרנסת המשפחה. למרות זאת, לא ניתק את קשריו עם הקן. הוא נמנה על בוגרי הקן. בצעדו זה, איפשר לאחיו הצעירים להמשיך בדרך התנועה.

בשנות מלחמת העולם שעברו עליו בבאקאו, הוא לא נפגע, אך דווקא המשטר החדש הכריע אותו. משוכנע היה כי המשטר הקומוניסטי מנוגד לרוח החופש של האדם ולשאיפתו לחירות. איזו זלזל בכללי הזהירות, מתוך אמונה שבין כה הוא יעזוב בזמן הקרוב את רומניה ויעלה ארצה. כמה מהתבטאויותיו הבלתי זהירות היו לו לרועץ. הבולשת אסרה אותו והוא עונה למוות. כל המאמצים להצילו עלו בתוהו. לאחר שלושה ימים, החזירו את גופתו המרוסקת בתוך שק. השאיר אחריו אשה ובת.

הי"ד!

ליקה.

שלי'קה שטיינבוק ז"ל

ב"מולדת" בשנת 1931, הספיד חבר לשלי'קה ז"ל וכך כתב:
"מלאך המוות שוב קצר בשורותינו. הפעם בחר לעצמו מלאך המוות את חברתנו הצעירה והרעננה שלי'קה שטיינבוק שהצטרפה אלינו למרות גילה הצעיר, כי ידעה והרגישה שדרכנו היא דרך נכונה וצודקת. למעשה למדה זאת מאחיה ומאחיותיה, שהם חברינו.
"צחוקה הרענן והנחמד לא יהדהד יותר במעוננו. כנפול השיח הרך בסופה, כך נפלה היא במחלתה הקשה. שלי'קה הוכרעה. אנו מרכינים את ראשינו ליד קברה שנכרה בטרם עת ומלווים אותה במחשבותינו לנצח".

(מתוך "מולדת").

קלרה שטרנשוס ז"ל

קלרה היתה מראשוני החברים בקן פוקשאן ומראשוני החלוצות. לאחר שבילתה מספר שנים בהכשרה באומברארשט ובמארשטט, כמקובל באותם ימים, חזרה למשפחתה וציפתה לרשיון העליה (הסרטיפיקאט) המיוחל והגואל.
כפי שמוסר אחיה, חבר קיבוץ כפר גליקסון, בהיותה בת בכירה למשפחת עמלים מרובת ילדים, נאלצה קלרה עוד בנעוריה, להטות שכם ולעזור בפרנסת המשפחה.
בעית עלייתה ארצה נפתרה בשנת 1937, כאשר נכללה במכסת העליה שהקציב ארגון ויצ"ו ל"הנוער הציוני".
יחד עם כל הקבוצה הגיעה לבית הספר עיינות. זמן קצר לאחר בואה, נמסר לאחריותה מחסן המצרכים של ביה"ס. למסירותה ולהתמדתה בעבודה של קלרה לא היה גבול. על כך זכתה להערכה והוקרה. עם סיום המחזור שלנו, נשארה קלרה בעיינות כעובדת שכירה וניהלה את מחסן המצרכים.
בעיינות מצאה קלרה את בן זוגה לחיים, הקימה משפחה וגידלה שני ילדים. מחלה ממארת הכריעה אותה כשהיא בת 46 בלבד.
תמיד נזכור את יחסה החם והלבבי, את נכונותה לעזור לכל הנזקק לעזרה ואת אופיה הטוב.
יהי זכרה ברוך!

עתידה לבנזון

דב (ברל) שיבר ז"ל

"ברל שיבר ז"ל היה אחד מן הבחירים הספורים שעבר את סערת המבחן כשהוא ניצב תמיד בטבורה של העשיה, נענה לכל קריאה ופניה, מקבל על עצמו סיכון אישי ואחריות ציבורית... הוא היה איש המצפון ואיש ההגשמה העצמית." כך כתב על ברל, לאחר מותו, אחד מידידיו וחבריו הקרובים, דוד שערי.

דב שיבר נולד בעיירה הבוקובינאית ואטרה דורניי, שנתיים לאחר תום מלחמת העולם הראשונה, בן למשפחה מסורתית ועתירת נכסים. אביו, ר' מנדל שיבר "הבנקאי" שלח את בנו, שהתייחם מאמו בעודו ילד, ללמוד תורה בבית סבו, בעיירה סירט.

בסירט התקשר ברל לרעיון "הנוער הציוני" והתמסר לו כליל. ברל השפיע על בני הנוער בבוקובינה, ולאחר מכן ברומניה כולה, ללכת בעקבותיו.

הפרק המזהיר ביותר של חיי ברל, שהעלה אותו משכמו ומעלה מעל האחרים, היה בתקופת המחתרת בשנות השואה. ברל נעצר ע"י משטרת "משמר הברזל" בסתיו 1940.

בקיץ 1942 נעצר שנית והיה נתון בסכנה להישלח לטראנסניסטריה – ארץ הגזירה, בה נמצאו אותה שעה בני משפחתו. ברל הצליח להתחמק, חזר לבוקארשט וירד למחתרת כשהוא עומד בראש הפעילות התנועתית כולל פעולות ההצלה. הוטל עליו לדאוג לפליטי פולין, שהחלו מגיעים לבוקארשט. ברל סידר להם קורת גג ואמצעי קיום וכן דאג לציידם במסמכים המעידים כביכול על מוצאם ה'ארי'. מסמכים אלה זוייפו והופקו במחתרת ע"י התנועה. יחד עם פליטי פולין, שמפיהם נודע לו על מימדי השואה, מתכוננים ברל וחבריו להתגונן במקרה והגרמנים ינסו לחזור על מעשי הרצח שלהם ברומניה. בהשפעת הצנחנים; שהגיעו לרומניה בראשית שנת 1944, לבש רעיון ההגנה צורה חדשה. כל תנועות הנוער החלוציות מקימות ארגון הגנה משותף, בהנחיית השליחים. ברל מונה להיות מפקד ארגון "ההגנה" של כל תנועות הנוער הציוניות והחלוציות.

לאחר כניעת רומניה, באוגוסט 1944, נתמנה ברל כחבר בהנהגה הראשית של "הנוער הציוני". בתפקידו זה, פעל ברל במרץ ובכשרון רב להקמתה מחדש של התנועה. במאמריו, בנאומיו ובהרצאותיו בסמינרים, ביטא ברל בלהט את אמונתו הציונית. אלפים אהבוהו והלכו בעקבותיו.

בבוא עת חילופי המשמרות – בשנת 1946, מסרב ברל לעלות ארצה בסרטיפיקאט. הוא רוצה להעפיל כפי שעושים זאת כל חבריו. הוא יוצא לדרך ארוכה ליוגוסלביה ומחופי ארץ זו הוא מפליג לכיוון הארץ בנובמבר 1946, באנית המעפילים "כנסת ישראל". באניה זו היה ברל האחראי לחלוקת המזון.

בישראל, הוא מצטרף לקבוצת "במאבק". בשנת 1950, כאשר חברי הקבוצה מחליטים על הפיכתה של הקבוצה למשק שיתופי, עוזב ברל את המשק ומתמסר לחינוך בכפר הנוער הציוני "ניצנים". את רוב 12 השנים שעשה בכפר, שימש כמנהל המוסד. בד בבד עם עבודתו האחראית כמחנך, שקד ברל על לימודיו באוניברסיטה. ברל הופך לסטודנט מצטיין בלימודיו כשבכוונתו לעסוק במחקר.

באביב 1962, נדם לבו במפתיע. ברל הלך לעולמו וכך הסתלקה דמות זוהרת של חבר יקר, של מורה שהלכנו בעקבותיו, של ידיד ששאפנו עידוד והשראה מישרו הנפשי ומתמימותו הכנה. אנו נזכור אותו כל עוד נשמה באפנו.

ש. אבני

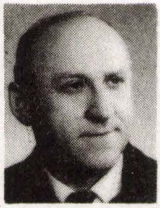

ישראל שנול ז'ל

מראשוני החברים בקן קישיניוב ממיסדיו ופעיליו. עבר את כל מסלולי הדרך של התנועה, מושבות קיץ, סמינריונים, הכשרה וכלה בהגשמה בארץ ישראל במדינה בדרך ובישראל במדינה הקורמת עור וגידים בהיבנותה והתבססותה. חלוץ שמלא חובותיו הציוניות והלאומיות באמונה שלמה ובצנעה.

נולד בשנת 1918 בלובלין פולין בבית מסורתי ציוני, גדל והתחנך על ברכי המסורת היהודית וערכיה. במחצית שנות השלושים עבר לקישניוב יחד עם הוריו. יחד עם עוד מספר חברים בני גילו היוו את הגרעין לקן הנוער הציוני בקישיניוב. אחרי כשנתיים של פעילות אינטנסיבית לביסוסו וקידומו של הקן יצא להכשרה באחד מסניפי ההכשרה התנועתיים ובשנת 1938 עלה על אנית מעפילים רעועה בדרכו לארץ.

בדרך התנסה בכל קשיי ההעפלה ובהגיעו ארצה אחרי טילטולים רבים הגיע לכפר- גליקסון, שם שהה זמן קצר, עבר לניצנים והשתלב בחברה, במשק ובפעולות ההגנה. עם תנועת ההתנדבות לגדודים העבריים בזמן מלחמת העולם השניה היה בין ראשוני המתנדבים לבריגדה היהודית. עבר עם הצבא הבריטי לאורך כל המסלול דרך המדבר המערבי והגיע לאיטליה שם נלחם במסגרתה בצורר הנאצי עד תום המלחמה.

בשובו מהמלחמה לא חזר לניצנים, כרבים מהמגוייסים, ועבד כפועל בכל מיני עבודות עד פרוץ מלחמת השחרור. בפרוץ מלחמת השחרור התגייס לצה"ל ולחם במסגרתו בחזית הגליל. באחת הפעולות בצמח נפצע. עם שחרורו מצה"ל נכנס לעבודה בנמל תל-אביב ובמסגרת רשות הנמלים עבד עד צאתו לפנסיה. היה אהוב על חבריו ופקודיו בעבודה.

בדרך חייו עבר את כל הקשיים שהיו מנת חלקו של הדור היהודי שבין שתי מלחמות העולם ומלא את כל החובות והאתגרים שהיו מוטלים על דור זה. איש חבר צנוע, מוכן תמיד לעזור לזולת ואוהב ספר נלהב.

במשך השנים הגיע אל המנוחה והתישב ברמת- גן. ניהל חיי משפחה מאושרים עם רעיתו פסיה לבית בליך מרובנו, פולין.

הלך לעולמו בגיל 65. הובא למנוחת עולמים בבית הקברות בחולון.

יהי זכרו ברוך.

בנדרמן אפריים

זכרם לברכה

רשימת חברינו שהלכו לעולמם ואשר שמותיהם נזכרו בספר זה – הן ברשימת החברים שפעלו בקנים השונים והן במדור "נעדרים" רחוקה מלהיות שלמה. חברים רבים לא זכו לכך ששמותיהם יוזכרו, כי נשכחו מלב חבריהם.

אנחנו מנסים להשלים את הרשימה בעוד מספר חברים, זכרם לברכה, ששמותיהם הגיעו לידיעתנו במאוחר, אך באים אנו כאן ומתקנים את העוול שנגרם לא במתכוון, ומודעים אנו כי מבחינה זו אולי לא מילאנו את חובנו עד תום.

המערכת

משה אברמוביץ'. יליד בראילה, בעל הכרה ציונית, אהוד על כולם. התחנך ברוח התנועה ונשאר נאמן לדרכה עד ליומו האחרון. בגלל מיגבלות פיסיות, לא יצא להכשרה, אך פעל בתנועה ובהסתדרות הציונית. בתקופת החרם על סחורותיה של גרמניה הנאצית, ניהל תעמולה ענפה בעד החרם בכוחות עצמו. כל מכתב שיצא ממשרדו ובהיותו פקיד בכיר, הוחתם בחותמת: "החרימו תוצרת גרמניה".

הוא עלה ארצה בעליה האילגלית. בארץ עברה עליו תקופה קשה וכאשר הגיע סוף סוף אל המנוחה, נפטר מהתקף לב בטרם עת.

ליזה אהרונוביץ'. ילידת פלויישט ופעילה בקן בעירה בשנות השלושים. ליזה יצאה להכשרה ונישאה לאברהם שולימוביץ' מקן קונסטאנצה. הם העפילו יחד לארץ. בשנת 1982, פקדה אותה מחלה קשה, ממנה נפטרה.

נתן אנגלברג. מראשוני החלוצים בקן "הנוער הציוני" בבאקאו. הוא עלה ארצה עם קבוצה בת עשרה חלוצים שהצטרפו לקבוצה בכפר-סבא. נתן היה נאמן לתנועה. מחלת השחפת ממנה סבל, כירסמה בבריאותו, והוא נפטר ונקבר בכפר-סבא בקרב ראשוני המושבה.

ביבי בראנד. היה פעיל ב"העובד הציוני" בבוקארשט בשנות השואה ולאחריה ואיש בעל תפקיד מרכזי בתנועה. בישראל, ריכז את חוג יוצאי רומניה של המפלגה הפרוגרסיבית והליברלים העצמאיים. במבצע איחוד המשפחות, היה לביבי בראנד חלק נכבד בו כשהפעיל לחצים על ממשלת רומניה להתיר עליה למטרה זו. הוא נפטר ממחלה קשה בשנת 1982.

דב (סולומון) בן-משה. היה מראשוני הקן בפוקשאן וממייסדיו. בן למשפחה ציונית שעלתה ארצה בשנות השלושים. דב התיישב בחיפה והיה קבלן בנין. הוא נפטר בשנת 1983 לאחר מחלה קשה.

אהרון ברקוביץ'. יליד באקאו ומפעילי הקן בעיר, בשנות השלושים. היה חיפאי ועזר לחברים רבים למצוא את דרכם. נפטר ללא עת לאחר מחלה קשה.

קלרה בררו. חברה פעילה בקן בוקארשט בשנות השלושים. עלתה ארצה יחד עם החבר שוסטר מקן פוקשאן. שניהם נפטרו בסוף שנות השלושים.

שלמה גרסון. היה פעיל בקן גאלאץ. הגיע ארצה לאחר הכשרה חלוצית, יחד עם צפורה סירקיס, מקן אטאקי, הקים את ביתו בתל-מונד שבשרון. בארץ נענה לקריאת המוסדות והתנדב לפעילות ציבורית. היה אהוד על כולם. נפטר באורח פתאומי בעת ביקור שערך ברומניה.

לאה הוכמן. ילידת פיאטרה-ניאמץ. חיה שנים רבות בקיבוצי התנועה בארץ ישראל ונפטרה בשנת 1982 ממחלה קשה שהכריעה אותה.

בוריס וייזר. פעיל בקן גאלאץ ומסור לתנועה. הצטיין בשירה ובהצגות בשפת היידיש. העפיל לארץ יחד עם קלרה גרינפלד. נהרג בהפצצה על תל-אביב במלחמת העולם השניה.

משה יוספסון. קשה לתאר את הקן בבאקאו ללא השתתפותו של משה יוספסון. בחור נמרץ ונאמן זה, ראה במועדון התנועה את ביתו. הוא היה זה שהגיע אליו ראשון והוא זה שנשאר בו אחרון. בבית משפחתו ידע עוני, מחסור וסבל. עבר הכשרה בקיבוץ אומבראראשט ועלה ארצה עם אחרוני החברים. מצוקת נעוריו נתנה אותותיה במשה שנפטר בגיל צעיר למדי, לאחר מחלה ממושכת.

יאנקו ינקולביץ'. הצטרף לתנועה בהשפעת אחותו אידה (דוקס), שהיתה פעילה בקן טקוץ'. היה בהכשרה באומבראראשט ועלה ארצה. בא"י התגייס לנוטרות ושרת שנים רבות כאחראי על תחנת הנוטרים ליד קלקיליה וכפר-סבא הערבית. משק האוצר היתה הנקודה היהודית הקדמית שנרכשה ע"י יהושע חנקין ז"ל. יאנקו, שהגיע לדרגת סמל, פעל רבות להגנת הנקודה הזו, מול שרשרת של ישובים ערביים. נפטר בנתניה לאחר מחלה.

אייזיק לופו. מראשוני ה"מנהלים" בקן באקאו. הוא הדריך תקופה מסוימת את קבוצת "אלף" המפורסמת; חביב ונוח לבריות היה אייזיק. הוא נקלט בחוג יוצאי התנועה בחיפה. נפטר בארץ דרום-אמריקאית - בה חי שנים מספר, וגופתו הובאה ארצה לקבורה.

טולי לייבוביץ'. ממשפחת לייבוביץ' שסיפקה חלוצים רבים לתנועה. אחיו - אדולף ואחותו תהילה, קדמו לו. היה בהכשרה בבוחוש ושם עבד בבית החרושת לאריגים. טולי עלה ארצה עם חברתו שרה גרינברג ושניהם נקלטו בקיבוץ בכפר-סבא. לאחר שהקבוצה התפזרה, נשארו לגור בכפר-סבא, שם נקבר.

אלי סגל. מפעילי הדור השני בקן פוקשאן. עלה ארצה אחרי המלחמה. הצטרף גם כאן לתנועה ונפטר אחר מחלה קשה.

ניסים פיינשטיין. היה פעיל בקן בראילה לפני ואחר השואה. ניסה לעלות באופן אילגאלי ונתפש. עונה קשות, ולאחר שנות מאסר ברומניה בתנאים מחמירים, הצליח לעלות. בארץ השתלב יפה בעבודה, היה פעיל בחוג המרכזי של עולי רומניה. נפטר בשנת 1981.

ז'ני שורץ. פעילה בקן קונסטאנצה. עברה את הכשרתה במקומות שונים, ובעיקר בחוות פלוריאסקה, שם נודעה בכינויה ז'ני קונסטאנצה. היתה חביבה על הכל בשל רעננותה וגישתה היפה לחברים. יחד עם חברה, איזו יורגראו מצ'רנוביץ, עלו ארצה והקימו את ביתם ברחובות, שם נפטרה לאחר מחלה קשה.

אפריים שפאצירר, (שפיצו): תוך כדי ההכנות האחרונות להדפסת הספר, קיבלנו את הבשורה המרה על הסתלקותו הפתאומית של שפיצו האהוב, הנעים והנחמד והוא בן 54 בלבד.

אפריים שפיצרר, בן גאלאץ, התחיל את פעילותו בתנועה בשנת 1944, בשנות המחתרת, והוא בן 14-15 בלבד. ב-1947, צורף ל"מועצה הראשית" והיה פעיל בשליחות המזכירות בקנים רבים ברחבי רומניה, כולל קן בוקארשט. ביתו של שפיצו ושל חברתו מילי תבל"א, ברומניה בשנות המחתרת וכאן בארץ, היה פתוח לרבים מחברי התנועה. בישראל היה פקיד בכיר בהסתדרות העובדים. הוא נפטר מהתקפת לב פתאומית בסוף שנת 1983. יהא זכרונו ברוך.

תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים ולא יישכחו מלב חבריהם.

תיקון טעויות

עמוד 2: בין תורמים אחרים: קרן קיימת בישראל.
עמוד 6: פורשי הדגל בפאלטיצ'ן: א. אלעזרי.
עמוד 6: פודול- אילוויה - הנוער הציוני בעיירה - שלי שור.
עמוד 6: פלוויישט - עיר הנפט.
עמוד 22: שורה שניה מלמעלה: מקס ואיצ'ל ברוקר.
עמוד 26: שורה שניה מלמטה: צבי הרזהב.
עמוד 68: שורה ראשונה: רייזל במקום וייזל.
עמוד 91: שורה ראשונה מלמעלה: תנועת "משמר הברזל".
עמוד 117: שורות למטה: יאנקו לייבו כיום עורך דין יעקב לביא בתל- אביב.
עמוד 120: התמונה מלמעלה היא: מ. קולודני (מ. קול) מרכז מזכירות העליונה של התנועה עם חברי מועצת המנהלים במושבה בגורה- הומור ב- 1934. בטעות הודפסה כותרת קן אדז'וד.
עמוד 138: שורה 14 מלמטה: סיקה ואלד.
עמוד 143: בתמונה למטה: מנהלים מקן בראילה שפעלו בהנהגה הראשית של התנועה: י. פינקלשטיין, א. הרשקוף, ז. דוידוביץ (קוליץ) וצבי יוסטר. בטעות הודפסו שמות אחרים.
עמוד 155: התמונה מלמעלה: הכותרת של התמונה התחלפה עם הכותרת של התמונה העליונה בעמוד 157.
עמוד 186: שורה 14 מלמטה: בקה משלזון וארנולד גרטנברג.
עמוד 199: התמונה מלמטה: י. שערי, א. ארצי, דב שיבר ז"ל וחיים וויסמן ז"ל, במדי צבא של הבריגדה הישראלית בבקורו בבוקרסט.
עמוד 252: שורה 11 למעלה: החברה טילה לייבוביץ.
עמוד 263: שורה 5: "לזמן מוגבל".
עמוד 380: בת- שבע זליקוביץ.
עמוד 394: תמונה אמצעית: יחד עם עיזר ויצמן במקום חיים.
עמוד 419: לפני שורה 13 מלמעלה חסר משפט זה: אליעזר לפני עליתו ארצה שהה בבוקרסט תקופה קצרה. שם הכיר את סידוני ואחרי שנשאו עלו ארצה. היא היתה כל החיים כעזר נגדו.
עמוד 444: שורה עשרים מלמטה: רמת הדר ולא רמת השרון. שורה עשר מלמטה: בהיותי.
עמוד 447: חבר בהנהלת המוסד לעליה ב'.
עמוד 464: שורה שבע מלמטה: צורף.

אוניברסיטת תל-אביב